УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

Гордана Бекчић Пјешчић

ПОЛИТИЧКЕ И ПРАВНЕ ВРЕДНОСТИ САД У СВЕТЛУ АМЕРИЧКЕ КРИТИЧКЕ МИСЛИ ТОКОМ 19. ВЕКА

докторска дисертација

Београд, 2018. година

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCES

Gordana Bekčić Pješčić

POLITICAL AND LEGAL VALUES OF THE USA IN THE LIGHT OF AMERICAN CRITICAL THINKING DURING 19th CENTURY

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2018

ИНФОРМАЦИЈЕ О МЕНТОРУ, ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ ЗА ОДБРАНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ И О ДАТУМУ ОДБРАНЕ

МЕНТОР

Проф. Сања Данковић Степановић, Доктор правних наука, Универзитет у Београду, Филозофски факултет

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

Проф. Драган Симић, Доктор политичких наука, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Проф. Милош Ковић Доктор политичких наука, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

ДАТУМ ОДБРАНЕ

ПОДАЦИ О ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

НАСЛОВ

ПОЛИТИЧКЕ И ПРАВНЕ ВРЕДНОСТИ САД У СВЕТЛУ АМЕРИЧКЕ КРИТИЧКЕ МИСЛИ ТОКОМ 19. ВЕКА

САЖЕТАК

Дисертација представља истраживање америчког 19. века из угла уоченог несагласја између званичног наратива о САД као друштву заснованом на идејама Декларације независности и одредбама Устава САД у односу на фактичку историју. Полазна премиса почива на уочавању дубоког раскорака између идеја слободе, права човека и једнакости свих људи, на којима је успостављена држава, у односу на друштвено-историјски развој у 19. веку. Хипотетички оквир елаборира се у доказном поступку кроз реферисање на америчке историјске личности које су, као савременици епохе, јавно указивале на уочени раскорак као на идејну, идеолошку и друштвено-политичку мањкавост САД. Ове личности у раду се називају критички гласови, гласови разлике, односно, америчка критичка мисао. Сложеност истраживања проузроковала је комбиновани методолошки приступ, као и методолошке поступке неколико друштвених наука, политичких, социолошких, антрополошких и опште хуманистичких, што је довело до проширених закључка који надилазе полазни хипотетички оквир. Резултат истраживања је потврда претпоставке да је у 19. веку критичка мисао била развијена, присутна и, у извесном степену, политички релевантна и да је претпоставка о несагласју идејно-идеолошког наратива са реалном историјом у потпуности потврђена, те да америчко друштво 19. века у великој мери није било у сагласју са вредностима и митолошким наративом на којима се конструише званична представа о Сједињеним Државама. Додатни резултати односе се, између осталог, на уочавање нових појединости о природи Декларације независности и федералног устава, а који се односе на мањи степен универзалоности Декларације, затим на дијалектичку везу два документа, као и на регресивни карактер Устава САД као врховног правног акта на којем је успостављена федерална држава.

КЉУЧНЕ РЕЧИ

Сједињене Америчке Државе, Устав САД, Декларација независности, америчке вредности, америчка критичка мисао, друштвено-историјски развој, амерички друштвено-политички конструкт, правно-политичке вредности, глас разлике

НАУЧНА ОБЛАСТ

Политичке науке

УЖА НАУЧНА ОБЛАСТ

Међународно правна област

УДК број

32:316.75(73) (043.3)
321.01(073) (043.3)

INFORMATION ABOUT THE DOCTORAL DISSERTATION

TITLE

POLITICAL AND LEGAL VALUES OF THE USA IN THE LIGHT OF AMERICAN CRITICAL THINKING DURING 19th CENTURY

ABSTRACT

The dissertation represents a research about the United States in 19th century. It is constructed from the standpoint of the discrepancy between the official narrative about the United States as a society based on the ideas of the Declaration of Independence and the articles of the US Constitution in relation to factual history. The starting premise is based on the perception of a deep discrepancy between the idea of liberty, the rights of man and the equality of all, on which the state was established, in relation to socio-historical development in the 19th century. The hypothetical framework is elaborated in the evidence process by referring to American historical figures who, as the contemporaries of the epoch, publicly pointed to the perceived discrepancy as the ideological, ideological and socio-political defect of the United States. These figures in the work are called critical voices, voices of difference, that is, American critical thought. The complexity of the research was caused by a combined methodological approach, as well as the methodological procedures of several social sciences, political, sociological, anthropological and general humanities, which led to extended conclusions that go beyond the initial hypothetical framework. The result of the research is a confirmation of the assumption that in the 19th century the critical thought was developed, present and, to some extent, politically relevant, and that the assumption of a disagreement of ideological-ideological narrative with a real history was fully confirmed, and that American society of the 19th century to a large extent was not in line with the values and mythological narratives on which the official image of the United States was constructed. Additional results relate, inter alia, to the discovery of new details about the nature of the Declaration of Independence and the federal constitution concerning the lower degree of universality of the Declaration, the dialectical link between the two documents, and the regressive character of the US Constitution as the supreme law on which a federal state was established.

KEY WORDS

United States of America, USA Constitution, Declaration of independence, American values, American critical thought, socio-historical development, American socio-political contruct, legal and political values, voice of difference

SCIENTIFIC FIELD

Political Sciences

SCIENTIFIC SUBFIELD

Narrow Scientific Field of International Law

UDK number

32:316.75(73) (043.3)
321.01(073) (043.3)

САДРЖАЈ

1. УВОД 15
1.1. Уводне напомене 15
1.2. Предмет истраживања и полазна хипотеза 17
1.3. Циљеви истраживања 18
1.4. Извори података 19
1.5. Научни допринос 19
1.6. Посебне и појединачне хипотезе 21
1.6.1. Прва посебна хипотеза 21
1.6.2. Друга посебна хипотеза 21
1.6.3. Трећа посебна хипотеза 22
1.6.4. Четврта посебна хипотеза 23
1.6.5. Пета посебна хипотеза 24
1.6.6. Шеста посебна хипотеза 24
1.7. Теоријско-методолошки приступ 25
1.8. Друштвена оправданост истраживања 27
1.9. Појмовно-категоријални оквир 27
1.9.1. Америчка критичка мисао 27
1.9.2. Политичка заједница 29
1.9.3. Амерички идентитет 30
1.9.4. Америчке вредности 31
2. КОРЕНИ АМЕРИЧКОГ ГРАЂАНСКОГ ДРУШТВА 33
2.1. Уводне напомене 33
2.2. Колонијално наслеђе 37
2.2.1. Политички контекст настајања енглеских колонија: религијска матрица и грађански отпор 37
2.2.2. Прве насеобине и политичко организовање заједница 41
2.2.3. Политика британског меркантилизма као узрок јачања грађанског друштва 47
2.2.4. Протестантска идеја уговора: идеолошка платформа политичке културе 49
2.2.5. Закључна разматрања 52
2.3. Предреволуционарни период 52

2.3.1. Политичка освешћеност америчких колониста 52
2.3.2. Грађански отпор и интерколонијална сарадња 55
2.3.3. Економски бојкот и грађански непослушност 57
2.3.4. Информисаност и политичка пропаганда 61
2.3.5. Закључна разматрања 65
2.4. Грађанска непослушност у новој Унији 66
2.4.1. Грађански отпор и борба за економска права 66
2.4.2. Слом идеала на почетку: рани сукоби грађана и федералне власти 72
2.4.3. Грађанско удруживање као моделовање америчке елите 76
2.4.4. Закључна разматрања 81
2.5. Закључна разматрања 82
3. РАЗВОЈ АМЕРИЧКОГ КРИТИЧКОГ МИШЉЕЊА 84
3.1. Уводне напомене 84
3.2. Корени америчког индивидуализма 87
3.2.1. Колонијално искуство као инкубатор америчког индивидуалзима 87
3.2.2. Рушење монопола апсолутних истина 93
3.2.3. Субверзивност америчког начина мишљења 99
3.2.4. Потреба за широким знањима и опасности владавине осредње просечности .. 103
3.2.5. Закључна разматрања 106
3.3. Промена дискурса: од апстрактно-интелектуалног до критичког мишљења 108
3.3.1. Очигледне истине наспрам апстрактног мишљења 108
3.3.2. Несврсисходност високе учености у условима Новог света 112
3.3.3. Доминација публицистике над књигом 117
3.3.4. Америчка револуција и пракса јавног политичког говора 122
3.3.5. Уставно дефинисање јавног говора 128
3.3.6. Закључна разматрања 131
3.4. Формирање америчке интелектуалне елите у 19. веку 132
3.4.1. Економски развој и тржишна цена интелектуалног рада 132
3.4.2. Пригушени гласови разлике — политички ангажовани Други 134
3.4.3. Располућеност америчког критичког мишљења 138
3.4.4. Радикални противници и умерени рационалисти 141
3.4.5. Закључна разматрања 145

3.5. Закључна разматрања 146
4. ПОЛИТИЧКЕ ПОСЛЕДИЦЕ МИТОЛОШКОГ НАРАТИВА 148
4.1. Уводна напомене 148
4.2. Митови и легенде колонијалног доба 148
4.2.1. Први пилгрими и Мејфлауер 148
4.2.2. Град на брду као политички манифест 150
4.2.3. Пуританска историја у митолошком дискурсу 153
4.2.4. Процес удаљења блиске прошлости као политички механизам 154
4.2.5. Закључна разматрања 156
4.3. Америчка револуција као мит: узроци и последице 157
4.3.1. Очеви оснивачи: амерички идоли 157
4.3.2. Џорџ Вашингтон: Отац нације 159
4.3.3. Религиозно-политичка дивинизација људи и догађаја 161
4.3.4. Две супротстављене визије 163
4.3.5. Закључна разматрања 165
4.4. Закључна разматрања 166
5. ПРАВНИ КОНТЕКСТ АМЕРИЧКОГ ДРУШТВА 168
5.1. Уводне напомене 168
5.2. Америчка правна историја 168
5.2.1. Легат енглеског обичајног права и стварање америчког грађанина 168
5.2.2. Природно право и слобода појединца у Новом свету 173
5.2.3. Фузија права и правичности у правном систему САД 177
5.2.4. Правна формулација друштвено-политичких вредности 181
5.2.5. Закључна разматрања 184
5.3. Револуционарни карактер Декларације независности и Устава САД 185
5.3.1. Сакрални карактер Декларације независности 185
5.3.2. Федерални устав: највиши закон земље 188
5.3.3 Политичке разлике при стварању Уније и Устава САД 190
5.3.4. Новине и контроверзе уставног текста 194
5.3.5. Повеља о правима: револуционарни и спорни аспекти 199
5.3.6. Закључна разматрања 204
5.4. Судар идеала и реалности: Устав vs историјски тренутак 205

5.4.1. Политичке прилике на почетку 19. века 205
5.4.2. Друштвено-економски односи као камен спотицања 210
5.4.3. Проблеми Младе Републике 212
5.4.4. Легат Револуције у првих неколико администрација 216
5.4.5. Закључна разматрања 216
5.5. Закључна разматрања 217
6. ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ ТОКОМ 19. ВЕКА 219
6.1. Уводне напомене 220
6.2. Контроверза економског аспекта америчке револуције 221
6.2.1. Првобитна акумулација капитала 221
6.2.2. Хамилтонова и Џеферсонова визија економског развоја 224
6.2.3. Држава опште једнакости и слободе и први социјални немири 227
6.2.4. Политичко-економска елита као највиша класа друштва једнакости 231
6.2.5. Монополске корпорације 235
6.2.6. Закључна разматрања 239
6.3. Економско-политичке импликације робовласничке пољопривреде 240
6.3.1. Дијалектика привредно-политичких разлика Севера и Југа 240
6.3.2. Очување робовског рада као нужност економског опстанка 245
6.3.3. Грађански рат: доминација индустријског развоја 250
6.3.4. Конзервација економско-политичких односа на Југу: одовојени, а једнаки 254
6.3.5. Закључна разматрања 257
6.4. Укрупњавање капитала у светлу америчких идеја 258
6.4.1. Право на профит и напуштање америчког сна 258
6.4.2. Корпоративна привреда: промена националне психологије и социјалне структуре 264
6.4.3. Нестајање индивидуалног фармера и рађање класе најамних радника 267
6.4.4. Политичке импликације радничког организовања 272
6.4.5. Побуне малих фармера: узроци и последице 277
6.4.6. Закључна разматрања 283
6.5. Територијална експанзија и економски развој 284
6.5.1. Економски аспекти кретања на Запад 284
6.5.2. Ширење на Запад и очување Уније 287
6.5.3. Питање границе и развој америчког идентитета 292

6.5.4. Излазак на Пацифик и нова економска прерасподела унутар затворених граница 295
6.5.5. Закључна разматрања 298
6.6. Закључна разматрања 299
7. ПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ РЕЛИГИЈСКИХ УЧЕЊА У САД 302
7.1. Уводне напомене 302
7.2. Верска учења и америчка политичка култура 302
7.2.1. Простор слободе у светлу верских учења 302
7.2.2. Улога религије у Америчкој револуцији 306
7.2.3. Религијски дискурс правно-политичких докумената 308
7.2.4. Верски покрети као политички покрети 312
7.2.5. Закључна разматрања 317
7.3. Контраверзе религијских учења 317
7.3.1. Парохијалност и провинцијализам америчког друштва 317
7.3.2. Религијска аргументација робовласничких односа 321
7.3.3. Ретроградне политичке појаве 324
7.3.4. Закључна разматрања 327
7.4. Закључна разматрања 327
8. РОБОВСКО И ИНДИЈАНСКО ПИТАЊЕ 329
8.1. Уводне напомене 329
8.2. Прва породична тајна америчке историје 330
8.2.1. Парадокс енглеске робовласничке политике 330
8.2.2. Постепеност процеса увођења у робовски статус 333
8.2.3. Економски интереси у контексту псеудо-научне и религијске аргументације 340
8.2.4. Дијалектика балансирања 343
8.2.5. Имагинарни Други као сопствени одраз у огледалу 347
8.2.6. Погажен завет Абрахама Линколна: закони Џима Кроуа 351
8.2.7. Закључна разматрања 356
8.3. Друга породична тајна америчке историје 357
8.3.1. Староседеоци и дошљаци: недоказана невиност Нове земље 357
8.3.2. Индијанско питање и амерички сан 362
8.3.3. Развојни лук досељеничко-староседелачких односа 364
8.3.4. Однос према Другом као питање људских права 370

8.3.5. Економски контекст решавања „индијанског питања“ 374
8.3.6. Закључна разматрања 379
8.4. Закључна разматрања 381
9. РАЗВОЈ ДРУШТВЕНИХ ПОКРЕТА И ГРАЂАНСКОГ ДРУШТВА 383
9.1. Уводне напомене 383
9.2. Друштвени покрети у контексту правно-политичких питања 384
9.2.1. Комплексна природа слободе удруживања као уставног права 384
9.2.2. Организовани покрети и неформалне групе 386
9.2.3. Борба за економска права 389
9.2.4. Борба за права црних робова 393
9.2.5. Треће политичке партије и политички манифести 395
9.2.6. Закључна разматрања 398
9.3. Политичке консеквенце женског организованог деловања 399
9.3.1. Жене као креатори митолошког конструкта 399
9.3.2. Женска приватност као политички простор 401
9.3.3. Интелектуални ангажман: правци и кретања 404
9.3.4. Контроверзе женског активизма у Младој Републици 406
9.3.5. Амбивалентна природа америчког феминистичког покрета 409
9.3.6. Двострука невидљивост црних феминисткиња 412
9.3.7. Закључна разматрања 414
9.4. Развојни лук грађанског друштва 415
9.4.1. Од Бостонске чајанке до Кју клукс клана 415
9.4.2. Амерички грађанин као основна јединица друштва 418
9.4.3. Политичка метаморфоза: од револуционара до најамног радника 421
9.4.4. Политичке консеквенце промене грађанског идентитета 423
9.4.5. Закључна разматрања 426
9.5. Закључна разматрања 427
10. ЗАКЉУЧАК 429
ЛИТЕРАТУРА 445
Прилог 1. 456
Прилог 2. 462
Прилог 3. 465

Изјава о ауторству..... 469
Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада..... 470
Изјава о коришћењу..... 471

1. УВОД

1.1. Уводне напомене

Представа о Сједињеним Државама изграђена је на извесној феноменолошкој разлици и одређеној дози контроверзе. Случајно Колумбово откриће представљало је за Европљане с краја 15. века разорно онтолошко и есхатолошко искуство. Уобичајена предрасуда о САД као земљи створеној од људи са социјалне периферије, необразованих и неспособних за апстрактно промишљање феноменолошких категорија, држави насељеној грађанима неосетљивим за друштвене тензије унутар политичке заједнице, раширена је у бројним друштвима, па и у српском. Ове стереотипије потребно је проблемски анализирати и довести у питање, како би се учиниле видљивим две чињенице: да је САД створила генерација образованих, умних, али истовремено практичних људи и, за нашу тему још значајнија истина, да се гласови критике и критичког сагледавања стварности, уз прецизно указивање на несагласје између идеја и идеала и реалног живота, могу пронаћи далеко у америчкој прошлости.

У српској историографско-социолошкој литератури о САД мање је позната чињеница да је брушење америчког јавног имица пракса много старија од хладноратовског наратива о САД као чувару демократије и бастиону слободе. Отвореност америчког друштва да пригрли разлику, изврши асимилацију новог и другачијег, гравитациона је сила која привлачи свежу крв у ово друштво и дан данас. Са друге стране налази се сложена и контроверзна, од колонијалног доба укорењена, нетолерантност америчког политичког бића према другачијем поимању света у сопственој кући. Нетрпељивост америчких колониста према Другом дала је много материјала и историјских података који говоре у прилог релативизацији идеје о америчком друштву као отвореном у смислу како се оно дефинише на легату Поперове мисаоне праксе[1]. У свим периодима историје, од почетака колонизације па до данас, на америчком су тлу носиоци другачијег поимања света и живота бивали екскомуницирани, прогањани, проказани и потискивани. У локалним заједницама се, од првих насеобина до Патриотског закона[2],

[1] Карл Попер, *Отворено друштво и његови непријатељи*, БИГЗ, Београд, 1993. година.

[2] Патриотски закон (*Patriot Act*, пун назив *Uniting (and) Strengthening America (by) Providing Appropriate Tools Required (to) Intercept (and) Obstruct Terrorism Act of 2001*), закон донет у Конгресу САД 2001. као

разлика у мишљењу и начину живота тешко толерисала и скоро никако прихватала, а тамо где би била нестишљива, од званичних је структура моћи, била систематски уђуткивана, стишавана и сенчена.

Узроци опште нетрпељивости према разлици могу се релативизовати површним аргументацијама о историјском тренутку, нивоу општег образовања и/или друштвеним околностима, као што их компаративна анализа европског културолошког обрасца одређеног периода и смештање дискурса о разлици у општији феноменолошко-категоријални хоризонт додатно може ублажити и дефинисати као ирелевантне. Таква аргументација свакако би била у великом степену оправдана, уколико би циљ истраживања била анализа историјско-социолошких процеса кроз које се постепено развијало разумевање права на разлику у политичко-правном, социолошком и културолошком контексту. Ова врста посматрања свакако је неизбежна, али ови процеси нису у средишту наше пажње. Сложеније и занимљивије питање јесу узроци потребе за брушењем историјског сећања у америчком друштву које је, по својим основним принципима, заиста и успостављено на разлици. Отпор према различитом и другачијем може се уочити у свим сферама друштвено-политичког живота САД, од економије до културе.

Потреба за конзервацијом представе о свету и животу, по цену одбацивања оних чланова друштва који својим биографијама детектују или политичким деловањем симболизују раскорак између идеално замишљене слике и реалног живота, чини се као широко историјско кретање које у америчкој историји представља дуготрајан друштвено-политички процес који несумњиво носи одређене последице. Колективно одбацивање другачијих гласова представља снажан парохијални, паланачки дух америчког колонијалног наслеђа које се утврдило као један од спецификума културолошког обрасца, али не само у домену локалне, већ на нивоу политичке заједнице у целини. Тако је идеја о Новом Сиону[3], новом свету у којем се може поћи из почетка и успоставити нова заједница заснована на божјим законима и принципима, током времена осенчена једном мање блиставом копреном релативне невидљивости гласова разлике. Чак и у најсветлијим

реакција на терористичке напада на САД исте године. https://en.wikipedia.org/wiki/Patriot_Act, Страници приступљено 24. марта 2018. године.

[3] Нови Сион или Нови Јерусалим је пуританска визија изградње новог хришћанског друштва, успостављеног на принципима вере и божје промисли.

тренуцима америчке историје, у време креирања Уније и писања федералног устава, неки од најзначајнијих Очева оснивача[4] увиђали су да је претакање идеала Револуције у реалне друштвено-политичке околности Сизифов посао. Сан одсањан у Декларацији независности, тако ватрено аргументован у „Правима човека“ Томаса Пејна[5], зарад опстанка заједничког пројекта, америчке државе, морао је бити делимично заборављен.

1.2. Предмет истраживања и полазна хипотеза

Предмет истраживања у овом раду је *анализа друштвено-политичког живота и правне стварности у САД током 19. века, у периоду од 1800. до 1900. године, кроз критичку мисао америчких јавних личности у односу на званичне „америчке вредности“, прокламоване главним правно-политичким документима, Декларацијом независности и Уставом САД.* У раду полазимо од опште хипотезе да унутрашња представа америчког друштва током 19. века није била монолитна, захваљујући снажном и континуираном развоју америчке критичке мисли о актуелним друштвено-политичким темама, те да је уочени раскорак између идеала Америчке револуције, дефинисаних Декларацијом независности и федералним Уставом, био прецизно и полемички опсервиран кроз јавни говор значајних појединаца тог периода.

Процес откривања другачије историје која није на линији званичне политике у САД је процес који је отворило неколико значајних историчара и теоретичара тек у 20. веку[6], Рад ће се позивати на неке од тих аутора, а нарочито на тезе и налазе професора Хауарда Зина, будући да је упознавање са његовом библиографијом и методологијом у великој мери усмерило пажњу према овој теми, са жељом да српска научна јавност, будући да нема могућности да у довољној мери чита преводе оваквих студија, макар

[4] Очеви оснивачи *(Founding Fathers)* су политички лидери тринаест америчких колонија који су учествовали у креирању САД и писању главних политичко-правних документата, потписници Декларације независности, Одредби Конфедерације и Устава САД, као и сви чланови Континенталног конгреса у време Рата за независност. Укупно их има око две стотине.

[5] Томас Пејн (*Thomas Paine, 1737-1809*), амерички револуционар и аутор, Енглез по рођењу. Ватрени заговорник слободе појединца и историјске предодређености америчких колонија за слободу. Његово дело *Права човека* објављено је нешто мало пре Декларације независности. Популарност његове књиге у колонијама била је огромна.

[6] Од Чарлса Бирда и његове студије о економској интерпретацији Устава (*An Economic Interpretation of the Constitution of the United States*) Комера Ван Вудворда, Ричарда Хофстадера, Стогтон Крејг Линда, Херберта Гутнама, Ерика Фонера, Лоренс Левина, Линде Кербер, Мартина Ј. Бурка, Кристофера Томлинса, па све до Хауарда Зина и његове капиталне студије (*A People's History of the United States 1492-Present*, Harper Perennial, New York, 2005), а потом и Тадеуса Расела и његове контроверзне историје о америчким одметницима (*A Renegade History of the United States).*

посредно стекне могућност да из другог угла сагледа, не само историју америчког 19. века, већ и историју америчког критичког мишљења, што сматрамо значајним кораком ка дубљем размевању САД као политичког система, али и културолошко-политичке историје ове земље.

1.3. Циљеви истраживања

Научни циљ овог истраживања је дескрипција одреднице *америчка критичка мисао*, описивање узрока настанка и развоја феномена у условима развоја америчког друштва током 19. века, дистинктивни карактер појма у односу на европски концепт, те извођење генералног закључка о присуству критичких гласова о општем несагласју између америчког друштвено-политичког живота и револуционарних идеја које су дефинисале успостављање САД, а које су правно-политички артикулисане кроз Декларацију независности и Устав САД. У том смислу очекујемо да ће наше истраживање допринети укупним научним проучавањима Сједињених Држава у Републици Србији. Невелики број научних радова о САД на српском језику у односу на обимност теме, а посебно о америчком 19. веку, отвара могућност да се овим радом српској научној јавности понуди рад који из новог угла осветљава значајан период америчке историје.

Теоријски циљ истраживања је утврђивање теоријско-сазнајних критеријума за изналажење и вредновање концепцијских полазишта и одговарајућих модела дефинисања суштине и карактера америчког грађанског друштва и критике америчког друштвено-политичког система у периоду 19. века, места и улоге критичких гласова у јавном дискурсу и њиховог непосредног утицаја на развој америчког друштвено-политичког живота, али у исто време и, што сматрамо далеко важнијим, укупне слике о комплексности и контроверзи америчког друштва у посматраном периоду. Друштвени циљ рада је проблематизовање и евентуално деконструисање преовлађујуће представе о Сједињеним Америчким Државама као друштву без интроспективног и критичког потенцијала у српској култури. Циљ нам је да укажемо на снагу и дуготрајност грађанског друштва и грађанске иницијативе као политичко-правног и социо-културолошког темеља на којем се то друштво развија од почетака, као и на чињеницу континуираног развоја критичке мисли о њему. Кроз анализу друштвених појава које смо навели имамо намеру да утврдимо у којој мери је указивање на другачији поглед на америчку друштвено-

политичку стварност било присутно и током 19. века што треба да потврди нашу тезу о постојању критичког односа према званичним, прокламованим истинама и реалитету друштвено-политичких односа на терену. Тим поступком намеравамо да деконструишемо српски јавни дискурс о САД који је заснован на недовољном познавању чињеница о америчкој прошлости и да тиме кроз ово истраживање понудимо српској научној и заинтересованој јавности ново разумевање америчке друштвене историје и тиме омогућимо једно сложеније разумевање америчког друштва.

1.4. Извори података

С обзиром да је период који ћемо захватити нашим истраживањем коначно заокружен и завршен у временском смислу, сви подаци до којих ћемо доћи током рада могу се добити једино из писаних извора и историјске грађе. Користићемо следећа четири извора података:

- Политичко-правна документа САД: Декларацију независности, Устав САД и примере федералног законодавства;
- Остала правно-политичка документа: Одредбе Конфедерације, уставе појединачних држава чланица Уније, прогласе и резолуције, „Права човека“ Томаса Пејна;
- Ауторске текстове, прогласе, манифесте, политичке памфлете, проповеди, личну преписку, као и одломке књижевних и других дела јавних личности;
- Домаћу и иностране научну литературу из области историје, правне историје, политичке теорије, историје идеја, економије, социологије, историје и теорије културе, књижевне историје.

Један део архивске грађе може се наћи на интернет страницама академских институција, у базама података, као и онлајн часописима из различитих друштвено-научних области. Сви извори биће прецизно наведени са линковима који ће у истраживању бити наведени са хронолошки најсвежијим интернет адресама.

1.5. Научни допринос

Дисертација је обликована као научно саопштење, подељено на десет поглавља са уводом, закључком, објашњењима и прилозима. Описивање, истраживање и анализа

материје која у српској научној јавности до сада није шире истраживана у области политичких наука, има у нашој средини своју актуелност. Овакво истраживање може да пружи нов поглед на историју САД, пошто ће мултидисциплинарним приступом покушати да осветли америчко друштво током 19. века, указујући на значајне политичке, економске и друштвене појаве и проблеме. С обзиром да су неке личности, чије ћемо политичке ставове разматрати у контексту полазне хипотезе, биле књижевници и публицисти, додатни квалитет овог истраживања може да буде и научни допринос на пољу историје књижевности САД. У компаративном смислу, истраживање би могло да послужи и као својеврсно „огледало“ за уочавање специфичности развоја и утицаја грађанског друштва у Србији и улоге критичке мисли у развоју српског друштва као потенцијалног корективног фактора политичког система. Извршеном анализом и извођењем закључних разматрања ово ће истраживање као свој крајњи резултат понудити нове премисе за историографску, социолошку и културолошку деконструкцију представе о САД у српској научној литератури, али и широј јавности. Конкретни очекивани научни допринос дисертације требало би да буде:

- проширивање, продубљивање и систематизација научних сазнања о развоју критичке мисли у САД током 19. столећа као последице проблемског посматрања укупних друштвених, политичких и економских појава;
- научна дескрипција појма „америчка критичка мисао“ у контексту посматраног историјског раздобља и утврђивање евентуалне постојаности те парадигме и у наредним историјским периодима;
- научна дескрипција утицаја економских односа и укупног привредног развоја на продубљивање јаза између митолошког дискурса националног стварања и друштвене стварности посматраног периода;
- научна дескрипција сложеног утицаја „америчког мита“ о стварању нације на релативизацију критичког метода у јавном дискурсу америчког 19. века;
- (евентуална) научна дескрипција улоге америчке књижевности у свеукупном развоју америчке критичке мисли током 19. века.

1.6. Посебне и појединачне хипотезе

Како би осигурали што јасније аргументације и опсервације током истраживања, а које ћемо сумирати у закључним разматрањима, нашу полазну хипотезу разлистали смо у 6 посебних хипотеза од којих сваку даље у појединачне хипотезе:

1.6.1. Прва посебна хипотеза

Организовање појединаца и грађанских група у циљу остваривања одређеног политичког интереса представља темељ америчке политичке културе.

Појединачне хипотезе

- Оснивање енглеских колонија у Северној Америци последица је политичког организовања одређених група енглеских грађана;
- Индивидуална акција је квалитативна новина колонијалног идентитета у односу на европско политичко и културолошко наслеђе;
- Грађанско организовање на локалном, колонијалном и интерколонијалном нивоу у великом је степену обезбедило победу у Рату за независност;
- Грађанско незадовољство и социјални немири током Рата за независност и непосредно након њега указују на веома рани раскорак између жељених и остварених циљева Револуције.

1.6.2. Друга посебна хипотеза

Сукцесивно и правно нормирано напуштање америчких револуционарних идеала јасно се може пратити од Декларације независности, преко Одредаба Конфедерације па до Устава САД.

Појединачне хипотезе

- Амерички правни систем настао је на основама енглеског обичајног права (Common Law), што је у великој мери обезбедило интензиван и специфичан развој грађанског друштва у САД;
- Колонијално искуство изградње Новог света обезбедило је критички однос грађанина према власти;
- Фузија права и правичности у америчком правном систему осигурала је грађанина у односу на структуре власти, али је истовремено, уз комбиновану праксу

обичајног и прецедентног[7] права, оставила отворен простор за могућност више истовремених и релевантних тумачења правних норми у сваком појединачном случају;

- Отвореност уставног текста за тумачење сачувала је и обезбедила простор за развој две основне политичке вредности: јединство државе (*E pluribus unum*)[8] и слободу појединца (*The Bill of Rights*)[9];
- Посебности америчког правног система (здрав разум[10], прагматизам, суђење пред поротом уз иницијативу странака, судијско тумачење правне норме, правна сигурност), омогућавају стално преиспитивање граница слободе грађанина у односу на политичку заједницу;
- Поједине уставне одредбе имплицитно указују на квалитативну разлику између федералног устава и Декларације независности као фундаментално различитих правно-политичких докумената;
- Строгим дефинисањем граница федералне власти према појединцима као грађанима САД кроз текст федералног устава нису се обезбедиле бројне слободе истих као грађана држава-чланица.

1.6.3. Трећа посебна хипотеза

Снажан економски развој и убрзана индустријализација током 19. века изазвали су продубљивање јаза између идеја Револуције и успостављених друштвено-економских односа.

Појединачне хипотезе

- Америчка револуција није извршила прерасподелу богатства нити је економско-класне односе у младој држави успоставила на принципу једнаких шанси за све;

[7] „Прецедент као извор права подразумева да се судске пресуде (могуће је и одлуке других органа) јављају као преседан за одлуке у будућим случајевима са сличним чињеничним оквиром“. Сања Данковић Степановић, *Право и политика конкуренције*, Београд, Факултет политичких наука, 2014. година, стр. 300.

[8] Латински израз који значи „јединство у мноштву“ и налази се на Великом печату САД (*Great Seal of United States*), заједно са још једним латинским изразом (*Annuit Coetpis*), који се преводи као: Бог ће подржати наша настојања.

[9] Првих десет амандмана на Устав САД интегрално се називају и Повеља о правима.

[10] Израз здрав разум се и на енглеском језику, одосно, у оригиналу, одомаћио тако да ће се у раду наилазити на употребу израза *common sence*.

- Сложени економски односи и перспектива њиховог политичког утицаја на унутрашње-политичка кретања главна је тема јавног наратива од самог настанка САД;
- Антагонизам између две врсте привредне производње, индустријске и пољопривредно-робовласничке, проузроковао је бројне политичке последице, напетости, протесте и турбуленције, кулминирајући Грађанским ратом;
- Спрега интереса економске и политичке елите проузроковала је почетак краја илузије о америчком револуционарном сну;
- Успостављање економских односа на основама либералне економске теорије омогућило је снажан развој друштвених покрета, ангажовање радника и фармера у циљу борбе за већа економска и политичка права.

1.6.4. Четврта посебна хипотеза

Развој критичке мисли у директној је вези са религијском колонијалном традицијом и њеном улогом у развоју америчке културе и америчког друштва.

Појединачне хипотезе

- Верска учења су у значајној мери обликовала америчку политичку културу активизма и организовања;
- Корени америчке политичке културе развили су се под јаким утицајем протестантског верског учења, које је било главни кохезиони фактор у процесу колонизације;
- Секуларна држава успостављена на вери у Бога, али без званичне религије, осигурала је простор за испољавање грађанске слободне мисли и заузимања става, преузимања иницијативе и индивидуалне акције;
- Велики верски покрети проблематизовали су политичка питања у „спиритуалном“, духовном контексту, тако да се у темељу многих политичких покрета у САД налазе верска убеђења;
- Религијска учења су истовремено утицала на развој регресивних идеја и покрета који су америчко друштво у неким аспектима чинили дубоко конзервативним (током двадесетих година 20. века библијска учења против Дарвинове теорије, идеје Кју клукс клана о расној супремацији белог човека...).

1.6.5. Пета посебна хипотеза

Митологизација револуционарног наратива обезбеђује америчком друштву превазилажење друштвено-политичких напетости.

Појединачне хипотезе

Рат за независност и стварање САД не би били могући без критичне масе изузетних политичких личности које историја познаје као Очеве оснивача;

- Митолошки конструкт Рата за независност представља један од кохезионих фактора у креирању америчког друштва и америчке нације;
- Универзалност револуционарних идеја оличених у Декларацији независности и личностима које су политички процес спровеле представљају плодно тле за континуирано обнављање и самопотврђивање нације.

1.6.6. Шеста посебна хипотеза

Политички ангажман појединца кроз јавни говор (јавни наратив) представља спецификум америчке културе који је омогућио убрзани развој грађанског друштва, а тиме и критичке мисли.

Појединачне хипотезе

- Нужност индивидуалне иницијативе у колонијалном добу осигурала је рани развој слободног мишљења;
- Протестантска традиција суочавања појединца са Богом без посредника оличеног у свештенику, у комбинацији са малим политичким заједницама, била је генератор неговања најпре интимног, унутрашњег дијалога, а затим и културе јавног, политичког говора;
- Успостављање политичких заједница у почетку насељавања условило је неопходност јавног говора као механизма за анимирање њених чланова у циљу заштите и остварења општих интереса;
- Пропагандне активности предреволуционарног периода у највећем степену су се ослониле на јавни говор припадника политичке елите која је извела Револуцију;

- Федералним уставом, Повељом о правима, као и фузијом права и правичности *(Law and Equity),* јавни говор је осигуран и дефинисан као фундаментална вредност правно-политичког система.

1.7. Теоријско-методолошки приступ

Теоријско-методолошки приступ у дисертацији биће интегрално-синтетички и њиме ће се извршити синтетизација научно-методолошких сазнања до којих ћемо доћи. Предмет истраживања је постављен широко и посматрају се узрочно-последично повезане појаве, због чега се временски период посматра као оквир израженог јединства у контексту општег хипотетичког оквира. Користиће се следеће научне методе:

а) хипотетичко-индуктивни метод (нужан као начин да се један број општих чиниоца предмета истраживања који је непознат утврди и спозна);

б) хипотетичко-дедуктивни метод (као мисаоно-логички процес закључивања, чијом ће се систематском применом, из општих судова изводити посебни и појединачни закључци. Користићемо анализу, синтезу, апстракцију и у мањој мери, генерализацију);

в) структурално-историјски метод (у циљу успостављања и описивања друштвено-историјских оквира унутар којег се одређене посматране појаве појављују, њиховог контекстуализовања у друштвено-политичком тоталитету, као и анализе узрока и последица њиховог настајања и утицаја);

г) историјско-правни метод (у сврху тумачења одредби Устава САД, закључно са 15-тим амандманом, Декларације независности и одлука Врховног суда);

д) нормативно-правни метод (при анализи правних одредби које се налазе у тексту федералног устава, као и у примерима федералног законодавства);

ђ) дескриптивни метод (при укључивању шире наративне аргументације у циљу осветљавања друштвено-историјских и културолошких претпоставки времена у којем су се јављале и дешавале посматране појаве);

е) компаративни метод (који захтева сам хипотетички оквир, предмет садржаја дисертације, као и референтни оквир на који се наслањамо: с једне стране америчке

вредности дефинисане политичко-правним документима, а са друге одлуке Врховног суда и критички гласови);

ж) дијалектички метод (којим треба да осигурамо целовитост истраживања у идејном и сазнајном смислу, уз истовремено остављање могућности за логичко схватање узрочно-последичних веза и појава обухваћених предметом истраживања);

з) лингвистички метод (због потребе да дефинишемо категоријално-појмовни оквир дисертације, водећи при том рачуна о разликама истих у односу на референтне појмове у европском контексту, као и специфичност нових термина у односу на посебност историјског развоја америчке државе и америчког друштва).

Током истраживања нећемо користити термин „цивилно друштво“, иако је овај појам био у релативној употреби у посматраном периоду. Масовна употреба појма цивилно друштво започела је тек у другој половини 20. века, а у српском језику тај термин је квалитативно и значењски другачији у односу на англосаксонски појам *„civil society“*. У раду ћемо стога искључиво употребљавати појам грађанско друштво, осим у случају превођења одређених навода из литературе, уколико се у синтаксичком контексту осећа квалитативна, значењска разлика између српских фраза „грађанско друштво“ и „цивилно друштво“.

У средишту нашег истраживања налази се друштвено-политички систем САД током посматраног раздобља, његов тоталитет у светлу разлике у односу на идејни корпус америчких оснивачких докумената. Ставови, политички манифести и критичка мисао америчких личности које су обележиле посматрано раздобље и читаву историју САД искључиво ће се користити као референтни, односно, упоредни фактор у анализи општег предмета истраживања. Значајан део аргументације изнетих ставова у истраживању биће поткрепљен анализом и наводима из федералног законодавства, односно закона донетих током 19. века, а који се директно односе на развој посматраних историјских појава и процеса. Оваквим ће се поступком у значајном степену контекстуализовати предмет садржаја дисертације, пошто ће се у нормативно-правном смислу омогућити јасније и лакше сагледавање промена на које полазна хипотеза истраживања указује. Предмет истраживања примарно остаје у оквирима теоријских претпоставки политичко-правних друштвених наука. Зато ће се поглавља конципирати проблемски, у односу на друштвено-политичке појаве. То треба да обезбеди извођење прецизнијих закључака са једне, и да

понуди интегралнију слику америчке друштвено-политичке стварности у 19. веку са друге стране. У раду ће бити посматране значајне појаве 19. века у САД, а из перспективе њиховог (не)сагласја са идеолошким и идејним претпоставкама кључних правно-политичких докумената, Декларације независности и Устава САД. У те појаве убрајамо следеће: успостављање економског система, ширење на Запад, политичке напетости, верска учења, друштвени покрети, индијанско и ропско питање, Грађански рат, индустријски развој, корпоративна економија, стварање монопола.

1.8. Друштвена оправданост истраживања

Друштвени циљ дисертације укључује анализу и истраживање развоја америчке интелектуално — критичке мисли током 19. века која има за циљ преиспитивање стереотипног мишљења о Сједињеним Америчким Државама као друштву без интропскетивног потенцијала. Недовољно истражено раздобље историје САД у домаћој научној литератури, а које је временски оквир дисертације, представља поље истраживања за потенцијални допринос проширењу опсега тема и проблема у области америчких студија у Републици Србији, те укупном унапређењу домаће научне мисли и наведеној области.

1.9. Појмовно-категоријални оквир

Корпус појмова око којих ће се у истраживању развијати анализа и аргументација постављених хипотеза, садржи следеће термине: грађанско друштво[11], политичка заједница и америчке вредности. Дефинисаћемо додатно појам америчке критичке мисли и америчког идентитета, с обзиром да први кључно дефинише предмет нашег истраживања, док је дефинисање потоњег нужно због полазне премисе овог рада, а која гласи да је представа о САД изграђена на извесној феноменолошкој разлици.

1.9.1. Америчка критичка мисао

[11] С обзиром на то да се прво и десето поглавље (трећи део десетог поглавља), односе на разматрање и анализу карактеристика и посебности америчког грађанског друштва на почетку и на крају посматраног историјског периода, у раду је заузет став да је дефинисање овог појма прикладније извршити унутар њих, у склопу изнетих анализа и аргументација појединачних хипотеза, тако да је у уводу појам грађанског друштва изостављен.

Док је европска критичка мисао претежно прво настајала унутар херменаутичког хоризонта теоријске мисли, а тек потом се делимично преливала у реалне друштвене праксе, америчка критичка мисао поникла је у пракси и практичности огољеног живота који је захтевао практична, употребљива и емпиријски проверљива знања сада и одмах. Паралелно са успостављањем насеобина и колонија досељеници су развијали политичке институције и то не на основу теоријских система већ по захтеву реалног живота са којим су се суочавали. Због тога америчку критичку мисао ми дефинишемо као процес креирања мишљења и ставова о друштвено-политичком тоталитету који су се развијали кроз практичне друштвено-политичке праксе. Те праксе биле су последица реалних историјских околности са којима су се суочавали не, као у европском случају, припадници интелектуалних и друштвених елита, већ сви чланови заједнице, од прве насеобине.

Америчка критичка мисао за нас стога није пракса утемељена превасходно на теоријском мишљењу, већ, управо супротно, на практичном и реалном искуству појединца. Управо је реверзибилност тог процеса — од практичног искуства и оперативне провере донетих закључака у реалним ситуацијама ка евентуалној теоријској систематизацији насталих мишљења она, у вредносном смислу, дистинктивна тачка критичке мисли у САД. У раду се прихвата и преузима став који је уобличио Вилијем Самнер[12] о нужности сумње као мисаног процеса који рађа позудање и који у ширем контексту осигурава да ***глас разлике***, што критичко мишљење само по себи јесте, буде перманентни контролни фактор политичког и друштвеног живота. Самнер, дакле, тврди да је „критичко мишљење... провера, односно испитивање свих предлога који су нам дати на усвајање, у циљу сазнања да ли су исти у сагласју са реалношћу или не. Критичка је способност продукт образовања и вежбе. Она је ментална навика и ментална моћ, те представља примарни услов људске добробити којим мушкарци и жене треба да буду учени. Критичко је мишљење наша једина гаранција против обмане, преваре, сујеверја и несхватања нас и наших овоземаљских околности.“[13]

---

[12] Вилијам Грахам Самнер (*William Graham Sumner, 1840–1910*) био је класични либерал и универзитетски професор. Предавао је друштвене науке на Јејлу, где је држао и прву професуру у социологији у САД. У друштвене науке уводи појам етноцентризма како би идентификовао корене империјализма, чији је био снажан противник, заступајући интересе *заборављеног човека* средње класе. Дугорочно је утицао на развој америчког конзервативизма.

[13] **Напомена:** Све преводе из дела која су оригинално наведена у фуснотама и списку литературе, што указује да су читана на језику на којем су написани (енглески и руски језик), израдила је кандидаткиња Гордана Бекчић Пјешчић. Навођење иницијала кандидаткиње као преводиоца при свакој фусности и

Паралелно са овим ставом, прихватили смо и тезе још два савремена аутора, Мајкла Скривена и Ричарда Пола који тврде да је „критичко мишљење интелектуални процес активне и веште концептуализације која подразумева примену, анализу, синтезу и/или процену (евалуацију) прикупљених информација, а до којих се дошло посматрањем, искуством, рефлексијом (контемплацијом), слободним расуђивањем или, пак, комуникацијом, као водиљама у процесу стицања уверења о одређеној појави, појму, односима, догађају, вредностима, истинама или пак актима и деловању. Критичко је мишљење, сматрају они, утемељено на универзалним вредностима које превазилазе предмет о којем се мишљење креира, а у те вредности спадају јасноћа, прецизност, конзистентност, утемељеност, чврсти докази, оправдани разлози, дубина анализе, ширина и веродостојност.“[14]

1.9.2. Политичка заједница

Свака група људи коју повезују одређени интереси и временски и/или просторно дефинисани друштвени односи који поседују макар релативну константност представља заједницу. Овај рад као политичку заједницу посматра следеће ентитете: савезне државе, федералну државу, економске класе, друштвене групе (формалне и неформалне), друштвене и верске покрете, Индијанце и америчку нацију. Чини се да само појам америчке нације и непрепознавање црних робова као политичке заједнице захтева додатно објашњење. Америчка нација као политички, али и социолошко-културолошки ентитет одступа од три концепта нације, а који су поникли у Европи — романског, германског и словенског разумевања овог појма. Усвајајући тврдњу Ерика Хобсбаума коју износи у студији *„Нације и национализам од 1780: програм, мит и стварност*“[15] да је основна карактеристика модерне нације и свега што је са њом повезано савременост, америчка се

преводи стога неће бити присутно, како рад не би додатно био оптерећен сувишним обавештењем које је овде приложено на самом почетку. Sumner, W. G. (1940). Folkways: A Study of the Sociological Importance of Usages, Manners, Customs, Mores, and Morals, New York: Ginn and Co., pp. 632–633, http://www.criticalthinking.org/pages/sumnerrsquos-definition-of-critical-thinking/412, страници приступљено 2. јуна 2015. године.

[14] Видети у „A statement by Michael Scriven & Richard Paul“, presented at the 8th Annual International Conference on Critical Thinking and Education Reform, Summer 1987 http://www.criticalthinking.org/pages/defining-critical-thinking/766 (Critical Thinking as Defined by the National Council for Excellence in Critical Thinking, 1987), страници приступљено 3. јуна 2015. године.

[15] Ерик Хобсбаум, *Нације и национализам од 1780: програм, мит и стварност*, Београд, Филип Вишњић, 1996. година.

нација дефинише као прва модерна нација. Она свој идентитет не гради на онтолошком капацитету крви, тла и порекла, већ га креира око одређених вредности, те у историјском развоју нације као политичке заједнице јесте први такав пример.

У тумачењу нације као замишљене заједнице у истоименој студији Бенедикт Андерсон тврди да је то „замишљена политичка заједница, и то замишљена као истовремено инхерентно ограничена и суверена. Замишљена је зато што припадници чак и најмање нације никад неће упознати већину других припадника своје нације, па чак ни чути о њима, но ипак у мислима сваког од њих живи слика њиховог заједништва“[16]. Андерсон проналази разлог креирања нација у идејама епохе просветитељства које крајем 17. века проблематизују и, у финалу, потиру божанско право европских краљевских породица да владају над онима које сматрају за своје поданике по том праву, што у америчком случају кореспондира са историјским процесима насељавања америчког континента почетком 17. века и постепеним напуштањем идеје о монархији и статусу суверена, што ће касније у раду бити разматрано. Уклањањем Бога из краљевске власти легимитет те власти нестаје, а тиме и симболички потенцијал суверена као оне центрифугалне силе око које се креира политичко биће државе. У таквој је ситуацији, по Андерсону, створен нови конструкт који се зове нација, а који замењује суверена на симболичком престолу самоидентификације државе и оних који је настањују. У том светлу логичан закључак је да је америчка нација прва модерна нација, јер она нужно произлази из бића нове социо-политичке категорије која је успостављена током Рата за независност, а то је америчка држава. Афрички се робови не могу посматрати као политичка заједница из разлога што њихова егзистенција није имала капацитет политичког, јер нису били уведени у грађанско стање — нису били грађани.

1.9.3. Амерички идентитет

Полазна претпоставка гласи да је идентитет жив организам, динамички систем и нестишљива сума одређених квалитативних категорија које у синергији међусобно зависних односа, чине биће појединца или, биће заједнице (колектива). Прихвата се тврдња Јана Асмана да се „односом према историји фундира идентитет групе. Сећањем на своју историју и предочавањем фундирајућих фигура сећања, група се потврђује у свом

[16] Бенедикт Андерсон, *Нација: замишљена заједница*, Плато, Београд, 1998. година, стр. 17.

идентитету“[17], што наводи на закључак да је идентитет пре свега социолошки конструкт, а што, тврди он „важи, како у индивидуалном, тако и у колективном животу.“[18] Идентитет је стога за динамички појам који у себи носи самообнављајући потенцијал и стога има висок ниво адаптибилности у сваком појединачном случају. При посматрању појма уочава се извесна трослојност:

- Лични идентитет (припадник села, округа, града, парохије, савезне државе, верске групе, друштвеног покрета..);
- Идентитет америчког грађанина (припадник федералне државе и, последично, америчке нације);
- Идентитет заснован на класној, односно економско-политичкој саморефлексији.

Прихвата се Асманова теза да је идентитет плурални тантум и да претпоставља друге идентитете[19], те је уочена трослојност само груба подела, нужна за уоквиравање појма у мери која пружа могућност за доношење релативно стабилних закључака који ће потврдити или оповргнути полазну хипотезу. Овако раслојен појам користиће се интегрално, с тим што ће у контексту претежности одређене теме (економија, класни односи, друштвени покрети, религијска пракса, правно-политичке теме...), тежиште варирати између ова три нивоа поделе.

1.9.4. Америчке вредности

Претпоставке изнете приликом дефинисања политичке заједнице и америчког идентитета, када је утврђено да су америчке вредности матрица на којој је у значајној мери изграђено америчко друштво, захтева да се за улазак у дубље истраживање дефинише које су то вредности у питању. У америчке вредности спадају: идеја једнакости, слободе, права на побуну, супремација Устава, владавина права, индивидулизам, право на трагање за срећом, религијска слобода, слобода говора и штампе, грађански активизам, идеја о непостојању граница међу класама, самоуправа (самоорганизовање), лонац за

[17] Јан Асман, *Култура памћења: писмо, сећање и политички идентитет у раним високим културама,* стр. 52.
[18] Ibid., стр. 134.
[19] Ibid., стр. 140.

топљење[20], вера у прогрес, ослоњеност на сопствене снаге, локална заједница, јединство из мноштва, очигледна судбина[21], представничка демократија, плурализам, право на разлику, републиканизам, федерализам и конституционализам.

Већина набројаних вредности представља кумулативни оквир главних принципа, идеолошких премиса и основних политичко-институционалних категорија које, у већој или мањој мери, карактеришу сва модерна грађанска друштва и њихову политичку културу. У одређивању овог списка тешко је да наведемо било ког аутора на којег би се могли наслонити у целости. Разлог томе је што су америчке вредности дискурс који је делимично дефинисан већ у Декларацији независности (нпр. слобода, право на побуну, право на самоопредељење) са једне стране, онда и у бројним списима Очева оснивача током предреволуционарног периода (нпр. републиканизам, слобода, федерализам, самоуправа), у инаугурационим говорима америчких председника од Вашингтона (нпр. слобода, индивидуализам, вера у Бога) до Барака Обаме[22], уставним амандманима (религијске слободе, слобода штампе), образложењима бројних одлука Врховног суда САД, председничким доктринама. На сличан су начин америчке вредности присвајане и у бројним документима, памфлетима, јавним наступима и ставовима политичког карактера, а који нису на линији званичне историје и званичне политике. На њих се наслањају и аболиционисти, раднички лидери, представнице феминистичког покрета, индијански представници, трезвењаци, слободни зидари, радикални бели супремационисти, крупни капиталисти и монополисти, судије Врховног суда и многи други.

Чињеница да се на њих сви позивају јесте контроверза америчких вредности.[23] Широко херменаутичко поље јесте поље контроверзе и контрадикције. Широк херменаутички хоризонт отвара могућност да се свака акција чије предузимање има политичку последицу дефинише као делање предузето у интересу очувања, заштите, прокламовања или ширења америчких вредности, што јесте главно место расцепа између

[20] Лонац за топљење (*Melting Pot*) је израз који сликовито и интегрално дефинише мултинационалну, мултикултуралну и мултиконфесионалну заједницу коју чине Сједињене Државе и друштвено-политички оквир коју ову синтезу генерише.

[21] Очигледна судбина (*Manifest destiny*), представља раширено уверење да је судбина и задатак САД да се прошире преко читавог северноамеричког континента.

[22] Барак Обама (*Barack Hussein Obama*), 44. председник САД (2009-2017).

[23] Јавни дискурс сваког политичког ентитета, од јавне личности, преко председника САД, до политичке партије или друштвеног покрета садржи у мањој или већој мери наратив о интересу очувања и одбране америчких вредности. Било да су у питању аболиционисти или пак гласноговорници Кју клукс клана, најчешће се може чути као аргумент да се предузете акције спроводе у циљу заштите америчких вредности.

званичне историје САД и друштвено-политичких процеса који су се дешавали током 19. века, те њихових последица по развој америчког друштва и државе. Шта је природа тог расцепа јесте питање на које овај рад треба да одговори на два колосека који воде у једном смеру, при чему је један колосек анализа и аргументација уочених појава, а на основу историјске грађе, док је други америчка критичка мисао као додатна потврда изнетих ставова од стране савременика-сведока тих расцепа.

2. КОРЕНИ АМЕРИЧКОГ ГРАЂАНСКОГ ДРУШТВА

2.1. Уводне напомене

Сједињене Државе прво су модерно грађанско друштво, засновано на начелима и принципима просветитељства, међу којима су кључни појам слободе, Локова теорија природних права и ново схватање односа појединца и власти. Обриси америчког грађанског друштва почели су да се назиру већ са првим енглеским насеобинама почетком 17. века на просторима Нове Енглеске и Вирџиније, да би у периоду Рата за независност оно било формирано у значајном степену. Успостављање САД 1781. године[24] било је правно-политичко заокружење процеса стварања грађанског друштва које је *de facto* унутрашњим кретањима стварано деценијама пре. Без практичног отелотворења наведених премиса грађанског друштва у енглеским колонијама историја САД била би сасвим другачија. Да би се разумела оба процеса, појава критичке мисли и мотиви сенчења и прикривања истих, нужно је да се разуме шта је заиста било америчко грађанско друштво и како је функционисало. Ако се зна да је Повеља о правима донета само пар година[25] након усвајања Устава, онда је контровезност појаве извесног броја гласова разлике и њиховог истовременог суспрезања више него очигледна.

[24] Рат за независност званично је завршен 1783. године Париским споразумом *(The Treaty of Paris)*, али је војни сукоб окончан две године раније, 1781. године након битке код Јорктауна (Вирџинија).
[25] Федерални устав донет је 1787. године у Филаделфији (Пенсилванија), ратификован је од стране савезних држава две године касније.

Грађанско друштво[26] разуме се као тоталитет свеукупних односа појединца унутар политичке заједнице са другим члановима заједнице али и његовог односа према институцијама те заједнице, при чему речене релације не дефинишу владар или црква, већ се они креирају, спроводе и дефинишу у оквиру унапред установљених принципа и процедура, које су, са једне стране, партикуларне у случају односа две индивидуе, или, пак, с друге, установљење и регулисасне правилима и процедурама појединачних институција, организација и установа са којима појединац ступа у одређени однос зарад остваривања личних или општих интереса, као и бројним законодавним актима. Грађанско друштво разуме се као динамички појам јер имплицира промену као основни принцип свог развоја, како у контексту перманентне промене социјалних релација појединца са Другим, тако и кроз сталне, мање или веће, измене и допуне законодавно-регулаторног оквира који нужно, да би статус неког друштва као грађанског био легитиман, мора да прати развој и промене унутар социјалног хоризонта. Ово нигде више не стоји него у америчком случају јер су САД током 19. века биле друштво сталне и континуиране промене.

Цело 19. столеће је период силовитог развоја и ширења САД у територијалном, политичком, демографском и економском смислу. У непуних 120 година од успостављања државе па до краја 19. века, догодиле су се огромне, скоро текстонске друштвене промене које су биле последица следећих историјских епизода и политичких процеса: доношење федералног устава, усвајање Повеље о правима, куповина Луизијане и насељавање Запада, интензиван економски развој, Грађански рат, еманципација робова и период Реконстукције, изградња трансконтиненталних железница, технолошки развој у свим индустријским гранама, прелазак на масовну производњу, изум телграфа и телефона, ширење штампе, континуирано досељавање, расна сегрегација на Југу, серије економских криза и депресија и многе друге. Наведене појаве и процеси проузроковали су стално врење, напетости и промене политичких, економских и друштвених односа, како на нивоу држава-чланица тако и на федералној равни.

У 19. столеће САД ступају као млада република, још увек несигурних граница, окружена шпанским и француским територијама, без јасне визије у спољној политици и са

[26] Појам грађанина јавља се још у грчким полисима и античком Риму. У средњовековљу Тома Аквински се бавио дефинисањем појма. Видети код: Цицерона, Русоа, Монтескјеа, Филип Децијуса, Балдуса, Токвила.

претежно пољопривредном економијом, која у највећем степену почива на производњи малих поседа и појединачних фармера и са скромним бројем становника у односу на територију.[27] Након само сто година САД су држава-континент на обали два океана, индустријска земља масовне производње у свим индустријским гранама, уједињена након крвавог Грађанског рата и са јасно упостављеним партијским системом, држава са отвореном империјалном политиком.[28] Због свега наведеног закључује се да током 19. века америчко друштво нема чак ни кратак период стабилизације[29], током којег би се социјалне релације стабилизовале и јасно дефинисале. Стање перманентних промена у свим аспектима живота захтевало је стално прилагођавање новонасталим околностима. С тим што ни једна поменута епизода ни промене које је изазвала нису изоловани феномени већ је реч о процесима.[30]

Основна платформа за нивелацију промена био је федерални устав. Одлука Очева оснивача да федерална влада у имплементацији својих овлашћења не комуницира правно са савезним државама, већ са грађанином појединцем, осигурала је у области права два кључна предуслова за опстанак САД као целине. Један је тај да је федерална држава постала платформа за креирање америчке нације на идеји грађанина, док је чињеница да је на тај начин моћ држава-чланица правно-политички потиснута. Успостављање правно-политичког института који дефинишемо појмом грађанин започето је у средњовековној

[27] Паркс наводи да је у време усвајања Устава територија САД обухватала је око 800 000 квадратних миља, од чега је мање од половине организовано у државе. Према првом попису становништва из 1790. године укупно је било мање од 4 милиона душа, од чега 800 000 црнаца. Око 2 милиона живело је у Новој Енглеској и у средњеатлантском појасу, око 185 000 на Југу и 100 000 на западу. Само око 5% грађана живело је у градовима. Види у: Хенри Бемфорд Паркс, *Историја Сједињених Америчких Држава,* Београд, Рад, 1986, стр. 160

[28] До краја 19. века САД су након изградње ратне морнарице и доношења Поморског закона (*Navy Act, 1890*), кренуле у експанзију на Пацифику: споразум са острвом Самоа око изградње базе, анексирање Хаваја 1898, рат са Шпанијом коју под протекторат САД доносе Кубу, Порторико, Филипине и острво Гуам.

[29] Ера председника Џејмса Монроа (*James Monroe, 1817-1825*) назива се ером добрих осећања (*Era of Good Feelinng)* која је упамћена по општој сколоности ка неговању националних осећања која је била последица рата против Британије (1812-1815.) за време којег су Британци спалили Белу кућу а тадашњи, четврти председник, Џејм Медисон, био је приморан да напусти и престоницу и резиденцију. У Монроово време десило се следеће: нестанак Федералистичке партије, стварање Другог партијског система (*Second Party System, 1828-1854*) у којем се Републиканска партија дели на Демократску партију коју ће предводити Ендрју Џексон и Виговце, које ће предводити Хенри Клеј.

[30] Узимом за пример насељавање Запада. Оно се у популарној култури или од стране Другог, у овом случају, српске јавности, посматра углавном кроз наратив о каубојима и Индијанцима, што је само мали сегмент и то прилично романтизовано искривљен, који онемогућава сагледавање укупног процеса.

Енглеској на следећим принципима: ограничење краљевске власти[31], развој енглеског обичајног права[32], парламентарна монархија[33] и конституционализам.[34] Преокрет у области природних права донела су три енглеска закона: Петиција о правима из 1628. године, Хабеас корпус из 1679. године[35] и Повеља о правима из 1689. године[36] Ту је затим важан англосаксонски правни принцип слободе унутар закона[37], који у САД од првог тренутка бива радикално унапређиван, мењан и примењиван у свакодневној пракси колонијалног живота. Док су оснивачке повеље, даване од стране Круне[38] биле нека врста уставног, конституционалног правног акта којим се успостављао правни статус колоније, дотле је дефинисање односа унутар колоније било у рукама насељеника. Паралелно са успостављањем насеобина стварана је политичка култура писаних закона и законских уговорних односа између припадника заједнице, чији је најзначајнији митолошки претекст Споразум са Мејфлауера.[39] Обе праксе условиле су скоро тренутни развој писане културе у колонијама, кроз писање закона, устава и докумената, али и кроз записивање личних ставова и опсервација. Колонијална култура је од самог почетка писана култура која је од

[31] Потписивањем *Magna Carta Libertatum* од стране краља Џона и његових барона 1215. године, започело је ограничавање краљевске власти у Енглеској. Магна карта први је писани документ о ограничавању краљевских овлашћења у Европи.

[32] Енглеско обичајно право (*common law*) је англосаксонски тип права који је поникао у Енглеској и проширио се на све земље енглеског говорног подручја. Изолованост Енглеске од остатка Европе довела је до специфичног развоја правне праксе и правне традиције тако да је common law посебан облик права. Главна за овај рад карактеристика common law система свакако је доктрина прецедента – угледање на правну историју и раније пресуђене одлуке као извор права и модела за одлучивање у новим процесима.

[33] Монархија у којој је власт подељена између суверена и парламента. Поредак у којем је извршна власт суверена ограничена законодавном влашћу скупштине (парламента).

[34] Политичка и уставноправна доктрина. Подразумева поштовање институција и законодавног оквира од стране политчких елита које спроводе јавну власт.

[35] Пун назив енглеског Хабеас корпус акта гласи: *An Act for the better securing the Liberty of the Subject, and for Prevention of Imprisonment beyond the Seas.* Посебно је било значајно доношење Хабеас корпус акта, који „представља најважнији документ о елементарним правима човека у англосаксонском свету.“ Види у Душан Мрђеновић (прир.): *Темељи модерне демократије: избор декларација и повеља о људским правима*, Сима Аврамовић, „Habeas Corpus Acrt“ Београд, Завод за уџбенике, Досије студио, 2011., стр. 147.

[36] Пун назив енглескае Повеље о правима: *An Act Declaring the Rights and Liberties of the Subject and Settling the Succession of the Crown.*

[37] Поштовање закона код Лока претпоставља преузимање одговорности сваког члана заједнице да у оквиру опсега својих обавеза и дужности доприноси унапређењу свог живота које неће оштетити другог.

[38] У разлици и разумевању права и обавеза колонија према матици и појму политичке репрезентације лежи правна аргументација Рата за независност. Детаљније у Војислав Становчић: „Конституционализација револуције“, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, Нови Сад, 1994., стр. 41-72, Јовичић, Миодраг (ур.), *Два века савремене уставности*, Зборник радова, Научни скупови (књ. XLVII, Одељење XLVII, Одељење друштвених наука, Књ. 9), САНУ, Београд, 1990.

[39] *Споразум са Мејфлауера* (*Mayflower Compact*), документ је потписан 11. новембра 1620. године између пунолетних мушкараца који су се истоименим бродом запутили у Нови свет. Документ је регулисао односе, понашање и устројство Плимутске колоније и потписан је још на броду, пре искрцавања.

нулте тачке креирала своју писану историју и архивску грађу. О томе сведочи и брз развој штампе у колонијама[40] који је био незамислив за Европу тог времена, и који је омогућио, како ширење информација у америчким пространствима, тако и развој политичке културе, националног идентитета и јачање осећаја припадности.

Тако на прагу века стоји амерички грађанин Американац, нови човек са још увек старим навикама донетим из 18. века у којем се још јасно и прецизно знају позиције свих сталежа, дефинисаних по рангу, статусу, пореклу и имовном стању. Из перспективе младе републике, тај грађанин улази у нови век. И зато теза да „нема динамичније фигуре у модерној политичкој историји од грађанина и да можда ниједна идеја у људској историји није тако снажно сажимала у себи аспирације људи за једнакошћу и жељу за слободом као што је идеја грађанства“[41] чврсто стоји на почетку приче о америчком друштву у освит 19. века.

2.2. Колонијално наслеђе

2.2.1. Политички контекст настајања енглеских колонија: религијска матрица и грађански отпор

Идеја о грађанском отпору не постоји као филозофско-политички термин у време насељавања колонија почетком 17. века, али се оснивање већег броја колонија може посматрати кроз призму грађанског отпора. Верске секте почетком 17. века напуштају Енглеску у име отпора естаблишменту јер не пристају на ревидирање својих верских ставова. Основни принцип грађанства јесте појединачна одговорност и самосвест о личном и општем интересу, и „оно се обично одређује као статус који се састоји од права и обавеза припадника заједнице.“[42] У модерним друштвима грађанин је субјект који кроз активан однос према одређеним друштвеним питањима врши сталан процес

[40] Ближе о томе у Gordana Bekčić Pješčić: „Creation of United States of America – the first media aided political campaign“, http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2011-symposiumusa/Creation-of-the-United-States-of-America-the-first-media-aided-political-campaign-Gordana-Bekcic-Pjescic.pdf

[41] Милан Подунавац, „Појам грађанина“, Република, Гласило грађанског самоослобађања, Београд, година X, број 192-193, 1-30. јули 1998. године, http://www.yurope.com/zines/republika/arhiva/98/192/192_24.HTM, страници приступљено 10. 07. 2015. године Текст преузет из: Милан Подунавац, „Принцип грађанства и поредак политике“, Принцип и Факултет политичких наука, Београд, 1998. Обрада редакцијска.

[42] Бошко Мијатовић, *Појмовник либералне демократије,* Бошко Мијатовић, Илија Вујачић, Танасије Маринковић, Београд, Центар за либерално-демократсаке студије: Службени гласник, 2008, стр. 35.

легитимизације политичког поретка.[43] Отпор се испољава кроз јавни говор који нарочито налазимо код пуританаца и квекера у виду развијене културе проповедништва, а то је испољавања вере у јавном поростору. Тако се грађанско друштво у САД зачиње кроз праксе верских учења.[44] Развој институција и политичко сазревање колониста у америчке грађане дешавало се у проповедаоницама протестанстских цркава,[45] које су ницале у сваком насељеном месту у првим колонијама, нарочито у Новој Енглеској. Разумевање улоге религије у настајању америчке политичке културе је нужно како би се бројни каснији политички процеси и појаве сагледали у јаснијој перспективи и како би се разумело њихово шире друштвено значење.

Средином 16. века у Европи се појављују бројне религиозне тензије[46] проузроковане појавом протестантизма[47], а које су у Британији биле посебно изражене. Верска ситуација за време Елизабете Прве[48], за чијег владања започиње процес колонизације Северне Америке, била је веома сложена. Иако толерантна према свим религијским групама и несклона да у питањима вере употребљава силу, Елизабета трајно везује монархију за новопроглашену протестантску цркву. У међусобним трвењима између одлуке папе Пија Петог да је прогласи јеретиком и „наводном енглеском краљицом“[49] и унутрашње-политичких превирања око владара без законитог наследника,

[43] Владимир Павићевић, „Теорија грађанске непослушности: о праву грађанина да буде непослушан у односу на власт.“ Види у: *Зборник Београдске отворене школе*, БОШ, Београд, 2001, стр. 82.

[44] Токвилова теза да религија води просвећености, односно да придржавање Божјих закона води човека слободи у случају САД је потпуно на месту. Види у: Алексис де Токвил, *О демократији у Америци*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 2002, стр. 41.

[45] Црква као храм Бога не постоји у оном контескту сакралног, есхатолошког и ритуалног значења како су то изградили католичанство и православље. Проповедаонице и саборна/сабирна места у којима су колонисти одржавали своје религијске праксе и обреде, а то се посебно односи на новоенглеске пуританске праксе, називала се, нимало случајно, *meeting house*.

[46] Један од сукоба католика и протестаната био је Тридесетогодишњи рат (1618-1648) којим је централна Европа била девастирана. Завршен Вестфалским миром, овај рат проузроковао је крупне полтичке промене у Европи које су далекосежно утицале на политичку ситуацију у наредната три века. Немачка је распрачна на велики број малих држава, а Француска постаје најјача држава у Европи.

[47] Протестантизам није имао чврсту црквену структуру ни форму тако да је успостављање различитих верских група унутар њега било уобичајено а оне су лако и брзо постајале независне у односу на младе новоосноване протествантске цркве.

[48] Смрћу краљице Елизабете окончала се династија Тјудора на престо долазе Стјуарти, са Џејмсом Првим, односно Џејмсом Шестим, краљем Шкотске (*James I of England, 1566-1625*). Стјуарти су били наклоњени римокатоличној цркви, тако да се сукоби са пуританцима додатно заоштравају.

[49] *Regnans in Excelsis*, папска була којом је Елизабета Прва проглашена јеретиком, донета је 27. априла 1570. године.

а уз то и жене, она је на снагу вратила Закон о униформности[50], којим је протестантизам поново успостављен као званична и једина призната вероисповест. Појавиле су се бројне верске струје. Посебан проблем су радикални пуританци[51], а потом квекери.[52] Са друге стране, англиканци пореклом из богатих трговачких слојева које су изгадили Вирџинију[53] ишли су у супротном смеру од пуританаца, настојећи да конзервирају друштвене односе,[54] тако да ту не можемо говорити о грађанском отпору као мотиву за селидбу. Англиканска црква на Југу била је заснована на основним хришћанским премисама, које су генерално биле дефинисане у Десет заповести. Разуђени терен, мрежа река и канала, као и плантажни начин живота онемогућавали су цркву да редовно окупља паству и вернике држи под контролом. Због тога је кроз мрежу побочних институција (црквени одбори, црквене општине), у комбинацији са политичким представничким телима, усмеравала живот колонија, у тесној сарадњи са класом плантажера који су седели у обе врсте институција. Сами колонисти, а нарочито они најимућнији па према томе и најдоличнији, схватали су своје учешће у институцијама и управљање колонијом као часну обавезу правог енглеског џентлмена.

Из наведеног произилази да су пуританске и квекерске парадгигме мишљења у основи америчког критичког мишљења и грађанског отпора. Пуритански Масачусетс био

[50] Закон о униформности (*The Act of Uniformity*, 1558) био је део ширег процеса којим је Елизабета уводила ред у верски живот краљевства, након нелокико деценија немира и раздора између католика и протестаната. Тај процес у историји носи назив *Elizabethan Religious Settlement* и састоји се од наведеног Закона о унифомности и Закона о супремацији (*Act of Supremacy*), који је дефинисао енглеског монарха као поглавара цркве. Овај закон био је на снази до 2010. године.

[51] Идеолошку матрицу пуританизма чине следеће идеје: Библија је једини извор вере; изградња Новог Јерусалима, Сиона; идеја завета; идеја уговора; идеја проклетства, предодређења (предестинација); строга радна етика, непрестани рад.

[52] Квекери су заговарали следеће принципе: одбацивање цркве, одбацивање Библије као извора божије речи, непризнавање свештенства, идеју унутрашње светлости, идеју да је сваки човек/жена свештеник, што је консекветно довело до идеје родне и расне равноправности. Квекерска посвећеност индивуалном поимању вере и Бога, одбацивање института заклетве, алтруистички хуманизам и идеја расне једнакости у толикој мери су биле иритантне и политички субверзивне да су квекери били прогањани и у колонијалној Америци, где су према њима нарочито били сурови пуританци.

[53] Вирџинију називају *„Old Dominion", „Mother of Presidents" и „Mother of States"*, што указује на следеће: да је прва и настарија колонија, да је родна земља првих америчких председника (Вашингтона, Џеферсона, Медисона) и да је стара територија под британском империјалном влашћу. Све савезне државе у САД имају поред званичног и ове, културолошки контекстуализоване називе (Њујорк је *„Empire State"*, Флорида је *„The Sunshine State"*, Орегон је *„Beaver State"* и сл.).

[54] Борстин колонисте Вирџинијанце у својој студији *Американци* с разлогом назива пресађивачи: „Ако су друге колоније тежиле да побегну од енглеских грехова, Вирџинијанци су желели да остваре енглеске врлине.", у: Данијел Џ., Борстин, *Американци. Колонијално искуство*, стр. 95.

је језгро револуционарне побуне[55], док је Вирџинија дала политичке мислиоце и прве председнике. Наведено наводи на став да је религијска матрица условила рани развој критичког мишљења не зато што су пуританство или квекеризам неговали слободно мишљење, већ што је у склопу нових услова живота заједно са личним односом према Богу сваки појединац био у свом личном разговору са собом и врховним бићем, те тако и у унутрашњем процесу сталног промишљања и преиспитивања својих и туђих дела и речи. Мисаони процеси које је захтевала верска догма, суочена са новим условима живота и перманентним проверавањем задатих друштвених односа у свету који су градили, стављали су појединца пред свакодневна искушења мишљења. Инситутција пуританске проповедаонице[56] постепено је прерасла од верске у политичку институцију. Свештена лица у Новој Енглеској, а у Пенсилванији сваки квекер, постали су временом гласноговорници друштвених проблема и појава. Прихвата се став да је управо на пољу верских превирања тог сукоба и раскола великог броја различитих верских учења на америчком тлу поникла једна од највећих тема америчке културе, а што је и наша полазна хипотеза: раскол између идеализма и стварности.[57] Квекерска вера није могла ићи у корак са животом због своје алтруистичке и скоро наивне платформе. Претворила се у тврду и несавитљиву принципијелност која је у финалу коштала највише саме квекере, који су изгубили битку са прилагодљивим англиканизмом и пуританизмом, који ће одредити идеје и вредности америчког политичког система уз наслеђе квекеризма: федерализам, слобода унутар закона, владавина права, политичка партиципација, представничка демократија, једнакости, слобода, конституционализам, дводомно представничко тело, расна и полна једнакост, институционализам, записани Устав, слобода вере, индивидуализам, право на трагање за срећом.

[55] Лексингтон и Конкорд су места у Масачусетсу где су званично започели први оружани сукоби између патриота (заговорника независности) и енглеске војске, чиме је почео Рат за независност.

[56] Проповедаоница је од првобитне функције учвршћивања голе вере постала место које је нудило снажење вере у себе, у заједницу и њену снагу да се избори са спољним и унутрашњим опасностима, јер је „Лутерова реформација олтар заменила проповедаоницом, што је била револуционарна промена. Оног тренутка када је сакрални простор олтара избачен напред, када је олтарско место оспољено, отворено и окренуто према верницима, свакодневни живот ушао је у религијски праксу на мала врата...Проповедници су постали учитељи живота, а место одакле су говорили политчка говорница.“ Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, *Од идеје до слободе: револуционарни аспекти америчке државотворности*, стр. 82-83.

[57] Види у: Драгана Машовић, *Судбински снови: увод у америчке студије: уџбеник за студенте англистике*, Зограф, Ниш, 2002. година, стр. 65.

2.2.2. Прве насеобине и политичко организовање заједница

Пре Енглеза северноамеричке просторе насељавају у малом обиму Французи и Шпанци, али је успех, масовност и дуготрајност енглеске колонизације надмашио све друге. Британска колонизација је била посебна зато што је била коначна и тотална, што се нарочито односи на Нову Енглеску. Док су спорадични француски и шпански авантуристи били у потрази за златом, Ел Дорадом и крзном, Енглези од 1607. године[58] долазе са идејом да се трајно населе. Тотално пресељење доносило је перспективу новог почетка. Представничка тела успостављају се већ у Џејмстауну[59] на основу Прве повеље Вирџиније из 1606. године[60], која правно дефинише колонисте као Енглезе. Препознати од краља као пуноправни енглески поданици, насељеници су могли потпуно легитимно да политичке форме и праксе пренесу у нови живот, како кроз искуство тако и кроз законска документа која су са собом понели, од повеље као врховног документа до нижих, законских аката и зборника правила, закона и прецедената судске праксе.

Насеље Џејмстаун настаје 1607. године, а већ 1619. године гувернер Џорџ Јардли[61] одмах по доласку на функцију успоставља прво представничко тело *(House of Burgesses),* састављено од 22 члана, које ће се први пут састати 30. јула 1619. године.[62] Скупштина је била дводомна, какав ће 170 година касније бити и Конгрес САД. Горњи дом чинили су представници виших слојева, богати плантажери које је бирао лично гувернер, док је Доњи дом био изборног карактера и у њему су седели представници округа (по два на сваки округ). Од суштинског значаја у развоју политичке културе је чињеница да је управо Доњи дом био законодавно тело — што је у извесном облику пресликана пракса на

[58] Серија неуспешних појединачних подухвата датира и раније од ове године али је 1607. година међаш енглеске колонијазације због одржања Џејмстауна као сталне насеобине.
[59] Прва стална насеобина настала у данашњој Вирџинији.
[60] На основу Прве повеље Вирџиније (*The First Charter of Virginia; April 10, 1606*), коју је издао краљ Џејмс Први. Ова повеља, као и свака следећа издата северноамеричким насеобинама, поред осталих прерогатива и овлашћења, садржавала је важну опаску о колонистима као пуноправним поданицима Круне који баштине сва права рођених Енглеза: „Исто тако Ми...обзнањујемо... да ће сви и свако лице, који су наши поданици, а који ће живети и становати у једној или свим колонијама и насеобинама, и свако њихово дете, које се буде родило у границама и подручјима речених колонија и насеобина, уживати слободе, грађанска права и повластице, у границама било којих наших других доминиона, у сваком погледу, као да су пребивали и родили се у овој нашој краљевини Енглеској, или било ком од наших речених доминона.“, „The First Charter of Virginia“. Види у: Драгољуб Живојиновић, *Документи о америчкој историји*, стр. 6.
[61] Џорџ Јардли (*Sir George Yeardley, 1587-1627*), плантажер и троструки гувернер колоније Вирџиније.
[62] При првом заседању ово тело усвојило је процедуре око дефинисања откупне цене дувана, чиме је успостављена законодавна активност која ће се континуирано практиковати. На првој седници дошло је до измена прописа око закупа земљишта, расправљало се око сетве, заштите од Индијанаца, пијанства. Веома значајна је чињеница да се расправљало и о могућности да чланови предлажу законе и прописе.

амерички Конгрес, у којем се у Представничком телу одиграва главна законодавна активност на федералном ниову. Развој политичке културе у Џејмстауну проузроковале су две ствари: колонија дефинитивно преживљава прве, најтеже године и захваљујући производњи дувана постаје стално и стабилно насеље, што изазива насељавање жена и деце.[63] Истовремено долази до јачања колонијале самоуправе у циљу физичког очувања насеобине, али и њеног економског развоја. Колонисти који су дошли у потрази за златом брзо су увидели да је гајење дувана и извоз у матицу њихов прави рудник злата.

Јачање самоуправе и политичког организовања у Џејмстауну изазвао је енглески меракантилизам[64]. Невољност краља да развој колоније буде на терету државне касе изазвала га је да 1609. године изда другу повељу којом се Џејмстаун овлашћује да дуван и остале производе може да продаје јавно, односно унутар колоније. Тиме се суверен добровољно одрекао апсолутне власти над колонијом, а што је било учињено и дефинисањем овлашћења колониста у другим оснивачким повељама. Овом одлуком унутрашњи економски развој колоније био је осигуран, што је додатно убрзало развој политичких институција, чији је врхунац било стварање горепоменуте колонијалне скупштине, *House of Burgesses*, којом започиње пракса представничких политичких инситутција у америчким колонијама. Нешто севернije и само пар година касније, 1620. године Плимутска колонија успоставља се кроз праксу добровољног политичког самоорганизовања. Њу оснивају енглески пуританци који крећу бродом Мејфлауер из

[63] У првој групи насељеника која је дошла 1607. године били су само мушкарци и дечаци. Укупно 144 лица је пристигло на територију Џејмстауна, док је 104 је основало насеобину. И данас постоје документи са њиховим именима али и суморном листом масовне смртности у првој години насељавања.

[64] Меркантилизам је економска доктрина и поредак који се заснива на следећем: пољопривреда и рударство су кључне индустријске гране; трговина је основни механизам за повећање новчане масе у држави; повећање извоза, смањење увоза; гомилање живог новца (златног и сребрног); економски протекционизам (царински систем, увозна ограничења, контролисана фискална политика, субвенције за извознике); повећање моћи државног апарата на унутрашњем плану; развој ратног и војног потенцијала; демографска политика у циљу колонизације и обезбеђивања радне снаге. Енглеска колонијална политика у колонијама је видела извор сировина и тржиште за продају својих финалних производа. Колонијама су наметане бројне обавезе и ограничавана им је производња како не би којим случајем постале богатије, напредније и независне од матице. Монетарна је политика била под строгом контролом и ковање новца је било стриктно под управом матичне државе или уз посебне дозволе и контролисано бивало препуштено колонијама. Све набројане карактеристике су у америчким колонијама доведене до апсурда своје супротности. Интензивни сукоби са другим европским државама у том периоду, уз све већа улагања у морнарицу због ширења колонијалних поседа на свим меридијанима и развоја трговине, резултирали су у Енглеској врло рационалном монетарном политиком, заснованом на шкртости и штедњи при опредељивању средстава из државне касе за подухвате који нису директно били у интересу тренутних политичко-економских кретања на међународном и унутрашњем плану.

Холандије, у којој су се пар година раније населили, бежећи од верских прогона у Енглеској.[65]

Културолошки, политички и правни значај ове насеобине и документа којим је успостављена у сржи је митолошког обрасца и то због следећег: оснивачи Плимута су пуританци са мисијом изградње Новог Сиона[66]; дефинисање друштвено-правних односа схватају као услов опстанка а принцип једнакости и равноправности као темељ нове заједнице. Принцип једнакости у Споразуму са Мејфлауера корен је основне вредности Декларације независности: да су сви људи рођени једнаки и да их је Творац обдарио неотуђивим правима. Споразум је, иако касније правно оспорен, успоставио суштински нов политичко-правни наратив у односу на Енглеску, а тиме и укупну европску политичку историју, наратив равноправног приступа политичким институцијама.

Масачусетска колонија настаје на овнову Прве повеље Масачусетса[67], која је издата 4. марта 1629. године. Њом су власници компаније Масачусетског залива добили од краља овлашћење да населе територију нешто иза Плимута, између 40-те и 48-ме северне географске ширине. Повеља јасно и врло широко дефинише права и овлашћења колониста[68], чиме се тежило успостављању стабилне политичке ситуације у колонији, а Масачусетсу од почетка отворило могућност да унутрашње послове колоније самостално уређују сами насељеници, а не Лондон. Додатна самосталност Масачусетса произилазила је из чињенице да су власници компаније Масачусетског залива истовремено били и њени насељеници. Ова чињеница, у комбинацији са пуританском мисијом која је, по оцени

[65] Иницијално је требало да се населе у Вирџинији, те су и одобрење добили од трговачке компаније Вирџинија. Због јаких ветрова завршили су близу Кејп Кода и пусте земље будуће колоније Нове Енглеске. Мушки путници на броду, суочени са правним вакумом јер је обала испред њих била правно непостојећа (није припадала никоме), одлучују да успоставе између себе правни акт, тачније политички уговор којим се обавезују на поштовање у акту записаних принципа и одлука. Тиме је Уговор са Мејфлауера започео праксу демократије, односно политичког организовања на принципу једанких права и обавеза свих учесника у политичком процесу: Види у: Драгољуб Живојиновић, *Документи о америчкој историји,* стр. 9.

[66] Путници са Мејфлауера су у тој мери били ношени визијом да су сами себе називали очеви-ходочасници (*The Pilgrim Fathers).*

[67] *Charter of Massachusetts Bay 1629.*

[68] „И ми...одобравамо реченом гувернеру и компанији... да сви наши поданици... који буду настањивали речене земље...имају и уживају све слободе и повластице слободних и домородних поданика у свим нашим доминионима...и...да треба и може бити законом допуштено гувернеру... и помоћницима и члановима речене компаније да се привремено састају на својим генералним скупштинама, или на неким другим скупштинама које буду посебно заказане за ту сврху, или већи његов део... с времена на време, да састављају, установљавају и доносе све врсте корисних и правичних уредби, закона, законских одредби, и наредби, упутстава и прописа, који нису супротни законима ове наше краљевине Енглеске, а исто тако да одређују све обреде и процедуре владе и магистрата... и да управљају свим осталим стварима...“. Види у: Драгољуб Живојиновић, op. cit., стр., 11.

релеватног историчара „била њихова једина сврха“[69], учинила је Масачусетс колонијом која је имала све предуслове за интензиван политички развој и развијање напредне политичке културе која је подразумевала: интензивну законодавну делатност, развој републиканских карактеристика, рану појаву дисконтинуитета законодавне праксе колоније са интересима и законодавством матичне државе, сукоб економских интереса колоније и матице. Врло кратко време је требало да прође да се у Лондону схвати да је ова колонија поставши економски снажна, уместо да буде драгуљ у круни постала кост у грлу краља и Парламента.

Али, колико год била субверзивна у односу на званичну политику Енглеске, пуританска је догма пружила и прве историјске записе о нетрпељивости и неприхватању другачијег, критичког мишљења. Поред документованих епизода са строгим казнама за преступе које је нарочито спроводио Џон Винтроп, од одсецања ушију, протеривања, вешања, јавног срамоћења, лишавања грађанских права, до одузимања оружја и страховања од владавине руље[70], случај Роџера Вилијамса[71] и Ен Хачинсон[72] средином 17. века, и скоро век касније случај вештица из Салема говоре у прилог тезе о паралелном развоју демократско-републиканских принципа на политичком и клаустрофобично-параноичних тенденција на социјалном плану. Вилијамс је, иако пастор у граду Салему, протеран из колоније због својих, за Винтропа и пуританску заједницу, претерано либералних ставова, посебно на плану одвајања цркве од државе и односа према Индијанцима. Залагао се за световну власт и дошао у конфликт са клерикалним круговима који су фактички управљали колонијом. Инсистирао је на склапању уговора са индијанским племенима и куповини њихове земље, што је угрожавало је економске интересе насељеника. Вилијамс је тако постао прва личност колонијалне Америке која је установила да постоји раскорак између прокламованх идеја и праксе“[73] Убрзо ће се тамо

[69] Види у: David Hackett Fisher, *Albion's Seed: Four British Folkways in America*, Oxford University Press, 1989, p. 18. У својој грандиозној студији културе колонијалне Америке Фишер тврди да се већина америчких историчара слаже да је централна идеја пуританског насељавања Нове Енглеске била религија.

[70] Види у Пол Џонсон, *Историја америчког народа*, Књигакомерц, 2003. година, Београд, стр. 47-61

[71] Роџер Вилијамс (*Roger Williams, 1603 – 1683*), пуритански свештеник, реформатор и оснивач колоније Роуд Ајленд, као и Провиденса.

[72] Ен Хачинсон (*Anne Hutchinson*, 1591 – 1643).

[73] Након протеривања из Масачусетса он оснива град Провиденс (*Провиђење*), који ће касније постати колонија Роуд Ајленд, у којем се од самог настанка пропагира религијска толеранција и слобода, које су потврђене и краљевском повељом из 1644. године. По њему је „облик владавине успостављен у колонији Провиденс демократски, то јест да се влада одржава слободном и добровољном сагласношћу свих, или

склонити и Ен Хачинсон, прва жена представница критичке мисли у колонијалној Америци, чија је доктрина угрожавала свештенство јер му је одузимала посредничку улогу између паства и Бога.[74] Наведене премисе навод на закључак да су Хачинсон и Вилијамс прве су жртве грађанског политичког отпора колонијалним структурама моћи. Неколико деценија касније, 1692. године, догодиће се случај са вештицама у Салему, што је једна од најконтроверзнијих епизода колонијалне Америке. Оптужбе за вештичарење и сатанско завођење десетак тинејџерки проузроковали су смрт више особа, серију судских процеса и панику у клерикарним круговима Нове Енглеске. У случају вештица из Салема уочава се као индикативан и вредан пажње став да су се, „савременији историчари усредсредили на најтишу чињеницу у вези са оптуженим вештицама: скоро све су биле жене. Многе од њих, испоставило се, кршиле су традиционалне улоге намењене женама. Неке су се бавиле пословима и бизнисом ван граница свог дома; неке нису посећивале цркву; неке су по природи биле мрзовољне. Многе од њих биле су средовечне или старије и нису имале браћу ни синове и биле су наследнице имовине и власништа које би им омогућило да постану независне жене. Идеја о аутономним, слободним уседелицама била је бачена рукавица званичним друштвеним нормама.“[75]

И док су ретроградни пуритаци градили и несвесно демократске институције, у власничким колонијама попут Мериленда и касније Џорџије, тих појава није било јер су повеље давале друга овлашћења. Мериленд, као католички посед, није наилазио на одобравање, што ће нагнати лорда Балтимора, због прилива других конфесија, да установи принцип верске толеранције, који је правно дефинисан већ 1649. године, Уредбом Мериленда о верској толеранцији[76]: „...да се ниједно лице или лица у овој провинцији или на острвима... не смеју од сада ни на који начин узнемиравати, нападати или одвраћати

највећег дела слободних становника.“ Види у: Пол Џонсон, *Историја америчког народа*, Књига комерц, Београд, 2003. година, стр. 55- 56.

[74] Хачинсонова је два пута завршила на суђењу због својих религијских ставова и активности. На својим вечерњим седељкама пропагирала је идеју да је божанско милосрђе које би се излило на човека и чинило чуда само по себи видљиво и да му не треба никакав тумач. Ова доктрина је поред поменуте последице имала једну још опаснију, а то је да је божанско милосрђе могуће да се излије и на мушкарце и на жене. Протерана је заједно са 70 присталица. Чињеница да су се сукобили са естаблишментом у области религијских тема не умањује значај ни консеквенце њиховог отпора, ако имамо у виду да је доктрина о колонистима као изабранима да изграде Нови Сион она друштвено-политичка парадигма на којој су колоније и успостављене.

[75] George Brown Tindall, David Emory Shi, *America: a narrative history*, W.W. Norton & Company, New York, London, 2007, p. 130.

[76] *The Maryland Toleration*, познат и као *Act Concerning Religion*.

због или с обзиром на његову или њену веру, нити у слободном вршењу верске службе у овој провинцији...на било који начин приморавају да исповедају неку другу веру или врше верску службу противно његовом или њеном пристанку.“[77]

Пенсилванија ће, захваљујући верским ставовима свог оснивача, Вилијема Пена, од почетка неговати идеју расне једнакости: „Нико не сме, на било који начин, речју и делом, да увреди или превари Индијанца. Међутим, њега ће стићи иста законска казна ако то исто учини и сугрђанину насељенику, и ако Индијанац превари речју или делом, било ког насељеника ове провинције, тај лично не сме да пресуђује Индијанцу...“[78]. Такође, „Основне одредбе колоније Конектикат“[79], успостављају принцип широке изборности у представничко тело и гласачко право за много ширу популацију него у другим колинијама.[80] Поред самоуправе као института представничке демократије, овај акт је тако успоставио и институт одређених индивидуалних права што га, у великој мери, чини првим правним актом који експлицитно дефинише оквир неповредивости одређених личних права и слобода: право грађанина да буде биран у представничко тело и да бира друге као своје представнике.

Уочава се да у колонијама паралелно теку политички процеси који синергично утемељују основе грађанског друштва. Колонијалне разлике условиле су различиту природу тих процеса, али њихов заједнички именитељ јесте незаустављив процес преображаја енглеског правно-политичког бића у особене колонијалне грађанске праксе у заметку. Колонисти су, хтели не хтели, постајали грађани јер су их нове друштвене, политичке и културолошке околности које су стваране ни из чега приморавале на промену концепта живота, али, још важније, концепта мишљења. Чак и тврдокорни пуританци почели су да се мењају под притиском последица своје сопствене радне етике, узорковане

[77] Види у: Драгољуб Живојиновић, op. cit., стр. 16.
[78] Види у: Драгољуб Живојиновић, БИГЗ, op. cit., стр. 15.
[79] *Fundametnal Orders of Connecticut*, усвојен је 15. јануара 1639. године. Аутор документа био је оснивач колоније, Томас Хукер. Овај акт се у литератури често назива и првим колонијалним уставом. Један од надимака савезне државе Конектикат је управо *Constitutional State*.
[80] „Наређује се и утврђује да ће изабрани посланици на тај начин имати моћ и слободу да означе време и место заједничког састанка пред Општим судом, како би се саветовали о свим таквим стварима које се могу односити на добробит јавности, као и да проверавају исправност своје изборности, те ако се утврди да је неко илегално изабран да се тај уклони те.. а ако се докаже истина, суд може казнити странку или странке и град... и дати налог да се иде на нове изборе на законит начин, било делимично или у целини. Такође има моћ да поменуте посланике казни уколико чине неред на својим састанцима, или не долазе у догледно време и место према именовању.“ http://avalon.law.yale.edu/17th_century/order.asp, страници приступљено 22. јула 2015. године.

тражењем спасења, а која их је одвела према материјализму и развијеној трговини и касније, током 19. века до масовне и корпоративне привреде.

2.2.3. Политика британског меркантилизма као узрок јачања грађанског друштва

Политичка историја САД јесте повест о спрези политике економије и сложеност те везе не може се лако објаснити и никада не сме изгубити из вида. Корени тог дијалектичког односа сежу све до првих колонијалних насеобина и до приче о четири одсуства коју су кључно утицала на развој грађанских и републиканских елемената у колонијама: непостојање чврстог бирократског апарата, непостојање наследног племства, одсуство монарха и непостојање потпуно чврстих граница међу класама. Осим одсуства монарха који је седео по законима Енглеске у Лондону, остала три одсуства последица су енглеске колонијалне полититике. Сматра се да су та одсуства условила веома рану појаву специфично америчке везе између политике и економије, која је дугорочно усмерила колонијални развој, као и све политичке процесе који су довели до Рата за независност и успостављања САД. Узроци рађања ове везе у америчким колонијама леже у енглеском меркантилизму који однос Круне према њима не развија као заштитнички, већ као изразито пословни и експлоататорски, са минималним улагањима и ризицима. Оваква економска политика матице генерисала је раније изнету тврдњу да је дефинисање односа унутар колоније било у рукама насељеника.

Колонизација Северне Америке била је пројекат у којем империја није хтела да учествује као инвеститор, већ као сакупљач добити. „Ниједна колонија није успостављена директном иницијативом круне“[81], већ су осниване трговачке компаније, које би организовале путовање или би неки заслужни појединац добио од краља колонију[82] као

[81] George Brown Tindall, David Emory Shi, *America: a narrative history*, W.W. Norton & Company, New York, London, 2007, p. 95.

[82] Две највеће колоније, Масачусетс и Вирџинија основале су трговачке компаније (*Massachusetts Bay Company и Virginia Company of London)*. Мериленд и Пенсилванија (са Делавером), биле су власнички поседи њихових оснивача, лорда Балтимора и Вилијема Пена. Конектикат је основао пуритански свештеник Томас Хукер који се одвојио од Масачусетса и са 100 следбеника успоставио прво трајно насеље. Роуд Ајланд са Провиденс плантажом створиће Роџер Вилијамс, још један либерални пуритански свештеник који се, слично Хукеру залагао за веће религијске слободе и права. Прво стално насеље, Џејмстаун (данашња Вирџинија) основала је компанија Вирџинија из Лондона. Обе Каролине биле су посед осам Лордова (*Lord Proprietor*), док је Џејм Оглтроп за Џорџију добио оснивачку повељу од Чарлса Другог да је оснује као самоуправну колонију. Види у: George Brown Tindall, David Emory Shi, *America: a narrative history,* Хенри Бамфорд Паркс*, Историја Сједињених Америчких Држава;* Џонсон, Пол, *Историја америчког народа*, Књига комерц, Београд, 2003. година

приватно власништво. Ова предузећа и појединци добијали су од краља оснивачке повеље. То су били правни акти којим су одређене групе људи, односно компаније, добијали право да оснују насеобине у Северној Америци. Овај документ био је оснивачки документ, али и првобитни колонијални устав. Истовремено, његов делимично уговорни карактер (потписује га само краљ), почивао је на дефинисаним обавезама и правима колониста.[83] Уговорну природу ових односа не можемо посматрати у светлу савремених облигационих односа, већ морамо узети у обзир политичку категорију поданика, а не грађанина као оног ко повељу прима. Управо је на разлици поданика и грађанина заснована тврдња о уговорном карактеру оснивачких повеља. Износи се став да су америчке колоније почетком 17. века биле насељаване поданицима, али да је Британија 170 година касније у сопственим колонијама ушла у сукоб са грађанима. Феноменолошка разлика ових двају политичких категорија је простор који је покренуо Рат за независност и из чије перспективе треба читати и оснивачке повеље када разматрамо америчко грађанско друштво. Оснивачке повеље сматрају се стога уговорним документима који су, поред политичког, успостављали и известан економски однос две стране.

Специфична економско-уставотворна природа оснивачког документа, а која је последица остваривања максималног економског интереса без икаквог материјалног улагања матичне државе, представља праксу без преседана у тадашњој Европи. С тим у вези је и изузетно мали број чиновника које је матица о свом трошку слала у колоније[84], због чега није било чврстог бирократског апарата који би вршио контролу прихода, расхода и приноса. Таква политика произвела је последице које су, уз физичку удаљеност и физичко непостојање краља у колонијама, произвеле постепену трансформацију енглеског поданика у будућег америчког грађанина. Препуштеност себи постала је парадигма индивидуалног и колективног живота. Стварани су особени колонијални административно-институционални оквири, перманентно се вежбало[85] одлучивање,

[83] „...Додељујемо реченом барону од Балтимора, његовим наследницима и корисницима... да могу да располажу дажбинама и изванредним порезима доспелим за плаћање, или који потичу из лука, пристаништа и других залива и наведених места, у границама речене провинције“ ; или „..ми наређујемо... треба и могу да буду способни и овлашћени да туже и буду тужени и да прогоне, да питају и одговарају и да им се одговори, у свим парницама, процесима, споровима било које врсте и природе. И исто тако да поседују, узимају у посед, стичу и купују земљу, закупе или наследне поседе или друга добра и стада...“ Види у: Драгољуб Живојиновић, op. cit., стр. 11-12.

[84] Матица је плаћала у неколико колонија гувернерову плату.

[85] Важно је имати у виду да, када се говори о колонијалном политичком организовању, да се мисли и на најминималнији облик одлучивања и организаовања као што је изградња локалне проповедаонице (*meeting*

преузимање одговорности и стварање институција. Временом се нужност претворила у потребу и створена је политичка култура која је подразумевала активно и перманентно појединачно политичко ангажовање у циљу остваривања личних и општих интереса.

Иако су се колоније међу собом јако разликовале по унутрашњем уређењу, култура самоорганизовања и самоуправе временом је постала њихов заједнички именитељ. Тако је један облик политичке праксе, предузет иницијално у циљу опстанка, у условима непостојања алтернативних политичких форми, временом прерастао у парадигму политичког живота тако да „оно што се не може разумети ако човек томе није био сведок, то је политичка активност која влада у Америци... Тешко је описати колико места у животу човека у Сједињеним Државама заузима брига о политици. Учествовати у управљању друштвом и говорити о томе, то је за Американца главна ствар и такорећи једино задовољство.“[86] Иако је познато да је политичка слобода самоуправе била и део традиције енглеског система обичајног права, из наведених премиса произлази да је интензивна партиципативна политичка култура, у обиму који се развио у америчким колонијама, била ипак историјски преседан, који ће проузроковати онтолошку метаморфозу поданика у грађанина.

2.2.4. Протестантска идеја уговора: идеолошка платформа политичке културе

Пуританска традиција изнедрила је многе особености америчке политичке културе, међу којима је за разумевање америчког конституционализма и развоја грађанске културе веома значајна идеја уговора. Специфична уговорна теорија пуританизма (*covenant theory*)[87], утемељиће амерички конституционализам, који на плану записаности уставног текста чини феноменолошки отклон у односу на енглеску варијанту конституционализма. Пуританци су сматрали да је сваки верник у посебном уговорном односу са Богом. Тачнији назив био би завет, а сама традиција вуче корен из старозаветне приче о Аврамовом жртвовању Исака. Полазећи од теорије предестинације и претпоставке вечног проклетства, пуританци сматрају да верников завет Господу може да донесе евентуални спас и изливање божије милости, али само под условом да човек испуни свој део

house) или организовање локалне милиције за надзор над селом у циљу одбране од дивљих звери или индијанских напада.

[86] Алексис де Токвил, *О демократији у Америци*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 2002. година, стр. 211.

[87] Види у David Hackett Fisher, *Albion's Seed: Four British Folkways in America*, Oxford University Press, 1989

погодбе.[88] Живот за пуританце представља мрежу уговора и споразума, при чему је на путу спасења од великог значаја био свакодневни рад, активности у оквиру основног и личног позива[89], као и корисна потрошња времена.[90] Тако је пуританско верско мишљење развило последично став да моћ појединца, али и заједнице, почива на способности поштовања међусобних споразума, уговора и завета, што реферира на Локову теорију уговора. Споразум и консензус прешли су из верске у област свакодневне животне праксе. Теолошка идеја завета, у комбинацији са енглеским конституционализмом произвела је пуританску склоност ка записивању и прописивању правила и процедура колективног живота у свим сферама. Тако је библијски појам завета пренет у политички дискурс, а од унутрашњег завета верника Господу у циљу спасења дошло се до спољашњих завета и уговора у циљу остварења интереса заједнице, при чему се прихвата тврдња да је као такав, преточен у уговоре и споразуме „спољашњи завет основа грађанског друштва.“[91] Успостављање правила и процедура у облику споразума у циљу опстанка антиципирало је либерални концепт уговорних односа и записаност правних аката, одакле произилази став о оснивачкој повељи као уговорном документу. На тој линији мишљења колонисти законе и регулативу такође разумеју као уговорни однос власти (законодавац) са једне стране и појединца (колониста) и заједнице са друге.

Рана новоенглеска политичка мисао јасно је истицала питања која су се односила на друштво, заједницу и колектив. Унутар колектива у коме човек по својој природи једино може да живи, јер је друштено биће, а то пуританска догма прихвата као аксиом (одбацујући и помисао да се појединац може изоловати), могуће је да човек оствари своју сврху, свој позив, а све у стању слободе, која за пуританце има чак четири значења. Слобода у складу са верским начелима била је основни кредо којег су се држали, јер су

[88] У покушају да сазнају несазнатљиво, да ли ће бити спашени или не, пуританци живот посматрају кроз призму знакова које траже у свему што их окружује, а који треба да им укажу да ли успевају да испуне своје заветне обавезе према Богу. Свака предузета активност представља шансу да се приближе спасењу своје душе и избегну вечне муке.

[89] За пуританце сваки човек има има два позива. Основни, што је служење Богу, а онда и лични позив, своје занимање о чему врло детаљно виду у David Hackett Fisher, *Albion's Seed: Four British Folkways in America*, Oxford University Press, 1989.

[90] Види у: David Hackett Fisher, *Albion's Seed: Four British Folkways in America* (одељак: Massachusetts Time Ways: The Puritan Idea of „Improving the Time“), стр.158-166.

[91] Роберт Н. Бела, *Погажен завет: америчка грађанска религија у доба искушења*, Београд, Библиотека 20. век, 2003. година, стр. 45.

због слободе[92] исповедања вере и дошли у Нови свет. У дијалектици односа слободе и завета, било унуташњег или спољашњег, похрањена је идеја слободе унутар закона, која је не само пуританска мисаона и верска традиција, већ је такође и експлицитна теоријска поставка Локове мисли, чиме је на једном вишем нивоу дошло до спајања две наизглед супротне школе мишљења.[93] Слобода је била принцип који су неговале и друге протестантске секте, али је пуританска идеја слободе и четири њена значења нужна за разумевање заветне теорије као темеља верске и политичке културе. У снажењу ове грађанске културе свој протестантски допринос у значајној мери осигурала је и Вирџинија, кроз праксу републиканских елемената, под окриљем либералне англиканске цркве. Иако се слажемо са ставом Роберта Беле да је одговорности према Богу и општем интересу у сржи америчке грађанске религије која свој темељ има на идеји уговора, ми идемо још даље и закључујемо да је пракса уговорног односа иницијално донета унутар верске праксе извршила трансфер у свакодневним активностима, изместивши појединца из строго верског оквира у политички простор заједнице у којој је он у складу са својом и туђом слободом и прихваћеним обавезама према другима. Традиција (за)писаног политичког уговора у завршној етапи државотворног процеса манифестоваће се кроз креирање најважнијих америчких правно-политичких докумената: Декларацију независности, Одредбе Конфедерације и федерални устав. Управо је записаност конституционалне праксе, од Мејфлауера па до уставних амандмана онај еволутивни, квантни помак америчке правне историје у односу на традицију енглеског *common law* система. Док енглески Устав као дефинисан и заокружен документ ни данас не постоји, америчка правна пракса је, због посебности и нужде да се јаче, строже и прецизније дефинише однос колонија и њених становника према Лондону, правно искуство од самих

[92] Реч *слобода* за пуританце значи следеће: слобода да се нешто чини, да се обавља одређена делатност (и ово је уговорима дефинисано у колонијама, на пример слобода рибарења), слобода одређених институција (слобода града, колоније), али и слобода као неотуђиво право на живот. Исцрпна анализа појма слободе у пуританској мисли налази се у David Hackett Fisher, *Albion's Seed: Four British Folkways in America*, Oxford University Press, 1989, pp. 13-205, а нарочито у делу под називом „Massachusetts Freedom Ways: The Puritan Idea of Ordered Liberty", pp. 199-2015.

[93] Лок инсистира на ставу да је заштита слободе човека законима једини начин да се сачува и заштити слобода свих чланова заједнице. За Лока имплицитно, а за пуританце експлицитно слобода је неодвојива од дужности (завета), што је став који се у дубљем смислу налази на трагу већине теорија о грађанину и грађанском друштву, јер имплицира осећање одговорности, обавезе и партиципације у колективу, у циљу остваривања личних и колективних интереса. Види у Џон Лок, Џон, *Две расправе о влади*, НИП Младост, Београд, 1978. година, као и у Монтескје, *О духу закона*, Филип Вишњић, Београд, 1989. година, књига прва, осмо поглавље.

почетака записивала, што је посебно имало реперкусије у правно-политичком окршају и аргументацијама револуционарних лидера у току припрема Рата за независност. А све је то започето пуританским осећајем завета.

2.2.5. Закључна разматрања

Сматрамо да је колонијално наслеђе одредило будући развој колонија у правцу грађанског друштва кроз политичку партиципацију, културу самовладања и самоорганизовања, традицију писаних уговорних докумената било да су политичко-правни или економско-облигациони акти, традицију организованог отпора, дубоко и дијалектично схватање појма слободе као и принцип слободе под владавином закона, идеју о изабраности англосаксонске расе у ширем, а пуританске верске заједнице у ужем смислу. Током анализе утврдили смо да је колонијална религијска пракса утицала и на појаву клаустофобичних, ретроградних социјалних пракси које су утицале на развој негативних аспеката које смо приметили у постављању хипотетичко оквира нашег истраживања. Ту пре свега мислимо на неприхватање другачијих религијских ставова у политички можда најзначајнијем и свакако економско-политички најважнијем колонијалном региону, Новој Енглеској. Закључујемо да је колонијално искуство условило појаву две супротне тенденције: елементе грађанског друштва и елементе ретроградног, провинцијално-паланачког културолошког обрасца.

2.3. Предреволуционарни период

2.3.1. Политичка освешћеност америчких колониста

Период између 1763. и 1776. године америчка историја назива предреволуционарним периодом, у којем је дошло је до политичке консолидације колонија. Политичку освешћеност огледа се у развоју културе политичке партиципације, разумевању општег интереса, јасној артикулацији грађанског отпора према економским и политичким активностима власти, као и потреби за информисањем о актуелним друштвено-политичким темама. Свака колонија имала је своје органе власти, док су између себе биле независне. У освит предреволуционарног периода у колонијама постоје

донекле развијени републикански елементи,[94] који су се развијали кроз политичку парципацију виших и нижих слојева у колонијалним представничким телима.[95] Појам слободе у колонијалној Америци схватан је прилично другачије у односу на данашње становиште, она је била „део целине једног артикулисаног оквира морала и религијских вредности — она је значила слободу да се чини добро и била је готово изједначена са врлином.[96] Изједначавање слободе са врлином условило је известан консензус да најбољи треба воде послове од општег интереса. Слично је било и у Новој Енглеској, због споне религије и политике у рукама истог, вишег социјалног сталежа. Познавање политичих теорија, уз праксу учешћа у вођењу јавних послова, учинило их је капацитетним лидерима политичког процеса. Своја теоријска знања су преносили и на ниже слојеве становништва путем штампе и кроз дебате у представничким телима, претресајући све важне теме епохе у којој су живели, међу којима су главне свакако биле теме слободе и права.

Политичка култура предреволуционарног доба и Очева оснивача садржи у себи елементе сва четири наслеђа на којима су утемељене декларације о правима: идеју о друштвеном уговору и природним правима, теорију британског конституционализма[97] идеје просветитељства и идеје либерализма које су слободу појединца посматрале као врховну политичку вредност.[98] Великим је делом успех побуне био последица политичке културе засноване на неколико традиција.[99] И виши и нижи слојеви били у непрестаном гибању, размени знања, вере, искустава, суочавању са новим погледима, решењима и

[94] Под републиком су представници колонијалне елите и будући Очеви нације сматрали изабрану, представничку власт која би деловала у оквиру прописаних закона. Идеја о републици како најбољем политичком уређењу временом је постала генерални став политичких лидера, при чему су они правили јасну разлику између демократије и републике. Сматрали су да ће република бити облик владавине у којем би се појединци, изабрани на основу својих врлина, на најбољи начин старали о општим интересима и у складу са законима који би штитили грађанска права и слободе.

[95] Постојање нижих, доњих домова у већини колонијалних представничких тела ширила је током 170 година дуге колонијалне праксе културу учешћа у власти међу оним деловима нижих сталежа који су имали право на политичку партиципацију.

[96] Роберт Н. Бела, *Погажен завет: америчка грађанска религија у доба искушења*, Београд, стр. 21.

[97] Принципи општег права *common law* система, ваљани поступак у примени права, право и правичност, баланс између власти и грађана, владавина права, habeas corpus, доктрина прецедента, stare decesis

[98] Види у: Славиша Орловић, „Различита схватања слободе у савременој политичкој теорији“, Годишњак 2007, Факултета политичких наука, Београд, 2007. година, стр. 120.

[99] Пре свега класична римска, коју су познавали виши слојеви; традиција пуританске заветне теорије; просветитељска филозофска Лока, Хобса и савременика, у пракси вежбана Монтескјеова федералистичка идеја која се запатила у конгрегационализму Нове Енглеске. Минеларистички религијски покрети и квекерски наратив о унутрашњој светлости деловали су дубински и изнутра, вршећи континуирано унутрашње кретање, испитивање емоционалних и верских стања у колонистима, што је онемогућило успостављање окошталих политичких форми.

спознајама. Промена је била стање, а не инцидент. Масовно се потписују петиције против увоза британске робе, што је уз бојкот робе било образовање становништва у области грађанског активизма. Потписивање петиција је свестан политички акт који материализује појединца као правно-политичко биће што постаје чином потписивања, чиме је политичка димензија грађанског идентитета додатно појачана. Потписивање петиција је развијано током читавог колонијалног периода, од настанка колонија и Споразума са Мејфлауера.

Све набројано, међутим, важило је и за онај део колонијалног становништва које није било за одвајање од Енглеске[100], који су иза јавне реторике о слободи и правима увиђали економско-политичке интересе предводника побуне.[101] Уочавање саморазумевања колониста-патриота као политичких субјеката важан је предуслов за изношење тврдње да су колонисти већ у освит Рата за независност били формирани као грађани. Њихово политичко деловање је отишло корак даље од наратива о слободи као врлини, јер је узело у обзир право на личну политичку акцију, што је важан атрибут грађанства. Потписавање петиција омогућило је и онима, који су до тада „стајали са стране заклињање на оданост условима бојкота робе.“[102] Тако се „раме уз раме са класичном републиканском дефиницијом слободе (достижне само кроз самопорицање и активно грађанство), појавила и нова концепција слободе као скуп права која припадају људима. У овој новој концепцији налази се кључ за достизање слободе која није *врлина* нити свест о јавном позиву, јавној обавези, већ постављање граница имплементацији власти. Нови концепт наслањао се на традицију енглеске и америчке политичке културе — традицију Енглеза слободног по рођењу.“[103] Са друге стране, међутим, уочава се да је генерисање ових грађанских атрибута у функцији заштите интереса колонијалне елите проблематично на нивоу дубљих мотива политичке акције који су потиснути у позадину.

[100] Лојалисти су побуну сматрали бесправном и незаконитом. У процентима и бројкама нису занемарљива, а неки аутори тврде да јој је припадала чак трећина становништва. У већини су били чланови вишег сталежа. Највећи број војно образованих колониста били су лојалисти, као и известан број афричких робова због званичне британске антиробовске политике, надајући се да ће им борба на енглеској страни донети слободу.

[101] О проблематици мотива и захтева за слободу експлицитно говори и став водећег британског методистичкичког свештеник тог времена, Џона Флечера који каже да су Американци „лицемерни пријатељи слободе који купују, продају и бичују своје сународнике као да су звери, а онда се апсурдно жале да су они поробљени.“, види у George Brown Tindall, David Emory Shi, *America: a narrative history*, W.W. Norton & Company, New York, London, 2007, p. 205.

[102] Види у Kennedy, Cohen and Bailey, *American Pageant*, Houghton Mifflin, Boston, New York, 2006, p. 127.

[103] Види у Eric Foner: „Radical Individualism in America“, http://oll.libertyfund.org/pages/radical-individualism-in-america-a-bibliographical-essay-by-eric-foner, страници приступљено 24. јула 2015. године.

Ово потоње свакако не умањује значај политичког сазревања ширих слојева становништва, али показаће се врло брзо након успостављања државе као проблем јер ће различито гледиште на обавезе и права у новој републици изазвати прве сукобе и отпоре.

Ако се пође од чињенице да је критички однос према заједници и принципима на којима је она заснована укорењен у начин размишљања, а који је директна последица друштвених, али пре свега у заметку животних околности, а након тога и на религијском концепту протестантске идеје завета и преобраћења, уочава се да је деловање појединца у политички нуклеарно малом простору акција *par exellance* која га нужно дефинише као грађанина. Као такав он слободу по рођењу разуме као простор свог политичког деловања која му омогућава да поставља границе власти, што ће бити платформа бројних сломова идеала и сукоба са реалитетом нове политичке форме у коју су се САД преобразиле са федералним Уставом.

2.3.2. Грађански отпор и интерколонијална сарадња

Да се колоније у отпору према Британији нису удружиле и да нису створиле чврст интерколонијални савез, стварање САД би било под великим знаком питања. Под интерколонијалном сарадњом подразумевамо заједничке активности 13 колонија које су имале за циљ да изврше политичку консолидацију и створе заједнички политички ентитет који ће се синхроно, са истим циљем и сличним средствима притиска конфронтирати са представницима енглеске власти. Ако пођемо од става да је грађанско удруживање модеран облик политичког деловања онда је политичка култура предреволуционарног доба била у високој мери грађанска политичка култура.[104] Иако друштвено и културолошки разнолике, колоније су политички биле сличне: све су имале скупштину у којој су седели изабрани представници грађана, све су имале искуства у самоуправи, представничким телима и самоорганизовању. Интерколонијално повезивање последица је неколико чинилаца од којих је најзанимљивија та да га је Енглеска несвесно изазвала

[104] Важно је нагласити се да америчко друштво у овом периоду посматра у друштвенополитичком контексту тог периода и у ширем друштвенополитичком контексту евроатлантске политичке културе.

својом економском политиком.[105] Комитети истомишљеника[106] као ланци комуникације и политичка пропагандна машинерија извршили су оперативну и идеолошку консолидацију колонија[107], а врхунац рада било је организовање Првог континенталног конгреса.[108] Основане су бројне герилске групе које су вршиле опструкције и герилске акције, од којих је историјски најпознатија Бостонска чајанка.[109] Заједнички интереси колонијалне елите, грађански отпор и удруживање, исто англосаксонско порекло јачају даље интерколонијалне везе.[110]

Паралелно са унутрашњим диверзијама, спољнополитички апарат којим се управљало из матице полако је преусмераван на Конгрес. Унутар колонија је створена структура која ће преузети овлашћења извршне власти. Током читаве 1775. године на свим се нивоима (колонија, округ, град, село) врше се бројна окупљања, састанци и дебате. У сваком месту грађани су били у току дешавања и одлука које су доношене, што их је мобилисало на једну или другу страну. Са терена економије проблем се пребацује на терен политике и права, иза чега стоји колонијална елита, трговци Нове Енглеске, плантажери Вирџиније и обе Каролине, као и угледни пословни људи у другим

[105] Пре почетка несугласица и увођења нових пореза 1763. године колоније су биле аутономне и међусобно независне, тргујући на унутрашњем колонијалном тржишту. Идеја о уједињењу јавила се још 1754. године када су се на позив Енглеске делагати свих колонија састали у Олбанију и расправљали о моделима међусобне сарадње и сарадње са племенима Ирокеза. Предложено је неколико планова за уједињење од којих је усвојен план Бенџамина Франклина, „План о уједињењу колонија 1754“ (*Albany Plan of Union, 1754*).

[106] Идејни творац комитета био је Сем Адамс (*Samuel Adams, 1722-1803*), који је творац и организације *Синови слободе*. Први Комитет истомишљеника основан је 1764. године у Бостону.

[107] „Сви сматрамо да је најхитнија мера проналажење разумевања са свим колонијама око тога да британске захтеве сагледамо као заједничку ствар и да створимо јединствену акцију у вези са тим; зарад те сврхе, комитети истомишљеникау свакој колонији биће најбоље средство комуникације, и свакако ће прва мера бити предлог састанка делегата свих колонија, на неком јединственом месту, где ће бити одлучене мере које ће сви предузети.“, „Jefferson Account of the Origin of the Movement“, види у *A source Book in American History*, Willis Mason Vest (ed.), Allyn and Bacon, Boston, New York, Chicago, 1913, pp. 390-392.

[108] На Првом континенталном конгресу није донета одлука о независности, али је потписано неколико значајних докумената, међу којима и Декларација о колонијалним правима (*Declaration and Resolves of the First Continental Congess*), која је садржавала и колонијалну повељу о правима. Одмах након завршетка Првог конгреса ситуација се заоштрава. Најрадикалнија ствар поменута на Конгресу била је могућност оружаног отпора у случају да се принудни закони не укину.

[109] Синови слободе су у сарадњи са колонијалним трговцима, којима је било у интересу да енглески чај не дође на америчко тржиште, побацали чај у море. Прерушени у Индијанце племена Мохави, Синови слободе су бацањем чаја у море радикализовали отпор. Догађаји око чаја изазвали су серију нових законских мера које је Парламент донео, такозване Неподношљиве законе (*Coercive, Intolerable Acts*).

[110] Већ у предреволуционарном периоду и колонијама постоји известан, не безначајан проценат становништва неенглеског порекла, које се у извесној броју насељава још од првих таласа насељавања почетком 17. века (Швеђани, Холанђани, Немци, Швајцарци, Шкоти, Ирци), али је најмасовнија и апсолутно доминантна популација и даље претежно англосаксонска, ако изузмеммо робове афричког порекла које као политичке субјекте не можемо посматрати у времену и процесу који посматрамо овде.

колонијама. Социјални капитал који је изнео процес делимо на политичку елиту и обичне грађане[111].

Очеви оснивачи су несумњиви покретачи и генератори политичког процеса.[112] У циљу заштите својих интереса јасно су сагледали нужност међусобне сарадње, али још више нужност да широке масе становништва имају на својој страни. Знајући колико је опасно и рискантно поигравање са легитимитетом и правом морали су наћи општи заједнички именитељ са грађанима, и због тога су еманциповали колонијално становништво проширењем опсега људских слобода и права, дефинисаним у Декларацији у апсолутном, а у федералном Уставу у релативном смислу. Тиме су они грађанство приближили себи и успоставили идеолошко-политички интерколонијални консензус свих сталежа.

Грађани су социјални капитал друге врсте, настао с једне стране путем колонијалног искуства политичке партиципације, а са друге пропагандним деловањем елите. Најмањи заједнички именитељ ове две групе био је наратив о правима и слободама колониста као слободних енглеских грађана. На терену поништеног идентитета Енглеза дефинисани су заједнички политички и друштвени интереси којима је интерколонијална сарадња давала више шансе за успех. У заједничком отпору према политичком противнику брушена је култура грађанског удруживања, али и у дубљим слојевима стваран ембрион националног идентитета. И док је ово потоње било нужност јер је претходни, енглески идентитет полако почео да се расипа, снажење грађанских вештина самоорганизовања, удруживања, артикулације политичких интереса и критичке свести постајало је социјални капитал који ће у веку који долази бити много пута на тесту.

2.3.3. Економски бојкот и грађански непослушност

[111] Види о предреволуционарној сарадњи у Гордана Бекчић, Пјешчић, *Од идеје до слободе: револуционарни аспекти америчке државотворности*, Земун, Мостарт, 2011. година, поглавље „Од поданика до слободних људи“, str. 35-51.

[112] Већина је била из редова имућне и образоване колонијалне елите. Иако међу собом различити, успели су да помире своје локалне, партикуларне разлике и личне нетрпељивости и да кроз сарадњу, компромис и договоре изведу револуцију и успоставе државу на чврстим основама. О Очевима има пуно литературе, нарочито погледати: Bernard Bailyn, *To Begin the World Anew: the genius and ambiguities of the American Founders*, Vintage Books, 2003; Bernard Bailyn, *Ideological origins of the American Revoution* (enlarged edition), The Belknapp Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1992.

Основни узроци сукоба америчких колонија са Енглеском били су економске природе[113], али се политички контекст не може ставити на друго место због већ поменуте специфичне и сложене везе економије и политике у америчком случају. Економски бојкот у овом раду схватамо као свесно одрицање чланова политичке заједнице од конзумирања одређених роба и услуга у циљу вршења притиска на друштвено-политичке структуре којима то одрицање наноси директну финансијску штету. У периоду пре Рата за независност колонијална привреда била је веома развијена за ондашње европске прилике[114] што је било последица огромног неексплоатисаног природног богатства, слабе насељености и велике потражње за пољопривредним и индустријским сировинама којима је Северна Америка обиловала. Један од механизама успостављања револуционарне власти у колонијама била је употреба економског бојкота енглеске робе, што представља први документовани случај масовне грађанске непослушности, где је оркестрирано спроведен политички притисак путем економских мера. Бојкот је иницирало доношење Закона о таксеним маркама 1765. године, чиме је Енглеска увела опорезивање свих штампаних ствари које су циркулисале у колонијама. На Конгресу у Њујорку 1765. године одлучено је да се започне да бојкотом робе, који је „спонтано ујединио амерички народ по први пут у заједничком подухвату.“[115] Бојкот је био широко прихваћен и представља први корак у серији догађаја који су претходили оружаном сукобу.

У масовном ширењу бојкота енглеске робе значајну улогу су одиграле америчке жене, јер је одржавање домаћинства и породична економија била у њиховим рукама. Због бојкота енглеских производа, од гардеробе и луксузних предмета од свилених марамица, шешира[116] па све до чаја, улога жене у америчкој политичкој култури је значајно почела

[113] Након победе у Седмогодишњем рату Енглеска је учврстила своје поседе у Индији, Северној Америци и Канади, поставши доминантна империјална сила, господар светских мора и поморске трговине. Дуги рат је исцрпео земљу. Са 75 милиона фунти на почетку рата, дуг је нарастао на 133 милиона. Парламент је очекивао да у пуњењу касе учествују и колоније, па већ 1763. године долази до разрезивања нових извозних такси на шећер, дуван и друге сировине. Истовремено су уведени високи порези на увозне артикле.

[114] Џонсон наводи да „док је 1700. године укупна америчка производња била само 5 одсто британске, 1775. године била је две трећине британске. То је била једна од највиших стопа раста коју је свет икада забележио“, Види у Пол Џонсон: *Историја америчког народа*, стр. 96.

[115] David M. Kennedy, Elizabeth Cohen and Thomas A. Bailey, *American Pageant,* Houghton Mifflin Company, Boston, New York, 2006, p. 127.

[116] Нарочит аспект енглеског и уопште европског меркантилизма била је пракса да се колонијама законски забрани израда бројних финалних производа, и да се приморају да се баве углавном производњом сировина. Тако на пример колоније у Америци нису могле да производе шешире као и многе друге одевне предмете. Оне су слале сировине у матицу (памук, индиго, пиринач, свилу...) а онда би увозиле из Енглеске готове производе, направљене од колонијалних сировина. Истовремено, превоз преко Атлантика у оба смера

да се мења у предреволуционарном периоду, што ће утицати на специфичности женског покрета у САД који ће имати своје посебности и мањкавости, о чему ћемо нешто касније говорити. Грађански отпор доводио је и до негативних појава, које зарад општег циља нису гушене ни санкционисане. Шта више, ови конфликти су коришћени у додатној мобилизацији и медијској пропаганди. Реч је о обрачуну колониста са лојалистима кроз узимање закона у своје руке које се дешавало у свим колонијама, при чему је било и епизода које су се завршавале смртним случајевима[117], мада се у највећем степену сводило на проваљивања и обијања лојалистичких кућа и поседа[118], отимања ствари и новца, и врло популарна мазања катраном и посипања перјем у циљу јавног срамоћења[119] оних који нису били за рат. О непријатностима говори и судбина лојалисте Данијела Ленарда, правника и политичара из Масачусетса, који је због својих ставова о неоправданости сукоба са властима у Лондону дошао у сукоб са патриотама којима његова аргументација у оквирима савршене правне логике није била по вољи: „Две врховне или независне власти не могу постојати у истој држави. То би било оно што се назива *imperium in imperio*, врхунац политичке апсурдности... Ако смо, дакле, део Британског царства, морамо се покоравати врховној власт државе која припада трима сталежима у Парламенту, без обзира на то што свака колонија има своју законодавну и извршну власт, која им је пренета и потврђена, са циљем да регулишу свој унутрашњи јавни поредак, што је подложно и обавезно, и мора то да буде, надзору, контроли и прописима врховне државне власти.“[120] Отпор и одмазда задесиће и Томаса Хачинсона.[121]

законски је био регулисан тако да су га могли вршити само енглески бродови. На тај начин је Енглеска себи осигуравала дупле профите: ниске цену примарних сировина, уз додатне приходе од продаје финалних производа поново, назад у колонијама.

[117] Вешани су углавном порезници који су у име Круне прикупљали порезе у колонијама.

[118] Канети каже да је маса најчешће разара куће и предмете, и да је сасвим сигурно тачно да бука при разарању, разбијање суда и звук разбијеног стакла, битно доприносе ужитку који маса осећа при уништавању. Види у Елијас Канети, *Маса и моћ,* Meditteran Publishing, Нови Сад, 2010. година, стр. 16.

[119] Постоје бројне гравире о овом начину социјалне деградације које су коришћене у пропагандне сврхе током мобилизације грађана за сукоб са Круном.

[120] Ленард је објављивао чланке („Писма упућена становницима провинције Масачусетс“) у лојалистичким новинама (The *Massachusetts Gazette)* и тако водио полемику са Џоном Адамсом. Протеран, одлази на Бермуде, где је служи као председник суда, а одатле у Енглеску. Види у: Драгољуб Живојиновић, *Документи о америчкој историји*, БИГЗ, Београд, 1971. година, стр. 46.

[121] Трговац, историчар и гувернер Масачусетса. Захтева скраћење колонијалних права, сматрајући да се колонијална права Енглеза поштују буквално као у матици. Патриоте су му уништиле имање и кућу, спалиле документацију из раног колонијалног периода. Након Бостонског масакра 1770. године био је и физички нападнут.

Изазивана и генерисана, грађанска партиципација произвела је извесно укидање строге границе између социјално допуштеног и недопуштеног понашања, што наводи на закључак да се период уочи самог Рата за независност може сматрати граничним периодом у којем се границе између прихватљивих и неприхватљивих образаца понашања растежу и лабаве. Грађанин трпи притисак двоструко: на унутрашњем плану кроз агитацију, пропаганду, медијску кампању и утицај локалне средине, док спољашњи притисак изазива присуство британске војске и порезника. Ови пристици генеришу унутрашњи конфликт у појединцу који изазива мењање идентитета. Притисци утичу и на појаву масовних хајки које у рудиментраном облику сликовито говоре о специфичном механизму власти, о којој ће Токвил говорити неких пола века касније када буде посматрао друштвено-културолошке последице владавине већине: „Утицај већине... засад се тек слабо осећа у свету политике, али немиле последице запажају се већ у погледу националних особина Американаца. Мислим да све већем дејству деспотизма већине треба приписати то што се данас у Сједињеним Државама јавља мали број истакнутих људи на политичкој позорници.“[122] Политичко-психолошки, али и политичко-социјални механизми притиска утичу да се у процесу освајања слободе појединац ослободи унуташњих самоограничења и искорачи у непознат простор нових форми политичког понашања. Нова понашања су чешћа кроз колективне обрачуне са неистомишљеницима, јер „јединка у гомили услед самог броја добија осећање несавладиве моћи, које чини да се подаје инстиктима које би, да је сама, насилно обуздала... У гомили су сва осећања и поступци заразни...“[123] Масовна неконтролисана понашања јесу контра-аргумент о високој политичкој освешћености и проблематизују раније изнету тврдњу о врлини.

Тако је вежбање демократије пре Револуције, уз развијање грађанске културе имало и негативне последице, појаву ретроградних форми понашања, што „великим делом објашњава прибегавање насиљу и узимање закона у своје руке.“[124] Бојкот британске робе пружио је прилику становништву да допринесе политичкој борби, пошто је закон погађао сваког појединца. Консензус око бојкота робе је зачетак уједињавања колонија око

[122] Алексис Токвил, *О демократији у Америци*, стр. 223.
[123] Густав Ле Бон, *Психологија гомиле*, стр. 33.
[124] О овој ће појави Очеви озбиљно размишљати као унутрашњеполитичком питању и реалној претњи. Пракса узимања закона у своје руке остаје присутна појава у америчком друштву 19. века, нарочито у процесу насељавања Запада, али и радикалних активности на Југу након периода Реконструкције, чији ће најмрачнији вид бити линчовање црнаца који „не знају где им је место“. Види у: Филип Ценкинс, *Историја Сједињених Држава,* Филип Вишњић, 2002. година, стр. 14,

заједничког економског интереса. То је био синхронизовани притисак на Лондон и стратешки важан корак у јачању интерколонијалне сарадње, успешно искоришћен као политичко средство грађанске консолидације. Стварање америчке нације има корене у првим акцијама грађанског отпора, али исто тако и инструментализацији тог отпора, јер све наведене премисе и претходна академска истраживања[125] доводе до става да је извесног усмеравања и оркестрирања грађанског отпора ипак било, у циљу успеха читавог револуционарног плана. Оно што остаје као отворено питање јесте шта се са оснаженим, освешћеним и политички писменим Американцима дешава касније, након освајања слободе.

2.3.4. Информисаност и политичка пропаганда

Политичка мобилизација колониста за идеју независности спроведена је вишегодишњим утицајем штампе. Информисаност овде разумемо као континуирано, вишегодишње читање колонијалне штампе[126], а пропаганду као употребу самог медија штампе у циљу добијања масовне грађанске подршке за политички окршај елите са енглеским властима у циљу остварења независности. Елита је употребила расположиве ресурсе, сопствено знање, писану реч и развијену културу читања штампе, која је у односу на тадашњу европску стопу писмености била импресивна.[127] Колонијални штампари имали су јединствену позицију у друштву. Закони Енглеске прописивали су да само енглески штампари имају овлашћење за штампање књига и Светог писма. Колонијалне пресе су се зато окренуле штампању локалних новина, алманаха[128], црквених проповеди, молитвеника и памфлета.

Новине и магазини нису имали само информативну функцију. У недостатку образовних институција и системског школства[129], оне су доприносиле ширењу знања,

---

[125] Гордана Бекчић Пјешчић, *Од идеје до слободе: револуционарни аспекти америчке државотворности* (нарочито поглавље „Од поданика до слободних људи“), стр. 35-51.

[126] Локалних новина, алманаха, прогласа и памфлета.

[127] Писменост је у односу на историјски тренутак и на европске статистике у колонијама била на завидном нивоу, у новоенглеским колонијама посебно, с обзиром на нужност познавања Светог писма.

[128] Најпознатији је био Франклинов Алманах старог Ричарда (*Poor Richard Almanack),* штампан једном годишње у периоду 1732-1758. године, и то у тиражу и до 10 000 примерака по броју.

[129] Ширење школа и образовања почело је убрзо након успостављања првих насеобина и то прво у Новој Енглеској, јер су пуританци били врло велики заговорници образовања. Харвард је успостављен само 6 година након оснивања Бостона и није, како би се очекивало, био стриктно теолошки усмерен, већ је развијао курикулум оперативних и теоријских знања и вештина.

поставши извор упутстава, савета, приповести и колажног знања, а у припреми револуције и полигон за брушење политичких ставова. Склоност читању новина и периодике развила се врло рано.[130] У предреволуционарном периоду штампари постају важан политички чинилац јер објављују полемичке текстове о стању у колонијама. Најчешћа форма тих текстова била је памфлет[131], а њихово је писање постало дебатни терен за разматрање политичких несугласица са Енглеском. Већина текстова била је реакција на конкретне политичке догађаје. Аутори су били рационални и практични људи, трговци, адвокати, земљопоседници. Писали су директно, отворено и систематски, објашњавајући своје ставове јасним језиком. Само у 1776. години штампано је око четири стотине памфлета, при чему није импресиван само њихов број, већ и тематика коју су захватали. То су били политичко-теоријски трактати, историјски есеји, песме, проповеди и кореспонденција.[132] Иако су постојале и друге врсте пропаганде[133], памфлети су имали далеко највећи утицај. Заједничка им је била њихова експланаторска природа. Аутори нису само износили своје ставове, већ су нудили и опширну аргументацију и елаборацију, у којима и јесте била мобилишућа снага ових текстова.

Најзначајнији памфлет објављен у процесу стварања САД Пејнов је „Здрав разум“. Објављен је анонимно, у јануару 1776. године, припремивши терен за глатко прихватање Декларације независности. Џеферсонов текст представља врхунац америчке либералне политичке мисли 18. века. Декларација је, у неколико уводних реченица, сумирала у себи традицију либералне мисли. Револуционарност Декларације налази се у изношењу новог концепта човека и његовог односа према власти. Одмах по усвајању текста Декларације, Конгрес наређује њено штампање и дистрибуцију широм колонија.[134] Аутори моралних

[130] Прве новине са више листова (*Publick Occurrencess Both Foreign and Domestic)* излазе 1690. године у Бостону.

[131] Памфлети су били јефтини за производњу, могли су да се купе за неколико шилинга, имали су од неколико па до 70 страна, док је број речи у њима варирао пд 5 000 до 25 000. Види детаљно у Bernard Baylin,, *Ideological Origins of the American Revolution*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1992 .

[132] Најпознатији амерички памфлетисти били су Бенџамин Франклин, Џејмс Отис, Џон Дикинсон или Џејмс Вилсон. Објашњавајући у својим текстовима законе, овлашћења краља и Парламента, слободе, права и обавезе колониста, лидери револуције су политички васпитавали становништво.

[133] Постоји низ и данас сачуваних карикатура, резбарија, гравира, посуђа и разних употребних и декоративнох предмета који кумулативно представљају један опсежан пропагандни материјал Америчке револуције.

[134] Укупно је тридесет новина штампало текст Декларације независности на својим ударним странама. Декларација није била само средство да се представи идеолошка мотивација Очева оснивача, нити је

трактата и проповеди, са друге стране, имали су више склоности ка имагинативном, параболичном и метафоричном изразу. Ова врста текстова представља протестантско наслеђе. Памфлети-проповеди пуни су описа, објашњења, њихов је главни циљ убеђивање читаоца (слушаоца) процесом аргументације.[135] Нарочито се у новоенглеским проповедима дуготрајно неговала особена врста религијско-политичког трактата, чији је најбољи пример проповед бостонског свештеника Џонатана Мејхјуа записана још 1750. године[136], у којој он побуну против неправедне власти сматра дужношћу и правом. Право на отпор, сматра он, засновано је на Светом писму које каже да је „слуга божји теби за добро. Свака је власт од Бога, иначе је не би било и зато јој се треба покоравати.“[137] Мејхју тврди да легитимитет власти произлази из божанског, али да наша послушност и покоравање не треба да се темеље на страху, већ на добровољности и слободној вољи човека да се покори. Срећа заједнице, сматра он, треба да је циљ сваке владе и људи су дужни да се покоравају владару који делује за опште добро колектива. Када се власт, међутим, понаша супротно од интереса општег добра, људи су „у обавези да одбаце поданичку верност и да пруже отпор, јер су у противном саучесници са сувереном у неговању ропства и беде друштва.“[138]

Мејхју поставља кључно питање: колико далеко иде човекова обавеза послушности и шта је мера људске дужности? Тврдњом да краљевска власт није од Бога, нити од апостола уколико није праведна, он поткопава трансцедентност власти, што је на трагу Локовог концепта, а што ће Џеферсон само две деценије касније узети као важан доказ у аргументацији Декларације, дефинишући право на побуну речима: „када нека форма

служила само као политичка легитимација отимања власти од Енглеске. Она је била и пропагандни механизам којим је требало задобити масовну грађанску подршку.

[135] Улога протестантских проповеди у припреми револуције је значајна за развој идеолошких премиса Револуције и, нарочито, за нашу тему од кључног значаја, за развој америчке критичке мисли, што ће се најбоље видети на примеру Ралфа Валда Емерсона, најзначајнијег интелектуалца америчког 19. века, творца покрета трансцеденталиста, који је своју каријеру започео као протестантски свештеник. Његова широка „читљивост“, разумљивост и прихваћеност ставова делимично је похрањена у његовој стилској посебности која почива на матрици верске проповеди.

[136] Jonathan Mayhew, “Unlimited Submission and Non-Resistance to the Higher Powers “, види у Thornton, John Vintage (ed.), *The Pulpit of the American Revolution*, Boston, Gould and Lincoln, 1860, reprinted by Bibliobazar, 2009, pp. 41-104.

[137] Павлова Посланица Римљанима, 13:4, Нови завјет Господа нашег Исуса Христа, Превод Комисије Светог архијерејског синода Српске православне цркве, интернет издање, Агенција Јанус, Београд, новембар 2001, https://www.rastko.rs/bogoslovlje/novi_zavet/pavle_1_c.html, страници приступљено 17. августа 2017. године

[138] Jonathan Mayhew, “Unlimited Submission and Non-Resistance to the Higher Powers “, види у Thornton, John Vintage (ed.), *The Pulpit of the American Revolution*, Boston, Gould and Lincoln, 1860, reprinted by Bibliobazar, 2009, p. 79

владавине постане штетна за те циљеве, право је народа да је измени или укине и установи нову државу, оснивајући је на таквим принципима и организујући њену власт у таквом облику који ће му највероватније осигурати безбедност и срећу.“[139] Пошто је, каже Мејхју, божанска истина у складу са општим добром, наши појединачни циљеви треба да се прилагоде тој истини, а то правило је обавезујуће за све, па и за оне који владају. Овакве опаске и ставове свештених лица колонисти Нове Енглеске схватали су озбиљно, заједно са још једном врстом проповеди које су такође биле штампане, такозваним изборним беседама[140] свештеника. Ови црквени трактати, створени на најбољем пуританском наслеђу покретали су и проблематизовали сва кључна друштвено-политичка питања[141] па тако и кључно питање праведне власти и сврхе друштва.[142] Лојалисти нису заостајали у употреби медија и њихови су памфлетисти били равноправно присутни у бројним лојалистичким новинама.[143] Борба различитх политичких уверења водила се тако на два фронта, медијски и физички.

Пропагандна, али и едукативна функција штампе, а нарочито предреволуционарних памфлета допринела је процесу метаморфозе колониста из једне политичке категорије у другу, од британских поданика у слободне америчке грађане. Пропаганда и политичка консолидација вршена путем медија указују на брижљиво стратешко планирање револуције од стране колонијалне елите која је предводила побуну, што Америчку револуцију чини посебним историјским феноменом. Политичко вођство у колонијама није безглаво ушло у сукоб са Лондоном. У питању је пажљиво и мудро вођена кампања која је годинама уназад припремала колонијално друштво за промене које су биле на помолу. То су биле једине енглеске колоније насељене становништвом

[139] „Декларација независности“, види у Гордана Бекчић Пјешчић, op.cit., стр. 3.
[140] Изборна беседа (*Election Sermons*).
[141] Као што су питање цивилне власти, пореза и закона, питање стационирања стајаће војске у колонијама, право на побуну, легитимитет власти...
[142] „Друштво је створено ради остваривања циљева, користи и заједничког добра целине, и оно увелико зависи од појединаца који су подређени законима своје земље и који верно и приљежно извршавају дужности свог положаја. Само то их може учинити добрим члановима заједнице. Због тога сви мудри владари треба да имају на уму да пронађу такве принципе и начела који ће тежити да повежу појединце од којих се то политичко тело састоји...Осим вере, најважнија брига човечанства је мудра и добра влада установљена међу људима.“, Samuel Williams, *A Discourse on the Love of Our Country*, http://teachingamericanhistory.org/library/document/a-discourse-on-the-love-of-our-country/, страници приступено 28. септембра 2016. године

[143] Краљевске новине Џорџије, Бостон хроникл, Бостонски недељни билтен, Салемске новине Исцрпан преглед лојалистичке штампе дао је Тимоти Барнс, аутор књиге Barns, Timothy, M, *Loyalist newspapers of the American Revolution, 1763-1783: A bibliography*, Worcester, Massachusetts: American Antiquarian Society, 1974.

енглеског порекла и зато су биле предодређене за протест, отпор и слободу, јер су са одређеним политичким слободама и правима имале искуство. Улога штампе је у припреми Рата за независност, ширењу Декларације независности, а потом и мобилисању грађана за прихватање јаче, федералне владе и федералног устава[144] је од огромног значаја.

.

2.3.5. Закључна разматрања

Из наведених премиса може се закључити да је интерколонијална сарадња била платформа грађанског удруживања и организовања заједничког отпора. Јачање политичке културе у нижим слојевима обезбедило је елити подршку за остварење њихове економско-политичке агенде, истовремено проширивши опсег људских права и слобода које ће бити гарантоване грађанима будуће државе. Кроз механизме економског бојкота и учешће у политичким процесима будући Американци су се васпитавали у области грађанске партиципације, истовремено бивајући инструментализовани зарад одређених политичких циљева, што је посебно очигледно у области ескалације конфликта са политички супротним ставовима и друштвеним групама као носиоцима тих ставова. У обликовању јавног мњења велики значај имала је штампа, која је стратешки коришћена у циљу медијске кампање и пропаганде, која је истоврмено проузроковала и убрзано друштвено-политичко сазревање ширих слојева.

Може се такође закључити да је ексклузивно револуционарно грађанско васпитање током предреволуционарног периода са једне стране било позитивна друштвена појава која је гурала револуционарни процес у правцу већег степена учешћа грађана у јавном животу, ка проширивању опсега грађанских права и слобода, те тако и ка укупном демократском потенцијалу револуционарног процеса. Истовремено, владавина, односно, воља већине у кризним ситуацијама масовног конфликта, вежбана и током овог периода, умањила је капацитет америчког социјалног бића да прихвата разлику, а што имплицира потенцијалну културолошку незрелост америчког друштва да конструктивно прихвата оно што се у овом раду разуме као критичко мишљење.

[144] У сврху добијања шире подршке за нови, федерални устав, Александар Хамилтон, Џејмс Медисон и Џон Џеј објавиће серију полемичких текстова о нужности стварања јаче, централне и федералне владе САД. Текстови су објављивани анонимно под псеудонимом Publius. Неколико година након ратификације Устава САД објављени су под називом Федералистички списи (*Federalist Papers).*

2.4. Грађанска непослушност у новој Унији

2.4.1. Грађански отпор и борба за економска права

Историја побуна, револта и народних буна у САД је много сликовитија и богатија него што се зна ван уских кругова професионалних историчара. Иако се социјалне и сталешке разлике у 18. веку разумеју и прихватају као природне и уобичајене, чак и током колонијалног периода било је побуна нижих слојева Унутрашњи конфликт био је привремено потиснут борбом против Енглеске, али је био ту, избијајући с времена на време чак и за време рата, појавивши се поново након победе над британском империјом.“[145] Сједињене Америчке Државе из рата излазе као победница, али и као млада, нестабилна и економски девастирана држава. У напору да среди унутрашње стање, Конгрес предузима бројне активности и мере у области економије, што ће убрзо довести до првих разочарења и спознаје о расцепу између револуционарних идеала и реалности. Изразите социјалне разлике јасно увиђају и обични људи током Рата, што се уочава и у дневнику једног обичног војника: „Данас пролазимо поред плантаже генерала Вашингтона, која је прилично велика. Неки људи у овим крајевима, тако сам чуо, поседују и по 30 000 јутара земље и многи имају и по 300 и више црнаца да им раде као робови. Авај! Они који се представљају да се боре за права човечанства и слободу друштва уживају у угњетавању најгоре врсте... Док обећавају њима (робовима) слободу, сами су жртве корупције.“[146]

У Континенталној армији било је случајева масовних побуна војника који су ратовали у лошим условима и немаштини: „Када би били мобилисани они који су требали да се боре током рата, било им је обећано по стотину јутара земље у њиховој или граничној држави. Када би држава исцедила и задњу кап службе из ових сиротих војника, били би препуштени судбини као стари ислужени коњи, ни речи није било о обећаној земљи. Конгрес јесте, истина, определио неку земљу под називом Војничка земља у држави Охајо, или некој држави, или будућој држави, али није се водила брига о томе да

[145] Howard Zinn and Anthony Arnove, *Voices of the People's History of the United States*, Seven Stories Press, 2014, p. 93.
[146] Josiah Atkins, види у The American Revolution, *Writings from War for Independence*, p. 689.

војници ту земљу добију.“[147] Победа, независност и креирање државе подстакли су републиканско-демократске праксе. Наратив о слободи и неотуђивим правима, постао је део политичке културе свих друштвених слојева, а ефекти предреволуционарног периода преливали су се у нови живот који је почињао. Још током рата долази до разилажења економских интереса нижих и виших слојева. У циљу монетарне контроле и финансирања рата Конгрес је увео валуту по имену континентал, чијом је циркулацијом држава практично успостављена.[148] Континентал је функционисао као обвезница[149], али грађани нису имали повереренје у парче папира.[150] Сукоб два економско-класна концепта током рата наставља се након победе, тако да долази до притиска на грађане кроз законодавну делатност провинцијалних конгреса и пропаганду, али и кроз казнене мере: јавно срамоћење, притвор, заплену имовине и робе, пољопривредних производа, стоке. САД погађа инфлација која потпуно осиромашује грађане[151], а земља се затекла у финансијском колапсу и монетарном хаосу. Хамилотонова[152] финансијска консолидација је приоритет државе у циљу очувања безбедности[153] и одлучено је да се дуг грађанима врати у номиналној вредности обвезница, које су у највећем броју биле у рукама уске групе људи

[147] Joseph Plumb Martin, „A Narrative of Some of the Adventures, Dangers and Sufferings of a Revolutionary Soldier (1830) “, Види у Howard Zinn and Anthony Arnove, op. cit., p. 96.

[148] Индикативно је да су прве две ствари које је нова држава успоставила и тиме потврдила своје постојање заједничка монета и заједничка војска, континентал и Континентална Армија. Занимљива је и чињеница да су оба прерогатива моћи државе названа атрибутом континентални, што на дубљем плану имплицира већ тада присутну идеју о ширењу преко континента. Ближе у Гордана Бекчић Пјешчић, *Од идеје до слободе: револуционарни аспекти америчке државотворности* (поглавље „Кована слобода“), стр. 53-75.

[149] Свака од 13 колонија штампала је своју варијатну континентала. Њихова вредност је зависила од вредности робе којом се гарантовала каснија исплата.

[150] Историјска наука је установила да колонисти у масовном броју нису желели да финансирају рат па је Континентална армија хронично патила од недостатка свих потрепштина (и недостатка централизације). Вашингтон у једном писму при крају рата каже: „Ми смо без новца и то већ дуго, без хране за људе и коње и ускоро ћемо бити и без људства. Укратко, ми живимо помоћу средстава са којима није могуће живети и може се искрено рећи да је повест овог рата повест лажних надања и привремених акција уместо система и стратегије који би произилазили из њега...“ , у писму Џорџу Мејсону, октобар 1780. Види у George Washington, *Writings*, The Library of America, p. 402.

[151] „Након шест година рата нова држава је патила од хиперинфлације, дефицита хране, лоше обучене војске и опљачканог становништва“, Scott H. A. Trask, op. cit., http://mises.org , страници приступљено 9. августа 2015. године,

[152] Александар Хамилтон (*Alexandar Hamilton, 1755-1804*), први министар финансија и оснивач Прве банке САД (*First Bank of USA*), Вашингтонов ађутант. Вођа федералистичке струје, заговарач снажне централне владе, идустријског развоја САД и класних разлика. Један од аутора Федералистичких списа. Његове реформе и нарочито оснивање прве централне банке значајно ће утицати на развој корпоративне економије у САД.

[153] Спољне границе државе требало је обезбедити јер је Британија имала стациониране трупе на територији око Великих језера, данашња Канада, а и Шапнија је са југа била потенцијално опасан ривал за младу и нестабилну државу, посебно када имамо у виду да Одредбе конфедерације нису установиле право да САД има стајаћу војску.

који су их од успаничених грађана откупљивали током рата по веома ниским ценама. Ово је за последицу имало брзо и вртоглаво богаћење једног малог броја људи, претежно из северних колонија.[154]

Хамилтонове реформе су извукле земљу из колапса, али су распламсале грађанске протесте и буне. Наметање пореза које се догађа након доношења Устава САД је великом делу грађана било неприхватљиво. Конгрес уводи 1791. године порез на алкохолна пића, као први федерални порез (порез на виски). Овај порез је требало да донесе велики прилив у државну касу, с обзиром да се алкохол производио у сваком делу државе, посебно у граничним подручјима према западу и Апалачима[155], где се користио и као средство плаћања. Порез је изазавао велику побуну у скоро свим државама, посебно због чињенице да су бројни ветерани рата били произвођачи вискија. Ово је био први федерални порез а федерална се држава на локалу још није схватала као политички субјект који има право да намеће грађанима држава-чланица фискалне обавезе. Нарочито је отпор био јак међу ратним ветеранима који су сматрали да су се борили за слободу, а не за поновно враћање у исту економску ситуацију као пре рата. Донедавна Конфедерација није имала пореска овлашћења па је централна власт грађанима била неприхватљива[156], што се након доношења федералног Устава коренито мења, о чему ће бити више речи нешто касније.

Због два понуђена начина плаћања пореза било је и аргументације о Хамилтоновој намери да се мали произвођачи позатварају и ослободе простор великим дестилеријама.[157] До коначног оружаног обрачуна грађана и власти није дошло (иако су бројни грађани

[154] Породице из Масачусетса, Конектиката, Роуд Ајленда и Њујорка, и то захваљујући рату, хиперинфлацији, осиромашењу америчких грађана и сопственим шпекулантским вештинама, као што су Кабот, Џексон, Хигинс. Највећи број ратних профитера и шпекуланата био је са Севера јер је привреда заснована на трговини омогућила да они имају много више готовог новца него јужни плантажери и земљопоседници. Тако је Хамилтонова монетарна политика у старту финансијски ојачала северну елиту, што ће бити не само један од главних приговора Југа на првог америчког министра финансија, већ ће имати далекосежне последице на главно унутрашњополитичко питање, питање ропства.

[155] Апалачке планине су планински масив који се простире дуж источне обале САД. Био је природна граница првих 13 колонија. Простиру се правцем север–југ од Њуфаундленда и залива реке Светог Лоренца у Канади, па све до обала реке Мисисипи у савезној држави Алабами. Сматра се да су Апалачи најстарији планински венац на планети.

[156] Устав САД, Члан I, Одељак 8: „Конгрес има право да установљује и убира порезе, царине, трошарине, да плаћа дугове и стара се о заједничкој одбрани и о општем благостању Сједињених Држава; међутим, све царине, таксе и трошарине једнообразне су на целој територији Сједињених Држава.“ Види у Гордана Бекчић Пјешчић, Op. cit., стр. 164.

[157] Порез је могао да се плати одједном у новцу или парцијално у галонима пића. Велике дестилерије које су обртале веће количине плаћале су једнократно пун износ, док су мале које нису радиле током целе године јер нису имале сировину, биле приморане да плаћају у натури, што им је додатно самњивало приходе.

похапшени), јер је побуна спласла у тренутку када Џорџ Вашингтон лично предводи војску од 13 000 милиционера[158] и креће у сусрет побуњеничким трупама у западној Пенсилванији. Угрожавање економских права грађани су видели и у другим аспектима владиних активности и нешто раније, током периода Конфедерације. Доношењем Земљишне уредбе[159], САД су регулисале насељавање западних територија којом су се индиректно привилеговале оне групе људи које су поседовале велике количне новца. Земљишна уредба онемогућила је обичног, финансијски скромног Американца да купи парче нове земље и насели се или да започне гајење пољопривредних култура, већ је у значајној мери осигурала концентрацију политичке моћи у рукама источних пословних кругова. Цена од 640 долара по једној секцији (минимална количина земље која је могла да се купи), била је за већину недостижна сума. Иако је Земљишна уредба искључиво била мотивисана јасним економским интересом, на социјалном је плану изазвала раслојавање грађана по имовинској основи, што је изазивало протесте, писање петиција и разочарење. Уредбом је требало убирати велике порезе у релативно кратком временском периоду. Две године касније, 1787. године Конгрес Конфедерације ће усвојити Северозападну уредбу[160], која има на овој истој територији политички циљ, креирање нових држава под контролом Конгреса, чиме је онемогућено да се даље на запад шире постојеће државе које су се граничиле са том територијом. У ситуацији потпуне немаштине са једне, те богаћења малог броја људи са друге стране, сталешке и економске разлике у младој републици постепено се кристалишу у питање које ће имати политичке последице.

Питање класа и класних разлика је осетљиво и контроверзно питање америчког јавног дискусрса, будући да је митолошко-вредносни наратив успостављен на идеји једнакости међу људима. Анализа америчких класних односа стога увек захтева посебну пажњу, јер је уобичајено присутна „тврдња да у САД не постоје класе, те се и сваки привид класа схвата као увреда.“[161] На прелазу 18. у 19. век прихватала се друштвена стратификација према богатству, имовини, престижу и професији.[162] Револуција није поставила захтев за успостављањем опште једнакости по питању иметка и финансија.

[158] Вирџинија, Њу Џерси, Пенсилванија и Мериленд су уступиле Вашингтону своје милицијске трупе пошто војска САД још увек није била основана.
[159] *Land Ordinance, 1785.*
[160] *Northwest Ordinance, 1787.*
[161] Види у Martin J. Burke, *The Conundrum of Class; Public Discourse on the Social Order in America*, The University of Chicago Press, 1995, p. ix.
[162] Види у Martin J. Burke, op. cit., ix – xi.

Међу Очевима оснивачима није било идеје о прерасподели богатства. Као најбогатији људи колонија своје интересе нису доводили у питање.[163] Јасно су увиђали да разлике у имовини и поседу постоје у сваком друштву и да представљају, не толико камен спотицања, већ опасност за опстанак државе и политичке стабилности, на шта је и Медисон јасно указао рекавши да је „у републици од изузетне важности да се друштво заштити како од тлачења од стране управљача, тако да се и један део друштва заштити од неправде другог дела. За различите класе грађана карактеристични су различити интереси.“[164] Ефекти предреволуционарне пропаганде, едукације и мобилизације нижих слојева постају претња. Због јачања демократских снага било је доста примера брзог напредовања и просперитета људи из нижих друштвених група[165], као и других појава које су снажиле економско-друштвени развој међу свим слојевима грађанства.[166] Проблем, међутим, настаје у фундаменталној промени политичког хоризонта у којем се развија америчко друштво на прелазу из колонијалног у грађанско, а оно је било идеолошки утемељено на идејама Декларације независности.

Из наведеног се да закључити да колизија настаје, не толико због очекивања ширих слојева да се укину разлике, већ колико због изневерених очекивања да након успостављања државе неки слојеви неће бити у бољој позицији захваљујући месту на којем су се нашли током Рата за независност, као и због погрешне претпоставке да ће се нова држава нарочито у области економских односа другачије понашати према грађанима него што се Енглеска понашала. Нова држава није одговорила на тај захтев јер није дошло до укидања унутрашњег колонијалног простора. Овај појам дефинише унутрашње друштвене, економске, а последично и политичке односе у некадашњим колонијама, а

[163] Идеја демократије није била блиска већини Очева, јер они нису веровали у способност обичног света да рационално доноси суд о стварима од општег интереса. Џеферсон, и поред склоности ка ширим демократским тенденцијама, присталица је идеје о „природној аристократији као најдрагоценијем дару природе једном друштву да му се укаже поверење да њиме влада и да га усмерава.“ Види у Thomas Jefferson, *Writtings*, The Library of America, 1984, „Letter to John Adams“, October 28th, 1813, p. 1306.

[164] „Федералист бр. 51“. Види у: Хамилтон, Медисон, Џеј, *Федералистички списи*, Радничка штампа, 1981, стр. 350.

[165] Хенри Бемфорд Паркс, *Историја Сједињених Америчких Држава*, Рад, Београд, 1986. година, стр. 143.

[166] Укидају се закони о наследном праву, примогенитури, отварају могућности за производњу финалних производа на које колоније нису имале право, долази до интензивне демократизајције унутар Континенталне војске, јер је Вашингтон у официре производио способне људе нижих сталежа, што је од војске направило, како каже Стивен Булок *прву републиканску институцију*. У томе је значајну улогу одиграло оснивање војних масонских ложа. Види у Steven C. Bulock, *Revolutionary Brotherhood: Freemasonry and the transformation of the American Social Orderd, 1730-1840*, The University of North Carolina Press, Chapell Hill & London, 1996, и у Гордана Бекчић Пјешчић, *Од идеје до слободе: револуционарни аспекти америчке државотворности*, Земун, Мостарт, 2011. година, стр. 97-121.

сада државама-чланицама. Ови су односи за осиромашене грађане били неприхватљиви јер су се заснивали на убирању пореза и намета, скоро исто као што је чинила енглеска колонијална власт. Бројне ће мере федерална власт током првих година постојања Устава САД предузимати против грађанских протеста. Мере су биле систематске и темељне, а њихова ће кулминација бити доношење Закона о завери[167], за време администрације Џона Адамса[168], што је изазвало протесте и нерасположење. Иако кратко у примени (до марта 1801. године), закон је био експлицитан пример на који начин и у којој мери прве, федералистичке[169] администрације разумеју појаву грађанског незадовољства: „и ако неко лице или лица... саветује или покушава да изазове устанак, метеж, ствара незаконите скупове савезе... да свако ко напише, штампа, обелодани или објави, или да да се напише, штампа, обелодани или објави, или свесно и драговољно присуствује или помаже писању, објављивању... против владе Сједињених Држава, или против оба дома Конгреса Сједињених Држава или против председника Сједињених Држава, с намером да оклевета владу, оба дома Конгреса или председника...“[170]

Уочава се да право на побуну јасно одрежено као позитивна вреднсот у Декларацији независности овде добија другачије тумачење. Уочава се да ова промена има неколико узорка. Околности рата замењене су миром а нова је држава у процесу успостављања и учвршћивања политичке и економске власти. Она не може да подржи идеју о праву на побуну, јер тиме укида свој идентитет доминантног политичког субјекта. Друштвене разлике нису укинуте током Револуције, нити је то био циљ колонијалне елите, што консеквентно дефинише активности нижих слојева као удар на систем и безбедност. И на крају, али никако не мање значајно, растегљивост и граничност политичког понашања ширих слојева дефинисана је са једне стране другим

[167] *Sedition Act, 1798.*
[168] Џон Адамс (*John Adams, 1735-1826*), други председник САД, владао само у једном мандату (1797-1801). Учесник Револуције, дипломата, правник, писац. Отац шестог председника САД, Џона Квинсија Адамса.
[169] Федералисти су једна од две главне политичке струје током првог периода Ране републике (*Early Republic*). Залагали су се за снажну, централну националну владу САД, подређеност држава-чланица федералној власти, снажан индсустријски и финансијски развој државе као и широко тумачење Устава САД. Лидер федералиста био је Александар Хамилтон. Као политички фактор федералисти нестају након рата са Британијом 1812-1815. године јер су изгубили кредибилитет због антиунионистичких идеја у завршници оружаних сукоба.
[170] Види у: Драгољуб Живојиновић, *Документи о америчкој историји*, стр. 83.

амандманом[171], али пре свега следећим: грађани су током предреволуционарног периода васпитавани и едуковани да разумеју своја грађанска права; герилско организаовање и активности постали су део културе политичког понашања; политичко освешћивање економских права и слобода је механизам који је мобилисао колонисте на побуну, док је идеолошка матрица Декларације независности и, рекли смо раније, религијске праксе, однеговала наратив о дужности побуне. Када укрстимо ова два опонентна става, видимо да грађанин, као „аутономни појединачни субјект и ограничена демократија били су производи правних дискурса за време периода младе републике. Ови дискурси успоставили су друштво заштићене имовине, одвојених јавних и приватних сфера акције и деловања као и дисциплинованих актера. То су биле чињенице републиканског живота.“[172]

Економске мере током рата, осиромашење и изневерена очекивања довели су бројне грађане у конфликт са федералном владом, што је систем доводило у опасност од неконтролисане активности незадовољних грађана који су имали практично искуство ефикасног политичког организовања. И док је током Конфедерације грађански отпор као наратив више био артикулисан на релацији богати vs сиромашни, са појавом федералног Устава и јаке централне власти САД која је сада имала и велика фискална овлашћења, расцеп између грађана и власти проширује се на област економских, а консекветно и политичких слобода.

2.4.2. Слом идеала на почетку: рани сукоби грађана и федералне власти

Различити интереси грађана и елита доводили су до врло раних сукоба. Поред Виски побуне[173] и бројних мањих нереда који су резултирали отвореним сукобима и оружаним окршајима, Шејева буна[174] изазвала је најсложеније последице. То је била организована, оружана побуна више хиљада ратних ветерана и фармера у западном делу Масачусетса. Побуна је избила због присилне наплате пореза и дугова нагомиланих током

[171] Устав САД, други амандман: „Пошто је добро организована земаљска одбрана потребна за безбедност слободне државе, не сме се кршити право народа да држи и носи оружје.“ Види у: Гордана Бекчић, Пјешчић Гордана, Op. cit., стр. 172.
[172] Christofer L Tomlins, *Law, Labor, and Ideology in the Early American Republic*, Cambridge University Press, 2002 p. 389.
[173] Виски побуна (*Whiskey Rebbelion*).
[174] Шејева буна (*Shey's Rebelion*).

рата које су им потраживали приватни кредитори или власти савезне државе.[175] Онима који нису могли да плате дугове одузимана је имовина и завршавали су у затворима. Вођа побуне био је Данијел Шеј, официр и ветеран патриотског рата који је отпуштен из војске без отпремнине, да би га код куће сачекао судски позив за неплаћене дугове. Схвативши да није у томе усамљен, почео је да организује грађане у захтеву за отпис ратних дугова. Дошло је до сукоба интереса грађана западног Масачусетса и политичког естаблишмента. Масачусетс је, у напору да економски ојача систем, врати дугове и финансијски допринесе буџету федералне владе, потраживао од грађана само чврсту валуту и као средство плаћања само злато и сребро. Слична је ситуација била и са кредиторима-шпекулантима који су захтевали исто. Најугроженији су били фармери, ситни земљопоседници који су били економски несолвентни и тржишно конкурентни.

Постојала је, међутим, једна далеко значајнија, политичка последица дужничког ропства. Губљење поседа, фарме и земље није било само ударац на економску независност америчког грађанина. Оног тренутка када би грађанин изгубио свој земљишни посед губио би и право гласа и тако постајао политички мртав. Право гласа па тако и политичком субјективитету у младој држави били су резервисани за беле мушкарце који су у власништву имали земљу, што потврђује раније изнет став о сложеној вези економије и политике у САД. Могућност губљења права гласа ветеранима попут Шеја била је неприхватљива, с тим што се он и други не дижу одмах на оружје већ покушавају петицијама да поправе своје стање.[176] Током читаве 1786. године широм Масачусетса су

[175] Онима који нису могли да плате дугове одузимана је имовина и завршавали су у затворима. Док је гувернер Масачусетса био Џон Хенкок, ситуација је још и била под контролом, јер је он разумео размере овог проблема. Након његовог повлачења ситуација се погоршава. Централна влада САД била је немоћна да утиче на одлуке држава-чланица, јер, по Одредбама Конфедерације, Сједињене Државе нису имале овлашћења да воде пореску политику, да се мешају у унутрашње ствари држава-чланица, нити су под својом командом имале војску.

[176] Традиција грађанског отпора и протеста у случају када елита угрожава економске интересе нижих слова постојала је у Масачусетсу још од колонијалног доба, а додатно је однегована у предреволуционарном периоду. Шејева буна произашла је из те традиције. У периоду између 1784. и 1787. године упућене су бројне петиције и жалбе, које говоре о већ поменутој високој политичкој култури америчких грађана: „Стога ми потписници ове петиције у име градске скупштине указујемо на екстреман недостатак готовог новца у унутрашњим деловима овог Комонвелта и на то да смо доведени у најпотреснију свакодневну ситуацију у односу на оне становнике овог Комонвелта који имају довољно имовине да намире своје дугове плаћајући их, а да смо ми због наше садашње ситуације одвојени од нашег власништва. Наши циљеви јесу да испунимо и намиримо наше дугове али наша имовина свакодневно страда од стране кредитора у многим случајевима, мало на њихову праву корист, Ми стога молимо Ваше висости да узмете у обзир нашу ситуацију и урадите нешто по питању олакшања бремена на потписницима петиције“ (Петиција генералном суду града Атол, „Petition to the General Court from the Town of Athol“, http://shaysrebellion.stcc.edu/, страници приступљено 25. јула 2015. године.

се спроводиле дебате и конвенције на градским састанцима[177], са циљем да се бостонска и државна елита упознају са проблемима западних округа. Слање писама, петиција и жалби није уродило плодом. Бостон, а ни влада Масачусетса нису реаговали. Слепило политичке елите Масачусетса узроковано је чињеницом да је она била смештена у источном делу државе, те је била оријентисана према трговини и Атлантском океану. Владу Масачусетса већином су чинили угледни и богати правници и адвокати, трговци и земљопоседници који нису разумели нити озбиљно узимали у обзир жалбе и примедбе нижих пољопривредних слојева са запада земље. Источна политичко-економска елита једноставно није имала слуха за потребе и интересе осиромашених ветерана и фармера.

Неразумевање је у тој мери било велико да је чак и један од Очева нације, Семјуел Адамс[178], заговарао најстроже казне за побуњенике сматрајући, да „у монархијама злочин издаје и побуне може да поприми неки облик лаке казне, али људи који се побуне против закона републике треба да буду кажњени смрћу,“[179] што додатно учвршћује раније изнет став да је у промењеним условима освојене слободе и независности политичко понашање у смеру отпора постало неприхватљиво. Шеј и следбеници након неуспешних покушаја да у легалним оквирима реше своје неприлике, крећу на локалне и окружне судове.[180] У наредним месецима шејисти су затворили судове у неколико градова, а хапшење његових људи и медијско претеривање о њиховим злочинима разбеснело је грађане. Оружани отпор и све масовнији покрет престравили су политички естаблишмент: „Невоље у Масачусетсу и даље трају. Влада је бачена у прашину. И опаравдан је страх да у држави нема довољно снаге да поново успостави своја цивилна овлашћења... Један дух распуштености и разузданости преовладава међу грађанима, један принцип који тежи

[177] Градски састанак (to*wn meeting*) је облик директне демократије који се развио током 17. века у Новој Енглеској. Он подразумева учешће свих грађана (са политичким правима) у решавању питања заједнице, од законодавне политике до локалног буџета.

[178] Семјуел Адамс (*Samuel Adams,1722-1803*), амерички револуционар, герилац, идејни творац Синова слободе, Бостонске чајанке и бројних других герилских акција уочи и током Револуције. Рођак Џона Адамса, слободни зидар.

[179] Samuel Adams, цитиран у William Pencak, „Samuel Adams and Shays' Rebellion“, *The New England Quarterly*, Vol. 62, No. 1 (March 1989), p. 64, http://shaysrebellion.stcc.edu , страници приступљено 21. јула 2015. године.

[180] У њима виде своје главне непријатеље и симбол источне, бостонске елите. Дана 29. августа 1786. године под притиском побуњеника затворен је суд у Нортхемптону, што је осигурало да у том округу нико од фармера неће до даљњег ићи у затвор, нити ће изгубити посед. Суд је чувало на десетине припадника милиције који су били део истог тог грађанства и многи од њих у сличној економској позицији, што је додатно психолошки деловало на опште стање: „Тужан дан. Брат против брата, отац против сина. Милиција у згради суда и руља над луком. Руља која прети животом свакоме ко јој се успротиви.“ Jonathan Jud Jr., „Diary Entry“, http://www.ebooksread.com/ , страници приступљено 26. јула 2015. године.

изједначавању; жеља за променом и поништавањем свих приватних и јавних дугова...“[181], као и „број ових људи у Масачусетсу може да расте до једне петине округа и њима се могу додати и људи сличног осећања из Роуд Ајленда, Конектиката и Ју Хемпшира, при чему могу да створе тело од 12 000 људи. У њиховом свету сви јавни и приватни дугови су поништени и владају рурални закони... Нешто се мора учинити или ћемо бити увучени у тај ужас фракционаштва и грађанског рата који нећемо моћи да зауставимо.“[182]

Вашингтон и остали Очеви схватају неопходност централизације власти зарад безбедности, али и капитала, јер је провала „Шејовог незадовољства као и других очајних дужника посејала страх у срца власничке класе, која је почела да сумња да је револуција створила владавину руље.“[183] У међувремену се ситуација додатно заоштрава чињеницом да влада Масачусетса доноси, на предлог некадашњег највећег герилца, Семјуела Адамса, три законодавна акта који представљају директан ударац на слободе и права грађана Масачусетса: Закон о милицији, суспендовање Хабеас корпус акта и Закон о побуни.[184] Све оштрије мере владе Масачусетса уједињују све већи број грађана. Уочи обрачуна код оружарнице у Спрингфиду, Шејова војска бројала скоро девет хиљада људи. Уз велики број рањеника и неколико мртвих на обе стране, локална милиција успела је да одбије напад. Од почетка побуне у августу 1876. до коначног слома у јануару 1787. године, ухапшено је преко хиљаду Шејевих присталица. У налогу за хапшење Шеја и осталих експлицитно се наводи да су „он (Шеј и остали) били предводници, присталице и помагачи ове испровоциране и зле побуне против достојанства, ауторитета и владе овог Комонвелта.“[185] Већина ће бити помилована општом аменстијом, неколико људи обешено, а сам Данијел Шеј касније помилован.

---

[181] „Letter of Henry Cnox to George Washington“, October 23, 1786 www.historyisaweapon.com, страници приступљено 26. јула 2015. године.

[182] David Humprhey, „Letter to George Washington“ 1786, http://founders.archives.gov/ , страници приступљено 21. јула 2015. године.

[183] Kennedy, Cohen and Bailey, *The American Pageant: A History of the Republic, Volume I*, to 1877, p. 177.

[184] *Militia Act, Writ of Habeas Corpus, Riot Act*. Закон о милицији прописивао је да ће лице које је ангажовано као члан милиције (*militiaman*), уколико се приклони побуњеницима и не пружи заштиту суду бити осуђено на смртну казну. Суспендовање Хабеас корпус акта омогућавало је властима Масачусетса да по вољи могу ухапсити свако лице без поштовања принципа *habeas corpus*. Закон о побуни је омогућавао властима да сваку организовану групу људи која броји 12 или више лице може сматрати побуњеничком, те да у том смислу има права да та лица ухапси, одузме им имовину и оптужи за кривично дело издаје.

[185] “Proclamation to Apprehend Daniel Shays and Others”, http://shaysrebellion.stcc.edu/ , страници приступљено 21. јула 2015. године.

Побуна је убрзала сазивање Уставне конвенције и доношење Устава САД. Могућност стварања опозиције и народних устанака схваћено је као претња унутрашњој стабилности. Недостатак институционалних механизама централне владе да адекватно одговори на устанак појачао је дебату о реорганизацији Конфедерације тако да је ова претња, комбинована са спољнополитичким фактором и питањем спољашњих граница САД, била довољна основа за озбиљно разматрање овлашћења централне владе. Шејева буна унела је немир у кругове естаблишмента, изазивајући стрепњу од директне демократије, осветливши каква по систем претњу представљају политички организовани грађани, као и све опасности слободе и права на побуну.

Може се закључити да је синергични притисак уочених аспеката довео елиту до уверења да је демократски потенцијал у оквиру републиканских начела у држави нестао и да је стање опште правне и политичке несигурности додатно појачано мањкавостима конфедералног уређења, те да се стога овакве и сличне епизоде једино могу подвести под анархију неспутане, опште демократије која није друго него владавина масе која је добила политичку моћ некомпатибилну са капацитетом и способношћу да је имплементира на општу корист заједнице и Франклинове „опште просечности“[186]. Грађанско незадовољство и социјални немири током Рата за независност и непосредно након њега указују на веома рани раскорак између жељених и остварених циљева Револуције.

2.4.3. Грађанско удруживање као моделовање америчке елите

Општеамеричка сила која свој капацитет вуче из идеје једнакости и Декларацији континуирано гура америчко друштво у правцу проширења опсега демократије. Канале експанзије пружа кроз политички систем (савезни и федерални) проширење људских права и даљи развој политичке партиципације у локалним политикама и локалној заједници. Сила демократије је сила којој је америчко друштво, што је раније уочено, склоно од својих почетака. За њу су пре свега заслужни широки слојеви грађанства и

[186] Бенџамин Франклин (*Benjamin Franklin, 1706-1790*), Отац осницач, револуционар, научник, аутор, директор поште, штампар, просветитељ, едукатор. Појам срећне просечности исковао је као сублимирани опис живота у Америци: „The Truth is, that tho’ there are in that Country few People so miserable as the Poor of Europe, there are also very few that in Europe would be called rich: it is rather a general happy Mediocrity that prevails. Види у: Bejnamin Franklin, *Autobiography, Poor Richard, and Later Writings*, The Library of America, („Information to Those Who Would Remove to America“), The Library of America, 1997, New York, p. 241.

њихов континуирани политички притисак на структуре власти и институције, при чему тај интезитет варира. Друга сила, она која генерише елиту, делује кроз одређене социјалне моделе који су на известан начин затворени и неприступачни за шире слојеве грађанства. Њено је деловање у теоријској, али далеко значајније, практичној несагласности са принципом једнакости. Као таква, она представља један од крупних социолошких расцепа који проблематизује читав митолошко-вредносни корпус америчког друштва и његовог јавног имица. Крајњи резултат деловања ове силе је успостављање дистинкције, односно разлике оних припадника заједнице на које се њено деловање шири у односу на оне који су ван њеног домашаја.

Социјални модели кроз које се очитује присуство ове силе су разне врсте клубова, удружења, друштава и братстава у којима припадност није само добровољна, већ претпоставља и одређену подобност кандидата за улазак.[187] Да би сила деловала неопходне су посебности које појединца разликују од мноштва, постављајући га у социјалном смислу на више место у односу на Друге.[188] Од свих организованих социјалних кругова овог типа у пре и после Револуције најраспрострањеније су биле масонске ложе. Значај масона у стварању САД почива на чињеници да су одређени људи који су градили државу били у исто време припадници масонских ложа. Очеви оснивачи били су и слободни зидари.“[189] Током колонијалног периода масонске ложе се отварају од

[187] А која се обезбеђује одређеним атрибутима које кандидат треба да поседује да би уопште могао да буде разматран као потенцијални припадник одређеног социјалног круга.

[188] У те посебности могу да спадају угледно порекло, друштвени статус, имовински статус, ниво образовања. И једна и друга сила своју снагу црпу из, можда најзначајније вредности америчког друштва, склоности америчких грађана да се удружују и организују око одређене идеје или активности, тако да је политичко организовање у колонијама пратио паралелан процес социјалног повезивања и организовања елитних удружења (Америчко филозофско друштво Филаделфије, основао је 1743. године Бенџамин Франклин. Иако је утицај овог друштва несумњиво од општег значаја треба имати на уму да је његово најраније чланство у себе укључивало и проминентне фигуре предреволуционарног периода попут Вашингтона, Џеферсона, Хамилтона, Пејна, Раша, Медисона).

[189] За следеће Очеве оснивача постоје документовани подаци да су били чланови слободнозидарских ложа: Џорџ Вашингтон, Сем Адамс, Пол Ривир, Бенџамин Франклин, Џејмс Отис, Џејмс Монро, Џон Хенкок, Џозеф Ворен, Патрик Хенри, Роберт Ливингстон, Џон Маршал, Пејтон Рандолф, Александар Хамилтон, Роџер Шерман, Израел Патнам. Види у H. Paul Jeffers, *The Freemasons in America (Inside the Secret Society)*, Citadel Press, New York, 2006, затим у Tod E. Creason, *The Famous American Freemasons I-II*, 2007, Steven C , Bulock, *Revolutionary Brotherhood: Freemasonry and the transformation of the American Social Order, 1730-1840*, The University of North Carolina Press, Chapell Hill & London, 1996, Гордана Бекчић Пјешчић, *Од идеје до слободе: револуционарни аспекти америчке државотворности*, стр. 97-121.

Бостона до обе Каролине, под окриљем Уједињене велике ложе Енглеске[190] која је била званична власт слободног зидарства у Северној Америци. Ова врста удруживања имала је важну социјалну функцију у учвршћивању статуса и ранга виших колонијалних слојева. Иако је пропагирала потискивање друштвених разлика током рада у ложи, масонерија није пропагирала ни једнакост, нити је заговарала примену буквалних демократских принципа. Чланство у ложама било је ствар престижа која је њене припаднике чинила другачијим. И док су у јужним колонијама ложе биле својеврсни џентлменски клубови у које су примани припадници вирџинијанске и плантажерске „аристократије", дотле су у северним колонијама, услед другачије социјалне структуре у ложе примани и људи скромнијег порекла, попут Бенџамина Франклина и Пола Ривира.[191]

Масонске ложе биле су, заправо, прва интерколонијална организација која је претходила комитетима истомишљеника, тако да су иницијално ложе послужиле као канали комуникације елите током организовања завере против енглеске власти.[192] Истовремено, будући да су имале своју Конституцију[193], органе управљања и функционере, у њима су се додатно неговале вредности представничке демократије. Током рата, Вашингтон, који је и сам био масон[194], користи технологију успостављања масонских ложа широм Континенталне армије у циљу јачања њене кохезије, вертикалног ланца команде и изградње друштвеног статуса официрског кадра. Војне ложе служиле су да се припадници нижих слојева однегују у елитне официре, тако да је „формирање војних ложа извршило унутрашњи процес социјалног умрежавања официра, што је било

[190] Уједињена велика ложа Енглеске (*United Grand Lodge of England, UGLE*), основана је 1717. године и представља најстарију масонску организацију на свету. Четири ложе лондонских каменорезаца су се објединиле и створиле такозвану мајку ложу свих старих и прихваћених слободних зидара.

[191] Франклин је иницира 1731. године у Филаделфији. Три године касније постао је Велики мајстор Велике ложе Пенсилваније, када је објавио и Андерсонову „Конституцију". Пол Ривир (1734-1818), био је члан бостонске ложе „Светог Андрије", иницира је 1760. године. Био је Велики мајстор Велике ложе Масачусетса.

[192] Чланство у ложи представљало је додатну гаранцију поверења у припреми побуне, јер је било тешко знати коме се могу поверити осетљиви документи и информације. Пошто су масонске ложе биле приватне а не јавне организације и имале су своје тајне знакове и лозинке, чланови су се лако препознавали између себе.

[193] Андерсонова „Конституција", објављена 1722, основни је документ који дефинише принципе слободног зидарства. Аутор је Џејмс Андерсон (*James Anderson, 1679-1739*), презбитеријански свештеник и члан Краљевског друштва. Назив дела у оригиналу гласи: *The Constitutions of the Free-Masons containing the History, Charges and Regulations of that most Ancient and Right Worshipful Fraternity for the use of the Lodges.*

[194] Први председник САД био је члан ложе „Александрија бр. 22", у којој је био од 1788. године (иницира у слободне зидаре још 1752. године). У Александрији, месту на пар километара од града Вашингтона, налази се огромно здање, Меморијални масонски центар „Џорџ Вашингтон" (*George Washington Masonic Memorial*), у којем се налазе бројни артефакти о улози и значају слободног зидарства у стварању САД.

неопходно за преживљавање армије, а тиме и америчке републике.“[195] Одмах након рата слободно зидарство се не повлачи у сенку већ улази у јавни живот. Масонски симболи постају јавна иконографија републике, а масонски ритуал постаје сценографија бројних јавних догађаја[196]. Утицај слободних зидара, с обзиром на чланство бројних Очева оснивача, био је значајан у првих неколико деценија Ране републике, како током доношења федралног устава, тако и на плану друштвене стратификације, тако да без обзира што масонерија „никада није потпуно доминирала на политичким функцијама, њене особене карактеристике привукле су многе локалне, државне и националне лидере“, и та је пракса трајала све до краја треће деценије и до антимасонске ере и случај Вилијема Моргана.[197] Ова је епизода у тој мери запалила јавност да је изазвла прво појаву „треће“ политичке партије у САД — Антимасонске партије[198] 1828. године, која је своју платформу изградила на борби против ширења утицаја тајних друштава и укидању привилегија и монопола који је видела у масонским ложама. Партија је брзо добила значајан број присталица, захваљујући популистичкој платформи и медијској кампањи, реторици и параноичним стилом јавног говора који је позивао на одбрану америчких вредности кроз наратив о свеопштој завери против републиканских начела САД. Антимасонска партија је преко Њујорка, где се прво појавила, раширила свој утицај све до Нове Енглеске, тако да је на председничким изборима 1832. године освојила око осам процената гласова. Основана са циљем да се бори против католика, странаца и тајних друштава[199] она је била и антиџексоновска, а тиме и антидемократска. Сам председник Џексон био је масон, што у извесном смислу потврђује изнет став о парадоксу америчке политичке културе која стално лавира између демократских и елитистичких тенденција. Будући засновано на идеји тајног друштва, слободно је зидарство препознато као завера

[195] Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 113

[196] Климакс масонског јавог деловања свакако је била церемонија постављања камена темељца за здање Капитола, септмебра 1793. године, када је председник Вашингтон у масонским регалијама водио процесију и извео масонски ритуал освећења камена, при чему се послужио масонским алатима и масонским симболима. Овај догађај послужиће као пример за многобројне догађаје сличне намене и врсте, у којима је у јавном простору изведена нека врста масонске церемоније.

[197] Године 1826. у држави Њујорк нестао је Вилијем Морган, бивши, из ложе избачени масон који је претио слободним зидарима да ће обелоданити тајне масонских ритуала. Његово тело никада није пронађено.

[198]Антимасонска партија (*Anti Masonic party*), прва *трећа* партија и партија једне теме. Занимљиво је да је Антимасонска партија увела две значајне новине у амерички изборни систем, националне конвенције и јавно објављивање политичке платформе. Ово је учињено први пут 1831. године, када је Антимасонска партија номиновала Вилијема Вирта из Мериленда за свог председничког кандидата.

[199] Види у: Pam Conelison, Ted Yanak, *The Great History Fact-Finder*, Houghton Mifflin Company, Boston, New York, 2004, p. 29.

против темељних принципа републике јер оно, сматрали су пропагатори антимасонске платформе, „као братство привилеговане класе затвара пословне могућности и скоро монополизује јавне положаје.“[200]

Антимасонску хистерију треба разумети у контексту параноичног стила америчког јавног говора и америчког јавног живота[201], а посебно у контексту јачања нативистичких тенденција у САД које су биле последица крупних социјалних промена — насељавања Запада, прилива досељеника, економских промена у смеру масовне капиталистичке привреде и турбулентних политичких промена које је донела прва администрација председника Џексона. Паралелно се јавља нативистички покрет, уперен против масовног досељавања Ираца и других католика, што му је омогућило конвергенцију са увек присутним антикатолицизмом присутним од колонијалног доба, бивајући у извесном смислу својеврсна „пуританска порнографија.“[202] Популистички покрети под Џексоном и његовим радикалним деморатским идејама су се развијали у свим државама и „супротстављали су се укорењеним привилегијама земљопоседника и затворених политичких елита.“[203]

Све овакве појаве и покрети представљају специфичне ретроградне појаве америчког друштвеног развоја које су у значајном степену сенчиле демократске процесе ширења права гласа, повећање опсега личних слобода као и позитивне политичке процесе у правцу заоштравања расног питања у САД јер су „поред познатог говора класе, дубоки утицај на америчку политику извршиле периодичне појаве теорија завере, које су, као и обично, прикривале дубље социјалне тензије.“[204] Друштво „Синсинати“ било је, поред масонских ложа најмасовније и најконтроверзније удружење које је неговало елитистичке тенденције у Младој републици. То је било патриотско-наследно друштво које је имало огранке у свим чланицама.[205] Одмах након оснивања и ширења информација, Синсинати је дошао под удар критике јавности. Међу првима био је угледни представник Јужне

[200] Richard Hofstadter, *The Paranoid Style in American Politics*, First Vintage Books Edition, 2008, p.17.
[201] О овоме говори Хофстадер у својој књизи *Paranoid Style in American Politics.*
[202] Richard Hofstadter, op.cit., p. 21.
[203] Филип Џенкинс, *Историја САД*, „Филип Вишњић“, Београд, 2002. година, стр. 95.
[204] Ibid.
[205] Основано већ 1783. године, са циљем да чува и негује успомену на официре који су се најмање три последње године борили у рату. Друштво је окупљало само официре Континенталне армије и морнарице, док припадници колонијалних милиција, као и „минуташи“ нису могли да буду његови чланови. Одлучено је да се у њему спроводи принцип примогенитуре (најстарији син наслеђује оца у удружењу).

Каролине у првом Конгресу САД, Аденаус Бурк. У трактату наменски писаном и објављеном у циљу раскринкавања опасности које оваква врста удруживања носи за младу републику он између осталог каже: „…У реалности ће се то преобразити у наследно племство; племство за њих и њихове мушке потомке преобразиће се у споредну грану власти. Ако пратимо племство све до Венеције и других крајева Европе, наћи ћемо да оно у свакој држави представља мали, али одвојени ред... који треба да служи народу. Али, уместо да буду стубови подршке круни... племство је у ствари алат за подјармљивање сиромаха.“[206] Противник реда био је Франклин који је јасно уочавао несклад оваквих појава са постулатима Републике: „Ја се једино питам како је могуће, након што је уједињена мудрост нашег народа у Одредбама Конфедерације показала своје неслагање са успостављањем племенитог сталежа било од стране Конгреса или појединачне државе, да је једна група приватних лица могла да помисли да је прикладно да себе одвоји од својих сународника и да оснује ред наследних витезова, што је у директној супротности са свечано обзнањеним идејама наше земље?“[207]

Из наведеног се уочава тенденција одређених друштвениг група да се, и поред политчких демократских процеса, за одвајањем и припадањем одређеној, по неком мерилу, вишој сталешкој групи. Истовремено се уочава да су нека елитистичка удружења, попут масонских ложа, допринела развоју грађанског друштва, при чему је сасвим посебно питање у којој је мери утицај елитистичких тенденција у новим социјалним праксама које су се појавиле у новој држави, утицао на развој или затомљавање конструктивне и критичке мисли.

2.4.4. Закључна разматрања

Из наведених се премиса може закључити да се појаве грађанског отпора могу пратити од тренутка стварања САД. У новој држави задржан је стари сталешко-економски оквир као унутрашњи колонијални простор, што је омогућила појава раскорака између идеолошке окоснице револуционарног процеса, наратива једнакости и друштвено-

[206] Aedanus Burke, „Considerations on the Society or Order of Cincinnati; lately instituted by the major-generals, brigadier-generals, and other officers of the American army. Proving that it creates a race of hereditary patricians, or nobility: Interspersed with remarks on its consequences to the freedom and happiness of the republic” (Addressed to the people of South-Carolina, and their representatives), Philadelphia, Printed and sold by Robert Bell, in Third-Street, 1783, http://quod.lib.umich.edu/e/evans/N14115.0001.001/1:2?rgn=div1;view=fulltext, страници приступљено 01. 08. 2015. године.

[207] „Letter to Sarah Bache, January 26“, 1784. Види у Benjamin Franklin, *Autobiography, Poor Richard, and Later Writings*, Library of America, 1997, p. 344.

политичке реалности. Иако прерасподела богатства и укидање сталешких разлика није била ни идеја нити намера револуционарне елите, неједнака стартна позиција на економском, а тиме политичком плану одмах је уочена као неправедна и проблематична друштвена појава. Раскорак је најуочљивији у области економских односа. Узрок тој појави је рано учвршћивање дијалектичког односа између економске независности и правно-политичке моћи америчког грађанина. Дефинисањем политичког идентитета путем имовинског цензуса и поседовања парчета земље, Очеви оснивачи су у процес креирања политичког система САД уградили могућност грешке која се већ у првим корацима појавила.

Детектовање велике склоности бројних појединаца за социјалном дистинцијом кроз чланство у тајним друштвима и посебним организацијама наводи на закључак да је, и поред свеопште подржане идеје о једнакости у друштву, континуирано присутна идеја о „природној аристократији“ која се разликује од оних који јој по природи не припадају. Тиме је проблематизована свеопштост наратива о једнакости и грађанском отпору, али је и отворено поље за даље промишљање о значају и улози обе струје у критичком сагледавању друштвено-политичке реалности током 19. века.

2.5. Закључна разматрања

Прво је поглавље посвећено колонијалном и предреволуционарном периоду, као и одређеним социјалним појавама у првим годинама постојања САД. Поглавље је имало за циљ да покаже да се фазе у развоју политичког система САД не могу посматрати као изолована острва која једна са другим нису у односу суштинске међузависности, те да су друштвено-економски односи, околности и карактеристике претходних историјско-политичких периода утицали на те исте аспекте и након стицања независности. Иако процес настанка америчке државе поседује одређене специфичности у односу на европску политичку историју, у коју спада и политичка историја Србије, те се исти параметри при анализама не могу употребљавати на начин на који би посматрали политички развој неке европске државе, долази се до става са су постојање, трајање и ефекти неких од њих у значајној мери остали да врше утицај на америчко друштво и након освајања независности.

Посматрање и осветљавање оних аспеката које су се разумели као кључни предуслови за развој америчког политичког система, довело је до закључка да се једно унутрашње кретање у правцу раслојавања, односно раздвајања, идеолошког наратива и реалних друштвено-политичких односа јавља од самих почетака енглеског насељавања. У поглављу је такође аргументована теза да корене америчког грађанског друштва треба тражити унутар појма грађанског отпора јер он значи непристајање, активно делање, постојање политичке културе, говор и акт у јавном простору, као и делање у сврху општег интереса. Бивање грађанином подразумева одговорност која се манифестује активним политичким мишљењем, које, уколико има тежњу да се оствари и испољи као такво, нужно подразумева критичко мишљење. Кроз показане примере осветљено је постојање таквих процеса у заметку америчког политичког бића и да покажемо његову релевантност. Из тог ће разлога тема следећег поглавља управо бити истраживање аспеката који за нас јесу релевантни чиниоци развоја америчког критичког мишљења.

3. РАЗВОЈ АМЕРИЧКОГ КРИТИЧКОГ МИШЉЕЊА

3.1. Уводне напомене

У другом поглављу биће анализиран развој и особености америчког критичког мишљења, што је нужно у циљу разумевања његових специфичности које су условљене посебношћу америчке историје и политичке културе. Дефинисање и прецизна аргументација посебности у развоју критичке мисли, као и њене релативне тежине као сегмента јавног и политичког живота, представља неопходну аргументацију истраживања како би се обрадио његов предмет, а кроз процес синтетизације и закључивања потврдила или оповргла полазна хипотеза о несагласју између прокламованиих идеала и уставних решења са друштвеном реалношћу 19. века.

Савремени колоквијални став да америчка култура не поседује интросепктивни потенцијал и критичку мисао у великој мери последица развоја културних пракси масовне културе развијаних током 20. века, а које технолошки и културолошки јесу дошле из САД. Њихова глобална распрострањеност и употребљивост, у комбинацији са ширењем политичко-војног утицаја Сједињених Држава у систему међународних односа, проузроковали су интензивно изоштравање ставова других култура и појединаца као припадника тих култура према скупу феномена које се могу подвести под појам америчке културе. Друштвено-политичка историја света током друге половине 20. и првих година 21. века обележена је доминацијом САД као глобалне политичке, економске и војне силе, чије су активности на спољно-политичком плану генерисале промене унутар других култура и политичких заједница, стварајући једно опште стање нелагоде услед ефеката и последица америчке спољне политике.

Егзистенцијална нелагода Другог чини се да је за последицу имала широко и скоро свуда присутно изоштравање ставова према САД и извесно посматрање *под лупом* оних пракси у америчком друштву које нужно не могу или не морају да се подведу под инструментариј америчке политичке и економске доминације. Већина ових *упитних* пракси може да се подведе под појам културе[208], те тако и критичка мисао, с том разликом

[208] Негативан предзнак који појам *америчка култура* носи у јавном дискурсу других култура је уобичајен и веома раширен. Због специфичног положаја САД унутар система међународних мултилатералних односа и поменуте нелагоде, однос према америчкој култури је такође веома контроверзан и сложен, баш као и политички ставови према САД. Са једне стране налази се легитиман и често, у значајном степену, оправдан

што критичка мисао, односно проблематичност њеног постојања представља посебно субверзиван став јер у ширем контексту имплицира непостојање валидне, кредибилне и легитимне мисаоне праксе унутар америчког културолошког хоризонта. Последично, овај став доводи у питање и појам легитимности самог појма америчка култура, али и неких других, политички важнијих индикатора за процену да ли одређеној заједници можемо приписати вредности на које се позива. Ако дакле, америчка култура не поседује капацитет критичког мишљења, онда не постоји ни интропсективан потенцијал те културе, јер капацитет за сумњу у расположиве друштвено-културне праксе тежи нули. Уколико нема интроспективног потенцијала, онда се последично мора закључити да таква култура не поседује капацитет самопровере. Пошто се самопровера унутар културе врши у односу на парадигме те културе у које спадају идеје, вредности, принципи и идеали, онда се нужно долази до закључка да је валидност, тачније, компатибилност тих парадигми са праксама те културе под знаком питања јер исте не пролазе кроз континуирани процес провере и анализе.

У случају САД ова претпоставка додатно је сложена јер је биће америчке културе похрањено у области политичког. Уколико се дође до налаза који потврђују претпоставку онда се и политичка страна америчког културолошког обрасца мора ставити под знак питања. Будући да је у претходном поглављу темељ америчког грађанског друштва детектован на терену *политичког,* а да се коструктр гради на америчке нације гради на политичко-идејном концепту, онда је јасно да је претресање питања о америчкој критичкој мисли политичко питање *par exellance* које нужно на површину нашег наратива извлачи питање о легитимности америчких идеја, принципа и парадигми. Ако се прихвати да су Декларација независности и Устав САД не само кључни правно-политички документи већ да чине и сублимат америчког система вредности, онда је јасно да се сваком запитаношћу над валидношћу, дејством и снагом онога што у себи ова два *скрипта*[209] носе у идејно-

став Другог, који произлази из компаративног посматрања великих традиционалних култура и реалтивно младе америчкe културе. Са друге стране, уочава се извесно неуротско стање кривице и ауторефлексивно посматрање сосптвених културних пракси у одразу онога што ми, као Други, конзумирамо и преузимамо из дискурса америчке културе, без обзира на естетску вредност преузетих садржаја и форми. Извесна егзистенцијално-интелектуална нелагода произлази из спознаје да многе културолошке праксе и искуства, као и производи културе, не би били могући без бројних технолошких и идејних решења која су и у област културе продрла из САД, попут медија, филмске уметности, информационе технологије, поп арта, савремене рок музике у једном делу, џеза и других форми.

[209] Термин професорке Полин Мејер, види наслов и студију: Pauline Maier, *American Scripture: making the Declaration of Independence*, Vintage Books, New York, 1997.

херменаутичком смислу, улази у контровезно поље политичког легитимитета и идентитета прокламованих идеја и њихове укупне животворности, а што управо овим рад настоји да учини.

Наведене премисе упућују да је креирање америчког система мишљења у контексту валидном за овај рад процес који се развијао од првих насеобина па све до краја 19. века, а да је интензивиран у другој половини 18. века, током ког стварају Очеви оснивачи. Тада се у колоније у значајнијем броју насељавају, осим Енглеза, и друге европске етничке групе, нарочито Немци, Французи и скандинавски народи. Укрштање и преплитање различитих културолошких пракси које су те групе доносиле донело је, поред нових језика, и нове мисаоне концепте, филозофску традицију и начине мишљења.[210] Не тврди се овде да је међу досељеницинма било значајних мислилаца, али се претпоставља да је и са сиромашним немачким фармерима и скандинавским рибарима дошло до појаве нових система мишљења који су у односу на англосаксонски појмовно-категоријални оквир доносили извесну разлику, нову праксу и, потенцијално, додатну вреднсот. Уколико системи мишљења унутар културе нису (ако се културу посматра као свеукупност људских остварења и артикулација)[211], макар у релативном степену у поседу сваког њеног члана, онда не постоји најмањи заједнички именитељ који чланове једне политичке заједнице чини припадницима једне културе. Из тога произилази да је тачна тврдња да је дакле „долазак стотине хиљада колониста који нису били са британског острва и њиховим укључењем у састав енглеских колонија, интелектуално наслеђе постало још разноврсније и шароликије. Синтезом овог наслеђа, нових и прилагођених идеја и пракси створили су се карактеристични облици мисли и деловања, схватања и реакције, у готово свим аспектима људских активности у Америци. Ови нови облици постају оно што се назива америчким начином мишљења.“[212]

[210] Не постоји, нажалост, или током истраживања није нађен, валидан рад у иначе богатој америчкој историографској литератури о колонијалном периоду који се бави питањима филозофског наслеђа у првим насеобинама.

[211] „Култура (lat. *Cultura* — неговање, гајење, пољопривреда)... Она је свеукупност људских остварења и артикулација, његових историјских, индивидуалних и заједничких, практичних, естетских и теоријских као и митских и религиозних облика изражавања. Појам, дакле, обухвата како културу стварања (грч. *poesis*), тако и културу делања у етичком смислу (грч. *praksis*).“ Види у *Лексикон савремене културе: теме и теорије, облици и институције од 1945. до данас*, приредио Ралф Шнел, Плато, 2008. година, стр. 352.

[212] Драгољуб Живојиновић, *Документи о америчкој историји*, стр 21.

Уколико се претпостави да ће оно што се може назвати дискурсом мишљења унутар једне културне и/или политичке заједнице своје највише домете достићи унутар политичке и/или културне елите, онда се може закључити да су два носећа стуба америчке политичке културе, Декларација и Устав, најблиставији примери шта је тај дискурс мишљења био у стању да створи. Идеје Декларације и конституционална решења федералног устава у историјском, интелектуалном, правно-политичком, социолошком, па чак и антрополошком погледу представљају у тој мери историјски новум и ексклузивитет да се без икакве резерве и дилеме у овомм раду сматрају најблиставијим производима америчке мисаоне праксе. Полазак од опште хипотезе о постојању несагласја идеја и принципа са друштвено-политичким околностима током 19. века дозвољава тврдњу да научна експликација претпоставке о потенцијалном јазу и раскораку заслужује аналитичко промишљање у облику једног оваквог рада. Брзоплето би се могло закључити да се, уколико се на крају истраживања потврди полазна претпоставка, потврђује истовремено и став да се сила, која је допринела стварању расцепа између идеје и праксе, јавила управо на терену непостојања критичког односа премо друштвеним феноменима. Уколико би и ова претпоставка била доказана, остаје ипак за даље разматрање једно много дубље, сложеније и значајније питање на које давање одговора може у финалу довести до нових и неочекиваних закључака, а које гласи: шта би могао бити узрок непостојања културе критичког мишљења и интроспективног потенцијала унутар америчког друштвено-политичког бића?

3.2. Корени америчког индивидуализма

3.2.1. Колонијално искуство као инкубатор америчког индивидуалзима

Основна црта америчког колонијалног искуства је лична иницијатива, што је квалитативна новина у односу на европско наслеђе. Она је једна од самоочигледних америчких вредности. Без разумевања чињенице да је семе индивидуализма у сферама мишљења, делања и веровања засејано на самом почетку америчке историје не може се сагледати ни његов даљи развој у сфери економије и привреде где је он експлицитније присутан. ситуација живота, непостојање чврстих оквира социјалних релација, у комбинацији са непостојањем елементарне сигурности, изазивали су унутрашње процесе у

досељеницима чија је последица било искорачивање ван уобичајених и научених оквира. Старе матрице понашања у Новом свету нису биле употребљиве. Колонизовање америчке територије ишло је паралелно са колонизовањем унутрашњег простора[213], а што се овде разуме као револуционарни процес унутар појединца, чија припадност групи[214] временом постаје другоразредна идентификацијска матрица, а на чије место ступа лична и појединачна воља, свест и акција.

Не прејудицира се да се колективни идентитет у колонијалном искуству потискује, нити се тврди да је у САД дошло до напуштања истих. Неке особености колективне културе задржавају[215], при чему ће током читавог 19. века таласи досељеника у значајној мери континуирано неговати колективне културне праксе.[216] Важно је нагласити да свака индивидуалистичка теорија полази од основне премисе да је човек друштвено биће.Овај рад заступа став да је на плану снажења индивидуалитета амерички колонијални период најзначајнији и најексплицитнији пример у којем се да посматрати процес сазревања јединке у индивидуу, односно, у политички свесног појединца. Процес социолошко-антрополошке метаморфозе припадника колектива у појединца је дијалектички парњак социолошко-политичког процеса метаморфозе поданика у грађанина. Два синхрона процеса кристалисала су се кроз низове догађаја, и ситуација: самоорганизовање, самоуспостављање, учешће у животу заједнице, делегирање задужења, извршавање

[213] Термин Данијела Џ. Борстина којим се он послужио при опису пенсилванијских квекера у студији *Американци* (у Србији преведено и издато, Борстин, Данијел Џ., *Американци. Колонијално искуство*, Београд, Геопоетика, 2004., Борстин, Данијел Џ., *Американци. Државотворно искуство*; *Американци. Демократско искуство*) У раду се овај појам преузима али му се у извесној мери мења значење и користи се како би се обухватио кумулативни ефекат процеса насељавања на појединца, његов начин мишљења, доживљаја себе и света и унутрашњу психолошко-социјалну промену коју је проузорковало егзистенцијално, културолошко, социјално и политичко искорењивање из матичне земље.

[214] Етничкој, језичкој, религијској, политичкој.

[215] Важна је подела на северну и јужну културу скоро до данашњих дана. Демаркациона политичка линија је изазвала процес дихотомизације бројних пракси, па је инивидуализам северњачког типа другачији. На Југу међутим, постојало је извесно унутрашње кретање ка унутра које је деловало као центрифугална сила која све робовске државе дефинише као заједничко Друго у односу на северне, *јенкијевске* државе.

[216] Тек би се у другој генерацији досељеници у извесној мери почели асимиловати у америчко друштво. Прва генерација је, без обзира на етничко порекло, углавном остајала до краја живота у уским круговима својих етничко-језичких заједница. У процесу асимилације велики утицај је имало америчко школство кроз које је по правилу пролазила тек друга генерација досељеничке деце, јер је образовање одраслих у основно-школском смислу почело да се интензивније развија тек након Грађанског рата. Паркс каже да је „пропуштање већине америчке деце кроз исти школски систем унапређивало национално јединство и служило за спречавање стварања класних и националних разлика“. Види у: Хенри Бамфорд Паркс, *Историја Сједињених Америчких Држава*, стр. 409, а такође о значају образовања у процесу асимилације види у Desmond King, *The Liberty of Strangers: Making the American nation*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2005, pp. 26-30.

обавеза и задатака, учешће у религијским праксама, заједничку борбу против климе, пустоши, индијанских напада, болести, лоших усева, елементарних непогода, односно, свакодневне изборе појединачних акција у свакој ситуацији. Са једне стране, досељеник је на дневној основи доносио одлуке на два нивоа: како ће решити конкретну у радикално ограниченим могућностима ослањања на познате форме у непознатој средини. Са друге, како ће учествовати у животу шире заједнице, у стварима од општег интереса, јер је то био једини начин да оно претходно уопште има икаквог изгледа да се оствари. Овај процес политичког и културног сазревања видимо као известан развојни лук мишљења, како на нивоу појединца, тако и заједнице, од првих насеобина до Устава. У једначини која се назива амерички начин мишљења све су вредности познате, јер не треба занемарити чињеницу да су САД „почеле као *палимпсест*[217] светског искуства — (и да) то порекло звонко одзвања у списима Очева оснивача.“[218] Нов и ексклузиван је процес обраде чињеница, процес закључивања и вештина проналажења решења за ситуације, проблеме, препреке, изазове, дилеме и ситуације. Овај процес се разуме као процес сублимације и, чак, екстракције нових идеја, погледа и углова гледања из предлошка који чине научене, пренете, усвојене, наметнуте и званичне, друштвено подобне истине и праксе.

Оба процеса — од колектива до појединца и од поданика до грађанина — тражили су став, мишљење и проактиван однос. Резултанта деловања ове две силе над човеком, силе индивидуације и силе политизације, јесте индивидуализам који се схвата као особена црта америчког начина мишљења. Он је дистинктивна тачка која раздваја америчко социо-културно наслеђе од европског, а што је сублимирано у Емерсоновом „Америчком учењаку“ у којем се наглашава потреба да се амерички интелектуалац, окрене личним и колективним америчким искуствима због тога „што смо превише дуго слушали европске дворске музе. На дух америчког слободњака се већ подозриво гледа као да је плашљив, поводљив, питом... Ми ћемо ходати нашим ногама; ми ћемо радити сопственим рукама;

[217] Палимпсест (грч. *palimpsestos:* поново избрисан): пергамент с којег је претходно избрисан првобитан текст, употребом хемијских средстава могуће га је прочитати, види у Иван Клајн и Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза,* Прометеј, 2006. година, стр. 876.

[218] William H. Goetzmann, *Beyond the Revolution: a history of American thought from Paine to pragmatism*, Basic Books, A Member of perseus Book Group, New York, 2009, p. xiii.

ми ћемо говорити своја мишљења.“[219] Мислећи појединац је, дакле, предуслов сваког наратива о индивидуализму, он је идентитет који се остварује акцијом којој нужно претходи мишљење. Ако се прихвати ово становиште, онда се мора претпоставити да је друштво, односно заједница, онај хоризонт који са једне стране обликује мишљење појединца као бића које унутар тог друштва бивствује, а са друге стране да је само друштво, односно заједница, предмет промишљања те исте индивидуе, да је оно његова важна тема. Последица међузависног односа појединца и друштва је да су обоје трпели узајамни утицај.

Ако се остане при ставу изнетом у првом поглављу, којим се тврди да је традиција непристајања и очувања свог религијског става условила рани развој критичког мишљења, те да стога корене америчког грађанског друштва треба тражити унутар појма грађанског отпора јер он значи непристајање, активно делање, постојање политичке културе, говор и акт у јавном простору, као и делање у сврху општег интереса или циља, онда се овде та тврдња додатнно продубљује ставом који гласи да је предуслов ових појава било постојање развијеног политичког мишљења. Уколико се под политичком заједницом разуме, а што је речено у уводу рада, сваку групу људи коју повезују одређени интереси и временски и/или просторно дефинисани друштвени односи који поседују макар релативну константност, онда промишљање и анализа феномена и појава унутар те заједнице није ништа друго до процес политичког промишљања исте.

Уколико се крене од претпоставке да модерног политичког мишљења нема без појединца, а појединац је пак основна претпоставка бивања грађанином, онда се може закључити да је овај унутрашњи процес сазревања политичког мишљења и појаве грађанина последица процеса индивидуације започете у колонијаном добу. Ако се погледају већ поменути експлицитни случајеви критичке мисли у колонијалном периоду,

[219] Ралф Валдо Емерсон (1803-1882), амерички интелекуталац, песник, предавач и говорник, оснивач трансцедентализма. Један је од најутицајнијих интелектуалаца америчког 19. века који је извршио утицај на генерације писаца и песника. Свој есеј „Амерички учењак“ (*American Scholar, 1837*), одржао је као говор на скупу друштва *Фи бета капа* у Кембрицу, Масачусетс. Говор је одржао поводом свог капиталног дела „Природа“, објављеног 1836. године. Есеј је у неку руку прекретница америчког културолошког обрасца, јер је све до њега америчка мисао била под јаким европским утицајем. Емерсонов је мисаони концепт у „Природи“, још више у „Америчком учењаку“ дефинисао духовно-мисаони оквир унутар којег по њему треба да се креће америчка ителектуална елита. Оно што је овде значајно да се примети јесте да се овај захтев појављује 40-их година 19. века, што имплицира да је америчка друштвено-културна пракса дуго остала под знатним европским, а нарочито енглеским, утицајем. Ралф Валдо Емерсон, *Огледи*, Београд, Графос, 1980. година, стр. 87.

Ен Хачинсон и Роџера Вилијамса, може се уочити да се расцеп између идеје о Новом Сиону и друштвеног реалитета на тлу Масачусетса који су они уочили налази управо унутар политичког дискурса. Иако на први поглед њихова побуна, ближе објашњена у првом поглављу, делује као да је чисто религијска, дубљом анализом може се утврдити да су питање начина практиковања вере и проблематика појединачног односа према сакралном у суштини једно: питање слободе. А када се питање слободе посматра на плану личне слободе у односу на заједницу унутар које то лично треба да се оствари у сагласју са Другим, а без угрожавања туђе слободе, онда је без сумње у питању дискурс политичког и то на линији Локове теорије о слободи[220], што се може наћи код Роџера Вилијамса који представља „критичну прекретницу у еволуцији Америке“[221], јер се принцип слободе и савести дефинишу као фундамент бића те заједнице још у првој половини 17. века. Индивидуализам Вилијамса и његових присталица као најава будућих револуционарних идеала јасно се очитује у заштити слободе појединца од опресије политичке заједнице.[222] Нешто касније, Вилијамс успева да обезбеди повељу којом се потврђује постојање и право Род Ајленда да се позива на исте принципе слободе, сагласности оних над којима се влада и налажења најбоље форме владавине.[223]

У идеји индивидуализма налази се неуралгична тачка која повезује мотиве насељавања (верске слободе, грађански отпор) и жариште насложеније идеје Декларација независности, право за трагањем за срећом. Ово право није могло да се искристалише у традицији мишљења која није утемељена на парадигми индивидуализма, јер је идеја среће

[220] У *Две расправе о влади* Лок каже да „природна слобода човека значи бити слободан од ма какве више власти на земљи и не бити под вољом или законодавном влашћу човека, већ само признавати природни закон за своје правило. Слобода човека у друштву значи не бити под неком другом законодавном влашћу сем под оном која је у држави успостављена сагласношћу, нити под господством неке воље или ограничења неког закона сем онога који ће донети законодавац у складу са овлашћењем које му је дато...“, Џон Лок, *Две расправе о влади*, НИП Младост, Београд, 1978. година, стр. 21.

[221] Пол Џонсон, *Историја америчког народа*, Књига комерц, Београд, 2003. година, стр. 57.

[222] У раним документима Род Ајленда каже се да „ми, долепотписани, дошавши са жељом да населимо ове градове провиђења, обавезујемо се на активну и пасивну послушност према свим наредбама и споразумима искључиво у цивилним (грађанским) стварима, који ће од овога тела бити сачињени за опште добро, на прописан начин, са већинским пристанком присутних насељеника, господара породица, сједињени заједно у пријатељски савез градова, и са свим другима којима ће ови поменути дозволити да бораве у њима „A Compact in Civil Things Only“. Види у: William Mason West, *A Source Book of American History to 1787,* Allyn and Bacon, Boston, New York, Chicago, 1913, p. 267.

[223] „Заједно ће у пуном капацитету своје моћи и власти да владају сами над собом, као и над осталима који би населили неки део ове земље, таквим обликом владавине која би била најприкладнија за њихова имања и њихове околности, уз добровољни пристанак свих; у том је циљу, наложено да се створе такви грађанским закони и конституције...“Patent of Providence Plantations “, March 14/24, 1643/1644. Види у: William Mason West, op. cit., p. 267.

и сагласја са својим сопством за сваког човека, макар у извесној мери, специфично појединачно стремљење, уколико човек за њом трага, али исто тако непоновљиво лично искуство, уколико је трагање резултирало осећањем среће. Џеферсонов захтев је доказ да се мисаона традиција развила на принципу индивидуализма као предуслову политичког идентитета. Инсистирање на слободи, поштовању и равноправности Индијанаца и насељеника[224], врши код Хачинсонове и Вилијамса транзит из религијске у политичку сферу, при чему је инсистирањем на остајању у домену цивилних питања и послушности према њима наглашен значај појединачне воље, а што упућује на питање појединца и његовог претходног мишљења за којим следи, али не нужно, послушност према политичкој заједници. Као што је претпостављено, уочава се искорак из религијског у грађански дискурс. Однос индивидуе према сакралном надограђен је увођењем нове врсте односа, индивидуе и политичке заједнице. Док је питање религијског ствар унутрашњег споразума са сопственом савешћу, дотле је за постојање световне власти „и уопште за постојање цивилног друштва неопходна апсолутна одвојеност цркве од државе... У световним властима он се мора покорити вољи већине, утврђеној кроз институције очишћене од верског садржаја.“[225] Ово је мисаона струја која ће се појавити у „Федералистичким списима“ код расправе о тиранији већине или тираније мањине, што је била једна од горућих тема током стварања Устава.

Али док Хамилтон и Медисон овој традицији прилазе са становишта стварања чврсте федералне, националне владе[226] која ће надјачати права држава-чланца, заговорници индивидуализма као што су то били припадници антифедералистичке струје јесу критички глас који се напаја на истој традицији, али са идејом ауторитета не система и институција, него човека и његове слободе. Тако ће Елбриџ Гери[227] у писму

[224] Вилијамс је био први човек на америчким просторима који се дубље посветио проучавању културе и језика индијанских староседелаца, објавивши 1643. године књигу (*(A Key into the Language of America, позната и под називом A help to the Language of the Natives in that part of America called New England)*, у којој се бавио пописом индијанских језика и наречја и анализом алгонквилског језика, којим је говорило око 20 одсто Индијанаца.

[225] Пол Џонсон, *Историја америчког народа*, Књига комерц, Београд, 2003. година, стр. 55.

[226] Тиранија већине и тиранија мањине су главне преокупације Џејмса Медисона. Његов „Федералист бр. 10“ је маестрална анализа тираније већине и покушај проналажења решења које би опасности могло да превазиђе.

[227] Томас Гери Елбриц (1744-1814), државник и дипломата, пети потпредседник САД у Медисоновој администрацији. Заговорних индивидуалних права, снажнан критички глас у процесу ратификације Устава, противник демагогије, присталица индиректних избора. То му није пошло за руком у случају Представничког дома, али јесте у случају Сената. Дао је и бројне предлоге за индиректан избор председника

председницима Сената и Конгреса САД током Уставне конвенције[228] упутити писмо у којем каже да су његови главни приговори на Устав „што у њему нема одговарајућих одредаба за народно представништво — што им није обезбеђено бирачко право — што су нека овлашћења законодавног тела двосмислена, а друга неодређена и опасна — што се извршна власт стопила са законодавном па ће на њу прекомерно утицати[229], што ће судски огранак власти бити опресиван... и што систем не обезбеђује значај основних права и повластице грађана.“[230] Промишљање у овим категоријама у првој половини 17. века говори нам не толико о појединачним личностима[231], већ далеко више о унутрашњим процесима у освит колонизовања америчког простора, имплицирајући две, за развој критичке мисли, кључне појаве: да се интелектуалност у сфери америчког политичког мишљења јавља веома рано, али да је тензија између идеје слободе и ауторитета оличеног у структурама моћи константна сила која одржава напетост политичке заједнице, без обзира да ли је моћ оличена у црквеном учењу, пуританским гувернерима, робовласничком економском систему, корпоративном послодавцу или државном апарату. Из наведеног произлази став да су дисентери и побуњеници колонијалног доба први непатворени амерички грађани, јер представљају успешне примере унутрашњег процеса индивидуације на америчком тлу, претпоставивши мишљење послушности и поштовању ауторитета, чиме су загазили у област грађанства.

3.2.2. Рушење монопола апсолутних истина

САД, од којих је већина укључивала крајње лимитирани облик гласања који је подразумевао само савезне гувернере и електоре. https://en.wikipedia.org/wiki/Elbridge_Gerry , страници приступљено 10. маја 2017. године.

[228] Уставна конвенција (*Constitutional Convention*), седница Континенталног конгреса одржана од 25. маја до 17. септембра 1787. године, током које је креиран Устав САД.

[229] Ову врсту претпоставке и луцидног сагледавања крајњих консеквенци специфичног односа извршне и законодавне власти, онако како је дефинисана у Уставу САД коју показује Гери, скоро је немогуће занемарити и на овом месту ако се зна у којој је мери она постала тачна у последњих неколико деценија. Најочигледнији пример овог унутрашњег савеза егзекутиве и легислативе је изгласавање одлуке о директној помоћи банкарском систему у висини од 700 милијарди 2008. године од стране Федералних резерви (*The Emergency Economic Stabilization Act of 2008*). Конгресменка Марсиа Каптур ће за бином Представничког дома у јеку расправе о гласању за позајмицу (?!) питати своје колеге и јавност „да ли је ово Конгрес Сједињених Држава или управни одбор Голдман Сакса?“ https://www.youtube.com/watch?v=yLDIoO_ug2c , приступљено 12. децембра 2016. године.

[230] Види у: Драгољуб Живојиновић, *Документи о америчкој историји*, стр. 69.

[231] Иза Хачинсонове није остало ниједно аутроско дело, али постоји документација са њеног суђења. Индикативно је да је Џон Винтроп, отац Масачустетса и митолошке матрице о *граду на врху брега*, био истовремено тужилац и судија у процесу.

Мисаони процеси унутар политичког немогући су без политички свесног појединца који је најава грађанина, а што колонисти кроз паралелност процеса колонизовања спољашњег, физичког и колонизовања унутрашњег, ментално-психолошког простора временом постају. Укрштањем два простора настаје ексклузивни, амерички простор политичког. Особености колонијалног искуства довеле су до развоја креативног и проактивног мишљења, при чему је тај процес био више захтев нужности него слободног избора. Ако се пође од претпоставке да је креативност својство стваралачке способности[232], у том случају и мишљење којем се приписује епитет креативности мора нужно за крајњи циљ да има стварање новог става, тврдње и/или закључка.[233]

---

[232] Иван Клајн и Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза,* стр. 668

[233] Како тече процес критичког мишљења објаснили су Пол и Скривен, теоретичари на чије се ставове наслања рад. Пол креће од три претпоставке: да је мишљење део људске природе, да иако јесте тако, већина људи не размишља ваљано зато што је људско мишљење у великом степену оптерећено предрасудама, илузијама, незнањем и самообманом. Зато је неопходно да се над мишљењем врше интервенције, да се оно анализира, процењује и, уколико је неопходно, да се унапређује. Мишљење је смештено у сложени контекст који обухвата следеће елементе: сврха, циљ мишљења, питања о теми, информације, интерпретација, концепти, претпоставке, последице и тачка гледишта. Унутар овог оквира, тврди Пол, мишљење генерише циљ, поставља питања, користи информације, употребљава концепте и теорије, прави изводе, претпоставке и закључке, генерише последице и креира тачку гледишта. Оба аутора тумаче критичко мишљење као процес што се прихвата у овом раду, будући да је феноменолошки оквир истраживања критичког мишљења социолошко-политички, а не апстрактно-појмовни. Од значаја за рад је инсистирање на етичкој димензији, јер америчко критичко мишљење јесте последица етичке запитаности појединаца колико су се друштво и политички систем удаљили од својих идеала и принципа. Будући да постоји један општи консензус око високе етичности полазних идеолошких премиса америчког политичког бића које су дефинисане америчким вредностима, чега се рад дотиче, односно кружи око етичког двоструко: са једне стране постоји неупитна етичност америчих вредности, док са друге постоји интелектуално, критичко сагледавање америчке друштвенополитичке стварности са становишта процењивања легитимности позивања на етику, када се реалност упореди са тим вредностима. Примере критичког мишљења који служе да додатно потврђивање изнетих ставова траже се у јавном дискурсу, при чему се узима у обзир и потенцијално егоцентрично и социоцентрично мишљење јер је такво сматра Ричард Пол, баријера етичком расуђивању и чистом критичком мишљењу. Сходно томе поизилази став да су исте појаве у високом степену присутне код већине личности које се наводе, те да се то правило да применити и на амерички концепт мишљења, без обзира на његову ексклузивнст у контексту историјског периода у оквиру којег се појављује, чинећи другачији и модернији епистемиоплошки коцепт у односу на Европу тог периода. Иако се у раду тврди да је амерички мисаони концепт, неоптерећен ограничењима социополитичког и културног окружења из којег је потекао, могао да начини шири замах и да у тако кратком времену, до 1776. створи концентрацију интелектуалног потенцијала те изведе Револуцију, то не значи да је био изолован од утицаја матичног окружења, те да исто тако није био подложан свим апектима учитавања додатних садржаја, а што није друго до потврда друге једне од Полових претпоставки о претежној *неваљаности* људског мишљења под утицајем предрасуда, илузија, незнања и самообмане. Тврдити супротно значило би, пре свега, да заступати тезу да су америчко друштво и култура, а онда и појава кричких гласова унутар те културе, самоникла историјско-социјална појава, без икаквог додира са наслеђем. У исто време би евентуални налази критичких ставова о америчким принципима и идејама увек и искључиво остајали у оквирима позитивне критике, јер би нужно било претпоставити немогућност појаве ретроградних ставова и евентуално социопатолошких углова гледања. http://www.criticalthinking.org/pages/defining-critical-thinking/766, https://www.criticalthinking.org/files/Richard%20Paul%20Biographical%20Information.pdf, страницама приступљено 22. августа 2015. године.

Америчка култура није самоникла, самостворена. Она је у себе сублимирала многе европске традиције, мисаоне концепте, културне и политичке праксе, чинећи то кроз процес промене, моделовања, прилагођавања, прихватања и одбацивања. Ново мишљење изазвано је околностима живота, и даље се наслањајући на европску традицију. Немогућност обескорењивања досељеника из пренетог корпуса културе изазвало је њено прилагођавање. Стваране су нове праксе и оно што се зове амерички систем мишљења и, у крајњој консеквенци, америчка култура, која јесте великим делом последица тог прилагођавања. Екслкузивност те културе у историјском смислу не доводи се у питање, али се не смемо превидети њена наслоњеност, не толико угледање већ стално огледање и процена у односу на енглески, и шире европски културни хоризонт као предложак.[234] Изнете премисе набоде на тврдњу да америчко друштво, политички систем и култура нису грађени сукцесивно кроз време, него кумулативно кроз два паралелна процеса: сажимање времена и ширење простора. Савладавање простора сабијало је време, јер је изискивало брзу прерасподелу ресурса. То је убрзавало мишљење: нова ситуација је била заправо стална и уобичајена ситуација, од доба колонија па до краја 19. столећа.

Европску културну традицију у колонијалној Америци операционализује другачије комбиновање чињеница из реалности[235], што је доводило до нових закључака који се више нису уклапали у старе мисаоне обрасце те су се морали стварати нови. У широком ракурсу између Вилијема Бредфорда који средином новембра 1620. године каже да „прешавши тако огроман океан и море невоља... не бејаше сада пријатеља да их дочекају, нити коначишта где би застали и освежили измучена тела, ни кућа, а камоли градова у које би се могли запутити да траже помоћ“[236], па до Томаса Пејна који само 156 година касније, у

[234] Да то није случај, онда ни Очеви оснивачи не би свој револуционарни експеримент засновали на дугогодишњем проучавању теорија државе, историји, социологији и европском политичкофилозофском наслеђу.

[235] На пример: креирање нових метода производње на Југу (аутохтоне културе дувана, пиринча, индига). Северне колоније су се прилођавале оштрим климатским условима (чување резерви хране током зиме, изградња станишта и помоћних зграда, нове методе обраде и ограђивања усева, крчења шума, нове биљне и животињске врсте). Неконвенционалност је утицала на развој проналазаштва, нарочито у привредној сфери током индустријског развоја у 19. веку.

[236] Вилијем Бредфорд (*William Bradford, око 1590–1657*), потписник Споразума са Мејфлауера, први гувернер Плимута, у пет мандата (1621-1657). Његов дневник „О плимутској плантажи“ (*On Plymouth Plantation*) сматра се једним од најзначајнијих извора о ходочасницима у раном периоду колоније. Дневник прати пилгриме од насељавања у Холандији, преко путовања, потписивања споразума и рани период колоније. Књига садржи и списак свих путника са Мејфлауера и кратак опис њихових судбина у Америци. Цитат преузет из Данијел Џ. Борстин, *Американци. Колонијално искуство*, Београд, Геопоетика, 2004. година, стр. 9.

опсервацијама о нужности одвајања од Британије изнесе став „шта је напокон, та метафора названа круна. Да ли то ствар, име или обмана? Откуд је она чувар врлине“[237], догодио се процес унутрашњег сазревања америчког система мишљења од првобитне есхатолошко-онтолошке зебње пред ништавилом до експлицитног позива на побуну против легитимне власти. Ако се ништавило зјапећег простора и статус енглеског суверена посматрају као неупитне категорије, онда је њихова деконструкција морала бити последица промене друштвено-политичких, културолошких, али и интелектуално-филозофских премиса од којих се у промишљање поменутих категорија полази. А када се зна да је друга половина 18. века време јачања апсолутних монархија и још увек доба значајне снаге верских доктрина у европском окружењу, онда је релативизовање ових категорија на америчком тлу јасан доказ другачијег система мишљења које претпоставља неконвенционално и другачије сагледавање опште прихваћених истина, вредности и институција.

Кључна новина америчког мисаоног концепта јесте процес другачије обраде чињеница путем повезивања, закључивања и изналажења решења, што је ништа друго до мисаони процес. Ако се претпостави да је нови процес мишљења последица нових искустава, над којима више нису применљиве познате мисаоне матрице, поставља се питање на који ће се начин поставити, односно дефинисати предуслови на којима се нова епистемиологија заснива. Неприлагођеност матрица није нужно захтевала њихово напуштање већ прилагођавање. Предусловљеност знањима и наученим мисаоним концептима била је не толико супротна, колико неодговарајућа емпиријском. Околности на које се наилазило током век и по насељавања јесу били непостојећи у појединачном и колективном искуству досељеника, али су то истовремено били услови у оквиру једног те истог света, те уколико је аутохтона култура северноамеричких Индијанаца могла да живи унутар тих околности онда је и колонијална, изворно англосаксонска могла у датом референтом искуственом оквиру да буде одржана, с тим да је одржање било условљено процесом сталне промене начина на који се перципира свет, појединац и међусобни однос то двоје. Испитивање, промишљање, принцип пробања и грешака, интензивна политичка активност у условима физичке удаљености од свих центара моћи, изналажење нових практичних решења изазивали су један субверзиван унутрашњи процес који се дешавао на

[237] Томас Пејн, *Права човека*, Филип Вишњић, Београд, 1987. година, стр. 110.

појединачном и колективном плану: проверу, испитивање и промишљање раније прихваћених истина и процену њихове валидности у Новом свету

На основу изнетих премиса може се закључити да је колонијално искуство генерисало нову, типично америчку епистемиологију која се зове колонијална епистемиологија. Иако се назива нова. она се нужно наслања на наслеђене менталне, социјалне, култролошке и сазнајне матрице, а истовремено је последица нових животних услова. Главна изворишта новог мишљења јесу правни и религијски дискурс. Уговорни однос[238] поставља верника у нову позицију у односу на трансцеденталну инстанцу, те од пасивне јединке прелази у стање проактивног деловања, да би кроз рад и живот у заједници заслужио спасење и избављење од паклених мука. Процес сазревања и еволутивног померања унутар протестантског мисаоног концепта јасно се уочава када се упореде два става Џона Котона.[239] Рушење социополитичких парадигми дешава се и унутар правног мишљења. Правна акција некада је претходила[240] успостављању политичког оквира или га је непосредно следила.[241] Увид у колонијалне документе[242] дозвољава да се закључи да они представљају правно-политичке акте којима се успостављају политичка тела, те да у себи садрже капацитет конституционалног

[238] Идеја уговора је пуритански принцип. Однос са Богом и међусобне односе сматрали су мрежом уговора, те је идеја уговора постала кључна онтолошка категорија пуританске мисли. Види у David Hackett Fisher, *Albion's Seed: Four British Folkways in America*, Oxford University Press, 1989, p. 23.

[239] Док се на једном месту осећа раније поменута пуританска нетолеранција према појавама које су претња по чистоту вере, па стога „Апостол Павле у Посланици Титу 3.10 налаже, и образлаже, да је у темељним и главним питањима доктрине и обреда, Реч Божја у тим стварима тако јасна, да човек мора да је по савести убеђен да је опасна заблуда његовог пута мудро и верно уклоњена, након што је једном или двапут опоменут. А ако и тада остане упоран, то онда није по савести већ против властите савести... он је покварен и греши, осуђен самим собом, то јест властитом савешћу", код истог аутора на другом месту налазимо „нека читав свет научи да смртнику не даје већу моћ него што је способан да искористи.. Биће неопходно да сва власт на земљи буде ограничена, црквена или било која друга". Види у William Mason West, *A Source Book of American History to 1787,* Allyn and Bacon, Boston, New York, Chicago, 1913, pp 201-210 и „An Exposition of the Thirteen Chapter of the Revelation", преузето из: Gordon L. Anderson, *The Philosophy of the United States*, Paragon House, 2004, p. 78.

[240] Уговор са Мејфлауера је већ поменут, а помена је вредан и Уговор из Кембрица (*The Cambridge Agreement*), који 1629. године потписују још у Енглеској они коју ће основати колонију залива Масачусетс (*Massachusetts Bay Colony*).

[241] Правно успостављање Конектиката на пример.

[242] Само неки су: Уговор са Мејфлауера, Пропис из 1621 (*The Ordinance of 1621*), Повеља о слободама и изузећима (*Charter of Freedom and Exemptions*), Споразум из Кембрица (*The Cambridge Agreement*), Основне одредбе (*Fundamental Orders*), Закон о толеранцији (*The Toleration Act*) и бројни други колонијални законодавни акти. Види у Richard Hofstadter (ed.), *Great Issues in American History*, vol 1: 1756-1865, A Vintage Book, Alfred A. Knopf, Inc. and Random House, Inc., 1958 или на http://teachingamericanhistory.org/ у секцији „colonial government", страници приступљено 28. септембра 2016. године.

документа[243], што све заједно наводи на закључак да је, и поред енглеског правног наслеђа, на снази једно модерно промишљање правно-политичких премиса. Узрок креативности је традиција енглеског конситуционализма[244], али и непостојање правних и других оквира коју су генерисали прилагођавање правних и других начела, мењали навике, а ставове стављали на проверу, што је довело до правних иновација, али консеквенто управо до онога што називамо монополом апсолутних истина, креирајући заправо особену, америчку варијанту правног хибрида састављеног од конституционализма и *common law* система. Потврда изнетог става може се пронаћи у речима судије Оливера Холмца у његовом делу „Обичајно право“, где каже да „постанак права ... није био логичан; био је искуствен... Уочене потребе времена, широко распрострањени морал и политичке теорије, институиције државне политике, јавно исповедане или несвесне, чак предрасуде које судије деле са својим колегама, били су од кудикамо већег утицаја од силогизама у утрђивању правила према којима се људи морају равнати.“[245]

Правна недореченост омогућила је успостављање специфично америчке варијанте конституционализма, али и преливање правно-логичког изношења ставова у јавном дискурсу које ће за последицу имати две ствари: врхови интелектуализма и критичког мишљења у државотворној фази САД се налазе у списима насталим превасходно у правном дискурсу[246], а да је критичка мисао 19. века експлицитно усмерена на промишљање сагласја и раскорака између успостављених америчких вредности и правно-политичких документата на којима држава почива, Уставу и Декларацији. Ако се прихвати да је фундус тих вредности у целости дефинисан на политичкој матрици, онда се намеће логичан закључак да је до револуционарних политичких и идеолошких решења које у себи носе Декларација, Одредбе Конфедерације, „Здрав разум“, Федералистички

[243] Хачет Фишер, разматрајући пуританску политичку културу, тврди да је „још једна специфичност новоенглеског уређења била и скуп оснивачких докумената који су функционисали врло слично писаним уставима“. Види у David Hackett Fisher, *Albion's Seed: Four British Folkways in America*, p.197.

[244] Чија дискурзивна природа не само да допушта, већ захтева ново тумачење правних решења и правних лекова у свакој појединачној правној ситуацији, што је омогућило извесно вежбање колониста у области примене и тумачења права.

[245] Преузето из Хенри Бамфорд Паркс, *Историја Сједињених Америчких Држава*, стр. 512.

[246] Када се погледа у публиковане памфлете, трактате, прогласе, а посебно приватну коресподенцију, један огроман простор унутар тог дискурса заузимају правне теме и правне дилеме.

списи и десет амандмана, дошло захваљујући креативном правном мишљењу које се развијало кроз дугогодишњи процес сазревања америчког правне традиције.

Особеност интелектуалне историје САД је у томе да су креатори државе били највећи интектуалци свог доба, те да сходно томе „у време када је Америка започињала своје национално постојање, веза између интелекта и моћи није била проблем. Лидери су били интелектуалци.“[247] А да би били креатори државе коју су пре свега политичким, а тек потом војним средствима отргли од Енглеске, морали су луцидно да промишљају правне, социолошке и политичке категорије. Ова група људи јесте била интелектуална, друштвена, политичка и културна елита те се зато дистанца од Борнстинове тезе о *популарној* епистемиологији која имплицира демократичност америчке генералне теорије сазнања и мишљења, а тиме и њених најзначајнијих последица сматра оправданом. Ова елаборација је нужна зато што овај став није оперативан у референтним оквирима овог истаживања, јер се оно не бави, што Борстин чини, општом социолошком историјом САД, где је та теза релевантна. Висока интелектуалност револуционарне генерације, њено прецизно сагледавање друштвено-економских проблема, изузетно познавање правне стране колонијалних односа и енглеског *common law* система почивају, колико на високој учености Очева оснивача, толико и на традицији неконвенционалног мишљења, као последице колонијалног искуства.

3.2.3. Субверзивност америчког начина мишљења

Појам субверзивности разумемо као склоност ка „рушењу, збацивању важећих вредности и постојећег стања у друштву изнутра.“[248] Основни капацитет субверзивног мишљења или делања је претња по утврђене структуре моћи.[249] Показано је раније у раду да су пуританско и квекерско насељавање били чин грађанске непослушности, што имплицира да је потенцијал за субверзивно мишљење постојао од колонијалног периода.

[247] Richard Hofstadter, *Anti-Intellectualism in American Life*, Vintage Books, 1962, published by Alfred A. Knopf and Random House Inc., стр. 145.
[248] Иван Клајн и Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Нови Сад, Прометеј, 2006. година, стр. 1182.
[249] Још једном је потребно да се нагласи ограничење од последица разматраних менталних процеса унутар референтног оквира који се може назвати културолошком историјом америчког друштва или додатно оног који би се могао дефисати као приватна историја. У средишту пажње није, нити ће бити, утврђивање како раде ови уочени механизми и принципи на плану појединачне и опште историје. Пажња је превасходно усмерена на уочавање, разматрање, анализу и закључивање унутар правно-политичких феномена.

Друго је питање у којој су мери такви ставови и понашања били друштвено-политички прихваћени и у којој је мери тај потенцијал негован као унутрашња, обнављајућа сила у САД током 19. века. Ако се правно-религијски дискурс разуме као извориште индивидуалног мишљења, онда је логично да се субверзивни потенцијал новог мишљења манифестује унутар тих пракси, а које ће посредно изазивати последице унутар политичког хоризонта, са којим су религија и право у нераскидивом, међузависном односу. Мишљење је субверзивно ако поставља питања, доводи у сумњу, преиспитује, истражује узроке и претпоставља последице, те тако пројектује кроз време последице проблематичних ставова, појава и феномена које покушава да уруши. Да би политички акт или јавни говор били субверзивни, они нужно не морају бити условљени јасно дефинисаним политичким концептом који би заменио систем над којим се врши субверзија. Биће субверзивног похрањено је у рушењу и потирању. Стваралачки принцип је појава која нужно не мора да постоји како би се остварило биће субверзивности. У САД истина је управо супротна. Нови систем је планиран, промишљан, кроз конфедералну фазу додатно истестиран, да би федералним Уставом био коначно уобличен.[250]

Трагови субверзивности налазе се у бројним раним списима, па чак и у оснивачком акту Пенсилваније чији оснивач, Вилијем Пен каже да „знам да неки кажу хајде да имамо добре законе па неће бити важно какви су људи који их спроводе. Али нека узму у обзир да, премда добри закони чине добро, добри људи чине још боље јер добри закони захтевају добре људе, а од стране лоших они се укидају или мимоилазе“[251], што имплицитно упућује на закључак да политичка заједница (влада) не зависи у тој мери од законодавног оквира већ од квалитета оних који у том оквиру делују. Пенова тврдња не звучи проблематично, али он закључује „да оно што чини добру владу јесу људи од мудрости и врлине, квалитета који, због тога што се не добијају овоземаљским наслеђивањем, морају стога бити пропагирани моралним образовањем омладине којима ће

[250] Не тврди се да у 17. веку постоје елементи плана али се свакако уочава да постоји извесно унутрашње кретање ка субверзивном мишљењу, као последица „ослобађања од било какве систематичне доследности, окова навика, породичних максима, класних схватања и, до извесне мере, националних предрасуда; традицију узимати само као обавештење, а садашње ствари само као корисне за проучавање да би се радило друкчије и боље; трагати сам и у самом себи за разлогом појавама, тежити резултату не дајући се спутати средствима и смерати суштини занемарујући форму. Види у: Алексис де Токвил, *О демократији у Америци*, стр. 379.

[251] „Frame of Government“, види у Richard Hofstadter (ed.), *Great Issues in American History, vol 1*: 1756-1865, p. 48

касниja покољења дуговати више због пажње и скрби које су као оснивачи посветили успешној владавини него својим родитељима због њихове приватне очевине.“[252] Ни Пен ни други не позивају на промену поретка, али уочава се известан унутрашњи набој овог и сличних ставова који су усмеравали опште мишљење према будућем преиспитивању институција империје и легитимитета њене власти. Наведене премисе упућују на закључак да су овај и слични ставови, иако наизглед беневолентни, заправо потенцијално опасни по центре моћи због субверзије коју у себи носе.

Субверзивност религијског дискурса наставља да се развија из првих досељеничких конгрегација у мноштво верских струја од којих је најзначајније Велико буђење[253] средином 18. века. Оно разматра индивидуалну слободу, идеју личног побољшања и однос према греху. Буђење је субверзивно јер у правоверне убраја робове, жене и сиромашне, што појачава постојеће унутрашње напетости на овом плану.

Женско питање је у најмањој мери било актуелно све до првих организованих женских покрета средином и током прве половине 19. века, али морају се имати у виду и контроверзни ставови Мајки оснивачица[254], а нарочито онај који припада Абигејл Адамс која ће поручити: „Чезнем да чујем да сте прогласили независност, и у духу новог Закона за који мислим да ће морати да се створи желела бих да не заборавите даме, и да према њима будете великодушнији и наклоњенији него ваши претходници. Не стављајте неограничену моћ у руке мужева. Запамтите да ће сви људи бити тирани ако им се за то укаже прилика. Ако одређена пажња не буде дата дамама, бићемо приморане да подстакнемо побуну и нећемо се подредити ниједном закону у којем немамо глас ни представнике.“[255] Може се уочити експлицитно субверзиван став позива на побуну и то од припаднице друштвене елите, што нас додатно потврђује раније изнет став о високом интензитету критичке мисли револуционарне елите.

---

[252] Ibid.

[253] Велико буђење (*Great Awakening*), серија религијских преобраћања која је трајала између 1730. и 1760. године. Лидери покрета су Џонатан Едвардс (*Jonathan Edwards*) и Џорџ Вајтфилд (*George Whitefield*). Покрет је захватио све колоније и представља враћање на основне принципе калвинизма али из аспекта индивидуе. Буђење удара темељ низу религиозних покрета током 19. века, посебно у првој половини века.

[254] Мајке оснивачице (*Founding Mothers*) колективни је назив за жене које су активно учествовале у Револуцији, од штрајка и бојкота енглеске робе па све до креирања САД, од Деборе Франклин (*Deborah Read Franklin*), па до Марте Вашингтон (*Martha Washington*). Види у Cokie Roberts, *Founding Mothers: the women who raised our nation*, 2004, HarperCollins.

[255] У писму супругу, Џону Адамсу, другом председнику САД, писмо је датирано 31. марта 1776. године. https://www.masshist.org/digitaladams/archive/doc?id=L17760331aa&bc=%2Fdigitaladams%2Farchive%2Fbrowse%2Fletters_1774_1777.php , страници приступљено 21. септембра 2015. године.

Пропагирањем одређених идеја Буђење је наставило традицију међузависног односа религије и политике, уз додатно преиспитивање неких друштвених појава. Процес је био на трагу колонијалне протестантске традиције, али ће друштвене последице његовог постојања у будућој САД изазвати двојаке, а супротне последице. Једна је најава сличних покрета током 19. века који ће даље вршити дистибуцију религијског дискурса и тиме слободу вероисповести као првог амандмана[256] Повеље о правима. Истовремено ће механизам разматрања политичких тема унутар религијског утицати на стварање радничког, аболиционистичког и сифражетског покрета. Иако на општем историјском плану они представљају позитивне социјалне појаве, политички манифести тих покрета су били субверзивни у својој суштини јер су били политичка платфома са које је најексплицитније детектован расцеп између америчких идеја и друштвено-политичког реалитета. Субверзивност правног мишљења огледа се у преиспитивању задатих колонијалних социо-економских односа и парадигми, креирању законодавних и регулаторних оквира унутар колонија, креирању Устава и „Федералистичких списа“. Сматра се да је област права највеће извориште субверзије, јер су последице у тој области биле далекосежне. Након успостављања САД, право постаје чувар и званичне државне политике, где је правна креативност усмеравана на очување система, а не на његову деконструкцију што је био случај током предреволуционарног периода.[257] За разлику од права, религија је наставила да носи у себи ту могућност, с тим што је креирала и прогресивне и регресивне социјалне појаве које су, или указивале на расцеп идеја и реалитета или настојале да конзервирају задато стање.[258] Губљењем позиције једног од два генератора субверзивног мишљења, правна наука и пракса заузеле су у САД можда и кључни положај унутар новог политичко-економског поретка, истовремено изгубивши ексклузивну позицију унутрашњег генератора. Може се закључити да је уклањањем правног дискурса са терена субверзивног мишљења да је критичка мисао 19. века у великој мери већ на самом почетку ослабљена за многе евентуалне резултате и домете,

[256] „Конгрес не може доносити никакав закон о установљавању државне религије, као ни закон који забрањује слободно исповедање вере; ни закон који ограничава слободу говора или штампе или право народа на мирне зборове и на упућивање петиција влади за исправљање неправди“. Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 172.

[257] Будући да је Устав након 1803. долази под заштиту Врховног и свих осталих судова. Унутар правне науке, и поред убрзаног напредовања адвокатуре, није више било капацитета за субверзивно деловање и критичко промишљање које је довело до Револуције.

[258] Ово се нарочито односи на питања афричких робова и статуса Индијанаца.

што наводи на закључак да већ након 1803. године критички јавни дискурс почиње да се помера од висина политичке свесности ка владавини опште просечности.

3.2.4. Потреба за широким знањима и опасности владавине осредње просечности

Осредњост се тумачи као „особина онога који је осредњи, онога што је осредње, осредња вредност, осредњи квалитет, просечност.“[259] Ова особина не мора нужно да поседује негативан капацитет, што видимо из већ поменуте Франклинове флоскуле о *владавини опште просечности* коју је упутио свима онима који би желели да се населе у Америци. Појам осредњост упућује овде на стање у САД по питању расподеле имовине и непостојању оштрих имовинских и сталешких разлика.

Франклинова тврдња изазива дилеме. Ако би се прихвата раније поменута Борстинова теза о популарној епистемологији, тада би се и Франклинова фраза морала нужно применити на све друге апсекте живота колонијалне и постреволуционарне САД. Ако се прихвати та логика, онда би се и унутар дискурса критичке мисли морала нужно применити ова широка карактеризација. Уколико би се тако усмерио процес закључивања, онда би се дошло у ситуацију у којој се ова фраза приказује као двоструко[260] контроверзна у односу на предмет истраживања. Ако се прихвати ова тврдња, онда се може закључити да су силе демократије деловале и у области епистемолошког, што би могао бити показатељ рушења традиционалног концепта друштва, заснованог на владавини елите. Са једне је стране тај процес био делатан, стварајући од колониста, а потом и америчких грађана, људе са доста корисних знања и вештина. Практично знање било је последица

[259] *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Књ. 18, 1. издање, Београд: САНУ, Институт за српски језик, 2010 (Београд: Штампарија Српске православне цркве). VII, 800 стр; стр, 432.

[260] Франклин дословно каже опште срећне просечности (*general happy mediocrity*), што је у синтаксичком смислу прилично проблематично јер удвостручава и појачава капацитет, односно, интензитет те осредњости. Будући да је осредње управо једнако ономе што је просечно на нивоу значења, онда се јасно види да је лексичко изједначавање знака и означитеља ништа друго до плеонастички механизам интензивирања, потцртавања и наглашавања основног значења на које онај, који говори, усмерава слушаочеву (у Франклионовом случају будући да је у питању писана реч, читаочеву) пажњу.

нужности са једне, и оваплоћења Бејконових[261] и Декартових идеја[262] о новом концпету човека са друге стране.

Колико је широк спектар општих и површних знања био неопходан досељеницима, у толикој је мери опште подозрење према високој учености као несврсисходној оставила значајне последице на однос према интелекту од тренутка када САД напуштају Џеферсонову идеју о „природној аристократији.“[263]Ако се каже да су са напуштањем арене критичког мишљења право и правна наука постали део званичних структура моћи, онда је логично да се постави питање шта је дошло на њихово место ако се почетном хипотезом претпоставља да критичко мишљење ипак постоји током 19. века. Ако се прихвати да су критички гласови 19. века искораком права из ове сфере у епистемолошком и интелектуалном смислу изгубили, онда је питање знања и контроле над истим тим знањем значајно питање у контекту развоја критичког мишљења, будући да је познавање политичких система, правних решења, правне историје и теорија државе било у највећем степену у корпусу знања револуционарне генерације која је државу створила.

Знање представља политичку моћ, а група која управља процесом његове дистрибуције је политичка и (не и нужно) интелектуална елита. Питање власништва над знањем је експлицитно политичко питање, што би на први поглед уверава у оправданост прихватања Франклинове тврдње. Треба имату на уму Паркса који тврди да је „америчка академска мисао била опасно ван додира са стварношћу. Оно што је било нужно да би се теорија и пракса више приближиле једна другој, то је строга критика традиционалних догми са гледишта њиховог конкретног значења и примене.“[264] Ако се зна да се Парксова опаска односи на период од Грађанског рата до краја 19. века, онда је тврдња о слабљењу

[261] Франсис Бејкон (*Francis Bacon 1561-1626*), енглески научник и филозоф, утемељивач научног метода као кључног методолошког алата у истраживању.
[262] Рене Декарт (*Rene Descarstes, 1595-1650*), француски филозоф, утемељивач рационализма у науци.
[263] У писму Џону Адамсу od 28.1.1813. године, Џеферсон разматра врлине оних који би били достојни одговорности управљања државом: „Сматрам да је природна аристократија најдрагоценији дар природе за обучавање и дужности управљања. Заиста би било противречно Стварању да је човек створен да живи у заједници, а да не буде обдарен врлином и мудрошћу, у мери довољној да се може посветити решавању друштвених брига. Не бисмо ли могли рећи да је најбољи онај облик владавине који омогућава да се у институције владе изаберу најбољи из плејаде тог природног племства?“ Види у: Thomas Jefferson, *Writings*, (Letter to John Adams, 28th January 1813), The Library of America, 1984, p. 1306.
[264] Када говори о друштвеним наукама и академском животу у деценијама након Грађанског рата, а што је нарочито индикативно с обзиром на корените социолошко-политичке и економске реперкусије тог унутрашњег сукоба. Види у Хенри Бемфорд Паркс, *Историја Сједињених Америчких Држава*, стр. 499.

интелектуалног потенцијала у САД индикативно контекстуализована: „Градске и државне власти су често сматрале да су скупе зграде и опрема важније од квалитетне наставе и будно су мотриле на наставнике да не износе радикална мишљења или скрнаве уведене обичаје. Наставничке плате остале су несхватљиво ниске. Све до 1900. године просечан наставник зарађивао је месечно само 42,14 долара, мање него физички радник, док су наставнице примале још мање... Проценат наставника пао је са 43 одсто у 1880. години на 30 одсто у 1900. и на 15 одсто у 1920. години.“[265]

Дистрибуција употребљивих и практичних знања[266] и неприлагођеност критичког става општој клими мишљења је очигледна па је питање ког је домета могла бити, а и какви су били њени политички ефекти. Демократска дистрибуција знања има несумњиве позитивне последице на нивоу образовања опште популације[267], али чини се да је извесна *епистемолошка демократизација* извршила унутрашњу субверзију чистог мишљења, које је стога, као друштвено-политичка снага која успоставља вредности и парадигме у једном друштву у случају САД, престало да се јавља у пуном интензитету. Не тврди се да критичког мишљења током 19. века нема јер би у том случају истраживање било излишно. Управо супротно и, као што је у уводу рада назначено, тврди се да га има и да је његово постојање доказ који оповргава колоквијалне јавне наративе о сиромаштву америчког интелектуализма. Оно што се, међутим, такође тврди јесте да је током 19. века дошло до опадања политичког значаја и ефекта критичког мишљења у односу на оно што је досегло у колонијалној, револуционарној и државотворној епохи, када се њиме бавила друштвена елита. Економски односи засновани на профиту и либерално капиталистичким премисама у комбинацији са бројним процесима који су стварали раније поменуто стање

[265] Хенри Бемфорд Паркс, op. cit., стр. 490.

[266] Борстин говори о флуидности професија и неопходности да се поседују практична и проверљива знања ширег, општијег обима, а да се специјализовани стручњаци, нарочито у области интелектуалних, мисаоних дисциплина не само не траже, него се током колонијалног периода створио чак известан отпор према њима, јер тврди он, „човек који није могао бити мало од свега није могао бити Американац“. Види у Данијел Џ. Борстин, *Американци. Колонијално искуство*, стр.159-189.

[267] Паркс наводи да је „пропуштање већине америчке деце кроз исти школски систем унапређивало национално јединство и служило за спречавање стварања класних и националних разлика, ... а да је Мориловим законом из 1862. године 13 милиона јутара државне земље дато у својину федералним државама за помагање колеџима и универзитетима“. Види у: Хенри Бемфорд Паркс, Op.cit., стр. 490. Треба имати у виду и да је влада Конфедерације приликом израде Закона о земљи из 1785 (*Land Ordinance, 1785*), за сваку парцелисану област једно парче земље намењивала изградњи јавне школе. Интензивно насељавање Запада, међутим, са свим последицама и колатералним појавама које је носило са собом довело је до ситуације да су, наводи опет Паркс, „примитивизам, углавном карактеристичан за живот на граници био је можда јаче изражен и трајнији него на било којим другим местима... а да је неписменост у другој генерацији већа него у првој генерацији а вера постала фундаменталистичка.“ Види у: Хенри Бемфорд Паркс, op.cit., стр. 207.

перманентне промене као константу друштвено-политичког живота условили су следеће појаве:

- представници критичке мисли 19. века били су располућени између својих егзистенцијалих и интелектуално-политичких захтева и агенди;
- дневно су били урођени у свакодневне партикуларне проблеме;
- били су активни представници друштвених покрета што је захтевало велики оперативни ангажман и напор;
- као политички активисти били су сувише усредсређени на појединачне друштвено-политичке проблеме и теме;
- без приступа високом образовању већина није имала системско знање и методолошке оквире да се у одређеним социо-политичким областима изразе у пуном капацитету.

3.2.5. Закључна разматрања

На основу изнетих тврдњи може се закључити да је појава критичког мишљења последица процеса индивидуализације на које је колонијално искуство и неконвенционално мишљење ван уобичајених оквира. То искуство генерисало је нову, типично америчку епистемологију која се може назвати колонијална епистемологија. Иако се назива новом, она се нужно наслања на наслеђене менталне, социјалне, култролошке и сазнајне матрице, а истовремено је последица нових животних услова.[268] Бивање грађанином подразумева одговорност која се манифестује активним мишљењем, а посебан квалитет индивидуализма јесте његова потентна креативност јер, како тврди Емерсон,

[268] Термин делимично позајмљујемо од Данијела Џ. Борстина, али док он колонијалну епистемиологију карактерише епитетом *популарна*, имплицитно наглашавајући свеопштост и демократичност новог концепта знања, ми наглашавамо његову новину и историјски преседан. Његов атрибут „популарна“, унутар овог рада не може се у целости прихватити, иако се прихвата његова теза да је нови концепт мишљења део опште колонијалне, а потом и америчке културе, те на нивоу могућности припада свима. Пошто се овде говори о критичком мишљењу у јавном дискурсу, унутар којег се ставови историјски релевантних јавних личности користе у циљу поткрепљења ставова о посматраним феноменима, логично је да се перципирају као интелектуална, друштвена или политичка елита, у зависности из ког угла њихови ставови подржавају или опвргавају у раду изнете тврдње. На овај став обавезује раније изнета тврдња о грађанском отпору као извориште америчког грађанског друштва. Пошто је показано да су први представници тог отпора такође и учесници јавног, те тиме политичког дискусрса, логично је политичке актере из разних периода дефинисати као елиту. Сматра се стога да ће овај рад у значајној мери показати какве је консеквенце по америчку друштвену историју, и поред демократских процеса, имала конзервација неких социјалних односа и тежња одређених друштвених група да за себе осигурају статус и привилегије елите, а о чему је елаборирано у претходном поглављу.

„веровати властитим мислима, веровати да је оно што је истинито за вас у вашем рођеном срцу, истинито за све људе — то је стваралачки дух.“[269]

Индивидуализам делања и мишљења створио Американца, с тим што исти има капацитет и за ретроградна антиинтелектуална испољавања.[270] Осветлити ту традицију мишљења значајно је из најмање три разлога. Један се тиче намере да се тема овог рада осветли и са те стране, у циљу њеовог академског интегритета, са надом да ће и тај угао довести до неких релевантних закључака. Други је да се покаже у којој је мери индивидуализам сложен феномен којем се не сме прићи сувише алтруистички, већ треба избећи опасност која „сувише често краси истраживања радикалне традиције да су моделоване у херојском калупу, у којима су радикали осликани као јунаци пре него историјске фигуре дефинисане сопственим временом, и поред своје борбе да то време превазиђу.“[271] Трећи разлог је можда најзначајнији јер се примећује општа пракса америчког јавног дискурса од успостављања САД: на америчке вредности и принципе позивају и они које би сврстали у критичке мислиоце али и представници ретроградних мисаоно-политичких концепата.

Критичка мисао 19. века има потенцијал, заснован на наслеђу револуционарне генерације, али такође и бројне препреке у области економско-политичих односа, општег става према интелектуалном раду, нових тржишних односа, због замирања субверзивног правног мишљења, лошег статуса просветног кадра и позиције системског образовања. У овом раду се инсистира на правном критичком мишљењу јер се уочава појава правне недореченост и правног вакуума у колонијама, а који су изазивали перманентно разматрање правних категорија и активно делање у области правног нормирања. Из тога се закључује да је рана колонијална запитаност над политичким и институционалним питањима била онај нуклеус кроз који ће се консеквентно доћи до сумње у претпостављене и наметнуте друштвено-политичке форме, те се у том светлу замеци субверзивности налазе у бројним раним списима. Субверзивност религијског дискурса наставља да се развија из првих досељеничких конгрегација у мноштво верских струја. Слабљење експертских и специјализованих знања из друштвених наука, а нарочито права,

[269] Ралф Валдо Емерсон, „Самодовољност“, у Емерсон, Ралф Валдо, *Огледи*, стр. 49.

[270] Нативисти, Партија незналица, трезвењачки покрет, фундаменталистичке верске секте и сличне патолошке појаве.

[271] Eric Foner, „Radical Individualism in America: Revolution to Civil War”, http://oll.libertyfund.org/title/909/99730, страници приступљено 30. августа 2016. године.

у великој је мери ослабило квалитет и политички ефекат критичке мисли, а што је последица статуса и квалитета места јавног образовања у током 19. века. Све наведено упућује на тврдњу да је кумулативни потенцијал критичке мисли 19. века на плану укупног политичког ефекта под знаком питања, и поред великих социо-политичких промена које се дешавају током 19. века, а које ће додатно бити елабориране у наредним поглављима. Потенцијал за критичку мисао је постојао. Препреке пуном капацитету интелектуалних процеса уочавају се у економско-политичкој клими 19. века, што поново враћа светло на већ изнет став о специфичном међузависном односу политке и економије.

3.3. Промена дискурса: од апстрактно-интелектуалног до критичког мишљења

3.3.1. Очигледне истине наспрам апстрактног мишљења

Легитимитет побуне и потирања претходног политичког стања садржан је у појму очигледности. По интензитету поруке и политичким реперкусијама наратив о очигледним истинама (право на живот, слободу и трагање за срећом), до данас није превазиђен ниједним другим политичким актом. Ако се прихвати да је контекстуална и значењска вредност атрибутивне употребе појма очигледности на том месту таква, онда се исто тако мора поставити питање на којој традицији или наслеђу почива његова потентност. Овај наратив настао је на следећим елементима колонијалног искуства:

- Колонисти су се бавили перманентном изградњом институција;
- Били су заокупљени конкретним проблемима свакодневице;
- Теоријски системи, апстрактне категорије и утопијски конструкти нису били у средишту њихове пажње;
- Нова домовина није пружила задати друштвено-политички оквир, већ су морали да га креирају на основу својих закључака, знања, искустава и међусобног договора;
- Енглеско наслеђе ни у једном аспекту нису могли да примене у тоталитету, већ фрагментарно;

Овај по Токвилу филозофски метод[272] прешао је у на терен политичког у циљу остварења циљева колонијалне елите креирајући највиши домет критичке мисли до краја

[272] Токвил о принципу очигледности и његовим коренима наводи да Американци „како имају обичај да се ослањају на личну осведоченост, воле да врло јасно виде предмет којим се баве, ослобађају га, дакле, колико

19 века — публицистичку и приватну литературу Очева оснивача. Остварење политичких циљева не би било могуће без критичког отклона од постојећег стања јер је само тако могла да се артикулише потреба за променом. Позивање на очигледност постало је критички метод за политичку мобилизацију и то на плану раскорака између задатог политичког оквира (колонијалних односа матице и колонија) и реалности на терену, а што се и у овом раду сматра главним проблемом унутрашњих напетости у САД током 19. века, што је и дефинисано општом хипотезом. Позивање на очигледност прихвата се као општи критичко-херменаутички метод Америчке револуције. Тако ће 1732. године Џеримаја Дамер у свом памфлету рећи да „као што је ово очигледно (да млада држава може опстати само као слободна држава, где су закони светиња, својина осигурана, а правда се дели не само праведно него и брзо), исто тако је јасно да било каква штета нанета трговини насеобина мора сразмерно да погоди и Велику Британију, извор и средиште његове трговине; одакле оне добијају своју трговачку робу, где они стичу добит и где она може бити најуноснија. Онда би ударац најпре погодио колоније, али би напослетку стигао и до наше куће и у најтежем облику се сручио на нас.“[273]

Примена очигледних истина у реферетном оквиру економских односа јавља се паралелно са применом истог принципа на социолошком терену, при чему питање слободе говора представља крајњу инстанцу, те се далеко пре Првог амандмана појављује идеја о очигледној истини да је слободно изражавање мишљења неоптерећено предрасудама или претпоставкама о ваљаности тог мишљења идеја која се кристалисла у дужем временском периоду, а што се јасно види и код Џона Рандолфа када говори о слободи говора у политичкој дискусији. Он тврди да „ма колико људи могли бити изазвани и супротстављени мишљењима других људи, различита мишљења не само да су нужност људске природе, него су исто тако од свих ствари најкориснија; јер кад би сви људи били истог начина мишљења, онда не би било потребе за саветима...; људски ум мора да је активан, а без тога, као и тело, изгубио би своју природну снагу, из навикавања на лењо

год могу, његовог омотача, уклањају све што их од њега раздваја и све што га крије од погледа, да би га видели изблиза и у пуном светлу... Американци нису, дакле, имали потребе да свој филозофски метод црпу из књига, нашли су га у себи“. Алексис де Токвил, *О демократији у Америци*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 2002. година, стр. 380.

[273] Џеремаја Дамер (*Jeremiah Dummer, 1681–1739*), агент Конектиката у Лондону, један од оснивача колеџа Јејл. Његов допринос политичкој историји колонијалног периода је памфлет „Одбрана новоенглеских повеља“, из којег је наведен цитат. Jeremiah Dummer, „A Defense of a New England Charters, “London 1721, pp. 38-40. Драгољуб Живојиновић, *Документи о америчкој историји*, стр. 22.

доколичење. Сама истина добиће допунску снагу тиме што ће бити супротстављена, и никада неће бити опасности да страда од испитивања.“[274] Ако се зна да је Рандолф био изразити лојалиста који је отишао у Лондон, онда је јаснија тврдња о једном генералном развоју мишљења у смеру логичког промишљања и закључивања.

Сличну матрицу користе сви, тако да ће се на епистемиолошки поптуно истој равни код Томаса Хачинсона наићи на правну аргументацију и елаборацију онога што јесте кичма Декларације независности. Он каже, реферишући на прву реченицу[275] Декларације да се ту ради о „лажној хипотези да су колонисти неки различити људи, а они у краљевству неки други, а да су међусобно само везани политичким везама. Никада није ни била нека друга већ само једна веза, иста она као и пре него што су се први колонисти одселили — врховна законодавна власт — која има фундаментална права и која је неограничено посвећена очувању свих делова империје као целине, осим уколико одвајање не би било у интересу саме империје, али о чему коначни суд доноси управо ова иста врховна власт.“[276] Код Чарлса Инглиса наилазимо на исти методолошко-сазнајни приступ који подразумева очигледност одређених чињеница које не могу бити предмет дискусије и релативизације: „Американци су ваљани (долични) Британци. Они имају манире, навике и идеје као и Британци и као и они научени су на сличну форму владавине.“[277]

Снажнији став на линији Локове теорије о природном стању, али и Хобсове идеје о владару која подразумева покоравање и послушност налазимо у следећој Инглисовој

[274] Џон Рандолф (*John Randolph, 1727 -1784*), краљевски адвокат колоније Вирџиније. Поменути цитат у Journals of the Houses of Burgesses of Virginia, H.R. Mclwaine (ed.), Richmond 1910, pp.241-242. Драгољуб Живојиновић, op. cit., стр. 26.

[275] Декларација независности, прва реченица: „Када у току историјских догађаја постане нужно за један народ да раскине политичке везе које су га спајале са другим, и да међу силама овог света заузме посебно и равноправно место које му дају закони природе и бога те природе, дужно поштовање мишљења човечанства захтева од њега да објави разлоге који су га навели на то одвајање.“ Види у Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 3.

[276] Thomas Hutchinson, „Strictures upon the Declaration of Independence of the Congress at Philadelphia in a Letter to a Noble Lord“, 1776, http://oll.libertyfund.org/pages/1776-hutchinson-strictures-upon-the-declaration-of-independence, страници приступљено 17. јула 2015. године.

[277] Чарлс Инглис (*Charles Inglis, 1734-1816*), амерички лојалиста ирског порекла, долази у колонијалну Америку 1775. године где ради као учитељ. Постаје свештеник 1758. године, прво у Делаверу а потом у Њујорку, у цркви Свете тројице (*Trinity Church*). Године 1780., у јеку револуције, пише и јавно проповеда у Њујорку своју проповед „О дужности послушности краљу“ (*The Duty of Honoring the King),* и то у трентку када у конгрегацији седи и Џорџ Вашингтон. Наведени цитат види у Charles Inglis, „The true interest of America Impartially stated“. Преузето из: Richard Hofstadter (ed.), *Great Issues in American History, Vol 1*: 1756-1865, A Vintage Book, Alfred A. Knopf, Inc. and Random House, Inc., 1958, p. 62.

тврдњи: „Према одредбама Провиђења и према природном стању ми смо рођени унутар друштва. Јер, човечанство не може постојати и цело би се човечанство само угасило. Али друштво не може да опстане без владе. То је она целина која уједињује појединачне интересе, она их осигурава, чувајући их од повреда. Влада је извор безбројних благослова, али који су сада у овом тренутку прекинути и који могу нестати. Једном речју, без обзира који сразмер среће од Провиђења додељен човековом породу, та је срећа достижна једино кроз постојање владе и кроз њена средства. И као што је наш добронамерни Створитељ несумњиво желео срећу свом створењу, тако је исто желео и средства без којих се та срећа не може остварити. Влада у целости треба да буде креирана божјом вољом. Она је Божја заповест, прописана с његове стране у интересу нашег добра. Влада подразумева послушност, јер где је она, нужно је да постоје они који њом председавају и који је воде, и други над којима се то председавање остварује. Због тога је потпуно природно да ови потоњи имају дужност покоравања и послушности. Ово је дакле божја воља и стога је правило које овде мојим текстом наглашавам као поуку: Поштујте краља.“[278]

Упоређивањем ставова Декларације са опонентима њених идеја у предреволуционарном периду уочава се да је на делу исти мисаони концепт који у себе укључује „јасно изражене мисли, луцидно елаборирање разлога и мотива, успешно излагање чија је врлина у томе што поседује снажну подлогу да онај који слуша, односно чита може лако да се сагласи са њим.“[279] Концепт је настао кроз процес синергичног утицаја два интелектуална наслеђа: европског културолошког и интелектуалног наслеђа са једне, и традиције неконвенционалних мисаоних пракси које су настајале на америчком тлу са друге стране. Крајња инстанца нове епистемиологије иде од сумње у званичне истине до нове епистемиологије која завршава у теорији очигледних истина[280], које се током идеолошког брушења револуционарног процеса отеловљују у идејама сублимираним у тексту Декларације у наративу о очигледним истинама, при чему је

[278] Project Canterbury, „The Duty of Honoring the King, explained and recommended in a sermon, preached in St. George’s and St. Paulo’s chapels “, New York, on Sunday, January 30, 1780; „Being the Anniversary of the Martyrdom of King Charles I “, By Charles Ingles, d.d., rector of Trinity Church, New-York. http://anglicanhistory.org/charles/inglis.html , страници приступљено 5. септембра 2015. године.

[279] Carl Lotus Becker, *The Declaration of Independence: A Study in the History of Political Ideas*, Bibliobazar LCC, репринт издања из 1922. године (New York, Harcourt, Brace and Company), p. 221.

[280] Декларација независности, друга реченица: „Ми сматрамо очигледним истинама да су сви људи створени једнаки; да их је њихов Творац обдарио неотуђивим правима; да међу ова спадају живот, слобода и тражење среће.“ Виду у: Гордана Бекчић, Пјешчић, op. cit., стр. 3.

значајно да се то код Џеферсона дешава на два само начелно супротна начина: да је очигледна истина да су сви људи једнаки и да их је Творац обдарио неотуђивим правима са једне, док са друге уочавамо одбацивање очигледне истине да је тадашњи енглески Краљ, краљ Џорџ Трећи, легитиман владар колонија и да његов статус ни на који начин не може бити политички упитан. У оба случаја дешава се успостављање новог политичког реалитета на основама епистемиолошких премиса, што потврђује са једне стране тежину правно-политичког дефинисања одређених тврдњи, а са друге интелектуалну, али и политичку зрелост критичке мисли револуционарне елите која је успоставила САД.

3.3.2. Несврсисходност високе учености у условима Новог света

У уводу рада речено је да су критички гласови, зарад брушења јавног имиџа и одржавања митолошки прихватљиве слике, потискивани и пригушивани. Опште подозрење према интелектуалном раду и контемплацији, те последично и критичком односу према стварности један од генератора процеса тог системског потискивања. Елаборилан је раније изнет став о последицама општег подозрења према високој учености, што врши детронизацију[281] академизма, интелектуалности и критичког мишљења, остављући последице на политички естаблишмент као чувара система и структура политичке моћи, као и на грађане као потенцијалне опоненте тих структура. Изнесене елаборације наводе на став да је у ширем историјском и политичком смислу унутрашње кретање америчког друштвено-политичког живота у смеру супротном од критичког дискурса деловало штетно на укупне домете и потенцијале политичког и социо-културног развоја. Отпор и подозрење према кртитичком мишљењу представља контроверзну политичку појаву која није у сагласју са идеолошком матрицом и америчким вредностима.

Унутар политичког терена висока ученост и озбиљан приступ знању у 19. веку држао се током првих пар деценија, све док је револуционарна генерација била политички активна. Са одласком последњег председника из плејаде вирџинијанског племства Џејмса Монроа[282] и након њега још Џона Квинсија Адамса[283], ствари се значајно мењају. Широка

[281] „Детронизација: збацивање, свргнуће с престола, скидање кога с незаслужених висина, разбијање мита о коме“. Види у Иван Клајн и Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза,*стр. 346.
[282] Џејмс Монро (*James Monroe, 1758-1831*), председник САД пети по реду (1817-1825). Отац оснивач.

демократизација коју доносе два мандата Ендрју Џексона представља почетак краја интелектуализма у области високе политике. Џексонова владавина довела је до широких демократских процеса, али је истовремено, пропагирајући принцип „обичног човека“ у институције система путем бирократизације и коначног уобличења политичких партија од некадашње часне дужности јавну службу преобразила у полигон за прављење каријере, што ће довести до опадања квалитета и капацитета оних који су се кандидовали за одређене послове унутар институција.[284] Са друге стране, стање интензивне промене коју су изазвали стварање нових држава, освајање Запада, консолидовање нових територија у федерални систем, успостављање пратећих институција (судова, полицијских постаја, поштанске службе, школског система), ропско питање, индијанско питање, приливи досељеника, изградња инфраструктуре, захтевало је брза и ефикасна решења. Ако се пође од претпоставке да нестабилност институција генерише осећање угрожености политичке заједнице, а да опет та нестабилност поткопава легитимитет заједнице код њених чланова онда је, у циљу одбране и конзервације институционалног оквира, одрицање од одређених квалитета, зарад опстанка заједнице и задржавања политичке моћи оних структура које управљају политичким процесима, жртва која се релативно лако подноси. У том процесу ће се као релативно неважан аспект занемарити и висока ученост и интелектуалност оних који унутар тих институција обављају делатности које политичку заједницу, у америчком случају федералну, али и савезне државе, тиме одржавају. Ситуација перманентне опасности од дестабилизације и деконструкције гломазног политичког система због убрзаних друштвено-политичких процеса током 19. века, али исто тако и спрега економије и политике, проузроковали су и опадање квалитета образовања политичких субјеката на свим нивоима власти. Захтеви економског и привредног развоја, а нарочито процес насељавања, затим велики и сталан прилив европских досељеника, претежно са социјалне

[283] Џон Квинси Адамс (*John Quincy Adams, 1767–1848*), шести председник САД, син другог председника, Џона Адамса. Као и отац, био је члан Федералистичке странке, коју напушта да би се прикључио Томасу Џеферсону и Демократско-републиканској странци. На месту председника САД наслеђује га Ендрју Џексон.

[284] У периоду од Квинсија Адамса па до краја мандата Ендрјуа Џексона устоличује се „класа професионалних политичара са јасним амбицијама да освоје и задрже власт. Они су били неопходни да би заступали вољу и жеље народа, иако је међу њима било много бескрупулозних, корумпираних људи, склоних демагогији... Шићарџијски систем био је очекивана последица ротације функционера, која је учинила да тренутно владајућа странка доводи своје присталице на положаје у државној служби, што се сматрало наградом за испољену лојалност. А председник Џексон извршио је чак ротацију на велико, заменивши скоро двадесет посто функционера својим поборницима.“ Види у: Драгана Машовић, *Судбински снови: увод у америчке студије: уџбеник за студенте англистике*, Зограф, Ниш, 2002., стр. 191.

периферије матичних земаља, онемогућили су да се појединац усредсреди на одређене друштвене и политичке феномене, јер „током 19. века, када су критеријуми бизниса доминирали америчком културом, скоро без икаквог изазова, и када је већина пословних људи и професионалаца долазила до друштвеног положаја без формалног образовања, академско је школовање доживљавано као бескорисно“[285], а “интелектуална и културна постигнућа сматрана су за неконкретна, немужевна и непрактична“[286] и да су уперена против истинских осећања, демократије, карактера, емоције, практичности.

Изнете премисе упућују на став да је посебно субверзиван наратив о опасности интелекта по демократију, јер је пропагирао да „је интелект форма која креира разлику која пркоси једнакости“[287], а која је једна од темељних америчких вредности. Неупотребљивост и непрактичност интелектуалног образовања, а тиме последично и критичког промишљања стварности потиснуле су тако, не само могућност стварања посебног интелектуалног сталежа, већ далеко више и политички значајније, легитимитет критичког мишљења унутар политичке арене, при чему је добро имати на уму и психолошку компоненту која се јавља кроз унутрашњи притисак опште прихваћеног става и утицаја јавног мњења јер „једном кад је вредност ових антагонизама била прихваћена (опасности интелектуализма по горе наведене емоције, демократију), случај је за интелект, а тиме и за интелектуалца, био изгубљен. Ко би се усудио да ризикује топлину емоција, чврстину карактера, практичан капацитет, демократски сентимент како би попустио човеку у себи који у најбољем случају једва да је нешто паметнији од других, а у најгорем је случају опасан?“[288] Историјска ирониja потискивања критичког мишљења на периферију политичког је у томе да се из обимне преписке, архивске грађе и дела Очева оснивача види у којој је мери револуционарна елита била и неприкосновена интелектуална елита, а да је за само пар деценија политички естаблишмент на том плану постао супротност генерације која је у наслеђе оставила Декларацију, Устав и стабилну државу. Узроци тих промена вишеструки су, при чему је један од кључних управо елаборирано подозрење према учености и интелектуалном раду. Један од узрока унутрашњег усмеравања ка анти-интелектуализму, а тиме и према анти-критичном

[285] Richard Hofstadter, *Anti-Intellectualism in American Life*, Vintage Books, 1962, published by Alfred A. Knopf and Random House Inc., p. 31.
[286] Richard Hofstadter, op. cit., p. 34.
[287] Види у Richard Hofstadter, op.cit., p.46.
[288] Ibid.

мишљењу, јесте раније поменут феномен сабијања времена, а ширења простора. За креирање интелектуалне елите током 19. века, није било времена, јер су захтеви политичко-економских промена све потенцијале вукли у другом смеру. Ако се зна да свако дубље и евентуално критичко мишљење захтева одређено време, јер процеси контемплације, сублимације, апстракције и доношења коначних закључака нису могући без одређеног временског оквира и макар релативне слободе од најамног рада, онда се чини логичним да је непостојање критичне масе у овој области природна последица бројних истовремених процеса који су по својој природи у супротности са овим.

Прихвата се Хофстадерова теза о утицају америчке религијске историје, а нарочито евангелистичких и примитивистичких аспеката[289] на развој унутрашњег анти-интелектуализма који је узет у обзир при дефинисању полазне хипотезе, а нарочито појединачне којом се претпоставља да су религијска учења утицала на развој регресивних идеја и покрета који су америчко друштво у неким аспектима чинили дубоко конзервативним. У области вере наилази се на први траг експлицитног антиинтелектуализма код пуританаца, већ у речима Џона Котона који 1642. године поручује вернику да „што будеш ученији и мудрији, бићеш спремнији да служиш Сатани...“[290], а у 19. веку најзначајнији представник овог мишљења износи следећи став: „Увек више волимо необразованог лошег човека него талентованог; покушаји да се упропасти морални карактер паметног кандидата били су успешни јер виспреност и мудрост иде са злоћом док незнање иде са добротом.“[291] Уочава се да је наратив о опасности ученог човека по структуре моћи био присутан од почетка колонизације па све до времена које се посматра у раду, што наводи на претпоставку да је на општем плану постојао унутрашњи консензус у вези са статусом критичког мишљења, а тиме посредно и са дубљом аналитичком критиком друштвених феномена.

Ако се прихвати Ле Бонов став да „откако је зарудила зора цивилизације, гомиле су вазда биле подложне опсени... велики чинилац развоја народа никада није била истина,

[289] Види у Richard Hofstadter, *Anti-Intellectualism in American Life*, као и у Hofstadter, *The Paranoid Style in American Politics*, First Vintage Books Edition, 2008.
[290] John Cotton, *The powering out of the seven vials (1642)*, London, Sixt Vial, pp. 39-40, преузето из: Richard Hofstadter, op. cit., p. 46.
[291] Baynard R. Hall, „The New Purchase”, or Seven and a Half Year in the Far West (1842, ed. Princeton,1916). Види у: Richard Hofstadter., op.cit., p. 46.

али свакако јесте заблуда“[292], онда се чини логичним да је антиинтелектуализам током 19. века погодовао појави политичких снага које су због своје природе освајале већу политичку подршку, додатно гурајући америчко друштво у правцу некритичког мишљења и несклоности ка саморефлексији. Те су се снаге током 19. века отелотворile у популистичком и нативистичком покрету, антимасонској хистерији, политичкој партији „незналица“, трезвењачком покрету и бројним другим локалним иницијативама.

На основу посматрања феномена антиинтелектуалног расположења и комбинацији са параноидним стилом у јавном простору, чије корене такође треба тражити унутар верске колонијалне праксе још од случаја салемских вештица, може се закључити да се унутрашњи развој отклона од критичког мишљења кретао на два паралалена колосека: један је религијски, превасходно пуритански дискурс, док је други економски којем није одговарало развијање интелектуалних снага које би потенцијално ставиле под знак питања економски поредак заснован на тржишним вредностима и владавини профита у друштву које је успостављено на универзалним позитивним вредностима једнакости и слободе. Док ће се економски аспект разматрати у петом поглављу, овде је важно додати да је опште подозрење и успостављена културолошка, а последично политичка скрајнутост критичког мишљења оставила многобројне последице, како на унутрашњи развој америчког друштва, тако и на деловање САД као политичког субјекта на међународном плану. У контексту новије историје ова би интелектулно-критичка опозиција политичком естаблишменту свакако утицала и на неке спољнополитичке процесе, а што је кроз историјску перпективу могло да осигура данашњи угледнији положај САД на међународној сцени.

Из свега наведеног намеће се закључак да је унутрашње кретање америчког друштва у смеру супротном од критичког мишљења произвело, у контексту позиције САД као главног актера у међународном политичком систему, бројне последице, нарочито у другој половини 20. и првим деценијама 21. века. Неки од очигледнијих примера свакако су епизода са Макартијевом комисијом, параноидни страх америчког друштва од комунизма, Реганов наратив о империји зла у контексту билатералих односа САД-СССР-

[292] Густав Ле Бон, *Психологија гомиле*, стр. 108-109.

а, као и наратив Буша млађег о осовини зла.[293] У коначном јачању ефеката антиинтелектуализма на развој америчког друштва улогу је имала и чињеница да су публицистика и развој медија однели током 19. века превагу над озбиљнијим и интегралнијим производима духа, а што ће кључно допринети масовном ширењу избрушене слике за потребе јавног имиџа и јавне дипломатије.

3.3.3. Доминација публицистике над књигом

Публицистику тумачимо као „писање и објављивање текстова у дневној штампи и сличним публикацијама, о актуелним темама из јавног живота“[294], и овде се разматра у циљу елаборирања шесте појединачне хипотезе која гласи да политички ангажман појединца кроз јавни говор (јавни наратив) представља спецификум америчке културе који је омогућио убрзани развој грађанског друштва, а тиме и критичке мисли. У првом поглављу било је речи о утицају штампе и медијски артикулисаних политичких порука у припреми Америчке револуције. Показано је да су колонисти били васпитавани у области грађанског активизма у циљу кохезије појединца у политичку заједницу. Разлози који су утицали на превагу штампе и кратке форме јавног говора у односу на књижевна и остала писана дела у колонијалном периоду нису упитни и Борстин их јасно образлаже.[295] Предреволуционарна и револуционарна пропагандна и политичка улога штампе утицала је на убрзано сазревање колонијалног друштва у грађанско. Кракта форма, јаснија стила и поруке, актуелна тематика и артикулисање општег политичког интереса учинили су да амерички грађанин почетком 19. века буде утрениран за примање порука кроз медијске садржаје. И док је у колонијално доба, у недостатку капиталних издања из разних друштвених и научних области, штампа имала информартвину и едукативну функцију, током предреволуционарног, револуционарног и државотворног периода новине,

[293] Израз *осовина зла* (*Axes of Evil*), председник Џорџ Буш Млађи је употреби први пут у *Стању нације* (*State of the Union*), 29. јануара 2002. године, реферишући на оне владе које користе терористичке методе и оружје за масовно уништење, а у циљу остварења политичких интереса. Сматра се да је оригинално овај израз креирао бивши Бушов састављач говора, Дејвид Фрум, али постоји и претпоставка да је синтагму смислио Дик Чејни, тадашњи потпредседник САД на седници председничког кабинета.

[294] Иван Клајн и Милан Шипка, op.cit., стр. 1011.

[295] Као неке од главних узрока Борстин наводи: оскудицу штампарских слова, оскудицу и лош квалитет хартије, оскудицу мастила, непостојање институције мецене и покровитеља, приоритет штампања правних књига, лако добављање књига из матице и исти језик тих књига. Види у Данијел Џ. Борстин, *Американци. Колонијално искуство*, стр. 292-293.

магазини, часописи и трактати имали су поред информативне и есенцијалну политичку, пропагандну и агитатроску функцију.

Слобода штампе дефинисана је у Повељи о правима.[296] Уставно-правно дефинисање слободе штампе у америчком Уставу извршило је револуционани преокрет у историји развоја људских права[297], јер је отворило могућност да се у политичкој заједници кроз говор у јавном простору омогући исказивање политичких ставова оних друштвених група или снага које нужно не припадају структурама моћи и политичком естаблишменту. Штампа као медијски простор у којем је јавни говор материјализован (записан) и дистрибуиран, чиме је осигурана макар и минимална политичка ефективност тог говора, представља механизам који омогућава ослобађање и нивелацију политичких напетости и тензија унутар политичке заједнице, што су Очеви оснивачи врло јасно разумели. Од раније успостављена присност америчког грађанина са медијским језиком и форматом штампе омогућила је да штампа током 19. века буде и даље главни извор информација у новој држави. Слобода говора и штампе у САД осигурала су даљу социолошку и политичку еволуцију грађанског друштва. Ове су слободе неупитне америчке вредности, чији је историјски значај у развоју и сталној еволуцији америчког друштвеног живота несумњив. Са друге стране, међутим, ширење штампе, тачније, развој медијске културе на уштрб стицања знања из других извора, утицало је на недовољан развој критичког мишљења.

Узроке негативних утицаја медијске културе на развој и статус критичке мисли у САД уочава се у следећим појавама: развоју маркетинга и масовних медија, медијском формату штампе, односу бизниса и медија, као и природи америчког политичког система. Успостављањем федералне државе креирано је истовремено и огромно унутрашње тржиште огромних потенцијала. У пласирању својих производа и услуга пословни људи

[296] Непостојање Повеље о правима на Уставној конвенцији у Филаделфији јако је угрожавало процес доношења Устава. Повеља је придодата две године након ратификације, при чему је један од захтева било право на слободу штампе. Тако ће други став Првог амандмана Устава САД дефинисати слободу говора речима да Конгрес не може доносити „законе који ограничавју слободу говора или штампе или право народа на мирне зборове и на упућивање петиције влади за исправљање неправди.“ Устав САД, други амандман. Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 172.

[297] Право на слободу штампе дефинисано је још раније од Устава у Декларацији о правима Вирџиније (*Virginia Declaration of Rights, 1776*), која је била „први уставни документ модерне Америке који је превасходно био окренут индивидуалним правима и слободама“. Види у Душан Мрђеновић (приређивач), *Темељи модерне демократије: избор декларација и повеља о људским правима*, Београд, Завод за уџбенике, Досије студио, 2011. година, стр. 195.

почели су да користе новине као огласни простор, што је довело до развоја маркетинга[298] као специфичне пратеће дисциплине економског развоја. Производња новина била је потпуно либерална, тако да су власници и уредници медија били принуђени да налазе финансијска средства. Новина, као штампани медиј ограничене величине и броја страна, пружала је могућност да се, са једне стране, подиже цена огласног простора, а са друге, да се шири број огласних страна на уштрб правог садржаја. С обзиром да медији нису били финансирани из јавних средстава, уређивачка је политика била у рукама и под контролом власника и/или уредника. Ширење огласног простора на рачун других садржаја снижавало је укупан квалитет новина, директно утичући и на смањење опште информисаности конзумената одређеног новинског гласила. У исто је време медијски формат постављао додатне захтеве: кратке текстуалне форме које могу да се конзумирају у релативно[299] кратком временском опсегу, али и посебно форматиран садржај који задовољава очекивања конзумента као што су занимљивост, интересантност, употребљивост, једноставан језик или већ неке друге. И док је захтев формата био у природи самог медија, захтев форматирања (паковања) био је последица тржишне економије која је и штампи диктирала борбу за освајање дела тржишта и публике.[300] Све набројано утицало је на промену садржаја који је ишао у правцу очекивања и склоности циљне групе. Истовремено су и бројни социјални и већ поменути социолошки феномени (опадање опште писмености, досељавање, лингвистички диверзитет скопчан са нивоом образовања, непознавање енглеског језика, вишечасовни најамни рад...), утицали на даље потискивање обимнијих литерарних и хуманистичких дела.

Економски аспект и позиција медија унутар тржишта као равноправног учесника утакмице последично су утицали на снижавање квалитета садржаја, и тиме почела да мења три основне функције медија: забавну, информативну и едукативну. Економски положај штампе утицао је да се врши прилагођавање и нивелисање садржаја у правцу

[298] Прва рекламна агенција у САД отворена је 1841. године у Филаделфији, Пенсилванија. Свега двадесет година касније само ће у Њујорку постојати двадесет рекламних компанија. Извор: https://archive.org/web/ , страници приступљено 25. септембра 2015. године.

[299] Појам *релативно* употребљен је како би се подсетило да је, у поређењу са данашњим конзумирањем медисјких садржаја преко интернета релативно време које је човек 19. века трошио на читање новина за данашњег човека сигурно предугачко. Са друге стране, то је време било кратко и невидљиво у поређењу са временом које му је било потребно за читање књижевних, историјских и других дела високе културе.

[300] Иницијално би, а нарочито на новим територијама, била основана једна дневна новина, што је отварало могућност брзог пораста броја гласила по државама. У Чикагу су, на пример, прве новине, *Chicago Weekly Democrat,* покренуте 1833. године.

општег укуса и општих ставова. У ситуацији када грађанин као конзумент прима садржаје који упућују на опште мишљење, тај садржај по логици ствари неће у себи носити ноту антагонистичког односа према појединачним мишљењима. А ако антагонизма и сукоба нема, онда је и могућност заузимања партикуларног, а тиме и потенцијално критичког става о елаборираном феномену далеко мања. Додатно слабљење политичког утицаја штампе и њене потенцијалне претње по институције система, као механизма за артикулацију критичког мишљења извшрено је омасовљењем медија.

Либерализацијом медијског тржишта у правцу масовне производње успостављена је платформа за континуирану дисеминацију супротних и субверзивних политчких порука и ставова. Овим је потпуно онемогућено да се на федералном плану један или неколико медија претворе у гласноговорнике и пропагаторе идеје из Декларације којом се тврди да „када нека форма владавине постане штетна по те циљеве, право је народа да измени или укине и установи нову државу...“[301] Ако се прихвати Токвилов став о неутрализацији медија кроз њихово перманентно умножавање, при чему он твдри такође да „новине не могу, дакле, у САД да успоставе онакве велике струје јавног мњења какве провађују и преплављују и најчвршће бране“[302], онда се намеће закључак да је либерализација медијског тржишта економско-политичка појава са контроверзним последицама. Она са једне стране осигурава експлицитну примену уставно-правног начела о слободи штампе, док са друге онемогућава да медиј постане механизам за атикулацију политичког става јавности у оном интензитету и капацитету који би могао да изврши субверзију политичког система који евентуално не дејствује у циљу остварења самоочигледних истина: право на живот, слободу и остварење среће својих грађана. Политичка последица изазавана овим процесима унутар развоја медија јесте измена идентитета циљне групе од онога што се дефинише појмом јавност, ка колективитету који се назива публиком. Под појмом јавности разуме се известан политички потенцијал групе, како на нивоу појединачног члана, тако и на колективном плану јавности као друштвене групе, при чему се потенцијал смешта у очекивања, ставове и потенцијалну акцију. Јавност као друштвена група има

[301] Декларација независности. Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, op.cit., стр. 3.

[302] „Та издељеност штампе производи још и друге последице: пошто је оснивање листа лака ствар, свако се може тиме бавити; с друге стране услед конкуренције, ниједне се новине не могу надати великом профиту; то спречава крупне индустријске моћнике да се баве таквим подухватима... Положај новинара у САД није много угледан, образовање му је мањкаво, а идеје су им често припросте. А свим тим стварима већина даје свој печат; она успоставља извесна понашања са којима се потом свако саображава; скуп свих тих заједничких навика назива се дух“. Види у: Алексис де Токвил, *О демократији у Америци*, стр. 163.

превасходно политички идентитет који се огледа у разумевању феномена друштвено-политичких реалитета и потенцијалној спремности за акцију у области политичког.

Публика се, са друге стране, разуме у далеко већој мери као социолошки пасивна група која конзумира понуђене садржаје, чак и када су у питању политички садржаји, а пресуђује о истим у складу са својим афинитетитима који потенцијално могу бити интелектуално-критички, али су далеко чешће детерминисани површним и политички нереферентним и неадекватним премисама индивидуалитета: укусима, склоностима, надањима, претпоставкама и предрасудама. Процес прерастања јавности у публику последица је неких колатералних појава које је генерисао амерички политички систем и његове вредности, као што су демократско уређење, уставно дефинисање слободе говора и штампе, репрезентативна влада и право гласа. У државотворном процесу стварања САД ови су механизми прво идејно и идеолошки прокламовани Декларацијом независности, након чега су били правно-политички утемељени федералним Уставом и Повељом о правима. Унутар социолошко-политичког хоризонта ове су вредности отелотворене кроз правно-политички дефинисан однос између већине и мањине унутар политичке заједнице. Очеви оснивачи су се брижљиво бавили природом овог односа[303], покушавајући да кроз уставна решења у највећем могућем степену осигурају опстанак државе на принципима које су поставили.

Правно-политичко експериментисање око односа мањине и већине утицало је да амерички систем буде јединствено решење које је помирило многе антагонизме унутар политичке заједнице на свим нивоима власти. Однос већине и мањине на социолошкој равни, међутим, није на тај начин могао бити решен, о чему смо говорили и у претходним одељцима рада, тако да се слажемо са Токвилом у његовој тврдњи да „у Сједињеним Државама већина узима на себе задатак да појединцима пружи мноштво већ створених схватања и растерећује их тако потребе да стварају сопствена“[304], те да „већина има дакле у Сједињеним Државама огромну стварну моћ, а и скоро исто тако велику моћ у јавном мњењу; и кад се једном образује већина у погледу неког питања, нема такорећи препреке

[303] Свакако најзначајније, али не и једине елаборације о политичком односу мањине и већине дали су Хамилтон, Медисон и Џеј у „Федералистичким списима“, а нарочито Медисон у антологијском Федералисту број 51. Питање односа већине и мањине једно је од горућих питања разматрано током Уставне конвецније. Ингениозно решење око начина на који су организовани Представнички дом и Сенат америчког Конгреса речито говоре о пажњи са којом су уставотворци размишљали о овом питању.
[304] Алексис де Токвил, *О демократији у Америци*, стр. 385.

која би могла, не зауставити, него чак и успорити њен ход.“[305] Ако се ова тврдња прихвати као тачна, онда је Хофстадеров став о несклоности критичког мишљења да се супротстави општем ставу јавности из претходног одељка логична последица *тираније већине* о којој је Токвил тако опширно писао. Стога се дакле Медисонова елаборација о опасности о владавини већине чини да поседује вишеслојно значење, које далеко превазилази питање репрезентативне федералне власти у Конгресу САД на коју је експлицитно он упућивао пажњу: „у пространој републици какаве су Сједињене Државе, у оквиру којих постоји мноштво различитих облика интереса, странака и секти, ретко се може у целом друштву образовати већина на другим начелима изнад правде и општег добра.“[306] Унутар тог контекста најпогубнија за развој критичког мишљења била је тиранија општег мишљења већине у политичкој заједници јер „у Америци већина чини страховит обруч око мисли. У том оквиру писац је слободан; али тешко њему ако се усуди да из њега изађе.“[307]

Може се из наведеног закључити да је процесу затомљавања и пригушивања критичког мишљења које је детектовано при постављању полазне хипотезе погодовао доминантни културлолошки положај штампе у односу на шира, академска знања, затим тржишни положај медија, њихово омасовљење али и реверзибилни, ми би рекли, контроверзни положај неких америчких вредности.

3.3.4. Америчка револуција и пракса јавног политичког говора

Јавни говор тумачи се као процес говора који има експлицитну политичку конотацију[308], у облику обавештавања мање или веће друштвене групе о одређеним друштвеним и политичким појавама, елаборације изнетих ставова и остварења утицаја на оне којима је говор намењен. Јавни говор подразумева простор у којем се врши исказивање политичких порука кроз говор у неприватном простору интимне комуникације. Он подразумева јавност којој се обраћа, без обзира на кванитификативни опсег који се подразумева. Све до сада речено у овом раду наводи на став да је политички ангажман појединца кроз јавни говор (јавни наратив), специфичан производ америчке

[305] Алексис де Токвил, op.cit., стр., 216.
[306] Хамилтон, Медисон, Џеј, *Федералистички списи*, Радничка штампа, 1981. година, стр. 352.
[307] Алексис де Токвил, op.cit., стр. 221.
[308] Јавни говор у ширем значењу подразумева и забављачку функцију. За потребе овог рада значење појма се задржава у оквирима политичког.

политичке културе и енглеског политичког наслеђа[309], али се истовремено уочава да политчка снага тог говора опада са од тренутка успостављањем Сједињених Држава.

Слобода говора и изражавања велика је тема енглеске политичке и социолошке теорије, као и једна од вредности енглеске парламентране демократије, обичајног права и енглеског конституционализма, последица догађања у Европи, као и шире расправе о верској толеранцији са обе стране Атлантика. Преливање ових искустава у колоније био је природан процес генеричког преузимања тема, пракси и наслеђа у процесу интензивне акултурације.[310] Са друге су стране религијске конфесије и проповедаоница као политичка говорница додатно развијале праксу јавног наступа и јавног говора унутар колонијалне културе.[311] Утицај проповедништва и његово стилско наслеђе оставило је великог трага на бројне представнике критичке мисли, али и званичне политичке структуре, тако да се и данас у јавним наступима америчких председника може препознати утицај патоса, повишене емотивности као и специфичне спиртиуалности поруке.[312] Ако се погледају различите збирке и антологије проповедничких текстова[313], лако ћемо уочити известан позадински политички контекст који се појачавао, како се временски померамо од Џона Винтропа ка свештеницима у предвечерје Револуције, а нарочито у форми коју називамо изборним беседама, што доказује једну од појединачних хипотеза, да је успостављање политичких заједница у самом почетку насељавања условило неопходност јавног говора

[309] У енглеској правној историји питање слободе говора покренуто је посредно већ са Магна картом из 1215. године, док је слобода говора у Парламенту правно дефинисана „Повељом о правима“ из 1689. године, након свргавања Џејмса Другог током Славне револуције из 1688. (*Glorious Revolution*). Параграф који се односи на слободу говора гласи: „That the freedom of speech and debates or proceedings in Parliament ought not to be impeached or questioned in any court or place out of Parliament.“ http://avalon.law.yale.edu/17th_century/england.asp , страници приступљено 3. октобра 2015. године.

[310] Акултурација је појава усвајања елемената туђе културе, прилагођавање култури Другог и размена између великих културних групација (народа, нација).

[311] Америчко друштво и културу, и поред локалних разлика и нијанси у 19. веку, овај рад посматра интегрално, јер се у процесу њиховог разумевања посматрају и тумаче политички, језичко-етнички и религијски дискурси коју су за критичну масу становништва иапк били мање-више заједнички, а који се могу подвести под општи појам англосаксонске културе. Партикуларности и локалне разлике у овом раду нису од већег значаја а оне које јесу углавном су условљене економским и расним аспектом, који би се онда и узели у обзир: разлика између Севера и Југа је због различитог привредног развоја произвела и различите друштвене праксе нарочито на политичком терену. Културолошка разлика која је имала најзначајније политичке реперкусије свакако је однос између белаца и црних робова, као и белаца и староседелачких, индијанских заједница.

[312] Види у Gordana Bekčić Pješčić, „American Ideological Legacy in the Flat World“, Review of International Affairs, VOL. LXII, N°. 1144, October-December 2011, стр. 109-126 http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?ukaz=DISP&id=1129070558436838&rec=9&sid=1.

[313] Током рада коришћена је збирка Thornton, John Vintage (ed.), *The Pulpit of the American Revolution*, Boston, Gould and Lincoln, 1860, reprinted by Bibliobazar, 2009, као и интернет извори.

као механизма за анимирање њених чланова у циљу заштите и остварења општих интереса.

Предреволуционарни период и припрема сукоба са Британијом обележени су изузетном активношћу Очева осивача на јавној сцени. Револуционарна елита развила је током петнаест година предреволуционарног периода специфичну праксу и стил јавног говора и то кроз активности у локалним политичким телима, својим црквеним општинама, памфлетима, коресподенцији, трактатима и интегралним делима. Патрик Хенри, Бенџамин Франклин, Џејмс Медисон, Џејмс Мејсн, Александар Хамилтон[314] само су нека од имена која су за собом оставила обимну архивску грађу. Значајан део грађе јесу изговорене беседе, обраћања, уводни, поздравни говори, прочитане прокламације. У комбинацији са већ елаборираним феноменом штампе и медијске кампање, значајну улогу у томе имали су и представљање, презентација и односи с јавношћу. Изнесене премисе наводе на став да су политички ефекат и политичка последица синергије јавног говора у предреволуционарном, револуционарном и државотворном периоду надмашили све касније покушаје употребе јавног наратива за остварење политичких циљева.[315]

На револуционарној и протестантској проповедној традицији изграђена је америчка варијанта јавног говора која је наставила да се развија и током 19. века. Главне одлике тог стила су (поред већ објашњене правне логике, полемичке елаборације засноване на рациналости, и узрочно-последичних аргументација), његов орални карактер, проповеднички тон и патос: „Готово једине популарне форме иза којих је стајала јака америчка традиција биле су богослужење (заједно са њима блиском формом политичког говорништва) и химне,“[316] а сви највећи интелектуалци 19. века и истовремено представници критичког мишљења, попут Емерсона[317], Витмана, Мелвила или Вон Мудија поседују у својим списима тај дашак проповедништва. Херман Мелвил[318] ће у

[314] Погледати, на пример: Benjamin Franklin, *Autobiography, Poor Richard, and Later Writings*, The Library of America, 1997, New York; Thomas Jefferson, *Writings*, The Library of America, 1984.

[315] Иако Линколна сврставамо у једне од најбољих оратора 19. века, баш као што је то био Франклин Делано Рузвелт у 20. веку, овде се не говори о партикуларној вештини изабраних председника, већ о политичкој снази јавног говора гласова разлике да донесу одређену политичку промену унутар система.

[316] Роберт Н. Бела, *Погажен завет: америчка грађанска религија у доба искушења*, Београд, Библиотека 20. век, 2003., стр. 84.

[317] Занимљиво је да је Ралф Валдо Емерсон, пре него шро је постао књижевник, био протестантски свештеник, тако да је код њега особеност проповедног стила била нарочито развијена.

[318] Херман Мелвил (*Herman Melville, 1819-1891*), амерички писац, приповедач и песник. Један је од најзначајнијих америчких књижевника 19. века. Његово капитално дело је роман „Моби Дик.“ (*Moby Dick*).

критичко и ауто-осуђујућем проповедном стилу са елементима патоса у поеми „Кларел“ написати: „Англосаксонци? Ко су они? / Англосаксонци — самилости немају / И ниједан им народ љубав не може пружити / Мрзе их милиони којима одузеше / Права — Индијанци на истоку и западу / Те пирате ове планете! Те трезвене пљачкаше, трезвене, лицемерне Мамонове гусаре / који у име Христа и трговине (Ох, месингана челенко!) / дефлоришу и последњи шумски пропланак!“ Други песник, Вилијем Вон Муди[319] у својој ће песми поводом америчке анексије Филипина у сличном маниру подигнутог тона певати: „Спасења ради пустимо острвљане да слободни буду; ти збуњени и обешчашћени духови; проклињаће нас са својих жалобних обала; којима ходају разочарани мртваци.“[320] Проповеднички тон и капацитет јавне речи да скоро у сваком тренутку може бити изговорена осећа се на пример и у аболиционистичком наративу, те ћемо код Теодора Велда наићи на: „Читаоче, позван си као поротник да судиш у једном јасном случају и да донесеш правичну пресуду. Предмет спора није закон него питање — какав је стварни положај робова у Сједињеним Државама?“[321]

Поређења ради наводе се делови два јавна обраћања поводом прихватања новог Устава: „...Нека се дакле ова молитва, која изазива подршку Свевишњег и његов благослов над нашим промишљањима одржава свакога јутра пре него што приступимо нашем послу; и нека један или више представника свештенства буде замољен да је одржи“[322] и други „након свега, упоредимо све уставе које смо видели са овим Уставом САД и видећемо да немамо разлога да се стидимо своје земље. Напротив, осетићемо најснажнију жељу да паднемо на колена и захвалимо небесима што нам је дао да се родимо и образујемо у овој

Поема „Кларел“ (*Clarel: A Poem and Pilgrimage in the Holy Land*, 1876), епска је поема, настала у каснијој фази Мелвиловог стваралаштва. Представља најдужу песму америчке литературе, са око 18 000 стихова. Тематски је подељена између античких и историјских тема, и мотива који се тичу савременог тренутка. Испевана је у неправилној рими јампског тетраметра, осим Епилога. У цитираном одељку јасно се види експлицитна критика опште матрице англосаксонске културе, онако како је песник види. Сматрамо да је супротност овог става са неким ранијим песниковим тврдњама у директној вези са искуством Грађанског рата, политичким и економским околностима убрзаног корпоративног развоја и спољнополитичким дешавањима који су већ у то време указивали на могућу перспективу развоја међународних односа САД (искуство рат са Мексиком, анексија Тексаса...).

[319] Вилијам Вон Муди (*William Vaughn Moody, 1869-1910*), амерички драматичар и песник. Аутор је комада *Велика подела* (*The Great Divide*). У његове поетске драме спадају још *Маска пресуде* (*The Masque of Judgment),* и *Евина смрт* (*The Death of Eve*).

[320] Изворно у Matthiessen, Francis Otto, (ed.), *Oxford Book of American Verse,* Oxford, 1950, p.462, преузето из: Роберт Н. Бела, *Погажен завет,* стр. 91.

[321] Weld, Theodor D, „American Slavery as it is “, New York, 1839, прузето из: Драгољуб Живојиновић, op. cit., стр. 138.

[322] “Motion of Prayers in the Convention”, Franklin, *Autobiography, Poor Richard, and Later Writings*, p. 398.

земљи, одредивши нам судбину да живимо под њеним законима.“[323] Уочава се да критички интелектуалци 19. века нису имали тешкоће при артикулацији својих политичких ставова. Проблем скрајнутости ових гласова, међутим, не види се у неразвијеним вештинама и способностима јасне елаборације и стилског уобличавања политичке поруке. Када би то био случај, онда би се погрешно претпоставило да историјски релевантни представници критичиког мишљења у САД нису аутохтони представници културне и политичке традиције. Када би то био случај, онда би премиса да је култура феноменолошки хоризонт који иницијално детерминише чланове једне политичке заједнице, након којег долазе све друге социолошке релације између чланова те заједнице, укључујући и експлицитне политичке везе, био у потпуности погрешан. Ако би то била полазна претпоставка онда би основно усмерење овог и претходних радовима — једно интегрално културолошко-политичко усмерење – било сасвим излишно. Са друге би стране оваква претпоставка би имплицирала да се у вредносном смислу представници критичког мишљења у 19. веку не сматрају релевантним представницима америчког културолошко-политичког дискурса. Овакав би став поткопао академску релевантност истраживања, јер би детерминисао тему као ефемерну. Даје се, међутим, следећи став којим се тврди:

- Да су представници критичког мишљења репрезентативни чланови америчке културе који су се јавним говором самодефинисали као политички актери и поред својих других, некада и релевантнијих позива и позиција;
- Да су били у могућности да у свом јавном говору укажу на раскорак између идеја и реалности;
- Да је ова способност последица чињенице да су се епистемиолошки, методолошки и идејно напајали са истог извора културно-политичког наслеђа као и представници политичког естаблишмента.

Потискивање гласова крититке и њихова општа историјска скрајнутост нису последица њихових мањих способности и вештина. Ако се има у виду да се међу овим личностима налазе и један Емерсон, Мелвил, Твен, Вилијем Лојд Гарисон, Ема Голдман, Јуџин Дебс или Торо онда се мора закључити да ни у ком случају нема простора за став о

[323] Adams, „A Defence of the Constitution of Governemnt“, у Mason, *Free Government in the Making*, p. 163.

ефемерности или нелегитимности идентитета, биографија и ставова критичких мислилаца. Потискивање је похрањено у једној другачијој равни која је мање видљива — у субверзивном потенцијалу наратива о једнакости, индивидуализму и демократији. Ако се једнакост посматра као политичка категорију и разуме као једнака могућност политичке партиципације свих чланова заједнице, онда је неупитност њене позитивне вредности апсолутна. Ако се, међутим, једнакост посматра у контексту једнаке политичке тежине ставова, мишљења и на крају критике свих чланова заједнице у односу на природу те заједнице, ставри стоје другачије.

Конфзуна природа једнакости проистекла је из чињенице да је успостављањем САД и дефинисањем једнакости као вредности дошло до природног и међузависног односа два наведена политичка стања. Укратко, други је произилазио из првог јер „што више грађани бивају једнаки и међусобно сличнији, умањује се свачија склоност да слепо верују извесном човеку или извесној класи. Повећава се склоност да се верује маси, и све више то бива схватање које води свет... У доба једнакости, људи немају никакве вере једни у друге, због своје сличности; али баш та сличност улива им безгранично поверење у суд јавности, пошто су сви сличне памети, не чини им се вероватно да се истина не налази на страни већине.“[324]Ако се прихвати ова тврдња, а у претходном одељку се у елаборацији ишло овом смеру, онда се чини логичан и следећи став који тврди да „у једнакости јасно видим две тенденције: једну, која свачији ум води новим мислима, и другу, која би га радо свела на то да више не мисли. И назирем како би, под дејством извесних закона, демократија угушила слободу мишљења, којој демократско друштвено уређење погодује, те би се људски ум, пошто је раскинуо окове што су му их некад наметале класе или људи, сада оковао општом вољом мноштва.“[325]

Из овога следи ндивидуализам као друга вредост идеолошко-политичке парадигме, а која исто тако нивелише важност, кредибилност и последично политички утицај партикуларног става, мишљења и идеје. Ако је индивидуалност врховна вредност једне заједнице, то не искључује могућност синергије индивидуалитета у политичку или друштвену силу која би деловала у циљу остварења општег интереса, али је та могућност у значајној мери смањена у односу на оне друштвене системе у којима је колективни

[324] Алескис де Токвил, *Демократија у Америци*, стр. 384.
[325] Алексис де Токвил, op.cit., стр. 385.

интерес утемељен као једна од врховних вредности. Опасности колективних политичких наратива су несумњиве и кроз историју има речитих примера о поседицама истих.[326] Сумња није усмерена на капацитет слободе говора као основног људског права, већ на уочене колатералне појаве које су последица паралелног процеса имплементације овог права у савременим демократијама на плану политичке акције. Уочава се унутрашње кретање у смеру опадања политичке моћи грађанина, јер је „покидана веза између личне слободе појединца и колективне моћи бирача“[327], чега има данас како у САД, тако и у демократијама Европске уније. Ако се јавни говор разуме као механизам који служи за придобијање подршке унутар политичке заједнице за остварење одређеног политичког циља, онда је укупна оствареност циља управо сразмерна квантификованом опсегу политичких истомишљеника. Другим речима, колико потенцијалних следбеника (подржавалаца) пошиљалац поруке кроз јавни говор успе да задобије, толико ће политичке моћи и утицаја добити. Оно са чим упоређујемо јавни говор 19. века и где се уочава опадање његове снаге је губљење позиције на простору критичког и потенцијалног капацитета јавног говора да анимира, мобилише и усредсређује гласове политичке разлике у смеру политичке акције.

Нема дилеме да је са уставним дефинисањем слободе говора дошло до револуционарног помака на плану појединачних права и слобода. Дилеме, међутим, има код питања да ли је уставно дефинисање овог фундаменталног политичког права смањила субверзивност те слободе на плану изворних револуционарних идеала који су остварени правно-политички кроз Декларацију независности а историјски кроз субверзивно поткопавање неадекватног политичког система британске империје. Из овога следи да је уставно дефинисање слободе говора осигурало слободу појединца унутар политичког тела који се назива федерална држава, истовремено ослабивши могућност синергије појединачних гласова у јединствени глас разлике и потенцијалног унутрашњег притиска на политичке структуре да изврше прилагођавања система и институција захтевима грађана.

3.3.5. Уставно дефинисање јавног говора

[326] Режими у бившем СССР-у, НР Кини, Црвени Кмери у Камбоџи (Кампућија) на пример.
[327] Иван Крастев, *С вером у неповерење: може ли демократија да опстане када не верујемо својим лидерима*, Београд, Клио, 2013, стр. 20

Уставом, односно Повељом о правима, слобода говора је заједно са правом грађана на јавно окупљање и упућивање петиције влади, осигурана и дефинисана као фундаментални принцип, право и слобода унутар правно-политичког система. Ово је уставно решење амерички и цивилизацијски преседан који је један од генератора унутрашње еволуције америчког друштва. Еволутивни карактер ове слободе похрањен је у њеном капацитету да, у процесу друштвено-историјског развоја и промене захтева и циљева политичких процеса о којима би се износио одређени став или ставови, континуирано нивелише напетости и тензије унутар политичког тела, од најниже до највише форме политичке заједнице: од места, града, округа, преко савезне па до федералне државе. Правно регулисање слободе говора представља револуционарни аспект уставног текста јер је „врховним законом земље“[328] обезбеђена правна сигурност америчког грађанина у односу на структуре власти, као и неповредивост његове личности у исказивању политичког мишљења. Уколико се прихвати да исказивање става у јавном простору увек у себи носи потенцијал политичког, онда је уставна заштита слободе говора имплицитно заштитила и потенцијал критичког мишљења, које се у оквирима овог рада доминантно разуме као мишљење у области политичког. Са друге стране, ако се сваки политички систем посматра као опресивни апарат моћи, у широком погледу кроз историјску перспективу овај уставно-правни институт може се посматрати и као унутрашњи субверзивни механизам. Његова субверзивност уочава се управо на плану снижавања притиска на систем изнутра, а што је омогућено дистрибуцијом одређене количине политичке моћи у руке сваког грађанина. Још једном се мора нагласити да се овом елаборацијом не доводи у питање свеукупна вредност и значај уставно-правног дефинисања слободе говора и штампе у америчком и свим другим случајевима савремених демократија у свету, укључујући и Републику Србију. Оно што се покушава је елаборација уоченог извесног историјско-процесног парадокса који поседује капацитет за пасивизацију снажне колективне политичке акције која би била на линији идеје Декларације независности о праву на побуну.

[328] Устав САД назван је *врховним законом земље* у члану 6. Устава САД, став 2: „Овај Устав и они закони Сједињених Држава који ће се убудуће доносити; сви склопљени уговори или они који ће бити склопљени у име Сједињених Држава, врховни су закон земље“. Види у: Бекчић Пјешчић Гордана, *Од идеје до слободе: револуционарни аспекти америчке државотворности,* стр. 171.

Оног тренутка када је сваком појединцу дистрибуирана подједнака политичка моћ кроз институт слободе говора и право окупљања, фундаментално је заштићена неповредивост личног политичког простора унутар заједнице. Истовремено је, међутим, у комбинацији са идејом једнакости, перманентним географским и политичким ширењем државе, економијом заснованом на профиту, масовном производњом и изузетно брзим ширењем тржишта које је погодовало утврђивању профитно засноване економије и тржишне утакмице, оваква уставно-правна форма последично довела унутар демократског поретка до тога да „кад човек који живи у демократској земљи пореди себе појединачно са свима који га окружују, са гордошћу осећа да је раван свакоме од њих; али кад погледа све њих у целини и сам стане спрам те велике заједнице, сместа је сломљен услед сопствене безначајности и слабости.“[329] Ако се набројано постави у перспективу претходно елаборираних социолошко-културолошких премиса: подозрења према интелектуализму, непостојању меценарства, наративу свеопште једнакости у ширим слојевима, ниској стопи образовања, као и извесне немужевности интелектуалног рада, долази се до закључка да је једна од кључних и несумњивих вредности — слобода говора , окупљања и права грађана на упућиввање петиције влади у циљу исправљања неправди — ослабила потенцијал америчког друштва да перманенто и синергично негује висок ниво критичко-интелектулног мишљења са једне стране, али је са друге смањила и могућност да се на плану ширих друштвених слојева нека идеја, став или политчки захтев уобличе у политички циљ који би био дијаметрално супротан, другачији, а тиме и угрожавајући за претежне владајуће политичке агенде које јавно мњење прихвата, а политички естаблишмент намеће као заједнички. Тако је могуће да „у Сједињеним Државама демократија непрестано доводи нове људе на управу јавним пословима; власт уноси, дакле, мало доследности и реда у мере које предузима. Али општа начела владања постојанија су ту него у многим другим земљама, а главна схватања по којима је уређено друштво трајнија су.“[330]

Овом ставу додатну аргументацију даје следећа уочена појава: иако је слобода говора уставним дефинисањем загарантована као право на читавој територији САД, владавина општег мишљења и притисак јавног мњења, односно и мишљења већине које се

[329] Алексис де Токвил, op.cit., стр. 384-385.
[330] Ibid.

у ситуацији свеопште једнакости највише прати, вршили су притисак на појединца унутар локалних средина. Тај је притисак заснован на страху од једног „другачијег типа деспотског терора, у коме тиранин није владар самодржац, већ пре једна компактна већина која подрива либерални поредак због страха проузрокованог тиме што традиционални ауторитети отпадају у модерности.“[331]

3.3.6. Закључна разматрања

За развијање критичке мисли у САД али и њен истовремени неуралгични положај заслужни су: позивање на очигледност коју красе идивидуализам, субверзивност, правна логика, те правнички систем закључивања, уставно дефинисана слобода јавне речи, развој медија и публицистичке литературе, политичко-правно наслеђе. Неуралгичност потиче од уоченог слабљења јавне критичке мисли у 19. веку у односу на револуционарни дискурс исте коју је стварала револуционарна генерација Очева оснивача. Другачије друштвено-економске прилике и убрзан економски развој, развој медија, унутрашњи секционални односи и позиција САД на континенту са свим паралелним процесима који су се дешавали, уз склоност ка практичним знањима и подозрење према високој учености као и замирање правне мисли као чувара критичког мишљења, утицали су на опадање политичког ефекта критичке мисли. Изведени закључци не пледирају на тврдњу да је потискивање критичког мишљења било нека завера елите и структура моћи. Заузима се, међутим, став којим се тврди да су одређена системска решења унутар политичког система, економски односи, као и наслеђе револуционарне политичке културе, извршили одређени унутрашњи притисак на укупан потенцијал америчког друштва за критичко мишљење, осујетивши тиме у развојном историјском луку појаву јачих и политички ефикаснијих појава и личности на том плану.

Када се из перспективе савремног тренутка погледа историјски развој критичких гласова не може се пренебрегнути Токвилова мисао да су последице „таквог стања погубне и опасне за будућност“[332] као квалитетна тема неког будућег рада. Истовремено социолошка доминација ставова већине, у мери у којој то елаборирају Токвил и Хофстадер, наводи на закључак да америчка култура јавног простора поседује известан

[331] Свенсем, Лаш Фр. Х., *Филозофија страха*, Београд, Геопоетика, 2008. година, стр. 116.
[332] Алексис де Токвил, op.cit., стр. 216.

паланачки, провинцијални дух, што не кореспондира са прокламованом идејом слободе говора, као ни са наративом јединства у мноштву.

3.4. Формирање америчке интелектуалне елите у 19. веку

3.4.1. Економски развој и тржишна цена интелектуалног рада

Куриозитет америчког интелектуализма лежи у чињеници да су креатори САД били највећи интелектуалци свог доба. Већина се бавила јавним функцијама, што је било последица њиховог веома солидног имовинског стања[333], порекла и образовања. Синергија њихових свих атрибута, у комбинацији са духом просветитељства које је заговарало тезу да су врлина и заштита исте основни мотив[334] уласка у политичку арену, учинили су да се у револуционарној генерацији створи до тада невиђена сила критичког мишљења, креативног правно-политичког мишљења, теоријских опсервација, али надасве конкретног активног и практичног политичког деловања. Политичко-интелектуална заоставштина Очева оснивача била је подлога за креирање митолошког наратива, али и даљи развој критичког мишљења, јер је амерички модел јавне личности тако уобличен на биографијама најбољих. Ово је осигурало митолошки статус Очева оснивача, али је отежало уобличавање критичко-интелектуалне елите у каснијим периодима, јер је матрица на коју су се угледали процесом историјског удаљавања постајала све више дивинизована. Ако се, сходно томе, претпостави да унутар политичке заједнице не постоје механизми који препознају и штите вредности економски несврсисходног рада, те се на тај начин појединац доводи у опасност економски незавиднije позиције у односу на друге чланове заједнице, онда је на нивоу личног избора вероватније одрицање од уласка у сферу оног рада који не доноси профит и материјална средстава за задовољење животних потреба. У таквој расподели снага појединац нужно не мора да се у потпуности одрекне своје склоности ка критичком сагледавању друштвено-политичких феномена као професионалног избора, али ће он, уколико је та врста делатности економски неисплатива, бити истовремено принуђен да се посвети додатним активностима које ће доносити зараду, која, макар минимално, задовољава свакодневне потребе.

[333] О економским претпоставкама Устава САД биће говора у петом поглављу.
[334] Видети у Данијел Џ. Борстин, *Американци. Колонијално искуство* (нарочито поглавље 4.), стр. 95-132.

Док је револуционарна елита могла у свом историјском тренутку да се у потпуности посвети јавном раду и критичком мишљењу, бројне јавне личности 19. века у највећем степену нису имале ту привилегију, јер су поред активности на плану јавног ангажмана, морале да се у великој мери посвете и другим пословима[335], будући да им порекло и имовински статус, а тиме и широко образовање које је у 18. веку ишло раме уз раме са овим претпоставкама, нису биле гарантоване.

Док је амерички наратив о успеху обичног човека био омогућен уставно-правним дефинисањем бројних слобода и права, осигуравши неповредивост грађанског простора у домену слободе вероисповести, говора, окупљања, штампе, политичке партипације, права на праведно суђење са поротом и бројних других, политички систем и законодавни оквир нису осигурали економску једнакост свих америчких грађана јер она и није била део политичког пројекта при успостављању САД за Очеве оснивача. Тако је основна америчка дилема о којој је нарочито говорио Орест Бронсон[336], питање превазилажења хоризонталне поделе друштва на две класе, власника капитала и оних који изводе рад, основно друштвено-политичко питање у друштву заснованом на идеји једнакости. Ово ће се питање прелити на свеукупност социјалних односа и појава током америчке историје, те је већ „рад створен у годинама младе републике, како тврде аутори, фундаментално различит од модела активности који су подупирали колонијалну Америку.“[337] Бронсон је увиђао да „без обзира на тврдње од стране више класе да уз право гласа и једнаку шансу на тржишту радник у потпуности представља независну страну, у земљи која је наклоњена ропству, исти тај радник заправо у фабрици и пољу мало искуси од те замишљене слободе или једнакости.“[338]

Не заступа се став да тржишна економија на либералним принципима нужно креира неадекватно окружење за развој интелектуално-критичког мишљења. Заступа се,

[335] Успон обичног човека је наратив настао на идеји једнакости као америчкој вредности чија је суштина друштвено-економски успех појединца као последица његових способности и рада, а не претходно утврђених премиса, попут племенитог порекла, наследства и друштвеног статуса породице. Овај наратив лексички преобликован у фразу *од брвнаре до Беле куће* (*From the Log Cabin to White House*), често је коришћен и за описивање појединих америчких председника као потврда егалитарних принципа у области политике, а током 19. века нарочито у случају Абрахама Линколна и Ендрјуа Џексона.

[336] Орест Август Бронсон (*Orestes Augustus Brownson, 1803-1876*), интелектуалац и активиста, проповедник, борац за радничка права. Критичар америчког економског система. Близак покрету трансцедентализма. Главна дела: *The American Republic, Works in Political Philosophy, The Laboring Classes: An Article From The Boston Quarterly Review (1840).*

[337] Christopher L. Tomlins, *Labor, and Ideology in the Early American Republic*, p. 259.

[338] Martin J. Burke, *The Conundrum of Class; Public Discourse on the Social Order in America*, p. 99.

међутим, став да је промена друштвеног поретка која се догодила са Америчком револуцијом значајно утицала на позицију критичког мишљења у корпусу свих других друштвених промена које је донело стварање федералне државе. Економска независност Очева оснивача, природа колонијалних економских и друштвених односа, другачије социолошко разумевање разлике између сталежа и класа, општи консензус око приступа виших слојева јавним пословима, као и већ поменути заједнички интерес револуционарне елите да заштите своје економске интересе у процесу одвајања од Енглеске, чине у новој држави током 19. века непостојеће феномене. У новим условима опште једнакости на плану једнаког приступа тржишту креирана је специфична друштвено-политичка клима која није заговарала отпор према критичком мишљењу као врсти рада и капитала (sic), већ га је поставила у равноправан положај са свим другим облицима људског рада. Брз економски развој утицао је на то да је „током прве половине 19. века, број Американаца који су били запослени код другога, у пољопривредним и непољопривредним занимањима, порастао значајно. Непољопривредна занимања рапидно су се повећала. Између 1820. и 1850. године ван пољоривредних газдинстава број радника се повећао са око 800 000 на нешто мање од три милиона.“[339] Повећање броја економски зависних радника у земљи која је стварана за слободне фармере морало је утицати на смањење опсега слободе.

3.4.2. Пригушени гласови разлике — политички ангажовани Други

Ако се прихвати став да су, као што је малочас објашњено, економска сврсисходност и диктат тржишта кључни механизми који покрећу америчко друштво у процесу перпетуиране промене као константе током 19. века, онда се чини нужним да се исте појаве разумеју и као економске полуге пригушивања критичког мишљења, што делимично потврђује изнету премису да иза процеса потискивања се не уочава завера елите, већ да је америчка варијанта тржишне економије као колатералну појаву проузроковала смањење општег капацитета за развој критичке мисли.

Било би једнострано и уско гледиште ако би се ови механизми прогласили за примарне, јер је раније у раду уочено снажно деловање неких других, социо-културних механизама као што су подозрење према образовању, општи низак ниво писмености и образовања, нарочито на новим територијама и државама, социјална структура

[339] Christopher Tomlins, op. cit., p. 259.

досељеника, религијски покрети ревивлализма и њихов утицај на локално становништво, ослањање на црквена учења као извор знања, друштвена и економска ефемерност просветне струке, мачоистичка предрасуда о феминизираности високе учености, конфликт општег схватања једнакости са дистинктивним фактором које критичка мисао нужно доноси појединцу унутар заједнице, континуирана мобилност грађана и померање у простору, једнакост гласа као узрок дисперзије његовог кумулативног утицаја у политичком простору, утицај штампе и непопуларност озбиљне научне и друштвене литературе. Ако се погледају сви до сада уочени фактори који се препознају као генератори процеса потискивања, намеће се закључак да су они као целина, али и појединачно, смештени претежно унутар опште друштвеног хоризонта, и да представљају оне снаге које из друштва делују на појединца, вршећи одређени притисак и производећи одређене ефекте на истог. Било да се ради о економским претпоставкама, које се имплементирају на најширем, федералном плану, спуштајући се сукцесивно према најужој политичкој заједници, или су пак у питању фактори који већи притисак и утицај остварују на ужем плану локалне заједнице, као што је случај са локалним односом према оним појединцима који носе са собом разлику мишљења о питањима која се тичу идентитета те исте заједнице (нпр. однос према ропству, Индијанцима), притисак који се уочава увек има смер од колектива ка појединцу.

Ако имамо у виду раније елаборирану јавни говор и критичко мишљење као експлицитну политичку активност у јавном простору, онда се намеће као логично да уочени притисак од политичке заједнице према грађанину такође буде дефинисан као политички притисак. Ако се исказивање ставова о политичкој заједници (њеном идентитету, начину функционисања, вредностима на којима почива и другим евентуалним питањима), схвати као политички чин, онда се чини нужним да околности, силе и друштвени механизме који посредно и имплицитно утичу на развој или стагнацију такве активности буду дефинисани као политички. У друштву које је идеолошки засновано на слободи, једнакости, праву и појединцу какве су САД у 19. веку, не претпостављају се нити налазе директни правно-политички опресивни механизми који би угрозили слободу и права белих америчких грађана мушког пола. Уочава се, међутим, постојање одређених социо-културних механизама који су извршили посредну субверзију над грађанином, а што унутар политичког хоризонта није друго до тиранија већине. Из наведеног се намеће

да прихватимо став којим се тврди да „доминација тих идеја није производ завереничке групе која се уортачила и заверила да друштву наметне партикуларни поглед на свет. Нити је, пак, случајност, невина последица слободног људског мишљења. У питању је процес природне (или тачније неприродне) селекције, у којој су одређене правоверне идеје охрабриване, финансиране и гуране напред од стране најснажнијих механизама наше културе. Ове су идеје протежиране, јер су биле безбедне; нису претиле етаблираном богатству и моћи.“[340]

Раније је исказано слагање са Токвиловом тезом о притиску већине и доминацији општег мишљења, односно онога што се назива јавним мњењем. Доминација јавног мњења, то јест, општег мишљења већине као последице једнаког статуса и политичке легитимности појединачног грађанског гласа, на ширем плану историјског развоја погубна је за друштво у целини, јер сукцесивно снижава капацитет тог друштва за еволутивне политичке процесе због ограничавања појединачног политичког развоја грађанина. Ако је, дакле, исказивање политичког става, другачијег од јавног мишљења у 19. веку улажење у стање конфликта и антагонизма са заједницом унутар које се појединац исказује у јавном простору, онда га акт исказивања сврстава у политички Другог. А када је Други, онда се на њега не могу применити општа правила политичког колективитета, јер „пошто друштвеност у свом чистом облику, нема ни крајњег циља, ни садржаја, ни резултата изван саме себе, она је потпуно оријентисана на личности...Али баш зато што је све оријентисано на њих, личности не смеју да се претерано истичу.“[341]

С обзиром да се у случају САД говори о држави у којој су уставно-правно дефинисане бројне грађанске слободе и права, чиме је грађанин заштићен од опресивних механизама власти и структура моћи, сабијање политичког простора за критичку мисао у том систему извршено је механизмима које се не могу назвати ауторитарним и недемократским. Сви се ови механизми (успостављен демократски политички систем на принципу поделе и контроле три гране власти, уведени слободни избори, представничка влада, обезбеђено слободно унутрашње тржиште) разумеју као социо-политилчки и социо-културолошки. Као такви, они дефинишу Другог у оквиру својих премиса које нису

[340] Howard Zinn, *Declarations of Independence: cross-examining American ideology*, Harper perennial, 1990, Harper Collins Publishers, p. 3.
[341] Георг Зимел, *Социологија друштвености*, преузето из Рисман, Дејвид, *Усамљена гомила: студија о промени америчког карактера*, Медитеран паблишинг, Нови Сад, 2007. година, стр. 136.

засноване на експлицитно политичким претпоставкама, већ на претпоставци неуклапања појединца у парадигму заједнице[342] којој пледира да припада, јер „надзор владе и њене претње врло су изузетне. Оно што уобичајено делује на дневном ниову јесте тиха доминација одређених идеја.“[343] Стање тихе доминације истовремено је тешко и лако да се уочи, уколико се америчко друштво посматра из позиције Другог. Тешко је због тога што је полазна перспектива најшира могућа, па се Сједињене Државе посматрају као целина. Будући да су, као такве, у сваком смислу изузетно велика целина, уз додатну обимност предмета истраживања, онда је лако пренебрегнути бројне појединости у процесу нивелације погледа на тему. Са друге стране, позиција Другог омогућава да се релативно лако уоче извесне деформације којима је посвећен овај рад утемељен на полазној хипотези о раскораку идеја и реалитета, из разлога што се посматрање врши од споља ка унутра и што у том процесу поглед није замагљен личним односом према посматраним феноменима, што смањује опсег реметилачких фактора у процесу анализе.

Изнет је малопре став о постојању провинцијалног духа који није у сагласју са идејом слободе говора и са идејом јединства у мноштву. Уочава се контроверза, извесна неуралгична тачку америчког мишљења: друштво утемељено на универзалним принципима унутар себе трпи притиске ретроградних и стеретипних ставова који су генератори општег мишљења. Са једне стране уочава се постојање индивидуализма као претпоставке критичке мисли, док са друге постоји локална средина која заступа партикуларне, ретроградне ставове који нису ништа друго до паланка, а та паланка није ништа друго већ тиха претећа доминација већинског мишљења јер „у свету паланке, важније је добро се држати устаљеног обичаја него бити личност. Све што је претежно лично, индивидуално (ма у ком правцу), непожељно је пре свега зато што је обележје света, као чисте негације паланке, дакле обежање стилске поливаленције, а ова поливаленција је, за паланачки дух, чисто отелотворење какофоније, музика самог пакла.“[344]

Деловање ових сила на нивоу федералне државе је тешко уочити, али утицај локалне заједнице на појединца је унутрашњи процес који није лако детектовати

[342] Херни Дејвид Торо завршава у затвору због одбијања да у дивљини плаћа порез, док један Хенри Џејмс, класик америчке књижевности 19. века, због своје наклоности према Европи трпи непријатности и сели се у Британију где објављује романе о европској аристократији.
[343] Howard Zinn, *Declarations of Independence: cross-examining American ideology*, p. 5.
[344] Радомир Константиновић, *Филозофија паланке*, Нови Београд, Откровење, 2006., стр. 7.

теоријским инструментаријумом политчких наука јер „паланка није у свету, она је у духу, свуд' могућа јер је немогућа као апсолутна стварност, али могућа у свету који, зато, никада и нигде не може да буде она потпуна отвореност, непреглед и неред, што иде све до самог апокалиптичког хаоса, као у визијама овога духа.“[345] Контрадикција овог става на примеру САД само је прва реакција, нарочито ако се има у виду раније изведена елаборација о развијеној култури читања штампе, развоју медија и тренигу политичког активизма током револуционарног и државотворног периода, нарочито у случајевима директног конфликта са структурама моћи одмах након стварања САД, а које је обрађено у другом поглављу. Управо позиција спољног посматрача, а на основу до сада уочених механизама долази се до закључка да је пригушивање развоја критичке мисли у САД, а која се у овом раду дефинише термином *гласови разлике,* дошло кроз сложен процес кумулативног притиска одређених социо-културних феномена међу којима се не уочавају експлицитни опресивни политички механизми. Намеће се закључак да је политичка Другост, а што критичка мисао у овом раду јесте, у америчком случају суштински генерисана друштвено-културним развојем током 19. века и да је у значајној мери последица америчке културе.

3.4.3. Располућеност америчког критичког мишљења

У корену америчког друштвено-политичког ткива налази се дијалектички сукоб[346] опречних снага, који систем гура у супротним смеровима. Ако се прихвате претходно изнети и елаборирани ставови може се закључити да дихотомијски парови као што су слобода и ропство, једнакост и владавина имовине, право на тражање среће и капиталистички економски односи, отворено друштво и клаустрофобични радикали, верске слободе и верски фантизам, имплицирају постојање тињајућег дијалектиког сукоба, а који се огледа у појави и трајању опречних ставова које дефинишу САД као високо неуротско друштво бројних социолошких, економских, културолошких и политичких

[345] Радомир Константиновић, op. cit., стр. 161.
[346] Дијалектички сукоб овде се разуме као континуирана тежња ка уједињавању супротности.

напетости. У том је друштвеном окружењу настала и америчка критичка мисао која од раних дана[347] потврђује неуклопљеност историјске реалности у идеолошку матрицу. Нужно је претпоставити да је и само критичко мишљење такође потенцијално неуралгично, јер се мора имати у виду да се као релевантан критички говор не схвата свака партикуларна супротстављеност друштвено-политичкој стварности. У зависности од односа према посматраном раскораку и политичког захтева који ти ставови носе, лако се може видети на којој страни дијалектичког сукоба се налази појединац који износи свој став, односно, да ли заговара универзалне или крајње париткуларно-ретроградне идеје. Јер „дијалектички однос између универзализма и партикуларизма, између свеобухватности и искључивости налазимо код свих народа. Али само је у Америци универзалистичко схватање постојало напоредо са најгрубљом и најсуровијом искључивошћу.“[348]

Тако, на пример, док са једне стране имамо Хернија Тороа који ће у протесту против америчко-мексичког рата и првог отвореног експанзионизма Полкове амдиниистрације[349] рећи „како доликује човеку да се понаша према данашњој америчкој влади? Одговарам да он не може имати везе с њом, а да се не осрамоти. Ни за тренутак не могу признати ту политичку организацију као своју владу, јер је истовремено и влада робова. Сви људи признају право на револуцију, то јест право да се откаже послушност влади и да јој се пружи отпор кад њена тиранија или ефикасност постану неиздрживи... Другим речима, када шестину становништва народа који је преузео на себе да буде прибежиште слободе чине робови, а целу једну земљу неоправдано осваја и покорава страна војска, и намеће јој војни закон, мислим да за поштене људе није рано да се побуне и дигну револуцију.“[350] Скоро истовремено Џорџ Фицхју објављује своју „Социологију Југа“ са индикативним поднасловом „Неуспех слободног друштва“[351], у којој тврди да „статистика криминала показује да морална супериорност роба над слободним радником

[347] Антифедералисти као што су Патрик Хенри, Ричард Хенри Ли, Џорџ Клинтон, Меланктон Смит и Роџер Шерман. Бројни су Очеви невољно потписали Устав, бунећи се против чврстих овлашћења федералне власти, непостојања Повеље о правима, и нешто мање нерешеног ропског питања.
[348] Роберт Н. Бела, op. cit., стр.122.
[349]Америчко-мескички рат (1846-1848), конфликт је између САД и Мексика и први еклспицитни експанзионистички акт САД. Проглашење независности Тексаса од Мексика из 1836. године резултирало је анексијом Тексаса од стране САД 1845. године, што је довело до рата. Рат је вођен у време администрације председника Џејмса К. Полка. Мир је постигнут Споразумом из Гвадалупе Хидалга.
[350] Есеј „О дужности грађанина да буде непослушан“, настао је као ауторова реакција на америчкио-мексички рат и освајање мексичких територија и анексију Тексаса. Хенри Дејвид Торо, *О дужности грађанина да буде непослушан*, Глобал Боок, Нови Сад, 1997, стр. 15.
[351] Џорџ Фицхју (*Fitzhugh, George 1806-1881*), *Sociology for the South, or, The Failure of Free Society*.

већа него његова супериорност над животињским светом. Никада нећете међу робовима наћи тако понижену класу као ону коју ћете наћи на доковима и предграђима великих градова. Господар захтева и спроводи начела морала и производње. Бојимо се упоређивања наших црнаца са одбеглим англосаксонским кметовима, јер би се могло утврдити како црнци пролазе много боље и да међу њима има много мање криминала него међу белцима... Нема закона и полиције која их може сапети и ограничити, јер господар њима управља боље него што је то закон икада чинио. Али, ови су славни дани одавно прошли.“[352]

Уколико би се претпостави да Фицхју није критички глас разлике, јер није на линији одбране, односно, потврде полазне хипотезе, резултат би био превара услед брзоплетог и неоснованог учитавања (сопствених) претпоставки шта критичка мисао јесте. У овом појединачном случају мора се узети у обзир да су Стари Југ и његови представници налик Џорџу Фицхјуу или Џону Калхуну[353], представници јужњачког критичко-мисаоног отпора званичним политичким структурама Севера које су диктирале економске односе унутар Уније. Када се иа виду све наведено могу се уочити две битне чињенице које говоре у прилог наслову овог одељка о расположености америчке критичке мисли. Први је да разумевање критичког мишљења у 19. веку има контроверзан статус јер закључци зависе од референтне тачке у односу на коју посматрамо његов развој. Други се тиче међузависног односа економије и политике, како на нивоу федералне државе, тако и на нивоу критичког појединца, који је у највећем броју случајева економски зависан. И док Торо упућује јавни позив грађанима да поштују своје право на побуну и промене власт, Фицхју имплицитно следи и додатно радикализује контроверзнији, трећи став Првог члана Устава САД, којим је извршено уставно-правно поништење људског и, консеквентно, грађанског идентитета црних робова кроз успостављање института три петине.“[354]

---

[352] Fitzhugh, *George, Sociology for the South, or, The Failure of Free Society*, p. 35, преузето са http://docsouth.unc.edu/southlit/fitzhughsoc/fitzhugh.html, страници приступљено 29. септембра 2015. године.

[353] Џон Калхун (*John Calhoun, 1782-1850*), политичар и државнк из Јужне Каролине. Вођа ратних јастребова (*War Hawks*), који су заговарали рат са Британијом 1812. године, Монроов министар одбране и Тејлоров државни секретар, дугогодишњи сенатор. Аутор најзначајније политичке теорије о правима појединачних држава Уније. Први потпредседник у историји САД који је дао оставку на то место.

[354] „Број чланова Представничког дома и износ непосредних пореза распоређују се на поједине државе које могу бити укључене у овај савез, сразмерно насељености сваке од њих, која се одређује кад се укупном броју слободних лица, укључујући она која су се обавезала на службу за одређен број година, а искључујући неопорезоване Индијанце, додају *три петине осталих* лица.“ Устав САД, Први члан, став 3. Види у:

Уочава се да је у САД свака друштвена појава на општем, националном плану дубоко неуралгична, зато што генерише супротне ставове појединих друштвених група до тачке непомирљивих разлика. Будући да је суштина разлике похрањена на плану идејног и вредносног корпуса у економском систему који је дозвољавао померање вертикално и хоризонтално на социјалној лествици, али и просторно, те су разлике остајале углавном на подношљивом ниову разлике у гледиштима. Било да се говори о појавама као што су имовински цензус, однос рада и капитала, социјални покрети, ропско питање, истребљење индијанских племена, верска слобода, хришћански фунадментализам, женско питање и проблематика црначких права из угла белих феминисткиња, радикална борба против алкохола, досељеника, појединих етничких група[355], свака од наведених изазивала је истовремено опречне ставове, закључке и супротстављене визије. Иако сматрамо да је антагонизам потентна стваралачка ситуација, у случају унутрашње напетости и дијалектичког сукоба у америчком друштву налазимо се у релативној дилеми. Ако смо закључили да је свака друштвена појава од општег националног значаја нужно генерисала дијалектичко стање у према датим појавама, али и политичко стање истог предзнака, а што је остављало одређене последице, не можемо а да се на запитамо шта је на дубљем нивоу америчког друштвеног бића изазивало тај антагонизам. Уколико се уочене и набројане дихотомије посматрају као равноправне дијалектичке парове, онда се да претпоставити да је известан заједнички именитељ у корену њихове историјске појавности.

3.4.4. Радикални противници и умерени рационалисти

Када се погледа закључак о култури као хоризонту унутар којег грађанин трпи притиске у претрпаном 19. веку[356], долази се до закључка да су бројне контроверзе

Гордана Бекчић Пјешчић, *Од идеје до слободе: револуционарни аспекти америчке државотворности*, стр. 161.

[355] Осим на Кинезе и Јапанце у другој половини 19. века, увођење усељеничких квота у првим деценијама 20. века се односило на европске нације које нису биле међу великим силама, а нарочито на све словенске расе.

[356] Један од прилога рада биће хронологија најзначајнијих догађаја у САД током 19. века из које ће се лако видети у којој мери се у елаборацији опште и појединачних хипотеза мора све време имати у виду густо и интензивно кретање америчког друштва на унутрашњем плану историјског развоја. Стално враћање на ту чињеницу је известан интелектуални захтев који се мора имати на уму јер се, у противном, обимност бројних историјских догађаја у релативно кратком историјском периоду неће моћи довољно квалитетно контекстуално сагледати.

америчког друшвено-политичког живота нужно условиле појаву радикално супротних ставова, што може да подржи тезу о контроверзи и разлици америчког друштва у односу на општу европску парадигму. Ако се има у виду већина крупних историјских догађаја током 19. века, да се уочити њихова некомпатибилност у контексту сагласја са идеолошким премисама америчког креда или пак са уставним одредбама. Један од најбољих примера је куповина Луизијане[357] коју је потписао председник Томас Џеферсон 1803. године. Тим уговором САД су од Француске купиле милион квадратних километара земље. Са једне стране, овај политички чин осигурао је ширење америчких граница на Запад, сукцесивно ширење државе и избијање њених граница на Пацифик, обезбеђење спољних западних граница, потискивање једне европске силе са америчког континента и отварање могућности за убрзани економски развој. Са друге је стране, куповина Луизијане учињена директним и свесним кршењем Устава САД од стране њеног председника, запечатила је судбину индијанских племена и културе на целокупној територији Северне Америке, које ће бити збрисане војним походима и притиском досељеника. Дошло је до проширења ропства на неколико нових територија/држава, што ће консеквентно довести до Грађанског рата, јачања политичке и геостратешке позиције САД да се само двадесет година касније донесе Монроова доктрина, као и до отварања могућности да Сједињене Државе постану економско-политичка сила на глобалном плану , иако се скоро читавих двадесет година након његовог доношења на овај документ гледано као „само на једно гледиште председника Монроа.“[358]

Од тренутка када је, међутим, први пут употребљена, Монроова доктрина постала је „стални чинилац америчке политике у Северној Америци, а на Јужну је делотворно проширена тек кад је дошло до спора о граници Венецуеле 1895. године.“[359] Куриозитет куповине Луизијане је да је тај чин од Томаса Џеферсона направио једног од најјачих председника САД у историји, иако је управо он био заговорник идеје да је набоља влада што минималнија у опсегу, величини и овлашћењима. Куриозитет Монроове доктрине је чињеница да је у највећем степену она дело Џона Квинсија Адамса, чиме је он имплицитно постао претеча експанзионистичких циљева председника попута Џејмса

[357] *The* Louisiana Purchase *of 1803.*
[358] Паркс, Хенри Бемфорд, *Историја Сједињених Америчких Држава*, стр.193
[359] Ibid.

Полка, Вилијема Мекинлија[360] и Теодора Рузвелта[361]. Уколико се зна да је Квинси Адамс након свог председничког мандата, тачније 1841. године, пред Врховним судом заступао интересе афричких црнаца у случају Амистад[362] онда се може уочити на овом примеру у којој су мери највиши доносиоци одлука били неуротично растргнути између онога што је захтевала реална политика са једне, и онога што су има наметали политичка култура и наслеђе на којем су одгајани са друге стране.

Ако се , пак, изврши анализа неке од пресуда Врховног суда, а нарочито оних које су донете за време другог мандата Џона Маршала, опет ћемо наићи на дијаметрално супротне последице које су утицале на даљу историју САД. Пресуда у процесу Марбури против Медисона[363] из 1803. године поставила је америчко судство на свим ниовима надлежности у функцију тумача и бранитеља Устава САД, а Врховн суд САД као тело које тумачи уставност свих судских и законодавних аката на федералном нивоу. Тиме је имплицитно, али и експлицитно (ако се прочита Маршалов dictum), предупрегнута нерегулисаност законодавног међупростора између федералне и савезних држава, а на штету чланица Уније. На тај начин је судија Маршал запечатио револуционари пројекат стварања федералне државе, јер је заштитио Устав принципом апсолутне правне неповредивости. Са друге је стране остало проблематично питање у којој је мери на тај начин суспрегнута слобода држава-чланица као релевантних политичких заједница, које на унутрашњем плану треба да креирају свој законодавни оквир као један од експлицитних прерогатива власти и њене самопотврде. Када се сагледају последице ових и сличних историјских епизода, које све заједно чине политичку историју америчког 19. века, чини се логичним и надасве нужним да се заговорници и опоненти унутрашњег стања на плану идеја и политичке реалности јављају и као радикални и као умерени, јер се једни у процени појединачних потеза држе идеолошке матрице, док се други окрећу ка захтевима реалне политике историјског тренутка који пред актере поставља одређене захтеве. Контроверза овог стања је да су и једни и други у праву у односу на полазиште,

[360] Вилијам Мекинли (*William McKinley, 1843. – 1901.*), 25. председник САД.
[361]Теодор Рузвелт (*Theodore Roosevelt, 1858–1919.*), 26. председник САД.
[362] United States V. Libellants and Claimants of the Schooner Amistad, her Tackle, Apparel and Furniture, together with her Cargo, and the Africans mentioned in the several Libels and Claims, 40 U.S. 518 (1841), argued 22-24 February 1841, decided 9 March 1841, by vote 7 to 1, Види у Hall, Kermit L., *The Oxford Guide to United States Supreme Court Decisions*, Oxford University Press, 1999, p.11.
[363] Marbury v. Madison, 1 Crunch (5 U.S.) 137 (1803), argued 11 February 1803, decided 24 February 1803, by vote of 5 to 0., Види у Hall, Kermit L., op. cit., p. 173.

односно перспективу из које посматрају политичке феномене. Може се прихватити став да је политички и економски ефекат бројних потеза политичког естаблишмента са ставновишта реалполитике неспоран, те би неодговорно било тврдити да је у интересу Сједињених Држава требало чинити другачије. Из угла уско национално-политичких интереса несумњиво је да су бројни политички потези били мотивисани заштитом и задовољењем појединачних политичких и других интереса и циљева Уније од којих су само неки анексија Тексаса, рат са Мексиком и преузимање територија, куповина Флориде, куповина Аљаске, ширење територије, развој железнице, комуникација, укрупњавање пољопривредних поседа, федерална политка насељавања, парцелисање поседа од северозапада па према Стеновитим планинама, геостратешко промишљање улоге и положаја САД у систему међународних, још увек колонијалних односа европских сила, обезбеђење повољних услова и заштитних царина америчкој трговини и северним индустријалцима. Проблем се не уочава у сфери политичких потеза које држава чини уз легитимитет политичке подршке коју је задобила у законом дефинисаном облику од стране оних који чине чланове политичке заједнице. Ако се упореде друштвено-економски контекст САД и Европа тог времена, неће се уочити значајније разлике на штету Сједињених Држава. Из тог угла, разумљиви су умерени рационалисти који су се јављали у јавном животу, заговарајући поступно сукцесивно увођење некадашњих робова у стање слободе, исељеничку политку према некадашњим робовима у Либерију, другачије и мирније решавање индијанског питања кроз исељавање, оснивање резервата и изолованих насеобина за племена.

Проблем у америчком случају настаје на плану парадигматског уклапања партикуларног догађаја, политичке одлуке, политичког процеса или било ког другог феномена у области политичког живота са идеолошко-политичким наративом који се разуме као званична представа о САД. Уколико посматрач процењује партикуларни политички акт федералне власти из угла идеолошке матрице, онда је конфликт неизбежан. У ситуацији када је политички систем креиран на основу идеолошке матрице универезалних вредности сваки је несклад између историјског факта и задате парадигме место конфликта јер представља раскорак и јаз. Тај расцеп не дозвољава самообнављање идентитета унутар референтног оквира вредности на које се политички систем и друштво позивају, јер „ако једног дана одлучимо да редефинишемо ова уверења и утврдимо тада да

она не долазе природно из нашег осећања и спонтаних жеља, и нису резултат нашег независног мишљења, и у суштини, не кореспондирају са реалним светом који нам је у искуству, онда ћемо доћи до важне преломне тачке у нашем животу. Наћи ћемо се у позицији испитивања и конфронтације са америчком идеологијом“[364], и тада је могуће да се у јавном простору јаве радикални опоненти политичком систему који не следи своју идеолошку парадигму: „Потврђујемо као основни принцип да је рад, који је креатор свог богатства, дат свим бићима. Потврдивши ово, заклињемо се да ћемо прихватити финалне резултате ове операције и њеног тако радикалног принципа — одбацивање система заснованог на профиту, истребљење свих монопола, укидање привилеговане класе, опште образовање и братство, савршену природу размене, и најбоље и највће од свега, коначно уништење те нечисте љаге над такозваном хришћанском цивилизацијом, сиромаштво маса... Ми смо свесни да наш циљ не може бити достигнут у једном кораку. Узимамо у обзир незнање, себичлук, предрасуде, корупцију и деморалисаност народних вођа, и у широкој мери, самог народа; али и даље захтевамо да се предузуму неки кораци у том смеру. Због тога, решили смо и проглашавамо рат против система надница, рат против садашњег финансијског система, који заробљава рад, а обожава капитал, чини богате још богатијим, а сиромашне још сиромашнијим, и преокреће републику у аристократију капитала...“[365] Уколико је јавни наратив о идентитету америчког политичког система настао на идеји да су сви људи једнаки, слободни и све што идеолошка парадгма носи, при чему појам једнакости није шире елаборирaн, те се може, сходно таквој формулацији, схватити у апсолутном, а не само искључиво партикуларном смислу, онда неприлагођеност историјских чињеница том наративу и митолошком обрасцу креира неуралгично стање располућеног идентитета нације и друштва, јер не дозвољава хармонијско самообнављање тог идентитета.

3.4.5. Закључна разматрања

Америчко опредељење за капиталистички економски систем створило је атмосферу у којој су профит и економска сврсисходност рада предуслови човекове позиције у

[364] Howard Zinn, *Declarations of Indepedence; Cross-Examining American Ideology*, Harper Perennial, 1990. p. 5.
[365] „The Foundation of the Labor Movement“, The text of an 1871 speech by Wendell Phillips, Scanning and OCR are taken from the book: Theodore C. Pease, (ed.), *Speeches, Lectures and Letters by Wendell Phillips, Second Series*, Boston: Lee and Shepard, 1905, pages 168-177 Вендел Филипс (*Wendell Philips*), преузето са http://www.deleonism.org/text/hd000008.htm, страници приступљено 17. августа 2017. године.

друштву, што је утицало и на статус интелектуалаца и тржишну вредност његове робе. Уколико се претпостави да ангажовање сопственог рада код другог успоставља експлицитно економски, али имплицитно и политички зависган однос, онда се чини очигледним да је тржишна економија двоструко предупредила, сапела простор за развој критичког мишљења у оном капацитету како је то учинила политичка елита која је створила државу: сабијањем физичког времена за ту врсту рада на плану појединачне биографије због нужности задовољења животних потреба, уз истовремено креирање културолошко-социолошког стереотипа о друштвеној ефемерности такве врста рада која нема тржишну вредност. Контроверзу додатно појачава континуирани дијалектилчки сукоб који се манифестује појавом радикално супротстављених ставова који се препознају као последица озбиљности питања и проблема са којима се суочавала критичка мисао 19. века, али и континуираног латентног антагонизма између реалполитике и идеолошког обрасца. Посебност критичке мисли у САД види се и у чињеници да се јавља на оба пола идеолошког спектра те је можемо посматрати из две перспективе, у зависности од наших идеолошких и/или истраживачких преференција.

3.5. Закључна разматрања

Из свега наведеног у трећем поглављу може се закључити да је критика мисао током 19. века развијана у значајно другачијим политичким, социолошким и културолошким околностима у односу на 18. век, а да је успостављање економског система на основама либералне тржишне економије додатно потиснуло могућност његовог пуног развоја. Све квалитативне премисе које су красиле критичку мисао Очева оснивача, као што су индивидуализам, правна логика, јасна елаборација и позивање на очигледност, наставиле су да постоје и током 19. века.

Захтеви друштвено-политичке реалности, међутим, у спрези са економским статусом критичких интелектуалаца и опште друштвеним односом према интелектуалном раду, дефинисали су друге циљеве унутар јавне сцене. Интензиван економско-демографски развој који је изазивао унутрашње турбуленције и процесе, у комбинацији са континуираним променама на свим нивоима друштвеног живота, није био у стању да створи подстицајно окружење за контемплативно-критичко сагледавање друштвених појава. Струју антиинтелектуализма у америчкој мисаоној традицији генерисало је

мноштво фактора: пуританско наслеђе, демографска револуција, верска учења, фундаменталистичка усмерења, неписменост, ниско образовање, дух паланке, секционални сукоби и разлике између Југа и Севера. Тржишни односи, са своје стране, кључно су утицали на извесну стагнацију ове сфере јер је диктат тржишне економије био неумољив. У тој ситуацији додатни, онтолошки раскол између идеолошке парадигме и политичке стварности стварао је расцеп унутар самог идентитета америчког бића, што дефинишемо као узрок хроничног неуралгичног стања у области критичке мисли.

4. ПОЛИТИЧКЕ ПОСЛЕДИЦЕ МИТОЛОШКОГ НАРАТИВА

4.1. Уводна напомене

У овом поглављу анализираће се креирање америчког митолошког наратива. Разумевање мита темељи се на раду неколико аутора који су проучавали мит као архетипску и/или политичку категорију.[366] Задатку се како би се утврдило да ли унутар америчког мита постоји нешто што је утицало на слабији развој критичког односа према стварности 19. века, или је митолошки наратив у неком степену одговоран за рано појављивање раскорака између америчких вредности и историјских чињеница. Поглавље је усмерено је на проверу пете посебне хипотезе[367]Стварање митолошког конструкта дефинише архетипске принципе које чланови заједнице могу да прихвате као сопствене вредности, чиме се успоставља оквир идентитета заједнице. Сижејне целине мита похрањују одређене вредности унутар архетипског памћења, које потом кроз историјско трајање и обнављање изнова потврђују идентитет колектива (државе, нације, етничке групе, конфесије и сл.). На овај начин, „односом према прошлости фундира се идентитет групе, а сећањем на своју историју и предочавањем фундирајућих фигура сећања, група се потврђује у свом идентитету“.[368]

4.2. Митови и легенде колонијалног доба

4.2.1. Први пилгрими и Мејфлауер

Свако промишљање америчког почетка почиње и завршава се са новоенглеским пуританцима. Ако би требало позиционирати пуритански наратив у митолошком конструкту, он би заузео место мита о почетку.[369] Основни мотив пуританског насељавања било је креирање Новог Сиона, што имплицира да је стварање новог света примарни унутрашњи есхатолошки мотив миграционих кретања. Сижејна чворишта пуританске колонизације су Споразум са Мејфлауера и Град на брду. Споразум са

[366] Јан Асман, Емилио Ђентиле, Клод Леви Строс, Роберт Н. Бела, Мирча Елијаде, Карен Армстронг, Хауард Зин.
[367] Којом се претпоставља са митологизација револуционарног периода обезбеђује америчком друштву превазилажење друштвено-политичких напетости.“
[368] Јан Асман, *Култура памћења: писмо, сећање и политички идентитет у раним високим културама*, Београд, Просвета, 2011, стр., стр. 52.
[369] Слично какво, на пример, у грчкој митологији има мит о Хроносу и Зевсу.

Мејфлауера „представља почетак америчке политичке историје, који је утемељио три суштинске вредности америчке политичке културе: политичко самоорганизовање у циљу општег добра, протестантски појам савеза (*covenant theory*), и писани документ као механизам који успоставља политичку заједницу.“[370]

Споразум са Мејфлауера успоставља три преседана који граде спецификум америчке политичке традиције. Први је његов креационистички карактер политичког манифеста. Добровољним креирањем и потписивањем документа путници су се удружили у политичку заједницу.[371] Новостворени политички ентитет, односно, грађанско политичко тело[372], легитимитет црпе из документа који су створили његови потписници. Тако Споразум постаје конститутиван политички документ, конституција (устав). Његово стварање успоставља заједницу која почива на принципима који су документом дефинисани, док су потписници уједно чланови својеврсне уставотворне скупштине која документ доноси. Кључна разлика је у томе што потписници Споразума нису ничији изабрани представници, већ креирају документ за себе, што представља акт самоорганизовања, самоуспостављања и директне демократије. Ако у тадашњој Северној Америци влада стање правно-политичког вакуума или, још прецизније, правно-политичког ништавила које захтева политичко успостављање од ничега ка нечему, од непостојања до битка, онда је јасно да је избор који је једини био могућ био избор самостварања и самоуспостављања, а што додатно потврђује раније изнет став да је постојање политичког креационог потенцијала раноколонијалних наратива ван сваке сумње. У питању је политички преседан који антиципира будуће револуционарне скупштине.[373]

Други преседан је културолошке природе. Споразум представља архетипску матрицу стварања ex nichilo, која снагу црпе из темпоралног удаљавања наратива у ванисторијску прошлост. Процес удаљавања чини да документ добија атрибуте

[370] Гордана Бекчић Пјешчић, *Од идеје до слободе,* стр. 80.
[371] „Ми, чија су имена потписана...овим писменима, свечано и заједнички, у присуству Бога и сваког од нас, правимо уговор и здружујемо се у грађанско политичко тело за боље срећивање и очување и унапређивање речених циљева; и на темељу њега озакоњујемо, уставновљујемо и уобличавамо такве правичне и за све важеће законе, уредбе, прописе и дужности, с времена на време, и за које ће се наћи да најбоље одговарају и доприносе општем благостању колоније...“ Види у: Драгољуб Живојиновић, *Документи о америчкој историји*, стр. 9.
[372] Тако у самом Споразуму потписници дефинишу идентитет заједнице коју документом оснивају.
[373] Види у: Гордана Бекчић Пјечић, op. cit., стр. 35 – 52.

митолошког конструкта првобитног мита, којим започиње америчка политичка историја. Трећи је правни преседан и тиче се записаности и природе Споразума са Мејфлауера. Амерички правни простор је писани простор. Записаност правном простору доноси известан дијалектички карактер. У атрибуту записаности смештена је субверзивност америчког правног простора која је допринела стварању раскорака који ова дисертација разтматра. Субверзивност се уочава већ у предреволуционарном добу. Захтевима за враћање права и привилегија колонијама, Очеви оснивачи су се позивали на записане оснивачке повеље колонија, где је краљ онај правни субјект са којима су колоније склапале, речено је раније, уговорни однос. Као записане, повеље си постале правно непроменљиве и неповредиве[374], јер им је записаност осигурала правни идентитет финалних правних аката, чији садржаји нису могли дискурзивно да се тумаче већ искључиво експлицитно, чиме је правна аргументација била на страни побуњеника. Истовремено, пракса записивања правног акта на посредан начин врши субверзију политичко-правног кредибилитета Декларације и Устава о чему ће бити речи у петом поглављу.

4.2.2. Град на брду као политички манифест

Град на брду[375] је други митолошки сиже пуританског доба. Створио га је пуритански вођа Џон Винтроп[376] током путовања у Нови свет на броду Арбела, 1630. године.[377] Винтропова идеја[378] успоставила је дијалектички однос религије и политике у

[374] Током колонијалног периода долазило је до измена и проширивања колонијалних повеља, али је начело суверенитета искључиво остајало и даље дефинисано као суверенинет миропомазаног краља. Преношење овлашћења са краља на парламент побуњени колонисти су одбацивали као правни нонсенс.

[375] У питању је новозаветни појам којим се Исус обраћао својим апостолима: „Ви сте свјетлост свијету; не може се град сакрити кад на гори стоји.“, Нови завјет, Јеванђеље по Матеји, 5:14, https://www.rastko.rs/bogoslovlje/novi_zavet/jevandjelije_po_mateju_c.html, страници приступљено 15. новембра 2015. године.

[376] Џон Винтроп (*John Winthrop, 1588-1649*), пуритански вођа, један од оснивача Масачусетса.

[377] „Ми морамо... да радимо и заједно трпимо, имајући увек пред очима наш задатак и заједницу на послу... Тако ћемо сачувати једништво душе у миру, Господ ће бити наш господар и биће му драго што пребива међу нама као међу својим народом и изручиваће благослов на нас у свим нашим поступцима, и осетићемо много више од његове мудрости, моћи, доброте и истине него што нам је то раније било знано. Видећемо да је Бог Израиља међу нама, када нас десеторо буде кадро да се одупре хиљади наших непријатеља, када он томе буде одао признање и част, да би људи о потоњим насеобинама рекли: Господ их је основао као оне у Новој Енглеској јер ми морамо узети у обзир да треба да будемо као град на брду, јер су погледи свих људи уперени у нас.“ Види у: Драгољуб Живојиновић, op. cit., стр. 18.

[378] И код Џона Ролфа (*John Rolfe, 1585-1622*), када говори о насељавању Вирџиније, наилази се на идеју тоталног почетка и тоталног друштва. Ролф има идеју нове Енеиде, која симболизује нови почетак.

америчком друштву, јер „визијом хришћанског краљевства које пуританци треба да створе, Винтроп је утемељио трансцеденталну визију новог почетка, која ће бити заметак будуће идеје о америчкој изузетности.“[379] Америчку изузетност разумемо као идеју о изабраности америчког народа за испуњење одређеног задатка који има, а што се види и из Винтроповог текста, цивилизацијски контекст. Ако се прихвати да „изабраност не значи ништа друго већ комплекс задатака који веома обавезују и ни у ком случају не смеју да падну у заборав“[380], мора се претпоставити да ће мотив и спремност да се испуни задатак које је поставио онај који је заједницу изабрао, а то је нико други до Бог, увек имати виши приоритет него обавезе које би заједница сама себи поставила. Будући да је вера покренула пуританце, па је тако и успостављање политичких тела предузимано зарад остварења божије мисије, може се сматрати да је дошло до трансфера сакралности из религијијског у политички дискурс[381], чиме се догодила сакрализација политике. У питању је процес у којем се део сакралног идентитета религијских артефаката преноси на политичке институције и симболе.

Врхунац тог процеса јесте америчка грађанска религија[382] као један од најважнијих механизама политичке културе у САД. Иако су још неки социо-културни процеси такође утицали[383] на стварање политичке културе, религијско-политички трансфер сакралности кључан је по интензитету и ширини домашаја. Синергија духовно-сакралних наратива о новом свету, изабраном народу и од Бога додељеној мисији, створили су унутрашњу кохезиону силу, која је генерисала трансцедентални темељ будуће државе: идеју посебности, позвања, завета, мисије, изузетности и будуће очигледне судбине (*Manifest Destiny*). Мит о изабраном народу је истовремено контроверзан јер у себи носи потенцијал сопственог потирања, јер овај појам „великим делом објашњава и оно најбоље и оно

[379] Гордана Бекчић Пјешчић, op.cit., стр. 81.
[380] Јан Асман, op. cit., стр. 29.
[381] Успостављање насеља, доношење уредби, декрета, правила и процедура путем правно-политичких аката, као и изградња институција, за пуританце јесте део извршења божанске мисије, тако да сваки политички акт или деловање имају дубоку религиозну мотивацију и контекст.
[382] Елементе грађанске религије уочавамо у следећем: дивинизовани статус уставног документа, митолошки статус Декларације независности, посебан статус америчке заставе и других симбола, сакрално-имепријална архитектура федералних зграда, постојање америчког револуционарног Пантеона, са Вашингтоном као централном дивинизованом фигуром, симболика „Заклетве застави“ (*Pledge to the Flag*).
[383] Емилио Ђентиле сматра да је „сакрализација политике у модерно доба почела са демократским револуцијама крајем 18. века, али да корене вуче из хуманистичке идеализације грађанске религије Грка и Римљана, нових лаичких схватања живота, друштва и државе, традиције, ритуала и симбола слободних зидара, и коначно, из културе просветитељства.“ Емилио Ђентиле, *Религије политике: између демократије и тоталитаризма*, Београд, Библиотека 20. век, 2009, стр. 63.

најгоре у Америци.“[384] Ако су САД прво модерно демократско друштво, идеја о изабраности чини се као нужан унутрашњи генератор који врши мобилизацију свих ресурса у циљу остварења права на трагање за срећом[385]. Уколико се посматра унутрашњи развој који следи након успостављања државе, сврсисходност наратива о изузетности је очигледна. Идеја мисије и позвања омогућавала је унутрашњи социо-политички консензус[386] око општих начела и принципа. Када он постоји, кохезија унутар заједнице је већа и снажнија. Консензус омогућава јачање осећања припадности и идентитета, ограничавајући простор за појаву разарајућих елемената, друштвених група и фракција.[387] Ако смо рекли да је су америчке вредности похрањене у универзалним принципима, онда нам је јасна и привлачност идеје о изабраном народу и његове цивилизацијске мисије. Проблем није у сакрализацији политичког простора, већ у начину имплементације преузетих сакрално-митолошких категорија на плану реалполитике, на унутрашњем и међународном плану, јер је „политичка употреба мита о изабраном народу суштински утемељена као јавни наратив и масовно прихваћена у другој половини 19. века и то је коришћено као оправдање за освајања и ширења републике. Уз подстицаје који су давали индустријализација и светска утакмица, вера у демократију све се више поистовећивала са вером у очигледну судбину америчке нације, сада схваћену као дужност да се англосаксонска раса даље шири.

„Тако тумачена, грађанска религија, уз наглашене националистичке, расистичке и империјалистичке тонове, упркос демократским институцијама, тежила је ка томе да добије црте интегралистичке и нетолерантне политичке религије која само англосаксонским Американцима признаје пуну припадност од Бога благословеној заједници“[388], што се може видети већ у говору Алберта Беверица: „Наш Бог је свом изабраном народу дао славну историју, јуначку историју која живи од вере у нашу мисију

[384] Роберт, Н. Бела, op. cit., стр. 69.
[385] Декларација независности, види у: Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 3.
[386] Теза Бенедикта Андерсона да, уколико у једном друштву постоји унутрашњи консензус око општих начела и принципа, кохезија чланова нације као замишљене заједнице је јача нигде се боље не уклапа него у наратив о америчкој нацији. Заснована на принципу супротном од идеје крви и тла, америчка нација у свом нуклеусу јесте конструкција коју дефинишу нове вредносне претпоставке: уместо етничке сродности идентитет дефинишу правни документ и воља појединца да се у довољној мери поистовети са идејом о заједничком идентитету. Детаљније у: Андерсон, Бенедикт, *Нација: замишљена заједница*, Плато, Београд, 1998. година.
[387] Медисон је пажљиво разматрао питање фракција као унутрашњих разарајућих елемената. Посебно видети „Федералист бр 10“, у Хамилтон, Медисон, Џеј, *Федералистички списи*, стр. 222-232.
[388] Емилио Ђентиле, *Религије политике: између демократије и тоталитаризма*, стр. 70.

и нашу будућност, историју људи из државе која шири своје границе ка неистраженим земљама и пустим дивљинама... историју народа који је за пола века множећи се загосподарио целим континентном, историју пророка који су видели зла наслеђена из прошлости и мученике који су умирали да би нас од њих спасли, историју божанску по својој логици: данас се налазимо тачно на половини њеног логичног наступања.“[389] У циљу профилисања дискрепанце овом ставу се супротставља сто година старији глас једног свештеника, који из оквира мита о изабраности каже следеће: „Сигуран сам да ће Отац свих људи оштро пресудити у спору против ових колонија због ропства црнаца, и да ће њихову децу, која су рођена као британски поданици, држати у вечном ропству.“[390]

4.2.3. Пуританска историја у митолошком дискурсу

Да би се политичка заједница дефинисала као друштво, њено постојање мора бити утемељено на две категорије. Њих Асман дефинише као посебност и трајање.[391] Посебност се схвата као скуп социо-политичких и социо-културних наратива који стварају дистинктивни отклон заједнице у односу на Другог[392] (Друге). У америчком случају изузетност је присутна у својој тоталности кроз политичку мантру о америчкој изузетности, где је Други представљен као европска[393] цивилизацијска парадигма. Категорија трајања, међутим, разуме се као дубоко проблематична и контроверзна. Појам се разуме као постојање политичке заједнице кроз дужи период непрекинуте историје, која обезбеђује већем броју генерација искуство истих друштено-политичких пракси и архетипских слика, које у колективном памћењу акумулирају критичну масу сличних садржаја и представа. Ови се садржаји, потом, од стране тих покољења, прихватају као идентификаоциона чворишта припадности истом културном дискурсу. Ако је, дакле, култура последица историјског трајања заједнице, онда је заједничко сећање, као „свест о свом идентитету кроз време“[394] један од њених предуслова. Митолошко памћење је

[389] Изворно у Емилио Ђентиле, op. cit., стр. 79.
[390] Пречанси Френсис Елиот из Синсинатија у писму Езри Стајлсу 1768. године. изворно у Winthrop D. Jordan, *White Over Black*, University of North Carolina Press, 1968, p. 299. Види у: Роберт, Н. Бела, op. cit., стр.73.
[391] Јан Асман, op. cit., стр. 39.
[392] О томе детаљније види у: Цветан Тодоров, *Ми и Други : француска мисао о људској разноликости*, библиотека 20. век, посебна издања, И. Чоловић, И. Меснер, 1994.
[393] Када се говори о посматраном периоду. У савременим билатералним и мултилатералним односима САД појам Другог се разуме у другачијем контексту.
[394] Види у: Јан Асман, op. cit., стр. 39.

корпус симболичких слика које имају експлицитну политичку функцију, јер служе потврди и самообнављању заједнице. Ако вака култура у свом примордијалном колективном сећању похрањује архетипско, митолошко сећање, онда је и митологизација пуританског почетка логичан прелудијум за изградњу америчке културе.

Контроверза лежи у опште прихваћеном наративу о историјској младости и извесној недовољности историјског трајања америчког друштва. Из компаративне перспективе могло би да се тврди да је период од 150 година[395] прекратак да би генеалошки процес стварања једне културе био довршен, али то је само једно од могућих гледишта. Својеврстан мањак (sic) историје у америчком је културном обрасцу надомештен померањем временски блиског тренутка историјског почетка (почетак 17. века) у далеко дубљу ментално-духовну прошлост. Пуританско и целокупно првобитно насељавање је техникама удаљавања дислоцирано и смештено у ваниторијско, митско време прадавног почетка. На делу је поступак нивелације одређених наратива у циљу убрзане генезе историјског памћења и мотивских слика. Поред Града на брду и Споразума са Мејфлауера ту је мотив Дана захвалности[396], као и друге сижејне слике пуритнског фолклорносг наратива[397]: радна етика, поимање времена, однос према браку, одгајање деце, сложени појам слободе, локална самоуправа, политичка партиципација, поимање тела и телесног, однос према спорту, смрти, давању имена и слично. Иако ће се истовремено развијати и наслеђе других конфесија[398] које ће бити уткано у културолошку матрицу будуће нације, највећи део онога што разумемо као америчке вредности долази из пуританског наслеђа.

4.2.4. Процес удаљења блиске прошлости као политички механизам

[395] Од првих насеобина до успостављања САД.

[396] „Дан захвалности (*The Thanksgiving Day*) прослављен је у време прве жетве, октобра 1621. заједно са Индијанцима из племена Вампагног. Свечаност је трајала три дана“. Види у: Драгана Машовић, *Судбински снови: увод у америчке студије: уџбеник за студенте англистике*, Зограф, Ниш, 2002., стр. 50 и у Cornelison, Pam & Yanak, Ted, *The Great History Fact-Finder*, Houghton Mifflin Company, Boston, New York, 2004, p. 466.

[397] Дејвид Хачет Фишер дефинише *folkway* као појам који означава динамичку и нормативну структуру састављену од вредности, обичаја и значења и која егзистира у свакој култури, било да говоримо о тзв. „примитивним“ или савременим, тзв. „високим“ културама. Фолквеј у себи садржи читав спектар пракси које синегичним деловањем креирају културну матрицу као непоновљиву и која је, зачудо, снажнија што је неко друштво модерније. Детаљније о томе: David Hackett Fisher, *Albion's Seed: Four British Folkways in America*, Oxford University Press, 1989, pp. 7-8.

[398] Пре свега англиканаца у јужним колонијама и квекера у Пенсилванији.

Миту је иманентно постојање у ваниторијском времену. Митолошко време је свето, сакрално време, те стога изоловано од временског тока у оквиру којег се одвија свакодневица пошто „учествовати религиозно у једном празнику подразумева излазак из свакодневног временског трајања и уклапања у митско време реактуализовано кроз празник. У извесном смислу, могло би се рећи да оно не тече, да оно није неповратно трајање. То је онтолошко, неповратно време“[399] и стога реверзибилно. Као такво, оно миту и митским сликама осигурава трајање и сврху, односно, капацитет за обнову и потврду заједнице која на њега полаже право. Посебност америчког прапочетка је у његовој документарности[400], што отежава херменаутику митског обрасца, истовремено омекшавајући контуре митског конструкта. Процес митологизације није извршен кроз усмену културу и предања, већ кроз савремена средства уметничког израза и архивску грађу. Технолошки развој и историјски тренутак у којем је започето креирање митолошког конструкта (20. године 19. века) омогућили су да се на релативно танком слоју времена истка чврста митолошка потка.[401]

Два су узрока процеса митологизације. Први је јачање федералне државе и последично стварање америчке нације, док је други остварење одређених политичких циљева. Као што је раније елаборирам став о медијској кампањи у освит Револуције, тако је важно истаћи да су стваоци САД и све наредне политичке елите имале јасну идеју о снази и утицају који доноси пажљиво третирање историјских факата. Агитација, пропаганда и промоција, лобирање, спиновање и све друге праксе које се користе у циљу остварења политичког интереса егзистирају у америчком друштву од његових почетака иако нису амерички изум. Креирање митолошког конструкта ишло је на два колосека. Први је митологизација колонијаних наратива (сижејних чворишта), заснована претежно на дивинизацији појмова, вредности и идеолошког оквира, без значајније визуелне потке. Митологизација револуционарног и уставног периода, поред идејно-идеолошке садржи и снажну, визуелну компоненту, која је у значајној мери наслоњена на стилске премисе

[399] Мирча Елијаде, *Свето и профано*, Београд, Алнари, Табернакл, 2004., стр. 51.
[400] Архивска грађа постоји од првих колонијалних насеобина.
[401] Бројни сликари, вајари, новинари, публицисти, песници током 19. и 20. века својом су продукцијом и интервенцијом извршили *сабијање* историјског времена, што је компримовало сижејне слике и довело до брзог стварања митолошког наратива. Даћемо овде само неке примере јер је број предмета, слика, промотивног и пропагандног материјала небројен: Betsy Ross (*Edward Percy Moran, 1917, слика*), Washington Crossing the Delaware (*Emanuel Gottlieb Leutze, 1851, слика*).

староримске уметности.[402] Копирањем староримског стила из периода развијеног царства у архитектури и визуелном идентитету федералне државе комуницира се, не само потреба за естетским изразом, већ, много више, једна снажна политичка поруке. Уочава се трослојни асоцијативни потенцијал коју носи староримска парадигма у архитектури федералних институција, изгледу и стилу скуплтура, биста и слика на којима су приказани кључни догађаји националне историје. Са једне стране је грандиозност грађевина која се оком појединца посматра одоздо на горе, асоцирајући физичком величином обим утицаја, снаге и моћи. Величина и грандиозност паралелни су Риму који је грађен за богове, а не за људе. Са друге стране, римска естетика подсвесно храни премису о новом Риму који се гради у Сједињеним Америчким Државама. Трећа, ништа мање важна ствар, јесте дијахрониско растезање перспективе. Историјска даљина античког Рима на идејном нивоу снажи и оплођује наратив о старости новог, америчког Рима, ојачавајући укупан митолошки конструкт. На овај начин добијен је други државотворни митолошки корпус. Овај називамо политичким митом, док пуритански називамо пасторалним. У комбинацији, они чине чврсто митолошко језгро америчког друштва, што потврђује тезу да је „прошлост социјална конструкција, чија бит произилази из потребе за смислом и из референтног оквира појединих стварности. Прошлост не постоји сама по себи, она је културна творевина.“[403]

4.2.5. Закључна разматрања

Колонијални, пасторални митолошки наратив има улогу првобитног мита кроз чије су се сижејне слике дефинисали идентитет америчке заједнице и неке од њених вредности: изузетност, позвање, изабрани народ, божанска мисија. Унутрашња снага пасторалног мита и значај вредности које су настале у његовом окриљу потврђују се у

[402] Класицистички приступ био је захтев епохе с краја 18. столећа, али мора се приметити да су обриси класицизма доминантни у односу на остале стилске правце. Најбољи представник је свакако Октавијан Август, који је увидео коју моћ има инструментализација уметничке праксе у политичке сврхе (Документарна серија Би-Би-Сија „Rome — How Art Made the World, бави се темом односа с јавношћу и политичког ПР-а на примеру античког Рима, посебно у време цара Октавијана Августа. https://www.youtube.com/watch?v=brW6GV6Rrco, страници приступљено 11. августа 2017. године).

[403] Јан Асман, *Култура памћења: писмо, сећање и политички идентитет у раним високим културама,* стр. 47. (Преузима се Асманов став који он гради позивајући се на радове француског социолога Мориса Хаблвакса који је креирао појам колективно памћење (*memoire collective*). При промишљању и тумачењу, што и Асман наглашава, овај појам колективног никако се не сме поистоветити са Јунговим термином колективног несвесног. Даље и дубље опсервације потражити код Асмана или у радовима самог Хаблвакса).

сталној реваloризацији и употреби тих наратива током читаве историје САД од настанка до данашњег тренутка. Снага и ефекат пуританског мита у политичкој култури земље није у сагласју са историјском близином пуританске колонизације, што упућује на закључак да претпоставка о ограниченом историјском времену унутар којег је искреиран пасторални мит није тачна, нити је од великог значаја за успешан процес митологизације. Удаљење дијахронијске перспективе додатно јепојачано избором староримске сценографије за визуелно-симболички референтни оквир на којем се гради револуционарни митолошки наратив.

4.3. Америчка револуција као мит: узроци и последице

4.3.1. Очеви оснивачи: амерички идоли

Генерација револуционарних лидера представља посебну и историјски непоновљиву групу људи. Појединачно, а пре свега као група[404], поседовали су врлине, вештине и знања неопходна за припрему побуне и победу у неизвесном Рату за независност. Спецификум митолошког конструкта Очева оснивача лежи у чињеници да САД немају Оца већ Очеве нације. Мноштво личности-међаша уместо једне грандиозне фигуре двоструко је значајно. Са једне стране у питању је извесна демократичност у расподели заслуга. Истовремено, варијабилност њихових биографија пружа могућност да се у темељ државе учита већ спреман Пантеон, у којем се мноштвом портрета заокружује митолошки конструкт. Дивинизација Револуције била је неопходна из још једног разлога: мултипликовање оца нације следило је друштвенополитичке прилике[405], јер је Пантеон био ефикасан механизам против опасности успостављања нове врсте династичке власти.[406] Очеви су већ током 30-тих година 19. века добили карактеристике

[404] Литература на тему *Founding Fathers* је обимна и раскошна. Један од савремених аутора који се дубински бави овом темом је и Џозеф Елис (Ellis, Joseph J, *Founding Brothers, The revolutionary Generation*, Vintage Books, A Division of Random House, Inc. New York, 2000, Ellis Joseph J, *American Creation*, Vintage Books, A Division of Random House, Inc. New York, 2007 и др.).

[405] Тринаест колонија међусобно независних али повезаних економским, родбинским, етничким, слободнозидарским, робовласничким и трговинским везама, огромна територија, герилски начин ратовања, велики логистички захтеви, успостављање Континенталне армије, медијска кампања, све је захтевало учешће великог броја завереника у планирању и извођењу револуционарног пројекта.

[406] „Американци су се јако бојали повратка на пређашње стање и успостављање извршне власти било је осетљиво питање. Поред великих личних заслуга и угледа који је несуњиво имао, постојао је известан интимни разлог што је баш Вашингтон изабран за првог шефа државе. Он, наиме, није имао потомака.

дивинизованих личности. Успостављање митолошког конструкта онемогућило је заузимање дистанце, става и критичко промишљање лика и дела сваког од њих понаособ, те ће се дуго чекати да ова митолошка представа, макар делимично, буде релативизована у корпусу хуманистичких наука.[407] У архивској грађи, међутим, има доста докумената који се већ током Револуције критички осврћу на америчке околности. Бројне су тешкоће и проблеми стављани на рачун револуционарних лидера. Тако ће Џозеф Плумб Мартин, војник Континеталне армије описивати лажна и изневерена обећања дата војницима који су се борили за Унију и њихове бедне услове и сиромаштво након Рата за независност.[408] Невидљивост ових примедби и критике чекала је скоро двеста година на Хауарда Зина и његову истраживачку методу која је на светло дана изнеала бројне, до тада непознате, историјске детаље о историји САД која одудара од званичне.

Документарност америчке историје од најранијих дана[409] омогућила је већ првим историчарима увид у архивску грађу на основу које су могли лако да искристалишу историјски верне, чињенично утемељене портрете Очева оснивача. Систематичнија релативизација митолошких наноса која би имала већи утицај на ширу јавност и друштвено етаблирану представу ишла је, међутим, јако споро. Ова ситуација збуњује када се зна да је у америчкој штампи током целог 19. века[410] често практиковано објављивање сатиричких, карикатуралних и алегоричних цртежа, што је у Европи тог времена било незамисливо. Политички цртежи служили су као снажно средство за слање политичких порука. Пракса се јавља у предреволуционарном добу[411] и служила је као

Опасност од успостављања неке врсте династичког председништва тиме је била уклоњена.“ Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, op cit., стр. 138.

[407] Што ће учинити тек Чарлс Бирд 1913. године у студији *An Economic Interpretation of the Constitution of the United States*, New York, Macmillan Company, 1961.

[408] „When those who engaged to serve during the war enlisted, they were promised a houndred acres of land, each, which was to be in their or the adjoining states. When the country had drained the last drop of service it could screw out of the poor soldiers, they were turned adrift like old worn-out horses, and nothing said about land to pasture them upon“, Marting, Joseph Plumb, A Narrative of Some Adventures, Dangers and Sufferings of a Revolutionary Soldiers (1830), у Zinn, Howard and Arnove, Anthony, *Voices of the People's History of the United States*, Seven Stories Press, New York, Oakland, 2009, p. 96

[409] Овде се реферира на приватне историје и јавну историју. Важно је нагласити да су компаније које су успостављале насеобине у колонијама Нове Енглеске захтевале од насељеника да воде редовне дневничке забелешке о свом животу и искуствима у Новом свету, од којих су бројне сачуване.

[410] Током председничких кампања, великих историјских догађаја, као медијски пратилац бројних јавних дебата, економских појава, у вези са робовским питањем, друштвеним покретима, а све то унутар Уније која је политички, економски и културолошки била подељена по оси Север-Југ.

[411] Први цртеж био је чувени *Join or Die*, објављен 5. маја 1754. године у Пенсилванијским новинама (*Pennsylvania Gazette*), чији је аутор био Бенџамин Франклин. Међу познатијим из тог периода је и *Colonies*

визуелно средство за лобирање и агитацију у корист Револуције.[412] Континуитет употребе ових медијских садржаја говори у прилог, не само постојања критичког погледа на политичку стварност, већ и експлицитне имплементације Другог амандмана федералног Устава о слободи штампе, као и високо развијене свести уредника о потреби субверзивног јавног говора у медијима. Потреба, међутим, за постојањем идеалне слике света и идеалне представе оних који су тај свет (државу) изградили имала је, чини се, дубље корене у колективном несвесном, а које се код Асмана назива *културом сећања*. У случају Сједињених Држава могла би се назвати *потреба за митом и предањем*, која се разуме као унутаршња тежњу заједнице да се успостави и изнова кроз време реуспоставља око идеалне представе свог сопства. Идеална представа утемељена је на историјском предлошку који, у циљу оснажења и легитимисања друштвено-политичке форме унутар које заједница егзистира, бива ослобођен оних детаља који га потенцијално могу ослабити и угрозити, док му се оне тачке на којима се наратив гради снаже извесним полирањем. Други стуб процеса је захтев историјског моментума и укупног контекста: јачање федералне државе након првих разочарења које је донела прва економска криза из 1819. године, физички нестанак највећег броја Очева оснивача до тог треннутка и перспективе даљег развоја САД које су се појављивале на хоризонту.

4.3.2. Џорџ Вашингтон: Отац нације

Ниједан од Очева оснивача нема у америчкој историји и колективној представи позицију какву заузима Џорџ Вашингтон.[413] Главнокомандујући Континенталте војске и први председник Младе републике је врховни Отац оснивач, чија представа има функцију идеала и својеврсног огледала у којем се огледају сви будући председници. Конструкт

Reduced, такође Фраклинов, објављена 1767. године, *Bloddy Massacre* Пола Ривира из 1770. године, *Bostonians Paying the Excise-Man* из 1774. године и *The Horse America, Throwing is Master* из 1779. године.

[412] Као облик експлицитног политичког јавног говора наставила је да живи у америчкој штампи и након успостављања САД и нико није био имун на њу. Са изузетком периода Адамсове администрације и важења Закона о Завери и Закона о странцима[412] ова пракса се интензивно наставила током 19. века. Закон о страницима (*Alien Act, 1798*) и Закон о завери (*Sedition Act, 1798*) донети су као правне мере у стању необјављеног али потенцијалног поморског рата са Француском у циљу заштите интегритета САД од шпијунских активности имиграната али су послужили федералистичкој администрацији и за обрачун са неистомишљеницима који су јавно износили оптужбе на рачун ове, тада владајуће политичке струје и председника Џона Адамса.

[413] Први међу једнакима, *Supreme Founding Father*, први председник САД, „заговарао јаку централну власт, подржао доношење Устава и оснивање Банке САД (*First Bank of USA*). Рођен је у Вирџинији у имућној плантажерској породици“. Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, op.cit., стр. 19.

Вашингтоновог лика и дела почео је да се креира већ у освит Рата за независност. Јер је требало легитимисати његову позицију команданта побуњеничке армије у формирању[414]. Чланство у масонској ложи и подршка оснивању војних ложа које је „синергично утицало на кохезију америчких оружаних снага и учинило да и у условима беде, малобројности, недостака хране и опреме, пораз далеко организованије и снажније енглеске војске буде могућ“[415] кључно је утицало на унутрашње јединство Армије. Захваљујући утицају слободнозидарских начела и Вашингтоновог инсистирања на њему, из масонерије су преузете и неке ритуалне праксе које ће у првим годинама бити често коришћене, те што ће трајно осигурати ритуални карактер америчке политичке културе[416] Увођењем одређених пракси и системских решења у војску као прву америчку федералну институцију[417] успоставио је прецендент политичког лидера *par excellance*. Институти „Опроштајне беседе“[418] и два председничка мандата[419] били су политички потези који су му додатно ојачали позицију и дефинисали неке праксе које и данас чине окосницу политичке сценографије око Председника САД.

И поред свега наведеног, Вашингтон није остао имун на критику још од времена Рата, о чему смо писали још у првом поглављу: „Данас пролазимо поред плантаже генерала Вашингтона, која је прилично велика. Неки људи у овим крајевима, тако сам чуо, поседују и по 30 000 јутара наслеђене земље и многи имају и по 300 и више црнаца да им раде као робови. Авај! Они који се представљају да се боре за права човечанства и слободу друштва уживају у угњетавању најгоре врсте... Док обећавају њима (робовима)

[414] Која је током четири године ратовања била веома често деморалисана.
[415] Гордана Бекчић Пјешчић, op.cit., стр.151.
[416]Једна од њих је церемонија полагања камена темељца за зграду Капитол хила септембра 1793. године, где је поптуно на снази Елијадеова *хијерофанија*, односно, излив светога: „Председник Вашингтон је у комплетним масонским регалијама повео процесију и извео слободнозидарски ритуал освећења камена, послуживши се при том масонским алатима.“ Види у Гордана Бекчић Пјешчић, op.cit., стр. 115.
[417] Револуционарна Континентална армија је прва америчка федерална институција. Вашингтон је уз подршку пруског војсковође Барона фон Штојбена увео ред у гомилу добровољаца и чланова колонијалних милиција (*colonial militia*) и од њих направио армију која је поразила Енглеску. Фон Штојбен је успоставио основе тактике, хигијене, дисциплине и кондиционих вежби у Континеталну армију.
[418] Опроштајна беседа (*Farewell Adress*) је говор којим се сваки председник опрашта од грађана након завршеног мандата. Вашингтон свој говор није јавно изговорио већ је он штампан у великом броју тадашњих новина.
[419] ФДР је једини амерички председик који је имао више мандата и то је било могуће управо због *common law* система. Вашингтонов одлазак након два мандата била је лична одлука и поштована је као неписано али важеће правило од свих потоњих шефова државе. ФДР је искористио празан уставни простор да остане председник и након два мандата у условима економске кризе и надолазећег Другог светског рата. Умро је на почетку 4. мандата. У време Трумана, који га је наследио, Конгрес САД доноси 22. амандман (усвојен 12. 03. 1947, ратификован 26.02.1951.) којим се место председника ограничава на два мандата.

слободу, сами су слуге корупције.“[420] Још значајније присуство критичког осврта срећемо у штампаним медијима, где је значајно поменути Бенџамин Франклин Башеа[421], који ће бити једна од жртава Закона о завери. Као уредник Филаделфијске зоре[422] критиковао је Вашингтона за лоше вођење државних финансија, тајне договоре са Француском током револуције, успостављање блиских односа са Британијом, као и за одређене монархистичке детаље у понашању. Баше је до данас остао један од највећих критичара Вашингтоновог политичког рада, мада је још оштрије нападао његовог наследника, Џона Адамса.

4.3.3. Религиозно-политичка дивинизација[423] људи и догађаја

Дивинизација људи и догађаја у случају САД је прилично интензивна и вршена је кроз бројне форме као што су сликарство[424], архитектура[425], вајарство[426], урбанистичка решења[427], поезија, производи масовне културе и нарочито ритуали.[428] У овом поступку проналазимо извесну контроверзу америчког државотворног наратива, јер је исувише

[420] Дневничка забелешка Џосаје Аткинса, војника Континенталне армије. Види у *The American Revolution, Writings from the War for Independence*, The Library of America, p.689.

[421] Бенџамин Баше (*Benjamin Franklin Bache, 1769 -1798*) унук Бена Франклина, син његове кћерке Саре. Оптужен је на основу Закона о завери. Умире пре суђења 1798. од жуте грознице у 29. години живота.

[422] Филаделфијска зора (*Philadelhia Aurora*) основана је 1790. године. У уводном едиторијалу Баше представља уређивачку политику: „This paper will always be open, for the discussion of political, or any other interesting subjects, such as deliver their sentiments with temper and decency, and whose motives appears to be, the public good“, према Smith (1990), *Franklin and Bache*, p. 102., преузето са https://en.wikipedia.org/wiki/Benjamin_Franklin_Bache_(journalist)#cite_note-12, страници приступљено 19. августа 2017.

[423] Дивинизација или деификација у најширем смислу представља израз за давање божанских карактеристика особи, ентитету, групи или активности. Апотеоза. https://sh.wikipedia.org/wiki/Divinizacija, страници приступљено 12. новембра 2016. године

[424] Портрети Очева оснивача, слике кључних тренутака Рата за независност, огромни мурали унутар зграде Конгреса (посебно кружна Ротонда) и Конгресне библиотеке, огромни мурали у Вашингтоновом националном масонском меморијалу (*George Washington Masonic National Memorial*).

[425] Све главне федералне грађевинем, од Беле куће, читавог комплекса Капитола којим доминира зграда Конгреса, Конгресне библиотеке, као и свих федералних грађевина које се налазе у Вашингтону (од зграде поште до разних департамана, односно, министарстава), одликује величина, монументалност и извесна класицистичка црта.

[426] Бројне скулптуре, бисте, као и споменици у екстеријеру у Вашингтону и другим старим градовима Источне обале (Бостон, Ричмонд, Филаделфија), поседују елементе монументалности са обавезном референцом према римском стилу. Овај тренд је нарочито изражен у случају Џорџа Вашингтона.

[427] Просторно планирање и изградња главног града тема је многих студија и анализа. Приликом изградње Вашингтона до најситнијих детаља се водило рачуна о симболици размештаја главних грађевина у простору и дубинског значења њоховог међусобног просторног односа. Нарочито је на просторно планирање утицала масонска симболика страна света и разумевања простора.

[428] Бројне политичке праксе у САД имају елементе ритуала, од полагања заклетве председника, преко Заклетве застави, начина сахрањивања војника који су дали живот за домовину, заседања Конгреса САД и сл.

интензивна и видљива потреба да се у традицији и наслеђу прошлости, а која аутохтоно не припада америчком простору, ипак пронађе корен који се темељи или потврђује легитимитет и припадност преседана (стварање САД) укупном, превасходно европском цивилизацијском оквиру. Наслањање на староримски дискурс у комбинацији са пасториалним пуританским митом осигурава како спецификум и посебност с једне стране, тако и припадност заједничком, цивилизацијском континууму с друге. Кључно питање које интензивна дивинизација поставља, а не даје на исти одговор, је следеће: одакле се генерише потреба да се америчка политичка историја веже за дискурс античке, римске културе, што је у директној супротности са општом демократском тенденцијом која пропагира власт и вољу обичног човека?

Асман тврди да чисти факти сећања не постоје, те да се прошлост не може сачувати као таква, „већ да од ње остаје само оно што друштво у свакој епохи може да реконструише у складу са својим спољним оквирима.“[429] Културно памћење увек има своје носиоце[430] тако да од природе и интереса групе зависи конструкт памћења које се преноси, односно повезивање и тумачење информација које су сачуване и које се преносе као колективна историја. Поставља се питање како је конструисана друштвена група носилаца културе памћења у америчком друштву, будући да је читав пројекат америчког наратива заснован на одбацивању утврђених и окошталих истина и културног памћења које преносе носиоци елите.[431] Интензиван поступак сакрализације и дивинизације у свакој култури онемогућава растезање мотива историјског почетка, односно, укида могућност другачијег погледа на историјски развој пошто је форматирањем митолошког образца креиран мејнстрим историјско-митолошки оквир који врши функцију званичне историје. Укратко, проузрокује релативизацију критичког мишљења према званичним истинама, а митолошко-симболички образац поставља за парадигму колектива, његовог постојања и идентитета.

Ако се прихвати Елијадеова тезу да празник није „спомен на митско време већ његова реактуализација“[432] онда се намеће схватање да је од снаге структура моћи и

[429] Јан Асман, op. cit., стр. 39.
[430] Видети код Јана Асман, op. cit., стр. 53.
[431] Питање елите овде се не односи да данашње схватање економске и политичке елите, већ оних група чији је позив био преношење колективних нематеријалних вредности. У историјском развоју бакља је ишла од једне групе до друге, тако да су се смењивале (од египатских писара, преко шамана, учитеља, научника...).
[432] Мирча Елијаде, *Свето и профано*, стр. 15.

њихове посвећености одржању митолошког наратива и неговању истог, зависило и да зависи самодефинисање заједнице у митском дискурсу који је под патронатом ових структура. Ако се зна да је медијска револуција и ширење медија почело још у предреволуционарно доба, онда је могуће да се постојећи ресурси искористе у циљу реактуализације, а тиме и ревитализације идентитета на свесно изабраној матрици, па се тако и могло чути да „ми Американци смо посебан народ, изабран народ, Израиљ нашег доба, ми доносимо ковчег слобода на свету... Бог је нашу расу предодредио за велике ствари, и човечанство их очекује. Велике ствари осећамо и ми у души... Наша снага је у нашој младости , у нашем неискуству лежи наше знање.“[433] Сваки колективитет потврђује свој идентитет, речено је раније, кроз митолошке праксе и архетипске слике. Исто тако, у односу према историјском времену, у начину на који политичка заједница сагледава сопствену прошлост, крије се један од механизама које заједица користи у савладавању садашњости. Архетипско „слагање“ мотивских слика које потврђују идентитет колектива, њене вредности и начела, јесте она потка на којој се успоставља култура једног друштва.

4.3.4. Две супротстављене визије

У случају Томаса Џеферсона и Александра Хамилтона најбоље се уочава утицај митолошког и критичког приступа у креирању имиџа неке историјске личности. Ниједан од Очева није у тој мери дивинизован са примесом романтизма као што је то био Џеферсон и ниједан није више критикован и често сатанизован као Хамилтон. И поред малочас описане Вашингтонове позиције, код Џеферсона постоји примеса додатног романтичног наноса који га издваја и додатно удаљава у ванвременској перспективи америчког мита. Џеферсон још за живота добија помало идеализован статус у оном делу јавности која га је подржавала, уз истовремену сатанизацију од стране политичких противника. И поред великог броја љутих неистомишљеника, ореол вирџинијанске аристократије, легат Декларације, изразита склоност ка апстрактном мишљењу и науци, све у комбинацији са личним радом на сопственом јавном имиџу, учинили су Џеферсона мистериозним Оцем оснивачем. Са друге стране спектра стоји Хамилтон, један од

[433] Хеман Мелвил, *Бела јакна*, преузето из Емилио Ђентиле, *Религије политике*, стр.76.

најмлађих, најамбициознијих и најспособнијих револуционарних лидера.[434] И поред свих достигнућа имао је врло негативан јавни имиџ, блаћен је због ванбрачног порекла, оптуживан за претерану сколоност ка аристократији и северњачким пословним круговима, стигматизован као непријатељ обичног човека. Његови економско-политички ставови и агенде били су на мети бројних сарадника и савременика.

Ниједан наратив у потпуности не одговара истини. Захваљујући Хамилтоновим економским мерама и јасној визији да у развоју масовне индустрије и финансијског капитала леже будућа снага и моћ земље, Америка је убрзо након Рата за независност постала економски стабилна. Успостављањем монетарних токова, пореских решења и оснивањем Прве банке САД, Хамилтон поставља темеље америчке економске политике и трасира њен будући индустријски развој, иако ће све до Грађанског рата САД бити далеко више на трагу Џефersоновог идеала о пољопривредној земљи слободних малих фармера. Џеферсон, са друге стране, за време своје владавине ништа није урадио да реши робовско питање, црнце је сматрао инфериорним, а Индијанце равноправним, куповином Луизијане свесно је прекршио Устав САД[435], а одлуком о доношењу Закона о ембаргу (1807.) америчку економију је девастирао.[436]

Несумњив је историјски значај обе личности у развоју Младе републике[437], али се поставља питање зашто се конструкција њихових биографија развија у тако различитим смеровима, при чему додатну конфузију уноси чињеница да је управо Хамилтон, ванбрачни син без порекла и иметка, прави пример америчког човека који је сам себе створио (*self-made man)* и као такав потенцијални модел за просечног Американца, док је Џеферсон један од правих представника вирџинијанске робовласничке аристократије која

[434] Био је један од аутора Федералистичких списа, шеф Вашингтоног ратног кабинета, оснивач Федералистичке странке, први министар финансија и креатор прве Банке САД (*First Bank of United States*), коју је „Конгрес регистровао већ 1791. године, али са ограничењем од 20. година. То је била комерцијална банка, чији су акционари и депозитари били Хамилтон, Џејмс Монро, Џон Џеј, Бенџамин Франклин и друге истакнуте личности". Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, op.cit., стр. 71.

[435] У писму свом пријатељу Џону Бренрицу то Посредно признаје. „Letter to John C. Breckinridge, On the Louisiana Purchase", Monticello, August 12, 1803, http://teachingamericanhistory.org/library/ document/letter-to-john-c-breckinridge/, страници приступљено 24. новембра 2016. године.

[436] Поражавајуће последице закон је имао на прекоморску трговину и сву производњу која ја са њом имала везе. Закон је донет као одговор на мере велике Британије према америчкој трговини, са идејом да нанесе штету енглеској економији. У реалности се догодило потпуно супротно. Губици и штета по амерички извоз, производњу и трговину били су толики да је поново дошло до снажног јачања федералистичке струје као анти-џеферсонског политичког покрета. Закон је опозван последњег дана Џеферсоновог другог председничког мандата.

[437] Рана или Млада република (*Early Republic)* је назив за САД који се односи на период од 1800 до 1848. године, тачније од избора Џеферсона за председника до краја мандата Џејмса Полка.

је живела далеко боље од већине грађана. Сматрамо да су узроци вишеструки. Један од њих свакако је већ поменута потреба за историјом која изазива чежњу за *високим* наративима који могу на емоционаналној равни да генеришу осећање идентитета базираног на емоцији, патосу и осећају величине. Са друге стране, удаљеност Џеферсона из политичког живота у једном периоду, те његова склоност ка стварима духа и интелекта, производили су дистанцу која је осигурала поштовање и високу позицију у Пантеону, додатно појачану митом Декларације независности. Хамилтон је, сасвим супротно, био оперативац зарођен у конкретна питања: екомонију, државне дугове, монетарну политику, порезе и кредитну солвентност. Његове активности као високог доносиоца одлука изазивале су ланчане реакције на економском, а онда и на политичком плану које су директно утицале на животе грађана, при чему ниједна од тих мера није била лагана нити популарна.

Савременици, саборци и политички неистомишљеници, Џеферсон и Хамилтон представљају две стране Јанусовог лика новостворене земље, при чему и један и други у развој САД током 19. века уграђују веома значајно наслеђе. Џеферсон оставља иза себе САД територијално удвостручену, Северозападни пролаз и могућност изласка на Пацифик. Хамилтон зачиње будући амерички мит, мит новца, масовне индустрије, профита, федералне контроле макроекономије и војно-индустријског комплекса.

4.3.5. Закључна разматрања

Процес митологизације револуционарног дискурса извршен је на следећи начин: дефинисан је идеал политичког лидера, успостављена је морална вертикала политичког вођства, креиран је неупитан митски статус Рата за независност и вредности које су биле део његовог дискурса, (слобода и права колониста), креатори државе „приближени“ су обичном човеку кроз масовна средства информисања, док је истовремено федерална држава добила врло брзо на унутрашњем плану иницијални карактер империје кроз употребу визуелних средстава у урбанизму и архитектури. Све сижејне слике су утицале на учвршћивање одређених стереотипа који су прихваћени као званична историја. Поступак је спроведен у циљу консолидовања нације у настајању и јачања федералне државе на рачун још увек, током треће деценије 19. века, веома јаких држава-чланица.

4.4. Закључна разматрања

Изведена аргументација у четвром поглављу наводи на закључак да је политички мит Револуције и Рата за независност један од кохезионих елемената америчког друштва. Његов пандан, како по значају, тако и по архетипском капацитету, јесте пасторални мит о америчком почетку. Синергија њихових сижејних слика генерише митолошку основицу којој је до данас додато само још пар сижејних чворишта.[438] Идејне смернице које је у политичку културу унео религијски митски конструкт, у комбинацији са римском империјалном креирају снажну, креирају експесивну и априори доминантну парадигму идентитета која је изузетно привлачна, како за америчке грађане, тако и за већи део оних који посматрају америчко политичко биће са стране. Само се у Сједињеним Државама наилази се на ситуацију испреплетаног историјског и митолошког времена у једној темпоралној оси, око које се гради митолошки конструкт. Митолошка је перспектива удаљена и кружна, док је историјска линеарна и близу, јер се прати кроз архивску грађу. Снага митолошке матрице лежи у чињеници да је у врло кратком периоду митолошки дискурс постао доминатан у америчкој политичкој култури.

Свака политичка заједница има унутрашњу потребу, жељу за историјом која генерише бројне праксе које исту материјализују. Усмена предања, епови и епски циклуси, легенде и бајке, хероји, мит о почетку или крају, изградњи и успостављању — све су то разнолике уметничке форме којима се изражава чежња заједнице за самопотврђивањем. Из те потребе произлази и потреба за митским херојима. Али, док се у већини случајева „имагинација националне заједнице ослања на имагинацију континуитета из далеких времена“[439], америчко друштво у тренутку свог успостављања постоји као колективитет без чврсте заједничке историје. Та празнина морала је бити нечим испуњена. Механизмом убрзане митологизације, те компримовање простора и времена млада држава ће из себе, изнутра, успоставити особен митски образац. Снази и виталности овог конструкта допринели су историјски факти и личности Очева оснивача који су већ за свога живота имали повлашћен статус у јавности. Својеврсна инфлација

[438] Најзначајнији су свакако Грађански рат, Гестисбурска беседа, Ликолнова смрт, атентат на Кенедија, мит о Камелоту, бомбардовање Перл Харбора, убиство Мартина Лутера Кинга и још понеки историјски догађај. Индикативно је да су сва четири набројана догађаја садрже снажан наратив о смрти, што изненађује, будући да не кореспондира са наративом о прогресу, снази, младости и напретку америчке цивилизације која слави живот и стварање.

[439] Јан Асман, *Култура памћења*, стр. 137.

историје испоставила се као ирелевантна у односу на снагу митског обрасца који је и данас на снази. Циљ овог процеса било је формирање идентитета САД као државотворног пројекта који није имао модел у светској историји. Као такав, суштински је креиран *ex nihilo,* иако је у значајном степену наслоњен на европско наслеђе. Колонијално искуство мењало је, међутим, и прилагођавало сва та наслеђа. Заједничка митологија изграђена је на распложи̇вом материјалу Рата за независност, као и на вредностима и ставовима (посебно религијским и оним који се тичу својине и права), које је делила већина колонијалног становништва.

Негативна последица овако створеног митског предлошка јесте његова конзервираност, која отежава евентуалне релативизације расположи̇вих мотива. Амерички мит створен је из нужности, наметнуле су га историјске околности и политичка решеност елите у 19. веку да учврсти федералну државу и изврши притисак на процес социјалне кохезије. Политички процеси морали су добити додатну подршку кроз наративе који имају функцију консолидовања јавног мњења и кохезије друштва. Нови наративи морали су бити пријемчиви за политичку употребу те стога лакши за *читање*. Све наведено, у комбинацији са убрзаним растом и развојем државе, територијалним проширењима и рапидно брзим технолошким иновацијама учинили су да се митолошки образац свакодневно на известан начин отелотворује у реалности, додатно конзервирајући митолошку матрицу и затварајући један део простора за критичко промишљање стварности. Наведене премисе и тврдње наводе нас на закључак да је отпорност америчке митолошке матрице на сумњу и критички став допринела недовољном развоју критичког мишљења у САД. Америчка митологија је историјски документована и архивирана. Као таква она обавезује, док њени религијски наноси (питање слободе, једнакости, индивидуализма и слично) показују општи курс кретања за појединца и друштво у целини, што је исто тако нестишљиво на плану критичког промишљања и ревалоризације.

5. ПРАВНИ КОНТЕКСТ АМЕРИЧКОГ ДРУШТВА

5.1. Уводне напомене

Пето поглавље биће посвећено анализи правно-политичких докумената којима је заокружена револуција и утемељена држава. Полази се од хипотезе да је сукцесивно и правно нормирано напуштање америчких револуционарних идеала видљиво и да се анализом Декларације независности, Одредби Конфедерације[440] и федералног Устава оно може уочити. Циљ поглавља је да се детектују тачке у Декларацији и Уставу које представљају камен(ње) спотицања унутар америчког митолошког дискурса које су третиране у претходном поглављу.

5.2. Америчка правна историја

5.2.1. Легат енглеског обичајног права и стварање америчког грађанина

Амерички правни систем развијао се на наслеђу енглеског обичајног права (*common law*) у којем је за Сједињене Државе најзначајнији институт прецедента. За

[440] Одредбе Конфедерације (*Articles of Confederation*), први устав САД, усвојен је неформално 1781. године. На снази је био до усвајања данашњег, федералног устава. Одредбе су дефинисале слабу федералну државу са веома ограниченим овлашћењима, тако да су САД све до усвајања Устава практично биле лабави савез 13 независних држава. Види у: Cornelison, Pam & Yanak, Ted, op.cit., p.34

разлику од енглеског правног система који је формирао две категорије судова[441], САД су се определиле за јединствени судски модел, који је комбиновао елементе обичајног права и система прецедента, уз паралелан развој писаног законодаства. И поред коначног утврђивања *commom law* система током 19. века, не може се говорити о потпуном пресађивању енглеског правног наслеђа. Са једне стране колонисти су имали отпор према енглеском правном систему, а брзина промена које су пратиле колонијални, а потом и живот у САД, није дозволила да се правне праксе пренесу. Оне су се морале прилагођавати, а „примењивана је и нека врста традиционалног права које се изводило из Библије, локални обичаји, итд.“[442] Различит развој колонија условио је различиту правну праксу и тумачења, што је довело до тога да је у освит Револуције постојало тринаест одвојених правних система. И поред чињенице да је свака колонија развила своју варијанту обичајног права, у случају Сједињених Држава ипак се за потребе овог рада говори о јединственом правном систему. Значајно је поменути да „у периоду између настанка САД и времена Грађанског рата 1861-1865, који се сматра формативним периодом америчког права, посебно значајно постигнуће представља коначно прихватање *common law* система. Такође, у овом периоду извршена је децентрализација правног система, као и формирање кривичног права и кривичног поступка.“[443]

Главна начела преузета из *common law* система су идеја о владавини права , институт прецедента и концепт суђења као парнице у којој се две стране такмиче пред поротом. Енглеска супрематија права има кључни политички ефекат на изградњу америчког грађанског друштва.[444] Питање права колониста као енглеских грађана, те њихово право на представнике у енглеском парламенту јесте правно-политичка окосница Рата за независност. Ова тема извире из енглеског правног наслеђа, утемељеног Магна Картом[445] и ограничењима власти суверена. Супрематија права утицала је и на успостављање института судске ревизије уставности закона, задржана је као основно

[441] Садржајна и концизна анализа правосудног система може се наћи у студији: Алан Фарнсворт, *Увод у право САД*, Савремена администрација, Београд 1973. година, као и у Clark, David S. and Ansay, Turgul (ed.), *Introduction to the Law of the United States*

[442] Душан Врањанац, „Увод у правни систем Сједињених Америчких Држава“, у *Увод у право САД*, Институт за упоредно право, Београд, 2008., стр. 16.

[443] Душан Врањанац, op.cit., стр. 17.

[444] Оно корепондира са филозофским системима епохе, пре свега са теоријама Лока, Монтескјеа и шкотске школе просветитељства.

[445] *Magna Carta Libertatum 1215.*

начело и у америчком правном поретку, с том разликом што у САД свака појединачна правна ситуација захтева додатно проматрање и закључивање, јер се паралелно са *common law* системом развијао и систем писаних закона, нарочито на федералном нивоу. Овај дуални правни систем САД, како на федералном тако и на нивоу држава-чланица, представља својеврсну комбинацију *common law* система и писаног законодавства, при чему је Устав „врховни закон земље“[446] а судови имају право оцене уставности аката. Иако је енглеска доктрина прецедента доминантна правна пракса у САД, *common law* традиција није преузета у потпуности, и то из следећих разлога: постојање отпора колониста према енглеским институцијама, недостататк школованих правника, непримењивост бројних процедура и правних пракси и динамичан развој друштва. Све је то изазивало правна прилагођавања, али су основана начела ипак преузета кроз праксу, која је почетка била квалитативно другачија, створивши јединствен правни систем САД. Узроци настанка ове дистинкције су следећи: другачије околности живота које нису постојале у искуству, креирање правног простора *ex nichilo*, непостојање теоријског и практичног правног знања код већине практичара права, паралелно креирање правне праксе са свим другим апектима друштвено-политичког живота, правна пракса као подршка успостављању политичке заједнице, правна пракса као подршка религиозним задацима колониста[447], уговорни однос колонија и матице, утицај филозофских теорија и епохе просветитељства, пракса записивања правних радњи, непостојање чврстог бирократског апарата матичне власти у колонијама, непостојање строго подељених сталежа, непостојање наследног племства, потреба за развијеном правном праксом у циљу остварења и заштите економских интереса колонија.

Доктрина прецедента[448] и данас има првенство над законима у америчком правном систему, али је важно нагласити да „доктрина *stare decisis*[449] у америчком праву никада

[446] Устав САД, члан 6, став 2, преузето из Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 171.
[447] Ово се нарочито односи на колоније Нове Енглеске.
[448] „Доктрина прецедента утемељена је на 4 идеје: једнакост, предвидљивост, економичност и поштовање. Принцип једнакости подразумева да се иста правна правила примењују на низ сличних ситуација, обезбеђујући једнакост свих оних који се обраћају суду. Други аргумент се заснива на томе што заснивање одлуке на пресуђеним случајевима или прецедентима доприноси предвидљивости у погледу решења спорова у будућности. Трећи аргумент базира се на чињеници да се позивањем на унапред познате и утврђене критеријуме економишу и време и новац. Четврти аргумент почива на идеји да се придржавањем ранијих одлука указује поштовање мудрости и искуству ранијих генерација судија.“ Ћеранић, Јелена, „Извори америчког права“, *Увод у право САД*, Институт за упоредно право, Београд, 2008., стр. 36.

није имала онај значај који има у енглеском. Америчке судије често су ограничавале домашај ранијих одлука, заузимајући чак потпуно супротне ставове у случају нужности, што је било последица слабије изражене централизације и неопходности сталне адаптације права друштвеним потребама.“[450] Суђење са поротом произвело је ситуацију у којој је тежиште судског процеса на странкама у процесу[451] или на тужиоцу[452], тако да судија нема инквизиторску улогу већ је пажња усмерена на процес доказивања и одлуку пороте. Када се наведено упореди са позицијом судства унутар државног апарата федералне и држава-чланица уочава се да је присуство пороте било канал кроз који је, у великој мери, сачувана институција суђења по правичности (*equity*), поред функције судије која је такође један од чувара тог принципа у САД.

Простор Северне Америке почетком 17. века био је у сваком погледу непозната змеља (*terra incognita).* Интензивна правна регулација била је нужност да се у правном вакуму живот што брже и чвршће смести у друштвено прихватљиве оквире у циљу преживљавања, спречавања анархије и успостављања друштвених односа. Раширена пракса правног дефинисања бројних аспеката живота утицала је на убрзан процес секуларизације политичких тела, а потом и социјалних релација, нарочито ван простора Нове Енглеске. Недостатак школованих правника створио је нужност да се више чланова заједнице без теоријског знања укључи у живот колоније и правне процесе, да се учи правној логици, терминима и правном мишљењу. Уговорни однос између колонија и матичне земље подразумевао је практиковање правне науке. Развој производње и трговине наметао је потребу за правним радњама које су имале за циљ јасно регулисање позиције колонија, као и правну заштиту колониста у економским односима колоније са матицом. Све је то вршено на парадигми енглеске правне традиције, која је у новим условима трпела велике промене. Континуум правне праксе у колонијалном друштву а ван религијског дискурса, додатно је био оснажен утицајем епохе просветитељста[453],

---

[449] „Сходно stare decisis доктрини, случајеви чији је чињенични оквир сличан ранијем случају који је у прошлости већ решен прецедентом, биће на исти начин пресуђени. Принцип је stare decisis et non quieta movere – придржавати се већ донетих одлука и не нарушавати решена питања.“ Сања Данковић Степановић, Право и политика конкуренције, Београд, Факултет политичких наука, 2014. година, стр. 300

[450] op. cit., стр. 23.

[451] У парничним, грађанским споровима.

[452] У кривичном поступку.

[453] Просветитељство (доба разума): епоха која је утемељила рађање модерног, савременог света, успостављањем разума, рационалистичког и методолошког приступа свету, феноменима и појавама. Епоха оквирно траје од краја 17. до последње деценије 19. века.

филозофских теорија Лока и Монтескјеа, шкотских просветитеља[454] и економске теорије Адама Смита[455]. Сматрамо да је доминација правног дискурса у колонијалном периоду била један од генератора идеје о раздвајању цркве од државе, чија ће кулминиција бити Први амандман. Иако је корен овог начела доминантно религијски, а јавио се у неким колонијама пре доношења[456] Повеље о правима, правна традиција и правна пракса значајан су фактор политичког сазревања колониста.

Искуство правне регулације искристалисало је склоност ка правном унапређењу друштвено-политичког живота, али исто тако и склоност, а што амандмани и потврђују, ка радикалном мишљењу, јер „ништа није више карактеристично за америчко друштво него напори да се оно реформише. Од најранијих дана колонизације свака је генерација предузимала подухвате који су унапређивали институције.[457] На појаву радикализма кључно су утицале верске конфесије, пуританска и квекерска пре свега, англиканска нешто мање, док је вирџинијански политички активизам свакако значајан фактор. Свакодневно практиковање и вежбање права имало изузетан утицај на ове процесе. Колонисти у освит Револуције имају богато искуство у овој области јер су се током 170 година колонијалног периода увежбавали у правним диксусијама о слободи и правима, као, на пример, током Протеста у Вотертауну 1632. године[458], који представља најранији грађански протест у колонијама, проузрокован питањима економских слобода и права. У елаборацији о основама грађанског друштва која је изнета у другом поглављу, као и магистарска теза и монографија о америчкој државотворности, подупиру налаз до којег се овде дошло, а који гласи да је енглеско правно наслеђе учило колонисте критичком промишљању о појмовима као што су слобода, једанкост, права човека и политичко представништво. На матрици енглеског обичајног права они су се учили будућим америчким вредностима које су у темељу Декларације и федералног Устава.

---

[454] Шкотско просветитељство (*Scottish Enlightenment*), период друге половине 18. и почетка 19. века који карактерише интензиван интелектуални развој и појава репрезентативних мислиоца попут Дејвида Хјума, Адама Смита, Томаса Рида, Адама Фергусона, Џозефа Блека и других.

[455] Адам Смит (*Adam Smith, 1723-1790*), шкотски економски филозоф и један од утемељивача либерлне теорије. Својом студијом „Богатство народа“ супротстсавио се дотадашњем енглеском меркантилизму.

[456] Статут Вирџиније о религијским слободама (*The Virginia Statute for Religious Freedom*).

[457] Fonner, Eric, „Radical Individualism in America: Revolution to Civil War“, https://www.libertarianism.org/publications/essays/radical-individualism-america-revolution-civil-war, приступљено 27.11. 2017. године.

[458] Протест у Вотертауну (*The Watertown Protest against taxation without representation the first popular movement in 1632 with the consequent resumption by the democracy of some of their rights*) у West, William Mason, *A Source Book of American History to 1787,* Allyn and Bacon, Boston, New York, Chicago, 1913, p. 180.

5.2.2. Природно право и слобода појединца у Новом свету

Правна дебата између колонија и Енглеске водила се на терену слобода и права колониста као енглеских поданика. Аргументација колониста била је утемељена на теоријским премисама просветитељста и филозофском систему Џона Лока, односно његовој теорији о природном праву. Лок полази од премисе да човек поседује одређена природна, неотуђива права која му припадају по рођењу, а да на сваком појединцу лежи одлука шта ће урадити са својом слободом.[459] Долазак енглеских пилгрима у Северну Америку разуме се као свесни *улазак* у природно стање, којем претходи својеврсни *излазак* из *стања културе*.[460] Данас постоји и концепт о „хексагону"[461] природног права али, за нас је релевантнија Локова систематизација, по којој у природна права спадају право на живот, тело, слободу и својину. Револуционарност његовог система налази се у повезивању слободе са својином и имовином, прецизније речено, власништвом, што ће имати велики утицај на разумевање слободе и права у америчкој политичкој мисли и правној пракси.

Право на својину коперникански је обрт у односу на средњовековно разумевање човека. У Локовом поимању својине постоји извесна дихотомија. У ужем значењу појам означава материјално власништво. На дубљем плану Лок појмом својина обухвата и човеков унутрашњи свет, његово биће у које спадају идеје, хтења, амбиције и мишљење. Овако схваћена, својина представља есенцијални човеков посед у који ниједна власт, ако је праведна и ограничена законима, неће продрети. Локова либерална мисао на експлицитан начин је похрањена пуним капацитетом у речима које отварају Декларацију

[459] „Јер слобода значи бити слободан од ограничења и насиља других, што није могуће тамо где нема закона. Али слобода није, као што нам се каже: слобода сваког човека да чини шта му је воља — јер ко би могао да буде слобода када ћеф другог човека може да њиме господари? — већ слобода да како му је воља располаже и управља својом личношћу, делатностима, поседима и целокупном својином у оквиру овлашћења оних закона којима је подвргнут, и да у отме не буде потчињен арбитрарној вољи другога, већ да слободно следи своју властиту", Лок, Џон, *Две расправе о влади — којима претходи Patriarchia сер Р. Филера, а следи Локово писмо о толеранцији, књига друга,* НИП Младост, Београд, 1978. година, стр. 37.

[460] Далеко би прецизније било ово стање назвати *културно стање* ако га посматрамо као дихотомијски пар појма *природно стање*. Српски га језик, међутим, примарно пуни значењем које је дихотомијски пар појма који би означавао одсуство културе (*некултурно стање*), а што не реферира на значење које се овде настоји нагласити.

[461] Професор Слободан Перовић развио је теорију о шест стубова природног права: право на живот, право на слободу, право на имовину, право на интелектуалну творевину, право на правду и право на правну државу., Види у Перовић, Слободан, *Правно-филозофске расправе*, Београд, Службени лист СРЈ, 1995. година, стр. 103-125.

независности. На терену својине сопственог бића Џеферсон гради појам *право на тражење среће* којим замењује право на својину. Право на тражење (тежњу ка) среће има капацитет да обухвати сваки појединачни акт слободе којим човек остварује живот по својој мери, што је последица раније елаборираног појма америчког индивидуализма. У Џеферсоновој синтагми инкорпориран је и појам својине у смислу материјалног поседа, али је идејни контекст тражења среће оставио бескрајан простор за појединачна тумачења, оставивши сваком човеку слободу избора најбољег живота у складу са његовом природом. Раскорак који се посматра у великој је мери утемељен на губљењу баланса двоструког разумевања појма својине, односно, претезању материјалног власништва као превасходног и примарног значења појма *право на тражење, односно, право на тежњу ка срећи*, што Хауард Зин објашњава када каже да „наши проблеми са правосуђем се не огледају у подмитљивим судијама или у корумпираној пороти, већ у уобичајеном свакодневном функционисању полиције, закона и судова, у којима својинска права имају приоритет над људским правима.“[462]

Амерички конситуционализам је сада извео ретроградни коперникански обрт тако што је „Устав преузео суштинску реченицу из Декларације, „живот, слобода и тражење среће, променивши је у живот, слобода и имовина. Декларација је тако постала само историјски документ. Устав је постао врховни закон у земљи.“[463] Неравнотежа у поимању двоструке природе својине и потискивање њеног ширег тумачења створило је идеолошку дискрепанцу која је условила да се од првих администрација и током читавог 19. века продубљује јаз између америчких револуционарих идеја и америчких вредности с једне, и политичких, економских, те потом последично и друштвених релација са друге стране. Локова слобода је тако у америчком случају од слободе тела, ума и имовине постала парадигма слободе имовине и њеног доминантног положаја у односу на друге врсте вредности. Слобода материјалне имовине и власништва потиснула је друге облике слободе. Све наведено упућује на закључак да је слобода појединца као иницијални мотив колонизације у процесу друштвеног и историјског развоја током 19. века прошла кроз процес регресије и значајног сужавања, што ће се додатно елаборирати у наредном поглављу. Локов човек није, као код Хобса, растрзан атавистичким страстима, већ је биће

[462] Хауард Зин, *Историјски есеји о америчкој демократији*, Светови, Нови Сад, 2004. година, стр. 165.
[463] Хауард Зин, op. cit., стр.33-34.

обдарено умом, те је слобода људског делања по властитој вољи последица бивства ума.[464] Поступање по вољи разликује човека од осталих створења управо на плану слободе делања и одлучивања. Разум људима омогућава увид у то шта је добро за њих. Како слобода човека постоји само у ситуацији када својим делањем не угрожава другог, онда произилази логичан закључак да се добробит човека налази у сталном напретку друштва, јер је управо појединац градивни елеменат политичке заједнице, а што у контексту ове теме потврђује успостављање политичких тела већ у првим колонијалним насеобинама.

Колонијална пракса била је антиципација Локових идеја које ће се правно и политички реализовати на резултатима Америчке револуције — успостављању САД и нове форме владе, која је за Лока и за Очеве оснивача неопходна како би се у мноштву заштитила слобода и права сваког појединца унутар политичког тела. Влада је онај механизам којим се премошћују опасности природног стања слободе. Она се успоставља споразумом између слободних људи. Консензус легитимише спровођење власти успостављеног политичког тела над онима који су пренели на то тело део својих сопствених слобода, моћи и овлашћења. Питање сагласности оних над којима се влада *(consent of the governed),* за Лока је основа добре владавине и легитимитета владе која пледира на епитет праведне, што ће Очеви оснвачи преточити у изборни систем на два нивоа власти, извршном и законодавном. Слобода је премиса на основу које се долази до става да свака власт изворно настаје сагласношћу, док су потоња одступања и дегенерације последица других узрока, као што су непостојање позитивних закона, злоупотреба прерогативе, људско делање. Пошто се на владу преноси само део наведених прерогатива, онда је апсолутна власт над људима повреда природног закона.[465] Стога је по Локу врховна власт законодавна власт јер једино она чува слободу, која се оваплоћује кроз добро устројене законе. Устав САД у основном тексту умногоме следи став о императиву законодавне власти, али оно што се уочава уз случају САД јесте да су прерогативи извршне власти временом јачали[466], тако да данашња позиција америчког председника у

[464] Џон Лок, op.cit., стр. 37.

[465] Дебата са Лондоном полази од претпоставке да је Парламент монархије својим законодавним активностима и њиховим наметањем колонијама прекршио природна права колониста, као и уговорни однос између колонија и краља, што је опет део природног закона и природних права. Овакве девијације пренебрегавају се законима, а они су тако чувари политичког поретка заснованог на сагласности оних над којима се влада.

[466] Од председника Полка ка Теодору Рузвелту у освит 20. века па надаље путем законодавства али и индивидуалним активностима изабраних председника.

многим аспектима има карактеристике монарха[467], а што јесте дегенеративни процес у односу на почетне премисе од којих су пошли амерички уставотворци.

Историјски развој САД током 19. века, у комбинацији са законодавном делатношћу коју је иницирао економски развој и позициојом Врховног суда коју је осигурао Џон Маршал у тој је мери изменио позитиивне либералне идеолошке премисе у практичној имплементацији, да се већ код Ралфа Валда Емерсона наилази на опсервацију да „свака влада је у суштини тиранија. Није важно да ли је то влада по божанском праву или владавина већине. У свакој инстанци њен циљ је апсолутна потчињеност индивидуе.“[468] Један од узрока оваквог стања ствари је заобилажење Локовог става о делотворној власти за коју је неопходно обострано поштовање закона, који је један је од три Локова предуслова политичке заједнице. Друга два су поштовање природног права и подела власти. И поред идеје добра као имантентне човеку, Лок није имао вере у једнакост у аполутном смислу, у чему ће га следити Очеви оснивачи. Сматрао је да човека унутар политичке заједнице на послушност не тера савест, већ сазнање о праву владе да спроводи власт која је дефинисана законима. Следећи Лока а још више Хобса, „амерички законодавци показују тек мало поверења у људско поштење, али увек претпостављају да је човек паметан. Најчешће се, дакле, уздају у лични интерес у извршењу закона.“[469] Очеви ће се, а што је експлицитно забележено у *Федералистичким списима* и Медисоновим забелешкама током Уставне конвенције, позудати у личне људске интересе у извршењу закона.

Консеквенце Локовог теоријског система о природном праву и слободи појединица преточене су у следеће америчке вредности у Декларацији и Уставу: одвајање цркве од државе, негативно дефинисање овлашћења федералне власти кроз формулације да „Конгрес нема право...“, право на ношење и држање оружја[470] које, индивидуализам и

[467] Види Sir Denis William Brogan, „The highest office“, http://www.americanheritage.com/content/highest-office, приступљено 2. новембра 2017. године.
[468] Ема Голдман, *Анархизам и феминизам,есеји*; Београд, Аутономни женски центар, 2001, стр. 31.
[469] Алексис де Токвил, Демократија у Америци, стр. 71.
[470] Други амандман на устав САД: „пошто је добро организована одбрана потребна за безбедност слободне државе, не сме се кршити право народа да држи и носи оружје“. Преузето из Гордана Бекчић Пјешчић, Op. cit., стр. 172. Овај амандман, поред питања лаке мобилизације становништва на одбрану вуче корен и из енглеског *common law* принципа да је дом сваког Енглеза његов дворац „The house of every one is to him as his castle and fortress, as well for his defense against injury and violence as for his repose”. (Semayne's Case, 77 Eng. Rep. 194, 195; 5 Co. Rep. 91, 195 (K.B. 1604),

предузетништво, ослоњеност на сопствене снаге, те физичка (просторна) мобилност. Сматрамо, међутим, да је тачан став да је релативно контроверзна идеја о владавини права, јер је према теорији природног права „владавина права супротстављена сваком систему власти који носиоцима јавних функција омогућава вршење широких, арбитрарних или дискреционих овлашћења принуде. Као таква, она је била смештена у контекст индивидуализма *common law* система[471] и била осигурана бројним механизмима као што су здрав разум (C*ommon sence*), прагматизам, суђење пред поротом уз иницијативу странака, судијско тумачење правне норме, правна сигурност, *habeas corpus*, калузула о слободном коришћењу,[472] клаузула о суочавању[473] омогућавајући стално преиспитивање граница слободе грађанина у односу на политичку заједницу.

5.2.3. Фузија права и правичности у правном систему САД

У америчком правном систему принцип правичности (*equity*)[474] је једна од темељних категорија. Претпоставка правичног суђења и правне сигурности странака у поступку може се остварити само уз постојање независног и непристрасног правосудног система у којем су судије имуне на политичка превирања и притиске других грана власти. Правичност судског поступка осигурава заштиту грађана испред државног апарата.[475] Правичност разумемо као „идеју правде примењену у пракси. Термин правде би означавао апстрактну идеју, док термин правичност означава примену те апстрактне идеје на конкретне случајеве. Правичност је, дакле, конкретно оваплоћење правде у појединачној правној ситуацији“[476], а „како право и правда не морају бити подударни отуда, путем увођења правичности у непосредан правни живот (*ius aequum*) круте правне норме постају

---

https://en.wikiquote.org/wiki/Edward_Coke#Institutes_of_the_Laws_of_England, страници приступљено 25. августа 2017. године.

[471] Перовић, Слободан, *Беседе са Копаоника (1990-1996)*, сопствено издање, Београд, 1997, стр. 35.

[472] *Free Exercise Clause, Establishment Clause.*

[473] Клауза о суочавању (*Confrontation Clause),* која се односи на 6. амандман на Устав САД који каже, између осталог, да оптужени има право ...да буде суочен са сведоцима против себе, право да се обавезно приведу сведоци у његову корист и право на помоћ саветом у својој одбрани.“ Гордана Бекчић Пјешчић, *Од идеје до слободе,* стр. 173.

[474] Правичност је наслеђе енглеског обичајног права, чији почеци сежу још до Уредбе из Кларендона (1166) и нешто млађе Магна Карте (1215), која уводи институт хабеас корпус и конскеветно доводи до института суђења са поротом. Уредба започиње реформацију енглеског права и зачетник је будућег енглеског *common law* система на чијим основама се успоставља амерички правни систем.

[475] Ово се односи како на федералне судове, тако и на судове држава-чланица.

[476] Раде Кнежевић, „О правди, правичности, праву“, https://blog.aks.org.rs/o-pravdi-pravicnosti-pravu/ , приступљено 25. новембра 2017. године.

суптилније, адекватније читавом богатству различитости које једна правна норма мора да обухвати.“[477]

Прихватамо став да „суђење по правичности на првом месту није ни субјективно ни произвољно суђење, али не сме бити ни сентиментално суђење, нити идеолошко суђење, засновано искључиво на некој апстрактној догми, религиозној, филозофској или политичкој. Оно треба да буде једно изразито научно, ако се хоће, социолошко суђење, које се руководи објективним, рационалним и владајућим друштвеним критеријумима.“[478] Правичност судског поступка подразумева, дакле, промишљање појединачне правне ситуације као јединствене и непоновљиве, уз узимање у обзир свих партикуларних околности које су посредно и непосредно довеле до те ситуације. Полази се од претпоставке да је фузија права и правичности у правном систему САД осигурала грађанина у односу на структуре власти, те истовремено уз комбиновану праксу обичајног и писаног права оставила простор за више релевантних тумачења правних норми у сваком појединачном случају.[479] Принцип правичности похрањен је у доктрини прецедента на федералном и на нивоу држава-чланица, јер је то „тај радознали, скоро универзални осећај за правду који намеће да се сви људи третирају исто у сличним ситуацијама“[480], а „ова једнакост третмана заузврат служи да ограничи склоности и пристрасности, те дозвољава странкама да се са одређеном сигурношћу ослоне на то како ће систем деловати у случајевима сличним њиховом.“[481] Федерални устав је детаљно дефинисао позицију федералног судства, улогу судија, Врховног суда и напослетку Устава, што имплицира значај федералног судства, при чему се принцип правичности наглашава у уставној одредби: „Судска власт се простире на све случајеве, по закону и правичности који проистичу из овог Устава, закона Сједињених Држава и уговора закључених или који ће се закључити по њиховом овлашћењу на све случајеве...“[482]

Устав је поред клаузе *habeas corpus* по којој „привилегија тужбе *habeas corpus* не сме се ставити ван снаге, сем кад у случајевима побуне или инвазије то изискује јавна

[477] Слободан Перовић, *Правно-филозофске расправе*, Београд, Службени лист СРЈ, 1995., стр. 156.
[478] Б. Марковић, „Суђење по правичности у општем и арбитражном праву“, Правни живот, 1986, бр. 2, стр. 145. Преузето из: Слободан Перовић, op.cit., стр. 157.
[479] Трећа појединачна хипотеза друге посебне хипотезе.
[480] Karl Llewelyn, види у William, Burnham, *Introduction to the Law and Legal System of the United States*, Third Edition, Wayne State University Law School, 2003, p. 64.
[481] Ibid.
[482] Устав САД, члан 3, одељак 2.1. Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 169.

безбедност“[483], дефинисао чак у два члана и *ex post facto* клаузу, као јак механизам правне сигурности, а на основу прецедента Калдер против Була из 1798. године.[484] „Не може се доносити ниједан закон о одузимању имовине и лишавању грађанских права, ни закон *ex post facto*...[485] Ниједна држава не може... доносити законе о одузимању имања или лишавању грађанских права, закон *ex post facto* или закон који слаби уговорне обавезе или додељивати племићке титуле.“[486] Са друге стране, једна од четири велике одлуке[487] у овом судском процесу, иако у потпуном складу са Уставом САД као и са принципом вертикалне поделе власти у овом процесу индиректно ће утицати на раскол између држава у бројним областима друштвено-политчког и економског развоја. Она се односи на ненадлежност Врховног суда САД да процењује да ли су закони држава-чланица у складу са уставима тих држава.[488] Институтом судске ревизије успостављена је супремација Врховног суда (*judical supremacy*)[489], као крајњег арбитра у области уставних питања. Додатном јачању фузије права и правичности допринела је нарочито Повеља о правима, у којој се од десет амандмана укупно пет односи на правично поступање према грађанину у судском поступку (од 4. до 8. амандмана).

Са друге стране, Одредбе Конфедерације ни у једном од својих 13 чланова не помињу грађанина као политички субјекта, нити његова права у односу на питања судског поступка и осигурања правичности. Одредбе Конфедерације у свим члановима перципирају само САД као *међусобан чврст савез пријатељства*, у којем „свака држава задржава свој суверенитет, слободу и независност, и сваку власт, надлежност и право које

[483] Устав САД, члан 1, одељак 9, став 2, op. cit., стр.166.
[484] Calder v. Bull, 3 U.S. 386, 1 L. Ed. 648, 1 L. Ed. 2d 648 (1798).
[485] Устав САД, члан 1, одељак 9, став 3, op. cit., стр.166.
[486] Устав САД, члан 1, одељак 10, op. cit., стр.166.
[487] Да се наведена клаузула односи само на кривичне законе са посебним ефектима; да Врховни суд нема овлашћења да одлучи да ли је акт државног законодавства прекршио устав државе; да ниједан човек не може да буде присиљен да ради оно што закони не траже, нити да се присиљава на уздржавање од поступака који закони дозвољавају, да је Врховни суд одлучио да овај конкретни акт законодавства у Конектикату и било који други државни законодавни акт није кршење *ex post facto* клаузуле.
[488] „This court has no jurisdiction to determine that any law of any state Legislature, contrary to the Constitution of such state is void “, Calder v. Bull, 3 U.S. 386, 1 L. Ed. 648, 1 L. Ed. 2d 648 (1798).
[489] „Ми смо под Уставом, али је Устав оно што судије кажу да јесте“, једна је од најпознатијих изјава којим се сликовито објашњава опсег позиције федералног судства. Реченицу је изрекао један од судија Врховног суда САД, Чарлс Еванс Хјуг („We are under a Constitution, but the Constitution is what the judges say it is, and the judiciary is the safeguard of our liberty and of our property under the Constitution.“, Speech before the Chamber of Commerce, Elmira, New York (3 May 1907); published in Addresses and Papers of Charles Evans Hughes, Governor of New York, 1906-1908 (1908), p. 139, преузето са https://en.wikiquote.org/wiki/Charles_Evans_Hughes , страници приступљено 2. марта 2017. године.

ова Конфедерација није изричито поверила Сједињеним Државама повезаним у Конгресу“. Засноване на међусобном поверењу између чланица савеза, Одредбе су дефинисале „пуну веру и поверење које ће се у свакој од ових држава поклањати подацима, радњама и судским поступцима који се воде у судовима вишег и нижег степена сваке друге Државе“, не задирући ни по једном основу у правосудни систем нити у законодавне оквире чланица Уније.[490] На тај начин правичност и правна сигурност биле су остављене потпуно на вољу и регулисање државама-чланицама Конфедерације. Имајући у виду проблеме и околности које су довеле до стварања чвршћег савеза и федералног Устава можемо на основу изнетог да закључимо да је питање правне сигурности и правичности у судским поступцима било једно од темљних питања које је требало решити новим Уставом, јер је искуство конфедералног периода показало мањкавости и недостатке чврсте дефинисаности, између осталог, и ових правних категорија.

Паралелно са праксом обичајног права, развој писаног законодавства утицао је јачање фузије права и правичности, али сада у супротном смеру. За разлику од континенталног права, утемељеног на писаном закону као општем законодавном оквиру који омогућава шири опсег тумачења у партикуларним судским процесима, амерички су закони далеко детаљнији у својим одредбама. Они не дозвољавају валере у тумачење већ дословну примену њиховог слова у коначној судској одлуци. То је специфичан *common law aproach to statutes* који „се разликује од већине земаља грађанског права. Судије обичајног права посматрају законе као носиоце специфичних правила која се примењују сасвим према његовом слову и не изван тога. Тема која се налази ван тог слова закона и даље се тумачи кроз обичајно право. То значи, као опште правило, да судови САД неће тумачити законе на два начина, што је рутина у земљама грађанског права.“[491]

Ова наизглед контрадикторна позиција обичајног и писаног права у контексту тумачења, представља ефикасан механизам заштите грађанских права и правне сигурности грађана пред институцијама система. Детаљно дефинисање писаних аката и њихова буквална примена заштитила је бројна грађанска права од самовоље законодавца.

[490] Истовремено, девети члан Одредби Конфедерације каже да ће *САД повезане у Конгресу такође бити последње место зан решавање по жалбама у свим споровима и разликама које тренутно постоје или које могу касније настати између две или више држава у погледу границе, надлежности или било којих других разлога....*

[491] William, Burnham, *Introduction to the Law and Legal System of the United States*, Third Edition, Wayne State University Law School, 2003, p. 50.

Са друге стране, међутим, ширина тумачења на плану обичајног права учинила је да се бројне правне ситуације тумаче у складу са обичајима времена, укупним друштвним кретањима и на основу судског искуства. Основно „питање је у ствари како правном нормом регулисати одређене друштвене односе, а да, при томе, искључиви, захтеви формално правне примене не повреде осећање правичности, односно, да искључиви захтеви правичности не доведу у питање принцип правне сигурности.“[492] Ово је тема којом су били заокупљени федерални судови у бројним судским процесима који су се индиректно или потпуно директно односили, нарочито, на економске и друштвене односе током 19. века.

5.2.4. Правна формулација друштвено-политичких вредности

Правни систем сваког друштва представља правну формулацију вредности, начела и принципа на којима оно почива. Када упоредимо Декларацију и Устав у контексту вредносних категорија, уочавамо две ствари. Прва се тиче чињенице да текст Декларације дефинише само пар идеолошких премиса које су постале америчке вредности: једнакост свих људи, слобода, право на побуну, право на трагање за срећом, грађанска дужност свргавање неправедне и успостављање праведније владе. Уставом је дефинисан знатно већи број принципа: подела власти, супремација Устава, владавина права, верска слобода, слобода говора, слобода штампе, право на ношење оружја, демократија, грађански активизам, представничка демократија, плурализам, републиканизам, федерализам, конституционализам, слобода окупљања и удруживања, право на подношење петиција, право на суђење са поротом, право на приватност, право на прописан законски поступак[493], право гласа, слободни избори. Неколико вредности није дефинисане овим

[492] Перовић, Слободан, *Правно-филозофске расправе*, стр.156.

[493] Клаузула о законском поступку (*Due Process Clause*) је на два места дефинисана у Повељи о правима, у 5. и 14. амандману. Клаузула је убачена на захтев државе Њујорк, у процесу ратификације Устава САД. „Ratification of the Constitution by the State of New York; July 26, 1788.“, http://avalon.law.yale.edu/18th_century/ratny.asp , приступљено 28. новембра 2017. године.

актима, већ су створени развојем америчког друштва током стварања САД: вера у прогрес, лонац за топљење (*Melting Pot*), индивидулизам, идеја о непостојању граница међу класама, очигледна судбина (*Manifest destiny),* самоорганизовање, локална заједница, јединство из мноштва (*E Pluribus Unum*). Друга важна ствар је та, да Декларација, као документ, нема супстанцијалну правну тежину, те тако ни у њој прокламоване вредности нису обавезујуће, док Устав, и у њему правно дефинисане вредности јесу, и то у максимуму капацитета обавезности коју један правни акт уопште може да има. Када погледамо које вредности прокламује Декларација независности закључујемо да оне све извиру из теорије природног права која је „нарочито била прихваћена у 18. веку у разним декларацијама... Сврха свих политичких удруживања је очување природних и неотуђивих права човека. Та права су слобода, својина, сигурност и супротстављање насиљу, а по некима и настојање да човек оствари срећу.“[494]

Компаративном анализом вредности дошли смо до закључка да је природа вредности које носе Декларација и Устав веома различита. Декларација заговара цивилизацијске, фундаментално антрополошке категорије које генеришу општи идеолошки дискурс који има ванисторисјки квалитет. Њене вредности су универзалне. То су општецивилизацијске идеје које дефинишу природно право сваког човека на слободу, живот по сопственој мери и одбацивање неправедне политичке власти над том слободом и таквим животом. Сублимиране, оне се могу подвести под централни принцип по којем је Декларација независности позната: *право на трагање за срећом*. Овај принцип представља феноменолошку сублимацију зато што је иманентно антрополошки, чак архетипски, а у исто време у поптуности партикуларан, пошто је у живот сваког појединца у апсолуту непоновљив и јединствен. Због тога, вредности прокламоване Декларацијом називају се овде правно нестишљивим вредностима, зато што су некомпатибилне са уставно-правним нормама које су креирале федерални устав. Њихова нестишљивост није последица само антрополошко-генеричког квалитета који им је иманентан, већ и чињенице да су те вредности у свом оваплоћењу увек нужно партикуларне.

Устав, са друге стране, носи вредности који су по својој природи материјалне и историјске условљене, оперативне — једном речју структурне. То су стишљиве вредности зато што се кроз правно дефинисане механизме оваплоћују у историјском тренутку као

[494] Перовић, Слободан, *Беседе са Копаоника (1990-1996),*стр. 80.

трајно стање (на пример федерализам, подела власти), или се материјализују у појединачној историјској ситуацији (слобода окупљања, право гласа, право на законити поступак и сл.). Уочава се да вредности дефинисане Уставом САД заправо у својој суштини нису универзалне, зато што могу да постоје само у одређеном политичком поретку (демократски републиканизам представничког типа са поделом власти и међусобном контролом грана власти). Ове вредности самим својим постојањем истовремено генеришу тај поредак и бивају његов нужан предуслов. На тај начин су вредности које генерише федерални устав и сам уставни документ у међузависном односу. Нити би Устав имао свој уставно-правни капацитет, нити би консеквенце његовог постојања и континуиране примене биле такве када он у себи не би носио одредбе из чије примене се генеришу, и увек изнова потврђују, у њега похрањене вредности. Због тога су вредности дефинисане Уставом не само стишљиве, него су оне и нужне за постојање документа који их дефинише. Њихово уставно правно дефинисање легитимисало је револуционарни процес, осигурало је подношљив степен демократије, осигурало законодавни оквир за конзумацију минималних доза слободе, а који обезбеђује контролу друштвених напетости, те у финалу, условило идентитет федералног уставног документа какав и осигурале му позицију коју има у историји.

Та позиција последица је чињенице да је уставним одредбама и вредностима похрањеним у њима, ипак у значајном капацитету, успостављен политички поредак који је заштитио и осигурао слободу и права грађана и од САД направио империју слободе[495], а да су све особености америчког правног система омогућавају стално преиспитивање граница слободе грађанина у односу на институције система. Уставотворним је процесом извршено делимично инкорпорирање идеја, принципа и вредности у уставни документ из Декларације. Делимичност тог процеса последица је сагледавања друштвено-политичких перспектива даљег развоја Сједињених Држава из угла уставотвораца, али и другачије намене уставног документа у односу на текст Декларације независности. Истовремено, и

[495] Израз је први употреби Томас Џеферсон у писму Џоргу Роџерсу Кларку из 1780. године, у контексту одговорности САД да шире идеју слободе на међународном плану. Идеја је била мотив бројних међународних ангажмана САД, од Америчко-шпанског рата (1898) све до Рата против терора (2001): „Успоставићемо америчку унију као браник опасном приширивању британских провинција у Канади и придружити империји слободе обимну и плодну земљу претварајући опасне непријатеље у драгоцене пријатеље.“ „From Thomas Jefferson to George Rogers Clark, 25 December 1780“, https://founders.archives.gov/documents/Jefferson/01-04-02-0295 , страници приступљено 21. јануара 2017. године.

можда најзначајније, јесте да „иако је Устав извесно побољшање у односу на краљевске повеље, то је и даље био документ написан од стране богатих људи, трговаца, робовласника који јесу били за извесну политичку демократију, али без симпатија за економску демократију. Он је био дизајниран да успостави владавину закона, који ће ефикасно спречити побуне у неаздовољним слојевима друштва. Када су се Очеви оснивачи састали у Филаделфији, још увек су у мислима имали фармере који су се недавно дигли на оружје у западном Масачусетсу (Шејева буна) против неправедног односа од стране законодавне власти под контролом богаташа.“[496]

Простор контроверзе и несагласја између прокламованих вредности и историјског развоја америчког друштва у посматраном периоду од 1800. године па до краја 19. века, најјасније се може пратити кроз бројне одлуке Врховног суда САД. Маршалова судска ревизија осигурала је супремацију федералног Устава, али је истовремено целокупно федерално законодавство усмерила на поштовање врховног акта који је написала елита. На тај начин су САД у 19. век ушле кроз контрадикцију: Устав је осигуравао је слободе и права грађана, али је његова дискурзивна природа и широк простор за тумачење одредби због доктрине прецедента, отворила простор за релативизацију тих права и слобода у корист економских, политичких и друштвених елита, што се у значајном степену и догодило, усмеривши развој земље у правцу различитом од оног којем су идеје и вредности Декларације независности пропагирале као визију нове, независне државе.

5.2.5. Закључна разматрања

Наслеђе енглеског *common law* система отворило је могућност да се путем доктрине прецедента и принципа правичности заштите слободе и права америчких грађана у периоду успостављања САД. Правно-политички поредак ове државе успостављан је у извесном смислу пројектно, кроз неколико фаза, од предреволуционарног до уставног периода. У развојном луку од Декларације до Устава може се уочити стварање корпуса америчких вредности, од којих су многе правно дефинисане у уставном документу. Раскорак који посматра налази се у простору одсуства

[496] Howard Zinn, *Declarations of Independence: cross-examining American ideology*, Harper perennial, 1990, HarperCollins Publishers, p. 112.

уставно-правног формулисања једног броја тих вредности, и то оних које су дефинисане као нестишљиве вредности, а које су дефинисане у Декларацији независности.

Набројане особености правног система временом су створиле посебан правни простор у којем је *common law* систем претрпео коренште измене које су остале типично америчке. Склоност ка правном регулисању, правној логици и правничком систему мишљења изнедрила је многе посебности америчког правног система, што је један од кључних изазова у третирању теме, с обзиром да је питање правног тумачења покрило бројне мањкавости остварења начела записаних у Уставу САД и Декларацији, истовремено отворивши простор за неке поједности које су на позитивној скали спектра када анализирамо сагласје прокламованих идеја и правних решења са историјским реалитетом. Детаљно дефинисање писаних аката и њихова директна примена заштитила је бројна грађанска права од самовоље законодавца. Са друге стране, међутим, ширина тумачења на плану обичајног права учинила је да се бројне правне ситуације тумаче у складу са обичајима времена, укупним друштвним кретањима и на основу претходне судске праксе.

5.3. Револуционарни карактер Декларације независности и Устава САД

5.3.1. Сакрални карактер Декларације независности

Декларација независности је по много чему јединствени документ у политичкој историји света. У САД она је, заједно са Уставом, лајт-мотив наратива о слободи, америчкој изузетности и начину живота. Али, док је федерални устав легитиман и оперативан правни акт који дефинише правно-политичко биће САД, Декларација је документ другачије природе. Иако се често посматрају и разумеју као идејно-идеолошка целина[497], сматрамо да такав херменаутички приступ отвара простор за извођење погрешних закључака. Написана у циљу легитимације побуне против енглеске власти[498],

[497] Као парадигме америчке политичке историје и САД као *светионика демократије*.

[498] Како тврди Карл Бекер, „примарна сврха Декларације није била објава независности, већ објава разлога свету за објаву независности. Њен циљ била је формално оправдање већ почињеног акта.“ Carl Lotus Becker, *The Declaration of Independence: A Study in the History of Political Ideas, p. 5*. Поред ове студије за дубље упознавање са темом консултовати и Pauline Maier, *American Scripture: making the Declaration of Independence*; као и Howard Zinn, *Declarations of Independence: cross-examining American ideology*.

одмах по избијању Рата за независност Декларација пада у заборав, о чему ламентира и Џон Квинси Адамс.[499] Њена канонизација започиње након потписивања мира у Генту[500], када „Американци долазе у период у којем могу да поклоне заслужену пажњу принципима, узроцима, догађајима и личностима Револуције.“[501] Све до 20-тих година 19. века она се посматра „искључиво као акт независности“[502], и као таква је „готово одмах постала сметња за Очеве нације“[503], као документ који комуницира идеје и вредности које у Уставу нису правно дефинисане, а тиме, последично, ни правно заштићене. „Сакрализација Декларације независности након 1815. године начинила је од ње моћан текст на који се може позивати у име било ког циља који њен ауторитет подржава. Она се није могла, као Повеља о правима, користити на суду како би се оборише институције или праксе које нарушавају њене принципе, али ју је њен новопронађени статус светог документа учинио корисном у процесу достизања моралних висина у јавној дебати. И тако су, од 1820. године радници, фармери, жене — борци за женска права и друге групе у континуитету користили Декларацију како би оправдали своју борбу за једнакост и отпор према тиранији фабриканата и власника железница, великим корпорацијама или мушкој структури моћи.“[504]

Сакралност Декларације проистиче из универзалности њених идеја које надилазе партикуларне интересе и политичке циљеве. Историјски моментум и политички контекст њеног рођења генерише оквир у којем Џеферсон заједно са комисијом Декларације[505] дефинише принципе на којима ће ново друштво почивати. Она уноси нове категорије и

[499] Године 1817., у писму Џону Трумбулу ће написати: „I see no no disposition to celebrate or remember, or even Curiosity, to enquire into the Characters, Actions, or Events of the Revolution“. Види у Meyer, op. cit., p. 175.
[500] Споразум из Гента (*The Treaty of Ghent*) је мировни споразум којим је окончан рат САД против Британије из 1812. године. Потписан је у граду Генту (Белгија), 24. децембра 1814. године.
[501] Pauline Maier, *American Scripture: making the Declaration of Independence,* p. 177.
[502] Како тврди Полин Мејер, „током првих петнаестак година након усвајања, чини се да је Декларација о независности била заборављена ... Историјски и политички записи из 1780-их генерално описују документ првенствено као чин независности.“ Види у Mayer, *American Scripture: making the Declaration of Independence,* p. 168.
[503] Група војника Џорџа Вашингтона осудила је богате у Њујорку, Бостону и Филаделфији због ратног профитерства. Када је Конгрес 1781. године изгласао доживотне приходе у висини од пола плате свим официрима који су учествовали у Револуцији, а обичним регрутима ништа, дошло је до побуне у војним редовима у Њу Џерсију и Пенсилванији. Вашингтон је тада наложио да се два млада побуњеника *егземпларно* стрељају.“ Види у: Хауард Зин, *Историјски есеји о америчкој демократији*, Светови, Нови Сад, 2004., стр. 33
[504] Pauline Meyer, op. cit., p. 197
[505] Континентални конгрес 10. јуна 1776. године изгласава одлуку о формирању комисије (комитета) за израду Декларације независности, у саставу Томас Џеферсон, Џон Адамс, Бенџамин Франклин, Роџер Шерман и Роберт Р. Ливингстон.

идеје у живот човека и политичке заједнице, које су у служби побуне и револуције, а „револуција је, као и преобраћење, чин ослобођења, напуштање старих структура, бекство од принуде.“[506] Револуционарност државотворног процеса иницијално је утемељена управо стварањем и објавом[507] Декларације којом се политичка заједница самоуспоставља *ex nichilo*, а из које ће након стицања независности настати Сједињене Америчке Државе. Декларација стога има статус нултог документа, којим из политичког непостојања заједница искорачује у политичко бивствовање. Ако се крене од претпоставке да свака револуција у свом битку носи елементе анархије и антиномизма, онда је Декларација независности са новим категоријалним оквиром новог доба и нове политичке форме дефинитивно револуционарни документ, да би пар година касније постала сувишан, јеретички и субверзиван акт. Њена субверзивна природа утемељена је истим начелима које јој обезбеђују сакралност: „да су људи створени једнаки, да их је Бог обдарио неотуђивим правом на живот, слободу и тражење среће, да праведна владавина претпоставља сагласност оних над којима се влада, да је право на побуну против неправедне власти право народа а да је збацивање деспотске власти његова дужност.“[508]

Али, док је субверзивност Декларације делатна у оквирима реалне политичке ситуације која не подржава дословно поштовање и имплементацију њених принципа унутар политичке заједнице, дотле је њена сакралност резервисана за однос појединца према њеним принципима и, што је у контексту критичког мишљења још значајније, за потребе јавног наратива и политичку употребу прокламованих идеја у циљу остваривања одређених интереса. Тако је у области политичке борбе за одређена права и вредности Декларација независности парадигма на чијој основи се генеришу нове друштвено-политичке вредности америчког друштва током 19. века, као што је то случај са Линколновом Гетисбуршком беседом[509] или објавом Женске Декларације независности у Сенека Фолсу[510], што потврђује тезу о Декларацији као плодном тлу за континуирано

[506] Роберт, Н. Бела, *Погажен завет: америчка грађанска религија у доба искушења*, стр. 62.
[507] Објава се овде разуме двостуко: као јавно објављивање документа у циљу политичке легитимације побуњеничког акта али и као есхатолошки принцип.
[508] Екстраховано из прва два пасуса Декларације независности. Преузето из Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 3.
[509] Битка код Гетисбурга је једна од најзначајнијих и најкрвавијих битака током Грађанског рата. Водила се је од 1. до 3. јула 1863. године. Линколнов говор представља ремек дело ораторства у којем председник САД реферира на Декларацију независности и њене принципе.
[510] Декларација о осећањима (*Declaration on Sentiments*) је документ који је на конвенцији у Сенека Фолсу као првој конвенцији о женским правима, потписало 68 женских и 32 мушких активиста и аболициониста.

обнављање и самопотврђивање нације, без обзира за које принципе и интересе одређених друштвених група се залажу.

5.3.2. Федерални устав: највиши закон земље

Устав САД један је од најзначајнијих правних и уставних докумената људске цивилизације. То је најдуготрајнији устав модерног времена. Његов значај у обрнутој је сразмери са његовом дужином, јер са свега 7 чланова и 27 амандмана[511] један је од скромнијих конститутивних докумената у свету. Његова цивилизацијска вредност почива собеностима и новимама које је донео, од којих је једна од кључних његово успостављање као *врховног закона земље*[512]. Појам се разуме као механизам којим је осигуран доминантни положај уставног документа у правном систему САД. Формулација је последица претходног периода у којем Одредбе Конфедерације нису осигурале политичку, војну и економску стабилност Уније. На таласу неповерења према јакој централној власти тринаест колонија успоставља Конфедерацију као лабав савез чија је „главна слабост била непостојање суверенитета заједничке државе, што се јасно уочава већ у првом члану Одредби, у којем пише да ће назив ове конфедерације бити Сједињене Америчке Државе.“[513] Дефинисањем федералног Устава као врховног закона превазиђене су конфедералне мањкавости, а идентитет нове државе успостављен је на инокосном правном акту. Капацитет уставног документа да понесе епитет врховног закона заснован је на бројним специфичностима од којих ће овде бити поменуте кључне.

Прва специфичност свакако је позиција и функција Устава унутар револуционарног процеса. Борба за Устав[514], његову израду и ратификацију, чини заправо трећу фазу револуционарног и државотворног процеса. Федерални устав заокружује успостављање новог, „до тада невиђеног политичког система. Никада раније није постојало друштво које је почивало на синергији следећих принципа: начело народног

Конвенција је одржана у држави Њујорк у јулу 1848. године. Саму Декларацију написала је Елизабет Кеди Стентон као пастиш Декларацији независности. О овом документу детаљније у Адриана Захаријевић, *Постајање женом*, Београд, Реконструкција Женски фонд, 2010., као и Светлана Слапшак, http://pescanik.net/deklaracija-osecanja/ , приступљено 1. новембра 2017. године.

[511] Последњи амандман усвојен је 1992. године и односи се на висину накнаде за чланове Конгреса. Занимљиво је да је овај амандман предложен заједно са првих десет амандмана али је потпуно заборављен чекао на усвајање преко 200 година.

[512] Устав САД, члан 6, став 2, преузето из Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 171.

[513] Гордана Бекчић, Пјешчић, op.cit., стр. 131.

[514] Стварање Устава се често у америчкој научној литератури назива Друга америчка револуција.

суверенитета, супремација федералног устава као највишег правног акта, тројна подела власти, федеративно уређење са елементима националне државе, принцип *checks and balances*, представничка демократија и судска контрола уставности закона.“[515] Уставни документ постаје камен темељац друштва у настајању, што му је осигурало верност политичких елита у спровођењу његових одредби и амандмана. Истовремено је, као сједињујући фактор након бурних и нестабилних конфедералних година, успоставио консензус око права и обавеза чланица Уније према заједничкој држави.

Друга специфичност је његова записаност, што је преседан у дотадашњем конституционализму. Федерални устав уводи обавезност записивања, док је у САД стратешки осигурала уставно-правну сигурност грађана и политичког поретка. Записаност Устава САД су ограничила тумачење његових чланова и амандмана, док је истовремено дуални правни систем (федерални и савезних држава) створио широко херменатутичко поље и то управо на местима на којима се сударају слободе и права човека (грађанина) са државом или економским интересима са једне, или слободе и права (овлашћења) савезне и федералне државе са друге стране. Трећа и, за овај рад, кључна карактеристика је феноменолошка промена позиције уставног документа у односу на дотадашње конституционално наслеђе. У питању је супремација федералног Устава прво унутар федералног, а потом и савезног правног простора као највишег правног акта: „Овај Устав и они закони Сједињених Држава који ће се убудуће доносити; сви склопљени уговори или они који ће бити склопљени у име Сједињених Држава, врховни су закон земље и судије у свакој земљи обавезне су да их поштују, чак и у случају да тиме долазе у сукоб ма у чему са Уставом или законима ма које државе.“[516] Тако је Устав САД успостављен као „основни извор права а оно што је шестим чланом у новој држави обезбеђено била је могућност да се закони савезних држава, могу и треба, да сматрају актима нижег степена ако су у супротности са федералним Уставом.“[517]

Финализација уставног документа у коначан документ додатно је ојачала његову позицију као врховног закона. Коначност уставног текста као историјски *novum* омогућила је јасно сагледавање идентитета нове државе, њених овлашћења и обавеза, као и права грађана која проистичу из уставних одредби. Идентитету и легитимитету Устава као

[515] Гордана Бекчић, Пјешчић, op.cit., стр. 136.
[516] Ibid., Устав САД, Члан 6., став 2, стр. 171.
[517] Ibid., стр. 136.

највишег правног акта допринела је религијска матрица, тачније, протестантско налеђе и „веровање у виши закон који је успоставио Устав као врховни закон земље заснован на правичности, док је теорија уговора наметнула нужност ратификације.“[518] Процес ратификације донео је још нешто. успостављање политичког субјекта у којем је смештен суверенитет. У преамбули Устава помиње се народ(и) који заправо доноси(е) федерални устав: „Ми, народи Сједињених Држава, да би створили савршенији савез, успоставили правду, осигурали унутрашњи мир... доносимо овај Устав за Сједињене Државе.“[519] Непомињањем појма суверенитет у уставном тексту, али идентификацијом народа као аутора врховног закона којем ће се слободном вољом подвргнути, осигурана је самоочигледност народног суверенитета у тексту Устава. Тако је принцип самоочигледности из Декларације пренет у конституционални документ али, далеко значајније, „испоштован је основни принцип слободе у политичким заједницама — обезбеђен је пристанак оних над којима се влада.“[520]

Контроверза дефиниције *врховни закон земље*, међутим, проистиче из економског контекста унутар којег се догађа Уставна конвенција. У другом су поглављу објашњени узроци доношења Устава: конзервација економских односа и заштита друштвене хијерархије. Стога Устав треба посматрати у двостурком светлу: као спецификум америчке варијанте конституционализма који је осигурао опстанак федералне државе, али и како правни акт који је створен у циљу конзервације друштвено-економских односа и заштите елите. Увођењем клаузуле о супремацији Устава осигурана је његова правна неповредивост као и „политички субјективитет државе утемељен на записаном и коначном документу који је постао основни извор права.“[521]

5.3.3 Политичке разлике при стварању Уније и Устава САД

Усвајање Устава је процес који није ишао глатко, нити је документ прихваћен великом већином гласова. Битка између две главне политичке струје[522] трајала је месецима и идеолошко-политичке разлике сликовито приказују контроверзу коју је

[518] Ibid., стр. 155.
[519] Ibid., стр. 161.
[520] Ibid., стр. 137.
[521] Ibid., стр. 136.
[522] Присталице јаке централне власти и усвајања Устава називају се федералисти, док су заговорници слабе федералне државе на рачун држава-чланица Уније у историји познати као антифедералисти.

доношење Устава изазавало. Уставна конвенција, инспирисана идејом о ревидирању одредби Конфедерације, завршена је израдом потпуно новог документа којим је успостављен нови политичко-правни поредак који није био иницијално планиран, макар не јавно. Са једне стране, институционализација револуције представља логичан корак јер уколико „слободни чин ослобођења не прерасте брзо у чин институције или конституције...онда чак и само ослобођење претвара у своју супротност.[523] Може се закључити да је институционализација револуције већ била извршена усвајањем Одредби Конфедерације које слове за *први Устав САД* и које су усвојене са далеко већим консензусом.

Доношење Устава је контроверзан правно-политички процес који је отворио простор за дебату о правима и слободама и сумњу у одступање од револуционарних идеја, чега су били свесни Очеви оснивачи који нису подржали нити потписали Устав (16 од 55 присутних делегата), као први критички гласови америчког политичког поретка: „Да ли ми, овим системом, не уступамо велики део права, резервисаних у гарантији грађанских права, онима који немају саосећања са народом — влади у којој народни заступници неће имати везе с народом?[524] Делегата је иницијално било укупно 70, док је конвенцији у континуитету присуствовало свега њих 55. Укупно 31 лице није потписало текст Устава, док је потписника било 39. И поред чињенице да су неки од 70 кандидата због болести и личних послова морали да напусте Конвенцију, број од 31 делегата у односу на 39 потписника говори у прилог чињенице о великом степену неслагања и контроверзе око доношења Устава. Индикативно је да неки од кључних Очева оснивача нису учествовали у раду Конвенције због државних послова које су обављали у том периоду.[525] Савезна држава Роуд Ајленд чак није ни послала делегате у Филаделфију, да би након

[523] Роберт Н. Бела. op. cit., стр. 63.
[524] Амандмани на Устав из Вирџиније, види у Драгољуб Живојиновић, Op. cit., стр. 71. Цитат је део излагања Џорџа Мејсна, представника Вирџиније. Поред Мејсна, Устав нису потписали Патрик Хенри, Едмунд Рандолф, Елбриџ Гери, Оливер Елсворт, Вилијам Хоустоун, Ерастус Волкот, Вилијам Пирс, Натанијел Пенделтон, Џоџр Волтон, Лутер Мартин. Џон Мерсер, Чарлс Карол, Габријел Дувал, Роберт Хансон Харисон, Томас Стоун, Карел Стронг, Франсис Дана, Џон Пикеринг, Вилијам Хјустон, Абрахам Кларк, Џон Лансинг, Роберт Јејтс, Вилијам Дејви, Александар Мартин, Хенри Лоренс, Џејмс Меклург, Џорџ Вит, Ричард Хенри Ли, Томас Нелсон, Томас Шим Ли. Извор https://www.constitutionfacts.com/us-constitution-amendments/those-who-didnt-sign-the-constitution/ , страници приступљено 18. августа 2017. године.
[525] Томас Џеферсон, Џон Адамс, Џон Хенкок и Семјуел Адамс.

ратификације Устава ова држава и Вермонт веома невољно приступили Унији, „после неувијених претњи.“[526]

Дубоке разлике биле су последица темељних промена које је нови документ доносио. Конфедерација је имала „изузетно велике обавезе, премала овлашћења и никакве механизме да их спроведе“[527], тако да је у федералистичкој струји постојао страх да ће „идеја неконтролисаног суверенитета у свакој појединој држави, по питању њених унутрашњих послова, поразити овлашћења Конгреса и учинити Унију немоћном и неизвесном.“[528] Друга струја, међутим, страховала је за легат Револуције и америчке вредности, основна људска права, слободе и идеју о једнакости, који су у извесној мери ипак били осигурани у конфедералном уређењу за оне који се јесу сматрали једнаким. Делегати државе Њујорк, Роберт Јетс и Џон Лансинг одбили су да га потпишу[529], те гувернеру Њујорка у писму износе своје разлоге за неслагање: „Наша овлашћења су била јасна и ограничена на једини и изричити циљ да се ревидирају Одредбе Конфедерације, и да се у њих унесу такве измене и одредбе којима ће се федерални устав ускладити са потребама владе и очувањем Уније... наша овлашћења не би могла да садрже обарање устава који би, будући да извире непосредно из народа, могао бити укинут само на њихов изричит пристанак, а не путем законодавног тела, коме је дато овлашћење да га сачува... Без обзира на наше приговоре који су настали из недостатка овлашћења, ми смо прихватили мишљење да федерална влада, ма колико се заклањала иза Декларације о правима, или одредаба које упозоравају, мора неизбежно да буде узрок кршења грађанских права која би њоме могла бити потпуно ограничавана.[530] Федералисти, предвођени Александром Хамилтоном, покушавају кроз уставне одредбе да пронађу равнотежу између личне слободе и опште безбедности, сматрајући да је „чврст савез од изузетног значаја за мир и слободу држава које га сачињавају као што је и препрека унутрашњим раздорима и побунама.“[531]

Било је јасно да је питање заштите одређених права и слобода увелико проблематично и нерешено текстом Устава, што се посебно видело у инсистирању на

[526] Џенкинс, Филип, *Историја Сједињених Држава*, Београд, Филип Вишњић, 2002., стр. 67.
[527] Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 132.
[528] У писму Џејмсу Двејну, види у Hamilton, Alexander, *Writings*, p.71.
[529] У име Њујорка Устав потписује Александар Хамилтон.
[530] Драгољуб Живојиновић, op.cit., стр. 70-71
[531] „Федералист бр. 10“. У: Хамилтон, Медисон, Џеј, *Федералистички списи*, стр. 215.

доношењу Повеље о правима.[532] Раније у раду изнет је став да је интегрално посматрање Декларације и Устава потенцијана херменаутичка опасност. Из тог разлога потребно је изнети ставове о историјској условљености пвих докумената у контексту америчке политичке историје, а не у контексту њихових универзалних квалитета. Различите историјске околности које су условиле стварање ових докумената тичу се следећег: Декларација је писана у подигнутом тону идеолошке, пропагандне и оружане припреме за рат, док је Устав написан у циљу јачања федералне државе путем делегирања широких овлашћења истој и извлачења значајног дела политичке моћи из држава-чланица Уније. Циљ Декларације био је широка мобилизација свих слојева и идеолошка синергија за предстојећу оружану борбу, док је циљ Устава била конзервација успостављених друштвено-политичких односа и суспрезање будућих економских и политичких протеста који су иницијално изазвали окупљање делегата у Филаделфији ради *ревидирања одредби Конфедерације*.[533]

Позиција елите у два историјска тренутка коренито је другачија, иако *de facto* говоримо о истој друштвеној групи. Очеви оснивачи подигли су побуну против Енглеске у циљу заштите сопствених политичко-економских интереса, али су истовремено „еманциповали колонијално становништво проширењем политичких права и слобода. С' једне стране, то је био предуслов да се обезбеди опстанак поретка који је успостављен Уставом, а да се истовремено предупреде могуће социјалне и економске напетости у друштву.“[534] Позиција елита у време Уставне конвенције, међутим, суштински је другачија. Њени припадници сада нису више вође побуне који ризикују животе и имовину, већ етаблирани лидери независне државе, титулари јавних функција, и даље изузетно имућни трговци, палнтажери, робовласници, шпекуланти земљом на новим територијама[535], земљопоседници а, неки међу њима, и кредитори Прве банке САД.[536]

[532] На Повељи о правима инсистира Томас Џеферсон као и Ричард Хенри Ли, Елбриџ Гери и Џорџ Мејсон.
[533] Израз је преузет из писма њујоршких делегата државе Њујорк, Џона Лансинга и Реоберта Јетса. Види у: Драгољуб Живојиновић, op. cit., стр. 70.
[534] Гордана Бекчић Пјешчић, op.cit., стр. 149.
[535] Шпекулација земљом била је једна од кључних активности у време доношења Устава САД а међу највећим шпекулантима били су Вашингтон, Франклин, Галатин, Патрик Хенри, Роберт Морис и Џејмс Вилсон, као и многи мање познати Очеви оснивачи. О томе више у: Charles Beard, *An Economic Interpretation of the Constitution of the United States*, p. 49.
[536] Банка Северне Америке регистрована је 1791. године. У питању је комеријална банка, међу чијим су акционарима били Хамилтон, Монро, Франклин, Џеј. Банка је имала повељу на 20 година. Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, Op. cit., стр. 71, као и у „The First Bank of the United States: A Chapter in the History of

Таква позиција претпоставља другачији однос према сопственој безбедности и положају унутар политичке заједнице коју су креирали и којом, у тренутку уставних превирања, директно управљају. Другачија појединачна али и групна позиција Очева оснивача у судару са политичком реалношћу претпоставља другачије мотиве и циљеве при решавању питања будућности државе на Уставној конвценцији.

Аларм за решавање упалило је организовано деловање побуњених ратних ветерана, њихово грађанско удруживање у циљу остварења одређених политичких циљева и заштите сосптвених права, о чему је писано у другом поглављу. Активности побуњених грађана схваћене су као опасност по успостављени поредак у којем се једнакост од стране грађана и елите очигледно није више разумела у светлу текста Декларације, а „централна карактеристика мишљења оснивача који су креирали Устав утемељена је на страху од последица децентрализације и широке грађанске партиципације.“[537] Оваква ситуација изнедрила је наратив о тиранији већине као једној од детаљно разматраних тема у току драфтирања уставног документа, а којом се нарочито бавио Џејмс Медисон. Уочено је да је грађанско удруживање велика потенцијална опасност и да „сукоби са једнима стварају асоцијације или коалиције са другима.“[538] Из тог разлога ће се велика пажња посветити питању политичке моћи и односа већине и мањине, што ће се уставним одредбама дефинисати кроз поделу власти на три гране, успостављање законодавне власти као примарне[539], али и успостављањем сложеног изборног система који ће суспрегнути опасности директне демократије у све три гране власти, а нарочито при избору америчког председника.

5.3.4. Новине и контроверзе уставног текста

Све до Бирдове „Економске интерпретације Устава САД“[540] није постајао научно утемељен инструментариј за анализу уставног текста у категоријама које би биле ван

Central Banking“, https://www.philadelphiafed.org/-/media/publications/economic-education/first-bank.pdf, приступљено 02. новембра 2017. године.

[537] Изворно у Cass R. Sustain, *Beyond the Republican Revival*, Yale Law Journal, 97, 8, (July, 1988), 1558. Преузето из: Christopher L. Tomlins, *Law, Labor and Ideology in Early American Republic*, стр. 59.

[538] Луис Козер, *Функције друштвеног сукоба: испитивање концепта друштвеног сукоба и његове употребе у социолошким истраживањима*, Mediterran Publishing, Нови Сад, 2007., стр. 202.

[539] Beard, Charles, A, *An Economic Interpretation of the Constitution of the United States*, The Macmillan Company, New York, 1961, p. 25.

[540] Чарлс Бирд (*Charles Austin Beard, 1874.-1948.*) био је са Фредериком Џексоном Тарнером, један од најутицајнијих америчких историчара прве половине 20. века. Његови радови укључивали су радикалну

правног терминолошког и теоријског оквира, што може да наведе на закључак да критичког промишљања уставног текста у ранијим периодима није било. Управо је супротна ситуација на терену јер прве, и можда историјски најзначајније, критичке гласове налазимо међу самом Очевима уставотворцима, што је показано раније у раду. Њима се придружује и интелектуална јавност Младе републике која је учествовала у двогодишњој јавној дебати током процеса ратификације Устава.[541] Мотиви за доношење Устава су следећи: стварање савршенијег савеза, успостављање правде, осигурање унутрашњег мира, брига за заједничку одбрану, унапређење општег благостања, обезбеђење благодети слободе себи и своме потомству.[542]

Интегрални текст Устава односи се на следеће области: члан 1. дефинише начин избора у оба дома Конгреса, овлашћења Конгреса као и листу овлашћења која Конгрес нема (принцип антиуспостављања), ограничења држава-чланица; члан 2. дефинише начин избора председника САД, његова овлашћења и разлоге за смену; члан 3. дефинише дефинише надлежности судске власти; члан 4. дефинише однос грађана и савезне државе, статус федералне имовине, начин примања нових држава у Унију, обавезу федералне државе према очувању републиканске владавине и питање заштите савезних држава од спољашњих и унутрашњих непријатеља; члан 5. дефинише начин доношења амандмана; члан 6. дефинише статус Устава, пријем у Конгрес, као и статус конфедералних зајмова и дугова; члан 7. дефинише начин његовог ратификовања. Првих десет амандмана, који чине Повељу о правима, дефинишу бројне слободе и права грађанина у односу на политичко-правне структуре моћи у држави, обезбеђујући значајан простор слободе.[543] Амандмани од 11-ог до 15-ог (који су донети од 1794. до 1900. године[544]) односе се на

ревизију Очева оснивача. Студија „Економска интерпретација Устава САД“ из 1913. године донела је потпуно нов поглед на мотиве и циљеве револуционарне елите. Тарнер у студији Америчка граница (*The Significance of the Frontier in American History*) разматра идеју о значају ширења на Запад као културолошког, друштвеног и политичког процеса који је фундаментално утицао на америчко друштво. Бирд у свом делу први експлицитно износи став о еконсмким интересима револуционарне елите који су дефинисали финални садржај федералног устава.

[541] Ратификација се завршава 1791. године, када га прихвата последња савезна држава. Током овог периода широка национала дебата изнедрила је „Фердералистичке списе“ као највиши домет политичко-теоријске мисли САД, али и друге текстове, прилоге, памфлете... За детаљније упознавање видети Edling, Max M, *A Revolution in Favor of a Government: Origins of US Constitution and the Making of the American State*, Oxford University Press, 2003.

[542] Устав САД, Преамбула. Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 161.

[543] Првих десет амандмана разматраће се у следећем одељку.

[544] За рад нису релевантни амандмани након 1900. године.

следеће: 11. амандман[545] дефинише непостојање надлежности судова САД у споровима између грађана држава-чланица и/или грађана чланица и грађана других држава; 12. амандман[546] дефинише начин избора Председника и Потпредсеника[547] САД; 13. амандман[548] укида ропство; 14. амандман[549] дефинише право гласа за све мушке грађане САД који имају 21. годину; дефинише нови начин избора и број представника у Представничком дому; непостојање обавезе САД за намиривање одређених дугова и штета; дефинише питање право на кандидовање у Конгрес САД из некадашњих конфедералних држава; 15. амандман[550] дефинише забрану оспоравања гласа на основу расе, боје или ранијег робовања.

Новине које Устав доноси су бројне и анализирају се селективно и функционално ради потврде или обарања појединачних хипотеза.[551] Он је, пре свега, донет као регулаторни документ којим се уређује однос федералне државе са државама-чланицама. Новина се не налази само у проширењу федералних надлежности, већ у промени природе те надлежности. Сва Уставом дефинисана овлашћења не успостављају однос САД са савезним државама као што су то чиниле Одредбе Конфедерације, већ САД са грађанима свих држава-чланица као појединцима. Усмеривши се према грађанима кроз уставне одредбе, федерална држава је приближила грађане себи, ослабила позицију савезних држава, те утрла пут стварању америчког идентитета и америчког грађанина у оквиру федералне структуре, насупрот свим локалним разликама.

Тврдња у Преамбули да Устав доносе народи САД је контроверзна. „Народи САД су успостављени као извор суверенитета“[552], а та је сувереност самоочигледна, тако да „пошто су народи означени као креатори Устава, испоштован је основни принцип слободе

[545] Конгрес усвојио 5. марта 1794. ратификован 8. јануара 1798. године.
[546] Конгрес усвојио 12. септембра 1803. ратификован 25. септембра 1804. године.
[547] Интегрални текст Устава иницијално није добро решио начин избора за највиши положај у држави, па је проблем делимично превазиђен амандманом који се доноси након избора Томаса Џеферсона за председника, када је мртва трка око два кандидата произвела кризу у земљи.
[548] Конгрес усвојио 1. фебруара 1860. ратификован 18. децембра 1865. године.
[549] Конгрес усвојио 16. јуна 1866. ратификован 23. јула 1868. године.
[550] Конгрес усвојио 27. фебруара 1869. ратификован 30. марта 1870. године
[551] Отвореност уставног текста за тумачење обезбедила је простор за развој две основне политичке вредности: јединство у мноштву (*E pluribus Unum*) и слободу појединца (*The Bill of Rights*); поједине уставне одредбе имплицитно указују на квалитативну разлику између федералног устава и Декларације независности као фундаментално различитих правно-политичких докумената; америчка реолуција није извршила прерасподелу богатства нити је економско-класне односе успоставила на принципу једнаких шанси за све.
[552] Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 137.

у политичким заједницама — обезбеђен је пристанак оних над којима се влада“[553] Контроверза почива на чињеници да уставни делегати заправо нису имали правно валидно овлашћење од грађана да пишу и донесу федерални устав. Њихов је легитимитет споран, јер заправо „Устав је написало 55-оро мушкараца, сви бели и углавном богати, који су представљали одређене елитне групације нове нације.“[554] Образложена је раније у раду записаност Устава као револуционарна новину. Поред раније поменутих бенефита које је записаност донела, она истовремено носи дозу аутодеструктивности која генерише дискрепанцу. Неповредивост текста онемогућила је брисање оних одредби које су временом постајале макар уставно-правно, ако не *de facto* ништаве.[555] Од његовог настанка 1787. године до данас из Устава методом брисања није избачен ниједан члан, део члана или амандман. Све што је икада написано, мењано и/или додавано и данас је у њему присутно, што јесте осигурало целовитост текста, али је у митолошком простору начинило пукотину. Сложена процедура изгласавања амандмана заштитила је Устав од пролазних интереса различитих администрација, истовремено поткопавши његов митолошки статус, јер су у њему све време физички, ако не правно, онда материјално присутни правно-политички апсурди који су историјски доказ раскорака између идеја и политичке реалности на терену.[556]

Изузетно је спорно непостојање појма *једнакост* у тексту Устава. Док Декларација заговара принцип да су „сви људи створени једнаки“[557], члан 1. Устава говори о слободним лицима, онима која су се обавезала на службу за одређен број година, неопорезованим Индијанцима и осталим лицима која се појединачно броје као три петине човека. Устав се тако не односи на велики део становништва — жене, неопорезоване Индијанце, децу, беле мушкарце без земљишних поседа — док ће се афричким робовима федерална држава интензивно бавити путем федералне судске праксе, одлука Врховног

[553] Ibid.
[554] Howard Zinn, *Declarations of Independence: cross-examining American ideology*, p. 11.
[555] Ту пре свега мислимо на непоштовање тзв. амандмана Реконструкције: 13., 14 и 15.
[556] Тако и данас у 1. члану (2. одељак, 3. став) Устава пише да се „број чланова Представничког дома и износ непосредних пореза распоређују на поједине државе које могу бити укључене у овај савез, сразмерно насељености сваке од њих, који се одређује када се укупном броју слободних лица, укључујући она која су се обавезала на службу за одређен број година, а *искључујући неопорезоване Индијанце, додају три петине осталих лица*“, а да у првом ставу деветог одељка истог члана пише да *сеоба или усељавање лица која нека од постојећих држава нађе за сходно да прими, не може бити забрањена од стране Конгреса пре 1808. године*, али се може одредити през или такса на такво усељавање, не већи од десет долара по особи.“ Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 161.
[557] Декларација независности, други пасус. Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 3.

суда и законодавног оквира. Уочава se наглашавање разлике између опорезованих и неопорезованих Индијанаца, што имплицира да је у Устав посредно уведен институт пореза, односно имовине, као предуслов за постојање политичког идентитета, чиме је имовина постала предуслов политичког субјективитета.

Најзначајнија контроверза уставног документа односи се управо на појам слободе и то слободе човека као бића по себи и човека као економског субјекта. Одлука да се афрички робови правно дефинишу као три петине белог човека последица је економско-политичких интереса јужних држава. Да би се успоставила равнотежа између политичког утицаја малих и великих држава у Представничком дому Конгреса, одлучено је да се број конгресмена одређује на основу броја становника. Како би територијално велике државе, као што су биле Вирџинија или Џорџија, биле заступљене сходно својој физичкој величини, било је нужно да се у укупан број становника колоније уброје и робови, јер је насељавање белих људи од почетка колонизације било из многих разлога далеко веће у северним колонијама. На основу изнетих спорних питања да се закључити да су уз постојање институције ропства, принцип слободе и принцип једнакости најспорнија идејно-идеолошка начела која из Декларације независности нису пренета нити дефинисана у федералном уставу. Њихово правно непостојање у Уставу узрок је прогресивног удаљавања друштвено-политичке реалности од револуционарних принципа током 19. века. Све три уочене појаве у директној су међузависном односу са процесом економског развоја Републике.

Феноменолошка осебност америчког Устава је његова раније помињана отвореност, односно, дискурзивност његовог текста. Иако кратак документ, федерални устав пружа велики простор за различита тумачења својих одредби, о чему говоре зборници одлука Врховног суда, као и нижих федералних судова. Отвореност уставног документа је револуционарна новина, јер је омогућила да се током више од два века опсег права и слобода еволутивно проширује у складу са променама у друштву. У исто време, отвореност уставног текста је спорна, јер је недореченост и недефинисаност бројних правних института омогућила велику улогу Врховног суда и федералног законодавства да се поједине одредбе и амандмани у појединачнним судским процесима тумаче не увек у складу са кључним принципима и америчким вредностима. Додатним осигурањем позиције свих судова, дефинисањем Устава као врховног закона земље и

Законом о судству[558] осигуран је доминантни положај уставног текста као оног правног извора који ће у перспективи времена увек изнова осигуравати положај, и по потреби историјског тренутка, ново тумачење основних права и слобода које као такве представљају најмањи заједнички именитељ у области политичког, који важи за све америчке грађане.

За интегрални поглед и квалитетније финалне закључке од значаја је да се помену питања која Устав не помиње. Најзаначније је свакако питање економског поретка. Појмови попут капитализма, капитала или економских односа ни једном се месту у тексту не помињу, нити је било која грана индустрије осим штампе[559] нашла своје место у документу. Будући да „ни Одредбе Конфедерације ни федерални устав нису улазили у прописивање ни тумачење правила у сфери економских односа“[560] постављамо питање како су уставни документ и федерално судство током 19. века омогућили да се либерални капитализам устоличи као доминантни економски поредак у САД те да се било које назнаке других модела систематски утишавају и истискују. У Уставу се, такође, не наводе ни појмови попут ропства, робова, робовласништва, при чему их разумемо као интегрални део економског али и ширег, политичко-идеолошког дискурса. Занимљиво је да се ни нација након своје множине у Преамбули нигде даље не помиње, нити се у њему дефинише службени језик федералне државе. као што је то, на пример, случај са Уставом Србије.[561] Ово су само неки појмови који нису правно дефинисани Уставом САД а који имају значај за тему и финалну елаборацију у наставку рада.

5.3.5. Повеља о правима: револуционарни и спорни аспекти

[558] Закон о судству (*The Judiciary Act of 1789*) федерални је закон којим се на првом Конгресу САД, по доношењу Устава, успоставио систем федералног судства, што је била велика спорна тема током Уставне конвенције. Антифедералисти су се бојали да ће паралелно федерално судство бити инстумент тираније над државама-чланицама и њиховим грађанима. Из тог разлога се чак 5 амандмана Повеље о правима (4-8), бави овлашћењима и ограничењима федералне судске власти.

[559] У првом амандману, слобода штампе.

[560] Гордана Бекчић Пјешчић, op.cit., стр. 152.

[561] „У Републици Србији у службеној употреби су српски језик и ћириличко писмо. Службена употреба других језика и писама уређује се законом, на основу Устава.“ Види у: *Устав Републике Србије*, Први део, Начела Устава, Члан 10., („Службени гласник РС“, бр. 98/2006).

Повеља о правима[562] онај је део америчког устава који пред историјом и међународном јавношћу (општој, научној и правној) похрањује највећи део вредности овог документа као цивилизацијске правне тековине. Далеко се више зна за одредбе првих 10 амандмана него за било који члан или став интегралног уставног текста. Дебата о нужности доношења Повеље о правима била је једна од централних тема током Уставне конвенције. Недоношење Повеље отварало је простор за злоупотребу власти и моћи над грађанима. Заговорници Повеље инсистирали су на претпоставци да ће сва правно недефинисана права, односно, „она која нису изричито и недвосмислено додељена народу бити прећутно пренета на владаре.“[563] Мукотрпно и дуго усвајана[564] Повеља о правима носи исти митолошки статус који краси и Декларацију независности. Иако се у највећем степену посматра као позитивна допуна уставног текста, анализом одредби желимо да установимо да ли су њене правне формулације потпуно недвосмислене у заштити права и слобода које помињу или су евентулано отвориле правни простор за раскорак између револуционарних принципа и реалности 19. века.

Даје се став да је Повеља о правима додатно ојачала федералну државу и то једним, на први поглед, контадикторним заокретом: јачајући централну државу на рачун савезних, а кроз дефинисање јаких гаранција бројних људских права и слобода. Повељом су осигурана следећа грађанска права: слобода вероисповести, говора, штампе, право на мирне зборове и упућивање петиције влади (1.), право на ношење оружја (2.), право на приватност куће и заштиту од узурпације стајаће војске (3.), безбедност личности, имовине, станова, хартија од вредности (4.), право на судски поступак и заштиту у истом, инситут *ne bis in idem*[565] као и право на несведочење против самога себе, обавезност прописаног законског поступка при казнама, право на заштиту имовине током судског

[562] У Уставу САД наведена као: „Првих десет амандмана које је усвојио Конгрес 25. септембра 1789. и ратификовале три четвртине федералних држава 15. децембра 1791.“, Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 172.
[563] Patrick Henry, „Virginia Ratification Convention “, 5-16 June, 1788, http://press-pubs.uchicago.edu/founders/print_documents/v1ch14s39.html, страници приступљено 03.11.2017.
[564] Доношење Повеље о правима било је последица сложене борбе између две главне политичке струје. На њој су инсистирали неки од најистакнутијих Очева оснивача. Тако Џеферсон у писму Медисону, децембра 1787. године пише, између осталог: „...Дозволите ми да додам да људи имају право на повељу о правима као средство против сваке владе на овом свету, локалне или опште; ниједна праведна влада не би требало да одбије идеју о повељи о правима, нити да то питање остави нерешено.“ Види у: Thomas Jefferson, *Writings*, p. 914.
[565] Петим амандманом дефинисана је процесна забрана двоструког суђења у истој ствари: „нико не сме да због истог кривичног дела буде двапут изложен опасности по живот“. Види у: Гордана Бечкић Пјешчић, op. cit., стр. 173.

процеса (5.), право на брзо и јавно суђење од стране непристрасне пороте државе, право на информацију о природи и основи оптужбе, право на суочавање са сведоцима против себе; право о позивању сведока у сопствену корист, право на стручно саветовање у сопственој одбрани (6.), право на суђење с поротом (7.), право на разумне кауције и казне (8.), право на конзумирање оних већ остварених права која нису набројана у Уставу (9.), као и право савезних држава да регулишу својим законодавством она права која нису Уставом дата САД, нити су ускраћена државама (10.).

Револуционарност Повеље о правима је у стриктном попису права и слобода које федерална држава штити, и то не путем дефинисања њених овлашћења, већ путем непостојања њених овлашћења и прерогатива у области наведених грађанских слобода и права. Првим амандманом јавни говор осигуран је и дефинисан као фундаментална вредност америчког правно-политичког система, што је пета појединачна хипотеза у оквиру шесте посебне хипотезе.[566] Захваљујући првом амандману осигурана је слобода јавног говора у смислу да је јавно исупање и заступање одређених ставова било законски допуштено те да законског основа за санкцију таквог акта није било.[567] Ако се погледа начин формулисања амандмана може се уочити да су сви осим шестог уобличени кроз негативно правно дефинисање, односно кроз принцип антиуспостављања, при чему се Конгрес препознаје као инстанца којој се укида односно не признаје право да нешто чини: „Конгрес не може доносити никакав закон о установљавању државне религије...;“[568]; „Не сме се кршити право народа да држи и носи оружје...;“[569]; „Ниједан војник у време мира не сме становати у приватној кући...;“[570]; „Не сме се неоправданим претресима и запленом кршити право грађана...“[571] Јасно се уочава да је Конгрес САД као законодавна власт препознат као највећа опасност по слободу и права америчких грађана, која су осигурана кроз негацију Конгреса као врховне инстанце у области у Повељи наведених права.

[566] Шеста посебна хипотеза: Полититички ангажман појединца кроз јавни говор (јавни наратив) представља спецификум америчке културе који је омогућио убрзани развој грађанског друштва, а тиме и критичке мисли.
[567] Управо су први и други амандман окосница универзалне вредности Повеље о правима — како у односу на историјски тренутак у којем је иста креирана, тако и у контексту савремених глобалних политичких кретања у области права гласа, јавног говора, медијских слобода и статуса политичких азиланата.
[568] Устав САД, Први амандман, део текста. Преузето из: Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 172.
[569] Други амандман, op. cit., стр. 172.
[570] Ibid.
[571] Ibid.

За овај рад два последња амандмана имају посебан значај. У деветом амандману уставотворац тврди да се „набрајање у Уставу извесних права не сме тумачити тако да се споре или умање друга права која је народ задржао“[572], што укида могућност произвољног тумачења недефинисаних овлашћења, чега су се уставотворци бојали. Формулација недвосмислено указује на уставну заштиту грађана од паушалих закључака о уставном вакууму у области оних права и слобода које нису дефинисане Уставом. Текстом десетог амандмана тврди се нешто прилично супротно значењу деветог амандмана, чиме се херменаутичка област за тумачење уставне одредбе поново проширује, јер се тврди да „права која нису овим Уставом дата САД, нити су ускраћена државама, остављена су свакој појединој држави или народу.“[573] Уочава се да десети амандман имплицира да се јурисдикција федералне владе и федералног законодавства неће простирати на оне правне ситуације и радње које нису експлицитно наведене и побројане у претходним амандманима. На тај начин федерална је влада оставила довољно маневарског простора да савезне државе својим законодавством у великој мери организују свој правни простор без директног уплива федералне власти. Контроверза се налази у следећем: која су то права грађана које девети амандман подразумева као осигурана, а која нису регулисана федералним Уставом са једне стране, а која су то права савезних држава, чланица Уније, која им неће кршити нити ускратити федерални устав с друге стране по слову десетог амандмана? Где је демаркациона линија између већ гарантованих права грађана које федерални устав не штити и права савезних држава да врше одређене правне радње над својим грађанима а које им гарантуједесети амандман?

Уочена дискрепанца између деветог и десетог амандмана свакако не мора бити схваћена као апсолутна. С обзиром да се тиче онога што није дефинисано федералним уставом, свакако оставља широк простор за тумачење, а што је наслеђе *common law* система. Уколико нису у питању Сједињене Државе ова дискрепанца не би сама по себи била толико опасна по грађанска права и слободе.

Ради се затправо о томе да је примарна мотивација за формулисање деветог и десетог амандмана била интерес да се експлицитно нагласи да у федералном Уставу не важи правило подразумевања само набројаних права, те да правно ништава постају она

[572] Ibid., стр. 174.
[573] Ibid.

права која нису набројана. Два последња амандмана Повеље о правима била су неопходна у процесу балансирања између федералне и савезних држава, равнотеже њихове моћи и њеном простирању над грађанима. Уочена контроверза делатна је на плану људских права и слобода која су у директној вези са економсим односима у Унији. Девети и десети амандман у ствари остављају простор да се федерално законодавство не мора (а не да не може) мешати у односе савезних држава и њихових грађана у области оних права и слобода који су под јурисдикцијом савезних држава. Будући да нису, међутим, набројана права и слободе о којима је овде реч, потенцијална произвољност тумачења уз правно наслеђе прецедентног права и економско-политички контекст, увелико је допринео великој, из данашње тачке гледано, упитном тумачењу два последња амандмана Повеље о правима.

Један од најозбиљнијих примера свакако је стање у јужним државама након периода Реконструкције и доношење такозваних Црних закона[574] којима је правно валидно извршено заобилажење петнаестог амандмана[575] који каже да „право гласа грађана Сједињених Држава не могу Сједињене Државе, ни ма која од држава, ускратити или ограничити због расе, боје или ранијег робовања. Конгрес има право да одговарајућим законима спроведе у живот одредбе овог члана.“[576] Онемогућавање изборног права постизало се другим, посредним механизмима. Друга позната инструментализација правне нејасноће деветог и десетог амандмана била је системско ускраћивање права на окупљање у случају борбе радника за економска права, или, на пример, остварења права на упућивање петиција влади, а што је дефинисано првим амандманном, у случају жена или лица афричког порекла, пошто нису препознати као политички субјекти.

Две врсте начела утицале су на финални текст првих десет амандмана. У прву врсту спадају природно-правна начела: право на живот, слободу, својину. У другу спадају начело поделе суверенитета и баланса политичке моћи између федералне државе и чланица Уније. Може се закључити да је супротстављена природа ових начела довела је до релативизације првих осам амандмана текстом и правном тежином последња два амандмана Повеље о правима. У материјлано-правном смислу, девети и десети амандман јесу природан, интегрални део Повеље о правима. Њима се суспреже централна власт од

[574] Црни закони или *Black Codes.*
[575] Конгрес усвојио 27. фебруара 1869. ратификован 30. марта 1870. године.
[576] Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 175.

узурпације права и слобода која нису експлицитно наведена и отвара се простор за надлежности држава-чланица. Све то у финалу не би било проблематично да се у самом процесу успостављања федералне државе појам једнакости посматрао у буквалној интерпретицји текста Декларације која каже да су *сви људи рођени једнаки*. Оно што су Устав а и Повеља о правима имали снаге да изнесу није била универзална формула једнакости коју носи Декларација већ ужа, либерална формула која инсистира на „једнакости у праву на слободу... Овај облик једнакости подстакао је врло рано у развоју либералне државе, два темељна начела која су тежила да нађу свој израз у уставним одредбама: једнакост пред законом, једнакост у правима.“[577] Који део укупног становништва у САД су тако формулисани принципи једнакости обухватали сасвим је друго питање. Због тога није без значаја став да је „Повеља о правима у поређењу са онима у савезним државама као што су Вирџинија, Пенсилванија или Масачусетс један сиромашан примерак, прост резиме ограничења федералне владе, прикачен за крај уставног документа као накнадно смишљен, без утемељења револуционарних принципа. Да је уставна конвенција послушала зазивање Џорџа Мејсна да се уставу дода Повеља о правима налик онима у савезним државама, ситуација би вероватно била другачија, али конвенција је оставила његов предлог по страни.“[578]

5.3.6. Закључна разматрања

На основу изнете анализе може се закључити да Декларација независности има статус нултог документа, којим из политичког непостојања заједница искорачује у политичко бивствовање. Уколико се прихвати став да свака револуција у свом битку носи елементе анархије и антиномизма, онда је Декларација била револуционарни документ који је већ током конституционалне фазе постао сувишан, јеретички и субверзивни акт без правног значаја, али са митолошком тежином. Њена субверзивност утемељена је у вредностима које јој обезбеђују сакралност: да су људи створени једнаки, да их је Бог обдарио неотуђивим правом на живот, слободу и тражење среће, да праведна владавина претпоставља сагласност оних над којима се влада, да је право на побуну против неправедне власти право народа, а да је свргавање деспотске власти његова дужност.

[577] Норберто Бобио, *Либерализам и демократија*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 1995. година, стр. 57.
[578] Pauline Mayer, op. cit., p. 194.

Устав, међутим, треба посматрати у двостурком светлу: као спецификум америчке варијанте конституционализма који је осигурао опстанак федералне државе, али и као правни акт који је створен у циљу конзервације друштвено-економских односа и заштите елите. Декларација је написана на наслеђу Локовог теоријског система и начелима природног права, те „покушава да разјасни да народ земље формира владу како би се остварили циљеви једнакости и правде и да онда када влада не испуњава те циљеве губи легитимитет, јер нарушава своје обавезе према грађанима не заслужује више њихово поверење нити послушност.“[579] Устав је, са друге стране, поред идеје о безбедности граница, финансијске стабилности федералне владе кроз овлашћење за прикупљања пореза и наплате царина, у извесној мери и поред Локовог наслеђа утемељен на Хобсовим начелима о антагонизму и потреби чврсте централне власти. Уочена дискрепанца између деветог и десетог амандмана једна је од раседних линија уставног документа, која је учврстила раскорак између прокламованих вредности и историјске реалности, те додатно отворила простор за релативизацију, не само оних начела за које се претпоставља да су током 19. века била у запећку, већ и оних која су била уставно-правно дефинисана.

Пажња која је током Уставне конвенције поклоњена питању тираније већине представља једно од темељних питања на плану уоченог несагласја. У питању је други, мање познат контекстуални хоризонт који је био мотивација Медисонове пажње над овим питањем, а не питање политичког представништва. У питању је опасност масовног грађанског удруживања и, посредно, остварење идеје из Декларације независности о праву и дужности народа да сврге неправедну власт. Ова идеја изазивала је страх који је био сасвим реалан, будући да је Уставна конвенција и била сазвана због масовних, неконтролисаних протеста озлојеђених грађана широм Масачусетса 1787. године.

5.4. Судар идеала и реалности: Устав vs историјски тренутак

5.4.1. Политичке прилике на почетку 19. века

[579] Howard Zinn, *Declarations of Independence: cross-examining American ideology*, p. 117.

Почетком 19. века сматра се период од 1800. до 1829. године, током којег је извршна власт била у рукама револуционарне генерације.[580] Период, који обухвата време од почетка првог мандата председника Џеферсона[581] до краја мандата Џона Квинсија Адамса, одликују следеће појаве и процеси: контроверзни избор Џеферсона за председника, у историји познат као „Револуција 1800“[582], јачање државног апарата, успостављање спољних односа, оснивање првих политичких партија, аристократски елементи у државном врху, Луис-Кларково истраживање континента, почетак насељавања Запада, куповина Луизијане, дефинитивно утврђивање ропства на Југу, рат са Британијом 1812., прва економска криза[583], Монроова доктрина, мандат Џона Маршала у Врховном суду, развој трговине и пољопривреде, развој транспорта и почетак саобраћајне инфраструктуре (путеви и канали). Политичке прилике првих година 19. века у значајној су мери отвориле простор за проблематично разумевање Уставом гарантованих слобода, што је изазавало разочарење јавности у политичку елиту, пошто „након усвајања Устава, сукоб између владајућих класа је букнуо, посебно након увреде плантажера Хамилтоновим тетошењем северњачких комерцијалних интереса. Плантажери су се окренули фармерима зарад стварања пољопривредне алијансе, и више од пола столећа ова моћна коалиција је прихватила већину артикулисаних интереса у држави. Како је време пролазило, стога, главни ток америчког политичког уређења све се више окретао од антидемократских позиција креатора Устава“[584], које ће кулминирати доласком Ендрјуа Џексона и таласом народне демократије. Иако су Џеферсон и Медисон били изразити републикански, дакле, антифедералистички председници, мандат Џона Адамса (1796-1800), позиција Хамилтона као министра финансија и оснивача Прве банке САД и

[580] Сви председници овог периода припадају генерацији која је сведок Револуције. Сви су Очеви оснивачи, док је Џон Квинси Адамс син Џона Адамса, другог председника САД.

[581] Избори 1800. године били су заправо први амерички избори и представљају прво мирно предавање власти након демократских избора. У трци су били Томас Џеферсон и Арон Бур са једне, те Џон Адамс и Чарлс Пикни са друге. Хофстадер их назива *јединственим у америчкој историји*. Види у: Richard Hofstadter, *American Political Tradition (And the Men Who Made It)*, p. 43.

[582] Нејасан начин избора председника и потпредседника дефинисан у 2. члану Устава довео је у Конгресу до мртве трке између Џеферсона и Бура. Гласање је поновљено 35 пута. Убрзо је донет 12. амандман којим је прецизно дефинисана методолоија одвојеног гласања за председника и потредседника.

[583] Паника из 1819. године последица је махинација са земљом на Западу, који се отварао у првим деценијама 19. века. Пробијањем Северозападног пролаза којим су прошли Меривотер Луис и Вилијем Кларк до обале Пацифика на крајњем северозападу САД су изашле на оба океана.

[584] Richar Hofstadter, *American Political Tradition (And the Men Who Made It)*, p. 19.

доминација федералиста у Врховног суда утицали су на генерално усмерење у вођењу државне политике.

Финансијска консолидација државе, показано је раније у раду, спроводила се путем непопуларних и, на махове, драконских мера. Наметање пореза и глоба, у комбинацији са масовним осиромашењем и продајом ратних обвезница малом броју шпекуланата, генерисало је већ на почетку огромне имовинске разлике. Ова пракса прелиће се и на куповину земље на Југозападу и Северозападу, која је у највећем степену завршавала у рукама шпекуланата, богатих источних трговаца и велепоседника из јужних држава. Први знаци пукотина који су указали на доминацију државе и државног апарата над револуционарним идејама почиње још од Закона о вискију. То је био први федерални закон донет под новим Уставом и његовоће спровођење изазвати масовне побуне које су биле угушене у крви. Закон је осмислио Хамилтон као ефикасан и сигуран начин за убирање пореза и директно суочавање грађана са федералном влашћу. Протести су угушени оружаним сукобима које је предводио Вашингтом. Војска од преко 12 000 војника спровела је у праксу Хамилтонову идеју о снажној држави која у кризним ситуацијама мора да покаже зубе.[585]

Параноја од преливања утицаја Француске револуције навела је Џона Адамса да донесе Закон о странцима и Закон о завери, чије су одредбе директно кршиле уставно загарантована права. Закони су (нарочито Закон о завери) занемаривали начела слободе говора и штампе из Повеље о правима. У хајци на неистомишљенике ухапшено је двадесет и четири уредника новина јер је акт, поред казни за дизање побуна, прописивао и казне за непримерен говор против Председника САД. Прва жртва Закона о завери био је Метју Лајон, конгресмен из Конектикета, штампар и новинар, који је кажњен са четири месеца затвора, због речи којима је описао председника Адамса као човека „обузетог перманентном јурњавом за моћи, неограничом жељу за смешном помпом, лудом која је подложна ласкању и себичној похлепи.“[586] Јавна осуда примене овог закона види се из чињенице да је Лајон успео да из затвора спроведе камапњу и осигура свој реизбор у Представнички дом Конгреса. Доношење ових закона изазвало је таласе протеста, не само

[585] „Кад год се влада појави под оружјем, требало би да се појави као Херкул и да показивањем снаге изазива поштовање“. Hamilton to James McHenry, 1799, преузето из *Handbook of Public Administration*, edited by Jack Rabin, W. Bartley Hildreth and Gerald J. Miller, Taylor and Fracis Group, 2007, p. 259.

[586] Chang, Nancy, *Silencing Political Dissent: How Post-September 11 Anti-Terrorism Measures*, A Seven Stories Press First Edition, Foreword by Howard Zinn, 2002, p. 22.

међу грађанима, већ и у органима држава чланица, које су се тешко прилагођавале на јачање централног државног апарата, тако да ће Вирџинија и Кентаки донети резолуције које ће оспорити ове законе указавши на опасности овакве законодавне праксе: „Генерална скупштина посебно изражава протест против опипљивих и алармантних кршења Устава, у два последња случаја поводом Закона о странцима и Закона о завери, који су усвојени на последњој седници Конгреса; Да је ова држава која је својом Конвенцијом, која је ратификовала федерални устав, изричито изјавила да међу осталим основним правима слобода савести и штампе не могу бити поништене, ускраћене, ограничене или модификоване од стране било којег органа САД...“[587] Последице федералне политике на плану грађанских права биле су у тој мери погубне да су већ током избора 1800. године федералисти изгубили поверење народа и углед у друштву и на место трећег председника долази Џеферсон, противник јаке централне владе.

Али он ће, и поред својих изразитих републиканских убеђења и принципа о минималној влади већ 1803. године Куповином Луизијане[588] грубо прекршити Устав, прихвативши Хамилтонову идеју о *имплицитној надлежности*[589], коју су оспоравали бројни чланови Конгреса. Одлуком да купи од Наполепона ову територију Џеферсон је извршио је највеће појединачно територијално проширење САД. Уочава се да су територијално проширење и делимично истискивање европских сила са континента били већи приоритети од поштовања неповредивости федералног устава. Идеолошка и политичка нетрпељивост између федералиста[590] и републикнаца[591] имала је за последицу постављање[592] Џона Маршала за Председника Врховног суда САД који ће остати на тој позицији пуних 35 година. Тако су федералистичке тенденције, и поред нестанка Федералистичке партије, опстале у, испоставиће се, најзначајнијој грани власти. Неколико Маршалових одлука неповратно су трасирале развој САД од почетка 19. века јер су

[587] „Virginia Resolution of 1798“, http://avalon.law.yale.edu/18th_century/virres.asp , страници притупљено 12. августа 2017. године.
[588] Област Луизијана није покривала само истоимену државу, већ огромну територију од 2,14 милиона квадратних километара, од Великих језера (Great Lakes), на северу према Канади па све до Њу Орлеанса.
[589] Коју Хамилтон развија при образложењу оправданости оснивања Прве банке САД.
[590] Чији су представници Џон Адамс и Александар Хамилтон.
[591] Чији су представници Томас Џеферсон и Џејмс Медисон.
[592] Одлазећи председник Адамс извршио је ово постављење последњег дана свог мандата.

осигурале супремацију Устава[593], супремацију федералне државе над државама-чланицама[594], неповредивост уговора[595] и неповредивост имовине. Маршалове одлуке изазвале су двоструке последице. Оне су осигурале позицију Устава САД као *врховног закона земље*, а тиме и доминантну позицију федералне државе над државама-чланицама, поставивши законе чланица у контекст партикуларног, локалног законодавног оквира. Оне су обезбедиле правно трајање САД у првим деценијма 19. века, а што је створило стабилан оквир за привредни развој и контролисање сецесионистичких тенденција које су и даље појављивале.

У контексту правно-политичких вредности, међутим, ове су одлуке проблематичне због Маршаловог разумевања имовине и власништва, као и схватања федералне владе којој је наведеном одлуком *Мекалох против Мериленда* дао шира овлашћења од оних које је дефинисао федерални устав. Одлуке донете у сфери власничких односа обезбедиле су неприкосновеност власништва на рачун права и слобода, успоставивши га као апсолутну америчку вредност која иницијално не припада легату Декларације. Судија Маршал је у дискурсивној природи Устава САД нашао терен који је обезбедио легитимност и правну ваљаност његових одлука и диктума. Федерално судство је тако током периода младе Републике па све до председника Џексона успоставило оквир не само за јачу централну власт, већ је створило и чврсте темеље либералног капитализма чији су обриси почели да се назиру. Капиталистички систем почео је да се успоставља и поред великих друштвено-економских разлика на унутрашњем плану, које су од тако од тренутка писања Устава чиниле тачку раздвајања идеје о држави и њене реалне слике.

[593] Марбури против Медисна (1803): „Устав је или врховни закон који се не може изменити обичним средствима, или је на нивоу обичних законодавних аката и, као и сви други акти може се мењати, кад год се то свиди законодавном телу.“ Види у : Драгољуб Живојиновић, op. cit., стр. 89.

[594] Мекалох против Мериленда (1819.), износи став да је федералну владу створио народ, те је она у својој власти потпуно суверена и ниједна чланица не може да јој суспрегне власт. Hall, Kermit L., *The Oxford Guide to United States Supreme Court Decisions*, Oxford University Press, 1999, pp. 182-184.

[595] Дартмурски колеџ против Вудворда (1819), износи став којим се осигурава имунитет корпорација, што је довело до тога да оне могу да заштите све повластице које вуку из својих уговора, повеља и других аката. Ова одлука кључно је утицала на даљи развој економских односа у Републици. Hall, Kermit L., *The Oxford Guide to United States Supreme Court Decisions*, Oxford University Press, 1999, pp. 71-72.

5.4.2. Друштвено-економски односи као камен спотицања

Устав САД није дефинисао економске надлежности федералне владе, што смо показали нешто раније, али је Хамилтонов институт *имплицитне надлежности* при оснивању Банке САД трасирао пут за уставни уплив у област економских односа. Постојање два паралелна привредна система, једног базираног на трговини и индустријском развоју и другог заснованог на робовском раду у сектору пољопривреде условило је политички компромис при креирању Устава. Те разлике су одмах након ратификације Устава, па све до Грађанског рата[596], наставиле да поткопавају идеолошко-идејни корпус америчких вредности и саму државу све до 1861. године. Бројни аспекти унутрашње политике[597] били су вођени и мотивисани стањем на терену економских прилика заснованих на расним односима, тако да се може претпоставити да би америчка историја била значајно другачија да је питање ропства заувек било решено у Филаделфији 1787. године. Питање једнакости било је, на плану расних односа, темељно хуманистичко питање са примесом теолошког, али је било и унутрашње питање међусобне равноправности држава-чланица у домену тарифног система, спољне трговине, приступа иностраним тржиштима, развоја унутрашњег тржишта, претензија на нове територије, успостављања и пријема нових држава у Унију, имиграционе политике. Другачији привредни развој условио је бројне разлике које су се временом продубљивале између држава-чланица. Оснивање Банке САД и већа федерална подршка трговачко-индустријском Северу условили су стварање првих политичких партија, јачање секционалних разлика међу чланицама, различит став према политици насељавања Запада, те дубока превирања у Конгресу и његовој законодавној активности.

Трећа демаркациона линија било је питање политичких права и слобода у популацији белих Американаца. Имовински цензус који многи бели мушкарци нису могли да испуне осујетио је значајан број пунолетних грађана за политичку партипацију, релативизујући додатно идеју о једнакости и унутар доминантне беле мушке културе, што је генерисало напетости посебне врсте које су утицале на развој социјалних релација. Политичка партиципација није била доступна свим групама, иако су митолошки наратив и

[596] У правно-политичком смислу укидањем ропства. На унутрашњем плану ова разлика је била присутна и након 1865. године, дубоко поделивши Север и Југ.
[597] Између осталог, Компромис о Мисуриј у (1820), Закон о Канзасу и Небраски (1854), бројне тарифне политике, политика оснивања нових територија.

правно-политичка мантра уставне праксе говориле супротно. Тако ће циромашно бело мушко становништво на Северу бити иницијална база будуће класе радника беземљаша који ће, заједно са све бројнијом популацијом досељеника изградити индустрију САД. На Југу ће сиромашно *бело смеће*[598], у борби за макар какву социјалну позицију међу осталом популацијом *беле надмоћи*[599] бити један од најупорнијих и најдуготрајнијих бранилаца институције ропства и након периода Реконструкције, дубоко у 20. век. Као камен спотицања уочава се и отварање и уређење нових територија, политика куповине земљишта и политика насељавања, које су у великој мери биле условљене почетним економским позицијама припадника елите након стицања независности и, последично, унутрашњим класним[600] односима. Питање власничких поседа и расподеле земље утицало је на раслојавање америчког друштва по имовинској линији. Ситни земљопоседници нису имали велике могућности за куповину земље. Интензивна законодавна активност[601] на плану регулације земљиших поседа је речит показатељ унутрашњих гибања америчких економско-политичких односа током 19. века.

На основу елаборирације уочених појава може се закључити да су политика расподеле земље и институција ропства два кључна друштвена процеса која су већ у првим данима федералне државе темељно поткопала могућност остварења идеје о једнакости свих грађана: „Нисмо успоставили републику када смо, уочи принципа и надлежности, објавили неотуђива права човека; никада нећемо успоставити републику док практично не обавимо ту изјаву обезбеђивањем најсиромашнијем детету рођеном међу нама једнако право на своје родно тло! Ми нисмо укинули ропство када смо ратификовали Амандман; да укинемо ропство морамо укинути приватну имовину у земљи! Осим ако се не вратимо првим принципима, осим ако не препознамо природну

[598] Бело смеће (*White trash)* је израз настао током прве половине 19. века на Југу којим су кућни робови у јужњачким аристократским кућама називало сиромашне сеоске белце. Израз се односи на најниже социјалне слојеве беле јужњачке популације и имплицира поред социјалног статуса и на потенцијални криминални капацитет ове социјалне групе. Израз се одомаћио и ван јужњачких држава.

[599] Бела надмоћ (*White supremacy; White supremacism*) јесте идеја о супериороности беле расе над осталим, превасходно над црном расом. Теорија је била интензивно разрађивана и елаборирана у јавном говору све до Грађанског рата, како би се оправдала и потврдила нужност, сврисходност, па и теолошка утемељеност, робовласничких односа.

[600] Вилијам Грахам Самнер је у својој студији дошао до контрадикторне опсервације о истовременом постојању и непостојању класа у САД: „It is commonly asserted that there are in US no classes, and any illusion to classes is resented..., у William Graham Sumner, What Social Classes Ove to Each Other, 1833, Преузето из Burke, Martin J, *The Conundrum of Class*; *Public Discourse on the Social Order in America*, The University of Chicago Press, 1995, p. ix.

[601] Уредба о Северозападу (*Northwest Ordinance, 1787*), Земљишна уредба (*The Land Ordinance, 1785*).

перцепцију правичности, осим ако не признајемо једнако право свих на земљу, наше слободне институције ће бити узалудне; наше јавне школе ће бити узалудне; наша открића и проналасци ће додати силама које подјармљују масе.“[602] Истовремено је судска ревизија и активност Врховног суда у дуалном правном систему омогућила широко лавирање у процесу доношења одлука. Стриктно држање слова закона и то само у појединачном случају, што је објашњено у претходном одељку, била је раширена пракса током 19. века.[603] Стиче се утисак да је недискурзивност слова закона у односу на дискурзивност уставног текста и прецедентно право сметала судијама као угрожавање њихове позиције непосредних креатора правне традиције. Други разлог чини се да је управо економско-политички оквир којем није ишло на руку да се законодавним оквиром држава-чланица као *млађом* врстом правне праксе у САД потенцијално ограниче оне слободе и права које су дефинисане прецедентним одлукама Врховног суда, а које су ишле на руку индустрији и крупном капиталу.[604]

5.4.3. Проблеми Младе Републике

Током периода Младе Републике[605] САД имају мноштво проблема од којих су следећи, директно или индиректно генерисали расцеп који посматрамо: финансијска стабилизација и економско јачање САД након стицања независности, питање статуса ратних ветерана, отварање Запада и насељавање, позиција неутралности у односу на

[602] George, Henry, *Progress and Poverty; An inquiry into the cause of industrial depressions and of increase of want with increase of wealth...The Remedy*, Robert Schalkenbach Foundation, New York City, 2008, p. 394.

[603] „Резултат активности судова приликом тумачења закона не зависи само од технике тумачења коју суд одабере, већ и од става суда према законодавству уопште. Иако се закон, у начелу, не може изменити судском одлуком, у пракси, суд има овлашћење, да путем одговарајућег тумачења, примењује закон уже или шире. У прошлости, током већег дела 19. века, став судова према писаним законима инспирисан је био осећањем да законодавац преузима овлашћења судова да стварају или бар примењују обичајно право. Стога се на законодавну активност гледало као на нешто изузетно, а закони су примењивани стриктно, само на случајеве на које су се изричито односили. Овакав рестриктиван став америчких судија почео је да се мења већ крајем 19. века, да би се у 20. веку потпуно изгубио“. Јелена Ћеранић, „Извори америчког права“. Види у Јован Ћирић (приређивач), *Увод у право САД*, Институт за упоредно право, Београд, 2008. година, стр. 45

[604] Овде се не тврди да је ово било круто правило јер би онда аргументација ипак следила неку врсту параноидног угла гледања на развој друштвено-економских односа. Став је да ово није занемарљив детаљ и да му треба посветити пажњу. Дуални правни систем који постоји од успостављања државе је чињеница на коју се мора мислити када се промишља и тумачи било који детаљ у оквиру америчког правног система.

[605] Млада (или Рана) Република је назив којим се дефинише период од 1800. године до 1828. године, када на место председника долази генерал Ендрју Џексон. Овај период карактерише револуционарна генерација председника који, и поред међусобних разлика, управљају земљом на темељу идеја Револуције, друштвено-политичког дискурса 18. века и Џеферсонове идеје о природној аристократији.

европске силе и њихове економско-политичке сукобе[606], рат са Британијом[607] и дужнички односи према Британији[608], „федералне апропријације за градњу путева, канала и других објеката потребних за унутрашње унапређење“[609], секционални сукоби између Севера и Југа услед супротних економских и политичких интереса, стварање треће политичко-економске секције у облику аграрног Запада, доношење закона о банкарству и царинском систему који је ишао на руку само финансијско-пословним групама на Североистоку, питање равнотеже слободних и робовласничких држава у Конгресу[610], прва економска криза из 1819. године[611], отварање све већег броја банака широм Уније.

Набројане појаве део су процеса трасирања економско-привредног поретка САД у правцу капиталистичких економских односа, заснованих на финансијском капиталу и индустријском развоју, док је на политичком плану паралелно текао процес јачања федералне владе на уштрб држава-чланица. Овде се тврди да је током првих 30 година 19. века утемељен капиталистичи поредак, али се из историјских факата може закључиити да је привреда инклинирала ка томе. Уочава се тензија између два привредна концепта: пољорпивредног индивидуализма и индустријско-финаснијског капацитета за монопол. Ова тензија паралелно егзистира као унутрашње стање које прате све остале појединости на федералном плану са једне, и друштвено-политичке стварности на нивоу појединачних држава-чланица са друге стране. Оба су процеса, и економски и политички, у највећем степену правно осигурани кроз федералну судску праксу, активност Врховног суда САД,

[606] Пре свега у контексту француско-британских односа у области економије током прве деценије 19. века.
[607] Рат је посредно изазван присилним регрутовањем америчких држављана и одлукама британског Ратног савета. Непосредно је изазван експанзионистичком аграрном политиком граничара са Северозапада и снагама у Конгресу које је предводио Хенри Клеј.
[608] Спољна трговина САД је кроз већи део 19. века, као и током колонијалног периода била финансирана британским кредитима, тако да је дужничко ропство према Лондону увелико диктирало спољно-трговинске али на махове и спољно политичке односе. Ова ситуација ће се задржати све до Првог светског рата.
[609] Хенри Бамфорд Паркс, op.cit., стр. 196.
[610] Мисуријским компромисом из 1820. године превазиђена је велика политичка криза, тако што је део Мисурија који је ушао у Унију као ропска држава одвојен део под називом Мејн који је прикључен САД као слободна држава. Тада је у Конгресу донета одлука да ропство не буде могуће северно од линије која је ишла јужном границом Мисурија. Иако превазиђена, криза је остала да тиња све до 1848. године, након преузимања мексичких територија, што ће бити увертира будућег Грађанског рата.
[611] Насељавање Запада је почело да се интензивира већ у другој деценији 19. века,а куповина земље је била дефинисана Законом о земљи из 1800. године. Вештачка производња новчаница и њихово пласирање од стране државних банака изазивало је перманентну инфлацију. Колапс система је иницирала Банка САД која је захтевала исплату противвредности пласираних новчаница од државних банака. Ове су захтевале ланчано враћање кредита од фармера, који су на тај начин остајали без ичега, потпуно осиромашени и без поседа који су морали да врате. Ближе у Хенри Бамфорд Паркс, *Историја Сједињених Америчких Држава*, Пол Џонсон, Историја САД.

тачније, ефикасну и континуирану заштиту интереса федералне државе од стране председника суда Џона Маршала и његову изразиту федералистичку економску политику која је подржавала крупан капитал и трговачко-финансијске кругове на Северу и Североистоку. Маршалове одлуке и диктуми у неколико судских процеса дефинитивно ће утицати на стварање таквог политичко-економског оквира који ће бити генератор коначног разлаза између револуционарног идеолошког дискурса и стања на терену. Одлука у процесу Мекулох против Мериленда круна је Маршалове интервенције у процесу јачања и позиционирања федералне владе. Одлука експлицира став да је владу САД створио народ а „не поједине државе те да она представља врховну власт у својој сопственој сфери активности.“[612] Ова одлука је била кључна и за оснивање нове Банке САД.

Кроз институт имплицитне надлежности Маршал је доказао да, и поред непостојања експлицитне одредбе у Уставу САД по том питању, оснивање банке јесте у надлежности федералне владе, а да државе-чланице немају право да је ометају у тој активности путем намета и пореза, нити да је ометају у било којој другој њеној активности нигде на територији САД. Диктумима и одлукама у случајевима Мартин против Хантеровог закупца и Кохен против Вирџиније[613] потврђена је надлежност федералног судства да „разматра и преиначава одлуке државних судова кад год су у питању права гарантована Уставом.“[614] Тиме је коначно и заувек утемељена и потврђена клаузула о супремацији федералног Устава[615] у односу на правосудне системе држава-чланица, а све у складу са чланом 25. Закона о судству из 1789. године, којим је Врховни суд САД дефинисан као врховна судска власт у уставним питањима. У судском процесу Дартмутски колеџ против Вудворда[616] Маршал ће кључно утицати на даљи развој друштвено-еконсомских односа и, посредно, на даље економско раслојавање америчког друштва. Овом одлуком дефинисана је неповредивост закључених уговора у САД и свих привилегија које уговорне стране могу вући из потписаног уговорног документа. Одлука је имала далекосежне последице на укупан економски развој САД током 19. века јер је осигурала статус корпорација, неповредивост њихових уговора и заштитила повлашћене

[612] Хенри Бамфорд Паркс, op. cit., стр. 198.
[613] *Cohen v. Virginia (1821), Martin v. Hunter Lessee (1816).*
[614] Ibid., стр. 198.
[615] Клаузула о супремацији (*Supremacy Clause*) дефинисана је у члану 6, одељак 2 Устава САД.
[616] *Dartmouth College v. Woodward (1819).*

позиције које су компаније добијале од стране држава-чланица или федералне владе у пројектима и пословима на којима су радиле. Већ ће случај Флечер против Пека[617] из ране 1810. године на радикалан начин увести институт неповредивости уговора у ситуацији која је очигледно садржавала у себи елементе корупције, завереничког удруживања и злоупотребе службеног положаја.[618]

Тренд и опасности прогресивног јачања Врховног суда САД, а тиме и централне федералне власти у односу на прокламоване револуционарне принципе најјасније у том периоду увиђа већ раније поменути Џон Тејлор, земљопоседник и плантажер из Каролине, заклети републиканац и присталица права држава. Његова критика протезала се од критике федералистичке економске политике до критике Врховног суда који узурпира непостојећа овлашћења на рачун држава-чланица. Тејлор у својим јавним наступима и списима пропагира право држава-чланица да тумаче федерални устав, наглашавајући и да уставна једнообразност није неопходна јер ће једино „одвојена конституционална мишљења бити у стању да сачувају слободу и одрже наш систем поделе, ограничења и контроле моћи.“[619] Сматрао је опасном федералистичку економску политику која *померањем имовине*, односно променом власништва и изменом својинских односа, ради на јачању „мале горње класе на рачун народних маса.“[620]

Због чега се овде износе критике на рачун Врховног суда САД и Џона Маршала? Све одлуке до сада наведене у раду у сагласју су са логиком обичајног права и доктрине прецедента, те да се правној логици и процесу доношења коначних закључака у одлукама не може ставити примедба. Федералистичка инклинација ка континуираном јачању федералне власти, као и заштита 25. секције Закона о судству о позицији Врховног суда САД у складу је са крајњим интересом сваке америчке администрације: очувања територијалног интегритета и суверенитета САД. Конфедерално искуство и опасности које су тада претиле Унији довољно су оправдање за Маршалове поступке који су били складу са мандатом који је обављао на положају председника Врховног суда. Контроверза лежи у концентрацији пажње целокупног федералног система на самоодржање и

[617] *Fletcher v. Peck (1810).*
[618] У питању је куповина огромне количине Јазу земље за багателну цену од стране јавних службеника који су се удружили у корпорацију.
[619] John Taylor, „Construction Construed, and Constitutions Vindicated“ (Richmond: Shepherd and Pollard, 1820) види на Library of Economics and Liberty, http://www.econlib.org/index.html, страници приступљено 10. октобра 2017. године.
[620] Хенри Бамфорд Паркс, op. cit., стр. 201.

самоочување. Учињен је историјски пропуст — није успостављена равнотежа између интереса и слободе федералне политичке заједнице са једне стране, и интереса и слободе појединца, односно грађанина, са друге.

5.4.4. Легат Револуције у првих неколико администрација

Током шест администрација[621] у периоду Младе Републике, САД су правно, политички и економски утемељене. У првих 40 година држава је територијално удвостручена, започето је насељавање Запада, успостављен је монетарно-финансијски систем, осигурана безбедност спољних граница, трајно дефинисани односи са Британијом, трасиран економски развој, креирано унутрашње тржиште, успостављен наратив америчке митологије, осигурана позиција федералне државе, Устав потврђен као ултимативни правни акт, имплицитна овлашћења федералне владе уведена као пракса у диктуме одлука Врховног суда. У 30-те године 19. века и два мандата Ендрју Џексона САД улазе као држава сложене унутрашње политичко-економске ситуације и друштво пред којим стоје несагледиве могућности и изазови. Током првог периода појавиле су си и прве политичке партије.

Иако „федералистичка странка нестаје 1804. године, она је САД дала једну способну националну Владу, поставила државне финансије на здраве ноге, стекла поштовање европских сила и доказала да је републикански систем владавине спојив са ефикасном администрацијом. Иако су све америчке владе после победе Џеферсонових принципа заступале веома различита политичка начела, оне су остајале на основама које су поставили федералисти током првих година Републике.“[622] Истовремено, иза првих шест администрација остаје у наслеђе и неколико озбиљних проблема од којих су свакако највећи ропство, јачање положаја финансијског капитала, све веће класне разлике, прогресивни раст насиља према домородачком становништву, те унутрашње тензије око даљег курса економског развоја.

5.4.5. Закључна разматрања

[621] Џорџ Вашингтон (1789-1797), Џон Адамс (1897-1801), Томас Џеферсон (1801-1809), Џејмс Медисон (1809-1817), Џејмс Монро (18017-1825), Џон Квинси Адамс (1825-1829).
[622] Хенри Бамфорд Паркс, op. cit., стр. 181.

У 19. век САД улазе као млада држава са великим могућностима, али и сложеном друштвено-економском ситуацијом, која је неумољиво дефинисала бројне кораке које су предузимале прве администрације у процесу консолидације државног апарата и националне економије. Ситуација је захтевала константу пажњу и напор свих релеватних доносилаца одлука на федералном нивоу, да се САД наметну као примарни политички субјект, чему је Џон Маршал допринео можда и највише током првих тридесет година 19. века. Национални императив било је опстанак, безбедност и јачање Уније. Изазови са којима се суочавао федерални систем и његове институције претегли су права човека и грађанина, чему је допринело и то да Очеви оснивачи као припадници колонијалне елите на слободе и једнакости нису гледали као на једанкост у апсолутном смислу. Социјална и економска једнакост није им била блиска и другачије разумевање револуционарних вредности један је од камена спотицања који се јавио веома рано. Унутрашњи економски односи и велике имовинске разлике додатно су јачале унутрашње тензије и расцеп између идеја и стварности. Потврђује се став да су „нерешавање питања ропства и бледи компромис око ограничавања увоза робова до 1808. године оставили новој држави баласт идеолошких, политичких, економских и културолошких напетости, које су кулминирале Грађанским ратом. Питање ропства већ од тренутка рођења САД постало је пређутна породична тајна[623], која ће заједно са новим економским ситемом који се стварао у САД, одредити даљи ток развоја америчког друштва током 19. века у многим аспектима, а не само на плану људских права и демократских принципа.

5.5. Закључна разматрања

Четврто поглавље посвећено је претежно доказивању друге посебне хипотезе која гласи: сукцесивно и правно нормирано напуштање америчких револуционарних идеала јасно се може пратити од Декларације независности, преко Одредаба Конфедерације, па до Устава САД. Ова хипотеза једна је од кључних линија елаборације зато што је правно и уставно-правно нормирање темељ постојања модерне политичке заједнице и њених институција. Истовремено је ова посебна хипотеза у својој бити најсложенија за поступак

[623] Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 145.

доказивања[624], уз додатну контроверзу коју изазива. Делимично је, кроз примере судских одлука, дотакнута и трећа посебна хипотеза којом се претпоставља да су снажан економски развој и убрзана индустријализација током 19. века изазвали продубљивање јаза између идеја Револуције и успостављених друштвено-економских односа (кроз разматрање појединачне хипотезе да Америчка револуција није извршила прерасподелу богатства нити је економско-класне односе у младој држави успоставила на принципу једнаких шанси за све).

Став о америчком 19. веку као периоду током којег је дефинитивно напушптен идејно-идеолошки концепт Револуције на трагу је тезе Ричарда Хофстадера, који сматра да „кључна контроверза америчког 19. века лежи у развоју привреде, правне праксе и друштвених односа.“[625] Показано је, кроз анализу и представљање судских одлука Врховног суда, да је неколико преседана у првих 30 година 19. века дефинитивно трасирало економске, а тиме и друштвене односе у правцу који није био на линији идеја које је прокламовала Револуција, што је додатно елаборирано и компарацијом природе вредносних начела у Декларацији и Уставу. Свему овоме темељ је била колонијална друштвена хијерархија која је у великој мери наставила да живи у новој држави као и различита намена два сакрална документа. Између то двоје стоје Одредбе Конфедерације које се правима човека *de facto* нису ни бавиле нити их помињу, јер грађани у конфедераном уређењу нису перципирани као релевантни политички субјекти у Унији, већ само у својим државама-чланицама. Кроз анализу Устава, Повеље о правима и Декларације пружено је довољно основа за закључак да се уочени раскорак између развоја америчког друштва током 19. века и идејно-идеолошког наратива генерише пре свега на плану идеја једнакости и слободе. Показано је да је различита природа начела у Декларацији и Уставу један од разлога занемаривања кључног вредносног наратива Декларације. Може се, стога закључити да се контексту теме дисертације федерални устав може сматрати за регресиван правни акт у области развоја грађанских слобода, принципа једнакости и једнаких шанси за све, који на уштрб права човека и грађанина

[624] У елаборацији све појединачне хипотезе унутар треће посебне хипотезе свесно су дефинисане као контрадикторне у односу на постављену посебну хипотезу. Ово је учињено стога што је у третирању овако сложене дисертације нужно, пре критичког промишљања, указати на све позитивне аспекте феномена који се посматра. Из тог разлога су све појединачне хипотезе скоро самоочигледне, о чему је додатно у раду поклоњена пажња не само у овом, већ и у другим поглављима.

[625] Richard Hofstadter, *American Political Tradition*, p. 13.

негује, подржава и штити развој државног апарата и политичко-економског система. Ове чињенице нису спорне као део уставно-правног акта *per se*. Оне су проблематичне у контексту опште прихваћеног јавног наратива о имицу Сједињених Држава који се суштински креира управо на вредностима које носи Декларација, а које нису уставно-правно дефинисане, па самим тим ни заштићене и осигуране.

И поред изразито критичког угла гледања можемо закључити да је легат Америчке револуције, Уставне конвенције и самих Очева оснивача, несумњива цивилизацијска вредност. Вредности дефинисане у Декларацији и Уставу осигурале су цивилизацијски значај два америчка сакрална[626] документа и позицију САД као најстарије демократске републике савременог доба. За овај рад је, међутим, релевантна чињеница да је уставотворним процесом трајно прекинута могућност континуиране аутокорекције америчког друштва и тако онемогућено стварање предуслова шире, јаче и дубље кохеренције друштвених група, пошто је „Устав одвојио моћ од партиципације у обезбеђивању ранијег обрасца владавине елите у америчком државном уређењу.“[627] Он је „чини се представљао успешан покушај колонијалних елита да успоставе механизам за решавање њихових међусобних сукоба, као и надзор и противтежу дисидентским и демократским притисцима у америчком друштву.“[628] Из свега наведеног, закључује се да је Устав, колико год био револуционаран документ на цивилизацијској равни, заправо је онемогућио општу друштвену кохезију која би имала потенцијал да успостави друштво на синергији различитости, а не на паралелном опстојавању разлика које се међу собом не додирују или су, и то нарочито током 19. века, у оштром сукобу. Успостављање економских односа на основу идеје о својини, конзервацијом институције ропства, успостављањем националне банке и конзервацијом класних односа прекинут је прогрес правно-политичке револуције која је била могућа.

6. ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ ТОКОМ 19. ВЕКА

[626] Паулин Мејер дефинише Декларацију независности појмом *scripture*. Сматрамо да је синтагмом „врховни закон земље“ Устав САД дефинисан као документ истог, сакралног капацитета. Pauline Mayer, *American Scripture.*

[627] Christopher L. Tomlins, *Law, Labor and Ideology in Early American Republic*, стр. 90.

[628] Tomlins, Ibid., стр. 91, изворно у „The State in the United States during the Nineteenth Century”, in Charles Bright and Susan Harding, eds., *State making and Social Movements: Essays in History and Theory*, (Ann Arbor), 1984, 121-126.

6.1. Уводне напомене

У шестом поглављу анализирају се особености економског развоја[629] за које се претпоставља да су допринеле појави коју посматрамо. Полази се од претпоставке да је раздеона линија у највећем степену и начињена у области економских односа и права, чиме јсе поглавље посвећује аргументацији треће посебне хипотезе[630], пошто се прихвата опаска да „ко оставља економске притиске из историје или из дискусије о јавним питањима, у смртној опасности је да замени митологију за стварност и збуњујућа питања уместо да их разјашњава.[631] Раније у раду, елаборирана је став да је доношење федералног устава било мотивисано економским приликама и грађанским протестима. Указано је на одлуке (прецеденте) Врховног суда донете у првих тридесет година 19. века, које су створиле правни оквир за развој економских односа у правцу либералног капитализма, а што је у великој мери утицало на појаву феномена који посматрамо.

Интензиван економски развој доводи до тога да су „брзе промене биле правило а не изузетак у америчкој историји“[632], а да су „поред промене за америчку историју карактеристична и разноврсност религија, народности и економских група...“[633], што имплицира варијабилност у практиковању прокламованих права и слобода. У 19. век САД улазе као млада држава, у којој је „једно од најупадљивијих својстава било одсуство екстремних економских неједнакости..., а огромна већина белог становништва која је заузимала средње друштвене позиције, нити је била експлоататор туђег рада, нити је сама била жртва експлоатације.“[634] На концу века слика је прилично другачија. Уочава се значајно раслојавање сталежа по линији власништва над имовином и новцем, при чему се однос снага није значајно померио у правцу повећања броја богатих људи, већ према

[629] Да би се разумео развој САД све време треба имати у виду паралелно одвијање бројних процеса, а нарочито следећа три који се налазе у међузависном односу: насељавање Запада, унутрашњи сукоб око питања ропства и стални прилив досељеника из Европе. Тако, на пример, када се говори о Хамилтоном концепту важно је знати да је већ 1787. године донета Северозападна уредба којом се дефинисао начин насељавања прве територије ван 13 првобитних држава, који ће остати матрица на основу које су све остале државе, осим Тексаса, прошле процес успостављања.

[630] Која гласи да су снажан економски развој и убрзана индустријализација током 19. века изазвали продубљивање јаза између идеја Револуције и друштвене стварности.

[631] Charles Beard, *An Economic Interpretation of the Constitution of the United States*, p. xvii.

[632] Алан Фарнсворт, *Увод у правни систем Сједињених Америчких Држава*, Савремена администрација, Београд 1973. година. стр. 3.

[633] Ibid.

[634] Хенри Бамфорд Паркс, op. cit., стр. 84.

губљењу економске и финансисјке независности огромне масе становништва.[635] И поред изнетог става о задржавању унутрашењег колонијалног простора на плану друштвено-економских односа, прихвата се последња Парксова тврдња јер се односи на процентуалне односе масе становништва и броја оних грађана САД који су на прагу века поседовали велике количине капитала, тако да тврдња Бенџамина Франклина да је у Америци „мало људи тако бедних као што су сиромаси Европе... и врло мало оних које би у Европи сматрали за богате...“[636] 1900. године остаје само један историјски анахронизам.

6.2. Контроверза економског аспекта америчке револуције

6.2.1. Првобитна акумулација капитала

Појам се разуме као консолидовање економско-финансијске стабилности у периоду и након Рата за независност, па све до 1800. године. Процес се одвија у правном вакууму периода Конфедерације и федералног уходавања у прва три председничка мандата.[637] Полази се од премисе да је акумилација капитала кључно утицала на унутрашње економске односе и успоставила дијалектички однос економије и политике, као основни динамички принцип друштвеног развоја, који је и данас на снази, те да су тада креирани иницијални „финансијски аранжмани око којих је био успостављен нови економски поредак.“[638] Током овог периода извршена је консолидација и примарно обликовање новог сталежа који се устоличио путем акумулације капитала. У тренутку успостављања државе у САД постоје друштвене групе које имају одређена власничко-економска, па тиме и политичка права, и као и групе које иста немају.[639] Постоје по Чарлсу Бирду три групе власника у 19. веку: мали фармери, велепоседници (трговци, финансијери, земљопоседници) и робовласници (власници плантажа и робова)[640]. Нови друштвени слој који се појавио представља комбинацију финансијских шпекуланата, велепоседника,

[635] Како потомака колонијалних генерација, тако и највећег броја имиграната који насељавају велике градске центре на истоку или одлазе ка западним територијама у процесу насељавања америчког Запада.
[636] Franklin, Benjamin, „Information to Those Who Would Remove to America “, у *Autobiography, poor Richard and Later Writings*, Library of America, 1997, p. 235.
[637] Конфедерација није имала председника. У питању су два Вашингтонова и један Адамсов мандат.
[638] Howard Zinn, *A Peoples History*, изворно у Woodward, Wan C, *Reunion and Reaction*, p. 205.
[639] У другу групу, која нема сопствено власништво ни политички субјективитет спадају црни робови, најамне слуге, бели мушки беземљаши и жене. Види у Charles Beard, op. cit., p. 24.
[640] Beard, Charles, *An Economic Interpretation of the Constitution of the United States*, The Macmillan Company, New York, 1961, p. 24.

трговаца и робовласника, док су мали фармери и мали мануфактрурни произвођачи изоловани из једначине првобитне акумулације капитала.

Акумулација финансијских средстава догодила се услед бројних околности: финансијске нестабилности, инфлације, фискалне несигурности, недефинисаних финансисјких овлашћења Конфедерације, огромног јавног дуга, нерегулисаног откупа јавних обвезница, непостојања финансијских обавеза држава-чланица према буџету Конфедерације, осиромашења масе становништва, недодељивања пензија ратним ветеранима, новим пореским обавезама. Појаве су погодовале убрзаном богаћењу једне релативно мале групе људи на уштрб масе становништва, што чини демаркациону линију између мањине која има богатство и већине која га нема. Првобитна акумулација додатно учвршћује постојеће сталешке разлике[641], али сада генерише и доминантнан положај новца и капитала, као и друштвену групе која га поседује. Многи од њих, уједно припадају политичком естаблишменту и уставотворној елити, док је један део био из редова сналажљивих скоројевића.[642] Тако структуирана, нова елита имала је директан политички утицај на развој државе, јер су њени представници истовремено заузимали важне политичке положаје. Њихов циљ након таласа народних протеста, буна и оружаних сукоба, био је стварање уставно-правног оквира који ће заштитити интересе капитала и власништва.

Иако је уставно решење о дводомном законодавном телу требало да осигура политичко представни.штво свих слојева друштва[643], постојале су бројне критике од стране противника јаке централне владе: „Уколико се представништво на овај начин буде обликовало кроз непотребну надмоћ једне или више природних класа над другом, неће бити савршено; ови ће први, временом постати господари, а потоњи робови. То је један од

[641] Било би академски неодговорно да се помисли да у колонијалном периоду а и касније у САД нису постојале сталешке разлике, које нису разумеване као класе. Оне су свакако биле делатне у другачијој форми и спољној презентацији али су несумњиво биле присутне. Мартин Бурк сматра да најбољи преглед сталежа у колонијалној Америци пред Револуцију даје Џон Дај у свом делу *Remarks on American Affairs* из 1774. године. Он описује пет различитих сталежа: власници имовине која није стечена трговином; трговци; правници и остали службеници суда; свештенство и клер; слободни сељаци и најамни радници. Видети детаљније у Burke, Martin J, *The Conundrum of Class*; *Public Discourse on the Social Order in America*, The University of Chicago Press, 1995.

[642] Већина уставних делегата били су правници, највећи број из градова и територија близу Источне обале где је капитал био сконцентрисан, ни један делегат није био представник малих фармера нити механичких радника, од њих 55 не мање од 40 поседовало је неку количнину јавних обвезница и помињу се у Министраству финанисја (*Treasury Department*).

[643] Представнички дом ниже слојеве и становништво у односу на његов број по појединачним државама-чланицама, док би Сенат био равноправно представничко тело свих држава, али имплицитно и више класе.

првих нужних политичких баланса — сачувати у њеном одговарајућем стању сваку од класа.“[644] Антифедералистичке снаге јасно су се изјасниле о опасности непостојања баланса међу класама у Уставу, пошто је *природна аристократија* контролисала његово доношење, водећи рачуна да само људи њиховог ранга попуњавају изборне позиције, јер је то искључивало велики део слободних малих фармера.[645] Утицај виших класа и опасности по демократске принципе увиђа и Семјуел Чејс[646], који упозорава на опасности изостављања представништва средње класе у законодавном телу, када каже да је „немогуће да неколико људи буде упознато са осећањима и интересима целокупних САД које се састоје од много различитих класа и ранкова — трговаца и фармера, ратара, богаташа, господе...[647], баш као што Мелактон Смит[648] сматра да „када је интерес ове класе задовољен, јавно добро је задовољено, зато што је тело сваке нације сачињено од ове класе, и зато што интереси богатих и сиромашних су део интереса средње класе... Зато када ова класа у друштву остварује своје сопствене интересе, она промовише и оне јавне интересе.“[649]

Устав је тако створен као механизам за координацију политичко-економских елита у процесу успостављања поретка који осигурава економски развој и слободе, јер је „успешна координација у иницијалном конституционалном периоду била она између урбаног комерцијалног интереса и аграрног плантажног интереса, јер је обема требало отворено национално тржиште. Они су написали Устав у циљу креирања Владе око ових тачака координације. Координација која је драфтирање и ратификацију Устава САД омогућила била је координација комерцијалних интереса две водеће групе тог времена: плантажних аграраца попут генерације вирџинијанских уставотвораца и урбаних трговачких и финансијских интереса Североистока које представљају Џон Адамс,

[644] „Letters to the Federal Farmer to the Republican “, *Anti-Federalist Papers*, p. 159, ed. By Morton Border, презето из Burke, Martin op. cit., p. 25.
[645] Види Brutus, „Essays of Brutus“, Complete Anti-Federalist, ed. Storing 2: 380-381, преузето из Burke, Martin op. cit., p. 26.
[646] Семјуел Чејс (*Samuel Chase, 1741–1811*), судија врховног суда САД (1796-1811), потписник Декларације независности као представник Мериленда.
[647] Samuel Chase, „Notes of Speeches Delivered to the Maryland Ratifying Convention “, *Complete Anti-federalist*, ed. Storing, 5: 89-90, преузето из Burke, Martin, op. cit., стр. 27.
[648] Меланктон Смит (*Melancton Smith, 1744–1798*), делагат Њујорка на Уставној конвенцији. Антифедералиста који се залагао за непотписивање Устава.
[649] Melanchthon Smith, „Speeches Delivered in the Course of Debate by the Convection of the State of New York of the Adoption of the Federal Constitution, in *Antifederalist*, Ed. Kenyon, p. 383. Види у: Martin Burke, ibid.

Александар Хамилтон и Џејмс Вилсон.“[650] Иако Устав САД, речено је раније, нигде не дефинише економски систем који је превладао у САД, креирање структуре Конгреса било је тема многих дебата управо у светлу социјалног раслојавања друштва, у корист имућних а на штету обичног, малог човека.[651] Питање својине тако постаје терен на којем је дефинисан распоред снага у друштву. Борба за освајање позиције економске моћи у периоду првобитне акумулације капитала, дефинисала је целокупан друштвено-политички оквир на принципу својине и власништва. То се најбоље може видети у једном од Медисонових најбрилијатнијих цитата у току борбе за Устав. Иако иницијално написан у одбрану Устава овај пасаж, читан кроз обрнуту, луискероловску перспективу критичког мишљења, експлицитно показује у којој мери је питање својине одредило развој САД у правцу супротном од оног који су прокламовали Декларација и револуционарни кредо: „Али, најраспрострањенији и најтрајнији извор странчарства је у многоврсној и неједнакој подели својине. Они који имају и они који немају својину, вазда су представљали различите интересе у људском друштву. То исто важи и за оне који су повериоци и који су дужници.“[652] Питање фракција, односно различитих друштвених група са различитим политичким и економским интересима, било је највеће уставно питање. Да ли је решено Повељом о правима или су првих десет амандмана били врста утешне награде за систем који је интегално био утемељен уставним одредбама и позицијом Врховног суда, остаје да се додатно покуша осветлити у овом раду.

6.2.2. Хамилтонова и Џеферсонова визија економског развоја

Све до 1860. године у САД паралелно постоје два концепта привредног развоја:[653] масовна индустријска и индивидуална пољопривредна производња. Њихово паралелно постојање било је одређено са једне стране постојањем две врсте привреде у САД, а са друге променом односа снага између извршне, законодавне и судске власти. Креатори ових концепата били су Џеферсон и Хамилтон. Први је заговорао права држава-чланица и минималну владу. Залагао се за примену аграрних начела и ширење индивидуалних

[650] Hardin, Russell, *Liberalism, constitutionalism, and democracy*, Oxford University Press, 1999, п. 17-18, p. 29.
[651] Вилијам Фју из Џорџије био је скоро једини и тиме јединствени члан Уставне конвенције који је по пореклу и образовању био представник класе малих фармера. Види у Charles Beard, op. cit., p. 90.
[652] „Федералист бр. 10“. Види у: Хамилтон, Медисон, Џеј, *Федералистички списи*, стр. 225.
[653] Северни привредни модел био је заснован на мануфактури, трговини, капиталу и са потенцијалом ка индустријској производњи, док је на Југу владала аграрна, монокултурна робовласничка привреда.

пољопривредних имања, сматрајући да су „мали земљопоседници најдрагоценији део државе.“[654] Развој индустрије дуго је сматрао[655] за негативан и непожељан, уверен да ће он нужно довести до настанка великих градских центара који по својој природи представљају опасност по морал и дух америчког грађанина. Охрабривао је насељавање Запада и први је шеф државе који је га је истраживао.[656] Визија му је била утемељена на просветитељским идејама слободе човека и његових неотуђивих права, те се залагао за ширење опсега демократије међу грађанством. Као аутор Декларације, био је симбол идеје слободе, што је сметало трговачко-предузетничким круговима Североистока, посебно новоенеглеским пословним људима. Иако његова економска доктрина има примесе утопизма, као амерички председник показао је већу одлучност у практиковању председничких овлашћења, што на плану извршне власти потврђује тезу о раскораку између идеје и праксе као парадигми америчке политичке културе.

Хамилтонова визија, заснована на идеји снажне централне власти, концентрисању политичке моћи у рукама економски јаких друштвених група, индустријском развоју и масовној производњи, државној регулацији у области законодавства у циљу подршке финаснијским и трговачким круговима, сушта је супротност. Заговарао је финансијску и монетарну политику која омогућава кредиторима повољне услове за куповину земље на Северозападу, чије се насељавање отворило већ 1787. године, те повољне околности за лако оснивање нових предузећа и компанија које ће додатно погурати производњу и трговину. Његов концепт подразумевао је и оснивање Банке САД, што је додатно изазвало негодовање и скоро параноичан страх[657] код бројних заговорника суверенитета држава-чланица, па и самог Џеферсона, као најљућег противника ове институције.[658] Од свих Хамилтонових принципа, најдалекосежније последице имало је увођење принципа имплицитне надлежности, које ће кроз праксу Врховног суда САД кључно утицати на

[654] Thomas Jefferson, „Letter to James Madison “, October 28th, 1875, Thomas Jefferson, *Writings*, („Letter to James Madison “, October 28th, 1875), p. 840.

[655] Ово мишљење је делимично променио док је обављао дужност трећег председника САД, увидевши да је развој неких индустријских грана нужан за просперитет државе.

[656] Пре куповине Луизијане Џеферсон шаље двојицу истраживача, Луиса Кларка и Меривотера Луиса 1803. године у експедицију истраживања западних територија са идејом да пронађу пролаз до обала Пацифика. Експедиција је трајала пуне две године и имала је очигледан истраживачки, научни али и економски карактер.

[657] Страх од Банке САД поновиће се 30. година касније у време Ендрју Џексона.

[658] Испоставиће се, међутим, да је Прва Банка Сад која је трајала до 1811. године у великој мери консолидовала федералне финансије у једном релативно неутралном контексту, истовремено очувавши солвентност и здравље националне монете.

коначно усмерење економског развоја на трагу Хамилтоновог концпета. Циљ два супротна економска концепта био је, међутим, исти: очување републике и њене слободе. Али, док се џеферсонизам тумачи као чиста носталгија, („*The Myth of the Garden*“, према Хенрију Нешу Смиту), која гаји уверење да слобода произлази из независности појединца, те су Пејн и Џеферсон кроз широку дистрибуцију имовине међу урбаним занатлијама и фармерима желели да очувају друштвену основу републиканизма, дотле је Медисонов (и Хамилтонов) концепт заснован на сложеној структури провере и равнотеже, како би се спречило да они који не поседују имовину искористе политичку моћ да униште имућне који је имају.“[659]

Оба концепта и оба човека имали су љуте противнике.[660] Хамилтонови противници (антифедералисти), јасно указују на опасности, управо по слободу појединца, право држава-чланица, претњу инфилтрирања аристократкох елемената, уплив државе у економију. Међу њима су Патрик Хенри, Сем Адамс, Џејмс Монро, Елбриџ Гери, Роберт Јејтс, Џорџ Мејсн, Џорџ Клинтон. Џеферсон долази под удар Чарла Пикеринга и федералиста на челу са Хамилтоном. Његова визија је на први поглед у сагласју са идејама револуције, али она поседује неке мањкавости: био је робовласник и плантажер који, иако је сматрао да је робовласништво друштвено зло, није учинио ништа да га решио, заступао је тезу природне аристократије, експлицитно је прекршио члан 4. Устава[661] у процесу куповине Луизијане и тако прихватио Хамилтонову теорију о имплицитној надлежности, а његов став у односу на питање индијанских племена се не разликује од генералног става већине америчког становништа и политичких елита током 19. века. Малопре, у фусноти поменуту експедицију Луиса и Кларка на Северозапад, послао је на основу тајног одобрења добијеног од Конгреса да се експедиција пошаље. Међу већ поменутим разлозима ова експедиција имала је за циљ да истражи терен северозападно од Апалача,

---

[659] Foner, Eric, „Radical Individualism in America: Revolution to Civil War“, http://oll.libertyfund.org/pages/radical-individualism-in-america-a-bibliographical-essay-by-eric-foner, страници приступљено 24. јула 2015. године.

[660] Хамилтонови опонентни били су правни логичари и критички мислиоци (на челу са Џеферсоном), у мањој или већој мери емотивно неутрални у односу на њега. Џеферсонови противници у значајној су мери гајили личну нетрпељивост и емотивну острашћеност, више према лику и делу него према идејном концепту, што је умањило тежину њиховог критичког осврта.

[661] Члан 4. Устава, Одељак 3.1: „Конгрес може у Сједињене Државе примити нове државе; али ниједна нова држава се не може основати, ни прогласити на правном подручју које било друге државе; не може се такође ниједна држава образовати спајањем двеју или више држава, ни делова држава, без пристанка законодавних тела држава и Конгреса.“ Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 170.

јер „његов циљ био је сада другачији, јер је његов програм потискивања источних индијанских племена у мале резервате изискивао откриће нових трговачких области за америчке трапере.[662] Куповина огромне територије[663] изазвала је велико нерасположење нових држава јер је претила економским интересима Севера.

Истовремено је дилема да ће државе које ће настати на тој територији бити робовласничке, додатно заоштравала новоенглески и њујоршки став према овој Џеферсоновој дипломатско-политичкој акцији. Северни федералисти, на челу са Пикерингом[664] разматрали су чак и сецесију Северне Конфедерације због овог питања, што показује да је степен секционалних сукоба и размимоилажења био далеко сложенији него што се у европској култури и мисли и зна. Секционалне размирице представљају константу политичке стварности прве половине 19. века, како на Северу тако и на Југу, а не само у јужним државама као што се уобичајено сматра. Хамилтонова визија, пак, поседује све капацитете антидемократске економске концепције, која се суштински разликује од идеја које су биле у темељу револуционарног покрета. Овај концепт, међутим, не само да је превладао, већ је очувао јединство Уније, осигурао националну безбедност и, на дуге стазе, обезбедио место САД у међународном економском систему. У комбинацији са територијом коју је купио Џеферсон и епохом освајања границе, која је уследила након Куповине Луизијане па до краја 19. века, Хамилтонова визија је постала делатна и претежна.

6.2.3. Држава опште једнакости и слободе и први социјални немири

Речено је напред у раду да је питање једнакости било везано за равноправан приступ политичкој партиципацији одређених друштвених група којима је право гласа било дато, док економско-сталешка једнакост није била подразумевана, па ће тако и председник Џексон у Конгресу рећи да ће „разлике у друштву увек постојати под сваком владом. Једнакост у талентима, образовању или богатству људске институције нису у стању да створе. У пуном уживању небеских дарова и плодова индустрије, привреде и

[662] Види у Ray Allen Billington, *Westward Expansion: A History of American Frontier,* The Macmillan Company, New York,1967, p. 446.

[663] Луизијана коју је Џеферсон купио од Наполеона укључивала је, не само територију данашње савезне државе Луизијане, већ огромну територију која се пружала целим континентном у правцу северозапад–југ, дуж Мисипија, на северу до Канаде а на југу до Њуорлеанса.

[664] Тимоти Пикеринг (*Timothy Pickering, 1745-1829*), политичар из Масачусетса, трећи државни секретар, служио је у Вашингтоновој и Адамсовој администрацији. Федералиста и заговорник централне власти.

врлине, сваки човек има једнако право на законску заштиту.“[665] Унутрашње се тензије стога јављају на терену економских права, приступа изворима економског благостања и последично одређеним ресурсима политичке моћи, пошто је основна тежња просечног Американца у 19. веку управо тежња ка једнакости, што ће чак и Метрју Карej[666] као изразити федералиста већ 1833. дубоко проблематизовати: „Циљ ми је да размотрим случајеве оних чије су услуге тако неадекватно плаћене, због вишка радне снаге која премашује захтеве (тржишта, прим. ГБП), тако да једва могу да се издржавају док су доброг здравља и потпуно запослени; а да, наравно, када су болесни или незапослени морају да пропадну, осим ако их не помажу милосрдни појединци, хуманитарна удружења или чувари сиромашних.“[667]

Тежњу ка једнакошћу стварао је систем ситног земљопоседништва који је средином века још у великој мери био делатан „јер су мали фармери, којих је било у свим крајевима земље, сачињавали већину становништва.“[668] Развој индустрије, међутим, генерисао је перманентну транформацију демографске структуре, тако да 1800. градско становништво чини свега 6,1 одсто, 1860. већ 19,8 одсто, да би 1900. године у градовима живело 39,6 одсто укупне америчке популације.[669] Убрзана урбанизација[670] пратила је убрзану индустријализацију која је серијом проналазака у области производног процеса[671] инклинирала ка масовној производњи из неколико разлога: велике територије која је захтевала интервенције у транспорту и инфраструктури како би се удаљени крајеви земље

[665] Обраћање председника Џексона Конгресу САД 3. јула 1832. године, када је уложио вето на одлуку Конгреса да обнови повељу Америчкој централној банци. Цитат преузет са https://powerorliberty.wordpress.com/2012/08/24/andrew-jackson-on-equality-under-law/ , страници приступљено 5. октобра 2015. године, изворно у Krooss, Herman E., *Documentary History of Banking and Currency in the United States, Volumes I-IV,* Chelsea Publishing House, 1969, pp. 36-37.

[666] Метју Карej (*Mathew Carey,1760-1839*), амерички издавач ирског порекла, публициста.

[667] Carey, Mathew, “Appeal to the Wealthy of the Land, Ladies as Well as Gentlemen, on the Character, Conduct, Situation, and Prospects of Those Whose Sole Dependence for Subsistence Is on the Labor of Their Hands “(1833), Libraries at University of Nebraska-Lincoln at DigitalCommons@University of Nebraska -Lincoln

[668] Хенри Бамфорд Паркс, op. cit., стр. 275.

[669] Извор података, Федерални биро за цензус (*United States Census Bureau),* као агенција федералног система за статистику (Federal Statistical System of the United States), https://en.wikipedia.org/wiki/Urbanization_in_the_United_States , страници приступљено 14. децембра 2017.

[670] У САД 1800. године постоји тек неколико градова, од којих је највећа Филаделфија са 30 000 становника.

[671] Иновације и проналазаштво у САД су омогућили брз развој масовне индустријске поизводње: машина за прераду памука Ели Витнија, процес линије за масовну производњу Ели Витнија, проналазак шиваће машине Елија Хоуа, процес масовне производње часовника А.Л. Денисон, машина за предење Самјулена Слејтера, механизација процеса млевења жита Оливера Еванса, процес конзервације меса. Важан је, мада није технолошки, и проналазак бодљикаве живе која је дозволила јефтино а ефикасно ограђивање поседа и пашњака на Западу што је омогућило развој масовне сточарске културе и производње и чувено доба каубоја.

повезали, сталан прилив досељеника, паралелан развој унутрашњег тржишта и усмереност ка развоју спољне трговине и извоза, протестантска култура рада и стицања. Економски развој обележају два супротна а паралелна процеса: стални општи прогрес и таласи великих економских криза (Паника из 1819.[672], Паника из 1837.[673], Паника из 1857.[674], Паника из 1873.[675], Паника из 1884.[676], Паника из 1893.[677] и Паника из 1896.[678]). Кризе су остављале дубоке последице на укупан привредни развој, утицале на тржиште роба и капитала, финансијско пословање, проток хартија од вредности и монетарну политку, као и на понашање законодавне и извршне власти у области (не)санирања и (не)регулисања тржишних потреса. Највеће последице трпеле су масе становништва које су у економском ланцу биле на последњем месту, од којих су само најзначајније следеће појаве: фармери су губили поседе јер нису могли да врате кредите, снижавали до у бесцење цену производа; радници су остајали без посла[679], досељавање је континуирано подизало конкуренцију на

[672] Прва финансијска криза у САД, изазвала распад економије САД који је трајао до 1821. године. Изазвана је трансформацијом колонијалног статуса економије која је била наслоњена на Европу у независну економију САД. Додатно је појачана великим шпекулацијама са земљом и нерегулисаном емисијом и дистрибуциојом папирног новца од стане банака и послобних кругова.

[673] Криза је настала услед великих банкарских шпекулација са зајмовима у западним земљама, рестриктивне политике Британије и пада цене памука. Произвела је рецесију која је трајала до средине 40-тих, пуних седам година, изазвавпи велики пад профита, цена и пораст незапослености. Банке у Њујорку су 10. маја 1837. чак престале да раде али то није помогло, огроман број банака је затворен, пропали су бројни послови, цене су пале а огроман број радника је остао на улици.

[674] Прва међународна економска криза. У САД траје до краја Грађанског рата. Претходио јој је велки просперитет који је створило откриће злата у Калифорнији.

[675] Криза која се назива и *Велика криза*, изазвана хиперпродукцијом железничких пруга у САД након Грађанског рата, инфлацијом, шпекулацијама на берзи, као и утицајем сребра на монетарну политику, што је директно утицало на западноамеричке руднике из којих је вађена већина сребра. Дошло је до затварања, пропасти и банктрота бројних железничких компанија, затварања њујоршке берзе на 10 дана (20. 9.1873), доношења Закона о ковању новца (*Coinage Act of 1873*), који је увео златни стандард, пораста незапослености на 8, 25 одство, смањења надница, велике кризе грађевинске индустрије, обарања цене некретнина. Криза траје све до краја 1879. године у САД, у европским земљама још дуже. https://en.wikipedia.org/wiki/Panic_of_1873, страници приступљено 6. октобра 2017. године.

[676] Криза локалног карактера, везана је за пословне кругове Њујорка и шпекулативних пословних потеза власника брокерске куће Грант&Ворд и Марин Нешнел Бенк. Око 10 000 малих предузећа је пропало. https://en.wikipedia.org/wiki/Panic_of_1884 , страници приступљено 15. октобра 2017. године.

[677] Једна од највећих криза пре Велике депресије (1929.). Криза је изазвана нестабилношћу банака у унутрашњости, услед златног стандарда, масовног повлашења депозита и њиховог претварања у злато, што је изазвлало ланчану реакцију и сумњу у солвентност САД система да осигура хартије од вредности. Додатна рецесија и успорење привреде догодили су се пре овога а што је довело до повлачења депозита. https://www.federalreservehistory.org/essays/banking_panics_of_the_gilded_age, страници приступљено 11. октобра 2017. године

[678] Ова криза се посматра као наставак кризе из 1893. И везана је за питање златног стандарда, дефлације робе, јачања Популистичког покрета који се залагао за биметрички монетарни систем.

[679] Незапосленост у САД: 1890. (4.0%), 1891. (4.8%), 1892. (3.7%), 1893. (8.1%), 1894. (12.3%), 1895. (11.1%), 1896. (12%), 1897. (12.4), 1898. (11.6%), 1899. (8.7%), 1900. (5.0%), Romer, Paul M., „Increasing Returns and

тржишту рада, а смањивало цену рада. Због тога је 19. век обележен мноштвом грађанских протеста и јавних окупљања, који су се често претварали у крваве обрачуне органа реда и демостраната.[680] Мотиви су углавном били економске или расне природе, а често и њихова комбинација.

Индикативно је да се већина социјалних немира догађала у градовима. Густина становништва и концентрација грађана у истој ситуацији и са истим интересима, генерисали су критичну масу незадовољника који су се организовано или стихијски окупљали око заједничког циља и сукобљавали са представницима институција, односно, пословног сектора. Сталан прилив досељеничке радне снаге служио је северним и североисточним послодавцима као савршен механизам за одржавање контроле на тржишту рада, пацификацију евентуалних побуна и сузбијање системског уобличавања економских захтева радничке класе. Јужни плантажери су као механизам за пацификацију нижих белих слојева користили милионску робовску радну снагу као претњу тржишту рада, што се и догодило након Грађанског рата. Социјални протести и немири могу се поделити на две групе: оне који су избијали релативно спонтано и они који су организовани у оквиру неког друштвеног покрета, асоцијације, односно, неког облика

Long-Run Growth“, http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.589.3348&rep=rep1&type=pdf, страници приступљено 15. октобра 2017. године.

[680] Немачки обалски устанак (1811), Немири у Синсинатију (1829), Побуна Нета Тарнера (1831), Антиаболиционистички протести у Њујорку (1834) , Протести у Балтимору (1835), Толедо рат (1836), Сноу побуна (1835), Немири у Синсинатију (1836), Протести због брашна (1837), Рат меда (1839), Антирентијерски рат (1839), Дор побуна (1841), Улични немири у Ломбарду (1842), Немири филаделфијских нативиста (1844), Немири Астор (1849), Немири будности (1851), Немири у Синсинатију (1853), Пивске демонстрације (1855), Немири у Синсинатију (1855), Немири у Портланду (1855), Крвави понедељак Партије незналица (1855), Демонстрације у Детроиту (1855), Потаватоми масакр (1856), Немири Партије незналица (1856), Покрет будности у Сан Франциску (1856), Њујоршке полицијске демонстрације (1857), Демонстрације Мртвог зеца (1857), Немири комитета будности Сан Франциска (1858), Демонстрације Партије незналица (1858), Напад Џона Брауна на Харперс Фери (1859), Немири у Балтимору (1861), Бафало немири (1862), Расни немири у Детроиту (1863), Јужњачке демонстрације због хлеба (1863), Битка на Форт Физлу (1863), Немири због мобилизације у Њујорку (1863), Немири у Чарлстону (1864), Немири у Мемфису (1866), Немири у Њу Орлеансу (1866), Пуласки демонстрације (1868), Њујошрки Оранџ протести (1870. и 1871.), Расни Меридијан протести (1871), Анти-кинески немири у Лос Анђелесу (1871), Колфакс масакр (1873), Рат Кирк-Холден (1870), Изборни протести (1874), Немири на Томкинс скверу (1874), Битка на Тргу слободе (1874), Грађански немири Јужне Каролине (1876), Штрајкови на железници у Балтимору, Филаделфији, Пицбургу, Редингу, Сент Луису, Скрантону, Шамокуну (1877), Немири у Сан Франциску (1877), Мајски протести на планини Гарет (1880), Немири у суду Синсинатија (1884), Масакр у Спринг Року (1885), Хајмаркет немири (1886), Немири у Сијетлу (1886), Рат Вудпекер (1888), Афера Хенеси (1891), Хомстед штрајк (1892), Мичамов рат (1892-1893), Мајски немири (1894), Пулманов штрајк (1894), Штрајк рударских радника (1894), Протести лучких радника Њу Орлеанса (1895), Латимер Масакр (1897), Пубуна у Вилмингтону(1898), Рударске демонстрације у Ајдаху (1899). https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_incidents_of_civil_unrest_in_the_United_States#19th_century, страници приступљено 16. октобра 2017. године.

грађанског организовања. Ови други јављају се веома рано, пошто су култура и пракса удруживања обележје колонијалне и револуционарне културе, а уставно-правно дефинисање права на окупљање додатно је оснажило тенденцију ка удруживању. Основна дилема је следећа, а њу поставља и Хаурад Зин: због чега оволике класне несугласице нису довеле до неке конзистентније синхронизоване акције која би у себи сакупила синергију политичких захтева?

6.2.4. Политичко-економска елита као највиша класа друштва једнакости

Износи се став да је међузависган однос политике и економије кључни узрок унутрашњег кретања америчког друштва према системском потискивању критичких гласова, при чему је овај процес последица општег развоја друштва у којем је динамика живота захтевала конкретан, физички рад, док је контемплативна, апстрактна мисао схватана као декадентна активност без значајније употребне вредности. Важно је поменути да су „на прелазу из 18. у 19. век Американци свакодневно природно користили поделу према богатству, имовини, престижу и професији“[681], а подела на сталеже и свест о њима била је веома оперативна, а нарочито што се ишло од целине ка деловима, од федералне ка локалној заједници.[682] Егалитарни принцип на политичком плану и идеја о једнакости нису избрисали појмове ранга и сталежа, иако је наратив о класама у САД дубоко неуротична тема јер се „богаћење једне мале горње класе на рачун народних маса“[683], о којем прича још Џон Тејлор, у америчком мејнстриму назива нешто другачијим именима.

Индикативно је да се цепање унутар елите догодило управо унутар наратива интелекта, критичке мисли и производа духа, јер он више није био препознат као релевантан и нужан да би се одређена друштвена група могла сврстати под појам елите.

---

[681] Видети ширу елаборацију у: Martin J. Burke, *The Conundrum of Class; Public Discourse on the Social Order in America*, The University of Chicago Press, 1995, p. 53.

[682] Утицај људи високог друшптвеног статуса је увек јачи и далекосежнији што је политичка заједница ужа и што се њени чланови у социјалним односима у директнијем контакту. Ово је нарочито значајно имати на уму у америчком случају, због већ поменутог парохијалног, односно провинцијалног карактера америчког друштва. Оно је, како је већ поменуто, условило подозрење јавног мњења према критичкој мисли током 19. века. Бернард Бејлин тврди да је провинцијализам значајно утицао на креирање критичке мисли Очева оснивача који су „били провинцијалци које је покретао велики свет али унутар њиховог — удобно смештени у свом малом свету али свесни његових ограничења“. Види у: Bailyn, Bernard, *To Begin the World Anew: the genius and ambiguities of the American Founders*, Vintage Books, 2003, p. 31.

[683] Хенри Бамфорд Паркс, *Историја Сједињених Америчких Држава*, Рад, Београд, 1986., стр. 201.

Елита се у 19. веку ствара на платформи доминације и привлачности материјалног капитала који генерише друштвени и политички утицај, на шта, међу осталима[684], указује током тридесетих година, Томас Скидмор[685], тврдећи да „ко год погледа на данашњи свет видеће да је подељен на две супртостављене класе: на власнике и невласнике; они који поседују свет и они који немају никакав део тога. Ако ближе погледамо ове две класе, утврдићемо да је веома велики проценат власника то само номинално; они поседују тако мало, да у строгом смислу и они треба да се сврстају у невласнике.“[686] Само шездесет година касније, тачније 1890. Елизабет Лис[687] у време Популистичког покрета и стварања Народне партије, указује на опасност моћи финансијске елите сматрајући да је „ово земља недоследности. Пуритански бегунци од тлачења, постали су тлачитељи. Борили смо смо за нашу слободу против Енглеза, а ставили смо ланце на четири милона црнаца. Истерали смо ропство, а наше су царинске тарифе постале систем белог ропства које је горе него ово пређашње. Вол Стрит поседује државу. Ово више није влада народа, од народа и за народ, већ влада Вол Стрита, од Вол Стрита и за Вол Стрит. Велики обичан народ ове земље је робље, а монопол је господар. Запад и Југ су везани и положени пред произвођачки Исток.“[688]

Револуционарна елита била је елита знања, звања и имања. Њана трансформација у 19. веку почиње поменутом акумулацијом капитала, да би крајем века била састављена од неколико спектакуларно богатих породица[689], које су доминирале највећим привредним

[684] Џорџ Хенри Еванс, Томас Харт Бентон, нешто касније Хилтон Роан Хелпер, Стефан Симпсон, Орестес Бронсон и други.

[685] Томас Скидмор (*Thomas Skidmore, 1790-1832*), политичар и радикални реформатор, оснивач Партије радних људи Њујорка у јесен 1829. аутор је три књиге, укључујући и политички памфлет написан против идеја Томаса Џеферсона, *The Rights of Man to Property!* (New York: A. Ming, 1829), у којем елаборира немогућност слободе и демократије у двокласном америчком друштву у којем се грађани деле на оне који имају имовину и оне који је немају. Дела: *The rights of man to property* (1829), *Moral physiology exposed and refuted (1831) u political essays (1831).*

[686] *The Rights of Man to Property! Being a proposition to make it equal among the adults of the present generation: and to provide for its equal transmission to every individual of each succeeding generation, on arriving at the age of maturity*, by Thomas Skidmore (1790-1832), први пут објављено У Њујорку 1829. године. http://www.ditext.com/skidmore/property.html, приступљено 14. децембра 2017. године.

[687] Елизабет Лис (*Mary Elizabeth Lease*, 1850–1933), америчка ауторка и политичка активисткиња, заступник покрета за право гласа, заговорница прохибиције. Активна у Народној партији (*Populist Party*).

[688] Elisabeth Lease, „Wall Street Owns the Country“, преузето из Zinn, Howard and Arnove, Anthony, *Voices of the People's History of the United States*, Seven Stories Press, New York, Oakland, 2009, p. 226.

[689] Породичне империје: Дипон (основана 1802, барут, динамит, пластика, боје, материјали), Мелон (основана 1841, некретнине и банкарство); Рокфелер (основана 1870, нафтна индустрија); Донели (основана 1864, штампарска индустрија и услуге); Каргил (основана 1865, производња и дистрибуција пољопривредних производа); Де Јанг (основана 1865, издаваштво); Миликен (основана 1865, текстилна

гранама, од земљопоседништва, некретнина, тешке и лаке индустрије, финансијског пословања, медија и издаваштва, трговине, прерађивачких сектора, па до транспорта. До 40-тих година 19. века елиту чини широка социјална група која је била истовремено политичка, економска, друштвена и интелектуална елита[690], а извесна дистанца масе народа према истој била је последица поштовања њихових постигнућа, материјалних и интелектуалних. Крајем 19. века, међутим, елиту чине фамилије које подсећају на династије. Прва велика богатства и монополи настају већ током 40-тих година[691] 19. века, али може се уочити да је највећи број породичних империја настао у периоду након Грађанског рата, те да су у највећем броју случајева у питању прве генерације досељеника, а не такозвани староседеоци, што имплицира на претпоставку о Грађанском рату као иницијатору заокрета САД ка крупном капиталу и либералном капитализму.

Уочавају се два паралелна процеса. Први је успон демократских тенденција од Џексона до 1865. године[692] (даље угибање граница социјалних група[693], укидање имовинског цензуса у већини држава, коначно формирање политичких партија и изборних машинерија, креирање класе професионалних политичара, расподелу малих комада земље, већи опсег демократије у новим државама без имовинског цензуса и либералнијим уставима, индустријска револуција[694], веће интересовање грађана за демократију, медијске политичке кампање, шићарџијски систем[695] у дељењу јавних функција, подизање, како

индустрија); Браун (основана 1870, алкохолна индустрија); Корс (основана 1873, пивска индустрија); Хаас (основана 1873, текстилна индустрија, Леви Штраус); Буш (основана 1876, пивска индустрија, Бадвајзер); Скрипс (основана 1878, медијска индустрија); Пулицер (основана 1878, медијска индустрија); Доранс (основана 1882, прехрамбена индустрија); Ши (основана 1881, водовод и грађевина); Вандербилт (транспорт); Строх (пиво). У ову групу свакако убрајамо у Ендрју Карнегија (1892; челична индустрија) који није оставио богатсво наследницима већ га је, као највећи амерички филантроп, потрошио на опште добро.

[690] Иако се не може тврдити да су само представници колонијалне аристократије могли бити њени чланови, јер је у њеним редовима био и један Франклин и Пол Ривир на пример, људи скромног порекла и породичног наслеђа, представници нижих сталежа могли су крајем 18. века бити чланови елите само захваљујући изузетним достигнућима и заслугама.

[691] Први пословни монопол у америчкој историји је Крзнарска компанија Стеновитих планина (1835).

[692] Одлазак Џона Квинсија Адамса из Беле Куће као последњег *аристократе* револуционарне генерације, коме је у јавном мњењу замерана висока ученост и порекло, и исти коришћени током председничке кампање као аргумент против њега, означио је дефинитивни разлаз интелектулане и политичке елите у америчкој историји.

[693] О томе види код Данијела Борстина, *Американци. Демократско искуство*, Београд, Геопоетика, 2005.

[694] Пре свега транспортна (путеви, мостови, пароброди, клипери, канали, железице), револуција производње (прерада хране, метална, текстилна индустрија).

[695] Систем дељења јавних положаја од стране победничке странке својим присташама као награду. Израз је настао у оквиру политичке машинерије „Регенти из Албанија“, створио га Вилијем Л. Марси, рекавши „победницима припада ђар“. Глава ове машинерије био је Мартин Ван Бјурен, осми председник САД. Види

Паркс каже, материјалног, моралног и културинога нивоа свих група[696]). Други процес одвија се под капом континуираног привредног развоја, паралелно са процесом креирања елите власништва и новца, што наводи на закључак да „овај период никада није произвео истинску економску и друштвену једнакост. Моћ и привилегије, у већем делу, остале су у рукама друштвене елите и моћних појединаца.“[697]

Друштвена клима од краја 30-тих до 1865. године славила је са једне стране малог човека[698], негујући већ раније елаборирано подозрење ка високој учености, тежњу за остварењем друштвене, политичке и економске једнакости, идеолошко-митолошку парадигму, као и пуританско-протестантске наративе о злој природи дубоког знања, а што је све скупа додатно било оснажено новим таласом верског ревивализма које је донело Друго велико буђење[699], које је управо у тим деценијама деловало на скоро читавој територији САД, са посебним усмерењем на нове државе у које је осим закона, границе, Устава и демократских институција, требало донети веру. Крупне инвестиције и велики пословни подухвати били су омогућени законодавством које је подржавало удруживање и стварање корпорација. Два паралелна процеса доносе две супротне тенденције: општи социјални напредак и ширење опсега демократије у сфери политичке партиципације[700] и процес постепене концентрације капитала и власништва у рукама малог броја људи и компанија. Иако је председник Џексон успео да изврши демократизацију Врховног суда, законодавна власт није била под контролом народних шефова држава[701], већ под утицајем

у: Драгана Машовић, *Судбински снови: увод у америчке студије: уџбеник за студенте англистике*, Зограф, Ниш, 2002., стр. 191.

[696] Паркс време између 1812. и 1846. године, до почетка рата са Мексиком, назива *можда најсрећнијом епохом у историји Америке*. Види у Хенри Бамфорд Паркс, op, cit., стр. 274-293.

[697] George Brown Tindall, David Emory Shi, *America: a narrative history*, W.W. Norton & Company, New York, London, 2007, p. 387.

[698] Бројни процеси су покренути чији је циљ била широка демократизација: јачање политичких права, јачање реформаторских покрета (религијски, умерењачки, брига о умоболнима, затвореницима, сифражеткиње...), јача покрет за оснивање јавних школа, јача легислатива на том пољу, улаже се у науку, оснивају се бројне хуманитарне организације, интензиван развој медија (новинарство), развој књижевности и уметности. О свему детаљно у: Хенри Бамфорд Паркс, стр. 205-341.

[699] О покрету ће се говорити у седмом поглављу.

[700] У 1824. години 26 одсто белих мушкараца има право гласа, да би већ 1840. године број порастао на 78 одсто. Види у: George Brown Tindall, David Emory Shi, op. cit., p. 412.

[701] Од осам председника САД, у периоду од 1828. до 1865. године, чак шест је дошло из демократског блока за које су гласали Југ, Запад и они северњаци који су били опоненти финансијских структура моћи, али контрола над Конгресом је у већем периоду била у рукама финансијско-трговачких кругова Севера и Североистока. Види у: Хенри Бамфорд Паркс, op.cit., стр. 256.

конзервативних кругова који су представљали интересе крупног капитала, финансијског сектора и индустрије.

6.2.5. Монополске корпорације

Научна литература је већ одавно установила да су се у Сједињеним Америчким Државама током 19. века јавиле врло снажне монополске тенденције[702] и монополско понашање привредних субјеката. Такво економско понашање усмеравало је амерички привредни развој, нарочито у периоду након Грађанског рата па све до краја посматраног раздобља. У раду се полази ое од премисе да је монополско понашање у супротности са револуционарним принципима, будући да угрожава слободу предузетништва, пословања и равноправан приступ тржишту, а што поништава једнакост у економским правима физичких и правних лица. На опасност од монопола упозорава још Џон Тејлор 1821. године рекавши да „се сви монополи и ексклузивне привилегије користе истим аргументом... непрекидно га сједињујући све под једну једину реч: реципроцитет.“[703] Прва корпорација која је имала доминантан положај на тржишту основана је још 1835. године[704], а извршна власт је током демократске председничке ере (1829-1865), настојала да суспрегне монополске тенденције кроз рад федералног судства[705], тако да је већ 1837. године први спор против монопола успешно добијен[706], уз образложење да „док право на приватну својину штитимо као светињу, не смемо заборавити да и заједница има нека

[702] „Монополске тенденције се јављају као израз природне тежње привредних субјеката да се буде бољи од осталих, односно да се до профита, као крајњег циља, стигне *краћим путем*. Слободна утакмица на тржишту подразумева такмичење привредних субјеката под једнаким условима и остваривање већег профита само на основу бољег квалитета и прихватљивије цене понуде. Међутим, привредним субјектима је иманентна тежња да спрече деловање природних ржишних законитости и да себи створе простор да и са мање квалитетним пословањем остваре исти или већи пословни успех.“ Види у: Сања Данковић Степановић, *Право и политика конкуренције*, Београд, Факултет политичких наука, 2014. година, стр. 11

[703] T*yranny unmasked,* John Taylor of Caroline, 1821, http://www.constitution.org/jt/tyr_un.html, страници приступљено 8. августа 2015. године.

[704] *Америчка крзнарска компанија*, чији је власник био Џон Џејкоб Астор. Види код Паркса, Op. cit., стр. 323.

[705] Џексон је у Врховни суд поставио чак осморицу судија који су Устав у наредним деценијама увелико тумачили у складу са аграрним начелима Џеферсоновог економског коцепта. Председник суда, наследник Џона Маршала, Роџер Тани, симбол је демократског тумачења Устава, насупрот свом претходнику, Маршалу.

[706] Charles River Bridge vs. Warren Bridge, 36 U.S. 420 (1837).

права и да срећа и благостање сваког грађанина зависе од тога да ли та права верно чувамо.“[707] Истовремено су друге судске одлуке јачале позицију корпорација, чему је темељ свакако била одлука у процесу Дартмутски колеџ против Вудворда из 1819. године[708], у којем се колонијална повеља сматра за пословни уговор, те као таква не може да се крши, што потврђује раније у раду изнет став, када је указано на то да колонијалне повеље које је при успостављању колонија потписивао енглески краљ имају карактер пословног уговора из којег проистичу одређене уговорне обавезе, а што ће након неколико деценија додатно уставно ојачати одељак 14. амандмана који осигурава позицију корпорација.

Експанзија монополског понашања дешава се након 1865. године, са железницом као првим крупним привредним сектором у Сједињеним Америчким Државама[709], да би крај 19. века обележило, међу свим раније набројаним, стварање два монополска гиганта, који су представљали „такву концентрацију моћи и капитала под контролом неколико људи која је заиста запањујуће одударала од демократских идеала у које су Американци изјављивали да верују.“[710] У питању су *Јунајтед Стејтс Стил*, који 1901. године преузима Џ.П. Морган[711] након Карнегијевог повлачења и Рокфелеров[712] *Стандард Оил*. Појаву таквих привредних организација омогућила је инустријска револуција, огромна потеба за робом и услугама коју је генерисало континуирано ширење територије, пораст становништва, технолошка унапређења које је убрзао Грађански рат, доминација северних пословних кругова, економска политика федералне владе кроз законодавство, субвенције и повољне услове пословања, као и активност Врховног суда и судова држава-чланица. Укрупњавање капитала, а тиме и политичке моћи, суспрегнуто је делимично тек крајем 19. века Шермановим законом, као првим у низу од четири системска антитраст закона[713],

[707] Део образложења судије Роџера Танија, види у Паркс, op. cit., 269. Такође у: Kermit L. Hall, *The Oxford Guide to United States Supreme Court Decisions*, Oxford University Press, 1999, p. 51.
[708] *Dartmouth College v. Woodward (Trustees of Dartmouth College v. Woodward, 1819).*

[709] Корнелијус *Комодор* Вандербилт (1794 -1877), један је од креатора железничког саобраћаја и железничког монопола. Власник Њујоршке централне железнице (*New York Central Railroad*).
[710] Хенри Бамфорд Паркс, op. cit., стр. 429.
[711] Џ.П. Морган (*John Pierpont Morgan, 1837 – 1913*), амерички финансијски магнат.
[712] Џон Д. Рокфелер (*John Davison Rockefeller Sr., 1839 –1937*), амерички нафташ, родоначелник најбогатије америчке породице.
[713] *Sherman Antitrust Act (An act to protect trade and commerce against unlawful restraints and monopolies, 1890), Clayton Antitrust Act (1914), The Federal Trade Commission Act (1914), The Robinson-Patman Act (1936).*

а савезно судство у државама-чланицама је већ током 80-тих година почело да доноси локалне законе против трастова. Монополске тенденције започете су оснивањем корпорација, потом пулова током осме деценије (1870-1880.), када су се компаније истог сектора (индустрије) договарале око фиксирања цена и географске поделе тржишта, да би се наставио успостављањем трастова и холдинг компанија. Након доношења Шермановог закона бизнис уводи политику мерџовања (аквизиција), опет у циљу суспрезања конкуренције и успостављања доминантног положаја на тржишту, са чиме ће се федерална влада позабавити током епохе прогреса[714], а што ће кулминирати распарчавањем Стандард Оила 1911. године.

Монополско понашање великих корпорација иазивало је бројне појаве и последице у Сједињеним Америчким Државама од којих су следеће најзначајније: концентрисање, повлачење и пропадање малих компанија унутар истог сектра, куповина конкурентских фирми по ниским ценама, банкротство малих компанија, контролисање и диктирање цена, депресирање тржишта, зазивање ланчаних реакција на тржишту роба и капитала, утицај на појаву цикличних економских криза, злоупотреба доминантног положаја на тржишту, непостојање могућности избора за купца, диктирање пословања бочних индустријских грана које су зависиле од монополског понашања, контрола локалног развоја, диктирање услова рада и надница, спрега са политичким круговима, корупција.[715] Отпорност монополског понашања у Сједињеним Америчким Државама проистицала је из чињенице да су компаније које су га практиковале водиле најзначајније националне пословне подухвате[716], што им је доносило подршку политичког естаблишмента који је ситуацију сагледавао са аспекта развоја, моћи, безбедности и доминације америчког система, природне расподеле богатства у друштву, као и својих финансијских интереса. Друга струја која је била против доминације крупног капитала радила је на спречавању

[714] Епоха прогреса (*The Progressive Era*).

[715] Један од сликовитих примера је скандал Креди Мобилијар (*Crédit Mobilier*) из 1872. године у вези са изградњом источног крила прве Трансконтиненталне железнице. У аферу је била умешана Пацифичка Унион железница и грађевинска компанија Креди Мобилијар. Афера је укључивала подмићивање 15 високих федералних функционера, међу којима је био тадашњи потпредседник САД, државни секретар за финансије, 4 сенатора, спикер Конгреса и неки чланови Представничког дома. Ближе у: Хенри Бамфорд Паркс, op. cit., стр. 205-340.

[716] Оне гране индустрије чији су производи били присутни на целокупној територији САД а при чему су неки од њих, као Карнегијев челик, посредно развијали бројне друге секторе (транспорт, инфраструктура, урбанизација, грађевина). Неки од највећих монопола су Electric company, Western Union, Postal Telegraph, American Telephone and Telegraph , McCormick Harvesting Company, American Sugar Refining Company.

монополских тенденција, у циљу заштите демократских принципа, слободе појединца, заштите права на својину, као и права шире заједнице, па је тако 1877. године у одлуци у случају Мун против Илиноиса[717], Врховни суд донео одлуку да приватно власништво „када се сукоби са јавним интересом... мора да се стави под контролу јавности зарад општег добра".

Ова пресуда ће неколико година касније бити делимично оборена, пресудом у случају Вабаш против Илиноиса[718], у којој је наведено да само федерална влада има овлашћења да регулише трговину изумеђу држава-чланица. Конгрес ће 1887. године реаговати на даље јачање монополских тенденција, доношењем Закона о међудржавној трговини[719], као „револуционарног акта којим је федералној влади дато право да у неком опсегу регулише приватне подухвате[720], те тако стане на пут даљем јачању монополских тенденција. Крупан бизнис има, међутим, значајну подршку у Сенату САД, чему у прилог иде изјава сенатора Олдриха да је овај „закон обмана и превара... празна претња крупним интересима, створена да прави буку за неуке и неразумне."[721]

Америчка је јавност јасно увиђала опасности од експанзије монополског понашања и оснивања трастова и „протест против концентрације капитала био је махнит и разарајући. Људи су веровали да је друштво угрожено једном формом тираније која је одвратнија од свега што је до сада поднето"[722], али је врло гласно елаборирана и спрега државе и крупног бизниса на плану монополизације главних индустријских грана: „Ништа није очигледније него неспособност капитала и приватног предузетништва да о себи води рачуна без помоћи државе... Нема веће опасности за цивилизацију него претећа апсорпција свих природних ресурса од шаке индивидуа, те да они буквално могу да изнуде све заслуге од остатка човечанства... Целокупан петролеј у овој је у земљи у власништву једног траста. Ништа не ограничава његову цену, осим питања колико јавност

[717] *Munn v. State of Illinois, 1876.*
[718] *Wabash, St. Louis & Pacific Railway Company v. Illinois, 1886.*
[719] *Interstate Commerce Act (ICA).*
[720] Види у: Mayer, Smith, Keysar, Kevles, *Inventing America, Volume 2: From 1865,* p. 573.
[721] Нелсон Олдрих припада *Великој четворци* републиканских Сенатора коју су још чинили Плат, Алисон и Спунер (*Nelson W. Aldrich, Orville H. Platt, William B. Allison, John Coot Spooner*). Они су доминирали Сенатом од 1873. до 1911., усмеравајући политику и законодавство, нарочито у домену финансија, економских односа, анти-траст политике и свих кључних питања. https://en.wikipedia.org/wiki/Nelson_W._Aldrich, страници приступљено 10. новембра 2017. године.
[722] Цитат из романа Едварда Беламија (*Edward Belamy*), Поглед уназад (*Looking Backward),* *http://www.let.rug.nl/usa/documents/1876-1900/excerpt-from-edward-belamy-looking-backward-1884.php* , страници приступљено 15. новембра 2017. године.

хоће да га плати или да живи без њега. Тај непотрошиви ресурс, угаљ, достигао је исту такву високу цену кроз неколико удруживања железница које га сада контролишу... Две су главне опасности по модерно друштво. Прва је плутократија, друга је патернализам. Обе су у ствари једно, утемењене у чињеници политике државног протекционизма према монополима.“[723] У критици општег стања уочена је социолошка промена коју је донело ново време које је одговарало великим пословним корпорацијама на рачун малих, индивидуалних предузетника, јер „чињеница да тако очајна јавна опозиција укрупњавању бизниса у пар моћних руку нема ефекта, доказује да иза свега морају постојати неки економски разлози. Мали капиталисти, са својим небројеним бригама, уступили су заправо место великим агрегацијама капитала, зато што припадају данима малог капитала и што су били поптуно некомпетентни да одговоре на захтеве (водене) паре и телеграфа и гигантких размера њихових предузећа.“[724] Разумевање историјског тренутка у којем јачају монополске тенденције у САД, неопходно је како би се сагледале последице оваквог пословног понашања јер „ми убрзано достижемо фазу у којој ће у сваком крају тек по нека (компанија) остати и то је кључ нашег времена. Иза једног бездана налази се други. Ово је доба само пролазна фаза у еволуцији индустријских цезара, али ће ови бити једна нова сорта — корпоративни цезари... Закони против тих удруживања прошли су Конгрес и већину у Сенату. Било је већ процеса под њиховом јурисдикцијом у државама и на федералном ниову. Закони и судски процеси изгледа да су били бескорисни...(јер) монопол и слобода не могу ићи заједно, а монопол је бизнис на крају свог пута. Неподношљив је конфликт сада са бизнисом, као што је недавно био са ропством. Ропство је прво нестало зато што је оно било само суровија форма бизниса.“[725]

6.2.6. Закључна разматрања

Стварање крупног капитала, великих корпорација и јачање монополских тенденција економске су појаве које су у случају САД у значајној мери социо-културолошки феномен. Губљење баланса у колични економске моћи грађана последица је сложеног и синергичног деловања више узрока, чак би се могло рећи сила: првобитне

[723] Lester F. Ward, „Plutocracy and Paternalism“, The Forum, November 1895, vol. 20, pp.300-310 passim., Преузето из: Mason, Alpheus Thomas; Baker, Gordon, E, *Free Government in the Making*, New York, pp. 517-522.
[724] Bellamy, Edward, *Looking Backward*, Ibid., p. 538.
[725] Ibid.

акумулације капитала, Устава, трговинске клаузуле, реалне потребе за радном снагом, културе предузетништва и личне иницијативе, нужности пословних иницијатива које је наметала огромна пространства које је трабало трансформисати у тржиште. Из колонијалног периода наслеђена социјална стратификација на рангове и сталеже, постепено се преливала у САД и креирала званично непостојеће, али делатне класне односе у специфично америчким условима. На тај је начин укрупњавање капитала било са једне стране, природна последица времена и места, а са друге последица федералног (и савезног) законодавног оквира који је подржавао и охрабривао слободно предузетништво и либералне премисе тржишне утакмице. Природна инклинација Американаца ка стицању и материјалном богатству представља опште културну појаву која је у свом темељу имала идеју слободе и једнакости: остваривање тоталне слободе сопственог бића и живота кроз финансијку моћ и независност код свих (горњих и доњих) слојева друштва. Социјално угибање класних разлика у процесу демократизације јачало је општу свест да сваки Американац полаже једнако право на иметак, богатство и финансијски успех. Проблем распећа америчког друштва на линији једнакости и слобода, у овом случају, јавио се на терену неједнаке стартне позиције у трци за остварењем тог права.

6.3. Економско-политичке импликације робовласничке пољопривреде

6.3.1. Дијалектика привредно-политичких разлика Севера и Југа

„Ропство је без сваке сумње најзначајнија економска институција пре Грађанског рата“[726] која је фундаментално одредила историју САД, са последицама које и данас дефинишу бројне аспекте друштвеног живота. Полази се од премисе (једна од појединачних хипотеза у оквиру четврте посебне хипотезе), да је антагонизам између две врсте привреде, индустријске и пољопривредно-робовласничке, проузроковао бројне напетости које су кулминирале ратом. Очување ропства трајно је раздвојило Север и Југ још од успостављања државе, генеришући секционалне разлике које су путем

[726] Eric Foner, „Reconstruction and the Fragility of Democracy“, https://www.youtube.com/watch?v=Wv8ujgQo8r8, приступљено 9. августа 2017. године.

законодавства и судства[727] континуирано потресале друштво све до 60-тих година 20. века.[728]

Културолошко-конфесионалне разлике првобитних насељеника, у комбинацији са различитим климатским условима утицале су на различит привредни развој.[729] Пуритански однос према раду као могућем искупљењу од вечног проклетства, уобличио је рад као темељ америчког начина живота на Северу. Стицање иметка, било кроз трговину, занатство, бродоградњу, финасијске манпулације и инвестиције, пољопривредну производњу, развој индустрије и финалне производе, те напослетку физички рад, постало је главни индикатор живота у складу са прихваћеним религијско-социјалним начелима. Сурове и хладне зиме условљавале су већи степен социјализације, концентрацију популације на мањим територијама, те последично интензивнију урбанизацију. На Северу је негована индивидуална акција и конкуренција. Транспорт и инфраструктура схватани су као нужност развоја, мобилност према Западу била је уобичајена, а популација је континуирано расла кроз досељавање и висок природни прираштај.

Јужњачки англиканци у топлим, мочварним крајевима на раштрканим плантажама, без већих градских центара, били су окренути конзервацији живота пренетог из матице, развоју политичких институција и монокултурној пољопривреди, која је захтевала велики број руку.[730] Јужњачка аристократија копирала је живот енглеске властеле, што је подразумевало пасторални живот на великим имањима са бројном послугом, интелектуални рад и лидерско место у локалној заједници. Клима и рељеф погодовали су узгоју тек неколико култура које су се гајиле на већим земљишним парцелама и продавале као сировине. На југу је однегован пасторални, статичан друштвени систем са релативно укорењеним друштвеним односима, инфраструктура и путеви се нису развијали као на

[727] Макар делимично јасан поглед на амерички 19. век не може се имати без узимања у обзир распореда снага у Конгресу и Врховном суду по питању баланса између северних и јужних снага. Рад ових грана власти заснивао се на премиси које струје и интереси доминирају, с тим што се мора имати на уму паралелан процес досељавања, стварања нових територија, њиховог статуса као и економске пројекције развоја тих територија у контексту да ли инклинирају индустријском или пољопривредном развоју, које индустрије, компаније и утицајни појединци имају интересе, каква је ситуација са Индијанцима на терену и слично.

[728] *Civil Rights Act of 1964* (пун назив: „*An act to enforce the constitutional right to vote, to confer jurisdiction upon the district courts of the United States of America to provide injunctive relief against discrimination in public accommodations, to authorize the Attorney General to institute suits to protect constitutional rights in public facilities and public education, to extend the Commission on Civil Rights, to prevent discrimination in federally assisted programs, to establish a Commission on Equal Employment Opportunity, and for other purposes*“).

[729] Садржајне студије о овој теми су: Данијел Ц. Борстин, *Американци: Колонијално искуство,* као и David Hackett Fisher, *Albion's Seed: Four British Folkways in America*.

[730] Види у насловима из претходне фусноте.

Северу, прилив досељеника је био низак, а везаност за земљу није охрабривала интензивно насељавање Запада.[731]

Изум машине за чишћење памука 1793. године[732] био је ододелница америчке историје која је довела до незамисливог повећање приноса[733] и непланиране конзервације робовласништва на Југу, а што је резултирало променом дискурса о институцији ропства. Пре Витнијеве машине ропство је било у опадању и поред великог броја робовласника[734], што је и Уставом САД[735] било дефинисано, да би у освит Грађанског рата представљало кичму јужњачке привреде и демографије.[736] Очеви оснивачи и већи део јавности у периоду стварања САД и Младе Републике, како на Југу, тако и на Северу, нису благонаклоно гледали на ропство, јер је поткопавало идеје Револуције и Декларације о неотуђивим правима, једнакости и слободи. Са изумом машине огроман број малих фармера и великих плантажера окренуо се памуку, што је конзервирало монокултурну производњу и оживело плантажну пољопривреду. Ропство почиње да се сматра позитивном појавом[737], која је постала политичка тема број један, нарочито у „појасу памука.“[738] Долази до радикализације јужњачког политичког мишљења. Друштвено-политичке функције и моћ постепено прелазе у руке одгајивача памука, а „хегемонија

[731] Детаљно о јужњачкој колонијалној елити види у: Борстин, *Американци. Колонијално искуство* (поглавље Пресађивачи).
[732] Ели Витни, проналазач који се након овог изума, због неуспешног покушаја патентирања окренуо проналазаштву и производњи оружја.
[733] У периоду од 1812. до 1861. године појас памука је удворстучавао производњу на сваких 10 до 12 година.
[734] „Године 1850. било је 348 000 робовласничких породица. Само је 93 000 породица (од којих половина у државама памука), имало по десет и више робова, док је само 8 000 (од којих ¾ у државама памука) имало по педесет и више робова).“ Види у: Хенри Бамфорд Паркс, op.cit., стр. 232.
[735] Устав САД, Члан 1, Одељак 9, став 1: Сеоба или усељавање лица која нека од постојећих држава нађе за сходно да прими, не може бити забрањена од Конгреса пре 1808. године, али се може одредити порез или такса на такво усељавање, не већи од десет долара по особи. Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, op.cit., стр. 165.
[736] 1790. године у САД живи 800 000 робова, док их 1860. има 4 милиона. Види у: Хенри Бамфорд Паркс, *Историја Сједињених Америчких Држава*, стр. 232-235.
[737] Томас Р. Џју, декан колеџа Вилијем и Мери објављује расправу у одбрану ропства (Dew, Thomas R. *[Review of the debate on the abolition of slavery in the Virginia legislature of 1831 and 1832]*. Richmond, T. W. White, 1832. Web. Retrieved from the Library of Congress, https://lccn.loc.gov/09021070), приступљено 23. децембра 2017. године; Џорџ Фицју објављује „Социологију југа“ (George Fitzhugh, 1806-1881, *Sociology for the South, or, The Failure of Free Society*, Richmond, Va.: A. Morris, 1854. This work is the property of the University of North Carolina at Chapel Hill), приступљено 23. децембра 2017; „Једна група плантажера је 1822., објавила памфлет у одбрану робовласништва.“ Види у: Драгана Машовић, *Судбински снови*, стр. 225.
[738] Јужна Каролина, Џорџија, Алабама, Мисисипи Луизијана, Арканзас, Флорида, Тексас, део Арканзаса.

либералнијих плантажера Вирџиније престала је да постоји“[739], Вирџиније која је дала прве председнике и бројне Очеве оснивaче.

Политичко-економски интереси генерисали су первертирање религијског дискурса, па се Југ, од релаксиране англиканске регије, преображава у област која негује хришћански фундаментализам, отпор ка интелектуално-критичким тенденцијама, а развија склоност ка анти-интелектуализму. Профит од памука јача ретроградне тенденције, прогоне се неистомишљеници и стигматизују јавне личности[740], од којих су неке чак принципијелно заговарале ропство, али у облику који није одговорао јужњачким структурама моћи. На Северу се ропство посматра као претња даљем економском развоју, додатно подгревано религиозно-хуманистичким тенденцијама за укидање ропства.[741]

Контроверза дебате и развоја кључне секционалне поделе лежи у две чињенице. Прва се тиче постепене замене места Севера и Југа у области религијског фундаментализма и супротног начина коришћења тог наратива у остварењу политичко-економских циљева. Док је пуритански Север генерисао културу рада и стицања као последицу религијске догме о уговорном односу са Богом, дотле је Југ, заузимајући позицију угрожене стране на унутрашње-политичком плану, Библијом бранио ропство. Док Север дебатује о ропству као кршењу Божјег закона и пракси супротној јеванђељским принципима, која потире идеје Револуције, јужни бранитељи посебне институције[742] промишљају у корпусу социјално-есхатолошких категорија, елаборирајући ропство на терену историјски легитимне, потврђене и социјално пожељне институције, сматрајући да је одбрана исте одбрана јужњачког начина живота. Друга контроверза уочава се у следећем: и Север и Југ у елаборацији, од чланова Конгреса, преко Врховног суда па до медија, користе наративе који замагљују истинску позадину сукоба, економско-финансијске интересе. Заодевајући тему у захтев хуманизма, божју заповест, белу надмоћ,

[739] Хенри Бамфорд Паркс, op.cit., стр. 226.

[740] Са функција су због либералног политичких ставова уклоњени, на пример, председник Трансилванијског колеџа Хорас Холи, као и Томас Купер са колеџа Јужне Каролине. Купер је следбеник Џеферсона у политичкој идеологији, велики заговорник нулификације и претеча Калхунове политике у Јужној Каролини. Није био противник ропства као институције, али је робове сматрао људским бићима чија је патња одговорност њихових господара и њиховог потомства.

[741] Џон Калхун као главни заговорник јужњачких интереса током две и по деценије у Сенату САД рекао је да „док тарифни систем одузима од нас производе нашег рада, аболиционизам удара директно на тај рад по себи“. Види у „Letters in relation to the Mode of appointing of President and Vice-President, у *Works of John C. Calhoun Volume 6,* стр. 254, као и у Hofstadter, Richard, *American Political Tradition,* p. 102.

[742] *Peculiar Institution* је израз којим се сликовито описивала институција ропства. Употребљавали су је многи јужњачки јавне личности, понајвише Џон Калхун.

одбрану начина живота, домаћинско-родитељску бригу о робовима, боље услове живота робова у односу на дехуманизовани статус индустријских радника на Северу, стране у сукобу брусе и полирају своје унутрашње интересе подобном реториком.[743]

У плејади опонената и апологета један од ретких критичара робовласништва који је прецизно уочио темељну, економску позадину постојећих секционалних сукоба без икакве емотивно-хуманистичке перспективе био је Хинтон Р. Хелпер.[744] У својој књизи „Опасност од кризе на Југу“, објављеној 1857. године, анализира економске последице које јужне државе трпе због ропства, и које кључно утичу на опште не(благостање) белог становништва, његов ниво образовања, развој индустрије и инфраструктуре, те укупан подређен положај Југа у односу на доминацију индустријског Севера. Хелперова критика је дубоко субверзивна јер приказује ропство као институцију погубну не за афричке робове, већ за белог човека Југа и његову позицију унутар економског система. Уже гледано, Хелпер апострофира унутрашње економске односе унутар беле популације Југа, док на ширем плану разматра однос Севера и Југа који је, такође, сматра он, дефинисан постојањем ропства. За њега је ропство погубно за економију Југа јер уништава индивидуланог, малог белог фармера. Књига је, иако њен аутор није био аболициониста, изавала незапамћен бес међу јужњачким велепоседницима и била је забрањена на Југу због радикалних ставова који, сматрамо, увелико нису одговарали и неким крупним интересима Севера[745]: „Чињеница је да сваки роб на југу кошта државу у којој борави најмање три пута колико он, током свог живота, вреди свом господару. Ропство не користи никоме осим његовим непосредним, појединачним власницима, и само њима материјално, док жртвује права и интереса целокупног белог и црног становништва које робове не поседује. Чак би и робовласницима, као што смо већ показали, било много боље без ропства. За све је класе друштва ова институција проклетство, а посебно онима који робове не поседују. Бели народе који немаш робове! Мало боље обрати пажњу на своје интересе!“[746]

[743] Стивен Даглас, Самнер, Абрахам Линколн, Џон Калхун.
[744] Хинтон Р. Хелпер (*Hinton Rowan Helper,1829-1909*), јужњачки аутор, родом из Северне Каролине.
[745] Републиканска партија је 1860. године дистрибуирала 100 000 примерака у јужним државама.
[746] *The Impending Crisis of the South: How to Meet it.* By Hinton Rowan Helper, of North Carolina, p. 330, Gutenberg Project („This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.net”), приступљено 23. децембра 2017. године.

У анализи доминације Севера Хелпер каже да „ништа није очигледније од чињенице да наш народ никада није изградио одговарајуће мишљење о важности домаћих градова. Заслепљено смо, у великој мери на своју штету, допринели стотинама милиона својих долара изградњи мамутских градова на Северу, док су наше прелепе увале и луке срамотно занемарене. Сада, уместо што преносимо сав свој новац у Њујорк, Филаделфију, Бостон и Синсинати, претпоставимо да смо га задржали на јужној страни Мејсон-Диксон линије,' као што би то чинили да није било ропства, те улагали у изградњу Норфолка, Бјуфорта, Чарлстона или Саване! Колико би богатије, боље и раскошније на Југу било данас! Колико би било веће и интелигентније наше становништво. Колико би стотина хиљада наших људи сада стремило својој кући уместо што доприносе богатству и политичкој моћи других делова Уније. Колико би број и дужина наших пруга, канала, кола и телеграфа били већи, колико већа количина и разноликост наших производа. Колико би више било наших цркава, позоришта, школа, колеџа, лицеја, банака, хотела, продавница и приватних станова. Колико би клипера и пароброда испловљавало на океан, колико би више угледа имали у иностранству, а колико бисмо бескрајно били угледнији, прогресивни и срећни код куће.“[747]

6.3.2. Очување робовског рада као нужност економског опстанка

Од тренутка изума машине за обраду памука, па до краја Реконструкције и Црних закона, опсесивна тема у јавном наративу Југа била је легитимација ропства, као неуралгичне тачке око које су се вртеле све јужњачке друштвене групе: фармери ван појаса памука, сиромашно бело ђубре[748], мали фармери на плантажном Југу[749], плантажери и аристократске робовласничке плантажерске фамилије. Сматра се да неуротичност јужњачког идентитета у Унији током Antebellum периода[750] није само ствар одбране јужњачке посебне институције, већ опште скрајнутости јужњачких економско-

[747] op. cit., p. 333.
[748] Сиромашно бело ђубре (*Poor white Trash*) је погрдни назив којим су означави бели јужњаци са социјалне периферије у државама дубоког Југа. (Алабама, Џорџија, Луизијана, Мисисипи, обе Каролине). Израз је први пут употребљен већ 30-тих година 19. века. Историјска иронија овог назива је што су га смислили црна кућни робови.
[749] Паркс наводи да је „типични грађани Југа нису били представници мале мањине богатих плантажера, већ мали фармери који су сачињавали огромну масу народа.“ Види у: Хенри Бамфорд Паркс, op. cit., стр. 232.
[750] *Антебелум* је период у историји САД, нарочито америчког југа, од краја 18. века до почетка Грађанског рата 1861. године, који је дефинисан робовласничким економским системом.

политичких интереса. Прихвата се као тачна тврдња да је „и поред тога што су јужњачки политичари држали непропорционално далеко више извршних положаја, федерална политика фаворизовала северни капитал, те се јужњачко богатсво преливало у џепове северњачких бродоградитеља, банкара и произвођача.“[751] Истовремено, разуме се да еманципација за беле Јужњаке није значила само замену робовског рада плаћеним, већ губитак беле надмоћи[752], одбацивање кастинског система — укратко, крај цивилизације.“[753]

Развој Југа био је од почетка САД далеко спорији него развој Севера, на шта су утицале већ поменуте разлике, али и већа наклоњеност федералне државе северној индустрији, трговини и финансијској моћи, које су коришћене као механизам за јачање федералне власти. Федерално законодавство је доношењем протективних тарифа[754] осигуравало простор за јачање америчке привреде, често посредно наносећи штету аграрно-робовласничком Југу, који је „управо због тарифа, а не због ропства, први пут постао милитантан“[755] плаћајући, поред свега, велике провизије северним трговцима услуге транспорта робе.[756] Активности Врховног суда, са друге стране, у великој мери су деценијама оснаживале федерални апарат, што је увек имало посредне реперкусије на Југ. Таква ситуација створила је осећање напуштености и подређености Југа у Унији, иницијално заснованој на идеји једнакости. Унутрашња тензија услед неједнаког конзумирања слобода и права у области тржишта, пословања и убирања профита генерисала је латентна али стална трвења: „Плантажери и лидери били су фрустрирани богатством јужњачких поља које је одлазило и клизило низ прсте. Понижени својом економском назадношћу, плашећи се њених политичких последица, узнемирени

[751] Види у Hofstadter, Richard, *American Political Tradition (And the Men Who Made It)*, p. 101.
[752] Доктрина о белој надмоћи (*White Supremacy*) је оправдање расне дискриминације, највећа препрека укидању робовласништва. Види у: Драгана Машовић, *Судбински снови*, стр. 231.
[753] Richard Hofstadter, op. cit., p. 102.
[754] Између 1787. do 1861. године четири су пута увођене протективне царине (1790., 1816, 1824. и 1828.). Ова последња била је иницијална каписла вишедеценијског раскола Севера и Југа, који је кулминирао Грађанским ратом. Тарифа је уведена како би се заштитили северни и западни произвођачи, али је посредно тарифа угрозила Југ, остављајући га без огромног броја британских производа и осудивши га на монополско понашање северних и западних трговаца и мануфактура, будући да Југ није имао развијену прерађивачку ни многе друге индустрије.
[755] Richard Hofstader, *The American Political tradition*, p. 101.
[756] Јужни произвођачи били су у зависном положају од северних трговаца и бродовласника који су се бавили траспортом америчких сировина, полу и финалних производа у Велику Британију и остатак Европе, тако да су јужњаци били уцењени монополским положајем Севера. Истовремено, сва роба из Британије је прво стизала у северне градове и државе, што је опет, у супротном смеру, повећавало цену увозних артикала за јужне државе којима је опет требало траснпортовати исте.

нетрпељивошћу света према њиховој јединственој институцији, јужњачки су лидери претерано анксиозно реаговали на сваку промену баланса у секционалој расподели моћи.“[757]

У комбинацији са антиробовским наративом који је долазио са Севера, дискурс је перманентно добијао на интензитету, јер је неуротична ситуација била питање одбране регионалног идентитета, која ће временом постајати све радикалнија: „Међутим, преостаје нам да изнесемо најгоруману модерне цивилизације, а то је цивилизација слободног друштва... Али је за нас с Југа важно да нас не превари блесак и сјај слободног друштва, да прионемо на извршавање дужности код куће... На Југу нам нису потребни бели робови јер постоје црни. Наши су грађани, као они у Риму и Атини, повлашћена класа... Облик ропства потребан да би се заштитили белци у Европи треба да је много умеренији него црначко ропство, јер ропство је нужно само да заштити белог човека, док је оно потребније за црначку државу чак и више него за његову заштиту.“[758]

На истом таласу своје аргументе гради и Џон Калхун сматрајући „да су постојећи односи између двеју раса у робовласничким државама...корисни, јер су се таквим, у знатној мери, показали обема, и такви ће и даље бити ако не буду ометени грозном авети укидања ропства...и без страха тврдим да постојећи односи између две расе на Југу, против којих ови слепи фанатици воде рат, представљају најчвршћу и најтрајнију основу на којој се могу подићи слободне и стабилне политичке институције.“[759] О економским последицама ропства размишља и Токвил, који ће у својим елаборацијама бити својеврстан спољни критички глас. Иако пун поштовања и дивљења према Американцима и њиховим институцијама, он уочава економске реперкусије робовласничке привреде јер „уопште узевши, колоније у којима није било робова биле су насељеније и богатије него оне у којима је цветало ропство. Што су даље ишли, све више се показивало да је ропство, које је тако окрутно према робу, штетно по робовласника“[760], јер „ропство не само да спречава белце да постану богати, него им чак убија жељу да то буду.“[761]

---

[757] Richard Hofstader, Ibid.
[758] George Fitzhaugh, *Sociology of the South or the Failure of Free Slavery*. Преузето из: Драгољуб Живојиновић, *Документи о америчкој историји*, стр. 143-145.
[759] „Јужњачка одбрана ропства“, изворно у R.K.Cralle, ed. *The Works of John C.Calhoun*, I-IV, New York, 1853-1856, I, 630-633. Преузето из: Драгољуб Живојиновић, *Документи о америчкој историји*, стр. 135.
[760] Драгољуб Живојиновић, op. cit., стр. 134.
[761] Ibid.

У процесу одбране економског система Југа, међутим, Калхун неће перципирати Токвилов угао гледања, већ ће се окренути разматрању северњачке привреде, увиђајући да ће, са развојем заједнице у правцу богатства и пораста броја становника, „разлике између богатих и сиромашних постати све јаче изражене, а да ће истовремено порасти и број необразованих појединаца у зависном положају.“[762] Калхун је одбрану система заснивао на познавању Југа, његовим особеностима, комуналном принципу плантажа, у којој су рад и капитал равномерно представљени и савршено хармонизовани, што осигурава Унији као целини баланс система[763], али и на визионарском разумевању последица индустријске револуције засноване ка доминацији капитала, што ће га у историјској перспективи позиционирати као једног од првих критичара америчког економског система. Интерес очувања постојећег система, те тако и подршка одбрани ропства, као друштвено-економског система, био је заједнички свим друштвеним групама Југа, а можда у највећој мери малим фармерима-плантажерима и сиромашним белцима са социјалне периферије. Ове групе су у разлици боје коже имале можда једину дистинктивну тачку која их је одвајала од црног роба и сврставала међу беле припаднике више класе. Са једне стране, то је била последица раније поменуте друштвене стратификације на рангове и сталеже, која је била нарочито присутна на Југу. Са друге је, у извесном смислу, тржиште рада макар у једном уском опсегу било заштићено од претње потенцијалне црне радне снаге за јужњачке беземљаше и надничаре. Та маса ропске радне снаге, међутим, која је била предмет економске, политичке и социјалне неурозе белих јужњака, није имала капацитет за дефинисање себе као примарног политичког и економског фактора који може да угрози систем, па су случајеви организованог отпора или праве побуне робова, чак и за време Грађанског рата, биле веома ретке.[764]

Разлог овоме треба тражити углавном у немогућности заједничке акције црнаца, као и разрађеним методама њихове контроле од стране власника и власти јужних држава“[765], који су их, ради очувања задатог стања, држали у константној потчињености средствима силе и принуде. Погубна економска последица таквог приступа био је низак

[762] „Disquisition of Government“. Преузето из Richard Hofstadter, op, cit., 107.
[763] Ibid.
[764] Побуна Нета Тарнера (*Nat Turner's Rebellion*, позната и као *Southampton Insurrection*, 1831.) једна је од ретких организованих робовских побуна која је била прилично крвава за белце. Интензитет овог догађаја потврђује чињеница да не постоји историјска литература која у наративу о ропству не помиње ову историјску епизоду.
[765] Хенри Бамфорд Паркс, Ibid., стр. 229.

ниво радне ефикасности, учинка и укупне вредности робовског рада, која је редовно била знатно мања од плаћеног најамног радника на Северу, јер „сам схватио да је скоро немогуће натерати црнца да добро ради. Нема наређења које ће га мотивисати, охрабрења које ће га убедити, нити казне која ће га натерати.“[766] Тако се на Југу дешавају паралелни а супротни процеси. Први је јужњачка одбрана ропства испред Севера кроз јавни наратив о неопходности, легитимитету и нужности ропског система као најбољег решења за Југ. Други је унутрашње самосагледавање распуклине у систему које почива на јаловом робовском раду, који у недостатку унутрашње мотивације оног ко рад обавља, унапред губи значајан део свог финалног продукта, приноса израженог у одређеној финансијској противвредности. Због тога иронијска перспектива Велдовог[767] осврта на однос црног роба и његовог газде сликовито упућује на контроверзу, али и на хипокризију ропства: „Он (робовласник), може присилити да будеш без слободе, али никада без кошуље. Он може да у теби убије сваку наду да поправиш свој положај, свечано тврдећи да ћеш умрети као његов роб... али он је сувише болећив да би унаказио твоја леђа — он може да ти сломи срце, али је веома обзиран према твојој кожи... Ми ћемо доказати да оваква злодела не само да су почињена него да су и учестала; да нису почињена кришом него јавно; не у једној од робовских држава, него у свима; да су кривцци не само окрутни надгледници робова, него и судови, законодавци, исповедници вере, проповедници јеванђеља, гувернери држава, господа богата и од угледа и нежне жене које се крећу у највећим круговима друштва.“[768] Велд у својој капиталној књизи анализира целокупан амерички систем као оквир који охрабрује ропство и власништво једног човека над другим, чему ће у политичком смислу додатно убрзање дати и правосуђе, кроз одлуку Врховног суда у случају Дреда Скота, која је потвдила легитимитет ропства, дефинишући коначно роба као врсту робе и власништва: „Дакле, право својине над робом је јасно и изричито потврђено у Уставу. Право да се њиме тргује, као са сваком обичном робом и имањем, било је гарантовано грађанима Сједињених Држава... И у Уставу се не може наћи ниједна реч којом се Конгресу дају већа права над робом као својином, или да таква врста

[766] Thaddeus Russel, *A Renegade History of the United States*, p. 54.
[767] Теодор Двајт Велд (*Theodore Dwight Weld, 1803–1895*), један од оснивача аболиционистичког покрета у САД, током 30-тих година 19. века. Писац, уредник, говорник, јавни радник. Супруг Анђелине Гримке, једне од оснивачица женског покрета у САД.
[768] Theodore Dwight Weld, „American Slavery as it is“. Преузето из: Драгољуб Живојиновић, op. cit., стр. 138.

својине има мање права на заштиту него ма која друга врста својине. Једино дато право јесте право повезано са обавезом да се штите и чувају права власника.“[769]

Образложење председника Врховног суда, Роџера Танија, потврђује иронију да је „Устав, који Американци тако здушно поштују утемељен на политичкој теорији чија критична тачка стоји у директној супротности са главним током америчког демократског веровања. Модеран амерички фолклор претпоставља да су демократија и слобода потпуно идентични појмови, те када демократски писци имају невољу да направе разлику, обично претпостављају да је демократија неопходна за слободу. Али, Очеви оснивачи су мислили да је слобода коју су они имали на уму угрожена од демократије. У њиховим умовима слобода није била везана за демократију, него за имовину.“[770]

6.3.3. Грађански рат: доминација индустријског развоја

У периоду око 1850. године на Северу и Североистоку долази до сазревања уверења у неприкосновеност масовне индустријске привреде као дефинитивног усмерења привредног развоја, чему ће потпуно парадоксално погодовати скори оружани сукоб. Сукоб Севера и Југа је „први модеран рат у којем је победа првенствено зависила од индустријске моћи.“[771] У питању је сложен феномен који је последица бројних процеса који су, као делови великог мозаика[772], у распону од 1787. године до 1861. генерисали унутрашње тензије око слободе и једнакости као кључних америчких вредности. Грађански рат (12. мај 1861 — 9. мај 1865.) је најзначајнији догађај америчке историје у 19. веку, који је поред разарања земље и огромних људских губитака[773], произвео бројне последице, од којих се, као најзначајније, уочавају три: укидање ропства, трајно

[769] Ibid., стр. 147.
[770] Richard Hofstadter, op. cit., p. 14.
[771] Види у: Хенри Бамфорд Паркс, op. cit., стр. 367.
[772] Кључни догађаји, појаве и документа који су довели до Грађанског рата: ропство, Северозападна уредба, Резолуције Кентакија и Вирџиније, Битка за Негро Форт, Мисуријски компромис, Царина (тарифа) из 1828, Побуна Нета Тарнера, Нулификациона криза, Случај *Амистад*, пресуда у случају Приг против Пенсилваније, Анексија Тексаса, Мексичко-амерички рат, Вилмотов предлог, Манифест дестини, Подземна железница, Компромис из 1850., Закон о одбеглом робу (1850), Конвенција у Нешвилу, *Чича Томина колиба*, Закон о Канзасу и Небраски, Остенд Манифесто, Крвави Канзас, Пребијање Чарлса Самнера, пресуда у случају Дреда Скота, књига *Латентна криза на Југу*, Напад Џона Брауна на Харперс Фери, Компромис из Критендена, Сецесија јужних држава, Западна звезда, Корвинов амндман, Битка за Форт Самнер. https://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_events_leading_to_the_American_Civil_War, страници приступљено 23. октобра 2017. године.
[773] Грађански рат један је од најкрвавијих ратова у историји. Бројне су процене око тачног броја погинулих. Шпекулиише се око бројке од 750 000 само погинулих војника, не рачунајући цивилне жртве.

опредељење за Хамилтонов економски концепт и уједињење америчке нације.[774] Док је ропство непосредан узрок сукоба а његово укидање колетарелна последица сукоба[775], финално опредељење САД за индустријски привредни развој уочава се као дубински разлог секционалних разлика и кључан стратешки резултат ове историјске епизоде. Тензије су се финално захуктавале у деценији пре рата.[776]

Вишедеценијска фрустрација око два супротна друштвено-економска концепта произвела је дуг и крвав конфликт, потврђујући својим билансом у жртвама и материјалним губицима, а још више својим социо-политичким последицама[777] да кад „сукоб избије у групи која је непрестано настојала да спречи избијање непријатељских осећања, он ће бити посебно интензиван из два разлога: прво, зато што сукоб није усмерен само на решавање непосредног проблема који је довео до његовог избијања; сва накупљена незадовољства, којима претходно није било дозвољено испољавање, склона су да у тој ситуацији избију на површину. Други разлог се налази у томе што целокупно учешће припадника групе доводи до покретања свих његових осећања током саме бробе.“[778] Преображај америчке привреде и убрзана индустријализација дешавају се већ током рата, а Линколнова ратна стратегија ангажује све расположиве ресурсе,

[774] Процес интеграције америчке нације, речено је раније, почиње већ пред Револуцију кроз интензивну интерколонијалну сарадњу и траје током *Antebellum* периода. Коначно уједињење у симболичком, емоционалном и оперативном смислу извршиће Линколн, не само путем рата (где постоје и супротне тенденције због пораза југа и радикалне обнове која је додатно понизила поражене Јужњаке), већ и због јавног дискурса који Линколн пропагира, користећи први у историји нов начин детерминисања САД — *The United States IS*, док је пре њега коришћена граматичка множина (*United States are*).

[775] Линколн је председничку кандидатуру увелико изградио на антиробовском наративу али је мотив његове решености да се обрачуна са сеценистима у Конфедерацији био искључиво очување Уније, што ће и експлицитно изјавити: „Мој најважнији циљ у овој борби је спасити Унију, а не да сачувам или уништим ропство. Ако бих могао спасити Унију без ослобађања робова, урадио бих то, и ако бих могао да је спасем ослобађањем свих робова, урадио бих то; и ако бих могао да је спасем ослобађањем неких и остављајући друге у ропству, такође бих то учинио. Оно што радим у вези са ропством и обојеном расом, чиним зато што сматрам да помаже у спасавању Уније; и оно што ја препуштам забораву чиним стога што не верујем да ће то помоћи у спасавању Уније“[775], Letter to Horace Greeley, August 22nd, 1862, http://www.abrahamlincolnonline.org/lincoln/speeches/greeley.htm, приступљено 24. децембра 2017. године.

[776] Током периода од 1850. до 1861. године превласт јужњака у федералној влади успоравала је бројне законодавне активности Севера, пре свега увођење нових протективних царина, доношење акта о изградњи Трансконтиенталне железнице, као и значајног Закона о продичним имањима, који ће након рата бити донет и којим се регулисала додела одређене парцеле малим фармерима на Западу, чему се до рата противио Југ.

[777] Разарање и осиромашење Југа, распад друштвеног живота, Реконструкција и серија корумпираних локалних влада, инфлација, тешкоће око успостављања поседа и покретања производње, неуспешна Реконструкција, обнова беле супремације, опадање утцаја беле аристократије и доминација нижих слојева беле популације, свеопшти пад ниова образовања и БДП-а.

[778] Луис Козер, *Функције друштвеног сукоба: испитивање концепта друштвеног сукоба и његове употребе у социолошким истраживањима*, Mediteran Publishing, Нови Сад, 2007, стр. 200.

истовремено гурајући процес унапређења и повећања производње[779], уз додатно давање привилегованог статуса појединим индустријама.[780] Са једне стране су мобилизација и присилна регрутација[781] проузроковале смањење радне снаге на Северу, што је захтевало технолошка унапређења производног процеса и масовнију употребу механизације и машина, како би се очували дотадашњи производни трендови. Са друге стране, технологија је убрзано унапређивала оне индустријске гране од којих је зависио исход ратних дејстава (наоружање, медицина, логистика, производња залиха хране, лекова, барута, шаторских крила, одеће, обуће).

Синергија ових тенденција[782] учинила је да је четворогодишњи сукоб на Северу изазвао експлозију производње, даљу интензивну изградњу железничких пруга[783], напредак масовних комуникација, даље концентрисање живог новца на Северу, технолошка унапређења у пољопривреди, будући да се и током рата одвија насељавање Запада и култивација земљишта, те отварање рудника на Западу. Сарадња владе и корпоративног сектора материјализована је кроз бројне уговоре за набавку ратних потрешштина. Целокупна привреда добија на убрзању што пословним круговима омогућава повећање цена производа (117 одсто), повећање надница (свега 43 одсто), а што последично повећава укупне профитне стопе[784]. Активности Конгреса усмерене су на осигурање даље финансијске стабилности државе и тиме логистичке подршке војним дејствима кроз доношење системских закона: Мориловог закона о додељивању земље, Закона о породичним имањима, Мориловог закона о царинама као и Закона о изградњи

[779] Нова врста метака (*Minie Ball*), унапређење ватерног оружја, медицине, употреба железнице као ратног оружја (превоз трупа Уније и залиха), комуникација (телеграф, Морзеова азбука за директно делегирање официрима), нове врсте ратних тактика, омасовљење новина због појефтињења папира и револуције у раду штампарских преса, употреба фотографије, употреба хидро блаона за шпијунирање јужних територија, подморница и подморничког наоружања.

[780] „За време Грађанског рата, национална влада поклонила је преко 100 милиона долара разним железничким капиталистима. Прва трансконтинентална железница није изграђена на лесе фер принципу. Железнички капиталисти су то учинили са државном земљом. Велика романтична прича о америчкој железници све дугује благостању владе...“. Види у: Howard Zinn, *Declarations of Independence: cross-examining American ideology*, Harper perennial, 1990, p. 153.

[781] Присилна регрутација започела је 1863. године када се уочио недовољан одзив добровољаца. Најјача је забележена у Њујорку. Класни моменат уочава се у чињеници да су ратни обвезници могли себе да „откупе“ за 300 долара, што је у тада била висока сума. Податак имплицира да су присилно регрутовани били претежн сиромашни грађани. У целини, само је један мањи број војника присилно регрутован (285 000), у односу на 835 000 добровољаца.

[782] Војска Уније имала је укупно око 2 милиона војника, док је Конфедерација мобилисала свега 800 000.

[783] Унија 1861. године има око 22 000 миља пруга, дограђује током рата још 4 000 миља. Југ има 9 000 миља и дограђује свега 400 током рата.

[784] Види у: Паркс, *Историја Сједињених Америчких Држава*, стр. 340 – 410.

Трансконтиненталне железнице.[785] Донета акта су федералној држави осигурала: даље насељавање Уније, култивацију огромних делова западних територија, нове пољопривредне произвођаче, високе приходе од заштитних царина и подршку унутрашњој трговини, повезивање западне и источне обале транспортно-путничком линијом, даљи процес урбанизације нарочито низ нову пругу. Истовремено је корпоративном сектору кроз овај сет закона отворено поље за неслућен развој, земљопоседницима нове огромне територије, трговцима огромна тржишта, банкама нове клијенте и инвестиције, нове берзанске могућности, могућност за стварање нових занимања и нових радних места, веће обрте капитала, простор за даље корпоративно удруживање, високе приходе од већ потписаних уговора.[786]

Доношењем Закона о националној банци 1863.[787] године федерална влада је додатно ојачала северњачки бизнис јер је увела национални банкарски систем којим је мотивисала куповину ратних обвезница[788] и започела процес стварања стабилне, националне папирне монете.[789] Последице ратне монетарне политике биле су: концентрација папирног новца на Северу, даља несташица папирног новца на Западу, стална задуженост малих фармера и њихов завистан однос од банкарских кредита и позајмица, дефлација новца због масовног откупа обвезница, укупан пад цена роба и услуга, дужничка криза. Све заједно, слично ситуацији после Рата за независност, утицало је, уз потпуну девастацију држава Конфедерације и њихову искљученост са тржишта, у комбинацији са отвореним простором за федералне инвестиције и инфраструктурне подухвате у циљу реконструкције и опоравка, да Север и Североисток буду у доминатној позицији на тржишту роба, капитала и услуга, уз константу доминацију у финансијском сектору.

Историјска иронија Грађанског рата била је у томе што је чак и измена Устава САД у циљу дефинисања нових политичко-правних околности и укидања ропства у периоду од 1865. године до краја 19. века у много већој мери дала подршку пословном сектору и крупном капиталу уместо ослобођеним робовима, због којих је макар декларативно Америка изгубила огроман број радно способних грађана. Доношењем 13., 14. и 15.

[785] *The Morrill Tariff of 1861, The Morrill Act of 1862, he Pacific Railroad Act of 1862, the Homestead Act of 1862*.
[786] Паркс, Ibid.
[787] *National Bank Act of 1863*
[788] Плаћан је износ од 90 одсто номиналне вредности обвезница. Види у Паркс, op. cit., 390-391
[789] *National Bank Act of 1863.*

амандмана[790] јесте исправљен пропуст Очева оснивача али је његова примена у деценијама након рата отишла у неочекиваном правцу. Тумачење 14. амандмана, који се „може назвати повељом слободе за пословне корпорације“[791], од стране Врховног суда у блиској будућности осигураће, не толико слободу грађана, колико неповредивост корпорација. Првим одељком 14. амандмана налаже се да „ниједна држава не сме доносити нити примењивати законе који ускраћују право и заштиту грађанима Сједињених Држава; ниједна држава не сме ниједно лице лишити живота, слободе или имовине без прописаног законског поступка, нити може икоме ускратити у границама своје власти равноправну законску заштиту“[792], чиме је осигурано је власништво, не само физичких, већ и правних лица, односно, корпорација. Ново тумачење отворило је простор Врховном суду[793] да у будућности (а нарочито у периоду од 1870. до 1920.) проглашава законе држава-чланица неуставним, уколико би се њима покушало ограничавање бизниса у наметању високих цена, неразумних услова пословања, те да укида акте Конгреса САД у овој области, што никада раније није чињено у тој мери. Тако су, захваљујући дискурзивној природи уставног документа, крупан капитал и корпоративни сектор Севера и Североистока на дуге стазе били кључни победници Грађанског рата.

6.3.4. Конзервација економско-политичких односа на Југу: одовојени, а једнаки

Прокламацијом о еманципацији[794] председник Линколн започиње процес социјалне трансформације америчког друштва, која ће од 1863. године усмерити друштвено-

[790] 13. амандман Конгрес усвојио 1. фебруара, ратификован 18. децембра 1865. године („У Сједињеним државама или на било ком месту подложном њиховој власти не сме постојати ропство нити принудно служење, сем као казна за злочин за који кривац буде прописно осуђен; Конгрес има право да одговарајућим законодавством обезбеди поштовање овог члана“); 14. амандман Конгрес усвојио 16. јуна 1866., ратификован 23. јула 1868. (грађански статус свим мушким становницима, расподела чланова Представничког дома, рестрикција избора за чланове Сената и предравничког дома за лица која су учествовала у устанку или оружаном сукобу против САД, дефинисање ратних репарација владе САД); 15. амандман Конгрес усвојио 27. фебруара 1869, ратификован 30. марта 1870. године („Право гласа грађана Сједињених држава не могу Сједињене Државе, нити ма која од држава, ускратити или ограничити због расе, боје коже или ранијег робовања. Конгрес има право да одговарајућим законима спроведе у живот одредбе овог члана“). Преузето из Бекчић Пјешчић, стр. 175-177.

[791] Хенри Бамфорд Паркс, op. cit., стр. 413.

[792] Устав САД, 14. амандман, став 1. У: Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 175.

[793] Помоћни судија Стивен Филд је први уочио и изнео ново тумачење клаузуле и применио га на корпорације. Преседан је донет у парници Смит против Ејмса (*Smyth v. Ames 169. US466, 1897*).

[794] Објављена је још 22. септембра 1862. године а њена начела постају валидна 1. јануара 1863. године, како је у самом тексту документа наведено: „...наређујем и објављујем да су сва лица, која се држе као робови у означеним државама, и подручјима држава, слободна и убудуће ће то бити; и да извршна власт Сједињених

политичке, али консеквентно, и економске односе у новом правцу. Ослобођење робова, речено је раније, колатерална је последица Грађанског рата, али за државе у саставу Конфедерације било је равно катаклизмичком потресу. Овај процес прошао је неколико фаза[795] које су опет, као и други друштвени процеси, биле конгломерат бројних унутрашњих околности, односа и интереса. Прихватање нове стварности на Југу било је осуђено на пропаст а период Реконструкције није донео резултате које је прижељкивала конгресна већина, састављена од радикалних републиканаца које је предводио Тадеуш Стивенс.[796]

Војни пораз, разарање јужних држава[797], људске жртве, економски крах, унутрашњи осећај понижења, распад социјалне структуре и културе живота изазвали су на Југу страшћеност и гнев који су, у комбинацији са радикалним тежњама Севера да се Југ казни због Грађанског рата, створили околности које су појачале тежње да се некадашњим робовима покаже где им је место. Систематско доношење Црних закона[798] у свим конфедералним државама показало је да процес интеграције бивших робова није питање законских прописа и федералне јурисдикције, већ пре питање воље доминантних друштвених група и савезног законодавства које су те групе и даље креирале, и поред ратификације 13. амандмана на Устав САД: „Под притиском федералних бајонета, подлегавши погрешно упућеним симпатијама света према поробљеним Африканцима,

---

Држава, укључујући њене војне и поморске снаге, признати и штитити слободу тих лица...“ Преузето из: Драгољуб Живојиновић: *Документи о америчкој историји*, стр. 158.

[795] Ратна фаза (од *Прокламације о еманципацији* до убиства председника Линколна), умерени програм обнове председника Џонсона (започет лета 1865. године, срушен од стране радикалних републиканаца); Фридманов биро за бригу о бившим робовима (отворио 4300 школа на Југу у периоду 1865-1870 и неколико колеџа); Црни закони; Радикална обнова (започета децембра 1865. године); доношење три Принудна закона (1870. и 1871. године); доношење Закона о амнестији (1872.); повлачење последњих федералних трупа 1877. године, као крај периода Реконструкције. Види у: Хенри Бамфорд Паркс, op. cit., стр. 367-410.

[796] Тадеуш Стивенс (*Stevens, Thaddeus, 1792-1868*), конгресмен из Пенсилваније. Залагао се за потпуну еманципацију и потпуну једнакост раса. Најмоћнији човек Конгреса САД у периоду Реконструкције, утицао на покушај импичмента председника Џонсона, умањио позицију Врховног суда и предводио Радикалну реконструкцију, залагао се за оспоравање места у Конгресу за јужне државе и строге предуслове њихове реинтеграције у Унију. Утицао на доношење 14. амандмана. Cornelison, Pam & Yanak, Ted, *The Great History Fact-Finder,* p. 449.

[797] Систем спаљене земље на самом крају рата који су спровеле трупе Уније предвођене генералном Вилијем Шерманом (*William Tecumseh Sherman, 1820-1891*), другим човеком армије Уније. Спровео је марш кроз Џорџију и обе Каролине, уништивши целокупне војне и економске ресурсе ових држава. Претеча модерног система ратовања. Наследник генерала Гранта на челу војних снага САД (1869-1884.). Ibid., p. 430.

[798] Законодавство јужних држава којим је регулисан статус ослобођених робова на начин да се не прекрши Устав САД, али да се опсег права држи на минималном нивоу, са посебном пажњом на политичка права. Закони су се разликовали од државе до државе, од Вирџиније са умањеним одредбама, до Мисисипија са крајње радикалним, али су сви у темељу имали премису о инфериорности црне расе.

народ Мисисипија укинуо је институцију ропства... Морамо гледати на ствари какве јесу а не какве бисмо желели да буду. Морамо се руководити правдом. Црнац је слободан, свиђало нам се то или не; морамо да увидимо то сада и заувек. То што је слободан, међутим, не чини га грађанином, нити му даје право на друштвену, односно, политичку једнакост с белим човеком.“[799] Оваквој пракси допринела је вертикална подела власти на федералну и власт држава-чланица, али у значајној мери и ослабљена позиција Врховног суда у периоду Радикалне реконструкције, током које је, због реперкусија своје пресуде у случају Тексас против Вајта[800] ово тело у великој мери постало опортуно по питању решавања судских спорова из јужних држава. Ово је утицало на вишегодишње кршење Устава и привремено напуштање доктрине о независности рада федералног судства, што је додатно разјарило Југ који се нашао у ситуацији да се супрематија Устава у њиховом случају не поштује, што је питање слободе и једнакости једног огромног дела САД довело у стање контроверзе.

Околности и политички догађаји, у мањој или већој мери, утичу тако на још већи јаз између Севера и Југа, додатно појачавајући паранољу од расне једнакости и мешања раса, што је проузроковало да се послератни Југ са још већим жаром бави темом расних разлика, занемарујући друге горуће проблеме: „У овим салама, где су некада слободни представници суверених држава обичавали да расправљају о најзначајнијим питањима државне заједнице, сви предмети расправе били су строго забрањени изузев оних које је диктирао Вашингтон.“[801] Усредсређеност на питање ропства сузило је могућност да државе Југа дубље разматрају могућности нове економске политике. Без северњачке традиције предузетништва, ослоњени на плантажну производњу и са фокусом на очување традиције, Јужњаци усмеравају енергију на враћање некадашњег стања. Обнављање беле супремације током 70-тих година 19. века онемогућило је трансформацију привреде, чиме

[799] Црни Законик Мисиспија, Гувернер бенџамин Хемфрис сенату и представничком дому Мисисипија, 23. 11.1865, W. Miller, *Reading in American Values,* New York, 1964, 219-220. Преузето из Драгољуб Живојиновић, op. cit., стр. 167.

[800] Одлуком у случају Тексас против Вајта (*Texas v. White, 1869*) проглашена је неуставном војна управа у јужним државама, која је установљена Законом о обнови из 1867. године. Врховни суд је изнео став да управа угрожава уставна права и слободе држава на Југу у ситуацији када грађански судови раде. Ова одлука разјарила је радикале у Конгресу који су имали власт у оба дома, те је Конгрес „изгласао да Врховни суд не може да прима апелације нижих судова које се тичу права на *habeas corpus*“. Види у: Хенри Бамфорд Паркс, op.cit., стр. 398.

[801] Вејд Хемтон је био плантажер, политичар и војник пореклом из Јужне Каролине, утицајан у државама дубоког Југа, пропагирао прихватање Џонсонове обнове Југа. Види у: Драгољуб Живојиновић, *Документи о америчкој историји*, стр. 171.

је пропуштен прикључак за убрзани индустријски развој. Иако на водеће политичке позиције након Реконструкције долазе нове личости које не припадају плантажној аристократији и које су заинтересоване за индустријски развој, оздрављење јужњачке економије било је „спор и болан процес, а сиромаштво је било заједничка судбина готово свих јужњака — како плантажера, тако и ситних фармера.“[802]

Уситњавање поседа, издавање у закуп парцела некадашњим робовима, константна задуженост, пад цене памука услед хиперпродукције и незапамћено сиромаштво свих слојева утицали су, у комбинацији са латентним расним питањем, на економску и друштвену стагнацију и назадовање Југа у послератним деценијама. Развој индустријског и трговачког сектора био је веома спор, и поред извесних значајних улагања у одређене привредне гране[803], док је развој железнице и рудника био подстакнут инвестицијама Севера, што је значило да је и профит ових индустрија одлазио тамо. Вишедеценијска криза и сурови односи рада и капитала, како на расној тако и на линији послодавац–запослени[804] трајно су обележили економију Југа све до краја столећа. Југ није имао капацитета да конкурише Северу и Североистоку у економској сфери, што је консеквентно значило и доминацију северног утицаја на даљи процес насељавања Запада, али још више на регионално раслојавање по питању слобода и једнакости чланица Уније у неометаном приступу изворима прихода, богатства и благостања.

6.3.5. Закључна разматрања

Дубоке разлике између Севера и Југа су платформа са које се могу посматрати и разумети многобројни процеси и појаве америчке историје. Паралелно функционисање два привредна обрасца генерисало је сложене унутрашње односе између два региона, што је утицало на све аспекте америчког друштва, од федералног законодавног оквира, распореда снага у Конгресу, политике извршне власти, па до развоја саобраћајне инфраструктуре и нових културних пракси. Релативизација и контроверза америчких вредности и идејно-идеолошког оквира, оличена у главним политичко-правним документима, најјача је на плану постојања робовласничког система, што се провлачи

[802] Ibid., стр. 404

[803] Развила се прерађивачка индустрија, текстилна на подручју обе Каролине и Џорџије, покренута је дуванска и дрвно-прерађивачка индустрија.

[804] Услови рада на Југу били су у периоду од 1865. године до краја века изузетно сурови, прилично на трагу либералне економије, што ће допринети јачању друштвених покрета.

кроз читаву дисертацију. Извршена анализа довела је до додатних налаза. Уочено је да се расцеп у вези са принципима слободе, права и једнакости јавља и на плану унутрашњих регионалних односа. Неравнотежа у опсегу слобода и права овде се односи на питање приступа тржишту, изворима богатства и равноправним условима за учешће у привредном развоју северних и јужних држава. Уочава се да је појам „одвојени, а једнаки“[805] у случају америчког Југа двоструко контроверзан наратив који је примењив на два кључна друштвено-политичка расцепа који су за тему дисертације од кључног значаја. Први расцеп тиче се расних односа који ће се додатно посматрати у даљем раду. Други, подједнако важан расцеп односи се на друштвеноо-економске односе између Севера и Југа, а који је од настанка САД па све до краја 19. века и у значајномстепену током прве половине 20. века обележио америчку историју. Два су наратива у динамичком, међузависном односу јер су један другим условљени што упућује на закључак да је историја друштвеног развоја САД умногоме сложенија него што се на први поглед чини, а да расцеп унутар дискурса слободе, једнакости и осталих вредности револуционарног доба представља вишеслојни феномен.

6.4. Укрупњавање капитала у светлу америчких идеја

6.4.1. Право на профит и напуштање америчког сна

Када би се амерички привредни развој посматрао искључиво као последица индустријске револуције и захтева тржишта, занемарио би се значај личности у историјским догађајима и процесима. Иако су Грађански рат[806], отварање нових територија преко Великих прерија и масовнији долазак досељеника кључни мотори индустријско-технолошког развоја током последње три деценије 19. века, сматра се да је

[805] Одвојени а једнаки (*Separate but Equal*) је доктрина америчке расне сегрегације након Грађанског рата, дефинисана пресудом у случају Плеси против Фергусона (*Plessy v. Ferguson, 163 U.S. 537 (1896)*). Hall, Kermit L., *The Oxford Guide to United States Supreme Court Decisions*, Oxford University Press, 1999, p. 239-240.

[806] У значајном је степену релевантно прихватити тезу да је технологија однела победу у Грађанском рату. У циљу снадбедевања војске Уније Линколнова администрацција је ушла у тесну сарадњу са индустријским капиталом што је довело до брзе изградње пруга, развоја телекомуникација, успостављања првих погона за масовну производњу оружја и хране. Индустријски развој и далеко лакше опремање војних снага у спрези са брзом комуникацијом условили су стратешку предност северним трупама, док је на Југу традиционални начин производње муниције, као и непроходност великих територија онемогућавала већи маневарски потенцијал да се крене у значајније контра офанзивне нападе којима би се потискивале северне трупе ван граница јужних држава.

„генератор развоја бизниса само делимично иницирао императив економске ефикасности. У неким случајевима, импулс за стварање великих корпорација био је превасходно мотивисан жељом за повећањем профита путем потискивања конкуренције и ограничавања цена.“[807] Увећање иметка и материјалног богатства вуче своје корене из Локове либералне мисли, али и из пуританске традиције. Радна култура утемељена на стицању као механизму есхатолошко-спиритуалног пута ка спасењу омогућила је да трговци Нове Енглеске буду зачетници финансијске елите. Пуританско поимање стицања подржало је успостављање финансијске доминације Севера и Североистока, што ће се у другој половини 19. века манифестовати тиме да се профит и материјално богатство оправдавају и са проповедаонице: „Новац је моћ и треба да будете разумно амбициозни у вези са њим. Треба да будете јер ћете више добра учинити са новцем него без њега... Човек који има највећу плату у позицији је да уради највише добра уз моћ коју му новац даје. Зато кажем треба да имате новац. Уколико можете часно да уђете у редове богатих у Филаделфији, онда је ваша хришћанска и божја дужност да то учините. Ужасна је грешка побожних људи када мисле да морају бити језиво сиромашни да би уопште били побожни.“[808]

Важно је нагласити да се друге велике конфесије нису прикључиле овој спиритуалној легитимацији материјалне културе, тако да су баптисти, на пример, инсистирали на томе да „слобода и спиритуални саморазвој захтевају изједначавање богатства и моћи, те да је неограничена компетиција изврглa ругу хришћански идеал братства.“[809] Тако ће Волтер Раушенбах изнети став да „морамо ускладити две чињенице: да је богатство добро и неопходно, али да је опасност за свог власника и целокупно друштво. С једне је стране имовина неопходна за личну слободу, за сву вишу индивидуалност и самоостварење; право на имовину последица је права на живот; без имовине људи су на милости природе и у ропству код оних који имовину поседују. С друге стране, имовина се користи као средство прикупљања пореза и приватних бенефита,

[807] Mayer Pauline, Smith Merritt Roe, Keysar Alexander, Kevles Daniel J, *Inventing America, Volume 2: From 1865,* W.W. Norton Company, New York, 2003, p. 575.
[808] Russel H. Convell, „Acress of Diamonds “, 1861, y Mason & Baker, *Free Government in the Making*, p. 523.
[809] Eric Foner, op. cit., p. 130.

она је полуга за изнуду незарађене добити од радника и потрошача и фундаментално средство угњетавања.“[810]

Поред својеврсне, али делимичне спиритуалне легитимације позитивног ефекта стицања иметка и профита, пословни кругови су имали два још значајнија ослонца за своје понашање и појаву последица дисбаланса између „од раних дана републике егалитаристички дискурс цивилног (грађанског) друштва који је постојао је раме уз раме са значајним и растућим раскорацима моћи у друштвеним односима производње и запошљавања.“[811] У питању су законодавство (федерално и савезно) и филозофско-социолошка теорија Херберта Спенсера.[812] Федерална подршка огледа се пре свега у неутралном односу Устава у области економских односа. Већ поменуто недефинисање економског система у Уставу успоставило је оно што је развоју тржишта било потребно — неутралан оквир без јаких ограничења, па стога прилагодљив будућим трансформацијама и другачијим условима тржишта.[813] Томе је допринела и трговачка клаузула која је од САД направила јединствено тржиште, омогућивши простор за економију засновану на масовној производњи, а са друге стране омогућила је великим пословним субјектима, попут плантажних земљопоседника и северних трговаца, стабилан приступ домаћем и страном тржишту, што је погодовало расту профита и капитала. Оваква ситуација и уставно-правна начела нису донела ништа малим правним субјектима ни фармерима.

Дефинисање трговачке клаузуле било је последица главне битке која се водила на Уставној конвенцији, успостављања доминације федералне државе над држава-чланицама. Тек касније, протицањем времена, ова клаузула добија свој пун значај, тако да је оно ненаписано у Уставу било кључно, те је „капитализам био ту у Уставу.“[814] Током века, федерално, а нарочито савезна законодавства у неким државама, интензивно су на

---

[810] Волтер Раушенбах (*Walter Rauschenbusch, 1861–1918*), амерички теолог и баптистички пастор. Кључна фигура Друштвеног јеванђеља (*Social Gospel*), члан покрета Јединственог пореза (*Single Tax; Georgianism*), https://en.wikipedia.org/wiki/Walter_Rauschenbusch, страници приступљено 3. јануара 2018. године Walter, Rauschenbusch, *The Social Principles of Jesus*, http://www.gutenberg.org/files/29912/29912-pdf.pdf , страници приступљено 5.јануара 2018. године.

[811] James Grey Pope, „Labor and the Constitution: From Abolition to Deindustrialization “, Texas Law Review, 65, 6 (May 1987), 1071-136. Види у: Christopher Tomlins, op. cit., p. 383.

[812] Херберт Спенсер (*Herbert Spencer, 1820-1903.*), енглески филозоф, биолог, антрополог, социолог и истакнути класични либерални политички теоретичар викторијанске ере. Применио је принципе Дарвинове теорије у област социологије, творац конструкта опстанак најспособнијих (*survival of the fittest*). Његов амерички следбеник је Вилијам Грахам Самнер.

[813] Види у Russell Hardin, *Liberalism, Constitutionalism, and Democracy*, поглавље „Constitutional Economic Transition“, pp. 228-275.

[814] Samuel Beer. Преузето из: Russell Hardin, op. cit., p. 254.

традицији *common law* система и уставних начела кроз креирање законодавног оквира и правосудне активности континуирано подржавали став да је мешање владе у економске односе противно Уставу, па ће тако све до почетка 20. века бројним одлукама Врховног суда питање статуса корпорација бити решавано на начин који је омогућавао неометано пословање, од процеса Банка САД против Девоа[815], па све до Лохнера против Њујорка.[816]

Филозофски систем Херберта Спенсера био је прихваћен као интелектуална подршка и легитимација економског система у настајању и нарастању крупног капитала. Теорија о опстанку најспособнијих, настала на основу Дарвинове теорије еволуције, оправдавала је, не само постојеће класне односе, већ је легитимисала поступке корпоративне елите који су је довели до доминантне позиције у области капитала али, последично, и до њене лидерске друштвено-политичке улоге. Тако је у Спенсеровом теоријском систему једном инверзијом пронађена платформа за повезивање Џеферсоновог наратива о природној аристократији и нових високих кругова америчког друштва, утемељених на моћи новца, чије представнике налазимо од Дупонта и Астора у првој половини века, па све до Карнегија и Џ.П. Моргана на крају столећа, који ће добити звучне надимке као што су краљеви, креатори империје, чак и пљачкашки барони (*robber barons*).[817] Спенсерови ставови били су платформа за својеврсне ПР (*public relations*) тактике које су користили амерички магнати у својим аутобиографијама, у којима су приказивали свој пут до успеха.

Пропагирајући профит као последицу позитивних вредности, ови наративи креирају крајем 19. века идеалну слику милионера који се издигао са дна.[818] Амерички фармери пружаће отпор јачању монопола кроз разноврсне форме удруживања и цивилног отпора, од којих је једна од најачих била Народна (Популистичка) партија[819], која заговара

[815] *Bank of the United States v. Deveaux (1809),* један од првих случајева пред Врховним Судом САД који се тиче корпорација. Одлуком у процесу легитимисано је и дефинисано право корпорација да подижу тужбу против другог правног или физичког лица на читавој територији САД.

[816] *Lochner v. New York (1905)* је случај у којем је Врховни суд САД донео одлуку да је захтев да се радни дан ограничи на 10 сати неуставан јер се 14. амандманом и институтом прописаног законског поступка (*Due Process Clause*), мишљењу суда дефинише и право на слободу уговарања.

[817] Види у Шпотов, Б, М., „Экономическая культура американскго бизнеса“, http://www.grinchevskiy.ru/books/amerikanskaya-civilizaciya-kak-istoricheskiy-fenomen/kultura-biznesa.php приспупљено 18. септембра 2017. године.

[818] Ibid.

[819] Популистичка странка (*Populist Party*), основана у Омахи, Небраска, 1892. године, састављена од фармера, грејнџера, припадника гринбек странке, који су сви подржавали повећање новчане масе, слободну трговину сребром, снажнију владину регулацију бизнис сектора и повећање политичке моћи обичних

став да „тенденција система конкуренције је у томе да људе учини непријатељима и да их одвоји једне од других. Веровање да само најспособнији треба да живе је сатанско, и може се применити на дивље звери, али на људе само у најширем смислу.[820] Економија и друштво утемељени на профиту били су за многе јавне личности и америчке интелектуалце појава супротна са хришћанским, а потом и типично америчким вредностима егалитаризма, сарадње, слободе и права човека, а нарочито неспојива са идејом републике. Иронију стања у америчком друштву уочава чикашки реформатор Х. Д. Лојд, рекавши да „у пословном и друштвеном животу Америке пресудно је то што зарађивати на злочину и подупирати његове починитеље не представља сметњу за приступ у најсолидније кругове — финансијске, трговачке, верске или друштвене... (јер) ми смо привилегисали себичност појединца као законито руководеће начело у понашању.“[821]

Овакав је став у круговима средње класе био веома снажан да чак ни сурове депресије током 70-тих и 80-тих година нису продрмале јавно мњење да промени став о томе да су сиромаси сами одговорни за своју ситуацију, тако да је неуспех у друштву сматран последицом недостка карактера, храбрости, штедње и самопоуздања. Наратив о природним способностима као основном предуслову успеха код Самнера иде још даље и он износи став да је једина сврха постојања владе заштита „имовине мушкараца и части жена, а не поремећај друштвених односа успостављених по закону природе.“[822] Оваква формулација оправдавала је акције крупног капитала које су довеле до стварања монопола, који је од стране критичких интелектуалаца препознат као „бизнис мотивисан себичношћу појединца који се претвара у монопол у свим областима живота друштва.“[823]

Борба против социјално-економске трансформације америчког друштва ишла је у другој половини века у два смера, при чему су обе варијанте зачете у периоду пре Грађанског рата. Први је јачање радничких и осталих, нарочито религијских друштвених

гласача. Већ 1892. године странка је добила 22 електорска места и милион народних гласова на председничким изборима. Подржала је 1896. године номинацију демократског канидата Вилијама Ц. Брајана и након избора се спојила са Демократском странком.

[820] (текст објављен у часопису *Farmer's Alliance*, 7. маја 1891. године). Преузето из: Драгољуб Живојиновић, op. cit., стр. 210.

[821] Хенри Дамарест Лојд, „Богатство против народа“ (*Wealth Against Comonwealth, New York, 1894, pp. 1-6*), у Драгољуб Живојиновић, op. cit., стр. 190.

[822] Види у Eric Foner, *The Story of American Freedom*, p. 122.

[823] Ibid., стр. 193.

покрета, који су уочавали појаву расцепа у ткиву америчког идеолошког конструкта. Док су религијски расправљали идеје егалитаризма, комуналзима, слободе и републиканизма кроз духовно-апстрактне наративе, радничко удруживање директно је реферирало на конкретне последице промене социо-економских односа: „Али заједничка својина свих постала је монопол неколицине, била је отргнута од благотворних циљева којима је била намењена, да би служила себичним циљевима грамзивости и похлепе. У присуству утицаја које врши монополисти ових огромних индустрија и трговине, републиканска и демократска странка су паралисане, тако рећи хипнотисане, неспособне да тај утицај контролишу или га усмере и уобличе ради општег добра.“[824] Став друштва према сиромашту и незапослености, који произилази из Спенсерових премиса о опстанку најспособнијих критички је посматран од стране популиста, па ће гувернер Канзаса на ту тему рећи да „човек без посла и без пара, каласификован је по овом закону, као преварант. На основу овог закона и наредби града сличног значења, хиљаде људи, окривљених, не због злочина него због сиромаштва, којима није био циљ злочин него тражење посла, чамило је у градским затворима Канзаса или је без награде радило у градским каменоломима као општинско робље... Право да слободно иде од места до места у потрази за послом, или чак да само задовољи своје прохтеве, јесте део оне личне слободе, коју устав САД гарантује сваком људском бићу на америчком тлу... али нека сиромаштво већ једном престане да буде злочин.“[825]

Други начин изражавања политичког става према нарастајућем економском раслојавању друштва и култури конзумеризма била је појава комуналног радикализма. У питању су били бројни социјални експерименти настали у том периоду. Између 1800. и 1860. године основано је преко стотину[826] таквих заједница[827], као израз протеста против друштвене стварности. Иако су многе комуне имале понекад необично идејно утемељење

[824] Френк Достер, (*Franc Doster, 1847-1933*), дугогошишњи вођа популиста у Канзасу. Председник Врховног суда Канзаса у периоду од 1897. до 1903. године. Преузето из: Драгољуб Живојиновић, *Документи о америчкој историји*, стр. 214.
[825] Лоренцо Левелин, „Циркулар о скитници“, види у: Драгољуб Живојиновић, op. cit., стр. 212
[826] Само неке од њих, настале у периоду од 1824. до 1900. су: Hebus Valley, Nashoba, New Harmony, New Philadelphia Colony, Oberlin Colony, Brook Farm, North American Phalanx, Hopedale Community, Fruitlands, Skaneateles Community, Sodus Bay Phalanx. Wisconsin Phalanx, Clermont Phalanx, Prairie Home Community, Fruit Hills, Kristeen Community, Spring Farm Colony, Oneida Community, Amana Colonies, Raritan Bay Union, Aurora Colony, Free Lovers at Davis House, Reunion Colony, Octagon City, Workingmen's Co-operative Colony (Llewellyn Castle), Danish Socialist Colony, Shalam Colony, Home Washington, Nucla.
[827] Vidi u Eric Foner, Eric, „Radical Individualism in America “, http://oll.libertyfund.org/title/909/99730, страници приступљено 24. јула 2015. године.

и ниједна није опстала у дужем временском периоду, бројност ових алтернативних покрета имплицира да је извесно снажно осећање тескобе живота унутар оквира званичног социо-културног обрасца било у значајном степену присутно, те да су неки од комуналних експеримената били израз протеста одређених друштвених група на негативне последице друштвено-економског поретка који се убрзано стварао. Бројни утопијски социјалисти у овим комунама инсистираће управо на укидању приватне својине као начину брисања дистинкције између послодавца и запосленог.[828]

6.4.2. Корпоративна привреда: промена националне психологије и социјалне структуре

Промена природе привредних субјеката у другој половини столећа извршила је трансформацију предузетничке привреде у корпоративну. Све до 1870. године највећи број привредних субјеката биле су предузетничке (*enterprenaurship*) или партнерске фирме (*parntership*). Њихово пословање било је директно повезано са физичким лицима — оснивачима, која су личном имовином гарантовала евентуални неуспех пословног подухвата. Корпорација је, са друге стране, правна форма која је омогућавала раздвајање капитала и управљања компаније од лица која су је основала и њихове приватне имовине, тако да је она „ једини облик удруживања код кога је егзистенција правног лица стална... а једна од најглавнијих карактеристика америчке корпорације је раздвајање управљања од својине.“[829] Нова форма удруживања учинила је америчку привреду флексибилном и покретљивом. Долази до прогресивног раста инвестиција од стране финансијских магната са Севера и Североистока и склапања већег броја уговора због смањења пословног ризика.

Док су партнерства и предузетници пропадали услед несолвентности оснивача (власника, партнера), корпорација је имала пермаментан и самосвојан статус правног ентитета чије је пословање било независно. Правна ограничења била су превладавана регулативом на нивоу држава-чланица које су свака за себе решавале однос према

[828] Види у: Foner, Eric, *The Story of American Freedom*, p. 62.
[829] Алан Фарнсворт, *Увод у правни систем Сједињених Америчких Држава*, Савремена администрација, Београд 1973. година, стр. 140.

бизнису.[830] Федерално законодавство креирало је подстицајно окружење за рад компанија, а Врховни суд установио корпорацију као самосвојан ентитет са правима и привилегијама личности, уз већ поменуто широко тумачење 14. амандмана. Полази се од премисе да је трансформација привреде у велики бизнис и „успон великих корпорација преобразила читаву социјалну структуру САД“[831], што је један од главних узрока појаве несагласја између идејно-идеолошког конструкта и друштвених тенденција америчког друштва. Уочено је неколико процеса у генерисању овог несагласја.

Први је стварање елите великог бизниса у облику нове америчке аристократије[832], монетарне олигархије[833] која није креирана по моделу природне аристократије Младе Републике која је била аристократија знања, звања и имања: „Први тип америчког бизнисмена био је производ Новог света. Они су били лидери заједнице који су веровали у хармонију јавног и личног просперитета. Појединац, породица, или власништво или партнерство над фирмом, одсуство монополских и класних ограничења, могућност да се започне бизнис и стекне богатство са мало почетног капитала младог америчког пословног имиџа запослених у јавном сектору. Ова се ситуација променила у другој половини 19. века са настајањем великог бизниса, прво железнице, а потом великих индустријско-трговачких компанија са акционим капиталом (корпорације).“[834] Корпоративна елита друге половине 19. века била је елита капитала, новца и материјалних добара. Размере[835] тог богатства деловале су истовремено привлачно и застрашујуће, упозоравајући да концентрација капитала и моћи у рукама неколицине уводи на велика врата тиранију мањине. Други процес је последица првог. Социјална стратификација и креирање изолованог вишег слоја уобличило је америчку средњу класу[836] у коју су

[830] Тако је правна либерализација пословног сектора у Њу Џерзију крајем 19. века проузроковала, на пример, премештање седишта бројних комапнија из скоро целих САД у ову савезну државу, пошто је ова могућност била отворена постојањем Трговинске клаузуле у Уставу САД.
[831] Хенри Бамфорд Паркс, op. cit., стр. 436.
[832] Ендрју Карнеги, Корнелијус Вандербилт, Џон Рокфелер, Хенри Фрик, Лиланд Стенфорд, Џејмс Џук
[833] Шпотов, Б.М., http://www.grinchevskiy.ru/books/amerikanskaya-civilizaciya-kak-istoricheskiy-fenomen/kultura-biznesa.php , страници приступљено 18. септембра 2017. године.
[834] Ibid.
[835] У 1870. години 1 одсто најбогатијих је поседовао четвртину националног богатства да би већ 1900. године 10 одсто најимућнијих Американаца поседовало читавих 70 одсто националног богатства. Трендови се нису смирили већ, напротив, током 20. века отишли даље у радикалну, неравномерну дистрибуцију па је 10 одсто најимућнијих у освит Првог светског рата поседовало укупно 90 одсто имовине.
[836] Појам је први пут употребљен око 1850. године.

улазили власници мањих поседа, пре свега фармери и ситни предузетници[837] којих је са одмицањем столећа било све мање.[838] Средњој класи су припадали и административни радници (*white colar employes*), чији је број са укрупњавањем привреде све више растао.[839] Иако је и средња класа сваке године до краја столећа на таласу свеопштег прогреса живела све боље, расподела богатства између ових двеју класа била је изузетно неравномерна. Уочен је и трећи процес који је утицао на измену националне психологогију. У питању је нарастање и коначно уобличење радничке класе у последњим деценијама 19. века[840], што ће довести до тога да је 1900. године типичан амерички грађанин најамни радник, што „има далекосежне последице на националну психологију и на крају је неизбежно довело до јачања државне власти.“[841]

Прогресиван раст радничке класе имплицира повећање броја грађана без икаквог поседа и власништва осим сопственог рада, што велики део становништва задњих деценија века ставља у завистан положај од потреба тржишта и воље послодавца, а што кореспондира са Локовим системом о човеком праву на својину као једној врсти слободе. „До почетка Грађанског рата појам слободног рада постао је централна компонента северњачке дефиниције слободе..., док је борба да се људи без имовине (*universal suffrage*) уведу у политичку демократију ојачала дефиницију самовласништва као основе слободе.“[842]

Истовремено, интензивно досељавање, у комбинацији са таласима економских криза (паника), потреба корпорација за већом или мањом количином радне снаге, захтев индустрије за већим бројем неквалификованих радника без одређених специфичних вештина[843], као и убрзана механизација радних процеса изазавана технолшким

[837] Фармери, занатлије, индивидуални произвођачи, предузетници — пружаоци услуга.
[838] До 1900. године сваки четврти припадник радничке класе поседовао је средства за производњу а од тог броја три четвртине били су фармери. Види у Mayer & Smith, *Inventing America, Volume 2: From 1865,* p. 585
[839] Администрација је чинила свега 5 одсто радне снаге 1870. године, да би већ 1900. достигла 11 одсто.
[840] Процес стварања радничке класе може се посматрати као вековни социјални процес, будући да је од самог тренутка стварња САД било људи *бездмљаша* који, сходно томе, нису имали политичка права и били принуђени да раде за надницу. Речено је раније да је интегрални део Грађанског рата и дубоки класни конфликт.
[841] Паркс, Ibid.
[842] Види у Eric Foner, *The Story of American Freedom*, p. 67.
[843] Некадашњи мајстори (*skilled workers, craftsmen*) и радници са посебним вештинама постају у технолошпки развијеној индустријској производњи терет и потенцијална претња. Док су у доба мануфактурне и предузетничке привреде прве половине 19. века били неопходни као менаџери производног процеса и носиоци посла због знања, умећа и вештина, те тако и добро позиционирани за преговарање са послодавцем, у корпоративној и технолошлки унапређеној привреди више немају уцењивачко-преговарачку

унапређењима, створиле су нови феномем који у последње три деценије 19. века постаје саставни део америчке радне културе: незапосленост.[844] Несигурност радног места, страх од губитка извора прихода, претња изненадних флуктуација бизниса, таласи економских криза током 70-тих и и 90-тих, као и опште кризе половином 80-тих проширили су сиромаштво и осећање несигурности.[845] У таквој ситуацији масе сиромашних нису биле усмерене на велика питања која су све сталеже револуционарне генерације тако интензивно заокупљале. Право на слободу и једнакост постале су вредности другачијег предзнака и нису више биле толико питање политичких институција, политичког представништва нити идеја Декларације независности, колико права на плату и радно место као предуслова за остваривање примарног права — права на живот. Оно што су, међутим, обични амерички грађани живели, многи од њих су, будући друштвено-политички активни, интензивно и промишљали.

6.4.3. Нестајање индивидуалног фармера и рађање класе најамних радника

Неравномерна дистрибуција богатства као претња очувању слободе уочена је међу америчким интелектуалцима, реформаторима и јавним радницима[846] већ током прве половине 19. века, када је започео неравномеран раст непољопривредних занимања за надницу у односу на слободног фармера.[847] Економски је развој рано почео да удаљава

позицију, што је и имплементирано кроз бројне епизоде неуспелих штрајкова (на пример, Фриск и Карнеги су 1892. имали у челичанама ситуације где су им се радници затварали у погоне са претњом престанка рада; они су једноставно уводили нове технолошке производне процесе и буквално „заобилазили“ едуковану радну снагу и замењивали је полуобученим радницима који су притом радили за мање наднице; епизода у великим предионицама у Фол Риверу, Масачусетс, где су вешти мајстори замењени неискусним младим девојкама које су преузеле њихов посао, поново за значајно мање наднице). Види у: Mayer, *Inventing America,* Volume 2: 1865, p. 589.

[844] Појам се први пут појавио тек у Масачусетсу 1887. године.

[845] Види у Richard Hofstadter, *American Political Tradition,* p. 229.

[846] Hilton Rowen Helper, Joel Tyler Headley, J.A. Dacus, Leonora Barry, Henry George, Edward "Tom" Watson, Peter Oxenbridge, Thacher, Marry Ellen Lease, Charles Macune, Terence Powderly, Seth Luther, Richard Albert Parsons, Lucy Eldine Gonzalez Parsons, Mary Harris "Mother" Jones, George H. Evans, Frances Wright, Langton Bullseby, Albert Brisbane, Mary Elizabeth Lease, Ignatius Loyola Donnelly, Stephen Simons, Albert Brisbane, Wendell Philips, Albert Bolles, William Sylvis, Ezra Hervey Heywood, Jesse H. Jones, Thomas Skidmore, Parke Godwin, Samuel Tilden, и други.

[847] „Током прве половине 19 века, број Американаца који су били запослени код другога, у пољопривредним и непољопривређедним занимањима, порастао је значајно. Непољопривредна занимања рапидно су се повеваћавала. Између 1820 и 1850. године ван фарми број радника се повећао са око 800 000 на нешто мање од 3 милиона...и до средине се века број радно способних Американаца који су радили за другог од око једне трећине у 1820. године попео на једну половину. У источним индустријским државама (Масачусетс, Пенсилванија, Њујорк), размера је била ближа бројци од три четвртине.“ Christopher L. Tomlins, *Law, Labor, and Ideology in the Early American Republic*, Cambridge University Press, 2002, p. 259.

САД од концепта Томаса Џеферсона, и поред чињенице су аграрна имања током прве половине столећа и даље била доминантан облик привредног субјекта. У бројним се круговима опажа тензија између економије засноване на профиту и очувања истинске републике.

Џеферсонов концепт Сједињених Америчких Држава, као земље индивидуалних фармера, био је иманентно везан за појмове слободе и републике, коју је он сматрао могућом само у друштву потпуно слободних људи који су самосвојни, самодовољни и независни од система, политичких институција и структура моћи. Овакав концепт подразумевао је аграрну економију засновану на малим, индивидуалним фармама као засебним, самодовољним и независним комуналним формама, где су фармери власништвом над земљом ослобођени од политичких притисака државног апарата. У тој ситуацији републиканске су институције, представничка влада, право гласа, закони и Устав само оквир додатног осигуравања и регулисања политичко-социјалне егзистенције шире заједнице, односно, заједничке државе. Фармер је, дакле, по природи свог друштвеног положаја и економске независности управо због власништва над имовином (земљом), иманентно слободан, док је република као облик владавине једини могући облик владавине који може да допринесе очувању његове слободе. Развој одводи САД у другачијем смеру, на шта су утицале унутрашње, али и бројне спољне околности. Индустријска, демографска и територијално-политичка метаморфоза која се догађа током 19. века за последицу је имала континуирани пораст броја запослених радника-надничара. Постојање имовинског цензуса у 13 првих држава имплицира да је у САД одувек било људи беземљаша који су радили за надницу, чинећи тако нуклеус будуће америчке радничке класе.

Трендови су постали у кратком периоду видљиви, па о томе већ 1830. године експлицитно говори и Френсис Рајт[848], која ће прва у америчкој социјалној мисли у дискурсу друштвених односа употребити појам класе: „Оно што разликује данашњу борбу од било које друге у којој је људски род током историје био ангажован јесте отворен и

[848] Фени Рајт (*Francis Fanny Wright, 1795-1852*), Американка шкотског порекла, једна од првих социјалних реформаторки, заговорница женских права, утицала на стварање женског покрета. Ауторка студије *Wiews on Society and Manners in America* из 1821. године.

свепризнати рат између класа, који је универзалан“[849], поентирајући тврдњом да „говоримо о једнакости а подељени смо на класе.“[850] Њен савременик, Ландон Билезби[851], тврдиће да појава неједнаке поделе богатства, у којој трговцима и посредницима иде далеко више него раднику који то богатство производи, „није прихватљива уму и да је у потпуном несагласју са једнаким природним правима.“[852] Билезби анализира[853] могућност остварења права на живот, слободу и срећу у околностима очигледних неједнакости које се уочавају у америчком друштву током првих деценија 19. века, јер, каже он, „производи рада припадају скоро сваком другом до самом произвођачу, који себи од утрошка своје снаге обезбеђује једва голо издржавање.“[854] Он уочава да су власништво над земљом и оспоравање независности супротне самоочигледним природним правима[855] и чак иде даље промишљајући радне односе у случају радника-надничара у сваком систему у „којем су људи присиљени да раде док приходе од тог рада узима неко други“[856], као чисто ропство.

На том трагу ће Томас Скидмор[857] утврдити да се „хиљаде наших људи налази данас у дубокој невољи и сиромаштву, обитавајући свакодневно у зависности од само неколицине које је неприродно деловање наших слободних и републиканских институција, како нам је мило да их називамо, на варварски начин учинило енормно

[849] Wright, Francis D'Arusmont, „The People at War “, Free Enquirer, 27th November 1830, p. 39. Види у: Christopher L. Tomlins, *Labor, and Ideology in the Early American Republic*, p. 82.
[850] Ibid.
[851] Ленгтон Билезби (*Langton Byllesby*), реформатор, новинар, уредник, штампар, социјални реформатор и претеча социјализма. Следбеник је Роберт Овена, велшког реформатора и једног од оснивача утопијског социјализма и социјалистичког покрета. 1824. године. Овен је познат и по томе што је створио концепт осмочасовног радног времена. У Индијани је направио експерименталну колонију, Нову хармонију у виду социјалног експеримента. О Билезбију детаљније у: Sean Wilentz, *Chants Democratic (New York City and the Rise of American Working Clas 1788-1850)*, Oxford University Press, 2004.
[852] Langton Byllesby, *Observations on the Sources and Effects of Unequal Wealth*. Види у Larson, John Lauritz, *The Market Revolution in America: Liberty, Ambition, and the Eclipse of the Common Good*, Cambridge Essential Histories, 2010, p. 146.
[853] Билезбијева студија је од изузетног значаја, будући да је заснована на елаборирању и компаративном читању Декларације независности у контексту друштвених односа током 30-тих годинама 19. века.
[854] Ibid.
[855] Sean Wilentz, op. cit., p. 35.
[856] Langton Byllesby, Ibid.
[857] Томас Скидмор (1790.-1832.), амерички политичар и радикални политички филозоф, суоснивач и вођа Радничке партије у Њујорку 1829. године. Након разлаза са умереним чвановима партије оснива 1830. године Аграрну странку. Његова студија *Rights of Man to Property* је полемичка дебата са начелима Томаса Џеферсона, у којем САД представља као друштво састављено од две класе: владајуће класе власника поседа и капитала и безимовинске већине која је подвргнута некој врсти економског ропства и чија су права и слободе немогући. Скидмор се залагао за организовање уставне конвенције која би укинула институцију дуга, окончала право на наслеђивање и довела до изједначавања произведене и личне имовине. https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Skidmore_(reformer) , приступљено 27. децембра 2017. године.

богатим.“[858] Он, баш као и Билезби, радне односе између сталежа који поседује капитал и имовину и оних које су безвласни види као стање ропства: „Нека сваки родитељ размисли, ако он сада тешко ради, да ће и његова деца у 99 од 100 случајева морати бити робови неком богаташу... да се не заварава празним стремљењима, јер онај који управља имовином државе, или макар једног његовог дела, у рукама држи слободу и срећу својих грађана... Онај који може да ме храни, тај може и да ме изгладњује, онај који ми даје посао тај може да ме пошаље да лутам наоколо беспослен; то је мој господар и највећа је лудост да се хвалим да сам било шта друго осим роба.“[859] Важно је напоменути да се и Билезби и Скидмор у својим анализама наслањају управо на Декларацију независности и да са те платформе посматрају деконструкцију америчке републике по питању девалвације основних идеолошки премиса о којима и ми говоримо.

Статус америчког радника разматра и Орестес Бронсон[860], сматрајући најамни рад обликом ропства, јер „надница је лукавство ђавола која треба да умири савест; тиме задржавате све предности робовског система, не излажући се трошковима, проблемима, и одијуму због тога што сте робовласник.“[861]Анализирајући феномен америчке радничке класе Бронсон увиђа да су врста друштва и актуелни друштвени односи генератор свих осталих социо-политичких феномена, те да питање статуса радника захтева ширу опсервацију, али и потенцијалну унутрашњу акцију читавог система: „Зла на које се жалимо социјалне су природе. То значи да та зла имају корене у облику друштва таквог какво је и да су нарасла до своје данашње величине путем средстава друштвеног утицаја, деловања владе, закона, система институција које су подржане од стране друштва, по којима су појединци робови. Да је ово случај потврђује то ће се ова зла бити уклоњена само деловањем друштва, односно, владе, јер је влада у ствари деловање друштва.“[862]

---

[858] Thomas Skidmore, *The Rights of Man to Poverty!*, New York, A. Ming, 1829, http://www.ditext.com/skidmore/property.html, странице приступљено 15. децембра 2017. године.

[859] Thomas Skidmore, *The Rights of Man to Property!* pg. 388. Hyperbolic italicization in original removed and spelling modernized, https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Skidmore_(reformer), приступљено 27. децембра 2017. године.

[860] Орестес Аугустус Бронсон (*Orestes Augustus Brownson, 1803-1876*), новоенглески интелектуалац и активиста, проповедник, писац и публициста. Сарађивао је са трансцеденталистима. https://en.wikipedia.org/wiki/Orestes_Brownson , странице приступљено 29. децембра 2017. године.

[861] Изворно у: Arthur M. Schlesinger, *Jr., Orestes A. Brownson*, Little, Brown, 1939, p. 90. Преузето из: Роберт Н. Бела, *Погажен завет: америчка грађанска религија у доба искушења*, стр. 157.

[862] Изворно у Brownson, *Laboring Classes*, p.23. Преузето из: Christopher L. Tomlins, *Law, Labor, and Ideology in the Early American Republic*, Cambridge University Press, 2002, p. 387.

Бронсон је предвиђао рат богатих против сиромашних[863] и залагао се за успостављање равнотеже између комунализама и индивидуализма[864], што је легат трансцедентализма којем је припадао, заједно са Емерсоном и Тоором, који су такође, а нарочито Торо, критички промишљали друштвену стварност средине 19. века. Док се Емерсон бави више статусом америчке културе и позицијом интелектуалца у америчком друштву, Торо ће непомирљиво сецирати друштвено-политичке консеквенце живота у савременом америчком друштву на себи својствен радикалан начин. Иако се далеко више бави питањем ропства и питањем америчке империјалне политике, Торо разматра питање непристанка. И он се, слично Скидмору и Билезбију, реферише на Декларацију и то на идеју о праву на побуну: „Како доликује човеку да се понаша према данашњој америчкој влади? Одговарам да он не може имати везе с њом, а да се не осрамоти. Ни за тренутка не могу признати ту политичку организацију као своју владу, јер је истовремено и влада робова. Сви људи признају право на револуцију, то јест право да се откаже послушност влади и да јој се пружи отпор кад њена тиранија или ефикасност постану неиздрживи.“[865]

У изложеним ставовима аутори уочавају везу између економије и политике као динамичког принципа америчког друштва и отклон друштвене стварности од идејних начела Декларације и Револуције. Прогресивни раст најамних радника посматра се као процес губљења слободе појединца унутар друштва. Непостојање власништва над материјалним добрима, а нарочито власништва над земљом, препознаје се као узрок губљења слободе човека, те тако и губљења његове политичке позиције као потенцијалног фактора у политичким процесима. Најамни радник, постављен у перманентну позицију страха од незапослености, нема политичку тежину, чак и ако радник-појединац има право гласа. Његова егзистенција угрожена је силама које су ван његове контроле и зато радник није довољно релевантан чинилац политичког живота. Надница је мерило његове слободе и независности, будући да није власништво оног ко за њу обавља одређену делатност. Из тог разлога нам се чини да надница има одређене карактеристике власништва над радником. Тако су мали фармер и амерички радник у 19. веку сепцифичан дихотомски пар кроз чији однос се може пратити социјално-економска и, консекветно, социо-политичка трансфрмација америчког друштва. Најширу анализу односа радника и капитала, односно,

[863] Orestes Brownson, „The Laboring Class“, Boston Quarterly Review, 3, July 1840, 348-95.
[864] Види у Роберт Н. Бела, op. cit., 156.
[865] Хенри Дејвид Торо, *О дужности грађанина да буде непослушан и други есеји*, стр. 15.

радника и наднице у САД током 19. века извршиће Хенри Џорџ крајем века, при чему ће се нарочито посветити анализи односа власништва над земљом и статуса радничке класе у САД. Он уочава тренд да „упркос порасту продукције и производне моћи, плате/наднице имају сталну тенденцију смањивања до тачке пуког преживљавања“[866] о чему сликовито, као само један од примера, говори Проглас удружења чарлстонских радника[867], који на посредан начин подцртава питање власништва, поседа, односно, својине, као једног од значајних питања америчког 19. века: „Ми смо људи са правима људи; са правима једнаким онима које имају најбогатији и најпоноснији; али ми смо сиромашни људи; људи обавезни да радимо за хлеб насушни; зависни од оних који одлучују да ли ће нас запослити, приморани од непобедивог закона глади да прихватимо наднице које нуде. Они нас држе у својој милости, и приморавају нас да радимо искључиво зарад њиховог профита... Ми смо унајмљени људи, и као такви, налик унајмљеним коњима[868], немамо душу... Ако се разболимо и умремо, губитак је наш, а не послодавчев. Довољно је оних који ће заузети наше место.“[869]

6.4.4. Политичке импликације радничког организовања

Сложена структура америчке радничке класе и њене позиције унутар економског ситема у 19. веку значајно су утицали на појаву извесне контроверзе како статуса радника тако и питања несагласја између револуционарних принципа и стања на терену. Природа класних односа и економског система САД током посматраног периода је у тој мери сложена и међузависна да захтева да осветлимо само оне посебности које су од значаја за нас и нашу тему. Дебата о односу рада и капитала, поред питања ропства и статуса фармера, главни је социо-политички наратив који је окупио огроман део америчке јавне

[866] Henry George, *Progress and Poverty; An inquiry into the cause of industrial depressions and of increase of want with increase of wealth...The Remedy*, Robert Schalkenbach Foundation, New York City, 2008, p. 282.
[867] *An Adress to Their Brethren Throughout the Commonwealth ant the Union.*
[868] О условима рада у промењеним условима, након технолошко-индустријске револуције и механизације производног процеса *на траци*, сликовито говори и изјава надзорника у једној пакирници меса у САД током посматраног периода: „Ако желите да остварите веће резултате, мало убрзате транспортне траке, а људи онда убрзавају рад како би одржали корак“, преузето из Mayer, *Inventing America, Volume 2: From 1865*, p. 588.
[869] The Workingmen of the Charlestown, “An Adress to Their Brethren Throughout the Commonwealth ant the Union “. Види у: Christopher L. Tomlins, Law, Labor, and Ideology in the Early American Republic Christopher L. Tomlins, *Law, Labor, and Ideology in the Early American Republic*, p. 10.

сцене[870] у широкој дебати током друге половине 19. века. Питање слободе као фундаменталне вредности човека, међутим, долази у фокус далеко раније, већ током треће деценије, када Хенри Еванс[871] пише Декларацију независности радног човека[872] у којој у наратив о неотуђивим правима уводи и право на стварање организације која ће штитити „права радника од непотребног утицаја других слојева друштва, те спречити штетне комбинације ових привилегованих група.“[873] Већ 1865. године, у центар јавног дискурса, поред еманципације робова, улази питање наднице и човекове слободе, па ће се у медијима појавити информација да је „велико проклетство Старог света, подела друштва на класе, дошло је у Америку.“[874] Постојала су два супротстављена гледишта на запошљавање, доминантно схватање политичких елита и гледиште радикалних критичких интелектуалаца. Доминантно гледиште разумело је запошљавање као узајамно користан однос утемељен на једнакости обе стране и осигурано од стране правосуђа.[875] Субверзивно гледиште схватало је однос између послодавца и радника као релацију засновану на експолатацији и неједнакости, као окрутан систем изнуде над телима и умовима класе произвођача[876], како га је дефинисао Сет Лутер[877] и неки други јавни

[870] Неке од значајних личности које су учествовале у овом дискурсу су Хенри Џорџ, Хенри Дејвид Торо, Сет Лутер, Леонора Бери, Хенри Дамарсет Лојд, Томас Едвард Том Вотсон, Питер Оксенбриџ Ташер, Мери Елен Лис, Чарлс Макјун, Теренс Павдерли, Ричард Алберт Парсонс, Луси Елдин Гонзалес Парсонс, Мери Харис Мајка Џонс, Џорџ Х. Еванс, Френсис Рајт, Ленгтон Билезби, Томас Скидмор, Парк Годвин, Семјуел Тилден, Алберт Бризбејн, Мери Елизабет Лис, Стефан Симонс, Вилијам Силвис и други.

[871] Џорџ Х. Еванс (*George Henry Evans, 1805-1856*), реформатор, вођа синдикалних покрета, члан Мушког радничког покрета из 1829. године. Заједно са још неким реформаторима основао Национално удружење за реформе, која је извршила утицај на Конгрес САД да се 1862. године донесе Закон о имањима (Homestade Act), кључни акт који се омогућио масовно насељавање Запада. Овај закон је омогућио даваае 160 јутара бесплатне земље досељеницима са могућношћу приватизације земље након пет година експлоатације. Овај закон назива се још и Евансов закон. https://en.wikipedia.org/wiki/George_Henry_Evans, страници приступљено 12. децембра 2017. године.

[872] Написана је 1829. године, објављена у новинама *Working Man's Advocate* of New York и *Mechanic's Free Press of Philadelphia.*

[873] “The Working Men's Declaration of Independence“, http://www.declarationproject.org/?p=263, страници приступљено 13. јануара 2018. године.

[874] Charles Elliot Norton Papers, Houghton Library, Harvard Unioversity Press, The Nation, June 27, 1867. Види у: Eric Foner, *The Story of American Freedom*, W.W. Norton & Company, New York, London, 1998, p. 118.

[875] Заговорник овог става био је конгресмен из Масачустса, Хенри Вилијамс од Таунтона (*Henry Williams of Taunton*, 1805-1887).

[876] Парафраза става изнетог у Christopher L. Tomlins, op. cit., p. 291.

[877] Сет Лутер (*Seth Luther*, 1795 -1863), јавни радник и раднички агитатор у Провиденсу, Роуд Ајланд, у периоду пре Грађанског рата. Познат је по учешћу у Дировој побуни (*Dorr Rebelion*), као и по неколико изјава: *Прва дужност сваког Американца је да мрзи сваку форму неправде*, као и оне поводом борбе за укидање имовинског цензуса за гласање на Роуд Ајленду који се одржао до половине 19. века: *Мирно ако можемо. Силом ако морамо*. https://en.wikipedia.org/wiki/Seth_Luther, страници приступљено 16. јануара 2018. године.

радници. Заједничко овим супротним ставовима је да су оба аутора уочила контрадикцију између једнакости грађана као правних субјеката и бирача демократске владе и њихове јасне и недвосмислене неједнакости у области радних односа: „Земља, оруђа и материјали за рад и даље су екслузивно власништво неколицине, тако да радник не може да производи уколико не да себе господару или шефу. Не сме се претпоставити да је Прокламација о еманципацији ослободила човечанство ропства. Најодвратнија форма ропства која још чека на ослобођење је она насуптилнија форма: ропство наднице.“[878]

Радничке организације јављају се релативно рано[879], али ће до половине века протести и удруживања бити судски процесуирани као криминалне, завереничке активности[880], што је било омогућено Уставом САД, тачније члан 1, одељак 8, став 15 који каже да Конгрес има право „да се стара о позивању земаљске одбране ради извршавања закона Сједињених Држава, угушивања устанка и одбијања инвазија“[881], и што ће се дешавати све до процеса Комонвелт против Ханта.[882] Политичка платформа радничког удруживања почивала је на премиси да удруживање штити револуционарна републиканска начела. Иако су еснафска удружења постојала у периоду Младе Републике,

---

[878] Industrial Ideas, Chapter II “, JUL VII, No.4 (June 25, 1886), 2097-99, 2098. Види у: Gourevitch, Alex, *From Slavery to Cooperative Commonwealth: Labor and Republican Liberty in Nineteenth Century*, Cambridge University Press, 2015, p. 108.

[879] Прва асоцијација звала се Механичарски централни савез занатских удружења из Филаделфије (1833.) Прве организоване радничке асоцијације јављају се током Џексоновог периода али „овај први раднички покрет није постао стална карактеристика америчке политичке сцене. Углавном представљајући квалификоване занатлије, традиционално независне, а мање фабричке раднике, њихови циљеви су били ближи стремљењима средње него радничке класе. Занатлија се надао да ће поново стећи своју независност“. Хенри Бамфорд Паркс, op. cit., стр 251.

[880] Један од првих судских процеса у области радног права је Комонвелт против Пулиса, вођен већ 1806. године, у којем је Врховни суд Масачусетса предсудио да је радничко удруживање незаконито и да представља заверу, док је истовремено удруживање правних лица у корпорацију сматрано легалном активношћу. Доктрина о завери преузета је из енглеског *common law* система.

[881] Преузето из: Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 165.

[882] Комонвелт против. Ханта (*Commonwealth v. Hunt*) из 1842. године је судски процес који је стигао пред Врховни суд Масачусетса и тиче се раних синдиката у САД и легалности њиховог рада. Пре овог судског процеса законитост радничког удруживања била је неизвесна. У марту 1842., судија Лемуел Шо је одлучио да је радничко удруживање легално уколико је имало легалну сврху и уколико користи легална средства за остваривање својих циљева. Током прве половине 19. века, било је двадесет и три познати случајева подизања оптужнице и кривичног гоњења за злочиначко удруживање, који су се водили у шест држава: Пенсилванија, Мериланд, Њујорк, Луизијана, Масачусетс и Виргинија. Централно питање у овим процесима било је следеће: да ли је удруженим радницима дозвољено да користе своју колективну преговарачку моћ у циљу остваривања одређених бенефиција (повећање плате, смањење радних сати или побољшање услова рада — бенефиција које су биле изван њихове моћи уколико наступају као појединци. Случајеви су великом већином завршавани са осуђујућим пресудама. Државна заједница против Ханта. Види о овоме у Хенри Бамфорд Паркс, op. cit., стр. 249-251, као и https://en.wikipedia.org/wiki/Commonwealth_v._Hunt, страници приступљено 8. новембра 2017. године.

она су била уско оријентисана на интересе појединих заната, док ће се политичко организовање радника као широке друштвене класе интензивирати средином 19. века и то на платформи сарадње са Демократском партијом. Тако у Резолуцији националне синдикалне конвенције, која је одржана у Њујорку 1834. године, можемо наићи на експлицитно политичке захтеве: „Одлучено је, да пошто је производни рад једини прави извор богатства и пошто су радници у производњи лишени плодова свог рада због лошег законодавства, овај део друштва треба да поврати и одржава, ваљаним законодавством, оно што су они изгубили услед немара према њиховим најважнијим интересима. Одлучено је да од сада прва и последња дужност сваког радника треба да буде да се обавести о својим једнаким правима и радом да доприноси благостању читавог друштва, а не да преноси повластице на фаворизовану мањину.“[883] Унутрашња трансформација радничке класе догодила се због траснсформације привреде, која је опет проузороковала промену у разумевању појма слободе код различитих друштвених група. Конфликт који се појавио између платног система и републиканског уређења, а „концентрацијом је капитал постао јача сила у друштву од самог државног апарата, с тим што лек није у томе да се друштво врати на стари систем малих занатлија и мајстора, већ да се републикански принципи уклопе у нов индустријски систем, тако што ће се одређен сет економских права гарантовати свим Американцима.“[884] Док је у раном периоду радничког организовања током 30-тих година главни актер био градски обучени мајстор (занатлија), радничку класу с краја века карактерише изразита депрофесионализација која је за последицу имала велики проценат неквалификованих или полуквалификованих радника. Успостављање платног система који доноси корпоративна привреда посматра се у једном делу критичке јавности, показано је раније у раду, као својеврстан систем ропства. Ова тенденција у амерички јавни дискурс уводи појам надничког ропства (*wage slavery),* као синоним за актуелни однос рада и капитала[885], што ће преузети и радничке асоцијације и удружења у

[883] Драгољуб Живојиновић, *Документи о америчкој историји*, БИГЗ, Београд, 1971. година, стр.128.

[884] George E. McNeill, *The Labor Movement, The Problem of Today* (Boston, 1887), https://archive.org/stream/labormovementpro00mcneiala/labormovementpro00mcneiala_djvu.txt, p. 161,456,462, приступљено 23. јануара 2018. године.

[885] Тема односа рада и капитала присутна је од оснивања САД, када су разна колонијална удружења мајстора подржала доношење Устава, надајући се да ће он заштитити од британских произвођача и трговаца који су доминирали америчким тржиштем и привредом. Иронија је лежала у чињеници да је само неколико година касније кроз потписивање Џејевог споразума из 1795. године Вашингтонова администрација успоставила блиске везе са Британијом.

својој борби за остварење својих политичких циљева. Идеја о сличности између рада за надницу и ропства није била преокупација само радикала и прогресивниих интелектуалаца, већ и умеренијих појединаца, па ћемо и у прози Хермана Мелвила наићи на опсервацију да радници у млиновима Нове Енглеске поред својих машина стоје „немо и посрамљено као робови.“[886] Тернес Павдерли изјавиће да Витезови рада „нису слободни људи као што мисле да јесу“[887], Ајра Стјуард[888] износи став да „радник инстинктивно осећа да нешто од ропства још постоји или да нешто од слободе тек треба до дође“[889], док ће Флоренс Кели тврдити да се САД „под вођством републиканске слободе претворила у нацију грађана за подсмех.“[890]

Проблем система надница искомпликовало је, међутим, постојање ропства, а потом и ослобођење робова на Југу током Грађанског рата јер за ослобођеног црна надница није ропство већ симбол слободе. Изоштравајући идеолошки контраст који постоји између слободног и робовског рада, покрет аболиционизма несвесно је допринео легитимизацији система надница, што потврђује и став Вилијама Лојд Гарисон који ће рећи да „надничко ропство представља злоупотребу језика. Ми не видимо да је погрешно дати или примати надницу.“[891] Дефинисање ропског рада као неприхватљивог и доминатно питање ропсва током 50-тих и 60-тих година 19. века умногоме је ослабило капацитете радничких асоцијација и онемогућило евентуално успостављање широког америчког радничког покрета. У исто време, позицију радничких захтева и евентуалног политичког ангажмана

[886] Foner, Eric, op. cit., p. 60.
[887] Теренс Повдерли (*Terence Powderly 1849-1924*), раднички лидер. Витезовима рада придружио се 1874. године. Организација је под његовим вођством била на свом врхунцу, када је преузео вођство 1879. године. До 1886. организација је нарасла до 700 000 радника, и постала претња многим монополима. Види у Cornelison, Pam & Yanak, Ted, *The Great History Fact-Finder*, Houghton Mifflin Company, Boston, New York, 2004, p. 384.
[888] Ајра Стјуарт (*Ira Steward, 1831-1883*), једна од кључних фигура радничког покрета у САД крајем 19. века. Пропагатор осмочасовног радног дана. Аутор памфлета, учесник штрајкова.Члан Синдиката машиниста и ковача, Радничке реформске асоцијације а потом и Велике осмочасовне лиге Масачусетса.
[889] Ira Steward, „Poverty “, Fourth Annual Report of the Bureau of Statistics of Labor, ed. Massachusetts Bureau of Statiastics of Labor, Vol 173 (Boston, Wright and Potter, State Printers), p. 412. Види у: Gourevitch, Alex, *From Slavery to the Cooperative Commonwealth (Labor and Republican Liberty in Nineteenth Century,* Cambridge University Press, 2015, киндл издање, приступљено 19. јануара 2018. године.
[890] Флоренс Кели (*Florence Kelley, 1859-1932*), социјална реформаторка, председница Националне лиге потрошача (*National Consumers League*), једна од оснивачица Националне организације за унапређење обојених (*National Association for the Advancement of Colored people*), потпредседница Националне америчке женске организације (*National American WomenSuffrage Association*). Залагала се за утврђивање минималне наднице, пацифиста, противница дечјег рада. Cornelison, Pam & Yanak, Ted, *The Great History Fact-Finder*, Houghton Mifflin Company, Boston, New York, 2004, p. 280.
[891] Преузето из: Eric Foner, *The Story of American Freedom*, p. 66.

релативизује и константни прилив досељеника који немају ту врсту погледа на питање наднице. Досељеници својим доласком континуирано обарају цену рада, јер, како каже један немачки досељеник „у Америци нико није господар, овде су сви слободни, и ако ти се негде не допада можеш отићи на друго место, јер смо сви овде слободни“[892], што је додатно слабило политичку позицију радничког организовања и његове коначне резултате и поред значајних унапређења.[893] Јенда од последица овог стања јесте јачање ретроградних елемената у америчком друштву, од нативистичког покрета до разних секционалних и етничких нетрпељивости (према Ирцима на пример), као начину да се фрустрације проузорковане економским статусом реше налажењем дежурног кривца.

6.4.5. Побуне малих фармера: узроци и последице

Живот америчких фармера као хетерогене[894] друштвене групе током 19. века један је од најбољих показатеља унутрашње напетости на плану слободе, једнакости и права у америчком друштву. За разумевање улоге и позиције фармера важно је знати да су „од прве колонизације па до краја Грађанског рата већина Американаца били независни ситни фармери, и америчке идеале слободе и једнакости углавном су објашњавали заступници фармерског схватања. Први борци за људска права, као што је Томас Џеферсон, увек су сматрали фармера типичним америчким грађанином.“[895] Типичност се огледа у економској независности америчког фармера на почетку 19. века, његовој скоро потпуној самодовољности[896], коју је обезбеђивао сопственом производњом већине потрепштина неопходних за самосталан живот, као и компатибилности федерално-националног уређења заснованог на републиканским начелима са пољопривредом. Период од 1800. до 1900. године, међутим, доноси, велике промене у статусу фармера, што доводи, како се

[892] Eric Foner, op. cit., p. 67.
[893] Десеточасовни радни дан дефинисан је у време администрације Мартина ван Бјурена 1840. године, директно по његовом налогу.
[894] Пољопривредни сталеж у САД може се оквирно поделити на јужне велике плантажере-робовласнике и појединачне пољопривредне произвођаче, фармере којих има у свих 13 првобитних држава, на ропском југу а потом током 19. века, као главну политичку снагу америчког Запада и Северозапада.
[895] Хенри Бамфорд Паркс, op. cit., стр. 455-456.
[896] У апсолутном смислу самодовољност се могла приписати искључиво великим земљопоседницма-плантажерима због величине имања, броја слугу и робова, као и целокупном социо-економском систему једне плантаже. Важно је такође имати на уму да је јужњачка плантажна самосталност о којој овде није реч утицала на извесне регресивне тенденције у јужњачком друштву, међу којима је и спор развој образовног система на југу (систем јавних школа), јер су се бела деца едуковала у кругу плантажа.

ближи крају века, до све чешћих појава организовања фармера, што ће кулминирати током последње три деценије века, нарочито на Средњем Западу.[897]

Период 19. века доноси посебан, у извесном смислу реверзибилан процес. Ширење територије САД преко континента није довело до јачања америчког фармера, већ до његовог осиромашења и политичке маргинализације. Иако се број фарми током столећа значајно увећао, број фармера у општој популацији бива превазиђен рапидним порастом градског становништва, односно индустријских радника-беземљаша. На ово су утицали бројни фактори: федерално законодавство, политика насељавања Запада, шпекулације земљом[898], развој саобраћаја и саобраћајне инфраструктуре (железнице, канали, пароброди, нафтоводи), напетост око баланса између слободних и робовских држава, нужност улагања у земљу и механизацију, многочланост фармерских породица, монетарна политика и златни стандард[899], спрега политике и корпоративне привреде[900], стално сељење становништва од Истока ка Западу, прогресивна урбанизација, настајање нових занимања и радних места, повећање броја индустријских радника-беземљаша, досељавање неруралног становништва, индијанско питање. Дугогодишње укрупњавање капитала у процесу насељавања и увођење нових технологија девалвирали су људски рад, изазивали стални раст захтева за све већим приносима, повећавали конкуренцију, изазивали прелазак

[897] Биро за цензус (*The Census Bureau*) у регион Средњег Запада убраја 12 северних и централних држава: Илиноис, Индијану, Ајову, Казас, Мичиген. Минесоту, Мизури, Небраску, Северну Дакоту, Охајо, Јужну Дакоту, Висконсин.

[898] Шпекулације земљом један су од основних механизама за увећање профита и област унутар које је у великој мери и створена америчка класа богатих. Закон о земљи је предвиђао куповину великих комада земље са фиксом ценом, што је довело до појаве корпоративног куповања земље и обесправљености малих фармера. Тако је и прва америчка економска криза, којом је започета серија криза у 19. веку, такозвана паника из 1819. године последица неконтролисаних шпекулација са јавном земљом, коју је омогућила федерална Наредба о Северозападу.

[899] Борба за напуштање златног стандарда једна је од највећих иницијатива друге половине 19. века у монетарној политици и директно се тицала борбе за права америчких фармера. Питање дупле монетарне политике датира још од Александра Хамилтона. Недостатак готовог новца био је хронична бољка пољорпивредних регија (Југ, Запад, Северозапад) а откривање жила сребра широм САД пробудило је интересовање за окретање сребру као основи монете, како би се умањио утицај пословних финансијских кругова Истока и Североистока. Са друге стране, златни стандард је олакшавао трговинску размену са иностранством, а нарочито са Британијом која је фунту дефинисала према злату. Коначно опредељење за златни стандард у САД десило се 1900. године. За разумевање економских односа у САД након Грађанског рата мора се узети у обзир тема сребрног стандарда јер ова борба представља лакмус папир на којем се преламају економско-политички односи Уније и јасно види однос јавне политике и корпоративног сектора на плану финасија и монетарне политике.

[900] Економска снага корпопрација била је платформа за лобирање у политичким круговима у циљу остваривања одређених интереса, тако да је постојао огроман коруптивни потенцијал који је играо значајну улогу у економском развоју одређених привредних сектора.

на монокултурну пољопривреду, хипотекарно задуживање, банкротство многих газдинстава, напуштање земље и одлазак у градове.

Технолошки развој наметао је нужност модернизације производње зарад повећања приноса, што се финансирало куповином опреме кроз кредите. Фармери су били перманентно задужени код комерцијалних банака, а будућим приносима би гарантовали враћање узетог новца. Дужничко ропство стварало је спин ефекат који је генерисао континуирано осиромашење фармера, које су додатно појачавале цикличне економске кризе (панике), остављајући разорне последице. Развој инфраструктуре и саобраћајница (железнице, потом нафтоводи и камени путеви), од стране федералне владе и крупног капитала, доводио је фармере у ситуацију да буду окружени федералним земљиштем које је уступљено корпорацијама или продато по нетржишним ценама, пре свега у циљу изградње железница или нафтних гасовода[901], што је их је приморавало да се концентришу око саобраћајница због дистрибуције своје робе. Посебан проблем био је и нижа конкурентност западних и северопзападних произвођача у односу на источне фармере јер је цена железничког превоза и удаљеност од Источне обале, а нарочито од Њујорка као главне дистрибутивне тачке, значајно утицала на цене. Све то стварало је перманентно осећање несигурности и скрајнутости интереса фармера на политичкој агенди федералне и савезних влада.

Земља је у 19. веку у смислу својине схватана као основни и најзначајнији капитал. Власништво над земљом било је извор економске, финансијске, друштвене и, консеквентно, политичке моћи. Ако се набројане моћи разумеју као слобода, у смислу независности од сваке врсте притисака спољне средине на суверенитет било физичког или правног лица (корпорације), онда је јасно да је јагма за земљом у америчкој републици, имајући у виду количину и величину исте која је била на располагању, била начин да се обезбеди сопствена слобода, огроман профит и зарада, а тиме и контрола, односно политичка моћ над онима који ту врсту слободе немају. Поседовање и дистрибуција велике количине земље за федералну и савезне владе било је средство за решавање федералних и савезних развојних питања, док је за пословне кругове било финансијски и развојни потенцијал. Корпоративни и јавни сектор имали су тако у финалу скоро

[901] „Током деценије око 1850. године владе савезних држава дале су железничким шпекулантима 25 милиона јутара јавне земље бесплатно, заједно са милионима долара зајма“. У: Howard Zinn, *Declarations of Independence: cross-examining American ideology*, p. 153.

идентичан интерес, који се косио са интересима индивидуалних произвођача, јер је „до средине 19. века правни систем преобликован у корист привредног и индустријског сектора, а на штету фармера, радника, потрошача и других мање моћних друштвених група... Правни је систем активно промовисао легалну редистрибуцију богатства против најслабијих група у друштву.“[902]

Из тог ће разлога позиција фармера[903], поред позиције радника и робова, бити главно питање америчког јавног говора током 19. века, у којем, као и у ова два препознајемо исти фундамент: питање опстанка слободе, једнакости и републиканских начела у промењеним друштвено-економским условима у односу на идеје дефинисане Револуцијом и правно-политичким документима. Примећујемо да, баш као и у случају радника и робова, Устав САД ни једном одредбом не дефинише будуће односе између пољопривредних произвођача, државе и крупног капитала, односно, привредног сектора. Ако је у претходним разматрањима уочено да је најамни рад у јавном дискурсу америчких критичких интелктуалаца често био изједначаван са робовским радом, онда је судбина фармера везаног за земљу, сада не више толико слободном вољом колико дужничким ропством, ништа мање проблематична појава, коју су увиђали бројни јавни радници[904], при чему већина примећује да промена статуса фармера представља опасност по републиканска начела и америчке слободе.

Један од првих бранилаца аграрних начела који је предвидео опасности хамилтоновог економског система био је плантажер Џон Тејлор, чија су гледишта била прихватана од произвођача на Југу и Западу. Он је упозоравао на последице опадања политичке моћи и слободе фармера као механизма који ће САД „претворити у једну велику фабрику“[905] а све њене грађане „приморати да плодове свог рада препуштају једној групи легалних капиталиста.“[906] Сматрао је да ће индустријски развој угрозити независност малог фармера. Као његов пандан на крају столећа јавиће се Хенри Џорџ, који ће прецизно уочити да је политичка слобода бесмислена без економске слободе,

[902] Morton Horvitz, „The Transformation of American Law “, Harvard University Press, 1977, преузето из: Zinn, op. cit., p. 156.
[903] Константна задуженост, зависност од монополског понашања железнице, пад цене пољопривредних производа, монополи на силосима за складиштење робе, класирање робе по силосима, хипотеке.
[904] Томас Харт Бентон, Игнацијус Донели, Хенри Демарест Лојд, Вилијам Харви, Џ. В. Логуен, Фредерик Даглас, Вилијам Џенигс Брајан, Пречасни Ј. Л. Мур.
[905] Хенри Бамфорд Паркс, op. cit., стр. 201.
[906] Ibid.

верујући да слободно тржиште у САД онемогућавају земљопоседници-монополисти који као непроизвођачи живе на рачун оних који на тој земљи производе: „И, колико год било непријатно да се призна, ево га последњи доказ да огроман раст производне моћи који је обележио претходно столеће и даље траје са коефицијентом убрзања и нема тенденцију да протера сиромаштво нити да олакша терет онима коју су осуђени на тежак рад... Веза сиромаштва и прогреса велика је енигма нашег доба. То је главна чињеница која произилази из индустријских, друштвених и политичких потешкоћа које муче свет и са којима се државници, интелектуалци и филантропи боре узалуд.“[907]

Незадовољство фармера, речено је раније, расте са одмицањем века. Док је до краја Грађанског рата било појединачних протеста, након њега и периода Реконструкције фармери препознају заједничке интересе, што доводи до креирања широких платформи и политичких програма, које ће заузети значајно место на националној политичкој сцени. Најзначајније политичке групације су Грејнџери[908], Гринбек партија[909] и Популистична странка, која је око себе окупила за кратко време велико изборно тело. Иако су се бавиле различитим појавама у друштву, све три организације јасно су увиђале недоследности америчког економско-политичког система који генерише огромне социјалне разлике: „И у ком циљу је човечанству наметнут овај страховити покољ људског рода и ове беспримерне животне патње? Да би њих неколицина беснела у раскоши до безумља; да би имали више имовине од других него што се њоме могу користити... Добри Бог, који је створио свет и чува га, дао нам је ову величанствену земљу за развитак човека, а не метала. Свака побуда човекољубља, свако учење вере, сваки подстицај мудрости, сваки

[907] George, Henry, *Progress and Poverty; An inquiry into the cause of industrial depressions and of increase of want with increase of wealth...The Remedy*, преузето из Mason & Baker, op. cit., pp. 531-532.

[908] Грејнџери (*The National Grange of the Order of Patrons of Husbandry*) је најстарија аграрна асоцијација, настала 1867. године. Асоцијација се активно бавила лобирањем према федералном законодавству између осталог, за смањење наплата на железници, за бесплатну испоруку поштанке робе, женско право гласа, директан избор чланова Сената САД. https://www.nationalgrange.org/, страници приступено 14. априла 2017. године.

[909] Гринбек партија (*The Greenback Party* или *Independent Party* или *National Independent Party* или *Greenback Labor Party*), антимонополска партија (1874-1889.), дала је кандидате на три председничка избора (1876., 1880. и 1884. године), првобитно основана као фармерска организација која се залагала за новац без златног покрића (*greenback curency*), који је Север штампао током Грађанског рата, сматрајући да ће то дати подшку бизнису и фармерима. Странка је покушала да се повеже и са радничким покретом, залажући се за осмочасовни радни дан. Странка је замрла али су њене идеје преточене у идеје Популистичке странке. У 20. веку циљеве ове партије преузеће и делимично постићи прогресивци.

налог државничке мудрости помаже нам у овој великој борби и даље нас тера да спасемо републику и људски род.“[910]

Опасност од јачања монопола уочена је као претња слободи и правима америчких грађана у свим сферама живота, тако да ће већ поменути популистички вођа Френк Достер елаборирати поражавајућу позицију фармера и радника уочавајући да “све што доприноси одржавању његовог физичког живота, што му омогућује да свакодневно ради, што му даје могућности да опстане у овој окрутној конкурентској борби постало је монопол других — других са којима он одржава само најстроже и исцрпљујуће уговорне односе.“[911] Популисти иду још даље, уочавајучћи дубинско стање у америчком друштву на трагу Томаса Хобса: „Стварно стање данашњег друштва је стање рата, правог непомирљивог рата свуда и у свему. Прекините то ако можете. Конкуренција је само друго име за рат. Она значи ропство за милионе, она значи продају поштења за парче хлеба, она значи хиљаде и хиљаде гладних, беду и смрт“[912], јер „данас 25 милијарди долара или тачно половина целокупног националног богатства нације, у рукама је 25 000 аристократа, док је три петине целокупног богатства покуповало 30 000 лица од укупно 60 милиона становника! Овоме није потребан коментар. И одвећ је јасно свим родољубима да наша земље иде убрзано стопама Египта, Грчке, Рима, то јест, у сигурну пропаст која очекује све нације подједнако када богатство које припада свима падне у руке грабежљиве мањине. Онда је слободи крај и тада ће, као у свим деспотским владавинама прошлости, земља застрашених робова производити добра за шачицу бездушних тирана која ће поседовати и у њима уживати.“[913]

Изнети ставови наглашавају основну премису коју на крају века заступа у својој студији поменути Хенри Џорџ, а која гласи да су економска независност и слобода предуслов сваке друге врсте слободе. Фармерске организације уочавају основну недоследност на којој настаје раздеона линија између идеала Револуције и њихове друштвено-економске реалности: економска зависност и немаштина генеришу све друге условљености и зависносги, при чему је потпуна иронија чињеница да су они који производе основна материјална добра истовемено најмање власници над вредностима које

[910] Игнацијус Донели, „Беспримерна патња“, објављена прокламација, септембар 1896, види у: Драгољуб Живојиновић, op. cit., стр. 215.
[911] Ibid., стр. 215.
[912] Савез фармера (*Farmers Alliance*), „Отуђени човек“, 7.5.1891. године, op.cit., стр. 210.
[913] Удружење фармера, „Три уводника“, „Farmers Alliance“, op. cit., стр. 211.

стварају: „Постоје две представе о држави. Постоје они који верују да ће, ако се буду доносили само закони да би богати напредовали, њихов просперитет процурити на оне испод њих. Демократско схватање, међутим, било је у томе да се доносе закони који би усрећили масе, и да би њихов просперитет нашао пута до сваког сталежа који на њима почива. Долазите нам и кажете нам да су велики градови за златно важење; одговарамо да наши велики градови зависе од пространих и плодних равница. Спалите наше градове и напустите наше фарме, и ваши ће се градови као неким чудом опет појавити; али ако уништите наше фарме, улице сваког града у земљи зарашће у коров.“[914] Став Вилијема Џенингса Брајана сликовито говори о парадоксу инверзије која се догодила унутар социо-политичког тела током америчког 19. века, где пратимо промену од фармера као основног градивног елемента Младе републике до позиције најамног пољопривредног радника, на земљи која углавном није више његова.

6.4.6. Закључна разматрања

Привредни развој САД у 19. веку, а нарочито након 1865. године обележен је коначним опредељењем за економију засновану на масовној индустријској производњи, у чему је пословним круговима велику подршку пружила федерална влада, федерално и савезно законодавство, судска пракса заснована на уставним одредбама, један део друштвене елите и позитивистичка филозофија о опстанку најспособнијих. Укрупњавање капитала и привредних субјеката у условима широке друштвено-политичке подршке проузроковало је корените промене у односу између рада и капитала у корист пословних кругова, а на штету радничке класе у настајању.

Нови економски односи, праћени унутрашњим демографским кретањима, сталним приливом нове радне снаге, осиромашењем индивидуалног фармера, интензивном урбанизацијом, успостављањем система надница, условили су нови политичко-економски наратив који је односе у друштву почео да третира са платформе неслободе и

[914] Вилијам Џенингс Брајан (*William Jennings Bryan, 1860-1925*), конгресмен, председнички кандидат Демократске и Популистичке странке на изборима 1896 против Мекинлија, демократски кандидат и на изборима 1900. и 1908. године. Државни секретар у администрацији Вудро Вилсона, дао је оставку због неслагања са америчким уласком у Први светски рат. Његов говор *Крст од злата („Cross of Gold Speech“)* на Конвенцији у Чикагу донео му је моменталну националну славу и препознатљивост. Цитат преузет из: Драгољуб Живојиновић, Op. cit., стр. 223. О Брајану видети и у: Cornelison &Yanak, op. cit., p. 69.

немања права најширих слојева становништва. Друштвена позиција америчких радника и фармера више се не разуме као отелотворење слободе и егалитарног принципа унутар демократске републике, већ као завистан однос регулисан искључиво кроз матрицу понуде и потражње. Разумевање најамног рада као новог облика ропства у, већ по питању ропства дубоко подељеној земљи, генерисало је бројне критике на рачун новог економског поретка, које су ишле од индивидуалног јавног говора бројних критичких интелектуалаца до политичког организовања радника и/или фармера у организације, асоцијације, политичке партије и других облика грађанског удруживања. Доминантан положај крупног капитала као осовине државног и друштвеног развоја друге половине века проузроковао је промену националне психологије у правцу осећања тескобе и стрепње. Осећање страха за егзистенцију и страх од незапослености који се у свом периоду по први пут јављају у САД представљају јасан показатељ дубоког расцепа који раздваја идеју слободе и права на трагање за срећом о којој говори Декларација и реалности посматраног периода. Уставна начела о праву на организовање и удруживање грађана постала су, кроз тумачење Врховног суда САД и савезних држава, своја саркастична супротност, третирајући корпорације као грађане а побуњене раднике као заверенике против система.

6.5. Територијална експанзија и економски развој

6.5.1. Економски аспекти кретања на Запад

Масовно насељавање Запада започето у 19. веку[915], иако је законодавно решавано већ након успостављања САД[916] и обављано кроз неколико фаза, насељавање је изазивало

[915] Систематско насељавање Запада почеће тек након рата са Британијом из 1812. године, при чему се прво популација померила на територију Старог Југозапада и Старог Северозапада чиме су око 1830. године Илиниоис, Алабама, Индијана и Мисисипи популационо ојачане и примљене у Унију. Након тога померање иде према Мичигену, Арканзасу, Висконсину, Охају. Током 40-тих и 50-тих година долази до интензивног ширења на Запад, када је држава увећана скоро за трећину постојеће територије (припојен је Тексас, од Британије преузет део Орегона, освојена је огромна територија током Рата са Мексиком, на којој ће бити основане Калифорнија, Аризона, Јута, Невада, Колорадо, Нови Мексико и Вајоминг). Између Златне грознице и Грађанског рата насељена је долина Мисиспија и југозападне територије, успостављени су Канзас и Небраска. О насељавању Запада видети у Хенри Бамфорд Паркс, *Историја Сједињених Америчких Држава* Џонсон, Пол, *Историја америчког народа,* Филип Џенкинс, *Историја Сједињених Држава* и други.

[916] Кључна федерална акта која се односе на насељавање: *Land Ordinance of 1785, Land Act of 1796, Homestead Act of 1862*. Овај последњи је омогућио масовно насељавање након Грађанског рата; законом је било предвиђено додељивање 160 јутара земље насељеничкој породици са правом да је приватизује након

бројне друштвено-политичке промене и процесе: стварање територија, а потом држава-чланица Уније, успостављање федералих и локалних институција, анексију Тексаса, развој каубојске, сточне културе у Великим равницама, комуникационо-саобраћајну револуцију (трансконтинентална железница, телеграф, путеви, канали, мрежа поштанских услуга), даљу урбанизацију, стварање нових индустрија, померање индустријских центара ка Западу, решавање[917] индијанског питања, појаву нових верских покрета и секти, даљи процес американизације кроз лонац за топљење, креирање либералнијих савезних устава, интензивирање теме баланса између слободних и робовских држава, посредни утицај на избијање Грађанског рата и успостављање послератне привреде засноване на крупном капиталу[918], обезбеђивање спољних граница, истовремено генерисање и развијање унутрашњег тржишта, повећање спољно-трговинске размене, стварање нових индустријских грана, отварање нових радних места и генерисање новог тржишта рада.

Наратив о насељавању поседује бројне митолошке, романтичне и надасве патриотско-сентименталне наносе који се експлоатишу кроз америчку популарну културу, али су присутни и у званичној историографији коју је делимично, и поред значајних налаза, започео Тарнер са својом теоријом границе.[919] Иако се делимично прихватају неки Тарнерови закључци, у раду се полази од другачије премисе. Сматра се да је насељавање Запада мотивисано превасходно политичко-економским мотивима и да су његове последице такође доминантно политичко-економске, а да се бројне колатералне појаве

пет година коришћења. Акт је биоп последица лобирања и активности партије слободне земље (*Free Soil Party*) и Републиканске партије.

[917] Однос према индијанским староседеоцима дефинише се у раду фразом решавање индијанског питања, како би се подвело под једну језичку дефиницију у циљу стилског и појмовног уобличења рада.

[918] Током периода 50-тих година дошло је до успостављања коалиције између западних фармера и североисточних пословних кругова на терену сексционалног сукоба са Југом и његовим инситрањем на опостајању ропства као привредне форме, као и на терену либерализације политике расподеле земље, која ће кулминирати доношењем Закона о имањима 1862. године. На тај начин, посредним путем насељавање и интереси западних фармера извршили су утицај на заоштравање политичког сукоба који је довео до Грађанског рата али још више, а што је за тему дисертације важније, допринело успостављању крупне индустрије, масовне производње и успостављању система најамног рада као новог, основног облика привредног односа у САД.

[919] Вилијам Џексон Тарнер (*Frederick Jackson Turner*, 1861-1932), амерички историчар који је створио тезу о граници којом тврди да је америчку демократију креирало континуирано освајање границе током 19. века и успостављање нових држава и институција. Тарнер схвата границу као стање константне промене који формирају природни ресурси простора који се насељава и културног наслеђа људи који тај простор култивишу. Види у Pam Cornelison & Ted Yanak, *The Great History Fact-Finder*, p. 476. „Америчка демократија није рођена у теоријском сну, нити ју је у Вирџинију донео брод Сузан Констант, нити плимутски Мејфлауер. Она је створена у америчкој шуми, сваки пут снажнија када би додирнула нову границу“. Цитат преузет са: http://xroads.virginia.edu/~hyper/turner/, страници приступљено 13. јануара 2018. године.

могу сместити унутар широког социо-културног хоризонта. Политички се мотиви уочавају већ у поступку куповине Луизијане којом је администрација Томаса Џеферсона истиснула Француску са континента, што је у безбедносном смислу био први стратешки корак, праћен касније још неколицином потеза током столећа.[920] Култивација Луизијане и даље отварање западних граница све до Пацифика било је мотивисано проширивањем граница САД прво као политичког, а потом и као економског ентитета. Закључује се да се ови мотиви, баш као што је раније у раду, када је било речи о Уставу САД, наглашено да је органска веза економије и политике суштински утицала на развој америчког друштва, истовремено изазивајући и појаву расцепа између друштвених пракси 19. века и идејног корпуса на којем је успостављена држава.

Спровођење економских процеса било је предуслов политичког опстанка и јачања, како појединачних младих држава, тако, још важније, федералне државе, а у циљу очувања легитимитета, суверенитета и безбедности САД. У том простору долази до логичне и рекли би, органске спреге крупног капитала и државног апарата, а у циљу успостављања контроле и поретка на новим територијама, а што је могло да се спроведе само путем стабилне и јаке економије. Протекционистички однос према пословном сектору на Западу био је мотивисан безбедносно-политичком агендом којој је био потребан крупан капитал, масовна производња и јасно успостављени односи између рада и капитала који не би угрожавали неометано простирање федералне власти. Огромно тржиште рада које се отварало са припајањем нових територија-држава, није проузроковало доминантну позицију радничке класе и класе најамних радника, како би се на први поглед очекивало, јер је стални прилив досељеника из Европе и западне Азије[921], као и премештање једног дела староседелаца из источних у западне државе континуирано депресирао цену рада, при чему је потражња, како смо навели раније, била већа према неквалификованим и полуквалификованим, а не према вештим и искусним занатлијама, које је полако замењивала механизација и технологија.

У истом смислу посматрају се појединачни мотиви насељеника. Уколико је одлазак на Запад и насељавање на фармама или у новим градовима који су се стварали било мотивисано напуштањем Источне обале и њених крутих економско-политичких форми,

[920] Прикључивањем Орегона на крајњем Северозападу Британија је потиснута унутар граница Канаде, док је Мексико истиснут са континента током рата 1846-1848.
[921] Кинези који су се на Запад досељавали све до 1870-тих година.

онда је у питању лични политички чин трагања за већим опсегом слободе (трагање за срећом). Уколико је померање ка Западу било мотивисано егзистенцијалним питањима онда се може говорити о економским разлозима. Из тог разлога у процесу насељавања Запада, дакле, не налази се ништа што би искакало из опсега политичко-економског корпуса, чак и када се говори о радикалним комуналним експертиментима који су нешто раније поменути. Простор за другачије тумачење налази се само унутар религијског дискурса о којем ће бити речи и нешто касније, али и он се, што ће бити показано, може објаснити политичко-економским контекстом или представља изузетак[922] од правила. Изузетно је значајно имати на уму да се насељавање у америчкој јавности посматрало позитивно, а ширење границе као добит за Републику. Предмет критике били су извесни појавни облици и последице које је насељавање изазивало, као што су на пример потискивање и истребљење инидијанских племена и културе или сурови услови рада, однос рада и капитала, шпекулативне активности са земљом, статус комерцијалних банака, статус западних фармера и сличне појаве. Све оне изазивале су појаву гласова разлике у јавном говору, али генерални став према процесу насељавања био је позитиван, пропагандно негован кроз штампане медије и јавни говор политичких елита[923], па ће и један анархистички Торо рећи „морам да шетам према Орегону, а не према Европи. У том правцу се креће и нација, и ја морам констатовати да човечанство напредује од истока ка западу.“[924]

6.5.2. Ширење на Запад и очување Уније

Поред скоро општег јавног консензуса, насељавање је, ипак, изазивало неке спорове и дебате. Политичко-идеолошки контекст насељавања и његова економско-финансијска позадина били су на мети бројних гласова, од водећих критичких интелектуалаца тог доба, попут Гарисона, Фредерика Дагласа, бившег председника Џона Квинсија Адамса па до обичних грађана. Дебата и критика биле су засноване на чињеници да је огроман део западних територија освојен и отет, не од природе кроз ангажман

[922] У случају Мормона и насељавања савезне државе Јуте, на пример, као једног ретког државотворног пројекта утемељеног на верским мотивима, спроведеног након првобитних пуританских и квекерских пројекта током колонијалног 17. века.

[923] „Идеје су ширене путем пропаганде. Тако је увек било а са напретком средстава комуниакције то је постало још и више“, види у Frederick Merk, *Manifest Destiny in American History: A Reinterpretation*, Alfred A. Knopf: New York, 1963, p. IX

[924] Хенри Дејвид Торо, op. cit., стр. 93.

пионира већ путем војно-политичких активности федералне владе[925], које су, као такве, проблематизовале питање очувања слободе и демократских начела, док је питање ширења ропства додатно угрожавало демократски процес који се догађао пред очима нације. Тема су били рат са Мексиком, анексија Тексаса и решавање статуса индијанских племена који се у америчкој званичној јавној и културној дипломатији углавном не третирају проблемски и са критичким осврто, нити су дефинисани као део наратива о граници. Набројани процеси и догађаји имали су своју идеолошку потку која је обликована кроз мотив „очигледне судбине.“[926] У питању је есхатолошка идеја о мисији и позвању Сједињених Држава да шире демократију на читавом северноамеричком континенту и да целокупан Запад и границу ставе под власт „звезда и трака.“[927] Идеју је 1845. године изнео тада угледни новинар Џон О’ Саливен поводом анексије Тексаса и заузимања Орегона.[928]

Иако ће неки угледни историчари сматрати да идеја о очигледној судбини није била прихваћена на националном нивоу, нити да је од стране сопственог креатора схватана као таква, те да је због постојања ропства била у свом корену лимитирана[929], долази се до закључка да се тај наратив уклапа у културолошки концепт протестантске културе, а нарочито у идеју позвања и мисије, која се може пратити од првих ходочасника (*pilgrims*), са чиме се начелно слаже и Мерк у прологу своје студије[930], а што је раније у раду дотакнуто у разматрањима идеолошког оправдања успеха и богаћења америчких индустријалаца током Златног доба (*Gilded Age*). Сматра се да је креирање и инструментализација наведеног наратива послужила као митолошки предложак којим се појава америчког експазионизма заогрнула у дискурс мисије, позвања и свете дужности.

---

[925] Припајање нових територија и њихова трансформација у државе-чланице био је сложен административи процес, којим се осигуравао правно-политички континуитет САД на Западу. Федерална влада прецизно је дефинисала услове и поступак за присаједињење територија у Унију и иста матрица је мање-више коришћена током читавог процеса насељавања.

[926] *Manifest Destiny*.

[927] *Звезде и траке* (*Stars and Stripes*) је жаргонси назив за америчку заставу који указује на визуелно решење националног барјака. Овај назив користи се од тренутка када је створена химна САД, 1814. године, за време рата са Британијом. Песму је написао Френсис Скот Ки, након бобмбардовања тврђаве Мекхенри у Балтимору. Песма је 1931. године постала званична национална химна.

[928] Орегон на крајњем Северозападу припадао је Великој Британији, што је сматрано за потенцијалну опасност по Унију од перманентног британског утицаја на континенту.

[929] Један од њих је Фредерик Мерк, који сматра да од свог настанка идеја о очигледној судбини, велика у програму, кроз континентални контекст, заправо није била практично подржана, јер јој је недостајао национални, регионални и сваки други сразмерни оквир подршке, с обзиром да, по његовом мишљењу, заправо није очитавала национални дух. Види у: Frederick Merk, *Manifest Destiny in American History: A Reinterpretation*, Alfred A. Knopf: New York, 1963, p. 215.

[930] Ibid.

Ово је на трагу једне од раније изнетих прмеиса — да је исти језичко-стилски и вредносни категоријални корпус пријемчив у САД за сваку политичку агенду, што ће тврдити и Ерик Фонер, рекавши, на примеру експанзионистичке америчке политике на крају 19. века следеће: „Али без икаквог осећаја за контрадикцију, пропагатори империјалне спољне политике такође су пригрлили језик слободе. Антиимперијалисти су у ствари били прави неверници јеванђеља слободе, тврдио је дипломата и историчар Алберт Бевериџ. Америка се у иностранству излаже опасности не зарад материјалне добити или националне моћи, већ да би донела нови дан слободе на Кубу.“[931] О овоме ће управо у контексту рата са Мексиком и у истоименом едиторијалу писати и аболиционисички часопис *Северна звезда* где се каже: „Изгледа да је народ у потпуности у шакама јавних службеника, демагога и политичких коцкара. Унутар нити њихове опијајуће политичке мреже они су збуњени, забринути и слуђени, јер су заглушени општом виком да: Мексико мора бити понизан!; Покорити слободу!; Рат нам је наметнут!; Национална част!; Цео Мексико!; Наша судбина!; Овај континент!; Англосаксонска крв!; Више територија!; Слободне институције!; Наша земља!; док у ствари то значи да је правда отишла бруталним зверима, а да су људи изгубили свој разум.“[932]

Најсложенија политичка тема проширења и очувања Уније у процесу насељавања Запада било је очување равнотеже[933] између слободних и робовских држава. Мисуријским компромисом дефинисано је стање у Конгресу и исти број делегата из робовских и слободних држава. Начелни, принципијелни став северних и источних делегата у Конгресу био је да је ропство друштвено зло које разара ткиво Републике. Сложени економски интереси у комбинацији са другим појавама[934] чинили су, међутим, да политички став о ропству буде далеко сложеније и деликатније питање, што је често мењало однос према тој институцији, па се дешавало да северно-источни делегати имају сличан став као и представници Југа. Због тога је Конгрес један дуги период пре Грађанског рата у значајној мери био заштитиник јужњачких интереса, иако је извршна

[931] Foner, Eric, *The Story of American Freedom*, p. 134.
[932] North Star Editorial, „The War with Mexico“, January 21, 1848, у Zinn, Arnove, *Voices of the People's History of the United States*, p. 160.
[933] Проблем је делимично решаван већ од 1820. године, кроз доношење Компромиса о Мисурију, касније Законом о Канзасу и Небраски, да би након неколико година био решаван Грађанским ратом.
[934] Однос према индијанском питању, оснивање Друге Банке САД, прилив досељеника. економске кризе, експанзионизам 40-тих година, питање Тексаса, притисак корпорација на Врховни суд САД, њихови лични економски интереси и политичке амбиције и слично.

власт била више наклоњена посматрању ропства као негативне друштвене појаве. Задња фаза секционалних сукоба почиње у петој деценији, након анексије Тексаса и победе у рату против Мексика која је донела огромно територијално увећање САД и припајањем великог броја држава у Унију у три таласа.[935]

Наметало се кључно државно питање да ли ће у новим државама бити дозвољено ропство или не, што у новој ситуацији „западне границе“ није било само питање доминантног економског концепта већ далеко дубље, идеолошко питање. Ширење ропства на Западу препознато је као опасност по слободу и демократске вредности Републике, чему су се многи противили. Широка платформа отпора ширења ропства искристалисала се у покрет за слободну земљу, који ће се преточити у политичку Партију слободне земље[936], која у својој платформи наглашава управо расцеп који је тема дисертације: „Састали смо се на Конвенцији као скуп слободних људи, у циљу одбране слободе, заборављајући све прошле политичке разлике, у заједничкој одлучности да одбранимо право на слободан рад од агресије ропства и да осигурамо слободну земљу за слободне људе. Сматрамо да је дужност федералне владе да се одрекне ропства и његовог даљег ширења где год постоји њено уставно овлашћење да донесе закон о том питању. Ова Конвенција сматра да је једино сигурно средство заштита од даљег ширења ропства на територије које су у овом тренутку слободне, јесте забрана његовог ширења актом Конгреса... Нека тло наших постојећих држава остане слободна за предане пионире наше сопствене земље...“[937] Већи степен демократије на Западу (либералнији устави и савезни закони)[938], у односу на државе Истока, Североистока и Југа, као и разумевање насељавања као нове мисије и позвања, извршио је интензификацију дебате о ропству, не само унутар већ аболиционистичког покрета, већ и у умеренијим критичко-интелектуалним круговима, као и међу бројним политичким лидерима.

---

[935] Највеће проширење САД у историји дешава се управо у петој деценији 19. века, када се од Мексика преузима огромна територија. У том рату Мексико је изгубио половину своје територије.

[936] Партија слободне земље (*Free Soil Party, 1848-1854*), политичка партија са једним циљем, спречавање ширења ропства на територију освојену током Рата са Мексиком. Кандидат на изборима био је Мартин ван Бјурен. Слоган партије гласио је: Слободна земља, слободан говор, слободан рад и слободан човек. Види у Cornelison, Yanak, The Great History Fact-Finder, p. 200.

[937] http://www.mission-us.org/uploads/document/document_file/316/freesoilpartyplatformfinal.pdf, страници приступљено 14. јануара 2018. године.

[938] Устави нових држава на Западу јесу били либералнији, нарочито у области гласачког права. Западне државе нису познавале институт имовинског цензуса, тако да је право гласа давано свим белим пунолетним мушкарцима.

Питање ширења ропства на Западу и опстанак Уније уочавају се, стога, као систем спојених судова који пружа доказ о раније изнетој тврдњи о сложености и међузависности унутрашњих друштвено-политичких кретања у САД током 19. века, а што потврђује и Фредерик Даглас, који такође уочава везу између даљег опстанка инситутције ропства и рата са Мексиком управо на платформи слободе: „Да је рат са Мексиком убилачки рат, као рат против слободне државе, као рат против слободе, рат против црнаца и против интереса радника у овој земљи, те као средство за проширење главног зла и ужасног проклетства — црначког ропства. Због чега угњетени не могу да кажу, када је угњетач мртав или убијен на бојном пољу, да је један угњетач мање на земљи?“[939] Уочавање заокрета у америчкој спољној политици дешава се и код обичних грађана, па тако у дневнику једног америчког официра наилазимо на критичку елаборацију експанзионистичке политике америчке политичке елите: „Он (Тејлор) изгледа да је у потпуности изгубио поштовање за Мексиканце и вољан је да буде инструмент у рукама господина Полка којим ће се наше границе гурнути што западније... Сада видим да се америчка нација мења у карактеру и да су се принципи за које су се наши преци борили изгубили из видокруга. Када бих могао било какав пристојан живот да водим у пензији, напустио бих службу за коју мислим да је у потпуности корумпирана амбицијом и похлепом.“[940] У којој мери је рат против Мексика посматран критички говори и чињеница да је цео један батаљон ирских војника напустио армију САД и прикључио се Мексику како би пружио подршку нападнутој нацији: „Слобода није на страни оних који настоје да постану господари света, пљачкајући имовину и територије које им не припадају и проливајући толике количине крви како би остварили своје намере.“[941]

Торо ће поводом рата са Мексиком ићи у свом радикланом ставу још даље, па ће преиспитивати питање права на побуну, сматрајући да је сукоб са независном мексичком државом доказ о неслободи америчког грађанина, у чије име влада доноси погубне политичке одлуке: „Како доликује човеку да се понаша према данашњој америчкој влади? Одговарам да он не може имати везе с њом, а да се не осрамоти. Ни за тренутка не могу признати ту политичку организацију као своју владу, јер је истовремено и влада робова.

[939] Frederick Douglass, „Adress to the New England Convention “, May 31, 1849, Howard Zinn, Anthony Arnove *Voices of a People's History of the United States*, p. 158.
[940] „The Diary of Colonel Ethan Allen Hitchcock“, June 30, 1845 to March 26, 1846, op. cit., p. 155.
[941] Juan Soto, Desertion Handbill, June 6, 1847, op. cit., p. 158.

Сви људи признају право на револуцију, то јест право да се откаже послушност влади и да јој се пружи отпор кад њена тиранија или ефикасност постану неиздрживи... Другим речима, када шестину становништва народа који је преузео на себе да буде прибежиште слободе чине робови, а целу једну земљу неоправдано осваја и покорава страна војска, и намеће јој војни закон, мислим да за поштене људе није рано да се побуне и дигну револуцију.“[942]

6.5.3. Питање границе и развој америчког идентитета

Основна претпоставка од које се полази је да процес креирања америчког идентитета у смислу како га данас видимо није текао паралалено са стварањем америчке државе. Износи се став да су сви велики догађаји у извесном смислу мењали и брусили амерички идентитет, а насељавање Запада и Грађански рат двакако као кључни процеси 19. века који су уобличили идентитет америчког грађанина (колико год појам грађанина) био нестишљив и тежак за неку строжију категоризацију. Док се Грађански рат разуме као превасходно политички процес који успоставља нацију на рушевинама старог поретка, континуирано апсорбовање будућих Американаца у процесу насељавања Запада је социо-политички и социо-културолошки процес дужег трајања који је дубински изменио амерички идентитет. И поред бројних етничких, верских и социјалних група које су чиниле становништво САД током првих деценија 19. века, општи наратив америчког идентитета у периоду Младе републике почивао је на културолошким обележјима пуританског Севера и робовласничког Југа. Насељавање Запада и освајање границе разложиће тај првобитни идентитет и увести бројне нове елементе. Константа западног насељавања јесте стална промена и кретање, на плану идентитета отелотворено кроз перманентно уливања нових културних пракси досељеника: „Америка је одувек била земља имиграната и тако је и данас. Да досељеници суштински врше промену природе америчког идентита или је то била гравитациона сила основних америчких вредности —

[942] Хенри Дејвид Торо, op. cit., стр. 15.

љубав према слободи, жеља за економским напретком, привлачност америчког сна довољно снажна да и од свих пристиглих идентитета увек изнова креира грађане у том лонцу за топљење који потом заједно деле слична стремљења и вредности, чак и када славе и поштују своје партикуларне, посебне и специфичне расна, етничка, културна и религијска наслеђа.“[943]

Интензивно насељавање изазивало је компримовање времена и простора које је већ раније у раду уочено као америчка особеност током 19. века.[944] Интензитет историје, оличен у бројности догађаја, процеса, промена, новина, револуционарних проналазака генерисали су опште осећање згуснутости времена и простора, у којем је идентитет постао динамичка категорија, а не сет утврђених особина и пракси. Из тог разлога амерички идентитет посебно у периоду од почетка масовнијег насељавања (40-те године 19. века), па до краја столећа, разуме се као категорију у непрестаној трансформацији и промени. Имиграциони прилив утицао је на креирање паралелних културних образаца који су креирали оно што се назива лонац за попљење.[945] Насељавање Запада је демократизовало, диверзификовало, али у извесном смислу и деградирало амерички идентитет који сада добија неке нове особине: извесну дозу примитивизма и специфичне некултуре (или чак контракултуре), низак степен писмености[946], рурално порекло већине досељеника граничара, способност за суровији начин живота који су донели први западњаци (трговци крзном и трапери), извесну дозу грађанске непослушности и неприлагодљивости,

[943] http://thefutureofamericandemocracyfoundation.org/Project3.html, страници приступљено 23. Јануара 2015.

[944] „Током педесетих годинама жила куцавица границе ишла је низ Мисисипи а златно доба пароброда донело је ужурбан живот у Сент Луис; током седамдесетих година граница је одавно отишла даqе од тога, гурајући кроз масив Стеновитих планина, мењајући у ходу стару причу о скитарању и аљкавости, безграничној нади и херојској издржљивости – причу дубоко обележену насиљем, злочином и срцепарајућим промашајима. Хиљаде ветерана распуштених армија, северне и јужне, кренули су према Западу трагајући за срећом.“ Види у: Donald Sheehan, *The Making of American History, Book 2: Democracy in an Industrial World*, Columbia University, The Dryden Press, NY, 1950, p. 365.

[945] Током 18. и 19. века коришћен је појам реторте или (s)melting pot-a, по термину коју се користи у металургији, како би се дефинисала особена фузија различитих култура и етничких група. Ови појмови коришћени су паралелно са терминима република, град на брду и обећана земља. Они поседују симболички потенцијал за изградњу митолошког наратива. Први аутор на америчком тлу који је употребио коцепт топљења у причи о досељеницима био је француски путописац Хектор Сен Жан Кревекур, у својим *Писмима америчког фармера* из 1782. године; „Овде су се појединци из свих земаља претопили у нову расу људи, чија ће прегнућа и потомство једнога дана довести до великих промена у свету. Американци су ходочасници на запад, који са собом носе велики број вештина, знања, науке, енергије, марљивости, што су почели одавно на истоку, они ће затворити велики круг.“ Види у: Драгољуб Живојиновић, *Документи о америчкој историји*, стр. 35.

[946] Паркс тврди да је „ниво опште културе и писмености чак код друге генерације западних досељеника био значајно нижи што је, уколико је тачно, последица сурових услова живота и другачијег постављања приоритета.“ Види у: Хенри Бамфорд Паркс, *Историја Сједињених Америчких Држава*, стр. 207.

нетолерантност, архаични индивидуализам, тржишно размишљање по принципу опстанка најспособнијих, верски фундаментализам, империјалне аспирације, скомност ка узимању закона у своје руке, толерантност према класним разликама, изразит национализам и широку демократичност у политичком животу. Стотине хиљада досељеника су се прво самоидентификовали у односу на матичну земљу, да би се по искрцавању изнова редефинисали кроз сличну унутрашњу друштвену групу у Сједињеним Државама.[947]

Принцип самокреирања је истовремено један од темеља већ елаборираног митолошког конструкта нације и њеног односа према Уставу. Друштвено-политичко јединство успостављено је на категоријама супротним од оних које се уочавају на примеру такозваних старих култура. Различитост етничког порекла условила је слабљење принципа крви и тла, док је снажила социјално-политичко јединство одређених друштвених група. И док је досељавање успостављало нестишљивост идентитета и стално изнова самообнаваљало личне и партикуларне специфичности, у дијалектичкој вези са колективним идентитетом заснованим на политичким вредностима и праксама, дотле је историјска епизода Грађанског рата и раздобље Реконструкције друга раздеона линија која је донела значајну промену унутрашњих односа. Логично се намеће питање у општем смислу, али и у контексту појма идентитета, како је крвави рат, започет због партикуларних интереса обе стране завршио у финализацији пројекта једна земља — једна нација, иако је колективно сећање уништења јужњачких вредности, начина живота и економско-друштвених односа оставило трајне последице на даљи развој америчке историје и унутрашњих политичких напетости? Истовремено, огромно и експанзивно ширење државе, стварање нових држава и њихово насељавање носили су сталну опасност кидања основних симболичких веза које творе амерички идентитет. Имајући у виду да су физичке границе и геополитичко једниство државе коначно заокружени крајем 19. века, унутрашња припадност била је стално на испиту, што поставља нека дубља питања о природи центрифугалних сила које су на унутрашњем плану деловале и очувале федералну државу као политичку суперструктуру, што се у потпуности кореспндира са ставом да „појачана спољна дистинкција води ка јачању унутрашњег јединства те да ништа не делује боље на заједништво од изолације према непријатељском окружењу, и да

[947] Највећи број досељеника, нарочито оних који су се насељавали у америчким градовима и постајали део радничке класе, у прве две генерације углавном су остајали у оквиру свог етничког круга, што је обезбеђивало осећај сигурности, укорењености и припадности.

најбоље средство против унутарполитичких тешкоћа је агресивна спољна политика.“[948] Све наведено упућује на закључак да је постојала стабилна и чврта осовина око које је та лабава, диперзивна структура која је названа идентитет ипак успела да се конституише. Овакав закључак имплицира следећи а који гласи да су за унутрашњу кохезију америчког иднетитета морале бити одговорне америчке вредности.

6.5.4. Излазак на Пацифик и нова економска прерасподела унутар затворених граница

Крај насељавања, објављен 1890. године[949], означио је завршетак највећег друштвено-политичког експеримента у историји САД. Коначно заокружење територије представљало је нови преломни тренутак који је у последњој деценији века отворио простор за преиспитивање америчке идеологије, вредности и идентитета. У економском смислу први показатељ новог реалитета био је престанак вишедеценијске пољопривредне експанзије, хиперпродукције прехрамбених артикала и индустријског експанзионизма. Достизање физичке границе континента суочило је нацију и политичке елите са два феномена: пренапрегнутим и ограниченим унутрашњим тржиштем и заокружением територијом доступном за насељавање са друге стране. И сада се, као на почетку овог одељка, полази од премисе да је насељавање најобимнији развојни процес америчког 19. века, којем парира само робовско питање и Грађански рат, те стога и психо-социјалне ефекте његовог завршетка озбиљно узимамо у обзир у третирању наше опште теме. Уочено је да се у последњој деценији века јављају извесне ретроградне појаве у контексту америчких вредности и расцепа који посматрамо, а које су последица економског аспекта достизања границе.

[948] Прецизно Асманово становиште може бити полазна хипотеза једног новог истраживања у контексту кохезивних сила које су изградиле америчку нацију и државу. На трагу овог става биће речи у опсервацијама о ретроградним појавама у америчком друштву. Јан Асман, *Култура памћења: писмо, сећање и политички идентитет у раним високим културама*, стр 157.

[949] Попис из 1890. године (*United States Census of 1890*), https://www.census.gov, приступљено 12. фебруара 2018. године.

На америчком Југу долази до цементирања расне сегрегације на темељу доктрине одвојени, а једнаки успостављеном у судском процесу Плеси против Фергусона (1896.) године. Неуротично стање и осећање угрожености од Другог кулминира у серији судских одлука које следе поменути преседан, расна сегрегација се уводи као одбрана америчких инсититуција јер „присуство расе представља опасност по беле Американце и њихове демократске институције.“[950] Све јужне државе доносе такозване законе Џима Кроуа који ће дефинисати однос две расе све до 60-тих година 20. века. Истовремено, у САД долази до појаве широког таласа расне нетрпељивости америчке јавности и политичких елита према досељеницима из одређених етничких група. Питање чистоте расе постаје политичко питање, али сада ван контекста бивших робова, већ унутар дискурса чистоте америчке нације. Принцип крви и тла постаје први пут национално препознатљив као значајан наратив за успостављање политичког идентитета америчког грађанина. Успостављају се обриси рестриктивног система усељавања[951] који ће бити финализован 1921. године са увођењем система квота. Током периода 1870-тих уведене су већ рестрикције према усељавању Кинеза, којима ће претходити велики таласи насиља: „Био сам у Сан Франциску те ноћи када се очекивао масакр Кинеза. Осветљена пламеном упаљених зграда марширала је огромна, претећа гомила радника са заставама на којима је писало „Самоочување је први закон природе... Напокон је заведен ред, али тек након што се железница, која је изазвала нереде смањењем надница за белце, сложила да не смањи наднице и да отпусти своје кинеске упошљенике.“[952]

Промена социјалне структуре досељеника од Западне ка источној Европи у комбинацији са затварањем границе током 90-тих година генерисала је стање тескобе и панике над појмом америчке слободе, па се стекао утисак ће демократија угрозити слободу.[953] Вишемилионска емиграција током последње деценије 19. века (око 3.5 милиона људи) изазивала је код америчких грађана-домородаца параноичан страх над чистотом нације, што је у потпуној супротности са дотадашњим, макар јавним наративом. Егалитарни принцип америчке слободе напуштен је у корист поимања слободе засноване

[950] Eric Foner, *The Story of American Freedom*, p. 133.
[951] „Прве рестрикције у извесном смислу донете су 1875. године када је влада забранила усељавање проститутки и бивших осуђеника; 1882. улаз у САД био је забрањен идиотима и лицима која су могла пасти на терет државе, а била је уведена и ниска усељеничка лична такса“. Види у: Драгана Машовић, *Судбински снови, : увод у америчке студије: уџбеник за студенте англистике*, Зограф, Ниш, 2002. година, стр. 440.
[952] Ibid.
[953] Foner, op. cit., p. 119.

на раси и претежности англосаксонског порекла. И као што је идеја о персоналним карактеристикама била у корену наратива о америчком успеху од почетка колонизације па до краја насељавања Запада, крај 19. века у јавни простор доноси наратив[954] о дефинисаном националном карактеру, а имигранти који не воде порекло из англо-саксонског света почињу да се посматрају као инфериорна бића и од стране неких највиших доносилаца одлука.[955] Иако се извесне нативистичке тежње могу пратити све до првих дана Републике, крај века карактерише формализација политике досељавања засноване на раси, односно на теорији крви и тла, што је у потпуној супротности са идејом да су људи рођени једнаки. Долази до специфичне ретроградне инверзије појмова слободе и права. Оно што је некада било парадигма америчког поимања слободе прераста у своју супротност, те стога сматрамо да је доношење рестриктивних имиграционих мера је један од најјаснијих показатеља ко заиста чини чланове америчке нације у оквору асимилационе визије.

Након затварања границе на Западу САД почињу да заступају и спроводе отворену империјалистичку политику која у последњим данима 19. века резултира Шпанско-америчким ратом, заузимањем Филипина и инвазијом на Кубу под слоганом очигледене судбине, Маханове теорије и под покрићем давно формулисане Монроове доктрине, коју ће оживети будући председник Теодор Рузвелт[956] током 1904. године и трасирати основно усмерење америчке регионалне политике у наредном столећу: „Ово је питање (између осталог) елементарно и расно. Бог није узалуд хиљадама година припремао ову енглеску и теутонску расу у беспосленој контемплацији и самодивљењу. Не. Начинио је од нас врхунске организаторе који треба да успоставе систем тамо где влада хаос. Подарио нам је прогресиван дух који треба да превазиђе силе реакције широм земљиног шара. Начинио

[954] Извесне нативистичке тежње можемо пронаћи још у периоду Младе Републике (једно време Франклин је био сумњичав према досељавању Немаца), као и у време Француске револуције, што је утицало на доношење контроверзног Закона о странцима и Закона о завери, затим у периоду 1830-1860. године, као одговор на масовно досељавање Ираца-католика, а нарочито према Азијатима што ће резултирати законодавним актима о забрани досељавања (*Chinese Exclusion Act* 1882, *Gentlemen's Agreement 1907,* којим је стопирано досељавање Јапанаца). На матрици нативизма настале су и неке значајане политичке организације, као што је Партија незналица (*Know Nothing* или *American Party* 1850. године, *Immigration Restriction League* током 1890-их) и бројне друге. Током 90-тих година, између осталих организација, јавља се и тајна антикатоличка организација, *The American Protective Association*, која је око 1896. године имала око милион следбеника.

[955] Председник Ратерфорд Хејс је словенске и романске народе називао *слабијим расама*.

[956]Theodore Roosevelt's Corollary to the Monroe Doctrine,https://www.ourdocuments.gov/ doc.php?flash=true&doc=56&page=transcript, страници приступљено 2. марта 2018. године.

нас је вештим у владању над дивљацима и сенилним људима. Обележио је амерички народ као изабран за коначно вођство човечанства према препороду. Ово је божанска мисија Америке и зато нам даје сву зараду, славу и сву срећу која је за човека могућа. Ми смо повереници људског прогреса, чувари праведног мира. Судбина је божја над нама: били сте верни око неких ствари. Зато ћете бити господари над многим стварима.“[957]

Ретроградне појаве последица су ширег друштвено-економског контеска који је обележила сурова економска криза 1893. године, нарастање Народне, Популистичке странке, пропагандни рат за слободну продају сребра и двоструки монетарни систем заснован на оба племенита метала, бирократизација америчког бизниса, нарастање трастова које је гушило идеју о равноправној конкуренцији. Затварање границе представљало је стога симболички крај првог периода америчке историје, како то описује Тарнер, рађајући осећај неспокоја и кризе америчког сна. У ситуацији егзистенцијалне кризе параноидне тенденције спрезале су и потискивале темељне вредности америчког политичког система и у редовима структура моћи и међу грађанима. Набројане ретроградне појаве мотивисане су економским односима у Унији коју се са затварањем границе коренито мењају. Представа о коначности америчког тржишта и ограничености ресурса (земљишта, руда, територија, воде, племенитих метала, радних места, природни извори), након читавог столећа непрекинутог прогреса створило је у свим слојевима тескобу и осећање угрожености, која је нужно генерисала параноидне и ретроградне форме понашања, додатно радикализоване свим текућим унутрашњим тензијама на плану економских, социјалних, политичких и других односа.

6.5.5. Закључна разматрања

Насељавање Запада разуме се као најобимнији и најсложенији развојни процес који је у великој мери одредио историсјки развој Сједињених Држава током 19. века. Док је, са једне стране, процес насељавања неговао неке од вредности у њиховом изворном облику, попут индивидуализма и слободне иницијативе, са друге је мењао карактер и слабио утицај неких револуционарних принципа, а што је било последица живота на граници, либералних економских односа, политичког контеста и нових карактеристика

[957] Albert J. Beveridge, “Our Philippine Policy”, preprinted in *The Philippines Reader*, edited by Daniel B. Schirmer & Stephen Rosskamm Shalom (Boston: South End Press, 1987), pp. 23-26.

западњачког идентитета. Сви актуелни друштвено-економски проблеми унутар федералне државе преламали су се кроз призму процеса насељавања, додатно усмеравајући америчко друштво у правцу напуштања правно-политичкх вредности Устава и Декларације. Комплексна природа освајања границе са једне је стране давала ветар у леђа идеји неограничене слободе и могућности америчког граничара и америчке државе, али је истовремено, због свих постојећих унутрашњих напетости сапињала и ограничавала оно што је било револуционарно наслеђе. Посебности експанзивног територијалног проширења утицале су на појаву неких додатних феномена који су америчко друштво усмериле у правцу коначног разлаза са идејом о једнакости свих људи, па су завршетком освајања границе Сједињене Америчке Државе закорачиле на стазу експанзионизма, империјализма, конзервативизма, параноидног стила у политичком дискурсу, који су пратили елементи клаустрофобичног етноцентризма и наратива о чистоти нације, што ће крај 19. века учинити периодом који стоји на супротном крају спектра од темељних вредности америчког политичког система.

6.6. Закључна разматрања

Пето поглавље посвећено је делимичном доказивању треће посебне хипотезе којом се претоставља да су снажан економски развој и убрзана индустријализација током 19. века изазвали продубљивање јаза између идеја Револуције и успостављених друштвено-економских односа. Неколико је пута у раду напоменута, а током анализе кроз, примере и историјске податке, потврђена премиса да се унутар економске сфере налази чворно место на којем је дошло до расцепа између америчких вредности и друштвене стварности, а што је, сматра се, усмерило и даљи историјски развој током 20. и 21. века. У прилог изнетом ставу говори и обим америчког јавног дискурса који је посвећен дебати о економским односима, коју у себи окупља огроман број јавних личности, од председника и политичких личности до новинара, уметника и бројних реформатора. Сви упућују на чињеницу неравноправних економских односа у САД и великог јаза између произвођача рада, робе и вредности и оних који убирају материјалну вредност, а у производном процесу не учествују.

Изводи се закључак да су током 19. века успостављени и реалтивно конзервирани друштвено-економски односи, што кореспондира са ставом да „наша права више нису

заштићена нашом колективном моћи као гласача, већ су подређена финансијској моћи тржишта и постојећим уставним уређењима. Гласачи могу да промене владе, али је готово немогуће да промене економску политику.[958] Економски односи стога конзервирани у смислу непомерања профита и власништва, већ у односу на прокламовану слику обећане земље у којој је могуће остварити амерички сан и идеје формулисане у Декларацији. Освајање политичких слобода као развојни процес текао је паралелно са освајањем економских слобода, с тим што је први процес ишао ка омасовљену елементарних политичких права, а други ка сужавању опсега економских привилегија на основу другачије стартне позиције различитих друштвених група. Из изложеног материјала изводи се закључак да је главна црта економског развоја у 19. веку коренита промена економских односа и коначно опредељење за капиталистички економски систем који се није могао изменити притиском оних друштвених класа које су биле у трпном стању.

Корпус економских слобода и права у Младој републици јесте терен на којем се идеје о једнакости и истим правима најрадикалније нису отелотвориле у праксу која би потврдила егалитаристичке принципе дефинисане Декларацијом и Уставом САД, тачније, Повељом о правима. Комплексна природа колонијалних сталешких односа с краја 18. века била је полазна основа из које су Очеви оснивачи писали Устав, што није нужно значило свесно успостављање неједнаких економских услова за припаднике различитих друштвених група. Управо супротно, недефинисање било којег сегмента економских односа у уставном документу требало је да остави слободан простор даљем привредном развоју и равноправном односу свих. Економска неутралност Устава и његова херменаутичка отвореност, у комбинацији са раније описаним економским последицама Рата за независност, као и међузависним односом три гране власти на федералном нивоу, омогућили су да се током првих тридесет година, кроз одлуке Врховног суда, заоштри демаркациона линија између економски повлашћених и скрајнутих социјалних група. Ту ће линију, током каснијих деценија, додатно ојачати бројни процеси који су се паралелно одвијали: радикализација робовског питања, насељавање Запада, успостављање политичких партија, технолошка открића и модернизација производних процеса, револуција у саобраћају и комуникацијама, успостављање унутрашњег тржишта

[958] Иван Крастев, *С вером у неповерење: може ли демократија да опстане када не верујемо својим лидерима*, Београд, Клио, 2013., стр. 11.

континенталних размера, доминација финансијског капитала Севера, стварање монопола, појава економских династија, монетарна реформа, раднички штрајкови, Грађански рат и његове економске и политичке последице, безбедносна политика, урбанизација, питање власништва над земљом, масовна производња, стварање радничке класе. До администрације Ендрју Џексона још има трагова Џефersоновог концепта, заснованог на малим мануфактурама, породичним производним погонима и економији заснованој на пољопривреди. Грађанским ратом, Сједињен Државе праве оштар заокрет према хамилтоновским принципима индустријско-финансијског привредног развоја, који од тада постаје доминантан курс америчке друштвене, економске и политичке стварности, запечаћене избором Макинлија[959] за 25-ог председника САД, где се „већина најзад изјаснила, једном заувек, за капиталистички систем са свим његовим потребним механизмима.“[960]

Финално уобличење поретка у правцу либералне економије догодило се због процеса померања имовине[961] из руку велике масе народа у руке уске групе која ће постати економска елита. У питању је континуирани процес који се одвија током читавог столећа, од почетне акумулације капитала до успостављања монопола на крају века, и као такав поставља нам кључно питање: да ли је својина над материјалним једини гарант слободе у политичкој заједници.

Закључује се да су понуђена елаборација и проблеми на које је указано дали потврдан одговор на постављено питање, о чему говори већ поменути Томас Скидмор, који у Џефersоновом заменом појма својине флоскулом тражење среће види заметак будућег економског система заснованог на потчињености оних који својину не поседују. На овај се начин, прихватајући Скидморов став, а на основу извршене елаборације и анализе његовог и других ставова, овде износи став да је напуштена претходно

[959] Председник Мекинли (*William McKinley, 1843-1901*), гувернер државе Охајо (1891-1983), заговорник златног стандарда и империјализма у спољној политици. За време његовог мандата дошло је до анексије Хаваја, присвојени су Филипини, Портоирико и Гуам, а Куба постаје део сфере утицаја САД. Убијен је 1901. године.

[960] Речи Хенри Адамса, историчара, предавача и професора са Харварда, потомка председничке породице Адамс. Адамс је историју западне цивилизације посматрао не као процес напретка, еволуције и прогреса, већ као дегенеративни процес који води ка потпуном урушавању и пропасти. Види у: Хенри Бамфорд Паркс, op.cit., стр. 477.

[961] Израз јужњачког плантажера Џона Тејлора који је у неколико наврата наведен као један од првих, најранијих гласова разлике.

формулисана тврдња у ранијем раду[962] где је тврђено управо супротно — да се појмом тражења среће покрио шири дијапазон права и слобода него појмом својине. Закључује се да дисбаланс на терену својине (материјалне и финансијске) јесте онај простор унутар којег је дошло до разилажења идејног корпуса америчког друштва, оличеног у америчким вредностима, и друштвено-историјског развоја, на шта посредно или директно указује већина критички оријентисанох јавних личности која се бавила анализом друштвених појава током посматраног периода.

7. ПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ РЕЛИГИЈСКИХ УЧЕЊА У САД

7.1. Уводне напомене

У шестом поглављу разматра се четврта посебна хипотеза којом се претпоставља да је развој критичке мисли у директној у вези са религијском традицијом и њеном улогом у развоју америчке културе и америчког друштва. Полази се од премисе да религија има веома значајну улогу у историји САД, о чему је било речи у претходној студији о успостављању америчке државе.[963] Једна од појединачних хипотеза унутар четврте посебне хипотезе имплицира да су религијска учења истовремено утицала на појаву и развој регресивних идеја и покрета који америчко друштво у неким аспектима чине дубоко конзервативним. Овако контроверзна улога религије коју претпоставља четврта посебна хипотеза иде у прилог генералне премисе а која гласи да је представа о САД изграђена на извесној феноменолошкој разлици и одређеној дози контроверзе.

7.2. Верска учења и америчка политичка култура

7.2.1. Простор слободе у светлу верских учења

[962] Гордана Бекчић Пјешчић, *Од идеје до слободе: револуционарни аспекти америчке државотворности*, 2011.

[963] Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., 77-95.

Тврди се још од раније да „утемељење америчке политичке културе лежи на верским начелима“[964], што кореспондира са Токвиловом опсервацијом којом се тврди да „религију, која се код Американаца никада не меша непосредно у управљање друштвом, треба дакле сматрати првом међу политичким институцијама; јер мада им она не улива склоности према слободи, необично им олакшава њено коришћење. А са те тачке гледишта и сами становници Сједињених Држава посматрају религију. Не знам да ли сви Американци верују, јер ко би могао прочитати шта им је на дну срца, али сигуран сам да религију сматрају неопходном за опстанак републиканских институција. Такво схватање није својствено само једној класи или странци; налазимо га у свим слојевима.“[965] Протестантске секте које су колонизовале Северну Америку током 17. и 18. века изградиле су своја учења и институције на идеји слободе. У питању је иницијално била слобода од прогона и слобода практиковања вере, да би се током времена развила у питање слободе појединца, институција, политичког представништва и политичке заједнице. Нужност очувања простора слободе различито се манифестовала код три главне конфесије, али је својеврсни религиозни амалгам наратива слободе утемељио оно што ће постати америчка политичка култура. Развој америчког друштва у контексту појма слободе, међутим, утицаће и на појаву извесних негативних и надасве контроверзних друштвених пракси унутар којих ће се догодити расцеп који посматрамо.

Пуританци су појам слободе разумели веома комплексно[966], а рано правно регулисање простора слободе утицаће на одредбе федералног Устава и Повељу о правима: „Живот ниједног човека не може бити одузет, нити упрљани његова част или име... Ниједан човек неће бити приморан да сведочи против себе признањем злочина, осим у капиталним случајевима где је оптужен након јасног доказног поступка.“[967] Унутар пуританизма уобличава се идеја о праву на побуну, којом ће се у Декларацији независности легитимисати побуна против енглеске власти. Право на побуну први елаборира бостонски свештеник, Џонатан Мејхју, који тврди да иако је „свака власт од

[964] Ibid., стр. 87.
[965] Алексис де Токвил, *О демократији у Америци*, стр. 253.
[966] Детаљно разматрање појма слободе код пуританаца види у: David Hacket, Fisher, *Albion Seed: Albion's Seed: Four British Folkways in America*, Oxford University Press, 1989.
[967] http://www.constitution.org/bcp/mabodlib.htm страници приступљено 21. јануара 2018. године.

Бога, иначе је не би било и зато јој се треба покоравати“[968], али да, уколико се иста понаша противно интересима заједнице, људи су „у обавези да одбаце поданичку верност и да пруже отпор, јер су у противном саучесници са сувереном у неговању ропства и беде друштва.“[969] Идеја о побуни током предреволуционарноиг периода даље се разрађује кроз такозване изборне бедеде, које ће претресати сва кључна политичка питања[970], укључујући и питање верске слободе: „Друштво је створено ради остваривања циљева, заједничке користи и заједничког добра целине, и оно увелико зависи од појединаца који у подређени законима своје земље и који верно и приљежно извршавају дужности свог положаја... Сматрамо да ништа није више у складу са природом или мање подложно непријатности него да свако у томе (вери), буде остављен својој слободи избора... Осим вере, најважија брига човечанства је мудра и добра влада установљена међу људима.“[971] Идеја слободе утицала је и на друге аспекте живота пуританске заједнице. Спиритуална идеја уговора са Богом (*covenant theory*) прелила се у свакодневни живот са циљем заштите неке од четири врсте пуританске слободе. Тако је, на пример, радна етика преточила тежњу ка спасењу у рад и стицање, окренувши вернике овеоземаљским амбицијама и хтењима. „Од најтврђе религијске групе настали су најспособнији трговци и предузимачи, а у револуционарном добу највећи пропагатори независности и оружаног сукоба са Британијом. Тако је привредни развитак потпкопавао божанску мисију која је иницирала досељавање, па је Котон Матер[972] увиђао да *постоји опасност да их опчињеност овим светом наведе да забораве свој посао у дивљини*. Американци на Истоку и Североистоку створили су америчку индустрију, а англосаксонски протестанти на тим су просторима створили јеванђеље богатства и идела успеха. Све до 1900. године из те групе потицало је 90 одсто веома богатих људи.“[973] На тај начин је слобода вере, слобода њеног практиковања кроз рад у циљу овоземаљског спасења на један посредан, али ефикасан начин извршила утицај

[968] Jonathan Mayhew, „Unlimited Submission and Non-Resistance to the Higher Powers “, види у *The Pulpit of the American Revolution*, John Vintage Thornton (ed.), pp.47-104.
[969] Ibid.
[970] Као што су цивилна власт, стајаћа војска, Закон о таксеним маркама, дужност отпора, право на самоорганизовање, легитимитет власти. Гордана Бекчић, Пјешчић, op.cit., стр. 86.
[971] Samuel Wiliams, „A Doscourse on the Love of Our Country“, 1774, http://teachingamericanhistory.org/library/document/a-discourse-on-the-love-of-our-country/, страници приступљено 21. јануара 2018. године.
[972] Котон Матер (*Cotton Mather, 1663-1728*), пуритански свештеник, памфлестиста, научник, припадник једне од најстаријих породица Нове Енглеске.
[973] Роберт Н.Бела, op. cit., стр. 110.

на интензиван економски развој, што кореспондира са нашим опажањима у вези са правом на профит и монополима о чему смо говорили у петом поглављу.

Религијска традиција квекера[974], који су првобитно населили Пенсилванију, утицала је на корпус личних слобода које су у Уставу САД фундаментално дефинисане Повељом о правима. Колонијални предложак биће Устав Пенсилваније у ком „први принцип Устава била је апсолутна верска слобода и заштита традиционалних права Енглеза. Пен је дефинисао и право на суђење с поротом, слободу штампе и верску толеранцију... Ексклузивност квекеризма у односу на остале хришћанске верске секте била је и идеја о равноправности полова, тако да су многе жене од самих почетака покрета обављале дужност проповедника, што ће јако утицати на развој аболиционизма и женског покрета.“[975] Идеја о људској доброти условила је рани развој хуманитарних иницијатива и социјалних покрета, као и идеју о нужности људске доброте као предуслова за живот у складу са прописаним законима.[976] Претерана доследност у спровођењу верских начела проузроковала је својеврсну несавитљивост и ригидност квекера према одређених социјалним праксама[977], као и непомирљиво ширење вере по цену животне угрожености[978], што је утицало на слабљење њиховог утицаја, али су кључне идеје и вредности квекеризма до данас у основи америчког вредносног система. Англиканска црква у јужним колонијама у фокусу је имала слободу институција и политичког представништва. „Налазећи се на средокрађи између папе и Мартина Лутера, америчка англиканска црква је била свеопшта и практична... инструмент помоћу којег се формирало јавно мњење, образовали грађани, стицао политички углед.“[979] Англиканци су слободу разумели још и као слободу поседовања имовине и својине, што ће утицати на будуће уставне одредбе које су дефинисале питања својине у САД. Најконтроверзнији дискурс

[974] Прави назив ове је Друштво пријатеља (*Religious Society of Friends*).
[975] Гордана Бекчић Пјешчић. op. cit., стр. 88.
[976] „Истина је да добри закони имају неку надмоћ над лошим чиновницима, али само када они немају начина ни моћи да их избегну или укину, а људи су генерално мудри и добри. Али изгубљени и изопачени људи воле законе и власт сличну себи. Зато оно што чини добар устав мора бити похрањено у следећем: људи од мудрости и врлине, којима није стало до овоземаљског наслеђа, морају бити пример младима.“ *Frame of Government of Pennsylvania*, by William Penn, 1682, http://www.constitution.org/bcp/frampenn.htm, страници приступљено 21. јануара 2018. године.
[977] Као што су плаћање пореза, обавеза одазивања на мобилизацију, обавеза полагања заклетве, као и непомирљиво ширење вере по цену живота.
[978] Квекери су највише страдали од пуританаца који су за проповедање квекеризма осуђивали на смрт. Два верска учења била су потпуно непомирљива током 17 века. Квекери су у бројним случајевима без обзира на све опасности упорно обилазили простор Нове Енглеске, проповедајући своја верска учења.
[979] Ibid.

слободе који је донео амерички Југ у политичку културу свакако је слобода одређене боје коже, а који је био последица органског срастања институције ропства са друштвом америчког Југа.

7.2.2. Улога религије у Америчкој револуцији

Религија и верски живот од самог почетка су почетка колонијалне историје имали шири друштвено-политички значај од само спиритуалног, духовног дискурса који би се очекивао, јер, како каже Езра Стајлс[980] још 1783. године, „други мотив доласка и насељавања ове земље од стране наших предака био је изградња цивилне власти, религија је била први. Није им толико била намера да успоставе религију за државу, колико цивилну владу у корист релгигије, као подређену, али чак и нужну за мирољубиво и неометано практиковање вере — те вере због које су се и упутили у овај крај света.“[981] Особености колонијалног искуства и начина живота условиле су велику везаност насељеника за њихове конфесионалне заједнице, од пуританаца, до баптиста и методиста. Пуританска веза јачала је због нужности социјалне интеркације коју је наметала сама доктрина, осуђујући усамљеност и живот у самоћи[982], као и повезивање зарад духовног снажења и међусобне подршке у практичним стварима. „Саборни дом у којем би се окупљали (*meeting house*), била је зграда која је истовремено служила као проповедаоница и пословна зграда... Недељна црквена окупљања вршила су кохезију заједнице и одржавала социјалну динамику. Проповеди су представљале верску, социјалну и образовну институцију.“[983] Квекерима је за проповедање вере и слободе јавне речи била потребна шира заједница, што је утицало на развијање извесне саборности и стварање урбаних центара, док су англикански јужњаци успостављали црквене општине и друге управљачке институције како би се становници удаљених плантажа повезивали и успостављали друштвене односе и везе. Протестантска традиција суочавања појединца са Богом, без посредника оличеног у свештенику као у католичанству и православљу, у

[980] Езра Стајлс (*Ezra Stiles, 1727-1795*), академски радник, наставник и едукатор, свештеник, теолог. Био је седми по реду председник колеџа Јејл (1778-1795). Један је од оснивача Браун универзитета. https://en.wikipedia.org/wiki/Ezra_Stiles, страници приступљено 17. јануара 2018. године.
[981] Thornton, John Vintage (ed.), *The Pulpit of the American Revolution*, Boston, Gould and Lincoln, 1860, reprinted by Bibliobazar, 2009, p. xix.
[982] Овакве праксе су доследно искорењиване јер у новоенглеским насеобинама није толерисано неженство нити самотњачки живот.
[983] Гордана Бекчић Пјешчић, op.cit., стр. 83.

комбинацији са малим насеобинама, била је генератор развоја најпре интимног, унутрашњег дијалога, а затим и јавног, политичког говора у религијском дискурсу. Тај говор омогућила је сама суштина Лутерове реформације, „која је олтар заменила проповедаоницом... Оног тренутка када је сакрални простор олтара избачен напоље, када је олтарско место оспољено, отворено и окренуто према верницима, свакодневни живот ушао је на мала врата у религијску праксу. Када су свештеници почели да се на народном језику директно обраћају пастви и да им преносе реч Божију, отворила се могућност да проповедаоница постане инструмент политичког говора. Управо то се и догодило са пуританцима. Проповедници су постали учитељи живота, а место одакле су говорили постало је политичка говорница“[984], јер је „протестантизам заменио олтар предикаоницом, мису Библијом, свештеник је уступио место проповеднику, а јеванђеље је било проповедано.“[985]

Ова пракса развијана је током читавог колонијалног периода, али се кулминација политичког ангажмана протестантских свештеника догодила током предреволуционарног периода, када буја покрет Великог буђења. Изборне беседе, од којих је једна од најзначајнијих управо у претходном одељку цитирана беседа Џонатана Мејхјуа, представљане су два пута годишње[986], али су поред тога биле штампане, дистрибуиране и читане. Теме изборних беседа биле су сви актуелни друштвено-политички догађаји и проблеми. Структура изборних беседа била је таква да је свештеник „подучавао народ, разматрао и просуђивао пред њима и са њима, апеловао на њих; у таквој посебној позицији и односу, народ је добијао место просудитеља. Верници су током излагања заправо били позивани да доносе одуке и креирају мишљење на основу изнетих ставова; да образлажу и дискутују; на тај начин, с обзиром да су конфликти у цркви у обзир више узимали државу но доктрину — пуританци, а нарочито становици Нове Енглеске, били су од самог почетка, образовани у контексту бриге за елементарне принципе.Тако је било могуће да и гувернер Хачинсон примети да су људи у Новој Енглеској заузимали стране по питању чисто спекулативних аспеката владе, када ништа у пракси није давало темеља

[984] Ibid.
[985] John Vintage Thornton, op. cit., p. xxvii.
[986] Први пут последње среде у месецу мају када су на дужност ступали нови органи власти (општи суд и изабрани саветници), док је друга прилика била недуго затим, а поводом промоције официра или њиховог реизбора.

за оснивање политичких партија.“[987] Паства је учена да размишља, да разматра горуће политичке теме, па је процес критичког мишљења био близак сваком члану заједнице: „Доживели смо да видимо доба у којем је британска слобода на издисају — када је она занемарена и спремна да се уруши због форме владе која више није слава и снага енглеске нације.“[988] Ако се овим примерима[989] дода чињеница да су Блекстонови коментари[990] енглеског обичајног права били најчитанија и најмасовније штампана књига у колонијалној Америци, поред других бројих, претежно правничких књига, јасно је да комбинација правног образовања и верско-спиритуалног критичког разумевања правно-политичких појмова којем је колонисте васпитавала протестантска предикаоница била онај темељ на којем је изграђена „револуција у главама људи“[991], о којој говори Џон Адамс, а која није била ништа друго до способност за критичко мишљење.

7.2.3. Религијски дискурс правно-политичких докумената

„Предуслови америчке револуције који вуку корен из сфере теолошког су идеја мисије о изградњи Новог света, одвајање државе од цркве и демократизација друштва. Протестанстка култура је створила нов однос између цркве и државе, који се заснивао на *секуларизацији политичког ауторитета*.“[992] Религијски мотиви у јавном говору америчке политике уочавају се као историјски континуитет. Од Џорџа Вашингтона као првог, па све

---

[987] Ibid.

[988] „Government Corrupted by Vice, and recovered by Righteousness “, A Sermon Preached Before the Honorable Congress of the Colony of the Massachusetts Bay, by Samuel Langdon, D.D, 1775, http://www.belcherfoundation.org/government_corrupted.htm , страници приступљено 21. јануара 2018. године.

[989] „An Appeal to the Public for Religious Liberty Against the Oppressions of the Present Day“, by Isaac Backus (1773), http://classicliberal.tripod.com/misc/appeal.html, страници приступљено 19. јануара 2018. године, „A Discourse on the good news from a far Country“ , By Charles Chauncey, D.D, 1766; „Of Civil Government“, A Sermon Preached by Thomas Hutchinson, 1770; A Discourse Preached by William Gordon, 1774; „Government Corrupted by Vice, and recovered by Righteousness“, A Sermon Preached Before the Honorable Congress of the Colony of the Massachusetts Bay, by Samuel Langdon, D.D, 1775; A Sermon Preached the Honorable Council… by Samuel West, A.M., Boston, 1776; Све у: John Vintage Thornton, (ed.), *The Pulpit of the American Revolution*.

[990] Сер Вилијам Блекстоун (*Sir William Blackstone, 1723 – 1780*), енглески правник у 18. веку, један од највећих правних умова у историји Енглеске. Најпознатије дело су Коментари закона Енглеске (*Commentaries on the Laws of England, 1765).*

[991] У писму Хезикији Најлсу Адамс ће синтетички прецизно и можда најбоље описати оно што се догодило током преревлуционарног периода а што је кулминирало Ратом за независност: „На шта мислимо када кажемо револуција? На рат? Он није био део револуције: био је само њен ефекат и последица. Револуција се догодила у главама људи и извршена је између 1760 и 1775. године, током петнаест година које су претходиле проливеној крви на Лексингтону“, From John Adams to Hezekiah Niles, 13th February 1818 https://founders.archives.gov/documents/Adams/99-02-02-6854, страници приступљено 21. јануара 2018. године

[992] Alan Pendleton Grimes, *American Political Thought*, Michigan State University, Dryden Press, Hinsdale Illinois, 1983, p. 5.

до Доналда Трампа као актуелног шефа државе[993], запажа се извесна религијска реторика која има одређене карактеристике. Иако утемељена на хришћанским основама, религијска потка америчке политичке културе не припада ниједној верској конфесији, већ представља особен облик америчке грађанске религије[994], која се овде прихвата као релевантан оквир у поступку тумачења.

Централни мотив те религије је Бог, који нема конкретна обележја ниједног секционалног божанства, али истовремено није појам без значењског потенцијала. Његова херменаутичка пуноћа почива на већ елаборираном митолошком конструкту америчке политичке културе, а нарочито на идеји посебне улоге САД у свету коју им је Бог наменио, која као идејно-сакрални наратив постоји од првих пуританских досељеника. У питању је грађанска религија која даје ауру светости Сједињеним Државама, њиховим институцијама, историји и судбини у свету. На тој матрици креирани су и кључни документи, инаугурални и опроштајни говори америчких председника, као и бројне посланице и обраћања поводом важних националних празника и датума (Стање нације, честитке за Дан захвалности, Дан сећања или Дан одличја[995], Дан ветерана[996], Дан независности и друге прилике), а у којима постоје елементи ритуала. Трансцедентална контекстуализација јавних говора америчких председника имплицира једну помало скривену чињеницу, а која гласи да се обавезе америчког предеседника не односе само на грађане САД, већ и на Бога. Ово је стога што у америчкој политичкој теорији суверенитет почива, наравно, у грађанима, али имплицитно, а често и експлицитно, апсолутни суверенитет приписује се Богу, што се запажа у јавном говору високих доносилаца одлука, али и у другим артефактима.[997] Важмно је напоменути да је јавни простор

[993] https://www.lifesitenews.com/news/trump-mentions-god-8-times-in-thanksgiving-address.-obama-refused-to-mentio , страници приступљено 20. јануара 2018. године.

[994] Појам и теорију о америчкој грађанској религији креирао је Роберт Н. Бела 1967. године у есеју Civil Religion in America http://www.robertbellah.com/articles_5.htm, страници приступљено 8. октобра 2016. године.

[995] Дан сећања или Дан одличја је национални дан када се обележава сећање на све борце који су дали живот у одбрани САД. Празник се обележава последњег понедељка у мају месецу.

[996] Национални празник којим се 11. новембра сваке године одаје почаст ратним ветеранима војске САД.

[997] На овој премиси засновано је и значење званичног националног мотоа САД (*In God We Trust),* као и кованица о Богу у Заклетви застави (*Pledge to the Flag*): *I pledge allegiance to the Flag of the United States of America, and to the Republic for which it stands, one Nation under God, indivisible, with liberty and justice for all*." У овај копрус спадају и раније дефинисана два натписа на на Великом печату (*Annuit cœptis)* који преводимо са „Бог ће подржати наша настојања", као и *Novus ordo seclorum* који разумемо као *Нови поредак света*.

америчке политике сакрализован, пре свега, захваљујући томе што је у два фундаментална документа смештена трансцедентална инстанца.

Томас Џеферсон аргументе и елаборације у Декларацији темељи на постојању више промисли и присуству Бога, којег помиње четири пута и то на кључним местима: у прве две реченице на почетку и на самом крају текста. У првој реченици каже се да један народ „међу силама овог света заузме посебно и равноправно место које му дају закони природе и бога те природе.“[998] Затим следи кључна тврдња текста да „ми сматрамо очигледним истинама да су сви људи створени једнаки, да их је њихов Творац обдарио неотуђивим правима“[999]. У последњем параграфу текста стоји: „Према томе, ми представници Сједињених Држава окупљени на општем Конгресу, позивајући се на врховног судију света да буде сведок праведности наших намера, а у име и по овлашћењу добрих народа ових колонија...“[1000], да би се текст затворио реченицом у којој се каже „и са чврстим уверењем у заштиту божанског провиђења, ми се заветујемо својим животима, својом срећом и својом светом чашћу да ћемо подржати ову декларацију.“[1001] Док уводна два помињања Бога описују дато стање које легитимише акт побуне која је, према таквој позицији колониста у односу на Божју промисао, апсолутно легитимна, јер је одобрава воља врховног бића, два завршна помињања дају перспективу будућег времена у којем ће Бог посматрати оно што Сједињене Америчке Државе раде, а то онда носи капацитет божанске мисије. Завршне тврдње које затварају Декларацију својеврстан су документ овлашћење који оправдава све будуће поступке политичког врха земље. Људску акцију, дакле, легитимише божанска промисао која налаже поступање у складу са промишљу самом. Декларација је заправо транспонована божанска порука која обавезује на поступање у складу са њеним садржајем. Постојање двоструке перспективе, божанске на почетку и људске на крају, носи у себи, не само читав корпус колонијалног духовног наслеђа, већ додатно јача наратив о посебности САД, која комуницира као један од стубова америчке јавне дипломатије на плану унутрашње, а посебно на плану спољне политике. Посебност се огледа у идеји божјег послања и мисије и „са чврстим уверењем у

[998] Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, op.cit., str. 3.
[999] Ibid.
[1000] Ibid.
[1001] Ibid.

заштиту божанског провиђења“[1002], а што можемо да пратимо у историјском пресеку у поменутим говорима америчких шефова држава.[1003]

Са друге стране, федерални устав нигде експлицитно не помиње Бога, нити се народи САД као аутори документа било где у његовим одредбама позивају на божанску промисао. Учињено је нешто сасвим друго. Првим амандманом којим се каже да „Конгрес не може доносити никакав закон о установљавању државне религије, као ни закон који забрањује слободно исповедање вере“[1004] заштићена је верска слобода и дефинисано право на слободно практиковање религије, без улажења у партикуларне религијске праксе. Ослобођен је простор за испољавање грађанске свести, акције и воље, неометане у својој приватној сфери од институција власти[1005] и, макар уставно-правно, верских учења. Далеко значајније је, пак, то што је „првим амандманом федерална држава учвршћена као једини носилац политичке моћи на територији САД... Државе чланице и даље су могле да уређују верска питања унутар својих граница (јурисдикције). Али постојала је правна зачкољица: ако би се оглушиле о први амандман, њихово законодавство би морало да одступи у корист супремације Устава САД. Тако је суштински очуван опстанак јединог неподељеног суверенитета на територији државе-федералне државе“[1006], а он је обезбеђен проглашењем федералног Устава за врховни закон земље. Таквом карактеризацијом извршена је сакрализација уставног документа, капсулиран је његов ауторитет и неупитност.

Постоји међутим, још нешто значајније. У оба документа на кључним местима уочена је употреба појма врховни.[1007] Бог је у Декларацији *врховни судија света*, а Устав

[1002] Ibid.

[1003] Џеферсонов, на пример, други инаугурални говор садржи следећу реченицу: „Биће ми такође потребна и благонаклоност Онога у чијим смо рукама, који је водио наше очеве, баш као што је водио Израиљ из њихове домовине у земљу пуну обиља и удобног живота. Европа је Египат. Америка обећана земља. Бог је водио свој народ како би успоставио нови друштвени поредак који ће бити светло свим народима.” http://www.history.org/almanack/life/politics/tjinaug2.cfm, страници приступљено 21. јануара 2018. године. Инаугурални говор Џона Фицџералда Кенедија садржи завршну реченицу која експлицитно упућује на специфичну позицију САД код Бога: „Коначно, без обзира да ли сте грађани Америке или грађани света, захтевајте од нас исте оне високе стандарде снаге и жртве које ми тражимо од вас. Са савешћу као једином сигурном наградом, са историјом као коначним судијом наших дела, кренимо нарпед и водимо земљу коју волимо, молећи Га за благослов и помоћ, али са пуном свешћу да Божји посао на земљи мора бити наш сопствени..“ https://www.jfklibrary.org/Research/Research-Aids/ Ready-Reference/ JFK-Quotations/Inaugural-Address.aspx, страници приступљено 21. јануара 2018. године.

[1004] Устав САД, Повеља о правима, 1. амандман. Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 172.

[1005] Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 123 –147.

[1006] op. cit., стр. 143.

[1007] *Supreme Judge of the world* и *Supreme law of the land*.

је *врховни закон земље*. Унутрашња компатибилност појмова судија и закон у наведеним изразима говори о дубљој вези два документа, која упућује на закључак да је спровођење врховног закона на земљи, односно, на територији САД, природна последица воље врховног судије света, јер је он, као судија, дакле, по логици и природи своје судијске улоге неко ко се стара о правилном и прецизном спровођењу закона. Тако је позиција потписника Декларације, као оних који спроводе божју промисао, за последицу имала стварање Устава као једне од активности у процесу остварења божје воље. Пошто је он (Устав) део остварења Божје промисли, онда сакралност његовог садржаја, па тиме и његова позиција врховног закона земље, природно проистиче из воље народа као аутора уставног документа. Народи САД су на тај начин канал кроз који се успоставља уставно-правна легитимација Божје промисли, а што ће у у свим будућим тумачењима Устава САД бити премиса од које се полази. Унутрашња сакрални континуитет који се уочава осигурава на тај начин легитимитет свих могућих тумачења уставних одредби у сваком појединачном случају, чак и када се одлуке дијаметрално разликују од корпуса прокламовнаих америчких вредности и идеја Декларације. Све идејне и идеолошке разлике и расцепи између Декларације и Устава тако у дубљем смислу јесу ништаве јер их надмашује сакрални континуум и сакрални капацитет који се у њима уочава.

7.2.4. Верски покрети као политички покрети

Протестантизам поседује дубоку есхатолошку компоненту која почива на принципу самопроцене појединца у односу на претпостављену божанску парадигму[1008], којом верник увек изнова проверава свој напор у савладавању своје грешности и достизања спасења од проклетства Адамовог пада. Истовремено, будући веома социјалан, односно окренут ка заједници и бићу заједнице као суштински политичке форме, протестантизам у свим својим формама подразумева и непосредне импликације својих учења на шири друштвени оквир. Полазимо од премисе да су верски покрети у САД проблематизовали политичка питања у спиритуалном, духовном контексту. Сматрамо да се у темељу многих друштвено-политичких феномена налазе верска убеђења, о чему говори управо изнето тумачење о религијском дускурсу Декларације и Устава.

[1008] William Dean, *American Spiritual Culture (The Invention of Jazz, Football and the Movies),* The Continuum International Publishing Group INC, New York, 2002, p. 11.

Протестантска вера континуирано расправља питања морала, одговорности, кривице, греха и могућих начина искупљења. Иако све протестантске деноминације садрже ову компоненту, појава масовног преиспитивања и самопроцене јесте америчка посебност, оличена у појави ревивалистичких[1009] таласа, што говори у прилог тврдњи да је северноамеричко грађанско друштво било индикативно повезано са разним хришћанским покретима[1010], а што потврђује јачање бројних верских учења, од којих је најзначајнији био покрет Великог буђења. Његова три таласа, од средине 18. до краја 19. века представљају спиритуални оквир унутар којег се одиграва целокупна америчка историја, од успостављања државе до краја 19. века.[1011]

Велико буђење представља широки талас проповедништва које је доносило нову, личнију форму вере, окренуту појединцу и његовом односу са Богом, суочавање са сопственом грешношћу и несавршеношћу. За Буђење су карактеристична масовна проповедања пред великим бројем људи, врло често на отвореном или у неформалним просторима. Прво Велико буђење деловало је у 13 првобитних колонија и претходило је Рату за независност. Док је већ поменута изборна беседа Нове Енглеске јачала критичку мисао међу пуританским верницима унутар званичне конгрегације, дотле је Велико буђење било масовни, алтернативни[1012] покрет преобраћења за оне који су били изван легитимних социјалних група. Излазак из формалног у отворени простор омогућио је проповедницима[1013] да јавно преносе реч Божју многим обесправљенима, првенствено женама, црним робовима и сиромашнима. Проповедане су идеје о сопственој моралности

[1009] Ревивализам представља појаву повећаног интереса за духовну обнову, јачање црквене заједнице и/или приступање истој. Карактеристичан је за протестантизам, типичан за презбитеријанце, конгрегационалисте, а нарочито за баптисте и методисте. Он се разуме као обнова саме цркве, односно, црквене заједнице кроз дубок, виталан однос са Богом након периода моралног пада. Представља посебан феномен религиозног живота протестантских цркава и секти првенствено у САД. Током 18. и 19. века у колонијама а потом у САД дешава се неколико таласа Буђења (око година 1727, 1792, 1830, 1857. и 1882.). У први план у ревивализму долазе верска етика, емоције и харизма. http://archontis.ru/r/_Revivalizm.html и https://en.wikipedia.org/wiki/Christian_revival#American_colonies , страници приступљено 27. јануара 2018. године.

[1010] Сејмур Мартин Липсет, Џејсон М. Ларкин, *Демократски век*, стр. 452.

[1011] Прво Буђење одвија се у периоду између 1730. и 1755. године, друго између 1790. и 1840. године, док је треће смештено у период од 1855. до 1900. године. Четврто Велико буђење није званично прихваћено од свих историчара као верски талас али има аутора који сматрају да се може уочити у 20. веку. Смештено је за неке у период после Другог светског рата, док за неке у период између 60-тих и 70-тих година 20. века.

[1012] Буђење је засновано на пракси ватреног есхатолошког проповедања и ритуалу јавног преобраћања посрнулих верника, постављало је питање личне моралности, духовне кривице, личног искупљења, интроспективног поступка самопроцене.

[1013] Џонатан Едвардс (*Jonathan Edwards, 1703-1758*) и Џорџ Вајфилд (*George Whitefield, 1714-1770*), су најзначајнији представници Првог буђења.

и греху, што је посредно довело до промишљања и преиспитивања моралности одређених форми понашања према тим истим маргинализованим групама. Постављало се питање сагласја човековог понашања са Божјом промишљу, што је иницирало појаву првих хуманитарно-социјалних покрета, међу којима су иницијативе и покрети за права сиромашних, женска права, права робова, права особа са менталним сметњама, затвореника и осталих маргинализованих група, иницијативе за развој јавног образовања, филантропије и слично. Интеграција маргинализованих група кроз религију вршила је унутрашњу трансформацију колонијалног друштва у освит Револуције, јачајући грађанске елементе и грађански активизам. Овакав начин размишљања представљао је ризик за званичне структуре моћи, и идеје првог Великог буђења биле су неприхватљиве за клерикалне кругове Нове Енглеске.[1014] Субверзивност првог Буђења почива на чињеници да је на посредан начин извршило утицај на развој критичког мишљења у америчким колонијама. Суочење са сопственим недостацима и самопроцена доводили су до промишљања истих категорија на ширем друштвеном плану, стварајући простор за јачање грађанског друштва и критичког сагледавања друштвених аномалија, што је нужан предуслов сваке политичке акције. У исто време, међутим, евангелистички покрети започети првим Великим буђењем омогућили су јачање антиинтелектуалних тенденција у америчком друштву[1015], што је била цена која се морала платити за оснаживање демократских и хуманитарних тенденција.

Друго Велико буђење[1016] траје током прве половине 19. века и прати период Младе републике. За разлику од Првог, друго је Буђење поред Североистока, снажно захватило и Средњи Запад, што је резултирало јачањем и ширењем протестантске религиозности у гранична подручја Запада, на којем је требало успоставити цркве, школе и остале институције, а „задатак евангелиста није био само да преобрате појединце већ и да подстакну заједнице на успостављање и преображавање институција (од верника и неверника који су скитали по градовима и варошицама Запада требало је створити

[1014] Како наводи Роберт Бела, „Американци Источне и Североисточне Америке заправо су створили индустријску Америку а англосаксонски протестанти створили јеванђеље богатства и идела успеха. Све до 1900. године из те групе је потицало 90 одсто веома богатих људи.“ Види у Роберт Бела, op. cit., стр. 110.
[1015] Проповедници Првог буђења су устали против доминације образовања и учености које се по њима, на нововенглеским колеџима (Харварду пре свега), јаче неговало него религијска догма и пракса. Едвардс и Вајтфилд су чак предлагали и спаљивање одређених књига.
[1016] Главни представник је Чарлс Грандисон Фини (*Charles Grandison Finney, 1792-1875*).

заједницу која ће бити у стању да обавља свакодневне друштвене функције).“[1017] Тако су „презбитеријанске, конгрегационалистичке, методистичке и баптистичке цркве слале своје проповеднике који су организовали логорске скупове и држали проповеди под ведрим небом, са циљем да подуче пионире Библији и морално узорном животу“[1018], пружајући подршку социјалној интеграцији и кохезији западних насељеника у оквире друштвено прихватљивог понашања. Друго буђење и његови представници проповедају веру двоструког рођења, физичког и духовног, што је резултирало масовним приступањима цркви и преобраћењу. Идеја о новом, духовном рођењу, како света тако и појединца, постојала је већ у заметку колонијалног насељавања, прераставши у митошлошки конструкт изабраног народа, настављајући да се еволутивно развија у свим покретима, те је и само Велико буђење у себи задржало идеју да ће „управо ту, у пустињи новог света, Бог највероватније почети да ствара свој нови рај и нову земљу.“[1019] Ширење ове идеје снажно је утицало на досељенике западних територија, међу којима се развила особена форма патриотизма границе, што јесте најбољи пример „стапања етничког идентитета са специфичним релогиозним усмерењем“[1020] које је типично за Сједињене Државе. „Презбитеријанци, баптисти и методисти који су заједно са пионирима ишли на Запад, заговарали су један прост облик религије, прилагођен интелектуалном нивоу пионирских заједница. Они су у својим проповедима истицали углавном емоционално искуство преобраћања и строге норме личног морала.“[1021] Западни патриотизам и разумевање америчких интереса утицаће на друштвено-политичке догађаје у 19. веку, међу којима је, на пример, снажна подршка западних фармера рату са Мексиком као и залагање за рат против америчког Југа, што може изгледати као део ширег корпуса регресивних форми понашања одевених у рухо божанске промисли, што је пракса на супротном крају спектра од критичког мишљења. Тако је „друго Велико буђење које је почело 90-тих година 18. века било у суштини граничарско питање, које су спровели путујући евангелисти, који су често држали гигантске скупове у камповима.“[1022] У исто време, интегративни фактор

[1017] Бела, Роберт, Н., *Погажен завет: америчка грађанска религија у доба искушења*, стр.77.
[1018] Драгана Машовић, op.cit., стр. 196.
[1019] Роберт Бела, op. cit., стр. 37.
[1020] Изворно у: A.D.Smirth, The Ethnic Origin of Nations, Oxford, 1986, pp 105-125. Види у: Јан Асман, *Култура памћења: писмо, сећање и политички идентитет у раним високим културама*, стр. 167.
[1021] Паркс, op.cit., стр. 278.
[1022] „Први, који је постао прототип за многе друге, одржан је 1801. у Кејн Рицу, близу Лексинктона, у Кентакију“. Види у: Пол Џонсон, *Историја америчког народа*, стр. 273.

ревивализма утицао је на интензивно успостављање политичких институција, ширење демократских тенденција и социјалну кохезију, јер је на делу био процес „преношења сакралности са традиционалних религијских конфесија на политичку димензију.“[1023] Религијска матрица Буђења унела је у политички језик библијске елементе и то је, поред римског[1024] други симболички круг на којем се изграђује сценографија америчког мита. Веровање да је Бог поверио задатак САД учвршћивао се и ширио кроз председничке говоре, верске проповеди, приповедање историје, књижевност, школско образовање, постајући темељни и трајни мит америчке грађанске религије[1025], која је јачала интегративне елементе унутар федералних граница.

Док је прва половина века била период јачања религиозности, чему у прилог говори појава бројних секти проистеклих из таласа Великог буђења[1026], током друге половине 19. века, а нарочито након Грађанског рата, религијска учења постају дискурс унутар којег се развијају бројна социо-реформаторска учења. Раст индустријске производње и крупног капитала, у комбинацији са све већим социо-економским раслојавањем друштва утицаће на појаву захтева за реинжињерингом америчког друштвено-политичког система од стране значајних религијских лидера. Веровање у врлине економског индивидуализма било је ослабљено успоном крупног капитала[1027], иако су протестанти листом до тада ипак веровали да је економски систем праведан, а сиромаштво последица личне одговорности и лењости, што је раније поменуто, када је било речи о праву на профит и односу протестантских проповедника према питању иметка и његовог укрупњавања. Проповедници друштвеног јеванђеља[1028] отворено говоре против успостављеног економског система, оснивајући разне форме асоцијација, као што су Евангелистички савез, Братство краљевства или Федерални савез цркава, а у циљу решавања социјалних проблема. Уочавање контроверзе унутар економско-политичког

[1023] Емилио Ђентиле, *Религије политике*, стр 73.
[1024] Велики печат, Капитол.
[1025] Емилио Ђентиле, op.cit., стр. 75.
[1026] Најјача конгрегација свакако су мормони. Ту су и секта дрхтаваца, рапита, Адвентисти седмог дана, Друштво Амана и бројне друге секте.
[1027] Паркс, op. cit., стр. 486.
[1028] Друштвено јеванђеље (*Social Gospel*) је покрет који примењује хришћанску етику на социјалне појаве и проблеме, нарочито на питања социјалне правде као што су економска неједнакост, сиромаштво, алкохолизам, криминал, расна тензија, живот у нехигијенским насељима, нездрава околина, дечији рад, неадекватни синдикати, сиромашне школе и опасност од рата. Најзначајнији представници су Ричард Т. Ели, Џосаја Стронг, Вашингтон Глејден и Волтер Раушенбух.

система уочава и америчка католичка црква са кардиналом Гибонсом[1029] на челу, која ће се залагати за друштвену реформу, право на рад и оснивање синдиката.

7.2.5. Закључна разматрања

Америчка грађанска религија настала је као исход религиозног, идеолошког и политичког синкретизма[1030] који као процес траје од настанка првих насеобина. Протестантска учења исходиште су америчког вредносног система, чему су значајан допринос током 19. века дали таласи евангелистичког ревивализма током 19. века, који су паралелно утицали на личност и на друштвене групе. Секуларна држава успостављена је на вери у Бога, али без званичне религије, што је осигурало простор за испољавање грађанске слободне мисли, као и простор за заузимање критичког става, преузимање иницијативе и индивидуалне акције. Сакрални карактер политичког система осигуран је кроз позиционирање трасцеденталне инстанце у фундаменталним правно-политичким документима. Унутрашњи континуитет сакралности од Декларације до Устава осигурао је не само позицију америчких светих рукописа, већ и политичко-правних и правосудних одлука које су у целокупном распону историјског времена производ тумачења ових докумената. Однос који је успостављен између Бога, Очева оснивача као потписника Декларације, и народа САД као доносилаца Устава, јесте дијалектичко чвориште сакралности америчког политичког система, а уочени унутрашњи континуитет потире идеју о идејно-идеолошком несагласју Декларације независности и Устава САД.

7.3. Контраверзе религијских учења

7.3.1. Парохијалност и провинцијализам америчког друштва

Показано је у досадашњим поглављима да је прихваћен Токвилов став да је карактер „америчке цивилизације производ два савршено оделита елемента религиозног и слободарског духа“[1031], при чему је указано на утицај религије у процесу осмаживања

[1029] Кардинал Џејмс Гибонс (*James Gibbons, 1834 -1921*), амерички католички прелат. Апостолски викар Северне Каролине (1868-1872.), бискуп Ричмонда (1872-1877.) и девети надбискуп Балтимора (1877-1921.). Произведен у кардинала 1886. године. Извршио је утицај на папу Лава 13-ог да да свој благослов оснивању радничких синдиката.
[1030] Емилио Ђентиле, op. cit., стр.70.
[1031] Токвил, *Демократија у Америци*, стр. 42.

слободарских тенденција. Тај исти религиозни дух оснаживао је, међутим, провинцијалне и парохијалне елементе који су у приличној мери заслужни за постојање имиџа САД као друштва са мањком културе. Овај привидни парадокс у ствари је логична последица јединствености америчког друштва и разуме се као део америчке контроверзе, што је општа премиса овог истраживања. Провинцијално-парохијалне карактеристике својеврсна су америчка варијанта филозофије паланке[1032] која у себи садржи и обећање света и и отпора према њему, а што је последица антиинтелектуалних тенденција које постоје од зачетка првих колонија[1033], у комбинацији са визијом Новог света и апсолутне слободе. Унутар верског наратива уочава се контроверза у капацитету религије да подстиче прогресивне елементе, на шта је већ указано[1034], а што пружа легитимацију неким регресивним тенденцијама, политичким групама и иницијатива попут Кју клукс клана, Партији незналица, антимасонском покрету, радикалним социјалним екпериментима и потискивању интелектуализма зарад јачања верског образовања, јер је „наш душманин управо општа умртвљеност, како главе тако и срца, недостатак виталности људи која је резултат нашег порока; и зато се јављају страх, празноверје, дволичност, прогони и ропство свих врста.“[1035]

Прихвата се Хофстадерова теза да су пуритански свештеници били прва интелектуална елита колонијалног доба која је „ширила просвећеност као и религију, неговала науку баш као и теологију и обезбедила моделе личне посвећености за становнике малецних села у којима се такви модели по свему судећи другачије не би

[1032] На примеру једне од Константиновићевих опсерацација може се уочити да је америчка варијанта филозофије паланке сложенија од оне коју он нуди, управо из разлога дијалектичке контроверзе америчког бића: „У свету паланке, важније је добро се држати устаљеног обичаја него бити личност. Све што је претежно лично, индивидуално (ма у ком правцу), непожељно је пре свега зато што је обећање *света* као чисте негације паланке, дакле обећање стилске поливаленције, а ова поливаленција је, за паланачки дух, чисто отелотворење какофоније, музика самог пакла.“ Радомир Константиновић, *Филозофија паланке*, Нови Београд, Откровење, 2006. година, стр. 7.

[1033] Параноидни стил америчке политике који Ричард Хофстадер разматра у истоименој студији зачет је, сматра се, на ономе што је Котон Матер називао *креолском дегенарацијом*, а која се огледала у настојању пуританских насељеника да конзервирају културне матрице које су понели из матичне земаље. Суревњивост и нетрпељивост ка промени и новим праксама однеговале су извесни културолошки конзервативизам који представља својеврстан парадокс у земљи отворених могућности. Појмови као што су ново, новина или новитет имали су пежоративно значење у пуританским насеобинама, будећи анксизоност, што је опет известан парадокс, када се зна да је пуритански Североисток колевка Америчке револуције и индустријског развоја.

[1034] Када је у другом првом поглављу било речи о колонијалном наслеђу (одељак Протестантска идеја уговора: идеолошка платформа политичке културе).

[1035] Хенри Дејвид Торо, *О дужности грађанина да буде непослушан и други есеји,* стр. 55.

видели.“[1036] Прихвата се такође и његов став о антиинтелектуалној улози америчких верских учења, која проистиче из чињенице да је првим амандманом Устава осујећена доминација неке одређене верске конфесије. Још значајније је то да су америчке цркве биле заправо доборовољне организације, где се припадност није подразумевала нити је била обавезујућа, о чему говори и податак да је 1790. године у САД скоро 90 одсто становништва било ван цркве (*unchurched*)[1037], односно, није било активно у црквеном животу заједнице. Оваква ситуација, уз интензивно насељавање, ширење територије, стварање великог броја насеља, успостављање великог броја индивидуалних фарми, урбанизацију, прилив досељеника различитих конфесија, а све то уз далеко спорији раст броја свештених лица, проузроковала је специфичну позицију верских секти. Оне су се бориле (нарочито евангелистичке), за сваку појединачну душу и њено спасење, што је додатно снажило и овако есхатолошки напрегнуте ревивалистичке тенденције. Са друге стране, у позицији конкуренције и равноправног положаја свих верских учења, постојала је тежња секти да се у извесној мери прилагођавају потенцијалним члановима своје конгрегације које је требало привући себи, па тако и њиховим интелектуалним капацитетима и потребама.

Инклинација америчког друштва ка антиинтелектуализму и суревњивост према производима духа и образовања, елаборирана већ у другом поглављу, последица је неколико фактора. Пре свега, у питању је друштво састављено од дошљака различитог етничко-конфесионалног порекла. Парадигма искорењености и неприпадања типична је за сваког америчког грађанина, будући да је „заједничко искуство свих Американаца које деле... сећање на премештање (пресељење, прим. аутроке) од некуда.“[1038] Осећање искорењености наметало је потребу прилагођавања. Процес адаптације у извесном је смислу увек незавршен, тако да је сасвим на месту питање да ли ће појединачне етничке групе икада бити у стању да се споје са ширим наративом[1039], јер „слике различитости су се укорениле у хијерархији етницитета, расе и националности... ово је очигледно у сукобу са прокалмовањем америчких вредности и индивидуализма, а који је утемељен на

[1036] Види у: Richard Hofstadter, *Anti-Intellectualism in American Life*, p. 61.
[1037] Richard Hofstadter, op. cit., p. 82.
[1038] Види у: William Dean, *American Spiritual Culture, p. 47*, изворно у Higham, John, *Send These to Me; Jews and Other Immigrants in Urban America* (Baltimore and London, Johns Hopkins University Press, 1984), p. 4.
[1039] Ronald Takaki, *A Different Mirror: A History of Multicultural America*, Boston, Little Brown, 1993, pp. 6-7.

једнаким могућностима и правима.“[1040] Не сме се, такође, заборавити ни чињеница да је највећем броју досељеника као један од главних мотива насељавања био управо „бег од цивилизације у Аркадију, из Европе у природу, овековечен у понављаним бежањима од Истока ка Западу, из сређеног света према граници“[1041], што додатно имплицира да је извесни натурални примитивизам културолошки хоризонт извесног дела становништва, током 19. века нарочито међу пионирима на Западу. Насељавање Запада и стално померање границе током друге половине вела довело је до свеопштег пада образовања међу становништвом[1042], уз акутни недостатак цркава и школа за становнике удаљених, изолованих имања и фарми[1043]. Компатибилност осећања искорењености и протестантске догме, а нарочито пуританске идеје о предестинацији, створила је погодно тле да се у условима граничних ситуација живота прибегне ужем оквиру мишљења него што би то у другим условима било за очекивати. Стање егзистенцијалне стрепње, у којем нема стабилних тачака ослонца, омогућава ширење разних облика верског ревивализма, који апелује на душу, моралну чистоту и питање човековог спасења. У атмосфери верског препорода „пошто су без претресања усвојили главне догме хришћанске вере, Американци су принуђени да исто тако прихвате и велик број моралних истина које из њих произлазе и од њих зависе. То у уске границе затвара индивидуалне анализе и изузима од ње више најважнијих људских схватања.“[1044]

Транспоноване на еконсомске односе, антиинтелектуалне тенденције подржале су стицање и профит као главне животне циљеве, што корепсондира са Токвиловом опсеравцијом о дијалектичкој вези између демократије и трговине као природних савезника, али и са источноенглеским верским наративом о богоугодности стицања и иметка која је раније у раду поменута. Тако је антиинтелектуализам 19. века кроз верски наратив у значајној мери стишавао „напетост између идеје о подизању града на гори и грозничаве потребе за стицањем што већег имања“[1045], што наводи на закључак да је тврдња „ако су еванђелизам и примитивизам посадили антиинтелктуализам у америчку

[1040] Desmond S. King, *The Liberty of Strangers: Making the American1 Nation*, p. 37.
[1041] Richard Hofstadter, op.cit., 49.
[1042] При чему се не сме заборавити да су жене искључене из друштвено-политичког живота и образовања.
[1043] Федерална влада је системски успостављала институиције и јавне школе на новим територијама, али је структура западних пољопривредних држава утицала на велику удаљеност фарми и поседа од градских центара, што је утицало на изузетно низак ниво образовања.
[1044] Токвил, op. cit., стр. 381.
[1045]Роберт Н. Бела, *Погажен завет: америчка грађанска религија у доба искушења*, стр. 106.

свест, корпоративно друштво је осигурало да ће остати у првом плану америчког мишљења“[1046] у потпуности тачна.

7.3.2. Религијска аргументација робовласничких односа

Најконтроверзнија улога религијског наратива током 19. века била је подршка и одбрана ропства. Некомпатибилност робовласништва са идејама и вредностима Републике генерисала је унутрашњу напетост јужњачког друштва[1047] која се није могла превладати искључиво рационалним аргументима. Уколико се прихвати изнета елаборација о унутрашњем континуитету који је уочен између Декларације и Устава[1048], онда је јасно да је духовно оправдање ропства било политичка и социолошка нужност, како би се друштвени поредак заштитио. У том процесу јужњачка елита је у клерикалним круговима имала значајног савезника. Бројна свештена лица су, у покушају налажења спиритуалне легитимације ропства, тврдила да је неједнакост и, консеквентно, подређеност инфериорних супериорнима основни закон људске егзистенције који потиче из Светог писма, те да је тако и хијерархија међу људима део божанског уређења света.[1049] Док је Велико буђење на Северу, Истоку и Западу, и поред управо елаборираних назадних аспеката, јачало демократске и социо-хуманитарне тенденције, јужњачке деноминације су кроз проповеди, медијску кампању и штампање књига у одбрану ропства створиле платформу за спиритуалну конзервацију постојећих економско-политичких односа, те тако допринеле укупном заоштравању односа на релацији Север-Југ.

Пракса библијског тумачења и аргументације[1050] робовласништва протеже се кроз цео 19. век, све до краја Грађанског рата и почетка Реконструкције. Основни извор

[1046] Richard Hofstadter, *Anti-Intellectualism in American Life*, p. 49.

[1047] На овом месту читав амерички Југ подводи се под термин јужњачка култура а не јужњачко друштво, имајући у виду да је реч о појединачним државама-чланицама које током 19. века још увек не чине јединствену политичку заједницу. Сматра се да појам култура прецизније означава социо-политички хоризонт унутар којег равноправно постоје све државе Југа, јер им је ропство онај најмањи заједнички именитељ који их дубоко културолошки дефинише.

[1048] Унутрашња компатибилност појмова судија и закон у наведеним изразима говори о једној дубљој вези два документа, која имплицитно намеће закључак да је спровођење врховног закона на земљи, односно, територији САД, природна последица воље врховног судије света, јер је он, као судија, дакле, по логици и природи своје судијске улоге неко ко се стара о правилном и прецизном спровођењу закона

[1049] Види у: Foner, Eric, *The Story of American Freedom*, p. 64.

[1050] Само неки наслови су Richard Furman, *Exposition of the Views of the Baptists Relative to the Colored Population in the United States*, 2nd ed. (Charleston: A. E. Miller, 1833); *Congressional Debates*, 20 Cong., 2d sess., 7 January 1829, pp. 184-85. *Richmond Enquirer*, 3 December 1819; Rev. Ebenezer W. Warren, *Nellie Norton: or, Southern Slavery and the Bible. A Scriptural Refutation of the Principal Arguments upon which the Abolitionists*

аргументације била је Библија. Докази су налажени на бројним местима Светог писма, од књиге Постања и Прве књиге Мојсијеве[1051], Књиге изласка[1052], Јеванђеља по Луки[1053], па све до Посланице Апостола Павла Филимону.[1054] „Апеловало се увек на дословни текст Светог писма, на ауторитет Библије; сврха је била увек откривање санкције за ропство и на тај начин оправдање сопствене праксе и институције црног ропства. Такви аргументи нису били аномалија; они су били конзистентни са ставовима друштва које је кроз лично искуство и психичку потребу било уверено у легитимитет црног ропства. Библијска одбрана ропства је стога била природна последица вредности тог друштва.“[1055]

Rely. A Vindication of Southern Slavery from the Old and New Testaments, Macon, Ga, Burke, Boykin & Company, 1864; Elliot E.N., L.L. D, Cotton is King and Proslavery Arguments, Augusta GA, Pritchard, Abbot and Loomis, 1860; као и црквене проповеди попут Warren, Ebenezer W, „The Scriptural Vindication of Slavery, http://civilwarbaptists.com/thisdayinhistory/1861-january-27/,приступљено , страници приступљено 29. јануара 2018. године.

[1051] Постање 9:25-27 у којем Ноје проклиње сина Хама а благосиља Шема и Јафета: „Проклет да је Ханан, и да буде слуга слугама браће своје! И још рече: Благословен да је Господ Бог Симов, и Ханан да му буде слуга! Бог да рашири Јафета да живи у шаторима Симовим, а Ханан да им буде слуга!“ http://www.pravoslavna-srbija.com/Pravoslavlje/Sveto%20Pismo%20-%20Biblija/01_1MO/011MO009.HTM, страници приступљено 31. јануара 2018. године.

[1052] У Књизи о Јосифу у 21:1-21:6 стоји: „А ово су закони које ћеш им поставити: Ако купиш роба Јеврејина, шест година нека ти служи, а седме нек отиде слободан без откупа. Ако буде дошао инокосан, нека и отиде инокосан; ако ли буде имао жену, нека иде и жена с њим. Ако га господар његов ожени, и жена му роди синове или кћери, жена с децом својом нека буде господару његовом, а он нека отиде сам. Ако ли роб рече тврдо: Љубим господара свог, жену своју и децу своју, нећу да идем да будем слободан. Онда нека га доведе господар његов пред судије и постави на вратима или код довратка, и онде нека му господар пробуши ухо шилом, па нека му робује довека.“ Даље у 21:20 и 21:21 се каже: „ Ко удари роба свог или робињу штапом тако да му умре под руком, да је крив; Али ако преживи дан или два, да није крив, јер је његов новац.“ http://www.pravoslavna-srbija.com/Pravoslavlje/Sveto%20Pismo%20-%20Biblija/02_2MO/022MO021.HTM , страници приступљено 29. Јануара 2018. године.

[1053] У Јеванђељу по Луки (7:1- 7:10) наведено је: „А када заврши све ријечи своје пред народом, уђе у Капернаум. У капетана пак једнога бијаше слуга болестан на умору који му бјеше мио. А кад чу за Исуса, посла му старјешине јудејске молећи га да дође и спасе му слугу. А они дошавши Исусу мољаху га усрдно, говорећи: Достојан је да му то учиниш, Јер љуби народ наш, и сагради нам синагогу. А Исус иђаше с њима. И кад већ бијаше недалеко од куће, посла капетан њему пријатеље говорећи му: Господе, не труди се, јер нисам достојан да под кров мој уђеш; Зато и не сматрах себе достојним да ти дођем; него само реци ријеч, и оздравиће слуга мој. Јер и ја сам човјек под влашћу, и имам под собом војнике, па речем једноме: Иди, и иде; и другоме: Дођи, и дође; и слуги својему: Учини то, и учини. А кад то чу Исус, задиви му се, и окренувши се народу који иђаше за њим рече: Кажем вам: ни у Израиљу толику вјеру не нађох. И када се послани вратише, нађоше болесног слугу здрава.“ https://www.rastko.rs/bogoslovlje/novi_zavet/jevandjelije_po_luki_c.html, страници приступљено 30. јануара 2018. године.

[1054] „...Молим те за чедо моје Онисима, којега родих у оковима својим; Некада теби непотребнога, а сада и теби и мени потребнога. Послах ти га натраг; А ти њега, то јест срце моје, прими. Ја га хтједох задржати код себе, да ми умјесто тебе послужи у оковима за јеванђеље. Али без твојега знања не хтједох ништа чинити, да твоје доброчинство не би било принудно него добровољно. https://www.rastko.rs/ bogoslovlje/ novi zavet/ pavle_13_c.html , страници приступљено 29. јануара 2018. године.

[1055] Morrison, Larry R. "The Religious Defense of American Slavery Before 1830", September 1980, Journal of Religious Thought; Fall 1980/ Winter1981, Vol. 37 Issue 2, p. 29.

Методолошки поступак био је иницијално веома рудиментаран, заснован на буквалном цитирању слова Библије. Аргументација која је следила, међутим, била је детаљна антрополошко-социолошка елаборација и поступак закључивања. Позивање на Божју одлуку да ропство постоји била је темељ сваке елаборације управо због нарастајућих напетости и оптужби о неморалности ропства и његове несагласности са божанским, односно хришћанским законима. Наратив о безбожничком карактеру ропства растао је током 19. века како је покрет аболиционизма јачао у северним, а онда, у извесној мери у јужним државама. Контроверза библијског тумачења, међутим, почивала је на томе да је доказни поступак у потпуности занемаривао хришћанску компоненту, односно, дух Христовог учења, тако да је наратив ропства био у извесном смислу нека врста првобитног хришћанства: „Пророчанство Ноја ће се испунити, и то не на појединцима, већ на целу нацију његових потомака. Цела раса Ханана[1056] је проклета.“[1057] Обесхришћеност јужњачког религијског дискурса била је, парадоксално, у коресподенцији са принципима америчке грађанске религије чији Бог такође нема хришћанске карактеристике, како је раније у раду објашњено, али је она, за разлику од исте, била пропагатор и заштитник оних елемената америчког (читај: јужњачког), политичког бића који су били у супротности са вредностима Републике. Привлачност јужњачког фунадментализма почивала је на једноставности његовог наратива, на читљивости порука које су, будући део Светог писма, поседовале снажан емотивни набој који је доприносио њиховој убедљивости и снази, чиме су религијски наратив и психолошки ефекти његове експлоатације имали директне политичке последице. Јужњачки фундаментализам био је заправо средство политичке борбе у области економских односа, док је утицај религијског дискурса у неговању регресивних тенденција имао вишеструке последице на опште стање јужњачке културе. Религијски наратив индуковаће се, управо путем неговања антиинтелектуалних тенденција, не само на развој регресивних друштвених појава на Југу након Грађанског рата, већ и на укупно стање културних пракси. Једнообразност наратива у предратном периоду, те усредсређеност на доминантно робовско питање, сузило је поглед на друге социо-културне феномене и осујетило снажнији развој Југа, а тиме и развој критичког мишљења.

[1056] Ханан је насељен Хамовим потомцима које је отац Ноје проклео да буду робови.
[1057] Frederick Dalcho, *Practical Considerations Founded on the Scriptures, Relative to the Slave Population of South Carolina by a South-Carolinian* (Charleston: A. E. Miller, 1823). Види у: Larry R. Morrison, op. cit., p. 16.

7.3.3. Ретроградне политичке појаве

Антиинтелектуалне тенденције појавиле су се веома рано, већ крајем 18. века[1058]м успоставивши, током времена, извесну антиинтелектуалну парадигму која континуирано генерише неповерење према високој учености и интелектуалном раду. Антиинтелектуалне тенденције имплицирају да „нешто недостаје у дијалектици америчке политичке културе“[1059], а што није ништа друго до баланс између народне демократије широког спектра (*popular democracy*) и одређене друштвено прихватљиве и поштоване позиције критичког мишљења о друштвено-политичкој стварности, те тако и постојања политичких елита, у облику у којем је постојала за време револуционарног периода. Иако ће први снажан антиинтелектуални импулс у амерички јавни простор донети џексоновски покрет и парадигма обичног човека, ове тендецније постоје у америчкој култури од раније и примарно су укорењене у религији. Регресивне и ретроградне политичке појаве америчког 19. века у религијском дискурсу проналазе онтолошко утемељење које их легитимише ван уског спектра њихове идеологије, а евангелистички препород 19. века наставља утабаном стазом коју су прокрчили дисентери са почетка колонијалног периода — пуританци[1060] и квекери.

Постоји извесна дуалност америчког пуританског митолошког обрасца у којем паралелно егзистирају два наратива — величине и страха. Док први генерише заметак америчке изузетности, други је заслужан за ретроградне појаве. Док наратив величине мотивско језгро има у Винтроповом мотиву града на брду, страх је последица постојања Другог и стрепње од њега. Идеја величине и посебности затомљује могућност критичке мисли, која је, са друге стране, додатно потискивана контролисањем, усмеравањем и каналисањем осећања страха који је последица егзистенције Другог. У америчком су случају то бројне друштвене групе: робови, Индијанци, католици (Ирци, Италијани, један део Немаца), Кинези, синдикати, словенски народи, комунисти, Јевреји, масони,

[1058] По Ричарду Хофстадеру, „прва жртва изразито широког антиинтелекталне кампање био је Томас Џеферсон“. Када се 1796. године осетило да би могао наследити Вашингтона на месту председника САД, уследила је федералистичка кампања која је нападала Џефесонову високу ученост и образовање, склоност контемплацији и мишљењу. Види у: Richard Hofstadter, *Anti-Intellectualism in American Life*, pp. 146-150.

[1059] Richard Hofstadter, op. cit., p. 154.

[1060] Борстин каже да „су у Новој Енглеској критичари, сумњала и дисентери били избачени из заједнице, у Енглеској су пуританци морали да нађу начине да живе са њима. Управо се у Енглеској, дакле, зачела модерна теорија толеранције.“. Види у: Данијел Џ. Борстин, *Американци.Колонијално искуство*, стр. 21.

терористи. Уочава се да је у неком тренутку свака друштвена група била потенцијална претња по Сједињене Америчке Државе, амерички начин живота и америчке вредности, а да једина група која никада није била угрожавајућа по друштвени поредак јесу бели протестантни англосаксонског порекла. Страх је платформа на којој су деловале и ретроградне силе верских учења, од урбаних центара севера и североистока, до пространих равница Средњег запада, дивљине примитивног Кентакија и Тенесија где је „неписменост, парадоксално, била виша у другој него у првој насељеничкој генерацији, а вера је била фундаменталистичка, нарочито после таласа верских препорода“[1061], па све до јужних плантажа. Уз чињеницу да је у корену протестантизма страх од вечног проклетства и предестиниране егзистенције, онда је јасно да је простор за злоупотребу религиозно-емотивне реторике јавном простору био отворен.

Најзначајније последице религијског антиинтелектуализма уочавамо пре свега на плану економских и расних односа, иако се мисија таквих ретроградних иницијатива превасходно комуницира из идејно-идеолошког корпуса, при чему их све краси и одређени степен параноидног стила који политичку реторику претвара у политичку патологију.[1062] Дубоки социјално-економски проблеми и разлике, у комбинацији са културолошким превирањима које је носио 19. век, а нарочито његова друга половина, рефлектовали су се на социјално понашање унутар политичке заједнице, при чему је религијски дискурс додатно каналисао и усмеравао то понашање, дајући му легитимитет. Међу најпознатијим и историјски најважнијим појавама свакако су милитантне расистичке организације попут Кју клукс клана, Витезова беле амелије, Белог братство, Асоцијације 76. Ту су затим и организације које припадају нативистичком покрету као што су Лига за имиграциону рестрикцију, Партија незналица[1063], Америчка заштитничка организација[1064] и друге сличне организације, Антимасонска партија[1065], Антисалонска

[1061] Драгана Машовић, op. cit., стр. 379.
[1062] Види у: Richard Hofstadter, *The Paranoid Style in American Politics*, First Vintage Books Edition, 2008, p. 6.
[1063] Настала је средином 19. века под директним утицајем протестантских свештеника у борби против прилива католичких досељеника и страха конгрегација од јачања католичког утицаја на територији САД. Активцности ове партије и неких сличних, чак и тајних удружења, (Виши ред барјака посутог звездама) доводила је до уличних немира.
[1064] Америчка заштитничка организација (*American Protective Association, APA*), настала је 1887. године, као тајно удружење и највећа је анти-католичка организација 19. века. За разлику од Партије незналица, није основала своју политичку партију, већ је на изборима подржавала републиканске кандидате. Нестаје 1911. године, након смрти свог оснивача и дугогодишњег председника, Хенри Бауерса (*Henry Bowers, 1837-1911*).

лига[1066], Америчко колонијално друштво[1067] и бројни други покрети, иницијативе и асоцијације. Особеност оваквих организација јесте у томе што су њихова мисија и агенда засноване на једној партикуларној теми, при чему су активности организације уперене против друштвене групе која је дефинисана том темом. Такав политички програм у основи дефинише организацију као деструктивну и радикалну. Деструктивни елемент заодевен је, управо под утицајем религиозног дискурса, у параноидни стил који по правилу поседује верски контекст. Активности оваквих организација за крајњи циљ имају искључивање неке групе, односно, поништавање претње коју та група представља по америчко друштво, што је место преклапања које се уочава као дубински субверзивно по имиџ америчке политичке културе. У питању је ситуација да са позиције заштите америчких вредности, интереса или друштва у целини равноправно говоре и ретроградни и прогресивни елементи. У развојном луку америчке политичке културе ова пракса је оставила озбиљне последице јер је „искључивање појединих друштвених група из америчке нације ојачало вољност појединих Американаца да о појединим друштвеним групама размишљају као о проблематичним члановима њихове нације“[1068], а у чему је религија здушно помогла. Једна од најдубљих неуроза свакако је страх од прљања беле расе и патолошка брига о њеној чистоти (при чему претњу представљају у некој мери сви Други, у које спадају афрички робови, Индијанци, ментално оболели, алкохоличари, комунисти, мигранти са Блиског истока...).[1069] Неуротско стање страха од Другог интензивира параноидне социјалне праксе појединца и групе, генеришући патолошко стање нетрпељивости унутар политичке заједнице која се онда атомизира на нас и њих. Оваква ситуација представља дубоко неуротично стање у америчком случају, управо из разлога што је у питању

[1065] Антимасонска странка (*Anti-Masonic Party, Anti-Masonic Movement*), основана је 1828. године и била је прва такозвана трећа партија у САД. Основана је као партија са једном темом, борбе против слободног зидарства. За кратко време задобила је велику подршку.

[1066] Анти-Салонска лига била је водећа лобистичка организација за забрану салона. Основана је у Охају 1893. године и за кратко време је добила велику подршку од стране протестантских свештеника, нарочито методиста, баптиста, конгрегационисте.

[1067] Америчко колонизаторко друштво (*American Colonization Society*), удружење основано 1817. године са идејом да се слободни и еманциповани Африканци врате у Африку. Друштво је успостављено на уверењу са бела и црна раса не могу да живе заједно у миру. Међу оснивачима био је и Џејмс Медисон и Џон Маршал. Африканци су насељавани на простор данашње Либерије (названа прво Монровија по председнику Монроу за време чије администрације је купљена земља у Африци). Друштво је трајало до 1912. али је било оптуживано од аболициониста за расизам због претпоставке о непомирљивости двеју раса. Види у: Pam Cornelison, Ted Yanak, *The Great History Fact-Finder*, Houghton Mifflin Company, Boston, New York, 2004, p.18.

[1068] King Desmond S., *The Liberty of Strangers: Making the American Nation*, p. 51.

[1069] Види у: Роберт Бела, op. cit., стр. 135.

политичка заједница која почива на вредносном и митолошком корпусу који је дијаметрално супротан оваквим патолошким појавама.

7.3.4. Закључна разматрања

Позиција религије у америчкој политичкој култури дубински је дијалектичка. Вера у врховно биће у основи је свих кључних друштвено-политичких феномена и процеса, или је, пак, извор њиховог легитимитета. Оваква позиција трансцеденталне инстанце унутар политичког дефинише политичку заједницу (од првобитних колонија до федералне државе), као отелотворење Божје воље, што је кроз правно-политичко и идеолошко утемљење осигурало идеју мисије и изузетности државе настале Божјом промишљу, што отупљује оштрицу критике по питању међусобног несагласја два документа, али исто тако и будућих правно-политичких поступака којима је федерални устав извор овлашћења.

Паралелно, исти верски наратив врши, како прогресиван тако и регресиван утицај, само кроз друге канале сакралне комуникације, односно на терену партикуларних верских пракси унутар грађанског друштва. Ширење верских учења током 19. века својим инклузивним капацитетом да обухвати легитимне и маргиналне друштвене групе утицаће на јачање демократских тенденција и институција (посебно на Западу), али исто тако ће бити подршка патолошким формама понашања, чинећи америчко друштво у неким апсектима изузетно регресивним. Иако су патолошке форме биле последица, пре свега, економских и расних односа, позиција религије у америчкој култури злоупотребљена је за додатно јачање недемократских и конзервативних елемената међу америчким грађанима, што је додатно јачало несагласје идејно-идеолошког наратива са друштвеном стварношћу.

7.4. Закључна разматрања

У шестом поглављу спроведен је доказни поступак за четврту посебну хипотезу са циљем да се представи на који су начин верска учења утицала на развој амеичког критичког мишљења. Кроз анализу указано је на истовремено прогресиван и регресиван утицај верских учења током 19. века, као и на подршку конзервативним и дубоко недемократским снсгама. Показано је да је религија она платформа са које су долазиле прве и иницијалне прогресивне идеје и тенденције, тако да се може рећи да је семе грађанског друштва у САД било обезбеђено управо захваљујући верским учењима.

Уочено је, такође, да је вера на много места унутар друштвено-политичке стварности извршила регресиван, чак назадан утицај, усмеравајући младо друштво према сферама социјалне патологије и регресивног, искључујућег модела понашања. Паралелност ове две супротне силе утицаја учиниће да религијски наратив буде истовремено интегришући и дезинтегришући фактор у америчког друштва, што ће утицати и на специфичан допринос развоју критичке мисли. Показано је да је америчка грађанска религија по својим карактеристикама и континуираном присуству у америчкој политичкој историји јединствен феномен. Америчка религија сматра се, стога, јединим примером широко развијене грађанске религије која је остала аутономна и слободна у односу на све верске конфесије присутне, не улазећи у сукоб са њима, него је чак уз њихову сагласност и сарадњу, изградила систем веровања, митова, вредности и симбола америчке нације. Сакрализација фундаменталних правно-политичких докумената извршила је померање власништва над трансцеденцијом, са верске праксе на документа Декларације и Устава, што је показано у елаборацији, а који су тако постали својеврсна света писма америчке грађанске религије. Овим је поступком извршена унутрашња синтеза америчке религије, политике и културе у својеврстан хоризонт, унутар којег се одвија америчка историја и развија америчко друштво. Сакрализацијом политике и успостављањем раније елаборираног митолошког конструкта заокружена је америчка грађанска религија. Веза између обновљене протестантске побожности и постепеног националног освешћивања од суштинске је важности уколико постоји воља да се разуме значење и значај америчког мита и симбола у 19. веку, као и наслеђа које је отуда проистекло. Склоност ка учитавању религиозног у политички дискурс типично је амерички манир. Поред елаборираног мотива изградње Новог Сиона / Јерусалима и пуританске идеје дужности према заједници, органска веза између религије и политике последица је верских покрета Великог буђења. Религиоизност политичких институција имала је и градивну функцију у процесу интеграције имиграната који су, нарочито у другој половини 19. века а посебно након Грађанског рата, масовно долазили из бројних региона Европе. Грађанска религија истовремено је дубински осујетила развој критичког мишљења, јер су сакрализацијом политике критици биле супротстављене оне вредности које су у јавном простору дефинисане као апсолутне – федерални устав и Декларација која је доказ о Божјој промисли. Иако су демократски поредак и слобода говора дозвољавали преиспитивање,

општа културна клима, а коју је у великом степену генерисала религијска матрица, ослабила је утицај критичког гласа који би под знак питања ставио поменуте светиње. Свето тројство културе политике и религије које се догодило кроз процес сакрализације политичких артефаката релативизовало је тско сваки будући глас разлике у мери, довољној да се амортизују потреси система.

8. РОБОВСКО И ИНДИЈАНСКО ПИТАЊЕ

8.1. Уводне напомене

Седмо поглавље разматраће два кључна контроверзна питања америчке историје 19. века, управо из перспективе њихове упоредне анализе са америчким вредностима. Ропство и разарање индијанских култура највеће су америчке трауме, које још увек генеришу одређене напетости у заједици успостављеној на контроверзи опште једнакости, као антрополошко-политичке категорије која у пракси никада није добила потврду апсолутне тачности, што имплицира и досадашње истраживање. Укорењивање наследног ропства на Југу поцепало је америчко друштво већ у тренутку оснивања државе.

Истребљивање индијанских народа и успостављање система резервата[1070] друга је мрачна тајна. Оба су процеса изазивала отпоре, критичко мишљење и грађански активизам. Док је индијанско питање у мањој мери присутно у америчком јавном простору 19. века, ропство је једна од највећих тема унутар које су јављали гласови разлике у јавном протору.

8.2. Прва породична тајна америчке историје

8.2.1. Парадокс енглеске робовласничке политике

Ропство у Енглеској вуче корене из времена пре доласка Римљана и појављује се у одређеним облицима у свим каснијим периодима[1071], носећи увек економске узроке као главну предиспозицију свог постојања, да би се током 18. века (трговина робљем у колонијама) устоличило као један од стубова економског развоја, нарочито за градове попут Бристола, Ливерпула и Глазгова, који су се бавили трговином у троуглу.[1072] У самој Енглеској ропство домаћег становништва било је пракса која је напуштена веома рано, већ на почетку 13. века[1073] а развојем законодавства, уз суспрезање краљевске власти још од Велике повеља слободе[1074] утабан је пут ширењу опсега људских права. Идентитет Енглеза и привилегије које из истог проистичу, без обзира на сталешку припадност појединца, једна је од темељних вредности енглеског законодавства и идеје о људским правима која ће код Лока бити успостављена као теорија о четири слободе, а на коју ће се наслонити Очеви оснивачи. Претпоставка припадања енглеском народу осујетила је

[1070] Идеја о пресељавању инидијанских племена први пут јавља врло рани у 19. веку, већ у администрацији председника Џејмса Монроа (*Monroe's Policy*) још 1817. године.

[1071] Од одласка Римљана Англосаксонци су наставили да негују робовски систем. У периоду од 9. до 12. века Даблин је био центар трговине робљем. У Брехоновом закону (*Early Irish Law*), главном акту који је уређивао живот у средњовековној Ирској, јасно су наведене одредбе које дефинишу и одређују ропство. У Књизи Винчестер (*Doomsday Book*), која је настала у раном 11. веку на захтев краља Вилијама Освајача каже се да 10 одсто Енглеза живи у ропству. Ипак, продаја сународника врло рано је у Енглеској дефинисана као злочин, тако да је већ око 1200. године ропство у самој Енглеској није постојало. Види у: *The Historical encyclopedia of world slavery*, Volume 1; Volume 7 By Junius P. Rodriguez ABC-CLIO, 1997, као *u* Gillingham, John (2014), *French chivalry in twelfth-century Britain*, The Historian, pp. 8-9.

[1072] Трговина у троуглу (*Triangular Trade*) појам је којим се најједноставније описује шема по којој се одвијала трговинска размена у Британији за време постојања ропства. Бродови из Британије би носили до обала Западне Африке производе које су размењивали за робове, затим би их превозили до обала Америке такозваним Средњим пролазом и продавали за рад на плантажама Јужне или Северне Америке, а затим би се враћали за Британију напуњени производима које су ти исти робови производили, попут рума, шећера, памука и дувана. Три врсте трговине дефинисале су трговуну робљем. Из Америке према Британији ишли су дуван, памук, из Африке према Америци робови, док из Британије уАфрику бу одлазили су текстил и рум.

[1073] Види у: John Gillingham, (2014), *French chivalry in twelfth-century Britain*, The Historian, pp. 8-9.

[1074] Magna Carta Libertatum.

праксу поробљавања сународника (*countryman*), које је веома рано препознато као кривично дело.

Парадокс енглеског робовласништва почива, међутим, на чињеници да је ропство било присутно у колонијама и да је трајало од почетка 17. века па све до 1807. године, када је донет Закон о трговини робљем[1075] који је био директна последица снажног аболиционистичког покрета у Британији[1076], а коначно 1833. године доношењем Закона о укидању ропства.[1077] Ширење империје, посебно након периода открића и успостављања колонија широм планете, проузроковало је стварање специфичног политичко-друштвеног система, који је у циљу економске експлоатације освојених територија наметао другачије параметре и обрасце понашања. Оно што је важило као закон у матици није важило за колоније што у историјском смислу, и поред енглеског аболиционизма[1078], изједначава енглеску и америчку позицију у историји робовласништва као подједнако контроверзну и проблематичну и која се сумарно може описати изјавом Вилијема Вилберфорса, једног од најзначајнијих бораца за укидање ропства у Британији када се једном приликом обратио члановима Горњег и Доњег дома: „Све ово што сте овде чули можете разумети и прихватити на другачији начин, али никада више не можете рећи да нисте знали.“[1079]

[1075] Закон о трговини робљем (*Slave Trade Act 1807*) је закон којим је забрањена трговина робљем на територији Британије. Овим актом није укинуто ропство али је извршен утицај да Британија покрене у кампању против ропства, што је интензивирано успостављањем Западноафричке дивизије (*West Africa Squadron*), енклеске војне формације која је имала само једно задужење — да мотри и спречава трговину робљем на западној обали Африке.

[1076] Томас Кларксон (*Thomas Clarkson, 1760–1846*), енглески аболициониста и једна од кључних личности у борби против трговине робљем у Британији. Увелико допринео доношењу Закона о забрани трговине робљем 1807. године. У познијим годинама залагао се за укидање ропства на глобалном плану и 1840. године у Лондону био главни актер прве међународне конференције Међународне антиробовске асоцијације (*Anti-Slavery International*).

[1077] Закон о укидању ропства (*Slavery Abolitoin Act*, пун назив: *An Act for the Abolition of Slavery throughout the British Colonies; for promoting the Industry of the manumitted Slaves; and for compensating the Persons hitherto entitled to the Services of such Slaves*). Закон је ступио на снагу 1834. године.

[1078] Аболиционизам у Енглеској био је веома развијен током 19. века. Бројне јавне личности интензивно су се борile за његово укидање. Један од вођа покрета био је Вилијам Вилберфорс (*William Wilberforce, 1*759 - 1833), британски политичар. Године 1785. прелази у евангелизам што ће јако утицати на његов живот и каријеру. Две године касније ступио је у контакт са Томасом Кларксоном и другим активистима као што су Гранвил Шарп, Хана Мор и Чарлс Мидлтон. Захваљујући њиховом утицају постаје један од главних енглеских аболициониста. Водио је камапању дугу 26 година против британске трговине робљем, све до усвајања Закона о трговини робљем.

[1079] William Wilberforce’s 1789 Abolition Speech, this document details one of two accounts of William Wilberforce's famous Abolition speech, delivered in the House of Commons on Tuesday 12 May 1789. види на http://abolition.e2bn.org/people_24.html , страници приступљено 1. априла 2018. године.

Енглеска борба против трговине робљем почетком 19. века[1080] замагљује чињеницу да је Британија током 17. и 18. века била главни фактор у укупној светској трговини робљем. Непостојање историјских студија о побунама дуго је стварало представу о помирљивом ставу робова према сопственом статусу, јер „ми немамо имовину. Ми немамо супруге. Немамо децу. Немамо град. Немамо државу. Али имамо Оца на Небесима и одлучни смо да, док год нам његова милост даје снаге, а наш понижавајући живот омогућава, да се држимо Његових заповести. Посебно ћемо бити послушни према нашим господарима док год нас добри Бог својом вољом буде држао у ропству.“[1081] Модерна истраживања говоре да је широм Британије било честих немира[1082], иако ће Паркс у случају САД такође тврдити да су „ретки били случајеви организованог отпора или праве побуне робова, чак и за време Грађанског рата. Разлог овоме треба тражити углавном у немогућности заједничке акције црнаца, али и разрађеним методама њихове контроле од стране власника и власти јужних држава.“[1083]

Постоји доста докумената који говоре о побунама робова у Младој републици, међу којима је о запис из једног од ретких тајних докумената о припреми кравог обрачуна у Вирџинији. Документ је био непознат све до 1793. када је осванув на улицама Јорктауна, и у њему се каже: „Рекао ми је да се пријавило скоро шест хиљада људи, а један је господин рекао да ће дати барута колико год нам буде требало, а када почнемо да ће нам помоћи на сваки могући начин. Те проклете бруталне патроле што се ноћу шетају градом Ричмондом побићемо све ускоро, нема их много, одредићемо ноћ када ћемо почети са пожарима и пуцњавом, побићемо све испред себе, у многим ће градовима почети исте ноћи.“[1084] Постоје званичне артикулације робовских захтева за слободом у британском

[1080] Укидање ропства започиње 1783. године, када се оснива Британско друштво за укидање трговине робљем. У Паризу је 1788. године основано Друштво пријатеља црнаца (*Société des Amis des Noirs*). Године 1794. укида се ропство у француским колонијама, али је одлука преиначена под Наполеоном у периоду између 1802. и 1803. године. Данска и Норвешка укидају ропство 1803. године 1807. Британија забрањује трговину робљем, Шпанија укида ропство 1811. године у својим колонијама, али Куба одбија да се повинује овом закону. Шпански бродови су годинама након 1811. сасвим легално учествовали у трговини робљем. Холандија укида ропство 1814. године, Француска три године касније с тим што закон није био у примени све до 1826. године. Португал укида ропство 1819. године али само на тертиорријуи северно од Еквадора, што је значило да је у Бразилу легално настављена трговина робљем све до 1888. године. Шпанија укида ропство 1820. године.

[1081] Felix (unknown), „Slave Petition for Freedom“, January 6, 1773, види у Zinn, Arnove, *op. cit.*, p. 54.

[1082] Види на http://abolition.e2bn.org/resistance.html, страници приступљено 28. марта 2018. године

[1083] Хенри Бамфорд Паркс, *Историја Сједињених Америчких Држава*, стр. 228.

[1084] „Secret Kepeer Richmond (Unknown) to Secret Kepeer Norfolk (Unknown)“, 1793, Zinn, Arnove, op. cit., p. 53.

царству, па тако „ми бејасмо окрутном моћном руком неправедно отргнути од наших најдражих пријатеља а неки су од нас бејаху украдени са недара наших брижних родитеља, њихове бриге и родне груде и доведени овде да будемо доживотни робови у овој хришћанској земљи... Зато молимо Вашу Екселенцију да пружи допринос и бригу како би се усвојио акт којим би нам се осигурала наша природна права на слободу, а наша деца постала слободна.“[1085]

8.2.2. Постепеност процеса увођења у робовски статус

Ропство се у Северној Америци постепено устоличавало. Први забележен долазак афричких црнаца датира још из 1619. године[1086], када у Џејмстаун у Вирџинији бродом стиже први контигент од 20 црнкиња[1087] које су купили тамошњи насељеници. Статус првих Африканаца „није био робовски, већ су они били слуге под уговором[1088], што је значило да су били у обавези да раде за свог послодавца без плате у одређеном периоду од неколико година, добијајући храну, смештај, одећу и обућу. Такав статус имали су и многи енглески досељеници који нису могли да плате трошкове путовања. Радили би за капетана брода или акционара компаније која је организовала путовање док не би отплатили дугове.“[1089]

Повећање производње, трајно насељавање и економија заснована на пољопривредним културама времено су везивале робове за земљу. Све је ово подржавала меркантилистичка економска политика, заснована на експлоатацији колонија и неулагању у њихов развој. Преображај ропства разликовао се од колоније до колоније, али „покретачка сила која је стајала иза еволуције ропства била је стално променљива природа производње“[1090], што је утицало на чињеницу да су и колоније које декларативно нису

[1085] „Petition of a Great Number of Blackes to Thomas Gage“ (1774), Zinn, Arnove, op. cit., p. 56.
[1086] Историјска иронија лежи у чињеници да је исте године успостављена републиканска власт у Вирџинији. Пошто је „тада у Џејмстауну успостављена скупштина Вирџиније (*House of Burgesses*), елективно тело које се састојало од по 2 представника из сваког округа у колонији. Прва скупштина је имала 22 члана, а прва одлука коју је донела била је утврђивање цене дувана. Ово тело је управљало колонијом све до 1774. године.“ Види у Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 36.
[1087] Оне су довежене холандским бродом.
[1088] Фраза слуге под уговором на енглеском оригинално гласи *indentured servants*.
[1089] Ibid.
[1090] Berlin, Ira, *Many Thousands Gone; The First Two Centuries of Slavery in North America*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1998., p. 10.

подржавале ропство имале јаког интереса да оно постоји.[1091] Иронија историје је да се ропство у Северној Америци коначно утврдило са настанком Сједињених Држава. Нова нација пропустила је прилику да укине робовласништво, иако је отпор постојао међу најистакнутијим Очевима, попут Томаса Пејна и Роберта Овена. Јасни економски интереси спречавали су укидање *„chattel slavery"*[1092], па су се Очеви надали да ће та архаична институција временом изумрети сама од себе, што би се и десило да није дошло револуције у узгајању памука.[1093]

Однос федералног устава пррема ропству више је него контроверзан, што ће Вилијам Гарисон препознати, назвавши овај „ уговор између Севера и Југа споразумом са смрћу и договором са паклом."[1094] Бројним одредбама ропство је уставно-правно заштићено, што ће онемогућити решавање питања. Клаузула Устава о три петине (члан 1, одељак 2, став 3) говори о рачунању робова за три петине људи у процесу утврђивања броја представника у Представничком дому Конгреса („...додајући три петине осталих људи.")[1095] Клаузула о забрани усељавања (члан 1, одељак 9, став 1): „Сеоба или усељавање лица која нека од постојећих држава нађе сходно да прими, не може бити забрањена од стране Конгреса пре 1808. године, али се може одредити порез или такса на такво усељавање, не већи од десет долара по особи."[1096] Контроверза овог става је у томе да клаузула јесте окончала увоз робова из Африке 1808. године, не забранивши трговину робљем након тог датума. Клаузула представља преседан јер је Конгрес у свим другим случајевима међународне трговине био овлашћен да врши потпуну регулацију и контролу.

Клазула о директном порезу (члан 1, одељак 9, став 4): „Не може се разрезивати никакав порез по глави нити други какав непосредни порез, сем у сразмери са прописом

[1091] Тако је на пример Нова Енглеска имала директне користи од ропског система јужних и карипских кононија, јер су трговци североистока производили и/или продавали рум направљен од шећерне трске и мелассе са робовских плантажа. Ова чињеница значајна је у светлу промишљања уобичајеног става о типично јужњачким интересима у вези са опстанком ропства.

[1092] Појам *chattel* изведен је од појма *cattle* што значи *стока, сточни фонд*, а што имплицира позицију робова као робе, живог капитала и живог власништва.

[1093] Пре појаве Витнијеве машине за прераду памука (*Cotton Gin*), која је рапидно повећала производњу и коначно утврдила ропство на Југу у појасу памука (*Cotton Belt*), памук се гајио само на обалском појасу јужне Каролине и Џорџије, и у мањем обиму на доњем току Мисисипија. Након проналаска машине, појас памука је покривао Јужну и Северну Каролину, Флориду, Џорџију, Алабаму, Мисисипи, Луизијану, део Тексаса и део Арканзаса.

[1094] Део Резолуције која је усвојена 1843. године Resolution adopted by the Antislavery Society (1843).

[1095] Устав САД, члан 1, одељак 2, став 3, преузето из: Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 161.

[1096] Устав САД, члан 5. преузето из: Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 171.

или списком становника горе предвиђеним.“[1097] Клаузула о бегунцу (члан 4, одељак 2, став 3) која каже да „ниједно лице које је у служби или на раду у једној држави, на основу њених закона, па побегне у другу државу, не може се на основу било каквог закона или прописа у њој ослободити такве службе или рада, него се мора предати на захтев стране којој је у погледу те службе или рада у обавези.“[1098] Ова ће клаузула посредно, путем случаја Дреда Скота, радикализовати ситуацију и убрзати почетак Грађанског рата. Чланом 5 Устава забрањено је доношење амандмана који се односе на забрану увоза робова: „...под условом да никакав амандман који би се донео пре 1808. године ни у ком погледу неће изменити одредбе првог и четвртог става у деветом одељку првог члана; и ниједна држава, без свог пристанка, не може бити лишена свог равноправног гласа у Сенату.“[1099]

Наведене одредбе успоставиле су уставно-правни оквир за конзервацију институције ропства, обезбедивши клаузулом о три петине додатну представничку моћ јужним државама, јер је убрајањем одређеног броја душа у електорат појединачне државе Конгрес САД био претежно на страни јужњачких интереса. Овим одредбама додатну снагу су посредно пружали још неке делови Устава. Клаузула о побуни (члан 1, одељак 8, став 15), по којој је Конгрес обавезан да се „стара о позивању земаљске одбране ради извршавања закона САД, угушивања устанка и одбијања инвазија“[1100], што је покривало и гушење евентуалних побуна робова; две клазузуле о наплати пореза које забрањују директно опрезивање ропства, док омогућавају опорезивање производа робовског рада (члан 1, одељак 9, став 5 и члан 1, одељак 10, став 2), да „никакав порез ни царина не могу се наплаћивати на предмете извезене из ма које државе“[1101] и „ниједна држава не може, без пристанка Конгреса, разрезивати било какве дажбине или царине на увоз или извоз, сем оних које могу бити неопходне за извршење њених закона о надзору; а чисти приход од дажбина које држава разреже на увоз и извоз биће стављен на располагање благајни Сједињених Држава; сви такви закони подлежу ревизији и контроли пореза.“[1102] Клаузула о начину избора председника САД (члан 2, одељак 1, став 2), којом се у изборном телу

[1097] Ibid., стр. 166.
[1098] Ibid., стр. 170.
[1099] Ibid., стр. 171.
[1100] Ibid. стр. 165.
[1101] Ibid., стр. 166.
[1102] Ibid., стр. 166.

рачуна на три петине осталих лица што је у изборном процесу дало велики утицај јужних држава на избор шефа државе: „Свака држава именује, на начин на који ће њено законодавно тело одредити, одређен број чланова изборног тела, раван целокупном броју сенатора и чланова Представничког дома на који та држава има право у Конгресу...“[1103]

Даље је чланом 4 Устава САД дефинисано да „Сједињене Државе свакој држави у овом Савезу гарантују њен републикански облик владавине и сваку од њих штите против спољних напада, а на захтев њене законодавне или извршне власти (када се законодавно тело не може састати), и против унутрашњих насиља“[1104], чиме је осугурана федерална интервенција у случају унутрашњих немира генерално, а партикуларно и федерална заштита чланица од побуне робова. Коначно, цео 5. члан дефинише нужност постојања већине од три четвртине чланица за усвајање било ког амандмана на Устав, што је омогућило право вета робовским државама на све потенцијалне предлоге: „Кад год две трећине оба дома буду сматрале за потребно, Конгрес ће предложити амандмане овог Устава, или на захтев законодавних тела двеју трећина држава сазваће уставотворну скупштину раду предлагања амандмана, који ће у оба случаја бити пуноважни у сваком погледу, као део овог Устава, кад их ратификују законодавна тела три четвртине држава, или уставотворне скупштине у три четвртине од њих, према томе да ли је Конгрес предложио један или други начин ратификовања...“[1105]

Ако се погледају наведене одредбе уочава се да је Устав, кроз низ међуповезаних ставова и ингениозне правне формулације, прецизно устоличио и конзервирао ропство. Иако је у бројним врховним законодавним многих других држава као и у неписаним, обичајним правним формама, ропство било, у одређеним облицима, дефинисано и практиковано, од Африке до Далеког Истока, контроверза америчког ропства је највећа која постоји. Контроверзу дефинише фундаментална дискрепанца између званичне друштвено-политичке историје и митолошког обрасца са и реалног стања на терену, а додатно и у контексту позиције САД у међународном систему, на коју као земља слободних и дом храбрих[1106] полажу право. Поред набројаних одредби ту је и чињеница

[1103] Ibid., стр. 167.
[1104] Ibid, стр. 171.
[1105] Ibid.
[1106] Последњи стих у све четири строфе званичне америчке химне „Барјак посаут звездама“ *(The Star-Spangled Banner, Francis Scott Key, 1814*). Песма је написана током Америчко-британксог рата (1812-1815),

да је природа Устава и његов принцип поделе власти кроз принцип провере и равнотеже (*checks and balances)*, додатно обогаљио демократски потенцијал уставног документа и овлашћења Конгреса, јер то тело није имало право да се меша у правни систем појединачних држава-чланица у бројним областима, које су, опет, захваљујући дискурзивној природи енглеског *common law* система и прецедентног права, отварале простор за креативност у тумачењу савезних и федералног устава, као и у укупном правном регулисању друштвено-политичког живота.

Закључује се стога да је Устав САД у свом корену документ који је на федералном плану заштитио институцију ропства, креиравши га заправо на посредан начин са једне стране као федералну институцију, а са друге партикуларном породичном тајном држава-чланица. Контрадикторна уставно-правна ситуација дала је простора једном од највећих Очева оснивача, Чарслу Пикнију, да током доношења и ратифкације Устава САД са ставновишта једног јужњачког плантажера и робовласника закључи: „Имамо сигурност да их општа (федерална) влада никада неће еманциповати, јер такво јој овлашћење нити је дато нити постоји, јер она нема овлашћења осим оних које смо јој експлицитно дали у Уставу, те су тако сва права која нису изражена у њему резервисана за појединачне државе.“[1107] Јалови покушај помирења два концепта отворио је већ 1787. године могућност за рат: „Постоји много приче о светости уговора који је формиран између слободних и робовских држава, приликом усвајања Устава. Свети уговор, немојте ми рећи! Проглашавамо га најкрвавијим и према небесима изазивачком аранжману који је човек икада направио зарад опстанка и заштите система који спроводи најстрашнија злодела икада виђена на земљи.“[1108] Побуне робова јављаће се на Југу стално у неком облику, да би до преломне тачке дошло у Вирџинији, побуном Нета Тарнера[1109] 1831. године. У сукобу је побијено 60 белаца, што је највеће крвопролиће белачке популације у свим побунама робова америчке историје. Догађај ће радикализовати употребу

песма је прихваћена за националну химну тек 1931. године. песма је оригинално имала 5 строфа али је трећа из финалне верзије избачена због својих јаких анти-британских тенденција.

[1107] Jonathan Elliot, *The Debates in the Several State Conventions of the Adoption of the Federal Constitution*, 5 vols. [1827], IV, p. 286.

[1108] William Lloyd Garrison, „On the Constitution and the Union“, An excerpt from The Great Crisis!, *The Liberator* Vol. II., No. 52 (December 29, 1832), http://fair-use.org/the-liberator/1832/12/29/on-the-constitution-and-the-union страници приступљено 14. октобра 2015. године, http://fair-use.org/the-liberator/1832/12/29/on-the-constitution-and-the-union.

[1109] Тарнер је био црначки свештеник који је заједно са присталицама убио свог господара и његову породицу.

законодавства на Југу, довести до јаче правне контроле и репресије над робовима. Побуна Нета Тарнера долази паралелно са кампањом коју спроводи Гарисон у свом Либератору који ће на једном месту рећи: „Право на уживање слободе је неотуђиво. Повредити га узурпација је Јеховиних прерогатива. Сваки човек има право на законску заштиту свог сопственог тела, производа свога рада и све уобичајене предности друштва. Пиратерија је украсти или купити Африканца и присилити га на служење. Свако поробљавање Африканца исто је као када би поробили Американца. Зато ми верујемо и потврђујемо да принципијелно нема разлике између трговине афричким робовима и америчког ропства. Сваки је Американац који задржава људско биће у недобровољном заочеништву као своје власништво према Светом писму крадљивац људи. Робови морају бити моментално ослобођени и заштићени законом.“[1110] Поред Гарисона, читава је плејада јавних личности уочила некомпатибилност система и прокламованих вредности које, што се види из горе набројаних уставних одредби, *de facto* нису биле заштићене у Уставу. Листа аболициониста дугачка је и респектабилна[1111], а покрети и организације које су се током

[1110] William Lloyd Garrison, “Declaration of Sentiments of the American Anti-Slavery Convention”, 1833, *Selections from the Writings and Speeches of William Lloyd Garrison*, преузето из Mason, Alpheus Thomas; Baker, Gordon, E, *Free Government in the Making*, p. 442.

[1111] Abigail Adams, John Adams, John Quincy Adams, Bronson Alcott, Louisa May Alcott, Richard Allen, Susan B. Anthony, Gamaliel Bailey, Austin Bearse, Henry Ward Beecher, Anthony Benezet, John Bingham, James Gillespie Birney, William Birney, William Henry Brisbane, John Brown, William Wells Brown, Aaron Burr, Benjamin Butler, Elizabeth Buffum Chace Elizabeth Margaret Chandler, Zachariah Chandler , Maria Weston Chapman, Salmon P. Chase, Lydia Maria Child, John Coburn, Levi Coffin Samuel Cornish, Oringe Smith Crary, Henry Winter Davis, Martin Delany, Richard Dillingham, David Einhorn, Ralph Waldo Emerson, Calvin Fairbank, Sarah Harris Fayerweather, John Gregg Fee, Charles Finney, Charlotte Forten, James Forten, Abby Kelley Foster, Stephen Symonds Foster, Benjamin Franklin, Amos Noë Freeman, John C. Frémont, Matilda Joslyn Gage, Thomas Galt, Eliza Ann Gardner, Henry Highland Garnet, Thomas Garrett,Horace Greeley,Leonard GrimesAngelina Grimké, Sarah Moore Grimké, Hannibal Hamlin, Theophilus Harrington, Laura Smith Haviland, Lewis Hayden, Michael Heilprin, Hinton Rowan Helper, Elias Hicks, Thomas Wentworth Higginson, Thomas S. Hinde, Isaac Hopper, Julia Ward Howe, Samuel Gridley Howe, Thaddeus Hyatt, Robert G. Ingersoll, Francis Jackson, Harriet Jacobs (1813-1897), Absalom Jones, Hezekiah Joslyn, Abby Kelley, William Knibb, Gustav Koerner, James H. Lane (Senator), John Laurens, Benjamin Lay, Hart Leavitt, Joshua Leavitt, Roger Hooker Leavitt, Abraham Lincoln Rose Livingston, Jermain Loguen, Elijah Lovejoy, James Russell Lowell, Maria White Lowell, Henry G. Ludlow, Benjamin Lundy, Samuel Joseph May, Robert Morris, William Cooper Nell, Frederick Law Olmsted, Thomas Paine, John Parker, Theodore Parker, Mary Ellen Pleasant, John Wesley Posey, Harriet Forten Purvis, Robert Purvis, John Rankin, John D. Read, Charles Lenox Redmond, Ernestine Rose, Benjamin Rush, Samuel Sewall, Samuel Edmund Sewall, William H. Seward, Gerrit Smith, Joshua Bowen Smith, Silas Soule, Lysander Spooner, Edwin Stanton, Elizabeth Cady Stanton, Henry Stanton, Thaddeus Stevens, Maria W. Stewart, William Still, Lucy Stone, Harriet Beecher Stowe, Charles Sumner, Henry David Thoreau, John Ton, Charles Turner Torrey, Joseph Tracy, Denmark Vesey, Benjamin Wade, Samuel Ringgold Ward, Theodore Dwight Weld, Charles Augustus Wheaton, Walt Whitman, John Greenleaf Whittier, Austin Willey, Henry Wilson, John Woolman, Elizur Wright, Frances Wright Anderson Ruffin Abbott, Henry Box Brown, Owen Brown, John Brown, Samuel Burris, Obadiah Bush, Levi Coffin, Asa Drury, Frederick Douglass, Calvin Fairbank, Matilda Joslyn Gage, Thomas Garrett, William Lloyd Garrison, James Newton Gloucester, Samuel Green, Josiah Bushnell Grinnell, Josiah Henson, James Butler

19. века залагале за еманципацију робова такође веома бројне.[1112] Најстарије удружење за ослобођење робова настало је још 1775. године у Филаделфији. Седаманаест од укупно двадесет и четири члана удружења били су квекери, што потврђује раније изнет став о квекерској традицији као извориште америчке идеје о људским правима и, последично, суштине Декларације независности. Један од оснивача био је Томас Пејн. Удружење ће прерасти у Пенсилванијско аболиционистичко друштво у којем је Франклин изабран за председника 1787. године. У име друштва Франклин подноси америчком Конгресу петицију за укидање ропства 1790. године.[1113] Чињеница да Франклин био један од чланова комисије која је од Конгреса добила задатак да изради Декларацију независности говори у прилог тезе о више учесника у процесу писања Декларације независности, а коју ће извртнути руглу Дејвид Вокер у свом „Апелу обојеним грађанима света“[1114], прецизно поредећи њен текст са стањем у којем живе робови: „Погледајте своју Декларацију независности! Да ли разумете свој сопствени језик? Ево Вашег језика, обзнањеног свету 4. јула 1776. године: Ми сматрамо очигледним истинама да су сви људи створени једнаки; да их је њихов Твопрац обдарио неотуђивом правима; да међу ова спадају слобода, живот и тражење среће. Упоредите свој језик, изолован из текста Декларације, са својим окрутностима и убиствима зараженим од стране ваших окрутних и немилосрдних очева и вас самих над нашим очевима и нама — према људима који ни вама ни вашим очевима нису за то дали ни најмање повода!!!“[1115]

"Wild Bill" Hickok, Laura Smith Haviland, Isaac Hopper, David Hudson, John Hunn, Roger Hooker Leavitt, Jermain Wesley Loguen, Samuel Joseph May, James Mott, Lucretia Coffin Mott, Lucy Higgs Nichols, John Parker, John Wesley Posey, Amy and Isaac Post, John Rankin, Alexander Milton Ross, David Ruggles, Gerrit Smith, William Still, Charles Turner Torrey, Sojourner Truth, Harriet Tubman, Jonathan Walker, Charles Augustus Wheaton, John Greenleaf Whittier, Martha Coffin Wright, Theodore Dwight Weld, *Lewis Tappan*, James G. Birney, Lydia Maria Child, Maria Weston Chapman, Abby Kelley Foster, Stephen Symonds Foster, Henry Highland Garnet, Samuel Cornish, James Forten, Charles Lenox Remond, Sarah Parker Remond, Lucy Stone, Robert Purvis, Augustine Clarke, Wendell Phillips, William Wells Brown, Arthur Tappan, David Walker, Samuel Eliot Morison, Harriet Ann Jacobs, Passmore Williamson и други.

[1112] African Methodist Episcopal Church, American Anti-Slavery Society, American Missionary Association, Boston Female Anti-Slavery Society, Boston Vigilance Committee, Free Soil Party, Free-Staters (Kansas), Jayhawkers, International Justice Mission, Liberty Party (United States, 1840), Massachusetts Anti-Slavery Society, Massachusetts General Colored Association, New York Manumission Society, New England Anti-Slavery Society, New England Freedom Association , Pennsylvania Anti-Slavery Society, Religious Society of Friends, Society for the Relief of Free Negroes Unlawfully Held in Bondage.

[1113] https://web.archive.org/web/20060521035446/http://www.ushistory.org:80/documents/antislavery.htm , страници приступљено 11. марта 2018. године.

[1114] *“An Appeal to the Coloured Citizens of the World” (1829).*

[1115] Дејвид Вокер (*David Walker 1796-1830*), афро-амерички активиста, аболициониста и писац. Син роба али будући да му је мајка била слободна, он је такође био слободан. Објавио је 1829. године „Апел обојеним

8.2.3. Економски интереси у контексту псеудо-научне и религијске аргументације

Девастирајући ефекат ропства на друштво Југа уочио је још Токвил, запазивши да се „на сваком кораку добијао исти резултат; уопште узевши, колоније у којима није било робова биле су насељеније и богатије него оне у којима је цветало ропство. Што се даље ишло, све више се показивало да је ропство, које је тако окрутно према робу, штетно по робовласника... Утицај ропства се још увек шири: оно делује на карактер робовласника и даје посебне карактеристике његовим идејама и укусима... Црнац не може да тражи награду за свој труд, али трошкови за његово издржавање су стални; он мора бити потпомогнут и у старости као и кад је у успону снаге... Дакле, ропство не само да спречава белце да постану богати, него им чак убија жељу да то буду.“[1116]

До промене јужњачких ставова долази током 20-тих година 19. века, када елита дефинише ропство као специфичну институцију која треба да траје.[1117] Поменут је политички значај побуне Нета Тарнера јер „након аларма који је подигла побуна Нета Тарнера, робовласници су дошли до закључка да би било добро да робовима дају толико религијског одгоја да не убијају своје господаре... Послушајте ви слуге! Добро послушајте моје речи. Ви сте бунтовнички грешници. Ваша су срца пуна свакојаког зла! Ђаво је тај који вас куша! Бог је љут на вас и сигурно ће вас стићи казна...Уместо да верно служите своје господаре што би било у милости у очима вашег небеског гсподара ви сте љењи и забушавате у послу. Бог вас види... Ако не слушате свог земаљског господара, вређате свог небеског Господара. Морате извршавати Божје заповести.“[1118]

Примећује се значајна разлику између Индијанаца и црних робова и поред чињенице да су обе групе биле жртве репресије. Разлика је последица другачијег односа Устава према двема друштвеним групама. При бројању електората, Устав Индијанце не рачуна као три петине осталих лица, нити на било који други начин. Они нису део друштва јер нису, путем опорезивања, интегрисани у економски систем. Немогућност да

грађанима света“, у којем је позивао на уједињење америчких црнаца и технологију самопомоћи у борби против угњетавања и неправде. Његови ставови су били снажни и за многе аболиционисте радикални. Глава Дејвида Вокера је због овог памфлета била уцењена на 10 000 долара жива, а на 1 000 долара мртва. *„David Walker's Appeal“, 1830.* Види у: Zinn, Arnove, op. cit., p. 169.

[1116] Алексис де Токвил*, Демократија у Америци*, преузето из: Драгољуб Живојиновић, op. cit., стр. 134-135.

[1117] Производња памука захтевала је пуно контролисане радне снаге. У периоду између 1790. и 1860. године број робова на Југу рапидно се повећавао са 500 000 на 4 милиона у освит Грађанског рата.

[1118] Hariet A. Jacobs *Incidents in the Life of a Lsave Girl: Written by Herself (1861)*, у: Zinn, Arnove, op. cit., p. 171-172.

се уведу у економске токове Индијанце стога чини економски нестишљивим фактором. Они не производе економску вредност нити су потрошачи роба, производа и услуга. На тај начин они заправо не утичу на укупан бруто национални производ.[1119] Робови су, међутим, масовна радна снага која производи велику количину сировине. Они су својеврстан хумани капитал који је мотор националне економије. Њихова бројност и висока концетација јесте стална претња конфликта, која се стишава поступком њихове дехуманизације. Креационистичка теорија злоупотребљава се у том процесу врло интензивно, па су на корици првог издања Фицјуеове „Социологије Југа“ наведени стихови из Књиге проповедникове да „шта је било то ће бити, шта се чинило, то ће се чинити. И нема ништа ново под Сунцем.“[1120], који ће бити аргументација не само целокупног садржаја, већ и латинске изреке „истерај природу вилама, она ипак своје тера“[1121] која се нашла на истом издању. Изрека је имплицирала да је ропство оквир адекватан природи црних људи, те да је експеримент наметања америчких вредности јалов посао. Културолошки образац који се тако неговао довео је до тога да су млађи нараштаји белих Јужњака сматрали ропство легитимном праксом, а оправдања су креирали у распону од практичних, економских, културолшких, антрополошких, верских па до социо-филозофских аргументација: „Роб је рођен за покоравање баш као што је рођен у греху и незнању... Робови су богатство, као својина и као стваоци капитала и до овог места они су на корист цивилизацији, с обзиром да је акумулација капитала први елемент цивилизације.“[1122] Међу овима су свакако најпознатији су свакако Томас Џју, Џорџ Фицхју и Џон Калхун.

Са друге стране, религијска ће се матрица користити и у супротном смеру борбе за ослобођење робова, па ће тако друго Велико буђење, својим интензивирањем религиозне посвећености звучати као посмртно звоно америчком ропству, баш као што је прво Буђење звонило енглеском колонијализму. Религија и мисија Великог буђења током прве половине 19. века одиграли су улогу у процесу еманципације робова макар на духовно-интелектуалном, ако не на уставно-правном терену, на чијем је таласу одгајан и поменути

[1119] Количина робе коју су племена размењивала са белим људима занемарљива је у укупном БДП-у.
[1120] Свето писмо, Стари завет, Књига прововедникова, http://www.pravoslavna-srbija.com/Pravoslavlje/Sveto%20Pismo%20-%20Biblija/21_PRO/21PRO001.HTM, страници приступљено 28. јануара 2018. године.
[1121] Naturam expellas furca, tamen usque recurret.
[1122] William Harper, „Slavery in the Light of Social Ethics”, види у: Alpheus Thomas Mason, Gordon E, Baker, *Free Government in the Making*, p. 437.

Нет Тарнер. Црни људи били су у центру интересовања проповедника Буђења, јер је преобраћање афричких пагана било најбољи доказ речи Божје. Тако је религијска матрица била у служби како једних тако и других, с том разликом што је регресивним силама јужњачког робовласништва она служила у сврху очувања и конзервације система, о којем се овде износи као елаборација став једног од значајнијих бораца за укидање ропства, а који долази из редова мејнстрим политичких елита Севера, Џорџа Џулијана:[1123] „Представљајући један од најснажнијих антиробовских округа у земљи, осећам се позваним да на најближи начин изнесем ставове и осећања мојих гласача о постојећем и болном питању ропства. Нисам сујетан у тој мери да помислим да ће било шта што кажем утицати на деловање овог комитета. Господин из Мисисипија (г. Браун) показује исту посвећеност очувању интереса Југа у поступку контроле. Тврди да сматра ропство за велики морални, друштвени, политички и религијски благослов — благослов за роба и за господара. Славни је Џон Весли[1124] изгледа био тако фанатичан тврдећи да је ропство највеће од свих зала. Да је живео у овом просветљеном добу и овој хришћанској земљи научио би да је, супротно том ставу, ропство заправо сума свих благослова. Било би му речено да га (ропство) чак и Библија дефинише као Божју институцију. Господин са Југа подсећа нас да је постојало у шаторима патријарха, и домаћинствима његовог Изабраног народа и да је успостављено одредбом свемогућег Бога и дефинисано у оба завета — од Постања до Откровења, те да тако свето треба да буде слављено и да га ми на Северу га морамо поштовати, немајући могућност да дамо одушка нашим најдубљим моралним уверењима. Мој пријатељ из Мисисипија љубазно признаје да ми на Северу сматрамо

[1123] Џорџ Вашингтон Џулијан (*George Washington Julian, 1817-1899*), радикални политички лидер, изузетних моралних уверења. Борио се за укидање ропства, против монопола, сваког облика дискриминације, за права имиграната, жена и реформу земљишта. Заједно са Хорасом Грилијем један од главних заговорника идеје да је укидање ропства у тесној вези са реформом земљишта. Био је конгресмен у Предстанвичком дому Конгреса САД (савезна држава Индијана, од 1849. до 1851. године и од 1861. до 1871. године), адвокат у неколико случајева бекства робова, кандидат за председника САД (*Free Soil Party*). Хорас Грили (*Horace Greely, 1811- 1872*.), оснивач и уредник Њујорк Трибјуна, политичар, кандидат либерално-републиканске партије на председничким изборима 1872. против актуелног председника Гранта. Дела: *The American Conflict: A History of the Great Rebellion in the United States of America, 1860-64 Vol. I* (1864) Vol. II (1866); *Eessays Designed to Elucidate the Science of Political Economy, While Serving to Explain and Defend the Policy of Protection to Home Industry, As a System of National Cooperation for True Elevation of Labor, (1870); Recollections of a Busy Life* (1868).

[1124] Џон Весли (*John Wesley, 1703-1791*) енглески клерик и мислилац. Са братом Чарлсом и сарадником Џорџом Вајтфилдом успоставио је методизам. Обилазећи територију Велике Британије и Ирске, учествовао је у успостављању малих хришћанских група. Под његовим вођством и усмерењем, методисти су постали предводници у многим друштвеним питањима свог времена, као што су реформа затворског система и укидање ропства.

ропство злом. Али додаје: У реду, мислите тако, али своје мишљење задржите за себе. Тако у карактеристичном наредбодавном тону и расположењу робовласника ми треба да будемо уњуткани. У овој најслободнијој нацији света наше мисли треба да буду суспрегнуте овом робовласничком инквизицијом. Ми изгледа треба на ломачи да спалимо Витијерове списе те да прочистимо ватром наша најбоља писана дела. Заиста, у циљу наше конзистентности и искорењивања сваког трага фанатизма из умова људи, ми морамо избрисати историју Америчке револуције и нашу слободу чувати као тајну пре него да увредимо безгрешну институцију Југа.“[1125]

8.2.4. Дијалектика балансирања

Чињеница да се реч ропство у уставном тексту појављује само на једном месту, у 13. амандману, којим се институција ропства укида, док се на свим другим местима робови дефинишу другим појмовима попут „друга лица“, „остала лица“, „такве особе“ или кумулативном називом попут „особа која се држи службе или рада“ индикативан је показатељ одређеног неуротског стања система које изазива компромис око појма, функције, нужности и ефеката ропства. Тиме ће се подробно бавити Вендел Филипс у својој студији из 1856. године[1126], у којој анализира Устав као проробовски документ. Покушавајући да разуме природу тог компромиса, он увиђа да је робовласницима дат читав спектар привилегија и заштите њиховог статуса, сматрајући да је нација била у потпуности свесна договореног компромиса и да је својевремено ушла у то својевољно и отворених очију: „Несумњиво је да се сада педесет година након постанка робови тресу у огромном броју; да робовласници монополизују многе функције и диктирају политику Владе; да се снага и утицај нације проституишу зарад подршке ропству овде и на другим местима; да се газе права слободних држава, а судови ове земље чине њиховом средствима; наставак овог девастирајућег савеза је лудост; тестирање дуго педесет година од стране најбољих од нас и уз помоћ најбољих устава који постоје, само доказује да је

[1125] Наведени цитат налази се у говору одржаном испред комитета Конгреса САД који је основан како би се дефинисао Устав Калифорније, када се доносила одлука на који начин ће нове државе Уније, настале на територијама освојеним у Америчко-мексичком рату, бити примљене, као слободне или робовласничке. George Washington Julian, „The Slavery Question”, Speech of Hon. George Julian on the Slavery Question Delivered in the House of Representatives, May 14, 1850 (Washington: Congressional Globe, 1850), https://www.in.gov/history/markers/4095.htm, страници приступљено 10. јануара 2018. године.

[1126] Phillips, Wendell (ed.), *The Constitution a pro-slavery compact, or, Extracts from the Madison papers*, etc., New York, Anti-Slavery Society, 1856.

немогуће уједињење слободних и робовских државе под било којим условима, а да сви не постану саучесници у кривици и и одговорни за грех ропства. Усудимо се да не продужавамо екперимент и са двоструком искреношћу и кајањем поновимо позив Америчког антиробовског друштва сваком часном човеку.“[1127] Успостављање федералне државе на међурешењу који је супротно идејно-идеолошком корпусу Револуције, од почетка усмерава друштвено-политички живот ка компромису тако да прихватамо став да је „компромис увек било једно од неопходних зала у америчкој историји. У Конгресу и Белој кући су договори за превазилажење разлика олакшавали пут према законодавству. Можда не звучи као најбољи начин за вођење земље, али у највећем броју случајева је деловало, све док сами принципи не би били доведени у питање.“[1128] О чему се ради?

Револуција у производњи памука у комбинацији са куповином Луизијане и отварањем територија западно од Апалача и Мисисипија отворила је могућности даљег ширења САД, повећања производње и стварања нових држава. Ова перспектива створила је потпуно нови став малих и великих јужњачких плантажера према ропству. Док је у првим постреволуционарним генерацијама и државама Југа преовладавао став о грешности ропства, нове перспективе преокренуле су став јужњака. Нове прилике за профит, у комбинацији са федералним уставом, биле су плодно тле за конфликт који ће донети Грађански рат. Дефинисањем Устава на начин који је представљен у претходном одељку осудио је политички систем САД да у себи носи клицу блокаде државног апарата и перманентне политичке кризе. Одредбама Устава дефинисано је стање које је донело могућност сталног избијања секционалних сукоба зарад очувања једног или другог политичко-економског система, а што ће се показати већ 1832. године са покушајем спровођења Наредбе о нулификацији[1129] Јужне Каролине, која је заправо била декларација о отцепљењу[1130], због става ове савезне државе да су царине из 1828. и 1832. године биле у интересу северних чланица и да су, као такве, оскрнавиле Устав САД. Тек уз претњу предедника Џексона да ће послати федералне трупе да спрече отцепљење долази до

[1127] Wendell, Phillips, op. cit., p. ix.
[1128] Кључни компромис које је извојевао Клеј, а који се односи на институцију ропства је Компромис о Мизурију. Поред овог акта Клејев историјски допринос јесте и Компромис око тарифног система.
[1129] „South Carolina Ordinance of Nullification“, November 24, 1832, An ordinance to nullify certain acts of the Congress of the United States, purporting to be laws laying duties and imposts on the importation of foreign commodities. http://avalon.law.yale.edu/19th_century/ordnull.asp, страници приступљено 10. октобра 2017. године.
[1130] Грађански рат започињем применом доктрине нулификације од стране Јужне Каролине.

смиривања кризе. Сам назив Компромиса о Мисурију[1131], а потом и великог Компромиса из 1850.[1132] године недвосмислено говори о комплексности унутрашње политичке ситуације током 19. века, све док се кључна тачка раздора није коначно решила крвопролићем и поразом Југа.

Постојање два супротна економска система створило је нешто још озбиљније: постојање две супротне и потируће политичке културе, што добро уочава Вилијем Ерели Ченинг[1133] рекавши да „ропство у републици води директно у безакоње. Ствара навику командовања, а не послушности. Апсолутни господар неће стећи вештину покоравања грађанској власти... Ропство је чудан елемент за мешање са слободним институцијама. Оно једино и само може да их угрози. Оно је подлога за сваку врсту неподопштина. Ропство доноси несигурност за слободне. Ко год у ропству држи друго људско биће, позива друге да њега самог поробе.“[1134] Овај став једног умерењака и романтичног расисте како је понегде велечасни Ченинг у литератури називан[1135], говори о постојању свести у јавном простору о девастирајућим последицама које ропство има на само ткиво Уније, што се јасно види из ставова радикалних аболициониста попут Гарисона или пак Тороа, који антиципира неопходност грађанског отпора самих робова и покрета за људска права који ће се појавити тек половином следећег столећа, када каже да „укидање ропства може убрзати само глас онога који својим гласањем брани сопствену слободу.“[1136] По њему „ова најлицемернија ђаволска влада гледа са свог трона четири милиона који једва дишу и пита глумећи наивност: Зашто ме нападате? Зар ја нисам од поштених људи? Престаните да покрећете то питање јер ћу и од вас направити робове или ћу вас обесити...Ми говоримо о представничкој влади; али какав је то монструм од владе када у њој нису представљене

[1131] Нагодба о Мисурију (*The Missouri Compromise*) је акт усвојен од стране 16. Конгреса САД 1820. године, којим се у Унију прима Мејн као слободна држава а Мисури као робовска држава. То је био договор унутар Уније како би се одржао баланс робовских и слободних држава.

[1132] Компромис из 1850. године (*Compromise of 1850*) представља нову велику федералну кризу која је избила након Америчко-мексичког рата и припреме за пријем територија које су током њега освојене, међу којима су Јута, Калифорнија и Нови Мексико. Током дебате дошло је до велике кризе поводом Вилмотовог провиза (*The Wilmot Proviso*), предлога конгресмена Вилмота из Пенсилваније којим је требало да се установи закон који би забрањивао ропство на целокупној територији освојеном од Мексика током рата. Конфликт који је избио у Конгресу поводом овог предлога закона био је један од кључних догађаја који су убрзали почетак Грађанског рата.

[1133] Вилијам Елери Ченинг (*William Ellery Channing, 1780–1842*), један од најзначајнијих унитаристичких свештеника са највећим утицајем у САД током 19. века.

[1134] William Ellery Channing, „Slavery “, 1841, *Works of William Ellery Channing*, Boston, American Unitarian Association, 1871, vol. Ii, passim, преузето из Mason, Alpheus Thomas; Baker, Gordon, E, Op. cit., p. 444.

[1135] Види у: Beverly Eileen Mitchell, *Black Abolitionism: A Quest for Human Dignity*, pp. 133-38.

[1136] Торо, Хенри Дејвид, *О дужности грађанина да буде непослушан и други есеји*, стр. 19.

најплеменитије способности ума и цело срце... Сједињене Државе имају караван од четири милиона робова у ланцима. Оне желе да робови остану у том положају.“[1137] Тороов радикализам ићи ће још даље, појединачавајући лицемерност сваке власти која није својевољно прихваћена, указујући на чињеницу да „сваког дана чувамо такозвани мир своје заједнице делима која подразумевају насиље. Погледајте само пендрек и лисице полицајца. Погледајте затвор! Погледајте вешала! Погледајте капелана у неком пуку!“[1138]

Доношење Закона о одбеглом робу[1139] спада такође у серију јалових компромиса који су само одлагали неизбежан сукоб. Закон је довео до велике пометње и таласа грађанске непослушности широм Сједињених Америчких Држава, међу којима је најпознатија епизода о Џону Брауну. Успостављање овлашћења федералне владе да може да врати одбеголог роба власнику и са територије државе у којој ропства нема изазвало је уједињен отпор црнаца и белаца. Износи се став да овај федерални закон експлицитно говори у прилог изнет претпоставке да је ропство, и пред веома различитог појавног облика у појединачним државама-чланицама, заправо било јединствена федерална инситуција. Стање се акцелераторски убрзава након доношења овог закона, пратиће га све већа напетост у Конгресу, заједно са масовним, тајним грађанским покретом Подземних железница[1140] и великом кампањом у штампи.[1141] Интензивирање напетости и све већи сукоби индуковали су се и у аболиционистички покрет који ће временом у неким личностима попут Гарисона и пречасног Теодора Паркера[1142] добити милитантно радикалне активисте. Овај потоњи указаће на бесмисленост мирног протеста и стрпљиве дипломатије: „Сада браћо, јер браћа јесте, било да сте грађани Масачусетса или робови у Вирџинији и сугрђани Бостона, постоје два велика закона у земљи: један је закон ропства и он је дефинисан као коначност. Једном је Устав донет да успостави правду, осигура

[1137] Торо, Хенри Дејвид, op. cit., стр. 65-67.
[1138] op. cit., стр. 70.
[1139] Закон о одбеглом робу *(The Fugitive Slave Law or Fugitive Slave Act)*, донет је септембра 1850. године, као последица компромиса између јужних плантажера и припадника партије Слободне земље (*Free Soil Party*), која се залагала за поптуно онемогучавање експанзије ропства ка западним територијама.
[1140] Подземна железница (*Underground Railroad*) је тајна рута сигурних кућа и склоништа које су од половине 19. века па све до Грађанског рата одбегли робови са Југа користили у свом бекству према северним државама и Канади. Иако није постојала ни једна железница, а нарочито не подземна која се користила за ове сврхе, назив је настао из потребе тајности Станице су биле штале, колибе и куће са скривеним местима за сакривање бегунаца. Кондуктери су били одбегли робови попут Харијет Табнам, која је након бекства постала аболициониста и један од кључних актера у систему подземних железница.
[1141] Бројне новине су покретане као део аболиционистичке кампање, попут Гарисоновог *Либератора* али су и бројни дневни листови подржавали покрет за ослобођење робова.
[1142] Teodor Parker (*Theodore Parker 1810 – 1860*)

унутрашњи мир и обезбеди благодет слободе за нас и наше потомство. Сада, Устав није ту да осигура слободу; он је ту да прошири ропство на Небраску… Ропство се наслања на Устав и гази права савезних држава... Рекох, два су велика закона у земљи. Један је закон ропства; то је закон председника САД, то је закон Сенатора Дагласа, то је закон Врховног суда САД... Постоји други закон који је мој пријатељ (Вендел Филипс) описао речима којима ја нисам у стању подједнако тако, те стога нећу ни да покушам. Рећи ћу само на једноставан начин. То је закон грађана када су уверени да су у праву и иду напред. Зато ћу господо рећи да је закон један — робовски закон, и он је свуда. Али постоји и други закон који је такође коначност, а тај је закон у вашим рукама и пушкама... Ја сам свештено лице и човек сам мира. Волим мир. Али једно су средства а друго је исход. Слобода је исход, а некада мир није средство којим се циљ постиже.“[1143] Тако је инсистирање на политици компромиса довело током 19. века до бескомпромисног преокрета чије је финале било оружано решавање највећег политичког питања америчког 19. века.

8.2.5. Имагинарни Други као сопствени одраз у огледалу

Поступак дехуманизације малочас поменут јесте, поред законодавног оквира, кључни механизам којим се вршила пацификација робова. Док су Индијанци сматрани за дивљаке и ђаволове слуге, али ипак за људска бића, црни роб био је фигура са друге стране хуманитета, извесна парадигма дна[1144] и демаркациона линија која се не прелази[1145], представљајући искривљено огледало у којим се белац стално огледа, упоређујући се као увек као доминантнији и бољи. Одвратност према физичким, а потом и психолошко-емоционалним карактеристикама црног роба ,коју је постепено развијала јужњачка култура, имала је за циљ успостављање дистанце између две расе. Наратив о физичим карактеристикама роба носи у себи конотацију о урођеној комплементарности црног тела и тешког физичког рада. Телесни је састав имплицирао природну

[1143] Reverend Theodore Parker, „Speech of Theodore Parker at the Faneuil Hall Meeting “, May 26th, 1854, види у Zinn, Arnove, op. cit., pp. 177-178.

[1144] О томе пише афроамерички аутор Џејмс Болдвин у својим делима, видети на пример *Nobody Knows My Name: More Notes of a Native Son,* Dial Press in July 1961.

[1145] Због тога је једна од највећих опсесија америчког ропства била идеја о сексуалном општењу црног роба и беле жене и по правилу су такви ретки случајеви решавани смртном пресудом за роба. Последњи случај заснован на претпоставци релације засноване на мушко-женском односу догодио се 1955. године, када је брутално убијен 14-годишњи Емет Тил (*Emmet Till, 1941-1955*). Линчован је у Мисипију на основу оптужбе 21-годишње белкиње Керолин Брајант која га је оптужила да јој се удварао у њеној продавници.

предодређеност за физички напор, док су ментално-психолошке особине, пропуштене кроз перспективу белог човека, препознате као инфериорне и недовољне за менталну активност својствену белој раси.

Паралелно се јавља и наратив о мешању раса који ће временом постати опсесивна психопатолошка драма белог човека, с том разликом што је постојала дубока дистинкција уколико се радило о белом мушкарцу или белој жени. Институтција *chattel/animated slavery*, имала је тако и родно-сексуални контекст. Власништво над телом другог човека створило је наратив ропског тела као сексуалног објекта. Бели господар имао је на располагању женске робове као извор свог задовољства. И поред чињенице да се на то ни на Југу није гледало са са одобравањем, случајеви сексуалних односа господара и робиња били су уобичајена појава, за шта се Томас Џеферсон[1146] узима као најпознатији историјски пример ове праксе, што, у контектсту његове историјске позиције[1147], сликовито сведочи о изнетом ставу о сложености „америчке приче.“ Положај црне жене у САД посебна је тема у дискурсу људских права и феминизма (о чему ћемо додатно говорити у следећем поглављу) јер „ропство је страшно за мушкарце, али је далеко страшније за жене. Поврх бремена које припада свима, оне познају невоље, патњу и понижење које је само њима својствено“[1148], а које се односи на апсолутно располагање телом црне робиње у САД.

Ово је располагање двоструко мотивисано. Са једне стране, ради се о црном женском телу као извору увек доступног и бесплатног путеног уживања које, будући да она није људско биће, не носи никакву моралну одговорност, а што ће већ поменута Херијета Џекобс прецизно описати: „Рекао ми је да сам његово власништво и да се у

[1146] Повест о дугогодишњој вези Томаса Џеферсона и његове црне робиње Саре Сели Хемингс из које се родило шесторо деце овековечена је и на филму.

[1147] Бенџамин Банекер, син ослобођеног роба, ће у писму позвати Томаса Џеферсона да свој утицај и положај усмери у процес за ослобођење робова, нарочито када се зна да је федерална влада погазила обећање о ослобођењу робова који су се борили на страни револуционара за време Рата за независност: „Господине, ако постоје осећања којима сте потпуно склони, надам се да не можете него да констатујете да је нужна дужност оних који за себе захтевају природна људска права и који поседују обавезе које налаже хришћанска вера, да прошире своју моћ и утицај и ослободе сваки део људске расе од сваке врсте терета и опресије под којом су непроведно зауздани а ја имам потпуно уверен да истина и обавезност ових принципа треба томе да Вас води.“ Benjamin Banneker, „Letter to Thomas Jefferson “, August 19th, 1791. Види у: Zinn, Arnove, op. cit., p. 59.

[1147] Bell Hooks, *Ain't I a Woman, Black Women and Feminism*. Преузето из: Адриана Захаријевић, *Постајање женом*, op. cit., стр. 144.

[1148] Bell Hooks, *Ain't I a Woman, Black Women and Feminism*, South and Press, Boston, 1981, p. 24. Преуето из: Захаријевић, Адриана, *Постајање женом*, Београд, Реконструкција Женски фонд, 2010., стр. 136.

свему морам покоравати његовој вољи. Моја се душа бунила против те злехуде тираније. Али где сам могла поћи по заштиту? Није било разлике у томе да ли је мала ропкиња била црна попут ебановине или јој је кожа била бела као у њене господарице. У оба случаја нема ни трага закону који би је заштитио од повреде, од насиља, па чак и од смрти, за све су то криви злодуси који су изгледали као људи.“[1149] Са друге стране, црно женско тело је машина за производњу робова: „У државама Мериленд, Вирџинија, Северна Каролина, Кентаки и Тенеси, оплодњи и узгајању црнаца поклања се онолико пажње колико и оплодњи коња и мазги. Још јужније, подижемо их и за употребу и за продају. Плантажери наређују својим девојчицама и женама (удатим и неудатим) да рађају децу... Расплодна жена вреди од једне шестине до једне четвртине више од оне која се не размножава.“[1150]

Процес контроле огромног броја робова као потенцијалног извора насиља имао је дакле и додатни задатак — да стави тело роба под контролу и на плану чисте репродукције. У том процесу позиција црног мушкарца морала је бити детронизирана са позиције свесне мушкости на нешто што би било супротност истом. Немање контроле над избором партнерке и стварањем породице која је у свако моменту могла бити поништена,[1151] био је додатни психопатолошки механизам којим је црни мушкарац одвајан од свог мушког идентитета. Именовањем црног роба називом „дечко“ (*boy*)[1152], без обзира на његове године, додатно је његову позицију спуштало на инфериорни ниво дечака и детињастости. Поступак је имао двоструку функцију — потискивање природног осећаја мушког идентитета кроз функцију оца, мужа и партнера, док је са друге лечило белачку психопатолошку опседност претњом црног мушког сексуалног нагона који би се могао материјализавати кроз сексуално поседовање беле жене.

Тело црне жене, са друге стране, било је опсесија у својој контрадикцији која се градила на дистинкцији црне и беле телесности. Идеја женског идентитета као морално чистог и смерног у случају беле жене контрапунтирана је црним женским телом као симболом опскурности, перверзије и анималне енергије која се на супртоној страни

[1149] Види у: Захаријевић, op. cit., стр. 144.
[1150] Hooks, op. cit., p.39. Преузето из: Захаријевић, op. cit., стр. 145.
[1151] Робовласништво је подразумевало потпуну слободу располагања потомством и породицом робова, тако да су продаја деце и раздвајање супружника били уобичајена пракса.
[1152] Историјска генеза и идентитет дискурса термина *boy* у америчкој расној историји једна је од најбољих и најречитијих примера колики значај и далекосежне последице може имати именовање одређеног феномена или социолошке појаве. И данас именовање Афроамериланца овим термином може изазвати озбиљан сукоб на расним основама.

спектра од морала, чистоте, интелекта и духовности. Црно женско тело у медицинском научном имагинарујуму беле цивилизације карактерише абонорманлоност гениталних карактеристика (огромна задњица, велике усмине, груди и усне)[1153], што је све скупа позиционира црнкињу ниско на еволутивној лествици, постављајући је у положај пасивног физичког објекта. Будући да није дорасло ничему другом, осим пуком физичком постојању које, као такво, имплицира да је физикус онај оквир у којем је једино могуће да постоји, тело црне жене остварује своју сврху само као сексуални објект белог господара и као машина за репродукцију робова. Уочавамо контрадикторност на релацији извор задовољства — анималност без свести, што од тела црне жене креира психолошки конструкт унутар којег се унутрашња драма две расе одигравала на једном паралелном плану, који је у потпуности комплементаран са процесима који су се дешавали у јавном простору на плану идејно-идеолошког оквира и политичке борбе Севера и Југа.

Промену представе о ропству и његовим окрутностима донеће романсирана прича о ропству из пера беле жене која никада у животу није посетила државе Југа. Херијет Бичер Стоу је делом „Чича Томина колиба“[1154] изазвала праву националну кампању[1155], управо на плану идентитета и суочавања белаца са сопством и властитом одговорношћу. Роман написан у стилу мелодраме поступком карактеризације понудио је америчкој јавности на Северу нови поглед на институцију ропства и лик црног роба. Идеализовани лик старог роба Томе, који умире под окрутностима свог белог господара, постаје мученик кроз који је извршено суочавање јавности Севера са изопаченим системом који је владао на Југу. Роман на површину износи суштинско питање одговорности и саучесништву у опстанку таквог стања самим нечињењем, што је и ауторка на једном месту јасно запазила: „Сцене крви и окрутности шокантне су нашем уху и срцу. Оно за шта човек има снаге да ради, нема снаге да чује.“ Са Југа је као одговор на веома брзо стигао одговор у истом, артистичком маниру као талас антитоминске књижевности[1156] која је имала за циљ

[1153] Види у: Адриана Захаријевић, op. cit., стр. 73-81.
[1154] Uncle Tom's Cabin; or, Life Among the Lowly.
[1155] У првих годину дана роман је продат у 300 000 примерака и укупно у 7 милиона примерака широм света.
[1156] Међу дела ове струје спадају: White Acre vs. Black Acre (William M. Burwell), Little Eva: The Flower of the South (Philip J. Cozans), Aunt Phillis's Cabin (Southern Life As It Is (Mary H. Eastman), Ant fanaticism: A Tale of the South (Martha Haines Butt), The Ebony Idol (G.M. Flanders), Liberia или Mr. Peyton's Experiments (Sarah Josepha Hale), Frank Freeman's Barber Shop (Rev. Baynard R. Hall), The Lofty and the Lowly или Good in All and None All Good (M. J. McIntosh), Uncle Robin, in His Cabin in Virginia, and Tom Without One in Boston (J. W. Page), The Cabin and Parlor или Slaves and Masters (Charles Jacobs Peterson под псеудонимом J. Thornton Randolph), The North and the South или Slavery and Its Contrasts (Caroline Rush), The Black Gauntlet: A Tale of

побијање и дезавуисање идеје о промени перцепције о ропству. Најпознатији представници овог књижевно-пропагандног стила били су Керојалн Ли Хенз са „Северњачком невестом плантажера“[1157] и Вилијем Симонс са „Мачом и преслицом.“[1158]

8.2.6. Погажен завет Абрахама Линколна: закони Џима Кроуа[1159]

Линколново убиство зауставило је политички процес[1160] који је требало да заокружи пројекат еманципације и интеграције бивших робова. Компромиси, међутим, обележавају послератни период, баш као и време до Грађанског рата. Иако револуционарна[1161], Прокламација о еманципацији била је својеврстан компромис, будући да су њеним ступањем на снагу ослобођени робови само испод линије раздвајања Уније и Конфедерације, дакле само на Југу, док ће око 500 000 робова на Северу бити ослобођено тек 1865. године, усвајањем 13. амандмана. Период Реконструкције може се поделити на три фазе: председничка реконструкција (1863-1866), радикална или конгресна реконструкција (1866-1873), током које се акценат ставља на грађанска и гласачка права ослобођених робова, и трећа фаза искупљења (1873-1877), током које на Југу долази до преузимања контроле од стране поборника беле надмоћи и успостављања црних законика, што је практично означило крај периода Реконструкције.

Plantation Life in South Carolina (Mary Howard Schoolcraft), Uncle Tom's Cabin As It Is (једну је написао W.L. Smith док је другу под истим називом написао C.H. Wiley), English Serfdom and American Slavery или Ourselves as Others (Lucien Chase).

[1157] Керолајн Ли Хенз (Caroline Lee Hentz, 1800–1856).

[1158] Вилијам Симонс (*William Gilmore Simms 1806–1870*), песник, приповедач и историчар. Значајан аутор 19. века, имајући у виду да га је Е. А. По називао највећим америчким приповедачем. Најзначајнији књижевник предратног Југа, члан *тајног круга* јужњачких интелектуалаца, којем су припадали и Едмунд Рафин, Џејмс Хенри Хамонд, Натанијел Беверли Такер и Џорџ Фредерк Холмс.

[1159] Закони Џима Кроуа (*Jim Crow laws*) је термин којим се означава законодавни оквир у државама Југа а који се односи на расну сегрегацију, успостављену након пропасти периода Реконструкције. Усвајани су у периоду између 1876. и 1965.године. Ови закони били су подршка такозваним Црним Законима (*Black Codes*), који су ограничавали политичка права и слободе ослобођених робова. Џим Кроу је име јунака минстрела – посебне уметничке форме која је развијена у САД, у којој су бели глумци маскирани у црнце изводлили плесно-музичке тачке.

[1160] Поменути процес започиње *Еманципацијом о прокламацији*, да би били ослобођени 13. амадманом из 1865. године, добили држављанство 14. амадманом из 1868. године и загарантовано право гласа 15. амандманом током 1870. године. Иако су поред амандмана донети и Акти о грађанским правима (*The Civil Rights Act of 1866* и *Civil Rights Act of 1875*), стање у стварности је било другачије.

[1161] У писму датираном 4. април 1864. године Линколн ће написати: „Ја сам природно против ропства. Ако ропство није погрешно, онда ништа није погрешно. Не сећам се да сам икада другачије мислио и осећао“. „Letter to Albert G. Hodges“, http://www.abrahamlincolnonline.org/lincoln/speeches/hodges.htm, приступљено 8. августа 2017. године.

Трагичан епилог реконструктивног периода и стогодишњу борбу за пуно испуњење Линколновог завета, визионарски је предвидео шести председник САД, Џон Квинси Адамс, један од најснажнијих заговорника аболиционизма у Конгресу САД, током своје конгресне каријере која је уследила након функције шефа државе: „Конфликт између принципа слободе и чињенице ропства долази постепено на ред. Ропство сада има моћ која у присуству слободе не може буде мирна. Не сумњам у извесност пропасти ропства под намерама Свемогућег. То је део људског моралног унапређења које је део историје. Али сукоб ће бити страшан, а пут тог самог унапређења претходно ће бити ретроградан док не дође до свог пуног остварења.“[1162]

Један од узрока радикализације политичке климе је у томе што су Реконструкцију на Југу спроводили Северњаци који нису имали капацитет да разумеју проблематику Југа. Радикални републиканци у Конгресу, на челу са сенатором Чарлсом Самнером[1163], залагали су се за строго поступање и одмазду над учесницима рата на страни Конфедерације, што је било у супротности са заветом покојног председника: „Без осветољубисти према коме; милостиви према свима; чврсто верујући у правду, јер Бог нам даје да видимо правду, потрудимо се да завршимо овај посао; да лечимо наше ране; да се побринемо за оне који ће на плећима изнети битке, за њихове удовице и њихову сирочад. Да учинимо све чиме може да се оствари и очува праведан и трајан мир, међу нама и са свим народима.“[1164] Предлог Вејд-Дејсовог закона[1165] још за време Линколновог живота, који ће ставити вето на њега залажући се за План 10 одсто[1166], антиципирао је будуће

[1162] Journal of John Quincy Adams (11 December 1838), Miller, William Lee (1995). *Arguing About Slavery. John Quincy Adams and the Great Battle in the United States Congress*. Vintage Books. p. 344.

[1163] Чарлс Самнер (*Charles Summner, 1811-1874*), политичар, амерички сенатор и говорник. Током свог чланства у Сенату (1851-1874) био је вођа антиробовске струје. Постао је мученик америчке политике када га је у Конгресу напао Престон Брукс, проробовски члан Конгреса и замало га убио. Самнер се од повреда лечио три године. Учествовао је у стварању Партије слободне земље и Републиканске партије. Након рата био је присталица оштрог поступања према државама Конфедерације. Један од ставова: „Дубоко сам уверен у неизмерну штетност и погрешност ропства; искрено верујемо да, према правом духу Устава и осећањима Очева, ропство не може наћи своје место унутар наше националне владе, да је у сваком погледу делимично и ни на који начин није општенационално, да је увек део држава-чланица а никада креатура нити део нације у целини, те да га нација не може ни законом нити неким другим актом подвести под капу Устава САД.“ Параграф из говора у Сенату САД, „Freedom National, Slavery Sectional“, одржан 27. јула 1852. године. https://archive.org/stream/freedomnationals00sumn/freedomnationals00sumn_djvu.txt , страници приступљено 26. августа 2017. године.

[1164] Абрахам Линколн, *Друга приступна беседа*. Види у: Драгољуб Живојиновић, op. cit., стр. 164.

[1165] Wade-Davis Bill **(**1864) је покушај да се пре краја рата успостави политика Реконсрукције.

[1166] План десет посто (*Proclamation of Amnesty and Reconstruction*) био је прокламација председника САД од 8. децембра 1863. године, који је требало да успостави оквир током послератне реконструкције Уније.

проблеме, јер је дефинисао оштре мере које је требало спровести према јужним државама. Линколнов страх од радикализације унутрашњег конфликта био је оправдан.Период Реконструкиције био је све, само не помирење две стране и коначно решавање расног питања. Уставним амандманима јесу биле уставно загарантоване слободе ослобођеним робовима, али Устав није гарантовао њихову економску самосталност, што је било кључно за даљи напредак и интеграцију у друштво, тако да је и принцип четрдесет хектара и мула[1167] остао мртво слово на папиру. Доследност Устава да не дефинише економске односе ни на једном нивоу у случају еманципације робова показаће се као погубан механизам за регресивни правно-политички процес који се догодио. Афроамериканци су тако постали грађани на папиру, али грађани другог реда који, будући економски неспремни и економски необразовани за тржишну утакмицу и без приватне својине осуђени на завистан однос, што је осигурало неуспех њихове интеграције.

У овом процесу специфична природа уставног документа вратила се као бумеранг. Доношење 13. амандмана је ослободило 4 милиона робова, али је суверенитет држава-чланица и даље био заштићен и сигуран у окриљу 9. и 10. амандмана Устава. На простору уставно-правне одредбе, да оно што није експлицитно наведено није стога у надлежности Устава, робовласничке државе улазе у поступак уставно-правне реконструкције свог правних простора. Црне законике најављује већ 1865. године Мартин Дилејни: „Желим да разумете да нећемо постати слободни уколико не будемо себе наоружали и борили се за нашу независност... Ви сте жене и мушкарци, сви ви које сте окупљени око мене, зарадили хиљаде и хиљаде долара за свог господара. Били сте средство свог господара уз помоћ којег је водио савршено срамни живот, пружио својој деци образовање, а које је оспорио вама страхујући да вам се свест не пробуди... Раније је цео Југ зависио од вас, сада читава држава зависи од вас. Даћу вам савет како да се снађете, успоставите заједницу и узмете сву земљу коју можете, али ниједну не можете да добијете

[1167] Фраза *Forty acres and a mule* односи се на обећање аграрне реформе за бивше робове од стране генерала Шермана. Ослобођени робови су очекивали да се и на њих односи правило о власништву над 16 јутара и мулом, како би се економски осамосталили и започели живот у слободи. Извесна расподела поседа се и догодила док је у Конфедерацијом била војна управа Уније. Каснија политика Реконструкције је инклинирала ка њиховом плаћеном раду (*wages*)[1167], а не на приватном поседу земље, тако да је већина земље враћена њеним предратним власницима, богатим и сиромашним белцима. Известан део земље дат је у Мисиспију, али је почетком 20. века због кризе дошло до масовног губљења тих поседа услед економских тешкоћа.

појединачно.“[1168] Црни ће законици успоставити унутрашњи правни простор држава-чланица, у који федералне уставне одредбе нису имале приступ, тако да је било могуће анулирати скоро све правно-политичке последице аката Реконструкције. Тако ће, на пример, Хенри Тарнер[1169] који је изабран за представника Џорџије на државној конвенцији већ 1868. године бити избачен због боје коже: „Главно је питање господине следеће: јесам ли ја човек? Ако јесам, онда захтевам права човека. Нисам ли човек зато што сам тамније нијансе него уважени господин поред мене... На својој страни имате све елементе супериорности: имате наш новац и свој, имате наше образовање и сопствено; и имате вашу земљу и нашу такође. Кажем вам стога, са толико предности на својој страни можете да поведете рад против сиротог беспомоћног црног народа.“[1170]

Друга група правних аката која се успоставља у послератном периоду јесу такозвани Џим Кроу закони који ће дефинисати расну сегрегацију и који ће бити на снази у државама Југа све до 1965. године[1171], међу којима су веома значајни били и савезни Закони о раздвајању[1172], којима се додатно правно дефинише питање међурасних сексуалних односа. Одлука у случају Плеси против Фергусона изазвала је домино ефекат у свим државама Југа које су једна за другом доносиле Џим Кроу законе, наслоњене управо на претпоставку физичко-психолошких карактеристика црних људи који ће бити имплицитна основа црних законика: „Питање признавања сведочења црнаца ради заштите њихове личности и имовине постаје безначајно у поређењу с једним другим значајним питањем да се заштите они и државе од зала која могу да настану због њиховог изненадног ослобођења. Каква су то зла која су већ настала, од којих треба да штитимо црнца и државу? Одговор је очигледан свима — скитничарење и сиромаштво, и њихови неизбежни сапутници злочин и беда, више као тамни покров над некад напредном и

[1168] Martin Delany’s Advice to Former Slaves (July 23rd, 1865), Zinn, Arnove, op. cit., p. 191.

[1169] Хенри Мекнил Тарнер (1834 -1915.), свештеник, политичар и 12. изабрани бискуп Афричке методистичке епископалне цркве.У Џорџији је био пионир у успостављању црначких заједница након Грађанског рата. Рођен је као слободан у Јужној Каролини. За време рата 1863. године, именован је за првог црног капелана у обојеним оружаним снагама САД. Након рата, именован је у Фридманов биро у Џорџији. У савезно законодавно тело изабран за време Реконструкције 1868. године.

[1170] Henry McNeal Turner, „On the Eligibility of Colored Members to Seats in the Georgia Legislature “, September 3rd, 1868. Види у: Zinn, Arnove, op. cit., p. 194.

[1171] До случаја Браун против одбора за образовање (*Brown vs. Board of Education*) из 1954. године, у којем је Врховни суд САД једногласно пресудио да је расно подељено образовање неуставно. Овим преседаном укинут је преседа у Плеси против Фергусона из 1896. године, којим је потврђена расна сегрегација.

[1172] Закони о раздвајању (*Miscegenation laws*) су закони савезних држава у САД којима су забрањивани међурасни брак и међурасни секс. Судски случај који представља преседа у забрани спровођења закона о раздвајању је судски случај Ловин против Вирџиније (*Loving vs Virginia*) из 1967. године

срећном, али сада опустошеном земљом...“[1173], о чему говори и новинар Хенри Грејди[1174] који у потпуности подржава супремацију беле расе на Југу, изјавивши 1888. године да се „надмоћ беле расе на Југу мора одржати заувек, а доминација црнопуте расе отпорна је на све тачке и по сваку опасност, јер је бела раса супериорна... [Ова ће декларација] трајати заувек заједно са крвљу која храни англосаксонска срца.“[1175]

Правна решења осакатила су све резултате Грађанског рата остварене на расном плану тако да се прихвата став да је Реконструкција на најбољи начин осликала сву фрагилност америчке демократије, те да су многе кључне теме САД и током 20. века управо питања реконструкције, што је наведено када је речено да су постојање ропства и разарање староседелачких индијанских култура колективне трауме америчког друштва, које и данас у значајној мери генеришу друштвено-политичке напетости у заједици успостављеној на контроверзи опште једнакости као антрополошко-политичке категорије која у пракси никада није добила потврду апсолутне тачности. Основно питање које је поставило послератно доба у уставно-правном смислу јесте питање идентитета америчког грађанина: ко је он, шта је он, који део америчке полулације дати појам покрива, шта су претпоставке америчког грађанства и на који начин се конзумирају привилегије грађанског статуса. Нерешавање расног питања на трагу идеја Декларације независности и претпоставке о неотуђивим правима, а онда и вршење правних радњи које су генерисале савезна законска решења супротна донетим амандманима Реконструкције, детронизира и дезавуише појам грађанина, његов правни идентитет и тежину тог појма као темељне америчке вредности, и то у већој мери него док је ропство званично постојало. Историјска тежина и далекосежна последица овог стања је то да је оно обогаљило и грађански идентитет белог Американца, чиме је илузија идеолошке чистоте сопствене прошлости сада трајно била доведена у питање[1176], тако да ће и Ида Б. Велс изјавити да САД се не

[1173] Гувернер Бенџамин Хенфрис Сенату и представничком дому Мисиссипија, 21. новембра 1865. године, текст „Црни Законик Мисисипија“. Види у: Драгољуб Живојиновић, *Документи о америчкој историји,* стр. 167.

[1174] Хенри Грејди (*Henry Woodfin Grady, 1850 -1889*), новинар и говорник који је помогао реинтеграцију држава Конфедерације у Унију. Подржавао је индустријализацију Југа и проповедао белу супремацију, наглашавајући да је неопходно да бела раса задржи контролу над ослобођеним црнцима.

[1175] Преузето са https://en.wikipedia.org/wiki/Henry_W._Grady#cite_note-Myrdal_1354-2, изворно у *Myrdal, Gunnar; Gunnar Myrdal; Sissela Bok.* An American Dilemma: The Negro Problem and Modern Democracy. *p. 1354*. Retrieved January 16, 2011. Страници приступљено 5. јануара 2018. године.

[1176] Иако изговорене далеке 1852. године речи Фредерика Дагласа на најбољи начин реферишу на стање након завршетка Реконструкције и неуспеха реформе расних подноса. Додатно је цитат изабран јер на

могу назвати „земљом слободе... (jer je) слобода за нас пародија и лаж.“[1177] Одустајање од идеја Реконструкције иде паралелно са расним патриотизмом, ксенофобијом и етнокултурним дефинисањем америчке нације у оквиру белог протестантског, англосаксонског круга, што је довело до регресије америчког друштвено-политичког живота, изолационизма, сегрегације бројних усељеничких група и свеукупну стагнацију интелектуалног живота. Сматра се, стога, да је период Реконструкције период у којем је коначно у потпуности огољена дискрепанца америчких идеја и правно-политичке реалности јер „убедите ме да један човек с правом може претворити другог у свог роба и ја више нећу веровати у Декларацију независности. Убедите ме да слобода није неотуђиво право сваког људског бића, каква год била боја његове коже и ја ћу је бацити у ватру. Не знам на који бих начин истовремено могао да заступам и слободу и ропство.“[1178]

8.2.7. Закључна разматрања

Историја америчког 19. века је историја америчког ропства, његових појавних облика, његове економије и његових последица на целокупан развој САД. Историјска је иронија да је најмасовнија неполитичка заједница у Унији, сачињена од дехуманизованих припадника афроамеричке етничке групе била најјача кохезиона тачка целокупног политичког система и тако највећа тема америчког критичког мишљења у 19. веку. Процес постепеног поробљавања наводи на закључак да је аболиционизам заправо покрет који се није бавио осигуравањем одређених права за афричке робове, већ враћањем њихових неотуђивих права, па тиме и привилегија које извиру последично из постојања тих права. Чињеница да сами робови не постоје као политичка бића, али да су генерисали политички простор унутар којег се јавља највећи број гласова разлике, од сенатроа и конгресмена,

---

изузетан начин поетнира стање хипокризије дискурса о слободи и људским правима јер поентира управо на једној од најснажнијих тачки митолошке матрице, америчком Дану независности: „Карактер и понашање ове нације никада нису изгледали мрачније него овог 4. јула. Америка је лажна према прошлости, лажна према садашњости и свечано се обавезује да буде лажна према будућности. Стојећи са Богом и крвавим и сломљеним робом поводом ове прилике, у име човечанства које је згрожено, у име слободе која је спутана, у име Устава и Библије који су поништени и погажени, усудити се да доведем у питање и осудим свом јачином и снагом све што служи бескрајном понављању ропства — велики грех и срамоту Америке!... Шта је за америчког роба ваш 4. јули? Одговорићу: дан који му открива више него било који други дан, велику неправду и суровост чија је он стална жртва... Не постоји нација под капом небеском крива за крвавију и шокантнију праксу која се спроводи него што је то америчка нација. Frederick Douglas, „The Meaning of July Fourth for the Negro “, July 5th, 1852. Види у: Howard Zinn, Anthony Arnove, *Voices of a People's History of the United States*, p. 183.

[1177] Foner, *Story of American Freedom*, p.132.

[1178] Garisson, 1854. Преузето из: Адриана Захаријевић, op. cit., стр.158.

преко верских учитеља, јавних радника, говорника до новинара, како беле тако и црне боје коже, говори о њиховој политичкој снази. Та снага и моћ нису биле појединачно дистрибуиране кроз појединце афричког порекла, већ кроз кумулативни утицај који су њихова масовност и место у економско-политичком систему производили.

8.3. Друга породична тајна америчке историје

8.3.1. Староседеоци и дошљаци: недоказана невиност Нове земље

Асманова тврдња да „када се етнички савези окупе у веће етнополитичко тело, или селидбом, преклапањем или освајањем дођу у додир с другим енополитичким савезом, појављују се проблеми интеграције и акултурације, те доминантнија култура — културна формација доминантније етничке групе, сада добија трансетичку важност и уздиже се у високу културу, док преклопљене културне формације бивају маргинализоване“[1179], нигде не стоји боље него на примеру америчких Индијанаца. Повест о индијанским народима[1180] јесте прича о страдању, потискивању и уклањању њихових култура од првбог сусрета са белим људима, „трагична прича о неразумевању, раскинутим споразумима, издајству и покољима“[1181], јер је „историја везе владе са Индијанцима срамна хроника сломљених уговора и неиспуњених обећања. Историја повезаности граничног белог човека са Индијанцима представља болесну евиденцију убиства, беса, пљачке и грешака почињених од стране бивших, по правилу и повремених дивљачких епидемија и повремених варварских чинова почињених у знак одмазде од стране другог, изузев... Свако кривично дело које белац почини против Индијанца сакривено је или ублажено. Свако дело које је Индијанац починио против белог човека разноси се на крилима поште или телеграфа до најдаљег кутка земље, зачињено са свим ужасима које стварност или машта могу бацити на њега. Против таквих утицаја као што је то, људи Сједињених Држава морају бити

[1179] Јан Асман, *Култура памћења,* стр. 150.
[1180] Када се говори о Индијанцима, било у Јужној или Северној Америци, увек се мора имати у виду да је у питању мноштво етничких заједница и култура, те стога и мноштво народа. Најкрупнији доказ у прилог мноштву је чињеница је сваки индијански народ имао јединствен језик, који је основни елемент културе. Погрешна представа о једном народу иде у прилог устаљеним стереотипима високе, беле културе о Индијанцима који се не доживљавају као заокружене и освешћене друштвено-политичке заједнице.
[1181] Хенри Бамфорд Паркс, op. cit., стр. 49.

упозорени.“[1182] У случају Сједињених Држава индијански наратив додатно појачава неуралгичну потку историјског мејнстрима, јер као такав доводи у питање вредносну вертикалу америчке политичке културе која почива на идеји слободе и неотуђивим правима на живот, слободу и тежњу ка срећи. Бивајући третирана кроз све администрације, од Вашингтона до Теодора Рузвелта, индијанска је тема по политичком значају једна од константи америчке политике 19. века.

Идеја о Новој земљи на северноамеричкој *terra incognita* у пракси већ са првим насеобинама раног 17. века пада у воду. Први сусрети староседелаца и досељеника изазвали су процес дубинске преобразбе идеје о Новом свету као чистом и нетакнутом рају. Спознаја о постојању једног непознатог човека и света јесте тачка прелома наратива о невиности нове земље. Иако иза целокупног процеса потискивања и уклањања заправо стоје економски разлози, дубинска потка сукоба двају цивилизација лежи на културолошко-антрополошком темељу, где се Други перципира као мање вредан, као нецивилизован, те који, последично, није вредносно на истом нивоу као бели човек, већ дивљак, дакле нечовек, о чему експлицитно говори Хелен Хант Џексон, значајна америчка активисткиња за права Индијанаца у 19 веку: „Једна од његових најјачих подршки у томе је широко распрострањено расположење међу људима који не воле Индијанце, због његовог присуства као препреке цивилизацији и неповерења према њему као могућој опасности. Старе приче о граничном животу, са свим ужасима индијанског ратовања, постепено су, кроз две или три генерације говорећи, произвеле у просечном уму нешто попут наследног инстинкта испитивања и неразумне аверзије коју је скоро немогуће искључити или омекшати...“[1183]

Англосаксонски мит о новопронађеном Едену на земљи подразумевао је појам непатворене чистоте и нетакнутог простора. Индијански универзум представља

[1182] Helen Hunt Jackson, https://truewestmagazine.com/ singing-of-the-wrongs-and-heroism-of-the-indians/, страници приступљено 4. марта 2018. године.

[1183] Хелен Марија Хант Џексон (*Helen Maria Hunt Jackson, 1831-1885*), песникиња, романсијерка и политичка активисткиња. Два главна дела су роман Рамона (1884) у којем је драматизовала злостављања индијанског народа у Јужној Калифорнији након Америчко-мексичког рата од стране федералне владе, док њена историјска монографија *Век бесчашћа* из 1881. године описује све ефекте поражавајуће федералне политике према Индијанцима. Роман *Рамона* сматра се у САД, поред *Чича Томине колибе*, за најутицајније књижевно дело 19. века које је написала жена. Индијанци постају њено животно опредељење 1879. године након предавања које је одржао Усправни медвед из племена Понка. Он је описао присилно исељавање Понке из резервата у Небраски на Индијанску територију (Оклахома), где су патили од болести, тешке климе и лоше хране.

неочекивану непознату у божанској једначини, која белом човеку квари крајњи резултат. Индијанац је прво био доживљен као племенити дивљак и „ахетипска представа о митском јединству човека и његвог окружења“[1184], али, будући да није пристао на „услове подређености и сервилности“[1185], постао је симбол бездушништва. Апсолутна чистота простора бива тако запрљана нечим што је негација и супротност идеје о свету који треба да се изгради на темељима вере. Оно што је прљаво то је и опасно[1186], а с обзиром да је опасно онда је непожељно јер је угрожавајуће по заједницу, па је из угла досељеника, и поред многих документованих епизода о сарадњи племена и белог човека[1187], Индијанац одмах доживљен и стереотипизиран као претња и препрека. Хермненаутички обрт догађа се е на плану теолошко-културолошког оквира. Староседеоци су перципирани као уљези од стране управо оних који су *de facto* били дошљаци, уљези и непозвани гости — бели људи из Европе. Обрт се дешава унутар простора који генерише дихотомија високе беле културе која другу културну матрицу по правилу перципира увек као вредносно нижу и којој се, као таквој, не оставља простор.

Интензитет и појавни облици атавистичке нетрпељивости према Индијанцима врло су рано уочени као нехумани и нехришћански, а потом и као злочин и неправда. Иако је био активан на јужноамеричком континетну, Бартоломео де лас Касас[1188] представља први и можда најснажнији глас разлике који је јавно и политички активно раскринкавао дехуманизујуће поступке колонизатора, јасно уочавајући економске мотиве злочина над индијанским културама: „Од свих живих створења овог света ови људи су најбезазленији, сасвим лишени злоће и дволичности... а ипак су се у овом стаду појавили неки Шпанци који су одмах почели да се понашају као разјарене звери... Њихови разлози

[1184] Види у: Драгана Машовић, op. cit., стр. 358.
[1185] Ibid.
[1186] Теорија о односу култура према идеји прљавог као опасног, оног што нам није својствено те представља опасност, креирала је Мери Даглас (1921-2007) у студији Чисто и опасно (*Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo, 1966*).
[1187] О чему сведоче корени Дана захвалности (*Thanksgiving Day*), који потиче из првих година насељавања.
[1188] Бартоломео де лас Касас (*Bartolomé de las Casas, 1484-1566*), шпански историчар, социјални реформатор и доминикански фратар. Био је први резидентни бискуп Чиапаса, и први званично именован *Заштитник Индијанаца*. У списима је описивао прве деценије колонизације Западних Индија од стране шпанских конквистадора у којима се нарочито бави злочинима белих колонизатора против аутохтоних народа. Најзначајнија књига је *Кратак извештај о уништавању Индија*. Као један од првих досељеника у Нови свет учествовао је у прогонима јужноамеричких народа али је 1515. године променио своје ставове и наредних 50 година се у Шпанији упорно борио за права и животе староседелаца, развијући своју тезу о њима као људским бићима. Преузето са https://sh.wikipedia.org/wiki/Bartolom%C3%A9_de_las_Casas, страници приступљено 25. фебруара 2018. године.

за убијањем и уништавањем... могу се објаснити само чињеницом да хришћани имају само један циљ... да се домогну злата...“[1189] Са друге стране, скоро 400 година касније пак, имамо аутобиографске опсервације америчког председника Теодора Рузвелта који тврди да се „подразумева да је наша читава национална историја била експазионистичка, повлачење варвара или њихово поробљавање... може се искључиво приписати снази моћних цивилизованих раса које нису изгубиле борилачки инстинкт.“[1190] Скоро век пре Рузвелта, у другој деценији 19. века, пети председник САД, Џејмс Монро увешће у америчку политику идеју резервата, образлажући ту идеју чињеницом да номадски начин живота индијанских племена „захтева већи део територије него што је то сразмерно напретку цивилизованог живота пред којим они морају попустити. Ако индијанска племена не напусте то стање и не постану цивилизована, она ће назадовати и нестати као народ.“[1191] Овакви распони у разумевању и односу према истом феномену имплицирају тачност тврдње да „питање културних последица ставова према прошлости представља једну огромну и значајну област“[1192], која је експлицитно политичка, јер су последице тих културних гледишта несумњиво такве. Током 19. века многобројни амерички јавни радници указиали су на поражавајући положајем староседелаца, међу којиима су неки од најзначајнијих Семјуел Остин Ворчестер[1193], Каролин Велдон[1194], Семјуел Фостер Тапан[1195], Хенри Лоренс Доз[1196], Вендел Филипс[1197], Алфред Бенџамин Мекам[1198],

[1189] Изворно у Бартоломе де лас Касас, *Кратак извештај о уништавњу Индија*, Београд, Филип Вишњић, 2002., преузето из Хауард Зин, *Историјски есеји о америчкој демократији*, стр. 85.
[1190] Изворно у Theodore Roosevelt, *Strenuous Life (Little Books of Wisdom)*. Преузето из Хаурад Зин, *Историјски есеји о америчкој демократији*, стр. 96.
[1191] Види у: Драгана Машовић, op.cit., стр. 341.
[1192] Ворен Сасман, op. cit., стр. 92.
[1193] Семјуел Остин Ворчестер (*Samuel Austin Worcester, 1798-1859*), мисионар међу Чироки ндијанцима, преводилац Библије, штампар. У сарадњи са Елијасом Будино покренуо је Чироки Феникс, први штампани лист у САД који су издавали Индијанци.
[1194] Каролин Велдон (*Caroline Weldon, 1844-1921*), уметница и активисткиња у Националној асоцијацији индијанске одбране. Повереница и лични секретар Лакота Сијукс поглавице Бика који седи.
[1195] Семјуел Фостер Тапан (*Samuel Forster Tappan, 1831–1913*), новинар, официр, аболициониста и активиста за права Индијанаца. Био је члан Индијанске мировне комисије 1867. године која је требала да постигне мир са племенима у Великим равницама. Заговарао је принцип индијанског самоопредељења и предлагао замену војне управе САД над племенима са неком врстом грађанског законодавства у резерватима које би примењивала сама племена.
[1196] Хенри Лоренс Доз (*Henry Laurens Dawes,* 1816-1903), републикански сенатор, креатор Дозовог закона који је дефинисао поступак асимилације Индијаца окончањем племенске власти и контроле комуналних земаља.
[1197] Вендел Филипс (*Wendell Phillips 1811- 1884*), аболициониста, индијански адвокат, говорник. Тврдио да 14. амандман дефинише држављанство и за Индијанце. Предлагао Џексоновој администрацији да унутар

Матилда Џослин Гејџ[1199], Елија Будино[1200], Мари Бонеј[1201], Џеремаја Еварт[1202] и многи други. Иако различити међу собом, све су ове личности упорно заговарале идеју да њих (Индијанце), треба оспособити за права и одговорности већинског друштва“[1203], како би се сачували од уништења и нестајања. Најзначајнији импулси за покрет борбе за права Индијанаца долазили су из религијских кругова (нарочито методисти и квекери), који су се, у духу својих доктрина у учења, залагали за идеју равноправности свих људи. Квекерски апсолутни егалитарзам учинио је да од првог контакта гаје веома мирољубиве односе са Индијанцима, тако да је Пенсилванија у колонијалном периоду била прави рај за индијанска племена, што је био ипак изузетак од правила. Истовремено уочава се да је неколико значајних жена било активно у заговарању за права индијанских народа, што кореспондира са другим друштвеним темама које су жене покривале у САД, нарочито на плану права жена. Један од најзначајнијих гласова разлике, међутим, доћи ће од највеће интелектуалне фигуре америчког 19. века. Ралф Валдо Емерсон биће један од најзначајнијих бораца за права Индијанаца у САД и прави парњак Бартоломеа Де лас Касаса. Емерсон ће у априлу 1838. године у отвореном писму председнику Мартину Ван Бјурену које је мотивисано бруталним процесом пресељења Чирокија[1204], а које је

кабинета оснује тим за решавање индијанског питања. Помогао оснивање Индијанске комисије заједно са Хелен Хант Џексон и гувернoм Вилијемом Клафлином.

[1198] Алфред Бенџамин Мекам (*Alfred Benjamin Meacham, 1826-1882*), методистички свештеник, реформатор, аутор и историчар, био назорник индијанских послова у Орегону (1869-1872). Заговорник индијанских интереса на северозападу. Именовани 1873. године за председавајућег Мировне комисије Модока. Помагао заступање племена међу званичницима у Вашингтону.

[1199] Матилда Електа Џослин Гејџ (*Matilda Electa Joslyn Gage*, 1826- 1898.), сифражеткиња, активистикиња и заговорница породичних права, аболициониста и заговорница права Индијанаца. У својим јавним говорима и чланима описивала је брутални третман Индијанаца. Противила се наметању држављанства Индијанцима од стране владе САД а које је подразумевало негирање статуса Ирокеза као посебне нације и привилегија које су из тога произлазиле.

[1200] Елија Будино (*Elias Boudinot, 1802 -1839*), Чироки полуевропског и полуиндијанског порекла одрастао у Џорџији, образован у мисионарској школи у Конектикату, истакнути индијански лидер, сматрао да је акултурација кључна за преживљавање Чирокија, утицајан у периоду пресељења на Индијанску територију. Године 1828. постао главни уредник Чироки Феникса, првих индијанских новина у САД.

[1201] Мари Лусинда Бонеј (*Mary Lucinda Bonney*, 1816–1900), активисткиња, педагог и заговорник права Индијанаца. Најважнија жена у Индијанском покрету за заштиту земље. Била је укључена у два рана покрета за образовање жена. Оснивач школе за младе даме у Филаделфији. У сарадњи са Амелијом Квинтон основала је Националну женску индијанску асоцијацију.

[1202] Џеремаја Еварт (*Jeremiah F. Evarts*, 1781–1831), хришћански мисионар, реформатор и активиста за права Индијанаца, противник политике пресељавања. Био је под утицајем Другог великог буђења.

[1203] Драгана Машовић, op.cit., стр. 351.

[1204] Стаза суза (*The Trail of Tears*) јесте повест страдању Чироки племена у зиму 1831. године када су под стражом федералне војске напустили своје земље. То је део наратива о пресељењу Чикрокија (*Cherokee Removal*) када је 5 цивилизованих племена (Five *Civilized Tribes*), Крик, Чироки, Семиноле, Чикесо и Чокто, која су држала огромне територије на југоистоку САД (у Џорџији, Јужној Каролини, Северној Каролини,

покренуо Ендрју Џексон својом политиком апсолутне нетрпељивости према Индијанцима. Емерсон устаје јавно и недвосмислено у одбрану индијанског права на живот, упозоравајући на последице које нечовечно третирање староседелаца има по углед и јавни имиџ САД: „Душа човека, правда, милост која је срце срца у свим људима, од Мејна до Џорџије, гнуша се ове ствари... испланиран је злочин који помућује наше разумевање својим размерама, злочин који нас заиста лишава наше земље баш онако као што лишава Чирокије њихове. Јер како да назовемо ову заверу владе која намерава да скрши сироте Индијанце, и како да више сматрамо ову земљу својом када је она проклета њиховим раздвајањем и умирањем? Ви ћете господине срозати ту угледну столицу у којој седите у срамоту уколико Ваш печат буде стављен на овај подмукли документ перфидије, а име ове нације, до тада слатко знамење религије и слободе, својим ће смрадом загадити свет.“[1205]

8.3.2. Индијанско питање и амерички сан

Указано је да у претходном одељку да је несумњива унутрашња веза између хришћанског есхатолошког наратива о Новом Сиону и индијанске теме, јер је „тема америчког Израиља употребљавана, малтене, од самог почетка, као оправдање за срамотан третман Индијанаца који је тако типичан за нашу историју. Он се може отворено или имплицитно повезати са идејом о очигледној судбини која је коришћена за легитимацију неколико империјалистичких авантура од раног 19. века.“[1206] Једна од кључних препрека у иоле хуманијем третирању Индијанаца била је чињеница да они нису били грађани САД, што је експлицитно наведено у Уставу САД, у члану који дефинише број чланова Представничког дома Конгреса, а који се рачуна у односу на укупан број становника. На

Тенеси, Тексасу и Алабами) присилно пресељено на Индијанску територију (данашња савезна држава Оклахома). Сеоба је изведена у језивим условма током зиме, што је довело до смрти 4 000 људи и незамисливих патњи целокупног народа. У питању су високо развијена друштва, прилично адаптибилна и спремна за асимилацију у белу културу. Чироки су нарочито успешно били развили бројне културне праксе беле културе (хришћанство, образовање). Проблем је изазивала похлепа земљишних шпекуланата јер су Чироки држали најквалитетнију зеђмљу југоистока, али и став председника Џексона према питању Индијанаца у САД, који је сматрао да је апсолутно најбоље решење смештање Индијанаца у резервате. Први талас пресељења дешава се након Џексоновог доношења Закона о пресељењу Индијанаца из 1830. године (*The Indian Removal Act*).

[1205] Ralph Waldo Emerson, “Letter to Martin Van Buren" (1838), види у Howard Zinn, *A People’s History of the United States 1492 – Present*, Harper Perennial, New York, 2005. p. 147.

[1206] „Civil Religion in America“**,** http://www.robertbellah.com/articles_5.htm страници приступљено 7. јула 2015. године.

том месту флоскула, „искључујући неопорезоване Индијанце“[1207], имплицитно реферише на чињеницу да они, будући да не плаћају порез, аутоматски немају статус америчких грађана. Чињеница непостојања грађанског статуса била је премиса на основу које се са индијанским племенима, правно гледано, није морало преговарати нити договарати. Непостојање грађанског стауса ослобађало је простор за макар начелну усклађеност потеза федералне власти и војске са уставним одредбама, што је осигуравало правну легитимацију свих владиних начињених коракау процесу решавања индијанског питања.

Однос према староседелачким културама тако представља двоструку контроверзу према ономе што називамо амерички сан. Са једне стране у питању је контроверза у односу на амерички митолошки конструкт. Уколико би индијанска култура била прихваћена у тренутку првобитног насељавања Источне обале (ако се изузму пенсилванијски квекери), пуританска идеја са свим својим политичко-правним последицама по америчко политичко биће била би девастирана. Неприхватање и одвратност према цивилизацији староседелаца била је културолошки и религијски мотивисана, али и дубоко нужна. Негирање, игнорисање и сукобљавање са културом староседелаца, њеним поимањем као нерелевантне, нелигитимне и неравноправне обезбеђивао се мејнстрим наратив који је дефинисао оно што се у дисертацији назива митолошким конструктом. Друга контроверза садржана је у односу америчких политичко-правних вредности и историје белачко-индијанских односа у САД. Све појединачне вредности, као што су грађанин, грађанско друштво, политичка партиципација, једнакост, наратив о неотуђивим правима и, поврх свега, идеја слободе, од иманентне слободе људског бића као физичке категорије до политичко-верске и сваке друге слободе, стоје у потпуном несагласју са сачуваним индијанским гласовима из прошлости: „Браћо, бели људи су као отровне змије; као деца слабашни су и беспомоћни, али ојачајте их топлотом, они ће избости своје добротворе до смрти... сада их ништа неће задовољити осим целокупна наша ловишта, од излазећег до залазећег сунца... Ако се не уједините са нама, прво ће нас уништити, а онда ћете и ви пасти као њихов лак плен... морамо бити уједињени, морамо пушити из исте луле, морамо борити битке једни других, и више но ишта морамо волети Великог духа, он је у нама, он ће уништити наше непријатеље и

[1207] Устав САД, члан 1., одељак 1., став 3. Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, *Од идеје до слободе*, стр. 161.

учинити сву своју црвену децу срећном.“[1208] „Живели смо на својој земљи онако како су живели наши очеви и очеви наших очева пре нас и нисмо тражили невоље ни са ким. Али су војници дошли у нашу земљу и пуцали на нас, а ми смо одговорили. Зар је толико лоше борити се за одбрану своје земље и својих вољених?“[1209] „Тада нисам знао колико тога се завршило. Сада, када погледам уназад са овог високог брега моје старости, још увек могу видети заклане жене и децу како леже на гомили или разбацани уоколо дуж читавог кланца, исто онако јасно као сам их тада видео својим младим очима. И могу да видим како је још нешто умрло тамо у крвавом блату, а остало сахрањено у вејавици. Сан једног народа је тамо умро. Био је то диван сан.“[1210]

Наведене премисе упућују на закључак да је историјски развој односа индијанске и беле културе, од Источне обале па до Калифорније, историја малих и појединачних сарадњи, а великих оружаних сукоба који говоре у прилог тврдње Хелен Џексон[1211] да су „мале, међутим, разлике када се завири у предмете који се односе на историју Индијанаца; свака страна и свака године носи на себи тамну мрљу. Прича о једном племену повест је о свим племенима, различита су само времена и места; али ни време ни место не разликују главне чињенице. Колорадо је похлепан и неправедан 1880. као што је Џорџија била 1830., а Охајо 1795. године, док Влада САД крши своја обећања лукаво као и тада, још креативније и генијалније захваљујући свом дугом искуству.“[1212]

8.3.3. Развојни лук досељеничко-староседелачких односа

[1208] Tecumseh’s Speech to the Osages, Winter, 1811-12, Zinn, Arnove, op. cit., pp. 134-135.
[1209] Речи Бика који седи, поглавице Лакота Сијукса и противника генерала Кастрера у историјској бици код Литл Биг Хорна. Виду у: Драгана Машовић, op. cit., стр. 348.
[1210] Black Elk, „The End of a Dream (1832)“. Види у: Драгана Машовић, *Судбински снови*, стр. 355, Zinn, Arnove, *Voices of a people’s history of the United States*, p. 149.
[1211] Посебност ангажмана Хелен Хант Џексон био је у њеној методологији — директној и сталној комуникацији са званичницима Капитол Хила и непомирљивој посвећености идеји, што јој је донело поштовање неколико значајних новима и главних уредника, као и простор у тим новинама. У стилу данашњег узбуњивача Џексонова је јасно сагледавала да је комуникација кроз медије, али и друге канале, једини начин да оствари одређен политички утицај: „Написаћу роман у којем ће бити приказана нека индијанска искуства на начин који би дотако људска срца. Људи ће прочитати роман када већ неће да читају озбиљне књиге...Ако бих могла да напишем причу која ће учинити индијанском народу стоти део онога што је „Чича Томина колиба“ урадила за црнце, бићу захвална остатак мог живота“. Види у Valerie Sheerer Mathes, *The Indian Reform Letters of Helen Hunt Jackson*, https://en.wikipedia.org/wiki/Helen_Hunt_Jackson#cite_note-20, страници приступљено 4. марта 2018. године.
[1212] http://www.nativevillage.org/Messages%20from%20the%20People/helen_hunt_jackson.htm,страници приступљено 5. марта 2018. године

Потискивање, истребљивање и гушење индијанских култура у Сједињеним Државама јесте постепен процес који не представља систематско решавање индијанског питања, како је то био случај током шпанско-португалске колонијалне инвазије у Јужној Америци. На Северу је то било питање једне државе[1213] и оно се решавало на другачијим основама. Док су јужноамеричке староседелачке културе систематски брисане из разлога потраге за златом и дубоке верске нетрпељивости, која је истовремено била оправдање економско-биолошког геноцида, северноамеричка племена су у већој мери уклањана извесном комбинацијом политичке, демографске и војне методологије. Северноамеричко потискивање почеће неких 150 година касније од оног у Јужној Америци, спроводе га не католици већ протестанти неколико провенијенција, а који су се међу собом разликовали, између осталог, и по питању односа према индијанским племенима. Проблем северноамеричких Индијанаца међутим, показаће се већи, дубљи и трајнији, из разлога што су енглески досељеници једини долазили са идејом да се трајно населе и пренесу своју домицилну, англосаксонску културу. Из тог је разлога северноамерички Индијанац постепено, али неумољиво постајао све већа препрека и вишак, а „председници су један за другим оснивали комисије које су извештавале о индијанским пословима и давале предлоге о најбољим методама за управљање над њима. Извештаји су попуњавани речитим изјавама о грешкама учињеним над Индијанцима, перфидијама од стране владе... Ови су извештаји били везивани за годишње извештаје владе, и ту се њихова прича завршавала...“[1214] У циљу системског бављења питањем индијанских племена један од успостављених механизама био је оснивање индијанских федералних агенција.[1215]

[1213] Иако паралелно у Канади траје процес потискивања индијанских култура у овој се дисертацији, зарад прецизнијих елаборација и евентуалних закључака, индијанско питање се овде посматра изоловано као специфичан и оделит феномен у САД, из разлога већ довољно широке теме која се разматра у њој. Такав метод не пренебрегава проблематику дате теме на целокупној територији Северне Америке али у контексту овог истраживања такво посматрање није у довољној мери релевантно да би се рад додатно оптеретио додатним анализама ситуације у Канади у посматраном временском периоду.

[1214] http://www.nativevillage.org/Messages%20from%20the%20People/helen_hunt_jackson.htm

[1215] Агенције које се односе на Индијанце постојале су при Влади САД-а од 1775. године, када је Други континентални конгрес створио три индијанске агенције. Ту су затим и Канцеларија за трговину са Индијанцима (*Office of Indian Trade, 1806-1822*), као и Биро за индијанске послове (*Bureau of Indian Affairs, 1824-данас*). Године 1832. Конгрес је успоставио положај комесара за индијанске послове. 1849. године Индијски послови су пребачени у Министарство унутрашњих послова САД. Године 1869. Ели Самуел Паркер (*Ely Samuel Parker 1828 – 1895*, рођен као *Хасаноанда*) је био први Индијанац који је био именован за комесара индијанских послова. Једна од најконтроверзнијих политика Бироа за индијанске послове била је одлука на прелазу из 19. у 20. век да се индијанска деца школују у интернатима (*boarding schools*) како би се асимиловала, при чему им је било забрањено да се користе својим матерњим језицима и културним праксама.

Ако би се данашњим политички коректним језиком покушао дефинисати статус индијанског човека у САД током 19. века могло би се рећи он био маргина маргине, односно, социјално, економско и политички најискљученија друштвена група: „Ако је жена, од свих подређених група у мушком 19. веку била најближе дому (заправо, унутар дома), највише унутрашња, онда су Индијанци били она највише спољна, екстерна. Жене су, будући да су биле толико близу и толико потребне, биле третиране више патерналистички него помоћу силе. Индијанци, непотребни, заправо препрека, могли су да буду третирани путем голе силе, осим када би језик патернализма претходио паљењу њихових села.“[1216] Историја сукоба почиње веома рано, у раном колонијалном периоду, да би се наставила током Америчке револуције, када је већина племена Источне обале до Апалача била на британској страни. Неки од најпознатнијих сукоба су Пиквотски рат из 1637[1217], ратови краља Филипа из 1675[1218], Понтијаков устанак из 1763[1219], побуна Шони Индијанаца из 1811. године[1220], сукоби са Крик Индијанцима из 1814. године[1221], Рат Црног Јастреба из 1832. године[1222], последњи Устанак Семинола из 1835. године, ратови педесетих и шездесетих на простору Великих равница, у Колораду, Вајомингу и Монтани, рат са Сијуксима из 1876. године. Последњи организовани отпор пружа поглавица Џеронимо са Апачима и бива поражен 1886. године.

Ратове и оружане сукобе пратили су бројни споразуми који су дефинисали стање након сукоба. Један од значајнијих је Гринвилов споразум из 1795. године[1223], који представља почетак нове политике САД према Индијанцима и успоставља оквир политике за преузимање њихових територија. Споразум је потписан након пораза племена Западне конфедерације у рату, који се завршио годину дана раније битком код Оборених стабала, чиме је окончан рат на северозападу САД предајом великог дела индијанских територија у данашњем Охају федералним властима. Посебно интензивно и сурово

[1216] Види у: Howard Zinn, *The Twentieth Century, A People's History*, p. 125 (поглавље „As Long as Grass Grows and Water Runs “, pp.125-148).
[1217] Пиквотски рат (*The Pequot War, 1637*), сукоб са британском војском због отпора Индијанаца даљем насељавању пуританаца ка долини реке Конектикат. Обрачун са племеном Пиквот резултирало је стотинама побијених Индијанаца. Види у: Драгана Машовић, стр. 339.
[1218] Ibid.
[1219] Ibid., стр. 340.
[1220] Ibid.
[1221] Ibid., стр. 341.
[1222] Ibid., стр. 344.
[1223] Ibid.

решавање индијанског питања дешава се током два мандата Ендрју Џексона. За време његовог мандата донет је Закон о индијанском пресељењу, као једини велики законодавни акт који је изгласан док је он био председник САД, а којим је дефинисана политика насилног пресељавања пет цивлизованих племена из југоисточне територије САД на другу обалу Мисисипија. Тон отвореног писма којим се Џексон обраћа Чирокијима поводом њиховог пресељења речито говори у прилог отвореног заговарања политике насиља према Индијанцима: „Избор је сада пред вама. Нека вас Велики дух научи како да одаберете. Судбина ваших жена и деце, судбина ваших људи до најмлађих зависи од тога. Не претерујте. Немојте неговати уверење да икада више можете да наставите онако као до сада и у свом тренутном боравишту. Као што је сигурно да сунце сија, толико је сигурно да не можете поништити законе Џорџије. Сваке ће вам године бити све теже. Погледајте у ком су стању Крик Индијанци и погледајте њихове међусобне несугласице. Видите ли како њихови младићи угрожавају имовину наших грађана и проливају крв. Ово не може и неће бити дозвољено. Уследиће казна и сви ће испаштати који чине оваква кривична дела. Не слушајте лоше савете. Погледајте ваше садашње стање и размислите у каквом ћете бити будете ли их послушали.“[1224]

У свом другом обраћању Конгресу, у децембру 1830. године, Џексон говори о филантропији индијанског пресељења. Права филантропија по његовим речима, довела је до изумирања једне генерације како би се направио простор за другу, а већина племена на југоистоку и јесте уништавана и уклањана како би се направило место за белце, а „последице брзог пресељења од значаја су за како САД, тако и за савезне државе и саме Индијанце“[1225], јер ће пресељење, по његовим речима, њима обезбедити срећу на њихов начин како би постепено напуштали своје дивљачке обичаје и постали цивилизована и хришћанска заједница.[1226] Последице доношења Закона о индијанском пресељењу су пре свега Стаза суза, али и све друге епизоде насилног померања индијанских племена

[1224] Andrew Jackson, "To the Cherokee Tribe of Indians East of the Mississippi River” , преузето са http://www.teachushistory.org/indian-removal/resources/cherokee-tribe-indians-jackson, страници приступљено 10. марта 2018. године, изворно у periodical Macon Weekly Telegraph, Vol. IX, 1835 (probable date April 9, 1835), description: issue 42, Author/Creator: Jackson, Andrew, Bartlett, C.E. & M., Macon, Georgia.

[1225] „A Century of Lawmaking for a New Nation: U.S. Congressional Documents and Debates“, 1774–1875 Journal of the House of Representatives of the United States, Volume 24, page 25 of 552 http://memory.loc.gov/cgiin/ampage?collId=llhj&fileName=024/llhj024.db&recNum=24&itemLink=r%3Fammem%2Fhlaw%3A%40field(DOCID%2B%40lit(hj0241))%3A%230240001&linkText=1 , страници приступљено 10. марта 2018. године

[1226] Ibid.

Источне обале САД преко Мисисипија ка западу. Континуирано смањење броја Индијанаца на Источној обали директна је последица Џексонове политике. Око 1820. године источно од Апалача (оригинална територија првих 13 колонија) живело је 120 000 староседелаца, да би до 1844. године тај број пао на свега 30 000 индијанских житеља. Током Џексоновог периода дешавају се и судски преседенти коју су увелико дефинисали политику америчке владе према индијанским народима. Један од њих је и процес Ворчестер против Џорџије[1227], чија је пресуда посебно значајна због диктума у којем је судија Маршал дефинисао однос између племена и америчке државе као и савезних влада, наводећи да је савезна влада била једини ауторитет за бављење индијанским народима.

Федерална влада је покушала током администрација председника Гранта[1228] да успостави политику мира према Индијанцима[1229] под утицајем верских група и аболиционистичког покрета. Обраћајући се Конгресу 1869. године по ступању на дужност, председник Грант каже да „од оснивања владе до данас, управљање првим становницима овог континента, Индијанцима, било је предмет срамоте и трошкова. Називајући Индијанце штићеницима нације, он предлаже да се успостави нова политика трајног мира јер, без обзира шта би и какви би требало да буду односи досељеника и староседелаца, они се не слажу међусобно и због тога једни или други морају се предати. Систем који прихвата идеју истребљења једне расе сувише је ужасан да га нација прихвати и изложи се осуди целокупног хришћанског света, а неговање непоштовања људског живота и права другог опасно је за друштво. Као једину алтернативу овоме ја видим смештање Индијанаца у велике резервате у што краћем року и обезбеђивању њихове апсолутне заштите.“[1230] Политика мира, међутим, пала је у воду у контексту целокупне друштвено-политичке ситуације која је владала у САД након Грађанског рата.

[1227] Ворчестер против Џорџије (*Worcester v. Georgia, 1832*), био је случај у којем је Врховни суд САД одбацио осуђујућу пресуду против Самјуела Ворчестера, сматрајући је да је кривични законик Џорџије који забрањује белим људима да буду присутни на Индијанској земљи без дозволе државе неуставним.

[1228] Улисис Грант (*Ulysses S. Grant, 1822-1885*), главнокомандујући оружаних снага Уније за време Грађанског рата и 18. председник САД у два мандата (1869-1877). За време његове администрације завршена је Трансконтинентална железница (1869), догодио се Црни петак када се срушила берза (1869), економска паника из 1873. године и ратификован је 15. амандман (1870). Његову администрацију потресали су скандали (Креди Мобилијар, Виски ринг, Белкнап скандал). Види у: Cornelison, Pam & Yanak, Ted, *The Great History Fact-Finder*, Houghton Mifflin Company, Boston, New York, 2004, p. 219.

[1229] *Peace Policy*.

[1230] https://indiancountrymedianetwork.com/history/events/ulysses-s-grant-mass-genocide-through-permanent-peace-policy/ , страници приступљено 10. марта 2018. године. Документ обраћања Конгресу САД прегледан на Интернет страници American Presidency Project, Ulysses S. Grant, „First Annual Message“, December 6, 1869 ст http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=29510, страници приступљено, 6. марта 2018. године.

Велика корупција унутар администрације, усмереност свих релевантних политичких фактора на период Реконструкције и неславно решавање питања интеграције ослобођених робова у америчко друштво, за последицу је имало смештање индијанског питања на периферију политичког живота на Капитол Хилу. Иронија овог покушаја лежи у чињеници да су се неки од најкрвавијих сукоба са племенима догодили у току мандата овог председника.[1231] За време администрације Честера Артура[1232] и Ратерфорда Хејза[1233], реформатори су имали намеру да америчке староседеоце уведу у званичне токове друштва, кроз отварање резидентних школа, заокруживањем резерватског система, и успостављањем приватног власништва над земљом. Школе за Индијанце (*Native schools*) отварала је федерална влада у Пенсилванији, Вирџинији и Орегону. Председник Артур подржавао је ове напоре који су укључивали неколицину закона који би постепено расподељивали земљу појединачним племенским члановима, док би се истовремено проширивала федерална заштита над тим поседима за период од двадесет до двадесет пет година. Напори, међутим, да се заштите индијански резервати док су се паралелно отварале нове територије за беле насељенике показаће се као сталан извор патње за Индијанце.[1234] Насељавање је изазивало сталне сукобе граничара и племена, оштру федералну политику и формирање стратегије резервата. Набројани процеси препознају се као супротни идеји слободе и једнакости, те стога као експанзионистичке аспирације федералне државе, са идејом да „сви разумни планови и мере за њихову сигурност и спасење морају у себи садржати одредбе за њихово увођење у грађански статус када они

[1231] Рат Модока одвијао се у Калифорнији, Рат Црвене реке у Тексасу, Побуна Неза Пирса, Кампања Црних висова (Сијукс ратови који кулминирају Битком код Литл Биг Хорна).
[1232] Честер Артур (*Arthur, Chester Alan, 1829-1886*), 21. председник САД (1881-1885). Као потпредседник наследио убијеног Џејмска Гарфилда на месту председника САД. Остао је упамћен по свом поштењу и ефикасности. Уложио је вето на изгласавање закона о искључењу Кинеза (*Chinese Exclusion Act, 1882*) и подржао Пенделтонов закон (*Pendelton Act, 1883*), који је извшио реформу јавне администрације и успоставио систем базиран на заслугама (*system based on merit*). Види у: Cornelison, Pam & Yanak, Ted, *The Great History Fact-Finder*, Houghton Mifflin Company, Boston, New York, 2004, p. 34. У свом обраћању Конгресу САД он ће, између осталог рећи: „Управљање индијанским пословима има истакнуто место међу питањима која изазивају пажњу Конгреса на његовој данашњој седници. Иако је ово питање узроковало проблеме и непријатности од почетка рада ове Владе, тек је однедавно учињен озбиљнан, одлучан и доследан напор који обећава успех. Било је лакше прибегавати неким прикладним решењима којима су се превладавале привремене потешкоће него се позабацвити овим трајним проблемом, те се у складу с тим увек се заузимао тај лакши курс у поступању. Види Chester A. Arthur, „First Annual Message“, December 6, 1881, http://www.presidency.ucsb.edu/ ws/index.php?pid=29522 , страници приступљено 10. марта 2018. године
[1233] Ратерфорд Хејз (*Rutgerford B. Hayes, 1822-1893*) , 19. председник САД (1877-1881).
[1234] Gormley, Ken (Ed.), *The Presidents and the Constitution*, New York University Press, 2016, p. 284.

буду способни за то, а до тада се они морају заштитити у сваком општем и појединачном праву које наши закони штите у случају оних *особа* које нису грађани...“[1235]

8.3.4. Однос према Другом као питање људских права

Вредности које заговара Декларација независности у ситуацији порицања човечности Индијанцу и црнцу сведочи о дубоко неуралгичном, могло би се рећи шизоидном стању америчког друштвеног бића. Без обзира колико је духа времена подразумевао позицију из које се на небелачке културе гледало као на ниже ступње цивилизацијског развоја, идејно утемељење америчког бића у свом политичко-правном фундаменту ипак има наратив о неотуђивим правима и једнакости свих људи. Ма колико била развијена дебата унутар академских кругова о супштинском усмерењу и ставовима који се налазе у тексту Декларације независности, несумњиво је ипак само оно што пише. А пише једно, док је пракса која је уследила за написаним бивала нешто сасвим друго. Проблем лежи у (не)имплементацији прокламованих принципа, њиховој релативизацији унутар уставног документа и чињенице да су се исти односили само и искључиво на беле мушкарце (при чему не све њих). Индијанац је, заједно са црним робом, у потпуности био ван домашаја како принципа Декларације, тако и уставних одредби које се односе на корпус и привилегија, које на основу њих има пуноправни амерички грађанин. Порицање права на грађанство имало је бројне последице, међу којима једна од значајних је и та да припадници индијанских племена нису могли да покрећу судске процесе, нити да учествују у њима ни у другим правним радњама пошто их, будући да нису били грађани САД, законодавни оквир федералне ни савезних држава није препознавао као правне субјекте. Таква ситуација трајаће у континуитету од успостављања САД па све до 1879. године и судског процеса Усправни медвед против Крука[1236] који се догодио пред судом у Небраска дистрикту. Овај случај представља преседан и прекретницу у белачко-индијанским односима у САД, јер ће се у њему[1237], први пут у историји, један Индијанац

[1235] Ibid.
[1236] *Standing Bear v. Crook*.
[1237] Суђење је започело у Омахи 30. априла 1879. и трајало је два дана. Заступник Владе САД заговарао је став да Усправни медвед није грађанин, те да нема право ни да покрене судску парницу против Владе САД.

појавити пред правосудним органима САД и добити право да говори. Хроничар овог случаја биће новинар Томас Хенри Триблс[1238] који ће се посветити борби за права Понка Индијанаца. Као сведок овог процеса био је дубоко свестан његовог историјског, правног и политичког значаја: „Стога, упркос мојим двоструким ноћним пословима за Хералд, украо сам време од свог сна да бих ноћи проводио у правној библиотеци. Морао сам да направим случај и метод који би могао ослободити ове злостављане Понче, а онда и преобликовати читаву националну политику према Индијанцима.“[1239] Томе је допринео и главни актер процеса, сам Усправни медвед, који је у свом чувеном обраћању судији и суду дистрикта Небраска, између осталог рекао: "Ова рука није исте боје као твоја, али ако је убодем, ја ћу осетити бол. Ако ти прободеш своју, осетићеш и ти бол. Крв која ће тећи из моје руке исте је боје као твоја крв. Бог нас је обојицу створио.“[1240]

За америчку државу Индијанац није био створен као бели човек, баш као и већина афричких црнаца. Унутар ових маргинализованих група, међутим, постоји, јасна и „кључна разлика између поступања са двема проказаним расама која је била у томе што црнац није изазивао гнев, а његов статус је био негде на средини између просте имовине или ниже животињске врсте. Отуд је пуританцима било сасвим јасно да црнац није човек. Сем тога, црнац је имао прилику да се брже прилагоди белој цивилизацији. Иако подређен и обесправљен, он се ипак навикавао на радну дисциплину, језик и обичаје белаца, па је чак и у условима ропства успео да се подигне на виши цивилизацијски ниво. У условима слободе он се релативно брзо прилагођавао новим условима и новим потребама. То није био случај са Индијанцима. У пуританској свести, за разлику од црнаца, Индијанац је био човек, иако је својом бојом коже и понашањем, својим дивљим безбожничким обредима, стално одступао од човечности, како су је дефинисали пуританци. Зато су, у својим

Адвокати Усправног медведа, међутим, заступали су став да се племе Понча, а тиме и Усправни медвед, одрекло племенске власти, да су постали фармери, напредовали у асимилацији, те да према томе имају права да се на на њих односи 14. амандман Устава САД и да буду третирани као други амерички грађани. Адвокати су такође тврдили да влада нема право да одузме земљу племену Понка, нити да их насилно пемешта на Индијанску територију. Види на: http://www.nebraskastudies.org/, страници приступљено 10. марта 2018. године.

[1238] Томас Триблс (*Thomas Henry Tibbles, 1840–1928*), активиста, новинар, аболициониста, проповедник. Помоћник уредника Омаха Хералда, један од директних учесника у судском случају Усправног медведа из 1879. године и хроничар те историјске епизоде. Члан Популистичке партије и њен кандидат за подпредседника на изборима 1904. године.

[1239] http://www.nebraskastudies.org/0600/frameset_reset.html?http://www.nebraskastudies.org/0600/stories/0601_0106.html , страници приступљено 10. марта 2018. године.

[1240] http://library.timelesstruths.org/texts/Stories_Worth_Rereading/Standing_Bears_Speech/страници приступљено 10. марта 2018. године.

нападима на индијанска племена, пуританци били убеђени да воде крсташки поход, да остварују божју вољу уништавајући црвене ђаволе.“[1241]

Због чега је Индијанац у тој мери будио гнев, нетрпељивост и мржњу те је „однос према Индијанцима који је порицао њихову самобитност био само једна — културна страна порицања њихове хуманости, она која се одржавала на економском, па чак и на биолошком плану?“[1242] У питању су дубоки културолошки и расни разлози. На основу изнетих премиса сматра се да су нестишљивост, неприлагодљивост и, тиме неподобност, Индијанаца за укључивње у културу белог човека, поред различите боје коже, почивали на чињеници њихове апсолутне неприлагодљивости радној култури белаца и неспособности да се уклопе у културни образац који је наметао праксе које су биле у потпуној супротности са њиховом културом. Са друге стране, хипокризија система избијала је на видело тамо где су племена покушала да се прилагоде доминантној култури, као што је био случај у југоисточном делу Сједињених Држава, где су Семиноле, Крик, Чироки, Чокто и Чикашо усвојиле, поменуто је раније, значајан део корпуса беле културе.[1243] Ту је на снагу ступало федерално и савезно законодавство, а потом и механизми војне силе у комбинацији са политичким одлукама, не остављајући простор за асимилацију, већ једино за пресељење. Друга ствар која је значајно утицала на непомирљивост двеју култура био је и дијаметрално супротан, односно, непомирљив однос према поседу, земљи, власништву. Са једне стране постојала је индијанска сакрално-митолошка везаност за земљу[1244], док је са друге била материјална, позитивистичка и економски условљена везаност белог човека за посед над земљом, како на појединачном, тако и на плану политичке заједнице која је била заснована на економским односима и приватном власништву.

Борци за права америчких Индијанаца јасно су увиђали да је порицање елементраних права и слобода овим народима у потпуној супротности са интересима САД као заједничке државе, што је имало и директне економске последице: „Како би показали сву лудост нашег метода, истражите територију јужно од Великих језера. На сваких 30 миља од Плимута до Омахе наићи ћете на призор масакра над Индијанцима. А од 1789.

[1241] Драгана Машовић, op. cit., стр. 363.
[1242] Роберт, Н Бела, *Погажен завет: америчка грађанска религија у доба искушења*, стр. 66.
[1243] Ова су племена усвојила бројне атрибуте културе белих људи као што су хришћанство, централну владу, писменост, међурасно заснивање брака, робовласништво, тржишно пословање.
[1244] Такав однос према тлу, према земљи и непостојање идеје о поседу земљишта доводило је до тога да су Ииндијанци веома лако продавали територије јер нису имали у свести ту врсту релације са земљом.

године потрошили смо око хиљаду милиона долара у бављењу Индијанцима. У међувремену, под британском владавином, на северној страни ових истих језера, није било за стотину година индијанског устанка који би био вредан помена, а једва да је 100 000 долара потрошено на канадске Индијанце. Шта би било решење ове чудне загонетке? Ово и ништа друго: Енглеска своја индијанска племена окупља око себе као обичне грађане, под окриљем својих општих закона... Ми користимо војну управу и ванредно стање, али скоро никаве законе; нема грађанских права, нема права на имовину која је бели човек обавезан да поштује.“[1245]

Процес увођења у грађанство, кроз давање оних права која се гарантују америчким грађанима, заговаран је као једини исправан начин да се староседелачко становништво интегрише у друштво: „Колике год муке и потешкоће стајале иза сваког и било каквог могућег плана у овом касном дану који би исправио неправде начињене Индијанцима, те колико год биле тешке за доброг државника и добре људе да се сложе око ствари које треба урадити, не сме бити потешкоће око слагања да се одређене ствари морају урадити и оних које морају престати да се чине пре предузимања првих корака у смеру исправљања неправди, излечења ове болести и брисања наше срамоте због садашњих услова наших Индијанаца... Варање, пљачкање, кршење обећања — ово су три очигледне ствари које морају престати да се раде. Још једна ствар, такође, а то је одбијање законске заштите индијанских имовинских права, живота, слободе и потраге за срећом. Када ове четири ствари буду престале да се чине, време, државништво, милосрђе и хришћанство моћи ће полако и сигурно да учине остало. Док год ове четири ствари буду трајале, државни апарат и милосрђе биће узалуд, а и хришћанска ће вера убирати малу жетву.“[1246]

Питање људских права, међутим, било је сложеније него што изгледа, јер је и наметање одређених права кроз присилно увођење у грађанство било подједнако проблематично: „Истина је да су до сада, а и данас Индијанци угњетени, а САД имају уговоре са њима, којима их признају за легитимне политичке заједнице, а обавеза према њима захтева да не постоји присилно увођење у грађанство, већ понашање у складу са

[1245] Meacham, Alfred Benjamin, *Wigwam and War-path; Or the Royal Chief in Chains*, http://novelzec.com/chapter/wigwam_and_warpath_or_the_royal_chief_in_chains/chapter_1,страници приступљено 6. марта 2018. године.

[1246] http://www.nativevillage.org/Messages%20from%20the%20People/helen_hunt_jackson.htm, страници приступљено 7. марта 2018. године.

обавезама које је на себе преузела влада.“[1247] Тако је Индијанац био сапет између чекића и наковња неурозе коју је генерисала федерална политика присилних и бруталних решења са једне, и митолошко-идејног наратива о слободи, праведном друштву и неотуђивим правима са друге стране, а који су савршено разумели и прогањани староседеоци којима конзумирање истих није било дозвољено: „Свесни смо да неке особе сматрају да је у нашем интересу да се преселимо даље од Мисисипија. Ми мислимо другачије. Наш народ у потпуности мисли другачије... Желимо да останемо на земљи наших очева. Имамо потпуно и савршено право да останемо на њој без узмемиравања и злостављања.“[1248]

8.3.5. Економски контекст решавања „индијанског питања“

Речено је раније у раду да је историја односа Сједињених Држава према индијанским племенима заснована на економским интересима. Важно је да се напомене да су и први додири и сусретања двеју култура од почетка имали економски контекст, само у обрнутом смеру, у циљу преживљавања белих досељеника, што се заборавило: „Да ли ћете нас саслушати? Хоћете ли имати милости према нама?... Када су ваши преци први пут дошли на обале Америке, нашли су црвеног човека снажног — иако је био незналица и дивљак — ипак је дао (вашим прецима) суву земљу да одмори своје тешке стопе... Кад год је бели човек нешто тражио од Индијанца, овај му је то својевољно и лако давао. Земљу на којој стојимо примили смо у наслеђе он наших отаца, који су је поседовали још од времена које није у сећању, као поклон од нашег заједничког Оца на небесима.“[1249]

Долазак белог човека је у извесном смислу представљао регресиван замајац за бројна племена која су у време првих досељавања са номадског постепено прелазила на седелачки начин живота. Тако је у почетку насељавања „индијанска трговачка мрежа послужила белцима за лакши продор у унутрашњост земље... Њихов развој прекинула је пушка која их је поново вратила у ловце и ратнике... Уз то, трговци су доносили болести

[1247] Matilda Joslyn Gage, чланак „Indian Citizenship“ из 1878. године, објављен у часопису The National Citizen and Ballot Box, http://fultonhistory.com/Newspapers%20Disk3/Fayetteville%20NY%20National%20Citizen%20&%20Ballot%20Box/Fayetteville%20NY%20National%20Citizen%20&%20Ballot%20Box%201878%20-%201881%20pdf/Fayetteville%20NY%20National%20Citizen%20&%20Ballot%20Box%201878%20-%201881%20-%200005.pdf , страници приступљено 6. марта 2018. године.

[1248] Lewis Ross at Al. „Adress of the Committe and Council of the Cherokee Nation, in General Council Convened, to the People of the United States (July 17th, 1830). Преузезо из: Howard Zin, Anthony Arnove *Voices of a People's History of the United States*, p. 139.

[1249] Cherokee Nation, „Memorial of the Cherokee Indinas“ , december 1829, Zinn, Howard, *Voices of a People's History of the United States*, Howard Zinn, Anthony Arnove, Seven Stories Press, 2014, p.136.

које Индијанци нису умели да лече. Епидемије су десетковале њихово друштво. А нарочито опасан био је алкохол, рум, као и сва шарена европска роба која је угрожавала самодовољност. Коначно, трговци су распиривали међусобне сукобе наводећи Индијанце да се боре међу собом за наклоност колонијалних сила.“[1250]

Закључује се да је концпет америчког друштвено-економског развоја у 19. веку довео до уништавања индијанских култура. Територијално ширење и интензивно успостављање нових територија пратили су бројни паралелни процеси: индустријски развој, подизање фабричких постројења, изградња инфраструктуре и комуникационо-транспортних мрежа, проналазак злата на индијанским територијама (Калифонија, Флорида), стварање и ширење тржишта, насељавање границе и прилив досељеника из Европе. Економска експанзија и јагма за земљом генерисаће, заједно са расним питањем, конструкт цивилизацијске сврсисходности предузетих корака на плану истребљења староседелачких култура.

Територијални интегритет индијанских племена представљао је за све ове процесе препреку и сталан проблем. Право Индијанаца на земљу прадедова, па тако и њихов опстанак на истој, био је у апсолутном несагласју, у дубоком конфликту са економским, а тиме и националним интересима САД, па је „процес изградње једног новог, а истовременог уништења другог друштва био дуготрајан, крвав и суров. Започео је сукобима на Источној обали...“[1251], а „изградња трансконтиненталне железнице, али и златна грозница, развој ратарства и ширење сточарства, све то и други чиниоци утицали су да и ова земља постане предмет интересовања насељеника.“[1252] Насељавање границе изазивало је перманенте сукобе са племенима, оштру федералну политику и формирање стратегије резервата. Све набројани процеси били су препознати као активности супротне идеји слободе и једнакости, те као експанзионистичке аспирације федералне државе: „Не постоји међу триста индијанских племена ниједног које није претрплео суровости од стране владе или белих насељеника. Што је сиромашније, безначајније и беспомоћније, племе је изложеније окрутностима и суровостима. Ово се посебно односи на појасеве на пацифичкој падини. Ови Индијанци су се изненада нашли окружени и ухваћени у вртлог великог прилива досељеника који јагме за златом, налик беспомоћним створењима које је

[1250] Драгана Машовић, op. cit., стр. 338.
[1251] Драгана Машовић, op. cit., стр. 326.
[1252] Драгана Машовић, op.cit., стр. 345.

на обали ухватила плима. Није било времена да влада направи уговоре; чак ни времена да локалне заједнице донесу своје законе. Прича о грешкама, угњетавању, убиствима пацифичких Индијанаца у последњих тридесет година била би књига сама по себи и превише је страшна да би се могло поверовати.“[1253]

Дубоке и непомирљиве разлике белог и црвеног човека у њиховом односу према сакралном додатно ће утицати на политику потискивања и угњетавања. Док је индијански универзум природу и њене елементе сматрао светим и према којој се човек мора односити са дубоким поштовањем, а у циљу опстанка бити са њом у сагласности и нераскидивој повезаности, дотле је бели човек био на супротној страни мишљења, заступајући идеју о природи као непријатељској сили коју човек мора укротити, зауздати и покорити, у циљу остварења добити из експлоатације њених ресурса. Индијанска природна, унутрашња везаност за земљу као свето тло, „та блискост или чак зависност изнедрила је многобројне неповољне факторе који су допринели њиховом страдању у време надирања белаца.“[1254] Глад за земљом постала је тачка прелома која је одредила судбину староседелачких култура од Атлантика до Пацифика. Она је генерисала нетрпељивост како насељеника-граничара, тако и федералне владе као политичког фактора који је усмеравао и подстицао друштвено-економске процесе. Развој масовне сточарске привреде захтевао је огромна пространства пашњака и ливада да би се хранила и чувала крда говеда. Тако се у наративу о америчком каубоју као и у миту о граници заправо скрива повест о владиним обрачунима са индијанским племенима и ширењу границе на уштрб староседелачких култура. Причу о граници прати и паралелан процес искорењивања америчког бизон, а који је био извор живота племенима у Великим равницама о чему амерички генерал Шеридан, са позиције представника доминантне, експанзионистичке културе каже: „Ови људи (ловци на бизоне) учинили су више у последње две године на решавању индијанског питања него што је то урадила у последњих тридесет година редовна војска. Пошаљите им барут и олово и ради трајног мира, пустите их да убијају бизоне, гуле им кожу и продају је све док се не истреби и последњи.“[1255]

[1253] http://www.nativevillage.org/Messages%20from%20the%20People/helen_hunt_jackson.htm, страници приступљено 4. марта 2018. године.
[1254] Драгана Машовић, op.cit., стр. 326.
[1255] Драгана Машовић, op.cit., стр. 347.

У процесу спровођења федералне економске политике правосудна власт одиграла је своју улогу. Врховни суд САД имао је своју улогу у начелном усклађивању поступања извршне власти са тумачењем Устава. Неке од најзначајнијих пресуда донете су за време председника Суда Маршала и које се називају Маршалова трилогија[1256], унутар којих је дефинисана и доктрина открића. У питању је нови концепт међународног права који је створио Џон Маршал у пресуди из 1823. године у случају Џонсон против Мекинтоша[1257]. Доктрина каже да колонијалне силе полажу право на земље које су биле у њиховим рукама у доба открића, те да право на одређену земљу имају владе чији су грађани путовали и окупирали територије чији староседеоци нису били поданици европских монарха. Доктрина је креирина у циљу оспоравања права староседелачким културама, а у корист колонијалних и постколонијалних влада. Процес додатно уводи прецедент у индијанске послове. јер је пресудом дефинисано овлашћење федералне владе као јединог релевантног правног субјекта који на територији Сједињениих Држава једини има право да купује земљу од Индијанаца, те да физичка лица, нити владе држава-чланица, не могу то да чине, будући да Индијанци нису власници земље на којој обитавају, те не могу стога да је нити купују нити продају.

У процесу Чироки народ против Џорџије (1831.)[1258], племе је захтевало од федералне владе да обори закон савезне државе Џорџије по којем им је она ускраћивала права унутар својих граница. Врховни суд није саслушао случај у меритумима, изјаснивши се као изворно ненадлежан за случај, будући да су Чироки били нација-штићеник владе САД, па према томе у зависном односу са САД које над њима имају статус старатеља, како је то образложио Маршал. У процесу Ворчестер против Џорџије[1259] Маршал и Врховни суд обориће осуђујућу пресуду Џорџије против Самјуела Ворчестера, сматрајући да је кривични статут Џорџије по којем се забрањује неиндијанцима да бораве на Индијанској територији неуставан. Овде ће се у диктуму поновити став да је федерална влада једини ауторитет за бављење индијанским питањем. Ова пресуда изградиће доктрину племенског суверенитета и биће на известан начин одрицање од одговорности

[1256] Маршалова трилогија је група три судска процеса кроз која је дефинисана окосница федералне индијанске политике у 19. веку. У питању су следећи процеси: *Johnson v. McIntosh (1823), Cherokee Nation v. Georgia (1831), Worcester v. Georgia (1832).*
[1257] *Johnson v. M'Intosh (Thomas Johnson and Graham's Lessee v. William M'Intosh, 1823)*
[1258] *Cherokee Nation v. State of Georgia, 1831*
[1259] *Worcester v. Georgia (1832).*

Врховног суда САД од годину дана раније донете пресуде у случају Чироки против Џорџије, али и у процесима Флечер против Пека и Џонсон против Мекинтоша. Судија Џозеф Стори, као члан Врховног суда и будући Маршалов наследник написаће: „Хвала Богу, Суд је опрао руке од угњетавања Индијанаца и оспоравања њихових права.“[1260] Пресудом у овом процесу, међутим, Суд није захтевао од федералних шерифа, нити од председника САД никакво даље поступање, тако да је у извесном смислу ова одлука била козметичке природе, не уневши никакве промене у стање индијанског питања у време Џексонове администрације.

Догодило се, међутим, управо супротно па је пресељење Чирокија 1838. године остало забележено као једна од најмрачнијих епизода индијанске историје 19. века, о којом постоји сведочанство у мемоарима некадашњег обичног војника: „Данас је мој рођендан, 11. децембар 1890. и пуним 80 година... Пресељење Чирокија затекло ме је као младог човека 1838. године и као војника америчке војске...Стаза суза била је стаза смрти. Морали су да спавају у вагонима или на земљи без ватре. И видео сам их двадест двоје како су за једну ноћ умрли од упале плућа због лошег третмана, хладноће и изложености времену... У овом тренутку, 1890. наша омладина не може да разуме размере злочина који је почињен против беспомоћног народа. Истина је да су чињенице сакривене од наше данашње омладине. Данашња школска деца не знају да живимо на земљи која је одузета овој беспомоћној раси бајонетом, како би се задовољила похлепа белог човека. Будуће ће генерације читати и осудити овај чин и ја се надам да ће упамтити да су војници попут мене и четири Чирокија који су од генерала Скота били приморани да пуцају на поглавицу и његову децу морали то да учине. У тој ствари нисмо имали избора. Како било да било, убиство је убиство, било да га је починио лопов сакривен у мраку или човек у униформи који корача по такту. Убиство је убиство и неко мора да пружи одговор. Неко мора да објасни реке крви које су текле индијанском земљом у лето 1838. године. Неко мора да објасни 4 000 немих гробова који обележавају стазу егзодуса Чирокија... Нека нам Велики судија света мери наша дела и награди нас како смо заслужили.“[1261]

[1260] Изворно у Charles Warren. *The Supreme Court in United States History*, (2d. ed., 1926). Vol. 2, https://en.wikipedia.org/wiki/Worcester_v._Georgia#cite_note-1, страници приступљено 9. марта 2018. године.
[1261] John G. Burnett, „The Cherokee Removal Through the Eyes of a Private Soldier (December, 11th 1890). Види у: Howard Zinn, op. cit., p. 142.

Федерална политика се у области индијанских послова неће битније променити ни након доношења Дозовог закона из 1887. године, који је делимично усвојен под притиском популарности романа „Рамона“[1262] који је написала Хелен Хант Џексон. Овим законом су племена требала да буду асимилована, укључена у главне „токове америчког живота. То се, како се веровало, могло постићи разбијањем племенске организације и укидањем заједничке својине као препреке интеграцији. Стога Закон није признавао племена као законите групе.“[1263] Дозов је закон, заправо, играјући на карту неразумевања концепта приватне својине од стране индијанских племена, отворио могућности федералне куповине преосталих територија, а под капом идеје о асимилацији, што иде у прилог све јачим импулсима у америчком друштву да је политика федералне власти према америчким страоседеоцима у потпуности погрешна, а која је кореспондирала са свеобухватним критичким ставом према америчком духу времена које је нарочито у другој половини 19. века довело до потпуног удаљавања од почетних идеја Америчке револуције и вредности које је она утемељила: “Наша цивилизација је саздана на конкуренцији, а сама конкуренција рађа злочин — толико је лудило себичности заслепило наше преовлађујуће назоре... Ми смо привилеговали себичност појединца као законито руководеће начело у понашању.“[1264]

8.3.6. Закључна разматрања

Негирање читаве једне цивилизације није само расно, већ и дубоко антрополошко, цивилизацијско, а у случају САД и политичко питање. Ако се узме у обзир раније у раду елаборирана есхатолошки контекст пуританског и, шире гледано, англосаксонског насељавања, предуслов његове митологизације било је негирање постојања било какве староседелачке културе. Све модерне теорије о пореклу и дужини постојања староседелачких култура на територији Северне Америке[1265] у контексту реверзибилног

[1262] Роман “Рамона“ објављен је 1884. године. Радња дела смештена је у Јужну Калифорнију, у период након Америчко-мексичког рата и описује живот сироте девојке мешовитог, шкотско-индијанског порекла која трпи расну дискриминацију. Дело је од самог почетка доживело огромну популарност, прештампано је до данас 300 пута и неколико пута адаптирано за филм.
[1263] Драгана Машовић, op. cit., стр. 351.
[1264] „Богатство против народа“, Лојд, Х.Д. (H.D. Lloyd, „Wealth against Commonwealth“, New York, 1894, 1-6.),
Види у: Драгољуб Живојиновић, Документи о америчкој историји, стр. 190.
[1265] Најраширенија је теорија о преласку индијанских предака преко залеђеног Беринговог мореуза из Азије на територију Северне Америке и Аљаске у временском распону од 15 000 до 40 000 година, одакле су се

историјског промишљања не значе ништа за оно што се догодило, јер „белац је, истина, донео значајне промене. Али разни плодови његове цивилизације, мада шарени и примамљиви, мучни су и погубни. Ако су сакаћење, пљачка и тиранија део цивилизације, шта је онда прогрес?“[1266]

Иницијална колонијална нетрпељивост, иако брутална у појединим случајевима, нарочито на америчком Североистоку није, међутим, имала капацитета да доведе до коначног решења индијанског питања. То је учинила федерална влада, путем извесне комбинације јавне и прикривене политике према Индијанцима. Док је јавну спроводила влада кроз своје механизме и органе, приватна се одвијала кроз појединачне, директне сукобе досељеника и староседелаца које власт није процесуирала као кривична дела. Обема политикама супротстављала се критичко-интелектуална елита састављена од новинара, аболициониста, шифразеткиња и индијанских потомака активних унутар беле, мејнстрим културе. Уочава се као веома значајно да је у јавном говору релативно рано дошло до појаве критике политике према Индијанцима. Ова чињеница указује да је у америчком јавном животу већ у првим деценијама 19. века међу америчким интелектуалцима постојала свест о хипокризији америчког идеолошког конструкта који није одговарао општим друштвено-политичким појавама, што ће Морфилд Стори речито објаснити да „када бели човек управља сам собом, то се зове самоуправа, али када управља сам собом и другим човеком, то је више од самоуправе — то је деспотизам.“[1267] Због тога је већ тада било јасно да је „историја везе владе са Индијанцима срамна евиденција сломљених уговора и неиспуњених обећања. Историја повезаности граничног белог човека са Индијанцима представља болесну евиденцију убиства, узнемиравања, пљачке и погубних дела почињених од стране првог, као правило и повремених дивљачких епидемија и неупадљиво варварских дела одмазде од стране другог, као изузетак.“[1268] Јер, „влада САД годинама се неизбрисиво срамоти својом грешним и

спуштали јужно, населивши оба континетна. Међу новијим теоријама постоји и она према којој су дошли са Гренланда и Исланда. Опширније види у: Pritzker, Barry M., *Native Americans, Volume 1, An Encyclopedia of History, Culture and Peoples*, ABC-CLIO, Santa Barbara, California, 1998.

[1266] Поглавица Лутер Усправни Медвед (*Chief Luther Standing Bear*, *Autobigraphy*, 1933), преузето из: Хауард Зин, *Историјски есеји о америчкој демократији*, Светови, Нови Сад, 2004., стр.102.

[1267] David T. Beito and Linda Royster Beito, „Gold Democrats and the Decline of Classical Liberalism, 1896-1900“, Independent Review 4 (Spring 2000), p. 555-575. https://en.wikipedia.org/wiki/Moorfield_Storey#cite_note-David-8, страници приступљено 12. јануара 2018. године.

[1268] http://www.nativevillage.org/Messages%20from%20the%20People/helen_hunt_jackson.htm, страници приступљено 18. јануара 2018. године.

безобзирним поступањем према индијанским племенима, а због чега? Ради поседовања њихове земље, а не зарад коришћења исте од стране тог народа, пошто они имају милионе и милионе хектара необрађене и нетакнуте земље коју меркају шпекуланти! Да, републиканска влада САД користи крв и богатство својих грађана уништавајући Индијанце методама горим од дивљачких јер они не желе да пристану да напусте домове свог детињства, гробове својих отаца и да их предају странцима! У историји, нашој сопственој историји, овај ће окрутни третман Индијанаца бити забележен заједно са поптуним истребљењем и прогоном староседелаца на Хиспаноли од стране Колумба и његових следбеника. Шта ће нам бити речено о нама у индијанској традицији и да ли би ијединог Индијанца требало поштедети да исприча своју причу о томе?“[1269]

8.4. Закључна разматрања

У седмом поглављу разматране су два дубоко политичка питања америчког 19. века, црначко ропство и индијанско питање. Елаборација је поткрепљена тек малим делом историјске грађе која је обимна и разнолика. Уочено је постојање значајне критичке мисли о индијанском питању за које се, осим у круговима научника-истраживача, недовољно зна ван Сједињнеих Држава. Током истраживања ропства уочено је да је критичка мисао импозантна, не само по обиму, већ и по распону профила и биографија личности које су биле активне у борби за еманципацију робова. Додатна вредност тог налаза проистиче из чињенице да је известан број високих представника федералне власти био активан у борби за укидање ропства, од некадашњих председника, до конгресмена и сенатора.

Један од значајнијих налаза до ког се дошло у овом поглављу, а да није хипотетички постављен, јесте да је ропство у САД заправо схваћено, на основу анализе историјске грађе а потом и овде дефинисано као федерална институција *sui generis*, економско-политичка творевина специфичне форме и облика. До наведеног налаза дошло се усмеравањем пажње на уставне одредбе које посредно и непосредно дефинишу постојање и конзервацију економског система заснованог на робовласништву. Анализом је уочено да је питање ропства било терен на којем је дошло до расцепа између идејног корпуса и политичке реалности већ у тренутку стварања државе. Уочено је да ропство

[1269] http://uncletaz.com/liberty/evans_origins.htmЛ , страници приступљено 13. јануара 2018. године.

потврђује претпоставку да амерички мит заправо никада суштински и није био монолитан. Компромисно решење о три петине човека је она тачка на којој је извршено потирање америчке митологије и политичког система заснованог на слободи и правима човека, о чему је предсказање дао Џон Квинси Адамс, рекавши далеко пре Грађанског рата да „ако се Унија има распасти, онда ће робовласништво бити управо питање због којег и треба да се распадне.“[1270] остваривле. Када се укрсте тема ропства и тема Индијанаца долази се до кључног увида овог поглавља: начин третирања ових тема оставио је дубоке и контрадикторне политичке последице на САД, и поред интензивног ангажмана бројних јавних личности током посматраног раздобља, које су критички и политички ангажовано заступале интересе обе маргинализоване друштвене групе.

Укупан политички потенцијал робова и Индијанаца био је ништаван на терену њихове политичке снаге као појединаца. Њихова, међутим, кумулативна политичка моћ унутар друштвено-политичког система била је огромна, заправо, обрнуто сразмерна појединачном политичком утицају једног роба или једног Индијанца. Разлог томе јесте управо континуирано одрицање од револуционарих идеала и вредности утемљених на принципу да су сви рођени једнаки и да је слобода неотуђиво правог сваког човека. Одузимање привилегија огромном броју људи које проистичу из пуног грађанског статуса временом је постало политичко бреме које се урушило на унутра, девастирајући сам систем који је та права и привилегије генерисао. Одустајање од решавања ропског и, у мањој мери, индијанског питања на матрици револуционанрог наслеђа, осудило је америчку политичку културу 19. века на хипокризију која ће кроз уставно-правне креације преживети ослобођење робова и поткопати визију о Сједињеним Америчким Државама као земљи слободних људи. Ова импозантна идеја ће, након дебакла периода Реконструкције и скоро потпуног истребљења староседелачких култура, остати само сећање, што ће Сједињене Државе дефинисати и даље као земљу могућности, али сада искључиво могућности капитала и новца, а не као земљу идеје и визије.

[1270] If the Union must be dissolved, slavery is precisely the question upon which it ought to break. For the present, however, this contest is laid asleep., *From The Memoirs of John Quincy Adams, Comprising Portions of His Diary from 1795-1848*. New York: Scribner,1951 http://college.cengage.com/history/ayers_primary_sources/adams_calhoun_discuss_compromise.htm, страници приступљено 19. фебруара 2018. године.

9. РАЗВОЈ ДРУШТВЕНИХ ПОКРЕТА И ГРАЂАНСКОГ ДРУШТВА

9.1. Уводне напомене

Девето поглавље треба да осветли извесне специфичности друштвених покрета у САД током 19. века, са посебним нагласком на женском организованом деловању, као и да се осврне на особености америчког друштва на крају 19. века. За разлику од почетног поглавља, када су посматрани његови корени, овде ће покушати да се изложе његове карактерестике на крају посматраног раздобља, а из угла опште хипотезе. рада. У анализи природе друштвених покрета полази се од претпоставке да је већина покрета настала због уочене неусклађености друштвене стварности и идејно-идеолошке матрице са једне, односно, несклада захтева које је наметао друштвено-историјски тренутак у односу на уставно-правни поредак, на федералном и савезном плану са друге стране. Полази се такође и од претпоставке да је велики број јавних радника као гласова разлике, у мањој или већој мери, био политички присутан на јавној сцени као представник или заговорник неке од главних идеја које су дефинисале најзначајније друштвене покрете у САД.

Слобода удруживања једно је од основних Уставом САД загарантованих права. Склоност америчких грађана на самоорганизовање и удруживање у циљу остварења одређеног интереса спецификум је америчког политичког живота и значајан механизам политичке акције који је, показано је на неколико места у раду, историјски значајна појава, будући да је утицала на неке од преломних тачака историје. Већ Токвил уочава значај и магнитуду ове политичке праксе, приметивши да „Американци свих узраста, положаја, карактера, стварају удружења. Не само да имају трговинска и индустријска удружења у којима сви учествују, него их имају још и много других врста: верских, моралних, озбиљних, неозбиљних, веома општих и врло особених, огромних и врло малих.“[1271] За нас као истраживача свако удруживање грађана ради остварења неког општијег циља који превазилази партикуларне интересе појединца представља експлицитно политички активизам, будући да организовање претпоставља искорак у јавни простор. Осврт на грађанско друштво на крају века требало би да омогући прецизније сумирање мере претпостављеног раскорака између стварности и прокламованих вредности. У том циљу овде ће се сумарно, а у обрнутој дијахронијској перспективи,

[1271] Алексис де Токвил, *Демократија у Америци*, стр, 464.

покушати сагледавање главних особености грађанског друштва на крају посматраног раздобља, а у циљу извођења квалитетнијих коначних закључака.

9.2. Друштвени покрети у контексту правно-политичких питања

9.2.1. Комплексна природа слободе удруживања као уставног права

У претходним поглављима указано је на значај културе самоорганизовања и удруживања у америчкој историји. Искуство и пракса политичке партципације, кроз организоване иницијативе и удружено деловање, довело је до тога да се слобода грађанског удруживања дефинише првим амандманом Устава САД, заједно са слободом практиковања религије, слободом говора и штампе као основним политичким правима америчких грађана. У тренутку стварања Устава, међутим, у САД постоје четири друштвене групе које су лишене грађанског права, па тиме и ограничене у конзумирању права на удруживање: робови, слуге под уговором (*indentured servants*), бели мушкарци без поседа (власништва над одређеним парчетом земље) и жене.[1272] Устав се тако, у тренутку свог доношења, у пуном капацитету односио заправо на мање од половине укупног становништва САД.

Кључна претпоставка за конзумирање права на удруживање био је, дакле, грађански статус, односно, идентитет америчког грађанина. Федерални устав не оспорава, међутим, ни једној од ових друштвених група права и слободе коју својим одредбама дефинише, што ће се потврдити и успостављањем бројних женских удружења током читавог 19. века, без обзира на непостојање пуног капацитета грађанског статуса (право гласа). Ограничења долазе из законодавних оквира држава-чланица и, у значајној мери, из обичајног права и *common law* система, који се нарочито односио на жене, што је још једна потврда дијалектичког односа федералног устава и савезног законодавства, које увек оставља потенцијални простор за растегљива тумачења бројних права и слобода. Са друге стране, реверзибилан процес успостављања пуног грађанског статуса морао је проћи формално-правни процес на савезном нивоу (укидањем института слуге под уговором као и укидањем власништва над земљом као предуслова за право гласа), док је у случају робова и жена пун грађански статус који подразумева и право на политичку

[1272] Види у: Charles Beard, op. cit., p. 24.

партиципацију, односно, право гласа, успостављен усвајањем амандмана на Устав САД, 14. и 15. у случају робова, и 19. амандмана[1273] у случају женског права гласа.

Слобода удруживања дакле, загарантована Уставом, дефинисала је простор за политичку акцију грађана кроз организоване форме удружења и асоцијација које би, заузимањем одређеног јавног простора кроз своје деловање, могле да потенцијално утичу на структуре политичке моћи. Уставно-правно дефинисање права тако отвара могућност да организовани грађани постану паралелни извор политичке моћи и, као такви, буду канал за комуникацију грађанских захтева са политичким елитама и доносиоцима одлука.

Контроверза извире из политичке структуре САД, то јест, постојања два нивоа власти по вертикали — федералног и националног — и утемељена је у Уставу и начину његовог настанка. Са једне стране САД су пример културе грађанског организовања без преседана. Са друге, Грађански рат је доказ да и највеће питање америчке историје није могло бити решено под притиском јаког друштвеног покрета који је имао подршку и великог дела јавности, бројних медија[1274], високих доносилаца одлука, рачунајући и неке бивше председнике САД, као и међународног притиска, већ је решавано оружјем. У чему је контроверза?

Питање фракција и странчарења заокупља пажњу уставотвораца, због страха од дезинтеграцијских тенденција, о чему посебно брине Џејмс Медисон. У Федералисту бр. 10. он тврди да „међу многобројним преимућствима добро уређеног Савеза, ниједно не заслужује да се са више пажње размотри од његове тежње да угуши и обузда силовитост странчарства.“[1275] Очеви оснивачи директну демократију сматрају анархијом и одлучују се за представничку, како би избегли опасности директног управљања. Претњу од непожељних фракција, странака и интересних група треба превазићи ширењем територије на којој ће се простирати таква република. Увећање територије смањује шансу за стварање

[1273] Амандман се колоквијално назива амандманом Сузан Б. Ентони, у част њеног залагања за његово усвајање. У Њујорк Тајмсу је објављен следећи текст 26. 9. 1918., дан уочи усвајања: „Сенатори данас гласају о женском праву гласа; Судбина амандмана Сузан Б. Антхони зависи од равнотеже уочи финалне провере. Обе стране су сигурне али допуштају могућност да ће резултат жене приближити Капитолу...“ https://www.nytimes.com/1918/09/26/archives/senators-to-vote-on-suffrage-today-fate-of-susan-b-anthony.html, страници приступљено 13. априла 2018. године.

[1274] Међу којима су African Observer, Alton Observer, The Colored American (New York City), The Emancipator, Freedom's Journal, Genius of Universal Emancipation, Granite Freeman, Hermanner Volksblatt, The Liberator, Manumission Intelligencier (Genius of Universal Emancipation), National Anti-Slavery Standard, National Enquirer, The National Era, New-York Tribune, The North Star, The Philanthropist, The Rights of All, St. Louis Observer, The Anti-Slavery Bugle.

[1275] Хамилтон, Медисон, Џеј, *Федералистички списи*, стр. 222.

паралелних извора моћи који би могли да угрозе Унију, као и званичне изворе моћи: „Проширите подручје и обухватите још већи број различитих странака и интереса; тада је и мање вероватно да ће се већина осетити побуђеном да повреди права других грађана; или, ако се испољи таква јединствена побуда у већини, биће много теже да сви припадници већине, који тако осећају, истовремено покажу и своју властиту снагу и дејствују у сагласности једни са другима.“[1276] Иако се чини да је брига Очева била усмерена на гушење сецесионизма, овде се уочава подозрење према директној партиципацији[1277] и политичком деловању грађана, што упућује на закључак да је Медисонов став антиципирао оквир за пацификацију будућих грађанских асоцијација и покрета. Право на удруживање је дефинисано као једно од основних права, али су такође успостављени и механизми који су систем осигурали од опасности рушилачке снаге коју то право може да донесе и да у пракси материјализује принцип Декларације да „када једна владавина постане штетна за те циљеве, право је народа да је измени или укине и установи нову државу...“[1278]

Истовремено, смањење унутрашњих политичких напетости осигурано је широко дефинисаним уставним одредбама, у комбинацији са независним судством успостављеним на прецедентном праву и тумачењу Устава, тако да „када притисак незадовољства постане велики, пролазе закони који задовољавају део притужби. Председници су, када би били притиснути друштвеним покретима, доносили добре законе. Судије, посматрајући променљиво расположење у друштву, могу иступити са хуманим одлукама“[1279] зато што у „таквом систему повремене победе могу да олакашају бол економске неправде.“[1280]

9.2.2. Организовани покрети и неформалне групе

Уочавамо две основне врсте организовања грађана у САД током 19. века: организована удружења, асоцијације и/или организације с једне стране, и неформалне групе са друге. Организоване покрете делимо на политичке организације које називамо

[1276] Хамилтон, Медисон, Џеј, op. cit., стр, 230.
[1277] То се уочава у структури политичког система, одредбама устава, као и у посредном начину избора председника.
[1278] Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 3.
[1279] Howard Zinn, *Declarations of Independence: cross-examining American ideology*, p. 113.
[1280] Howard Zinn, op.cit., p.115.

треће политичке партије, реформаторски покрети који су се борили за исправљање моралних и социјалних аномалија, радничко-синдикални покрети и асоцијације које су се бориле за права жена.

Реформаторски покрети утемељени су на верском ревивализму другог Буђења, које се опет наслања на идеје првог Буђења, а онда на традицију протестантизма. Основни принцип ревивализма је перфекционизам, уверење да се човек и друштво могу ослободити од греха. Напушта се идеја пуританске предестинације, а спасење се, више у духу арминијанизма, сматра за релативно извесно, јер се заговара идеја о спасењу као избору. На идеји о човековом спасу, преображењу и повратку Богу утемељен је највећи број социјалних покрета у 19. веку, тако да у другој и трећој деценији појављују бројна верска удружења која су имала за циљ морално васпитање нижих слојева. Реформаторски покрети засновани су на исправљању друштвених аномалија и највећи су аболиционизам и трезвењачки покрет[1281], мада су и они мањег обима имали значајног утицаја.[1282] Трезвењачки покрет има, поред аболиционизма, највеће историјске и уставно-правне домете, с тим што је за трезвењаштво карактеристично да су га предводиле жене и да је његов утицај имао и неке регресивне последице.[1283] У прилог овоме стоји чињеница да и данас, након 149 година постојања, траје Партија прохибиције[1284] која, иако нема никакав политички утицај, и даље је политички активна.

[1281] Америчко трезвењачко друштво (*The American Temperance Society, ATS* или *American Society for the Promotion of Temperance*), основано је у Бостону 1826. године. За пет година нарасло је до 2 220 локалних канцеларија са 170 000 чланова који су се залагали да се уздрже од алкохола. За десет година друштво је имало преко 8 000 локалних група и више од 1 250 000 чланова који су положили заклетву о уздржавању од алкохола. Види на: The evolution of prohibition in the United States of America, p. 93 https://archive.org/details/evolutionofprohi00cheruoft, приступљено 23. фебруара 2018. године. Женска хришћанска трезвењачка унија (*Woman's Christian Temperance Union, WCTU*) основана је 1873. у Охају и утицала је на доношење 18. амандмана о забрани производња, продаја или преношење опојних пића на територији САД. Најзначајније представнице трезвењачког покрета су Кели Нејшон (*Carry Amelia Nation*), Франсис Вилард (*Frances Willard)* и Ени Витенмајер (*Annie WittenMyer*). Крајем 19. века оснива се и Антисалонска лига (Anti-Saloon League, 1893).

[1282] Пацифистички покрет, (Њујоршко мировно друштво, *New York Peace Society),* прво мировно друштво које се успоставља у САД. Током година је мењало структуру. Основано је 1815. године. Затим Америчко друштво за мир, *American Peace Society*, основано 1828. године; покрет за реформу образовања, покрет за унапређење положаја умоболних пацијената (Доротеја Дикс, Томас Х. Гелодет, Семјуел Џ. Хоув), покрет за укидање дечјег рада који су водиле радничко-синдикалне организације и удружења.

[1283] Најкрупнија последица трезвењачког покрета је организовани шверц алокохолних пића за време прохибиције који се смтра једним од узрока стварања организованог криминала и устоличења мафије у САД.

[1284] На председничким изборима 2012. године партија је освојила 518 а на изборима 2016. укупно 5617 гласова.

Неформални покрети су такође везани за религијске или, пак, интелектуално-уметничке преференце, које препознаје и Токвил. Утемељени су на ставу да су друштво и човек изопачени услед индустријализације и убрзаног развоја. Најзначајнији је свакако трансцедентализам[1285], својеврстан књижевно-уметнички правац из којег су потекле посредно или непосредно бројне комјунити иницијативе попут Брукове фарме.[1286] Ту је затим и Нова Хармонија, Онеида комјунити, Шејкери и многи други. Током истраживања утврђено је да је већина најпознатијих комјунити група заправо била организована[1287] у неком формално-правном облику, а да се њихова неформалност више огледа у партикуларности њиховог деловања као појединачних екперимената, у којима су се на микро плану тестирале одређене идеје. Заједнички именитељ ових утопистичких, експерименталних група је религијски контекст, као и у случају аболиционизма и трезвењаштва (многе су основали протестанстски свештеници различитих конфесија), али и у напредном социолошком и социјалном усмерењу, које је привлачило пажњу и подозрење.[1288]

Све наведено упућује на закључак да су ове обе форме, покрети и неформалне групе, заправо јавна грађанска реакција на одређене друштвене појаве, односно аномалије. Уколико се ово прихвати, може се закључити да је постојање одређене аномалије последица неспособности политичке заједнице да одговори на захтеве друштва у области неке јавне политике. Уколико се ова прмеиса прихвати, онда се може закључити да је сваки покрет заправо сам по себи колективан, грађански глас разлике који се еманира кроз грађанско организвање у циљу санирања дате анломалије, а да су појединачни представници попут Емерсона, Тороа, Грилија, Гарисона, Табнам и многих у овој дисертацији поменутих појединачни, индивидуални комуникатори ширег, интегрисаног критичког става одређених, већих или мањих група грађана о девијацијама друштвено-политичког система поводом чијег укидања, опозива или исправљања су се удружили. У

[1285] Којем су припадали скоро сви релевантни књижевни ствараоци средине 19. века са Емерсоном на челу, за којим следе Торо Мелвил, Волт Витман, Маргарет Фулер, што препознаје и Токвил а потом и Хауард Зин.
[1286] Тако је Брук Фарма (*Brook Farm*, или *Brook Farm Institute of Agriculture and Education*), основана током 40-их година као акционарско друштво. Делимично извориште идеје и мисије било је у трандедентализму.
[1287] Нова Хармонија основана је као Друштво Хармонија још 1814. године (оснивач Џорџ Рап).
[1288] Онеида комјунити на пример била је религиозна, перфекционистичка заједница која је практиковала: конкретни комунализам у контескту имовине и поседовања, комплексне бракове, уздржавање од ејакулације и слично. Шејкери (оснивач Мајка Ен Ли, *Mother Ann Lee*), практиковали су религиозне плесове и израду намештаја.

зависности од магнитуде појаве на коју се реагује путем грађанског организовања директно зависи позиција, величина и значај оваквог колективног гласа разлике. Основна дистинкција између масовних и партикуларних покрета и иницијатива је тако заправо перципирани циљ (*cause*), за чије се остварење одређени покрет залаже. У историјском и политичком смислу свакако су значајнији и релеватнији увек покрети који третирају широку друштвену тему, односно, аномалију која утиче на велики број чланова друштва. Тако је случај и са САД, уз свест да и мали социјални експеримент остављају свој историјски траг, посебно у земљи која негује културу индивидуализма и самодовољности.

9.2.3. Борба за економска права

Раднички покрети су, поред аболиционизма, највећи организовани грађански покрети 19. века и представљају најексплицитинији, у претходном одељку елаборирaн, колективан глас разлике. Америчка радничка класа у 19. веку дубоко је политичка тема, а питање радних односа укључује питање штрајкова и радничког радикализма, друштвене ефекте економског развоја и депресије, као и перманенти раст радничке класе током столећа. Све су то питања која потпуно улазе у јавни дискурс током 60-тих и 70-тих година 19. века[1289] иако се, речено је раније, прве радничке организације стварају већ током 1830-тих.[1290] Уочава се да „од раних дана републике егалитаристички дискурс цивилног (грађанског) друштва постојао је раме уз раме са значајним и растућим раскорацима моћи у друштвеним односима производње и запошљавања. Делимично, ови раскораци произилазили су из асиметрије новчане размене која је потирала могућност супстантивне једнакости у преговорима око личног дохотка. Али оне су истовремено истицале и из асиметрије уписане у појмове господар/слуга и господар/роб у америчком праву, асиметричности у којима је суд, у име слободе уговарања или друштвене нужности, одбио да посредује. Радници су стога били у двоструко неповољнијем положају. За њих је симетрија обећана у републиканској револуционарној тврдњи о грађанској једнакости ван радног односа заувек остала асиметрија изнутра. Супротно од храброг, али усамљеног и

[1289] Martin J. Burke, *The Conundrum of Class; Public Discourse on the Social Order in America*, The University of Chicago Press, 1995, стр. 133.
[1290] Успоставивши већ 1835. године „у Филаделфији радно време од 10 часова“. Види у: Драгана Машовић, op. cit., стр. 195.

надасве узалудног става Врховног суда Висконсина, запослени као такви нису били део јавности ни на који начин. Људи на радном месту нису сматрани за грађане, него за слуге. До половине столећа, они су брзо нестајали у правној црној рупи, чија је свеобухватност постојања постала централна чињеница савременог радничког живота.“[1291] Бројне радничке организације стварају се посебно од 1870. до краја века[1292], јер су услови у којима је живела радничка класа у златном добу били изузетно сурови, креирајући парадокс који гласи: „Због чега се, упркос повећању продуктивне моћи, зараде своде на минимум који обезбеђује само голи живот?“[1293]

Постављено је раније у раду питање: због чега класне разлике нису довеле до ширег конфликта и интегралне акције радника која би на дневни ред ставила њихове политичке захтеве? Зашто од толиког броја радничких организација и асоцијација ниједна није суштински довела у питање економски систем, када још Медисон, у време стварања Устава, предвиђа индустријско доба, упозоравајући да ће „слободни власници бити најсигурнији чувари републиканске слободе. У будућим временима велика већина људи не само да ће бити без земљишног поседа, него без икаквог власништва уопште... те права власништа и јавна слобода у њиховим рукама неће бити безбедна. Или ће, што је још вероватније, постати алат богатства и амбиције.“[1294]

Револуционарна елита се, и поред Медисонове предикције, није позабавила овом проблематиком, јер ниједна од 13 држава-чланица није препознавала постојање радничке класе и посебне интересе радника, нити је у том тренутку постојала било каква

[1291] James Grey Pope, „Labor and the Constitution: From Abolition to Deindustrialization “, Texas Law Review, 65, 6 (May 1987), преузето из Tomlins, op. cit., p. 383.

[1292] Национална радничка Унија (*National Labor Union, 1866*) као прва радничка федерација у САД; Ред витезова Светог Криспина (*Order of the Knights of St. Crispin*), 1868, којој се придружили и кћери Светог Криспина (*Daughters of St. Crispin*), пошто је овај ред признавао и жене. Интензиван развој железничког система довео је до синдикалног организовања железничких рандика у бројне асоцијације од којих су међу најзначајнијим Братство локомоторних инжењера (*Brotherhood of Locomotive Engineers*), Братство дивизије за одржавање путева (*Brotherhood of Maintenance of Way Division*), Ред железничких кондуктера (*Order of Railway Conductors*), Братство локомоторних ватрогасаца (*Brotherhood of Locomotive Firemen*), и Братство железничких радника (*Brotherhood of Railroad Trainmen*), Америчка железничка Унија. Ту су затим Витезови рада (*Knights of Labor*), једна од највећих радничких организација током 80-тих година и Америчка федерација рада (*American Federation of Labor*).

[1293] Henry George, *Progress and Poverty*, p. 17. Или другачијим речима, како је могуће да у најбогатијом земљи на свету неко може да буде на ивици егзистенције? Ово је само једно од контардикторних питања када је у питању амерички економски систем. Друго питање које заокупља нашу пажњу је оно које се може поставити када се промишља слом берзе и Велика депресија: Како су САД преко ноћи (*Wall Street Crash of 1929*) постале земља сиромашних грађана а и даље остале најбогатија земља на свету?

[1294] Види у: Charles Beard, op. cit., p. 25.

организација која би управљала пажњом политичких структура тог времена.[1295] Показано је у петом поглављу да федерални устав није дефинисао економски систем у Унији, што је оставило отворен простор за успостављање односа између класа, рада и капитала. Већ почетком века назиру се обриси капиталистичког поретка, који је Устав омогућио, што доводи до раног радничког организовања, али које је сматрано криминалном делатношћу.[1296] Иако је већ 1842. године Масачусетс право на синдикално удруживање прогласио легалним[1297], а радничка удружења законитим средством у борби за остварење радничких интереса, далеко након 1865. године федерално судство радничке побуне третира као криминалну делатност, а колективно преговарање ће се на федералном нивоу законски дефинисати тек Вагнеровим законом[1298] из 1935. године.

Све до четврте деценије века привреда је радну снагу обезбеђивала из базе домицилног становништва. Занатлија (*craftsman*) и његово радно искуство били су на цени. Однос рада и капитала још увек није био дехуманизован масовним постојањем обезличених корпорација, у којима је власништво било одвојено од управљања. До половине века просечан Американац је био релативно економски независан, а већина је живела на земљи, што је осигуравало макар делимичну економску самодовољност. Индустријализација доводи до демографске инверзије и крај века САД дочекују као прилично урбанизована држава у којој живи огромна радничка класа насељена у градским срединама. Радничко удруживање током последње три деценије столећа значајно ће унапредити позицију радничке класе, потврдивши став да „као појединци радници су слаби и када су подељени сваки следи различит курс, не постижући ништа за себе нити за своје ближње; али када су повезани заједничком везом братства они постају повезани као струне, при чему сада свака, иако слаба и безначајна, постаје оснажена бивајући придружена другима тако да посао који појединац не би могао обавити сам је лако достижан у њиховој синергији.“[1299]

Пошто Конгрес САД није довољно реаговао како би ублажио положај радника, период од 1877. до 1914. године обележен је серијом радничких немира који се по својој

[1295] Ibid.
[1296] Комонвелт против Пулиса (Масачусетс) из 1806. године (*Commonwealth v. Pulls, 1806*), први је случај у области радних односа који дефинише раднике/штрајкаче као криминогене заверенике.
[1297] Раније поменут процес *Commonwealth v. Hunt* (1842).
[1298] Савезни закон о радним односима (*National Labor Relations Act of 1935*).
[1299] Terence V. Powderly, „The Organization of Labor”, North American Review, vol. 135, no. 2, whole no. 309 (Aug. 1882), pp. 118-127.

жестини не могу поредити ни са једном другом земљом на свету. Само неки од највећих штрајкова[1300] су железничка побуна 1877. године[1301], убиства у Хајмаркету 1886., штрајк у Хоумстеду 1894.[1302], Пулманов штрајк. Кључне карактеристике радничке класе стасале у другој половини века су: изузетно низак ниво образовања, непостојање посебних вештина и знања, претежна припадност досељеничкој популацији, непоседовање било какве имовине, потпуна егзистенцијална зависност од наднице: „Ми смо људи са правима људи; са правима једнаким онима које имају најбогатији и најпоноснији; али ми смо сиромашни људи; људи обавезни да радимо за хлеб насушни; зависни од оних који одлучују да ли ће нас запослити, приморани од непобедивог закона глади да прихватимо наднице које нуде. Они нас држе у својој милости, и приморавају нас да радимо искључиво зарад њиховог профита... Ми смо унајмљени људи, и као такви, налик унајмљеним коњима, немамо душу... Ако се разболимо и умремо, губитак је наш, а не послодавчев. Довољно је оних који ће заузети наше место...“[1303] Овакве су околности генерисале невеселу перпективу у којој се ови људи нису могли надати економском осамостаљењу у току свог живота.[1304] Конкуренција на унутрашњем тржишту радне снаге (између староседелаца и усељеника свих етничких група[1305], а након 1865. године и ослобођених робова) била је велика. Она је генерисала шах-мат позицију појединачног радника, онемогућивши му да изађе из своје партикуларне ситуације борбе за живот. Такво стање осујетило је раднички покрет да, и поред огромног значаја и утицаја, постане унутрашња доминантна друштвена снага и паралелни извор моћи који би могао да натера систем да се унапреди у мери која би приближила економске односе идеји о слободи, а нарочито слободи тела и рада које то тело производи.

[1300] Детаљнија листа штрајкова у САД на https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_strikes#1800%E2%80%931849.
[1301] Велики железнички штрајк (*Great Railroad Strike of 1877*) понекад назван Велики преокрет, догодио се у Мартинсбургу, Западна Вирџинија, након што је железница Балтимор Охајо по трећи пут смањила наднице за годину дана.
[1302] Хауард Зин, *Историјски есеји о америчкој демократији*, стр. 40.
[1303] „An Adress to Their Brethren Throughout the Commonwealth ant the Union“. Види у: Tomlins, Christofer L, *Law, Labor, and Ideology in the Early American Republic*, Cambridge University Press, 2202, p. 10.
[1304] Постојали су читави градови који су у потпуности били власништво једне компаније, у којима је компанија градила најјефтинији смештај за раднике па им додатно узимала новац за ренту.
[1305] Посебно су се Ирци масовно досељавали и већ их око 1860. године било близу милион, што имплицира у којој мери је радник у САД био у незавидном положају у односу на послодавца. Ако се узме у обзир ниво образовања и непостојање масовне уско стручне оспособљености онда се лако може извући начелан закључак о непостојању заједничке платформе која би удруженим радницима евентуално обезбедила боље радне услове, више наднице и мање радно време.

9.2.4. Борба за права црних робова

У досадашњем раду ропство је довољно обрађено па ће се овде указати само на пар детаља. Религијска утемељеност, усмереност на неморалност и несагласје ропства и Божјег провиђења идејни је темељ покрета за ослобођење робова. Ропство се истовремено види и као дијаболичка супротност Декларацији независности, што га чини огледалом за моралну самопроцену белог човека и белог друштва. Овакав дискурс условио је делимичну замену теза па покрет, и поред армије организованих активиста и јавних радника[1306], није био у стању да сагледа идентитет ропства као федералне институције, нити робовласништво као паралелан економски систем. Из тог разлога аболиционизам није имао капацитет да пружи пројекцију и предикцију будућег стања, када дође до укидања ропства, нити, последично, да понуди евентуално решење за економско оснаживање и интеграцију ослобођених робова у друштво. Неукључивање покрета у економску сферу експлицитно елаборира Теодор Велд[1307] тврдећи да „у дискусији о ропству увек сам га превасходно представљао као морално питање и као питање ропства националне савести. Ропство сам као питање политичке и националне економије увек сам избегавао, држећи се уверења да је мисија аболициониста на пољу срца нације, а не у области новчане кесе.“[1308]

Други лимит аболиционизма је у томе да он никада није био покрет на федералном нивоу, у смислу федералне организације која је оркестрирано вршила одређене активности и спроводила федералне кампање. Разлог томе је само постојање ропства на Југу, што је искључивало могућност федерализације покрета и неуједначен однос према ропству у појединачним државама које га нису практиковале. Додатни разлог лежи у

[1306] Америчко антиробовско друштво (*The American Anti-Slavery* Society, 1833-1870) је било аболиционистичко друштво које су основали Вилиам Лојд Гарисон и Артур Тапан, Фредерик Доуглас и Вилијам Велс Браун. До 1838. године друштво је имало 1350 локалних повеља са око 250 000 чланова. Познати чланови друштва били су Сузан Б. Антони, Елизабет Кеди Стентон, Теодоре Двајт Велд, Луис вис Тапан, Џејмс Г. Бирни, Лидја Марија Чајлд, Марија Вестон Чапман, Еби Кели Фостер, Стефан Симонс Фостер, Хенри Хајленд Гарнет, Самјуел Корниш, Џејмс Фортен, Чарлс Ленокс Рамонд, Сара Паркер Рамонд, Лукреција Мот, Луси Стоун, Роберт Первис, Огастин Кларк, Вендел Филлипс, Џорџ Т. Доунинг, Џон Гринлиф Витијер. Седиште друштва било је су у Њујорку. У периоду од 1840. до 1870. године, друштво је објављивало недељник Национални *антиробоски Стандард (National Anti-Slavery Standard).*

[1307] Теодор Велд (*Theodore Dwight Weld, 1803- 1895*), реформатор и аболициониста, предавач и говорник који је довео велики број угледних људи у антиробовски покрет. Након женидбе са Анђелином Гримке 1838. године пише капитално дело „Америчко ропство какво јесте“ (*American Slavery as It is, 1839*), утемељено на чињеницама о животу робова на Југу. Студија је послужила као основа Херијет Бичер Стоу за писање „Чича Томине колибе“. Њихове две књиге су најзначајније и најмасовније читане публикације о ропству у САД током 19. века. Види у: Cornelison&Yanak, op. cit., p. 503.

[1308] Види у: Richard Hofstadter, *American Political Tradition*, Vintage Books Edition, 1973, p. 186.

изнијансираности ставова бројних активиста, а пре свега у својеврсној милитантности Гарисонових ставова. Док његов радикализам са наше, истраживачке, тачке гледишта изгледа као ефикасна политичка платформа, његова репутација међу умереним савременицима имала је елементе терористичог активизма који може да угрози друштвени поредак. Неспособност да се изађе из морално-религијског инструментарија, те да више зађе у социо-економске предуслове будуће интеграције допринела је укупном дебаклу Реконструкције, иако за њу аболицинизам није непосредно одговоран.

Непостојање економске аргументације ограничило је укупан домет покрета и недовољно ефикасан приступ финалном кораку у процесу — интеграцији ослобођених робова. Половичном решењу, и у извесном смислу неуспеху, додатно доприносе и послератне иницијативе и околности које нису ишле на руку истинској интеграцији и дубинској реформи америчког друштва, већ управо супротном, регресивном социолошком процесу који се, показано је раније у раду, отелотворио кроз конзервацију социо-економских односа на Југу, путем црних законика и Џим Кроу закона, уз појаву расистичко-милитаристичких група које су вршиле злочине и кривична дела над декларативно пуноправним грађанима афроамеричког порекла. Целокупном неуспеху допринео је излазак милиона ослобођених робова на унутрашње тржиште рада (федерално и савезно), чиме је угрожен и овако дискриминисан амерички радник који, будући да је све оно што смо у претходном одељку рекли да јесте, није могао бити ништа друго него отворен за расистичке тенденције у ситуацији егзистенцијалне угрожености. Све речено не оспорава домете мешовитих радничких организација које су се бориле и за права афроамеричких радника, нити историјски значај покрета. У укупном резултату, нерешавање расног питања у САД у значајној је мери последица кључног недостатка аболиционистичког покрета. Неуочавање дубоке повезаности ропства и економије фундаментална је мањкавост и грешка у ткиву покрета за ослобођење робова, што наводи на прихватање Хофстадеровог став који најпластичније описује аболиционизам, дајући јасан увид у његова ограничења: „Абилиционистички покрет је утемељен на моралним питањима, а не на економским неједнакостима. Око 1830. године скоро сви аболиционисти су били резиденти Севера. Већина су били припадници средње класе, људи који нису имали материјалних интереса ни за очување ни за рушење рспског система, који их се у најбуквалинијем смислу није ни тицао. С обзиром да је ропство било

за њих морална увреда пре него економска претња њима самима, гледали су на њега не као на економску институцију већ као кршење божјег поретка. Аболиционизам је био религијски покрет, који се појавио као последица превирања евангелистичког протестантизма, психолошки сродан другим реформама, женским правима, трезвењаштву, пацифизму, који су пропагирали представници северњачке средње класе током три деценије пре почетка Грађанског рата. Његова филозофија је суштински била теологија, његове техничке сличне техникама ревивализма, његове просторије конгрегацијске градске цркве.“[1309]

9.2.5. Треће политичке партије и политички манифести

Успостављање политичких партија је пракса на коју Очеви оснивачи нису гледали благонаклоно. САД су се успоставиле без формираних политичких партија. Већ у време Џеферсонове администрације, међутим, започиње партијска историја са Федералистичком странком као првом великом партијом[1310], за којом ће уследити друге. Иако су начелно и фактички Сједињене Државе двопартијски систем, федерални устав није дефинисао политички систем као двопартијски, тако да је право на оснивање партија легитимно, будући да је дефинисано првим амандманом и слободом на организовање, удруживање и слободно окупљање. Чињеница је, међутим, да се у досадашњој историји САД није појавила политичка снага која је могла озбиљније да угрози републиканско-демократску елиту. Током 19. века долазило је до стварања такозваних трећих или мањинских партија које су деловале током неког периода, артикулишући у политичком простору одређене идеје и штитећи одређене интересе. Најзначајније и историјски релевантне партије основане током 19. века су Антимасонска партија[1311], Партија слободе[1312], Партија

[1309] Richard Hofstadter, *American Political Tradition (And the Men Who Made It)* Vintage Books Edition, стр. 186.
[1310] Велике америчке политичке партије 19. века су следеће: Федералистичка (*The Federalist Party*), Демократско-републиканска (*The Democratic-Republican Party*), Партија Виговаца (*The Whig Party*), Републиканска партија (*The Republican Party*).
[1311] Антимасонска партије (*Anti-Masonic Party*), најстарија трећа партија и прва која је одржала национану конвенцију (1831) и усвојила партијску платформу. Организована је у западном Њујорку и представља анти-католичку, анти-досељеничку и анти-масонску струју. Cornelison &Yanak, p. 29.
[1312] Партија слободе (*Liberty Party*), основана 1840. године у Њујорку. Залагала се за ослобођење робова, део је покрета аболиционизма. На председничким изборима 1840. имала свог кандидата. Џејмса Бринија. Са другим антиробовским групама спаја се у партију Слободне земље. Pam Cornelison, Ted Yanak, op. cit., p. 300.

једнаких права[1313] Партија слободне земље[1314] Партија незналица[1315], Популистичка партија[1316], Социјалистичка радничка партија.[1317] Колико год у историјском пресеку можда биле мале и недовољно значајне, треће политичке партије су у оквиру овог рада од изузетне важности.

Партија као форма организоване грађанске патиципације у јавном простору јесте експицитна, политичка артикулација одређених девијација у име чијег се отклаљања, кро зпаријску активност, покушава извршити утицај на политички систем у правцу унапређења, у америчком случају, у правцу враћања на идеолошки правац Револуције и Деларације. Тако Антимасонска партија, на пример, заговара борбу против аристократских елемената јер „за сиромашне фармере и мале занатлије је протест против масонског реда значило протест против моћних и богатих, међу којима је заиста било пуно масона“[1318], док Партија слободе пропагира идеју да је Устав проробовски документ, залажући се истовремено за учешће у политичком животу и електорату како би се уочене неправде исправљале.[1319] На тај начин треће политичке партије представљају интегрисани, колективни глас разлике и институционализовану форму изражавања критичког мишљења у јвном простору. Лидери политичких партија имали су, захваљујући партијској организацији и структури, могућност за реалан политички утицај јер су у мањој или већој

[1313] Партија једнаких права (*The Equal Rights Party*), је назив за неколико опција које су се појавиле у 19. веку, између осталог за локофонисте али и за прву жену председничког кандидата у19. веку, иако у том тренутку жене немају право гласа (*National Equal Rights Party*). Кандидаткиња на изборима била је Викторија Клафлин Вудхил (*Victoria Claflin Woodhull, 1838-1827*), једна од предводница покрета за женско право гласа.

[1314] Партија слободне земље (*Free Soil Party, 1848-1854*), основана као опозиција ширењу ропства на територије освојене у Америчко-мексичком рату. На изборима 1848. њихов кандидат је био бивши председник, Мартин Ван Бјурен. Мото ове партије гласи: Слободно тло, слобода говора, слободан рад, слободни људи.

[1315] Партија незналица (*Know-Nothing, American Party*), настала је 1844. године. Нативистичка, анти-католичка, ксенофобична организација.

[1316] Популистичка партија (*The People's Party, Populist Party*), основана 1892. у Небраски.

[1317] Социјалистичка радничка партија (*The Socialist Labor Party*), основана је 1876. године као Партија радника (*Workingmen's Party*), најстарија је социјалостичка партија у САД и друга најстарија на свету која још увек постоји. Види на https://en.wikipedia.org/wiki/Socialist_Labor_Party_of_America, страници приступљено 26. децембра 2017. године.

[1318] Марина Власова, „Партии в XIX веке как элемент политической культуры США“, http://www.grinchevskiy.ru/books/amerikanskaya-civilizaciya-kak-istoricheskiy-fenomen/partii-kak-element.php, приступљено 12.8. 2017. године.

[1319] За разлику од Гарисона који одбија учешће у гласању и било какву сарадњу са политичким системом, пропагирајући идеју да је Устав САД дијаболички документ, што је само потврда елаборације из претходног одељка о мањкавости аболиционизма.

мери освајали путем учешћа у електорату одређене мање или веће позиције унутар политичког система (на федералном и/или савезном нивоу).

Тако су треће партије имале својеврсну двоструку позицију у јавном животу. Са једне су стране биле алтернатива у односу на званичне, двопартијске центре моћи, нудећи нову платформу, док су са друге биле део тих мејнстрим структура, будући да су кроз учешће у изборним процесима[1320], постајале део званичне политичке гарнитуре, освајајући део политичког простора, што је, опет, омогућавало субверзиван притисак на систем изнутра. Трећа значајна особеност је у томе што су лидери трећих партија, као политичке личности, имале лакши и шири приступ јавном мњењу, кроз различите канале — медијски простор америчке штампе, локалне изборе, политичке кампање и сусрете са гласачима[1321], приступ финансијским центрима моћи чије су интересе поменуте партије посредно или непосредно штитиле.

Њихова слабост, међутим, историјски је несумњива, имајући у виду управо чињеницу пролазног присуства на јавној сцени и малог утицаја. Уочавају се два узрока њиховог неуспеха. Први произлази из партикуларности њихових политичких платформи, доминантној усмерености на једно политичко питање, које у јавном простору можда заузима значајно место и синергично окупља значајан број присталица, али у финалном збиру ипак не достиже критичну тачку електората нити, сходно томе, позицију која би омогућила коренити утицај на политички систем. Други и, далеко значајнији, јесте чињеница да је уставно-правно дефинисање избора за председника САД заобишло пропорционални систем гласања, што је онемогућило да се директна воља гласачког тела (*popular vote*), преслика на фактичко стање у Белој кући. Увођење система електорских гласова (*electorate college*), сачувало је политички систем од анархистичких тенденција директне демократије коју она свакако носи у себи као претњу, али је истовремено спречило да се на националном нивоу омогући деловање једаног од кључних принципа

[1320] 1832. године Анти-масонска странка осваја 8 одсто гласова на председничким изборима, Странка слободне земље 1848. године са Ван Бјуреном на челу осваја 10 одсто гласова, а 1856. Партија незналица са кандидатом Милардом Филмором осваја чак 22 одсцто гласова бирача. Види у: Gary Odom, "A Brief Look at the History of Third Parties in America", https://www.constitutionparty.com/a-brief-look-at-the-history-of-third-parties-in-america/, страници приступљено 13. априла 2018. године.

[1321] „Партијски радници из времена Ван Бјурена били су први амерички политички лидери који су пошли у народ, спроводећи бескрајну кампању један на један са својим гласачима, током бесконачних путовања по најудаљенијим крајевима унутар растегљивих граница америчке цивилизације. Види у: Марина Власова, op. cit., страници приступљено 12. 8. 2017. године.

Декларације независности — право и дужност народа да сврге неправедну власт и промени уређење у којем живи.

9.2.6. Закључна разматрања

Уочава се склоност ка удруженом деловању у јавном простору и он се разуме као ефикасан механизам у покушају да се уочена друштвена аномалија, односно, раскорак између иделне слике и историјског реалите поништи. Било да се ради о великом, историјски важном покрету или, пак, локалној иницијативи, грађанска акција заједнички је именитељ свих покрета у 19. веку. Зато се закључује да је мотив грађанског удруживања заправо покушај политичке артикулације уочених раскорака. Уколико се овај став укрсти са чињеницом да је друштвеном покрету иманентно постојање у јавном простору, јер у супротном би његова природа била поништена, изводи се закључак да је друштвени покрет несумњиво кумулативни, колективни и најмасовнији облик политичког критичког говора.

Као политичка артикулација уоченог несагласја идеје и реалности, покрети се овде разумеју као институционални оквир за комуникацију колективног критичког мишљења о одређеној теми. Појединачни се лидери покрета перципирају као гласноговорници колективног става, али и као критички мислиоци-појединци. Сматра се да су покрети извршили велики утицај у укупном законодавном и институционалном унапређењу током столећа, али је такође, ближом анализом, уочено да тај домет није у сагласју са обимом њиховог деловања, при чему су неки изазивали и регресивне појаве. Разлог томе крије се у карактеру уставно-правног поретка, тексту уставног документа, као и у постојању двостуке вертикалне власти у којој су законодавна и судска власт отварале могућност за пацификацију друштвених покрета и минимизирање ефекта њиховог рада. Други узрок мањег утицаја почива на природи идејних платформи покрета, које најчешће нису могле да буду масовно и широко прихваћене. Трећа, и нарочито значајна, ствар јесте честа склоност покрета и његових активиста да изоловано посматрају крупне друштвене појаве, што је онемогућавало системско сагледавање проблема и изазова, те је затварало критичко

мишљење у уску нишу једностраног третирања друштвене девијације, без дубљег разумевања ширег контекста који је заправо генерисао дату девијантност.

9.3. Политичке консеквенце женског организованог деловања

9.3.1. Жене као креатори митолошког конструкта

У седмом поглављу указано је на утицај религијског наслеђа на покрет за права жена. Полази се од претпоставке да је за развој америчког шифражетског покрета од великог значаја религијска матрица која је, показано је у претходном одељку, покренула све социјалне покрете у 19. веку. Институција ропства била је матрица на којој се огледао и преиспитивао дискурс женских права, баш као и многе друге друштвено-политичке теме у посматраном раздобљу. За овај став додатна потврда налази се у речима Анђелина Гримке[1322] која каже да „бавећи се правима која припадају робу, почела сам боље да разумем своја права.“[1323] У овом одељку осмотриће се укупан политички утицај женског покрета као значајног извора критичког мишљења у укупном збиру дисертације.

Улога америчких жена у припреми Рата за независност пример је експлицитног женског активизма који се не уклапа у наратив о положају жена у колонијалном друштву 18. века, у којем влада енглеско обичајно право које не препознаје, нити прихвата жену као политички субјект. Борба за независност учинила је жене револуционарним Пенелопама[1324], које су искорачиле из приватности дома и постале активне у јавном

[1322] Анђелина и Сара Гримке (*Angelina and Sarah Grimke, 1792-1873*), аболиционисткиње и активисткиње у борби за женска права. Рођене у угледној робовласничкој породици Јужне Каролине преселиле су се на Север јер су биле против ропства. Прве су жене у САД које су јавно политички наступале ван женских кругова. Ангелина је прва жена која се званично обратила једном законодавном телу, предавши Масачусетсу хиљаде петиција робова које су сакупиле на својој тури кроз САД у име Америчког антиробовског друштва. Удала се за Теодора Велда. Види у: Pam Cornelison, Ted Yanak, op. cit., p. 224.

[1323] Grimke, 1838, “Letter to Catherine Beecher” (Letter XII, Human Rights Not Founded on Sex), преузето из: Adriana Захаријевић, Постајање женом, стр. 112.

[1324] Тако их назива прва америчка феминисткиња, *Џудит Мајер (Judith Sargent Murray, 1751–1820*), ауторка есеја „О једнакости полова “, из 1790. године који је штампан две године пре есеја Мери Вулстонкрафт.

простору. Уочи Рата за независност, жене у колонијама спроводе бојкот британске робе[1325] који је „спонтано ујединио амерички народ по први пут у заједничком подухвату.“[1326] Тако су „за масовно ширење бојкота робе америчке жене биле доста значајне, јер је одржавање домаћинства било у њиховим рукама. Кућна радиност и одећа од домаћег предива ушли су у моду. Кћери слободе[1327] су у јавности почеле да се појављују с преслицом. Тражећи замену за енглески чај, прокувавале су миришљаве траве са водом.“[1328]

Након рата Американке постају стуб Младе републике, кроз своју улогу и одговорност у подизању нових генерација Американаца, које је требало васпитати на идејама Револуције и Декларације независности, чиме ће се успоставити „традиција политички одговорног материнства.“[1329] У том процесу жене у првих 13 држава-чланица постају једна посебна и посредна, али релевантна политичка снага, која у стратешком смислу има велики значај: васпитавање и одгој будућих Американаца. Уколико се прихвати овај став, о чему пише и Јелена Димитријевић[1330], онда се чини логичним да се претпостави да ће употреба сижејних целина и мотивских слика Револуције бити корпус наратива, који у васпитном процесу служи за преношење колективне историје на млађе нараштаје, што је кроз неколико генерација учврстило митолошки конструкт Револуције.

[1325] „Бојкот енглеске робе је први у историји документован случај масовне грађанске непослушности, где је оркестрирано спроведен политички притисак путем економских мера. Економски бојкот је успешно искоришћен као политичко средство.“ Види у: Гордана Бекчић Пјешчић, op. cit., стр. 61.

[1326] Kennedy, Cohen, Bailey, *American Pageant*, p. 127.

[1327] Кћери слободе (*Daughters of Liberty*) је званична женкса патриотска организација која је уочи и током Америчке револуције активно учествовала у остварењу циља — ослобађању колонија од британксе власти. Гвлавни задатак Кћери слободе био је подршка бојкоту енглеске робе током предреволуционарног периода а затим производња одеће за војнике Континенталне армије, као и претапање метала и производња муниције за време Рата за независност. Најпознатије кћери слободе су Марта Вашингтон, Сара Бредли Фултон, Сара Френклин Баше, Дебора Самсон, Естер де Берт.

[1328] Гордана Бекчић Пјешчић, *Од идеје до слободе*, стр. 62.

[1329] Захаријевић, op. cit., стр. 163.

[1330] „Пуне су ми уши: преци, потомци, натурализовани, прирођени, пунокрви, црква, школа, Библија, мисионари, бизнис, бизи, руш, хастл, Доунтаун, банке, Волстрит, берза; и долари, долари, долари...; Па највеће, најдуже, најшире, највише, Америка, најбоље; патриотизам, американизам, американизација... Те речи највише изговарају жене и попови; жене у кући, у школи, по парохијским кућама; попови у цркви. Што се иначе нигде не сједињује, у Америци се сједињује. Једна сила све асимилује. Од Латина, Германа, Словена постају Американци често и они којима су се не дедови, но родитељи и родили и узели се у Европи; па често и они што су се и сами тамо негде родили. Што је свуд немогуће, овде је могуће, те стога Америку и зову земљом немогућих могућности. И каква је то сила? Ко је тај чудни асимилатор? Америчка жена, за асимиловање је способнија и погоднија од човека. Жена асимилује, жена држи кућу и жена би могла да уреди општину. О, кад би узела у своје руке њујоршку општинску управу жена — како би затрептао од чистоће Њујорк! Али, и Американци су у овоме као и сви људи. Они уступају место у трамвају и у елеветеру, али не и у општини.“ Јелена Димитријевић, *Нови свет; годину дана у Америци*, стр. 95.

Наративне целине револуционарног доба постају тако усмено наслеђе које се преноси на потомство. Оваква претпоставка поклапа се са раније изнетом тврдњом да је током друге деценије, управо неких 30 година након Рата за независност, у САД долази до конзервације митолошких образаца везаних за успостављање државе и стварања америчке митологије која и данас има своју регенеративну снагу. Темеље митолошког конструкта, дакле, успостављају управо прве постреволуцаонарних генерација, а коју нису друго до деца коју су родиле и одгајиле америчке Пенелопе.

Тако је захтев историјског тренутка који је наметала борба за независност учинио америчку жену с краја 18. века, ако не *de jure,* оно свакако *de facto,* несумњивим политичким субјектом који активно учествује у државотворном процесу. Период њиховог политичког активизма траје скоро више од три деценије. Он подразумева 15-годишњи предреволуционарни период, а потом још 15 година у које улазе Рат за независност, стварање и ратификација Устава, као и два мандата Џорџа Вашингтона. За личну биографију било ког појединца 30 година није ништа друго до читав живот. Искуство вишедеценијске политичке акције коренито је утицало на савременице Револуције које више никада неће бити исте. Подизање потомства подразумевало је васпитање мушке, али подједнако и женске, деце, која ће, на темељу добијеног васпитања, бити политички освешћеније него њихове европске савременице. Тај положај временом свакако слаби самим проласком врмена и нестајањем генерације жена које су биле активнне учеснице Рата за независност али сматра се, на основу изнетих елаборација, да је процес еманципације америчке жене суштински започет у доба Америчке револуције, а да ће њихова улога у митологизацији америчке државотворности значајно утицати на успостављање критичко-политичког мишљења код њиховог потомства.

9.3.2. Женска приватност као политички простор

Регресија положаја америчке жене почетком 19. века последица је консолидације државе и изласка из граничне ситуације рата, што имплицира повратак у уобичајене форме социјалног понашања у заједници. „Приватност Американке у револуционарном добу претворена у политички одговоран простор“[1331] враћа у старе оквире невидљивости унутар интимног простора породичног живота, а сваки се покушај изласка из задатих

[1331] Адриана Захаријевић, op. cit., стр. 162.

оквира етикетира као друштвено неприхватљиво понашање.[1332] Будући да су, међутим, васпитаване на наслеђу Америчке револуције, те заправо политички освешћене, жене 19. века рано уочавају да је еманципација приватног простора кључни предуслов укупне еманципације друштва, о чему говори већ Сара Гримке: „Не можемо да се пуном снагом посветимо аболиционизму док са пута не склонимо неке тешке препреке. Ако се ове године одрекнемо наступа у јавности, следеће ћемо морати да се одрекнемо права на подношење петиције, а оне тамо права на писање, и све тако... Шта ће онда жена моћи да учини за роба, кад је и сама мушкарцу под ногама и посрамљена у тишини?“[1333]

Приватни се простор перципира као кључни предуслов еманципације. Увиђа се да жена, уколико у сфери приватних односа не освоји простор политичко-правне слободе, не може да се оствари као политички субјект у јавном простору. Право се на приватност, дакле, не поима као право на интиму дома. Управо супротно, приватност дома и породични односи јесу терен на којем заправо прво треба успоставити формално-правни идентитет жене као субјекта. Тај редослед ствари осигураће оквир из којег даље може супстанцијално да се допринесе осталим реформаторским покретима. Давање гласа жени у сфери њених приватних послова и релација политички је захтев *par excellence* јер, уколико тога нема, онда је њена борба за решавање других акутних друштвених проблема, односно, раскорака и несагласја са идеалима Декларације, узалудна јер „одвећ је много мушкараца који се залажу за једнакост на јужњачким плантажама, али је нису могли поднети крај сопственог огњишта.“[1334]

Контроверза положаја америчких жена лежи у чињеници да се борба за њихова права водила на нивоу држава-чланица, будући да федерални уставно-правни оквир ничим не дефинише сферу приватности америчких грађана. Додатна отежавајућа околност почива на чињеници да Декларација независности експлицитно и у потпуности искључује жене из наратива о очигледним истинама и претпоставке свеопште једнакости. Употребом именице *men* у фрази *all men are created equal*(уместо интегришућег појма *people*)

[1332] Тако ће већ сестре Гримке, једне од првих активисткиња за права робова наићи на осуду: „Борба против ропства сломила је окове јаче од оних којима су оковани робови. Идеја о једнаким правима била је у ваздуху...Жене су то чуле. Анђелина и Сара Гримке и Еби Кели почеле су да говоре у њиховом име. За такво шта се никада пре није чуло. Шок од земљотреса мање би запалио заједницу. Неки су аболиционисти тад заборавили на роба покушавајући да уђуткају жене“ Lucy Stone, „The Progress of Fifty Years“, 1893. Види у: Адриана Захаријевић, *Постајање женом*, стр. 165.

[1333] Види у Zinn, *A People's History of the United States 1492-Present*, p. 121.

[1334] Види у: Адриана Захаријевић, op. cit., стр. 166.

Декларација је креирана као родно партикуларан и ретроградан документ, који у једном важном сегменту постаје сопствена супротност. Ова контрадикција митолошког конструкта, а чији су највећи чувари биле управо жене (sic), бива уочена од стране Елизабет Кеди Стентон, која ће написати Декларацију о осећањима[1335], преломни документ америчког женског покрета. Декларација о осећањима, написана по угледу на Декларацији независности, објављена 1848. године на Конвенцији у Сенека Фолсу[1336], својом формулацијом и чином објаве уноси радикални елемент у женски покрет, а који ће додатно убрзати политичку активацију жена на америчкој друштвеној сцени: „Када у току историјских догађаја постане нужно да један део човекове породице заузме међу људима на земљи положај другачији од оног који је до тада заузимао, а на који му закони природе и Бога дају право, дужно поштовање мишљења човечанства захтева од њега да објави разлоге који су га навели на тај правац. Ми сматрамо очигледним истинама да су сви мушкарци и жене створени једнаки; да их је њихов Творцем обдарио неотуђивим правима; да међу ова спадају живот, слобода и тражење среће... Историја човечанства је историја непрестаних увреда и насиља мушкарца над женом, који су сви имали, као непосредан циљ, установљавање његове апсолутне тираније над њом. Да то докажемо, ми ћемо пред непристрасни свест изнети чињенице...“[1337]

Пажња коју су прве организоване феминисткиње поклањале теми приватности сведочи о високо развијеној свести о политичком значају приватног простора, а изјава коју су написали и заједно прочитали на свом венчању Луси Стоун[1338] и Хенри Браун Блеквел, пославши је у све државе да буде пример брачног завета, говори о дубоком

[1335] Декларација о осећањима (*Declaration on Sentiments, 19th-20th July 1848).*

[1336] Конвецнија у Сенека Фолсу (*Seneca Falls Convention, 19-20 July, 1848*) је скуп који представља формални почетак женског покрета у САД. Сазвале су га Лукреција Мот и Кеди Стентон које су, због свог пола, биле онемогућене да учествују на међународној антиробовској конвенцији у Лондону и морале су да седе сакривене иза завесе. Декларацију о осећањима потписало је укупно 100 од 300 учесника догађаја, међу којима и Фредерик Даглас, један од великих заговарача женских права.

[1337] Декларација о осећањима (*Declaration on Sentiments, 19th-20th July 1848),* http://ecssba.rutgers.edu /docs/seneca.html, страници приступљено 9. новембра 2017. године.

[1338] Луси Стоун (*Lucy Stone, 1818-1893*), једна од најзначајнијих активисткиња женског покрета у САД. Прва жена у Масачусетсу која је добила диплому колеџа, организаторка Националне конвенције женских права (*National Women's Rights Convention*), аболиционисте, ауторка, једна од оснивачица Америчке асоцијације за женско право гласа (*American Woman Suffrage Association, AWSA*). Прва Американка која није узела мужевљево презиме на венчању. У многим је ситуацијам доживљавала тешкоће због тог чина али је породични адвокат утврдио да не постоји законска обавеза која налаже женама да се морају потписивати мужевљевим презименом, што потврђује претходно изнет став да је корпус женских (не)права у значајној мери био регулисан обичајним а не писаним правним оквиром. Заједно са Елизабет Кеди Стентон и Сузан Б. Ентони често се назива тријумвиратом америчког феминизма.

разумевању корена проблема права једне половине човечанства: „Признајући нашу међусобну наклоност јавности и узимајући у обзир однос мужа и супруге... сматрамо нашом дужношћу да изјавимо да овај чин с наше стране не подразумева санкцију нити обећање добровољне послушности према постојећим закона брака који не препознају жену као независно, рационално биће, док мужу пружају штетну и неприродну надмоћ, дајући му законска права којима се частан човек не би служио и које нико не треба да има. Посебно протестујемо против: старатељства над личношћу супруге; потпуне контроле и старатељства над њиховом децом; потпуним власништвом над њеном личном имовином и право на коришћење њених непокретности; апсолутно право располагања над плодовима њеног рада; право удовца над имовином покојне жене, које је далеко веће него право удовице над имовином упокојеног супруга; на крају, против читавог система којим се законско постојање супруге суспендује током брака, тако да у већини држава она нема правну улогу у избору свог пребивалишта, нити може да сачини тестамент, да тужи или буде тужена као личност, нити да наследи имовину. Верујемо да лична независност и једнака људска права никад не могу бити одузета, осим услед кривичног дела; да брак треба да буде равноправно и стално партнерство, и као такав законски признат; и да док се као такав не препозна, брачни партнери треба да пруже отпор радикалној неправди важећих закона, на сваки начин у својој моћи...“[1339]

9.3.3. Интелектуални ангажман: правци и кретања

Листа жена које су биле активне у женском покрету током 19. века обимна је и респектабилна[1340] и без сумње највећа од свих када се упореди са женским покретима у

[1339] https://www.thoughtco.com/marriage-protest-lucy-stone-henry-blackwell-3529568 , приступљено 5. фебруара 2018. године.

[1340] Mary Newbury Adams, Jane Addams, Susan B. Anthony, Elnora Monroe Babcock, Antoinette Brown Blackwell, Alva Belmont, Carrie Chapman Catt, Laura Clay, Mary Barr Clay, Paulina Kellogg Wright Davis, Alice Stone Blackwell, Henry Browne Blackwell, Harriot Eaton Stanton Blatch, Amelia Bloomer, Olympia Brown, Frances Jennings Casement, Carrie Chapman Catt, Sarah Margaret Fuller Ossoli, Tennessee Celeste Claflin, Laura Clay, Mary Barr Clay, Jennie Collins, Lucinda Lee Dalton, Paulina Kellogg Wright Davis, Mary L. Doe, Frederick Douglass, Abigail Scott Duniway, Elizabeth Piper Ensley, Clara S. Foltz, Matilda Joslyn Gage, Josephine Sophia White Griffing, Sarah Grimke, Eliza Calvert Hall, Ida Husted Harper, Mary Garrett Hay, Sallie Davis Hayden, Josephine K. Henry, Julia Ward Howe, Emily Howland, Josephine Brawley Hughe, Hester C. Jeffrey, Mary Morton Kehew, Abby Kelley, Caroline Burnham Kilgore, Sarah Knox-Goodrich, Mary Livermore, Arabella Mansfield, Harriet May Mills, Virginia Minor, Esther Hobart Morris (1814-1902) Lucretia Mot, Frances Lillian Willard "Fannie" Munds, Sarah Massey Overton, Helen Pitts, Florida Ruffin Ridley, Josephine St. Pierre Ruffin, Julia Sears, May Wright Sewall, Anna Howard Shaw, Mary Shaw, Pauline Agassiz, Judith Winsor Smith, May Gorslin Preston Slosson, Louise Southgate, Elizabeth Cady Stanton, Helen Ekin Starrett, Sarah Burger Stearns, Doris Stevens, Lucy

другим земљама 19. века. Сматра да је масовност покрета последица неколико узрока: протестантске културе активног живота у заједници, васпитања базираног на наслеђу и митолошком конструкту Револуције, широко заступљене писмености, генералног политичког образовања о америчкој посебности републиканске владавине, интензивног развоја земље који је наметао императив непрестане промене, сталне напетости и латентне кризе коју је генерисало ропство. Већина жена активних у првој половини века биле су неформално образоване, док су касније генерације већ полако улазиле у формалне процесе едукације. Биле су укључене, сходно својим преференцама, у неке од бројних области друштвеног живота које је наметао историјски тренутак, а некада залазећи и у питања која су далеко премашивала мејнстрим културу времена, попут Викторије Вудхил и њене сестре Тенеси Клафлин, које су, између осталог, биле прве власнице једног часописа, прве власнице брокерске фирме на Вол Стриту, заговорнице слободне љубави и активисткиње за права проститутки.

Интелектуали рад и активизам америчких жена материјализовао се кроз различите форме јавног говора, од којих су најчешће коресподенција (отворена писма), прилози у новинама, учешће у протестима, писање и упућивање петиција законодавним телима држава-чланица, федералним институцијама и доносиоцима одлука, писање студија и монографија, објављивање прокламација, организовање и учешће на конференцијама и семинарима, организовање и држање предавања, оснивање клубова, удружења и асоцијација, као и интензивно учешће у црквеним активностима. Све уочене теме и проблеми биле су и на агенди америчких активистикиња, док су се истовремено, унутар свог политичког анагажмана, бориле и за изградњу сопственог правно-политичког субјективитета.

На тај начин женски је покрет генерисао једну специфичну социо-интелектуалну ситуацију, која женском критичком мишљењу даје извесну посебност. Бивајући истовремено и критички мислилац у јавном простору и политички невидљива индивидуа, жена сифражеткиња је своје мишљење и став градила на двострукој перспективи. Процес транспоновања друштвене девијације кроз лично осећање обесправљености и непостојања утицало је на брушење ставова о посматраним девијацијама. То је учинило женско

Stone, Augusta Lewis Troup, Sojourner Truth, Harriet Tubman, Sarah E. Wall, Emmeline B. Wells, Frances Willard, Victoria Woodhull.

критичко мишљење двоструким, у мисаоно-психолошком процесу удвојеним. Жена, са једне стране, има поглед споља, као објективни посматрач који анализира друштвену аномалију у односу на митолошки конструкт и постављени идеал. Она, у исто време, има и поглед изнутра јер залази у интроспекцију, увек изнова освешћујући себе као жртву једне акутне девијације. Два синхрона мисаона процеса имају потенцијал преклапања, прожимања и сусретања. Та својеврсна калеидоскопска перспекива, кроз коју тече мисаони процес омогућава посебно, типично женско поимање ствари, али не толико на плану пола и рода, већ на нивоу људског бића као таквог и, последично, рађања емпатије према стању Другог, који није заправо ништа друго до њено женско ја,, њено сопство. Оваква ситуација мисаоног процеса код жене активистикиње отвара могућност далеко субверзивнијег мишљења него што би то било у случају белог мушкарца који, унутар сопственог културолошког хоризонта, нема искуство невидљивости, непостојања и обесправљености. Због тога је увиђање одређеног нивоа хипокризије, чак и унутар реформаторских социјалних покрета могло једино и да дође од жена: „Сваки покрет који има за циљ деструкцију постојећих институција и замену истих неким напреднијим и савршенијим, има следбенике који у теорији заступају најрадикалније идеје, али који се у свакодневном животу понашају као просечни Филестинци“[1341], што интелектуалном наслеђу женског покрета у САД не само да даје додатни квалитет, већ, што је за значајније за ову дисертацију, у наративу о критичком мишљењу америчког 19. века додатно даје на квалитету.

9.3.4. Контроверзе женског активизма у Младој Републици

У истраживање се кренуло са полазном претпоставком, која отвара ову дисертацију, да је „представа о Сједињеним Државама изграђена на извесној феноменолошкој разлици и одређеној дози контроверзе.“ И даље се остаје код овог става Наратив америчког женског активизма (као генералне акције у јавном простору, не женског покрета као партикуларне јавне политике), додатни је простор унутар којег се уочавају контрадикторне појаве значајне за развој критичког мишљења.

И поред у претходним одељцима приказаних искорака америчког друштва ка модерном и напредном, конзервативне друштвене норме опстајале су у већој или мањој

[1341] Ема Голдман, *Анархизам и феминизам,есеји*, Аутономни женски центар, Београд, 2001. година,стр. 73.

мери, нарочито у области друштвено прихватљивог понашања жена. Паралелно са женама које су рушиле границе, под притиском традиције и енглеског обичајног права, форме понашања биле су отпорне на промену и већина Американки била је у њиховим оковима.[1342] Морално васпитање у протестантском духу, како на Северу под утицајем пуританске доктрине, тако и на Југу под притиском англиканског учења заоденутог у конструкт енглеске господе[1343], било је конзервативно и тврдо, тако да ће бројне праксе дуго бити присутне у америчком друштву, о чему ће писати и Токвил.[1344] Овакво стање утицало је да, паралелно са појавом женског покрета, постоји и талас конзервативних женских гласова на јавној сцени који су у јавном простору пропагирали ставове у сагласју са доминантно мушком културом, која је јасно дефинисала женино место у друштву: „Истински женски гениј увек је срамежљив, сумњичав и у потпуности одан; вечно детињство.“[1345] Императив моралне догме условиће појаву ускогрудог и, последично, регресивног женског активизма. У питању су пре свега регресивни елементи које су жене унеле у трезвењачки и аболиционистички покрет. Велики број припадница трезвењачког покрета припадао је јужњачкој вишој класи, које су, по природи свог економско-културолошког наслеђа, биле присталице беле расне супремације.[1346] Доминантна усмереност на неморалност конзумирања алкохола затамнила је целокупан друштвено-културолошки контекст, што ће, под притиском масовности покрета, изазвати деценијама касније негативне, већ поменуте последице. Покрет[1347] је у првом периоду, док је њим председавала Ени Витенмајер, у целости био уско фокусиран на питање морала. Витенмајер заступа став да покрет не треба да се бави питањима као што је право гласа и прохибиција већ питањем моралности, пошто је конзумирање алкохола само појавни

[1342] Све су колонијалне жене, а потом и бројне генерације Американки биле под теретом енглеског обичајног права, сумирано у документу Законска резолуција женских права (*Lawes Reolution of Women's Rights, 1632*): „Чим се уда... она постаје покривена као да је под облацима или под сенком. Она губи свој ток. Ништа више не могу рећи него да њено ново сопство постаје њен надређени, њен сапутник, њен господар.“ Види у Howard Zinn: *A People's History of the United States,* p. 106.

[1343] Борстин јужњачку колонијалну културу назива културом пресађивача, указујући да је реплицирање живота енглеске властеле на плантаже обеју Каролина, Џорџије и Вирџиније њихов заједнички именитељ. Види у: Борстин, Данијел Џ., Види у *Американци. Колонијално искуство*, Београд, Геопоетика, 2004.

[1344] „У Америци се женина независност неповратно губи ступањем у брак. Док је девојка онде под мањом стегом него игде, супруга преузима много теже обавезе. Првој је родитељски дом место слободе и уживања, друга живи у мужевљевој кући као у манастиру.“ Види у: Алексис де Токвил, op. cit., стр. 540.

[1345] Greenwood Leaves, види у Howard Zinn, op. cit., p. 113.

[1346] Кери Бел Керни *(Carrie Belle Kearney,1863–1939*), реформаторка, припадница женског покрета, заговорница беле супремације, прва жена изабрана у Сенат државе Мисисипи.

[1347] Женска хришћанска трезвењачка унија (*Woman's Christian Temperance Union, WCTU*).

облик непостојања моралне вертикале.[1348] Друга ће председница, Френсис Вилард, као изразита феминисткиња, усмерити трезвењачки покрет у правцу прогресивизма, што му је осигурало макар делимичан углед, али додатна контрадикторност лежи у чињеници да конзервативна Витенмајер није била фокусирана на прохибицију јер се бавила моралом, док је преогресивна Вилардова управо усмерила покрет ка доношењу 18. амандмана. Ово све додатно говори у прилог генералном ставу о о контрадикцији и контроверзи америчког друштва.

Друга контрадикција женског активизма јесте чињеница да је до половине 19. века, наратив о женама активисткињама у великој мери везан за жене из високих друштвених слојева, а да се не препознаје и не детектује присутност и делатност жена из нижих класа, што говори о дубоко класном дискурсу америчког друштва, јер „мало је земаља у којима су ароганција и снобизам, тако развијени као у Америци. То је нарочито тако са женама које припадају средњој класи.“[1349] О томе сведочи и, до недавно непозната, историја ових жена, а и тамо где су помињане, биле су окарактерисане као жене са моралне периферије, проститутке и скитнице. Оно што треба имати на уму је да су, с друге стране, праве професионалне проституке и жене такозваног лаког морала на америчком Западу дубински утицале и допринеле освајању бројних простора слободе у којима жена 19. века није имала своје место, нити је могла да користи праксе које су међу проституткама биле потпуно одомаћене: да „поседује имовину, има велика примања, конзумира секс ван брака, пружа или прима услугу оралног секса, користи контрацепцију, има односе са мушкарцима других раса, да игра, пева, хода сама у јавности, користи шминку, парфем и стилизовану одећу, и да због свега тога не осећа срам. У ствари, проститутке су освојиле буквално све слободе које су тада женама биле забрањене а данас се узимају здраво за готово.“[1350]

Истовремено, вишедеценијско насељавање Запада поставиће захтев другачије врсте женског активизма које је опет изискивало бригу о моралу, па је предоминантно религијско-морално васпитање током читавог 19. века, док је Исток ишао у правцу све веће либерализације, још увек имало своју сврху у процесу освајања границе. У процесу

[1348] Види у: Joseph R. Gusfield, (1986). *Symbolic Crusade: Status Politics and the American Temperance Movement*, University of Illinois Press, p. 74., https://en.wikipedia.org/wiki/Woman%27s_Christian_Temperance_Union#cite_note-13, страници приступљено 3. марта 2018. године.
[1349] Ема Голдман, *Анархизам и феминизам*,есеји; Београд, Аутономни женски центар, 2001, стр.43.
[1350] Thaddeus, Russel, A *Renegade History of the United States***,** Free Press, New York, 2010, p. 101.

насељавања Запада сколоност жена са границе за учешће у религијском животу заједнице добиће подршку кроз ревивалистичке покрете и проповеди на отвореном у којима су учествовале. Отворени простор, непостојање чврстих институција, удаљеност формалних облика друштвеног живота и стална претња од анархистичких елемената унутар малих насељеничких заједница генерисале су активну женску улогу у извесној конзервацији одређених социолошлких форми. Тако је један амбивалентан процес био на снази у САД када говоримо о женском активизму — с једне стране активно су стварале и деловале радикалне, напредне и субверзивне жене феминисткиње, а са друге, америчке Пенелопе новог, 19. века, чуварке наслеђа, моралне догме и конзервираних друштвених пракси, што је критички мисао ових првих стално детронизовало у очима доминантне мушке културе која је стајала на страни ових потоњих.

9.3.5. Амбивалентна природа америчког феминистичког покрета

лажемо се са тврдњом да је до снажне конвергенције права роба и права жене у САД дошло због универзалности права белих (мушких) грађана да учествују у јавном простору.[1351] Сложена природа институције ропства отворила је простор за препознавање неједнакости и неслободе као заједничког именитеља за позицију позицију црног роба и беле жене. На терену правно легитимног тумачења ко човек јесте, а шта (sic) човек није, а које себи за право дају структуре моћи у америчком политичком животу, којима по боји коже припадају, али не и по политичком субјективитету, америчке беле жене сусреле су се са сопственим ропским статусом. Због тога је аболиционизам постао логично и истинско извориште америчког феминизма и читавог покрета за права жена у 19. веку.

Развој историјских догађаја и уставно-правни процеси који су уследили након Грађанског рата показаће, међутим, унутрашњу мањкавост женског покрета. Доношење 15. амандмана представља тачку на којој се женски покрет, оличен у Америчкој асоцијацији за једнака права[1352], поцепао на две фракције, Националну асоцијацију за права жена (NWSA) и Америчку асоцијацију за права жена (AWSAA)[1353]. Овим амандманом Устав је некадашњим црним мушким робовима дао пун грађански статус.

[1351] За разлику, на пример, од Велике Британије, где формална класна подела на ранкове је јавни простор резервисала само за више слојеве друштва. Види у: Адриана Захаријевић, op. cit., стр. 113.
[1352] *American Equal Rights Association.*
[1353] *American Woman Suffrage Association (AWSA), National Woman Suffrage Association (NWSA).*

Црни и бели мушкарци интегрисани су у јединствено изборно тело, док су, у исто време, црне и беле жене у потпуности изједначене у својој правно-политичкој невидљивости и обесправљености. За беле феминисткиње доношење 15. амандмана двоструки је ударац који на површину износи потиснуте расно-родне контроверзе. Сузан Б. Ентони и Кеди Стентон, предводнице покрета, не пружају подршку доношењу 15. амандмана, а Ана Шо[1354] рећи: „Ставили сте гласачки листић у руке црних мушкараца, што их чини политички надређеним белим женама. Никада раније у историји света нису некадашњи робови постали политички господари својих бивших господарица!“[1355] Прерасподела политичке моћи на црне и беле мушкарце изнела је на површину пукотине у женском покрету, који почиње да артикулише главна питања на расној, економској и сталешкој основи, па се ретроградни елементи унутар њега умножавају: “Давање права гласа белим женама осигурало би непосредну и дуготрајну супремацију беле расе, јер са неупитном сигурношћу може се тврдити да у свакој држави Југа, осим у једној, има више образованих жена него што има неписмених гласача, црних и белих заједно. Као што, од свих жена на Југу који умеју да читају и пишу, десет од једанаест је бело. Када је реч о пропорцији имовине између раса, неизмерна је имовина беле расе у односу на имовину црне.“[1356] Почињу да се осећају и клаустрофобичне тежње које су пропагирале нативистичке тенденције: „Овој влади прети огромна опасност, а та опасност не може бити избегнута тријумфом протекционизма, нити слободном трговином, нити тријумфом јединственог пореза или сребрним стандардом. Та опасност лежи у гласовима мушкараца у сиромашним градовима, као и на необразованим гласовима досељеника које је свака странка тежила да купи зарад свог политичког успеха. Није било никакве разлике у томе да ли је такво гласање било спроведено са једним странком или не (осим што се више поштује отворена понуда него прикривена), утицај корупције био је исти. У рударским подручјима опасност је већ достигла ову тачку...“[1357]

[1354] Ана Хауард Шо (*Anna Howard Shaw, 1847-1919.*), лидерка покрета за право гласа жена, лекар, свештеница методистичке цркве, активисткиња трезвењачког покрета, блиска сарадница Сузан Б. Ентони.

[1355] https://www.bu.edu/shaw/anna-howard-shaw/remembrance-service-a-presentation-about-anna/, страници приступљено 26. фебруара 2018. године.

[1356] http://historymatters.gmu.edu/d/5317/ , страници приступљено 4. марта 2018. године.

[1357] Кери Чапман (*Carrie Chapman Catt, 1859–1947*), америчка сифражеткиња, водила је кампању за усвајање 19. амандмана, председница Националне америчке асоцијације за право гласа жена и оснивачица Лиге женских гласача (*National American Woman Suffrage Association*), као и Лиге жена гласача (*League of Women Voters and the International Alliance of Women*). http://historymatters.gmu.edu/d/5318/, страници приступљено 3. марта 2018. године.

Прихватање питања црних жена као интегралног дела женског шитања било је проблематично за многе припаднице женског покрета. Беле феминистикиње аболиционизам су препознавале као процес за ослобођење робова као генеричке друштвене групе, без пола и рода или, у најбољем случају, као мушког роба. Разумевање црне жене као себи равне, као интегралног члана женске заједнице чини се да није било на агенди бројних белих феминисткиња. Суочавање са 15. амандманом било је болно и отрежњујуће. Тај акт послао је јасну поруку женском покрету — да ће политичка елита земље пре прихватити да некадашњи роб има право гласа, него да то право дају својим супругама и мајкама. Ово сазнање било је болно и отрежњујуће, како из угла суштинске обесправљености жене у америчком друштву, те као доказ дубоке конзервативности политичког система и америчке културе, која за себе узурпира право да се увек изнова декларише као земља слободе, права и једнакости.

У исто време, дебакл покрета дешава се на плану његове сопствене ретроградности јер беле сифражеткиње у великом броју не прихватају да буду стављене у исту раван са бившим робињама, чиме женски покрет показује суштинску слабост својих уверења, односно парцијалног разумевања женског идентитета. Дубински проблем који је донела еманципација робова, а која није изазвала унутрашњу еманципацију беле културе најбоље се види на примеру тензија унутар женског покрета који, „када су жене почеле да говоре као жене, њихов говор је био говор белих жена о белим женама.“[1358] Крај 19. века тако уноси расни елеменат у феминистичку борбу која се окреће искључиво ка праву гласа, заобилазећи све друге значајне друштвене теме. Феминизам с краја века прилагођава се новој прерасподели моћи у друштву и већ, раније у раду, уоченим ретроградним тенденцијама.[1359] Последице ретроградног хода огледају се у заокрету од широке социјалне платформе која је подразумевала питање слободе као феномена *sui generis,* ка пропагирању и борби за уско, бело женско политичко питање. Затварање у уско питање права гласа осујетило је, између осталог, и дубљу анализу економске дискриминације жена, тако да ће се врло брзо на рачун феминисткиња чути оштра критика која додатно упућује на промишљање о ограничењима америчког женског покрета: „Шест милиона

[1358] Адриана Захаријевић, op. cit., стр. 170.

[1359] Затварање границе, расно редефинисање слободе, једнакости и америчког држављанства, прихватање платног система унутар либерланог економског поретка, јачање ксенофобије и напору да се САД дефинишу као искључиво англосаксонска држва.

жена зарађује, шест милиона жена је изједначено са мушкарцима у свом праву да буду експлоатисане, да буду опљачкане, да штрајкују, штавише, да имају право да умру од глади... То сигурно показује да је еманципација комплетна.“[1360]

9.3.6. Двострука невидљивост црних феминисткиња

Политички субјективитет бивших робиња и једнакост свих жена, без обзира на њихову расну припадност, испити су које женски покрет није положио, јер „осећа се велика узнемиреност око права гласа обојених мушкараца, али не чујем ни реч о обојеним женама; и ако обојени мушкарци добију своја права, а обојене жене своје право не добију, онда ће обојени мушкарци постати господари над женама, што ће бити исто тако лоше као што је било раније.“[1361] До интегрисања црног женског питања у женско питање (sic) не долази, иако се покрет, речено је малопре, поцепао на активисткиње које нису прихватале 15. амандман и оне које јесу.

Дискурс црне жене у америчком друштву добок је и комплексан феномен који је бела жена тешко могла да разуме, а још теже да прихвати. За то постоје два кључна разлога. Први је самоосвешћивање беле жене, њено сагледавање личне обесправљености унутар доминантне беле културе. Процес суочавања није био могућ у потпуности док је постојало ропство. Други разлог јесте дубоко укорењена нит расизма унутар беле женске културе. Она је заправо тек постфестум у потпуности огољена, као својеврсна подржавајућа снага целокупног дотадашњег америчког културног обрасца, заснованог на парадоксу једнакости и ропства.

Црна жена у америчкој култури до краја Грађанског рата али и касније заправо не постоји, не само као политички субјект, већ, далеко значајније, и по њену егзистенцију разорније, заправо не постоји као људско биће. О томе на најбољи начин сведоче речи

[1360] Ема Голдман, „Љубав и брак“, http://fenomeni.me/crvena-ema-brak-je-degradacija-i-zene-i-muskarca/, страници приступљено 3. априла 2018. године.
[1361] Sojourner Truth, „Address to the First Annual Meeting of the American Equal Rights Association“, New York City, May 9, 1867 http://www.lehigh.edu/~dek7/SSAWW/writTruthAddress.htm, страници приступљено 7. марта 2018. године.

једне од најзначајнијих афроамеричких феминисткиња 19. века, Сапутнице истине[1362]: „Овај човек каже да женама треба помоћи да се попну у кочије (вагоне), да их се подигну преко јаркова и блата и да свуда добију најбоље место. Мени нико не помаже да уђем у кочије, да идем преко блата, нити ми даје најбоље место! А зар ја нисам жена? Погледај ме! Погледај моју руку! Ја сам узоравала и садила, скупљала у шталама, а ниједан ме мушкарац није упутио како се то ради! Зар ја нисам жена? Могла бих да радим и једем исто колико и било који мушкарац — само када бих толико (хране), могла да добијем, а и да носим бич! А зар ја нисам ја жена? Родила сам тринаесторо деце и већину сам гледала како их одводе у ропство, а када сам кукала истом тугом као и моја мајка, нико ме, осим Исуса, није чуо! А зар нисам и ја жена?“[1363]

Указано је у претходном поглављу на различите перпспективе из којих бели човек посматра роба и Индијанца. Када би неки елементи људскости били приписану робу, били су резервисани за мушкарца. У робовласничкој култури црној жени нису се приписивале људске особине. Она у колективном памћењу није смела да их има, јер би такво стање ствари угрозило моралну позицију и чистоту беле расе. Физичко поседовање њеног тела као извора сексуалног задовољста и машине за производњу робова дубоко је неуротично стање које континуирано угрожава стабилност беле културе. У процесу самозаштите белог културног обрасца (који је чист, морално узвишен и заснован на принципима), врши се континуирана психопатолошка инверзија. Извор неурозе није понашање оног ко има моћ, већ егзистенција оне која је жртва. У овом процесу учествује целокупна бела јужњачка и посредно северњачка култура, а нарочито беле јужњачке жене. Дељење брачне постеље са црном робињом потенцијално изазива дубоку унутрашњу драму беле жене која није, услед културолошких ограничења, никада такав извор физичког задовољства, као што је то тело црне жене. Тако црна жена, кроз апсолутни процес дехуманизације које јој намеће бела култура, постаје заправо најзначајнији полигон политичког. Сведена на физикус и потпуно дехуманизована до нивоа животиње, црна жена и њено тело постају платформа на којој се одиграва целокупна политичко-културолошка драма америчког

[1362] Сапутница истине (*Sojourner Thruth, 1797-1883*), одбегла црна робиња која је постала прва црна аболиционисткиња која је јавно говорила о ропству. Деловала је у Новој Енглеској и на Средњем Западу. У Вашингтону је радила на унапређењу животних услова црнаца. Посетила је председника Линколна у Белој кући 1864. године, понудивши му своју подршку у борби за еманципацију робова. Одбацила је име које јој је наметнуто док је била у ропству и себе назвала Сапутницом истине.

[1363] Sojourner Thruth, „Ain't I a Woman? “, December 1851. https://www.nps.gov/articles/sojourner-truth.htm, страници приступљено 3. фебруара 2018. године.

друштва у 19. веку, не само, као што се уочава, на плану економско-политичких односа целе државе, већ и уже, на плану питања женских права као људских права.

Искорачај из статуса робиње за црну жену представља тек почетак борбе за елементарна људска права, о чему ће поред Сапутнице истине говрити и ретке, али историјски значајне афроамеричке аболиционисткиње и феминисткиње, попут Шарлоте Луис Гримке[1364], Марије Стрјуарт[1365], Ане Купер[1366], Франс Харпер[1367], а нарочито, на прелазу у 20. век, Иде Б. Велс.[1368] Укидање робовског статуса и усвајање 15. амандмана доводе до увида у постојање далеко комплекснијег положаја црне жене него што је то случај са белом. Црна жена је вертикално и хоризонтално дикриминисана. Будући жена, она је дискриминисана унутар своје, афроамеричке културе, у односу на црног мушкарца који је, парадоксално, у статусу роба био са њом у далеко равноправнијем односу потпуне обесправљености. Сада је он доминантан политички субјективитет унутар афроамеричког културолошког хоризонта. Са друге стране, бивајући црна, она је, сада опет заједно са црним мушкарцем, вертикално дискриминисана на расној основи, а истоврмено и на родној, и то подједнако од белог мушкарца и од беле жене. Ова последња родно-расна дискриминација на релацији бела жена — црна жена представља посебан, инвертован патолошки облик политичког понашања које речито говори, не само о значајном ограничењу женског покрета с краја 19. века, већ је огледало читавог америчког друштва на крају овог столећа.

9.3.7. Закључна разматрања

[1364] Шарлота Луис Гримке (*Charlotte Louise Bridges Forten Grimké, 1837–1914*), афроамеричка антиробосвка активисткиња, песникиња и едукаторка.

[1365] Марија Стјуарт (*Maria W. Stewart, 1803–1879*), америчка кућна слушкиња која је постала учитељица, новинарка, говорница, активисткиња, аболициониста и активисткиња за жеснка права. Прва је жена која је јавно говорила испред расно измеђане публике, прва Афроамериканка која је држала јавна предавања о женским правима и ропству.

[1366] Ана Купер (*Anna Julia Haywood Cooper, 1858–1964*), афроамеричка ауторка, едукаторка, говорница, аболиционисткиња, четврта Афроамериканка која је постала доктор наука.

[1367] Франсис Харпер (Frances Harper 1825–1911.), афроамеричка аболиционисткиња, феминисткиња, песникиња и ауторка. Активна у многим реформаторским иницијативама, залагала се за прогресивну федералну владу, чланица Женскоg хришћанског трезвењачког друштва (WCTU).

[1368] Ида Б. Велс (*Ida Bell Wells-Barnett, 1862–1931*), новинарка, уредница, сифражеткиња, социолошкиња, феминисткиња. Једна од првих лидерки Покрета за људска права (*Civil Rights Movement*) и једна од оснивачица Националне асоцијације за унапређење положаја обојених (*National Association for the Advancement of Colored People, NAACP, 1909*.) О праву црних жена писала је у контексту своје кључне теме, линчовања, објашљавајући дубинску везу између расне и родне дискриминације.

Политичко организовање америчких жена препознаје се као интегрални део културе самоорганизовања и удруживања. Уочено је смо да је женски активизам дубоко укорењен у револуционарну традицију Рата за независност. Кроз активно учешће у спровођењу акција грађанске непослушности колонијалне су патриоткиње одиграле своју улогу у припреми терена за Револуцију. Као мајке и васпитачице потомства имале су важну функцију у ширем државотворном процесу, политички вапитавајући нараштаје, кроз преношење америчких вредности, успостављање и конзервацију митолошког конструкта. Током 19. века активне су у свим реформаторским покретима, где су понегде биле кључни актери, попут женског покрета за право гласа, трезвењачког покрета и, у значајном степену, аболиционизма. Јавни простор и критичко мишљење америчких жена 19. века наставља се на хероине колонијалне историје, од Ен Хачинсон, преко Џудит Сарџент Мајер, па до Ебигејл Адамс.

Док је историјски значај и ефекат америчког женског покрета током 19. века несумњив и неупитан, његов пропуст да визионарски сагледа комплексност родно-расног питања у периоду након Грађанског рата осакатио је крајње домете покрета који се уклопио у регресивне тенденције, а које ће обележити последње деценије 19. века. Иако ће се покрет консолидовати након одређеног времена, његово усмерење након доношења 15. амандмана речито говори у прилог тезе да на питања која отварају поглед на историју САД никада нема једноставних одговора.

9.4. Развојни лук грађанског друштва

9.4.1. Од Бостонске чајанке до Кју клукс клана

Ако се све, до сада речено у овој дисертацији, узме у обзир, чини се логичним да се изнесе став којим се тврди да су Сједињене Државе на почетку и на крају посматраног раздобља заправо два различита друштва, иако је све време реч о истој држави. И поред чињенице да се у том временском распону није десила промена друштвеног уређења, нити је дошло до распада Уније, иако је била на ивици пропасти у време Грађанског рата, распон уочене разлике између почетка и краја 19. века не оставља нимало простора за дилему. У неколико су наврата у истраживању наведени кључни процеси, који су уочени као узроци ове трансформације и унутар којих се трагало за гласовима критичког

мишљења који би потврдили изнете хипотезе, па се томе више не треба враћати. Сматра се да појаве, феномени и карактеристике које ће овде бити наведене суштински обликују америчко друштво на крају 19. века у контексту опште хипотезе овр дисертације. Важно је да се напомене да поред наведених, постоје бројне особености које имплицирају бројне позитивне последице које овде неће бити наведене, јер нису у фокусу овог истраживања. Многе од њих имају своје неупитне позитивне последице[1369], али та врста детекције нам у средишту пажње.

На основу свега што до сада изнетог и елаборираног, доказаног или, у неком степену оповргнутог у овој дисертацији, свака се од наведених појава сматра значајним чиниоцем у генерисању уоченог раскорака између идејно-идеолошког корпуса на којем је успостављен амерички друштвено-политички конструкт и документоване историје у посматраном раздобљу. Овде, у завршници рада пре самог коначног закључка уводи се појам *америчког друштвено-политичког конструкта* како би се интегралним појмом направио оквир за исказивање коначних закључака.

Карактеристике америчког друштва на крају 19. века, а које се овде сматрају кључним за укупно доказивање опште хипотезе су следеће: јединствена федерална држава која се простире од Атлантика до Пацифика; Унија састављена од 45 савезних држава[1370] и неколико придружених територија[1371]; огромна, више милионска популација која је већином досељеничка у првој генерацији; национална економија и огромно унутрашње тржиште; корпоративна капиталистичка привреда; масовна индустријска и пољопривредна производња[1372]; висок степен урбанизације; рапидно увећање урбане

[1369] Једна од значајнијих појава свакако је високо развијена саобраћајна и комуникациона инфраструктура. Са друге стране, масовна производња, на пример, стварала је многобројна радна места, као и укупно побољшање животних услова и за ниже слојеве становништва. Посебно значајна појава свакако су масовни медији, који су у великој мери били канал за комуникацију гласова разлике и на тај начин дистрибутер критичког мишљења према јавности. Улога медија могла би бити тема једног подједнако опширног рада. Овде је заобиђена због физичког ограничења дисертације иако је схваћена њен значај.

[1370] Пет савезних држава примљено је у Унију након 1900. године: Оклахома, Њу Мексико, Аризона, Аљаска и Хавај.

[1371] Данас САД у свом саставу имају неколико територија: Америчка Самоа, Острво Бејкер, Гуам, Острво Хоуланд, Острво Џарвис, Територија острва Палмира, Девичанска острва, Опство Вејк, Џонстон Атоли, Порторико, Северна Маријанска острва, Кингман Риф, Мидвеј Атол, Острво Наваса (*American Samoa, Baker Island, Guam, Howland Island, Jarvis Island, Territory of Palmyra Island, United States Virgin Islands, Wake Island, Johnston Atoll, Puerto Rico, Northern Mariana Islands, Kingman Reef, Midway Atoll, Navassa Island*). Мањи број њих припојен је крајем 19. века: Аљаска 1867., Хавај 1898., Порторико 1900. године.

[1372] „До 1900. године шест милиона људи радило је у производњи, док је у исто време око 4,5 милиона људи радило у рударској, грађевинској и транспортној индустрији. Сједињене Државе, које су око 1860. године каскале за Британијом, Немачком и Француском, у периоду око 1900. године биле водећа земља у

радничке класе; нестанак независног фармера и његова зависност од међународног тржишта; утемељен двопартијски систем; унапређена уставно-правна пракса; унапређено федерално и, у различитом степену, савезно законодавство на плану слобода, права и грађанског друштва; конзервативно судство; велика социјална мобилност; англосаксонска политичко-економска елита; класно друштво; велике економске разлике и неједнакости; економска аристократија; пропаст Реконструкције, расна сегрегација, црни законици, Џим Кроу закони и култура линча; економско-политичка доминација Севера; улазак Афроамериканаца у политички живот; уништење економије Југа и спор процес ревитализације; крупан капитал, монополи и трастови; регресивне тенденције у области расних и етничких питања; расистичко-нативистичке организације; снажни социјални покрети; империјалистичке тенденције у спољној политици; социјални немири, штрајкови, побуне; велики прилив досељеника; синдикални покрети; јак утицај верских учења; повремене економске кризе, депресије и панике; појава феномена незапослености; однос центра и периферије; дезинтеграција локалне заједнице; маргинализација и изолација индијанске нације и културе[1373]; дискриминација досељеника.[1374]

Поглед на наведене појаве и претходно у раду наведене елаборације о процесима који су их изазвали, наводи нас на закључак да је кључна парадигма америчког 19. парадигма константне промене. На свим пољима друштвено-историјског развоја уочава се промена у посматраном раздобљу: у економији, политици, привреди, пољопривреди, религијским конфесијама, партијском систему, култури и уметности, демографији, територијалном развоју, финансијама, економско-власничким односима, радним односима, здравственом и образовном систему[1375], спољној политици[1376] и цивилном

индустријској производњи, производећи 30 одсто светске проозводње.“ Види у Mayer Pauline, Smith Merritt Roe, Keysar Alexander, Kevles Daniel J, *Inventing America, Volume 2: From 1865,* W.W. Norton Company, New York, 2003, p. 567.

[1373] Број Индијанаца је са 330 000 колико их је приближно било око 1860. године, пао на 237 000 у 1900. години.

[1374] Азијата, јужних и источних Европљана, Мексиканаца и Ираца.

[1375] Значајни реформаторски покрети, мада за тему истраживања од мале важности, реформе здравственог и образовног система у којима долази до значајних унпређења. У реформи болница, а посебно услова у којима бораве умоболни, главни актер је Доротеја Дикс, док ће у реформи америчког школства кључну улогу одиграти прво Ноа Вебстер у првој половини века, а потом Хорас Ман у другој.

[1376] Који само наизглед нису од већег значаја за наш рад, али искорак у хегемонију крајем 19. века је доследан пратилац појаве коју посматрамо у нашој дисертацији, нарочито ако имамо у виду Опроштајну беседу и завет првог америчког председника (*George Washington, Farewell Address*), о нужности немешања САД у унутрашње послове других земаља, као и генералном ставу Очева оснивача да је питање других земаља ирелевантно за Младу републику уколико жели да сачува своју републику и своју слободу.

друштву (sic).[1377] Уочени процес трансформације јединствена је историјска појава и последица је: посебности географског положаја, историје настанка државе, политичког уређења, социо-културолошких околности, економског развоја и бројних других чинилаца. Сви су утицали на појаву специфичних унутрашњих кохезивних, али подједнако дезинтегришућих сила које се налазе у непрестаном дијалектичком односу. Овај однос дефинише стални судар прогресивних и регресивних тенденција у друштву, које у историју америчког 19. века уписују дихотомијске парове који се детектују као доминантни на крају наведеног периода. Сматра се, стога, на основу изнетих карактеристика и свега реченог до сада, да је америчко друштво на крају столећа на линији опште претпоставке о извесној контроверзи која отвара овај рад, па се стога разуме, у исти мах, као слободно и неслободно, културолошки развијено и примитивно, стереотипно и авангардно, богато и сиромашно, раскалашно и морално пуританско, отворено и затворено, спиритуално и материјално, милитантно и демократско, те конзервативно и либерално.

9.4.2. Амерички грађанин као основна јединица друштва

У том друштву развија се и коначно дефинише америчка нација као прва модерна нација, креирана као политичка творевина, ван контекста крви и тла, у потпуности инклинирајући Бенедиктовој тези о замишљеној заједници[1378]. Састављена од имиграната различитог етничког, верског и културолошког порекла, успостављена револуционарним и уставно-правним документима, ширена природним прираштајем и усељавањем, коначно утемељена апокалипсом Грађанског рата и, кључно у контексту опште хипотезе, зачета на идеји слободе и једнакости свих људи. Успостављена на овим премисама, нација је била пријемчива за то да све етничке придошлице, у одређеној мери, прихвате конструисану националну митологију, а за узврат дозвољено им је, па су чак и подстицани да у ту зграду уграде и сопствени камен[1379], што је ништа друго до принцип мелтинг пота који јесте

[1377] Појам није коришћен у раду, из разлога што се појам *civil society* као термин не употребаља у јавном дискурсу посматраног периода. Овде је употребљен како би се додатно појачала дистинкција између организованих форми грађанског партиципирања у политичком животу од далеко ширег појма грађанско друштво.
[1378] Бенедикт Андерсон, *Нација: замишљена заједница*, Плато, Београд, 1998. година.
[1379] Филип Ценкинс, *Историја Сједињених Држава*, стр. 17.

једна од америчких вредности. На тај начин, америчка се нација паралелно развија са грађанским друштвом и америчким грађанином.

Амерички грађанин на почетку 19. века у највећем је степену економски независан пољопривредни произвођач, везан за свој посед, становник руралних подручја, политички слободан, активан у локалној заједници, потомак првих досељеника, углавном англосаксонац. Американац који улази у 20. век у далеко већем проценту запослен је код послодавца, ради за дневницу, живи у урбаном окружењу, има кредит за стан, нема земљишни посед, прилично је мобилан, у великом степену потомак је другог или трећег таласа досељавања, често је романског, словенског или ирског порекла. Са својим правом гласа и даље је релевантан политички субјект, те као такав представља интересну сферу центара политичке моћи, од локалног до федералног нивоа. Таква позиција осигурава му и даље специфичну политичку тежину унутар америчког демократског поретка, који је током столећа, и поред процеса континуиране промене, успео да се сачува. Са уставно загарантованим правом гласа и другим фундаменталним правима Американац је и даље основна јединица друштва. Друго питање је, међутим, ако се погледа, у претходном одељку све наведено, шта је заправо, у оквиру својих грађанских прерогатива, тај грађанин био у стању да изврши на плану контроле система и политичких елита, којима је, кроз конзумирање свог права гласа, давао политичку моћ доводећи их на позиције јавне власти.

Оно што се закључује из претходног одељка, а напосе и целокупног истраживања, јесте да се уставно-правна позиција америчког грађанина није погоршала. Уставом дефинисан однос између федералне државе и грађанина дефинисан је кроз позитивно дефинисање његових права, а негативно дефинисана права власти (претежно Конгреса). Спуштен на ниво законодавства држава-чланица, опсег права и слобода континуирано је унапређиван током 19. века, док је доношење амандмана на федерални устав до краја века додатно проширило грађанска права и слободе на федераланом нивоу, о чему смо раније говорили. Током насељавања Запада устави нових држава од почетка су били креирани као прилично демократско-либерални акти у области права и слобода. Уочавају се, међутим, две кризне тачке у којима је дошло до потпуне релативизавије или чак, сматра се, потпуне обесмишљености наратива о правима и слободама на начин на који то комуницира америчка митологија и оно што је названо јавни, брушени имиџ. Тачке кризе

препознају се у институцији ропства и америчком економском систему. Наведене елаборације намећу закључак да су ропство и економија дубински изменили појам, али још више статус америчког грађанина у контексту опште полазне хипозезе, јер оба стоје у контрадикцији са појмом слободе дефинисане Декларацијом независности и митолошким конструктом САД као бастиона слободе и једнакости.

Ропство је као појава, економски поредак и социолошкии феномен унело раскол у амерички друштвено-политички конструкт још у тренутку стварања државе. Закључује се, на основу изнедених елаборација у досадашњем раду, да је постојање ропства у демократском, републиканском уређењу, заснованом на идеји слободе и једнакости апсолутни *contradictio in adjecto* који, не само да је осујетио у фундаменталним правима и слободама афричке робове, већ је, на посредан начин, ограничио простор слободе за пуноправне америчких грађана, јужњачке ниже социјалне слојеве директно, а северно становништва посредно. Његовим укидањем и доношењем амандмана Реконструкције тај се раскол није поништио, већ је извршена његова дислокација ван уставно-правног поретка у законодавне оквире држава-чланица, којима је ишао на руку и културолошки конзервиран стереотип о Афроамериканцима као инфериорној раси. Закључује се да је ропство, као специфична федерална институција, заправо политички, економски, културолошки, уставно-правно, социолошки и морално обогаљило америчко друштво у целини, а америчког грађанина као његовог основну јединицу тог друштва. Самобиће ропства је у својој иманентности апсолутно супротстављено принципима и вредностима које чине кичму америчког друштвено-политичког конструкта.

Са друге стране, кључна негативна последица економског развоја јесте успостављање економских односа између послодавца и запосленог на платформи понуде и потражње радне снаге, уз велику подршку коју је калиталу пружао уставно-правни поредак на федералном нивоу али, ништа мање, и на нивоу законодавног оквира држава-чланица. Историјске околности ишле су на руку корпоративној привреди и крупном капиталу. Велика понуда неквалификоване и ниско квалификоване радне снаге, која је пристизала путем досељавања, осигуравала је уцењивачку позицију послодавца у односу на радника, који није имао правне механизме да заштити и оствари своја права у том односу. На снази је специфична первертирана једнакост свих америчких радника испред послодаваца, а не једнака позиција радника и послодавца као уговорних страна у процесу

склапања уговора о раду. Успостављање капиталистичког економског система, речено је у поглављу о економији, није нигде предвиђено Уставом САД, нити било којим другим правним актом. Показано је, пак, да је уставно-правни оквир омогућио да се такав поредак успостави, чему је ишло на руку обичајно и прецедентно правно наслеђе, уз додатну предиспозицију развоја коју је генерисала сама историјска ситуација — огромна територија и велике могућности за привредни раст.

Додатна значајна појединост јесте то да у односу послодавца и запосленог у САД током 19. века не учествује грађанин, већ слуга. Заобилажењем дефинисања и, макар начелно, регулисања економских односа Устав САД, а потом, сходно њему, и федерално и савезно законодавство, у радно право су учитали наслеђе c*ommon law* система који радне односе не тумачи као однос између грађана (запослених) и правних лица (послодаваца), већ као однос господара и слуге. Након Грађанског рата милиони ослобођених робова постају додатна претња на тржишту рада, не само својим мноштвом, већ и веома ниском ценом рада, чиме бели радник губи своју конкурентност. Оваква ситуација на интерном тржишту рада генерисала је пораст регресивних тенденција и јачање расистичких, нативистичких и свих других предрасуда међу огромном масом белог становништва. У ситуацији перманентне егзистенцијалне угрожености, амерички грађанин нема капацитета нити простора да грађански идентитет практикује унутар личног. Пред императивом биолошког преживљавања политичко се биће неминовно повлачи у позадину, а идеје једнакости, слободе и права нису и не могу бити у средишту пажње, што нас наводи да се сложимо са ставом да „једнакост положаја, иако је то свакако предуслов за правичност, спада, међутим, међу највеће и најнеизвесније подухвате модерног човечанства. Што су услови равноправнији, мање су објашњиве разлике које реално постоје међу људима; а тако и групе и појединци постају све мање равноправни.“[1380]

9.4.3. Политичка метаморфоза: од револуционара до најамног радника

Губитак економске слободе и независности америчког грађанина последица је дубоке контроверзе америчког 19. века која лежи у дијалектичком односу привреде, правне праксе и друштвених односа.[1381] На основу увида до којих се дошло у

[1380] Сејмур Мартин Липсет и Џејсон М. Ларкин, *Демократски век*, стр. 274.
[1381] Richard Hofstadter, *American Political Tradition* p. 13.

истраживању, а нарочито на основу спроведене анализе у поглављу о економији, долази се до закључка да је кроз овај дијалектички однос дошло до трансформације америчког грађанина од превасходно политичког у економског субјекта који учествује у привредном животу из позиције подређености, финансијске зависности и правне немоћи. Трансформација је последица вишеструких чинилаца од којих су три наведена кључна.

Поменуто је у претходном одељку да је једна од особености америчког друштва на крају века конзервативно судство које је било чувар имовинских и својинских права, а током рада су наведене неки од главних примера судске праксе. Понашање судова, савезних и федералних утицало је на судску праксу у области радног права. Судови на савезном нивоу, као и Врховни суд САД, били су непријатељски расположени према свакој врсти регулације односа између послодавца и запосленог. Након 1877. године и великог железничког штрајка у судовима је завладала пракса употребе *common law* наслеђа која је штрајкове и синдикално организовање тумачила као завереничку делатност која угрожава имовину и злоупотребљава законе.[1382] Обичајно третирање економског односа на релацији господар слуга већ је поменуто. Наведене околности, у комбинацији са већ наведеним особеностима америчког привредног развојам генерисале су вишеструко подстицајно окружење за развој економских односа заснованих на моћи капитала, који је довео до преображаја грађанског идентитета. На основу посматраних чинилаца економског развоја и увидом у критичко мишљење у области економских односа уочава се једна појединост која није била уочена раније у истраживању. Износи се став да се у САД током 19. века јесте успоставила економија са елементима либералног концепта, али да се не може говорити о лесе фер економији. Управо супротно, успоставила се једна специфична амалгамска форма економског система. Она је имала либералне обрисе када је комуницирала са грађанима-запосленима, док се веома често, када би се окретала према корпорацијама као правним лицима, заодевала у рухо државе благостања. Из разлога свега наведеног прихвата се Хофстадеров став којим се тврди да је „међу бројним слободама, стога, слобода да се има и обавља власништво она највиша. Демократија, непроверена владавина маса, засигурно доноси арбитрарну расподелу власништва, уништавајући тако суштину сваке слободе.“[1383]

[1382] Види у: Mayer, Smith, Keysar, Kevles, op. cit., p. 567.
[1383] Richard Hofstadter, op. cit., p.15

9.4.4. Политичке консеквенце промене грађанског идентитета

Оног тренутка када је амерички грађанин био приморан да напусти поље своје економске независности и самодовољности, његова политичка слобода постала је релативна. Економска деградација на радника, који ради за надницу, довела је до његове политичке пасивизације, опадања интересовања за политичко деловање, праћење политичких прилика, заузимање става, а тиме и критичког мишљења (sic). Грађанска партиципација у јавним политикама посустала је пред императивом економског опстанка. Она, дакле, није последица генералне незаинтересованости грађана за друштвено-политичке прилике, јер Токвил за Американца 30-тих година 19. века тврди да „оно што се не може разумети ако човек томе већ није био сведок, то је политичка активност која влада у Америци. Тек што ступите на тло Америке нађете се усред некакве вреве...; Тешко је описати колико место у животу човека у Сједињеним Државама заузима брига о политици. Учествовати у управљању друштвом и говорити о томе, то је за Американца главна ствар и такорећи једино задовољство.“[1384] Сматра се, стога, да је промена економског статуса суштински утицала на политичку трансформацију грађанског идентитета, у правцу пацификације и извесног повлачења у неполитичке просторе. Ова транформација имала је значајне последице како на друштво, тако и на појединца. Једна од њих је коначно уобличење двопартијског система, које је препознато као једна од особености америчког друштва на крају века. Савремено америчко друштво дели се по вододелници коју, са једне стране, чине републиканци, а са друге демократе. У истраживању је показано да у 19 веку то није било у потпуности тако. Републиканци су успели да се профилишу, изграде и наметну као партија богатства, иметка, успеха и крупног капитала, док је Демократска партија свој имиџ изградила на наративу аграрних интереса, јаке локалне заједнице, мале федералне владе и веће снаге држава-чланица.

Крајем 19. века долзи до коначне доминације две партије, са великом епизодом Народне партије из 1890. године, која је заправо последња велика трећа америчка странка. Током последње три деценије грађанска партиципација значајно опада. Након почетног ентузијазма Реконструкције значајно опада излазност некадашњих робова на изборе, посебно на Југу. Фармери такође улазе, у извесном степену, у политичку апстиненцију,

[1384] Алексис де Токвил, *Демократија у Америци*, стр. 201-211.

сматрајући да партије немају шта да им понуде, баш као ни сиромашним досељеницима[1385] и осталим нижим социјалним слојевима, који такође не конзумирају своје право гласа. Појава масовне апстиненције постепено доводи до ситуације да Републиканска и Демократска партија више не морају као у претходним периодима (од времена Ендрју Џексона) да се боре за гласаче и гласове. Ситуација је нарочито погубна за такозване треће партије, јер у клими апстиненције долази до трајног опадања њихове видљивости, а онда и неумитно до слабљења њиховог политичког утицаја, што додатно доприноси да политички живот с краја столећа уђе у стање индиферентности и успаваности.

Општој клими политичке пасивности, парадоксално, доприноси култура грађанског удруживања. Иако остајемо при својим напред изнетим ставовима о значају друштвених покрета, за доношење коначних закључака важно је да изнесемо један врло специфичан Токвилов став: „У демократским земљама политичка удружења представљају такорећи једина моћна лица која теже да управљају државом. Стога данашње власти гледају на ту врсту удружења истим оком као што су средњовековни краљеви гледали на велике вазале круне: осећају неку врсту нагонског ужасавања од њих и боре се против њих при сваком сусрету. Према грађанским удружењима осећају, напротив, природну благонаклоност, зато што су лако открили да та удружења, уместо да мисли грађана усмеравају ка јавним пословима, служе томе да им пажњу од њих одврате, а тиме што их све више заокупљају замислима које се не могу извести без јавног мира, одвраћају их и од револуција... Је ли довољно запазити све то оделито и не треба ли открити скривени чвор који све то повезује? Управо у оквиру политичких удружења стичу сви Американци... општу склоност ка удруживању и присно се упознају с његовим коришћењем. Ту се они виђају у великом броју, разговарају и споразумевају... Појмове које су ту стекли преносе они у грађански живот и користе их за хиљаде намена. Користећи, дакле, једну опасну слободу уче се Американци умећу да опасности слободе смање... али ако се узме сав живот једног народа, биће можда лако показати да слобода удруживања у политичким питањима погодује благостању, па чак и смирености грађана.“[1386]

[1385] Ситуацију додатно погоршава компликован систем гласања, који посебно утиче на излазност досељеника (знање језика, измирен порез и слично).
[1386] Токвил, op. cit., стр. 473-474.

Ова, у извесном смислу декадентна, ситуација заправо је алармантна, јер имплицира пацификацију грађанина као политичког субјекта: „Могућности побуњеничке победе, посебно ако се има у виду сложена национална и федерална структура власти, чинила се све удаљенијом; тако упадљива енергија и ентузијазам чине се у 19. столећу тако умањене. Демократска и Републиканска партија, састојећи се од велике организације и донација из корпорација, чврстом су руком држале владине институције и изборно тело. Стизала је модерна америчка политика.“[1387] Поменуто је раније да је једна од особености америчког друштва на крају века интеграција друштва и нестанак значаја малих, локалних заједница. Тврди се овде да је уочена појава значајано утицала на слабљење извесне политичке тежине америчког грађанина. Уочено је наиме да „док се смањивао значај заједнице, растао је значај човекове професије. Људи су почели да се претежно идентификују са својим занимањем и послом који су обављали, јачајући своје везе са онима који су били у истој професији у удаљеним градовима и државама. Скоро све професије направиле су националне асоцијације у 19. веку... Та интеграција америчког друштва ишла је руку под руку са фрагментацијом на расној и етничкој основи. Иако је ово била ера у којој је Кип слободе био постављен у њујоршкој луци, америчко друштво није увек било расположено да прими друге у мејнстрим америчког живота.“[1388]

Слабљење везе грађана и његовог хабитата искорењује га из природног социолошког оквира, отуђује и слаби политички његов, али такође и утицај локалне средине на централне структуре моћи. Грађанин постепено али неумитно усмерава своју пажњу на друге, непартиципативне и неполитичке социјалне праксе. Локална култура се дезинтегрише, конзервирајући у извесном смислу регресивне трендове и елементе. Социјална мобилност, у једном изврнутом облику, поткопава политички субјективитет Американца стога што мобилном појединцу треба времена да пусти нове корене. Због тога је резиденцијална стабилност снажно повезна са грађанским ангажовањем.[1389] Дезинтеграција локалне заједнице лако генерише појаву стереотипа и етничко-расних предрасуда, па тако „свака класа или група постаје свесна супротности између сопственог стандарда и активности и тенденција неке мање развијене класе. Југ има своје црнце, градови имају сиротињске квартове. Пријатељи америчких институција боје се

[1387] Mayer, Smith, Keysar, Kevles, op. cit., p. 655.
[1388] Ibid., p. 597.
[1389] Роберт Д. Патнам, *Куглати сам: слом и обнова америчке заједнице*, стр. 269.

необразованих досељеника, а радници не воле Кинезе. Свако почиње сада да разликује оне са капацитетом за пуно грађанство од класе или класа које би желео да сузбије или искључи из друштва.“[1390]

Овакво стање доводи до сталних унутрашњих сукоба ниског интензитета између разних, мањих икли већих, друштвених група, јер „у флексибилним друштвеним структурама постоје бројни унакрсни сукоби, а тиме се спречавају базични раздори дуж једне осе. Због тога што учествују у бројним групним везама, појединци су уведени у разнолике групне сукобе, због чега целина њихове личности није укључени у један од тих сукоба. Дакле, сегментно учествовање у бројним сукобима образује балансирајући механизама унутар структуре“[1391], што сматрамо да није ништа друго него практична примена Медисоновог принципа о постојању мноштва фракција унутар друштва што осигурава да систем као целина не буде угрожен.

9.4.5. Закључна разматрања

Дубинске промене економских односа генерисале су крупне политичке последице које потврђују став заузет став да је дијалектичка спрега економије и политике у Сједињеним Државама осовина око које се окреће целокупан друштвено-историјски развој земље. Губитком економске независности и слободе, као једне од кључних форми слободе, грађанин искорачује из простора личне политичке слободе и акције у простор политичке пасивности. Сужавање политичког простора се, дакле, не сужава законодавним оквиром, забранама или укидањем политичких слобода, већ наметањем друштвено-економских околности које не остављају простора конкретној партиципацији и активном грађанском учешћу у креирању јавних политика. Уставно-правни и законодавни оквир с проласком времена ширће опсег права слобода у неким аспектима, али ће диктат економских прилика истовремено смањивати и сапињати опсег тог простора. Имајући у виду да је уставно-правни оквир, а потом и правосудни, дао подршку успостављању капиталистичког система, онда је логично закључити да је на плану слободе, независности и индивидуализма као америчких вредности, субвезивни утицај извршио федерални устав, а затим федерално и савезно законодавтсво. Унутрашња подршка система економском

[1390] Simon Patten, „The Theory of Social Forces “, Annals of American Social and Political Sciences, 7. Supp. (January 1896), 143. Види у: Eric Foner, op. cit., p.133.
[1391] Луис Козер, *Функције друштвеног сукоба,* стр. 201.

развоју временом је извршила трансформацију друштва и њених конституената у правцу политичке пасивности и невидљивости. На тај начин ће некадашњи револуционари и изразити политички активисти постати на прагу 20. века конзументи политичког садржаја, а грађанин као политички субјект преобразиће се пд политичког субјекта у најаманог радника и потрошача. Стога се овде закључује да замирање политичке акције у америчком друштву[1392] није последица недостатка политичке културе, односно, немања склоности ка истој, већ постепеног нестанка високог активизма и замирања политичке културе које је учено у другом поглављу ове дисертације.

9.5. Закључна разматрања

Девето поглавље посвећено је анализи феномена друштвених покрета и карактеристикама друштва САД на крају посматраног раздобља. На основу изнетих елаборација и увида у грађу, дошло се до следећих закључака. Уставно-правно регулисање слободе удруживња, у комбинацији са културом самоорганизовања и јавне речи створило је платформу за развој критичког мишљења, како на нивоу појединачног говора у јавном простору, тако и на ниову колективног гласа разлике који се препознаје у бићу друштвеног покрета као таквог. Са друге стане, уставно-правни систем створио је оквир у којем слобода организовања није ишла на руку успостављању довољно снажних политичких партија као форме која би могла да угрозе политичко-правни поредак, што представља још једну од многих контроверзи америчке политичке историје, које ово истраживање покушава да расветли. Закључује се да су друштвени покрети својеврсни колективни глас разлике и колективна експресија критичког мишљења. Рано покретање бројних друштвених питања доказ је у прилог претпоставке да се већ током раног 19. века уочава раскорак идеолошко-митолошке представе и реалне историјске ситуације.

Посебност америчких друштвених покрета лежи у чињеници заједничког религијског корена, који генерише делимичне интегративне процесе између њих, међусобно их преплићући и преливајући. Бројни аболиционисти били су и пропагатори женских права, бројне представнице трезвењачког покрета прве феминистикиње и аболиционисткиње. Ова, наизглед необична појава, у америчком је случају потпуно

[1392] Које је један од стереотипа о Американцима, како политички, тако и на сваки други начин недовољно информисаним и едукованим.

логична. Темељ унутрашње друштвене неурозе америчког 19. века јесте институција ропства, која, као унутрашња разорна сила, потире иманентност америчког наратива о слободи и једнакости. Питање ропства у тој мери дубоко дефинише америчко друштво и јавни простор да је, и поред неупитне снаге, жилавости и скоро системског развоја критиче мисли, женски покрет, као други по величини и историјском значају, пао на испиту кључних америчких вредности — једнакости и слободе, што говори у прилог тезе о контроверзи.

Увидом у донете елаборације извршене током рада покушано је да се сумарним погледом утврде идентификационе тачке грађанског друштва на крају посматраног раздобља. У ширем компаративном луку, из ретроспективног угла, а имајући у виду све елаборирано у целокупној дисертацији, истакнуте су карактеристике које су релевантне за општу тему и полазну хипотезу. Доноси се закључак да је у Сједињеним Државама, проласком времена од 1800. до 1900. године, дошло до дубоке унутрашње трансформације друштва, која даје основа за тврдњу да су САД на крају века сасвим другачије од САД које постоје на почетку наведеног периода. Трансформациони процес очитује се у скоро свим аспектима, али је његов покретачки механизам економски систем који се постепено успостављо у САД, утврдивши се коначно у периоду након Грађанског рата. Економски односи превасходно, али у комбинацији са многобројним, раније наведеним и анализираним околностима епохе, транформисали су грађанско друштво у смеру пацификације грађана и уоквиривања грађанске партиципације и потенцијалног грађанског отпора у прихватљиве форме политичког понашања које није било опасно за структуре моћи и институционални поредак. У ситуацији економске неизвесности мотивација за политички активизам и интензивно учешће се смањују, што посредно утиче на укупан критички потенцијал грађанства за критичко промишљање друштвено-политичких феномена и догађаја, што иде у прилог закључка донетог трећем поглављу које је посвећено развоју критичког мишљења у САД, а који заступа став да је пун капацитет за критичку мисао изостао, управо због унутрашњих економско-политичких околности.

10. ЗАКЉУЧАК

Закључак дисертације има за циљ да понуди коначне ставове који су изведени из спроведеног истраживања, а у циљу доказивања опште хипотезе којом се тврдило да унутрашња представа америчког друштва током 19. века није била монолитна, захваљујући снажном и континуираном развоју америчке критичке мисли о актуелним друштвено-политичким темама, те да је уочени раскорак између идеала Америчке револуције, дефинисаних Декларацијом независности и федералним уставом, био прецизно и полемички опсервиран кроз јавни говор значајних појединаца тог периода. Изведене елаборације по појединачним поглављима за највећи број појединачних, односно посебних хипотеза кумулативно, даје простор да се општа хипотеза сматра позитивно разрешеном. У појединачним поглављима разматрани су различити аспекти развоја Сједињених Америчких Држава током посматраног раздобља, где су уочаване неуралгичне тачке за које се претпоставило да су изворишта уоченог несклада. У сумарном погледу на закључна разматрања овог истраживања, те њиховим укрштањем и сублимирањем износи се сада генерални закључак.

У истраживање се кренуло са намером да се, кроз научно-критичко посматрање разгрну сентиментално-романтични наноси[1393] историје САД, те да се заинтересованој јавности у Републици Србији понуди научна информација о коренима несагласја између идеја и праксе у ткиву америчког друштвено-политичког бића. У истраживање се пошло од става да данашња позиција Сједињених Америчких Држава у међународнном систему али, у подједнакој мери, на унутрашњем друштвено-економском плану, није у складу са званичним наративом који комуницира америчка политичка елита, а који шаље увек исту поруку о Америци као заштитнику и чувару слободе, једнакости и права на трагање за

[1393] У својој студији Хофстадер износи тврдњу да потреба за сентименталном перспективном при посматрању историје и њених процеса лежи у осећању несигурности те да, „оноллико колико будућност изгледа мрачна, у тој мери прошлост се чини светлија, ружичастија него икад“. Richard Hosfstadter, *American Political Tradition,* xxxiv.

срећом, те да „контролисање и обликовање глобалног имиџа САД и њених политичких институција и вредности ставља значајан терет на пропагандисте Стејт департмента и друге агенције. Они настоје да пројектују позитивну слику америчке идеологије и нације, без превише упуштања у дилеме око неправди према појединачним друштвеним групама. У прилог њиховим пропагандним напорима, ове дилеме и бриге воде у великој мери ка политичким активностима и надзору над тим како Американци представљају своју земљу у иностранству“[1394].

Истраживање је обликовано око претпостављене критичне масе релевантних историјских личности и савременика посматраног раздобља, за које се сматрало да су уочили и испитивали друштевне појаве које контекстуализују општу хипотезу дисертације. Опредељење за овај приступ омогућило је мултидисциплинарно истраживање, упознавање са обимном грађом, вишеслојно посматарање бројних феномена, као и могућност упознавања заинтересоване јавности у Републици Србији са релативно недовољно истраживаном темом. Америчка критичка мисао 19. века била је референтни оквир за потврду опште и посебних хипотеза. Постојање таквог оквира омогућило је свеобухватно третирање опште хипотезе као научно релевантне, а закључци спроведеног истраживања се сада износе као коначни став. Уочено је да се критичко мишљење у Америци развијало на темељима специфичног искуства досељеништва које је генерисало америчку колонијалну епистемиологију која је створена кроз процес индивидуализације, развој неконвенционалног мишљења, субверзивност, културу правног мишљења, правне логике, правнички систем закључивања, уставно дефинисану слободу јавне речи, развој медија и публицистичке литературе, те целокупно политичко-правно наслеђе.

Уочено је да критичка мисао 19. века поседује одређени неуралгични положај који је последица њеног слабијег капацитета и значаја у односу на укупан кумулативни значај критичке мисли коју је створила револуционарна генерација Очева оснивача. Кроз анализу свих апсеката који су је генерисали и дефинисали, дошло се до закључка да потенцијал и снага критичке мисли 19. века несумњиво постоје, али да су упитни на плану свог укупног политичког ефекта. Уочено је да се кључне препреке њеном пуном развоју

[1394] Desmond S. King, *The Liberty of Strangers: Making the American Nation*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2005, p. 119.

налазе у области економско-политичких односа који су извршили унутрашњи притисак на укупан потенцијал америчког друштва за критичко мишљење, осујетивши тиме у развојном историјском луку појаву јачих и политички значајнијих личности. Дубоке разлике између друштвено-економских и друштвено-политичких прилика 18. и 19. века генерисале су неподстицајно окружење за развој интелектуалне елите и интелектуалца као њеног представника у пуном капацитету. У таквој ситуацији, уз паралелан развој антиинтелектуализма као америчке особености, критичка мисао јесте показала потенцијал за контемплативно-критичко сагледавање друштвених појава али не у пуноћи и капацитету који је био могућ, да су историјске околности трасирале друштвени развој земље у другачијем правцу.

Дисертација као целовита научна информација разматрала је шест посебних хипотеза које су у значајном степену потврђене. Првом посебном хипотезом претпоставило се да организовање појединаца и грађанских група у циљу остваривања одређеног политичког интереса представља темељ америчке политичке културе. За потребе доказивања ове хипотезе у првом је поглављу извршена сумарна анализа колонијалног, предреволуционарног, револуционарног и државотворног периода, која је резултирала бројним увидима и налазима, од којих се следећи разумеју као кључни узроци позитивног исхода доказног поступка у случају прве посебне хипотезе: постојање развијене културе политичке партиципације; постојање развијене културе самовладања и самоорганизовања; постојање института писаног уговора; развијени механизми грађанског отпора и непослушности; снажна идеја слободе појединца од власти; идеја о слободи под законима; идеја о изабраности англосаксонске расе; задржавање сталешко-економског оквира који је у раду назван унутрашњи колонијални простор; рана појава грађанског отпора у САД. У другом је поглављу уочено и да су колонијално и револуционарно искуство проузроковали појаву две супротне тенденције, које су у значајној мери током 19. века утицале на развој критичке мисли: прогресивни грађански активизам са једне и ретроградни, паланачко-провинцијални образац са друге стране.

Воља већине као значајан чинилац друштвеног живота препозната је као унутрашња кохезивна сила заједнице која, иако по себи није априорно негативна, унутар теме дисертације се испоставила као ретроградна појава, умањивши капацитет заједнице да прихвата разлику, а што имплицира њену друштвено-политичку незрелост да

конструктивно прихвата оно што се у овом раду назива критичко мишљење. Већ је разматрање прве хипотезе довело до закључка да је статус јавног наратива о једнакости у америчком друштву изразито проблематичан и контроверзан. Током читавог столећа уочава се унутрашња тенденција ка раскораку између идеолошког наратива и реалних друштвено-политичких односа, те да је тачка раздора позиционирана унутар економских односа и сталешко-имовинских разлика.

Другом посебном хипотезом претпостављено је да се сукцесивно и правно нормирано напуштање америчких револуционарних идеала може пратити од Декларације независности, преко Одредаба Конфедерације па до Устава САД. Анализом Декларације независности и федералног устава уочено је да су природе два документа, њихова намена, правна и политичка елаборација, филозофско утемељење и позиција унутар америчке друштвено-политичке историје, у тој мери различите, да се не могу посматрати нити тумачити унутар истог аналитичко-логичког инструментарија. Одредбе Конфедерације представљају прелазни документ између ова два документа, имајући у виду краткоћу његове правне снаге, те он није био од суштинског значаја за поступак доказивања опште хипотезе. Уочено је, такође, да се идејно-идеолошки, као и правно-политички дискурс Декларације независности и федералног устава у тој мери разликују да се управо на тој разлици и темељи целокупна природа и идентитет раскорака који се поставља као окосница опште хипотезе ове дисертације. Детаљна анализа одредби федералног устава показала је да су широка дискурзивност уставног документа, као и примењена правна логика створили простор унутар којег је дошло до расцепа између идејно-идеолошког наратива и историјског реалитета. Спроведена анализа омогућила је да се уочи изразита креативност уставно-правног регулисања, уставно-правне логике и мишљења у америчкој варијанти конституционализма.

Као допринос светском уставно-правном наслеђу Устав САД је једна од највећих цивилизацијских тековина, али је дубинско аналитичко посматрање документа у контексту третиране теме и опште хипотезе довело до неочекиваних налаза који су поништили неке од ранијих ставова о америчком конституционализму. Уочено је, пре свега, да је инклинација ка широком правном тумачењу које је природа уставног текста омогућила, у комбинацији са америчким правосудним системом и институтом прецедента, омогућила да се федерални устав погледа из новог угла. Дошло се до закључка да је Устав

у многим аспектима у извесном смислу регресиван документ, који има функцију главног генератора дубоког неуротског стања унутар америчког политичког бића. Закључује се стога да су уставно-правни контекст и правно мишљење, генерисано кроз одлуке Врховног суда, у кључним правним процесима током посматраног раздобља, одговорни за успостављање и одржавање унутрашњег расцепа између идејно-идеолошког конструкта и историјске стварности. Декларација независности представља чвориште тог конструкта, јер њени принципи и идеје нису транспоновани кроз одредбе уставног документа, те тако нису уставно-правно формулисани, па самим тим ни заштићени.

Један од најзначајнијих налаза који није био претпостављен унутар друге посебне хипотезе јесте уочавање дискрепанце између 9. и 10. амандмана. У питању је једна од главних линија контроверзе унутар федералног устава која конзервира и штити расцеп између прокламованих вредности и фактичке историје. Поред ових увида током истраживања дошло се, међутим, до једног потпуно супротног закључка у односу на управо изнете, што доказује генералну премису ове дисертације, а која се односи на дубоку контроверзу која је константа америчког друштвено-политичког конструкта. У питању је постојање трансцеденталне унутрашње везе између Декларације независности и Устава САД, а која почива на односу који је успостављен између Бога, Очева оснивача као потписника Декларације, и народа САД као доносилаца Устава. У питању је дијалектичко чвориште сакралности политичког система које носе појмови *врховни закон и врховни судија света*. Трансцедентална веза није осигурала континуум идеја и принципа Декларације независности већ нешто сасвим супротно - осигурала је легитимитет свих будућих уставних одредби у сваком појединачном случају, чак и када се одлуке дијаметрално разликују од корпуса прокламовнаих америчких вредности и идеја, а што је ово истраживање показало да се током посматраног периода свакако догађало. Изнесени закључци наводе на коначни став да је друга посебна хипотеза у потпуности доказана.

Трећом посебном хипотезом претпостављено је да су снажан економски развој и убрзана индустријализација током 19. века изазвали продубљивање јаза између идеја Револуције и успостављених друштвено-економских односа. Обимност поглавља о економији последица је нужности сагледавања бројних појединости економског развоја САД током посматраног раздобља, док број критичких интелектуалаца који су се бавили економским аспектима додатно пружа легитимитет изнетој хипотетичкој претпоставци.

Током спроведене анализе уочене су бројне појаве. Дошло се до увида који су интегрални део широко постављеног доказног поступка. У најзначајније налазе и закључке спадају: природна склоност Американаца ка стицању материјалног богатства, као општа појава заснована на идеји слободе и једнакости; неједнака стартна позиција грађана у економско-финансијској сфери након успостављања САД; конзервација економско-сталешких односа из колонијалног периода; развојни лук економских односа од почетне акумулације капитала до монополских корпорација; дијалектичка веза економије и политике; дијалектичка веза власништва и политичког идентитета; робовласнички економски систем као негација идејно-идеолошког конструкта; неравнотежа економског развоја Севера и Југа; однос рада и капитала заснован на релацији господар-слуга; успостављање америчке радничке класе; уцењивачки капитал корпоративне привреде над радницима; уцењивачки капитал робовласничке привреде над сиромашним слојевима на Југу; освајање Запада; зависган однос америчког фармера од тржишта; успостављање праксе најамног рада; економска неутралност Устава; позиција Врховног суда САД; Грађански рат као генератор убрзаног индустријског развоја; успостављање идентитета корпорације као личности; успостављање капиталистичког економског система.

Раније у раду уочена дислокација власништва проузроковала је постепену концентрацију имовине у рукама релативног малог броја људи. Поремаћај равнотеже у дистрибуцији власништва разуме се као главно поље на којем се експлицитно уочава несагласје између јавног наратива о америчким вредностима и историјских чињеница, на шта су врло јасно и експлицитно указивале бројне критички оријентисане јавне личности, упозоравајући на последице таквог стања. На основу свих у раду изведених закључака овде се тврди да је трећа посебна хипотеза у највећем степену потврђена јер је доказано да се унутар економских односа налази чвориште расцепа америчких идеала и историјског реалитета, а да је у значајном степену хипотеза додатно потврђена референтним оквиром који чини глас разлике критички оријентисаних јавних личности. Значајна додатна вредност анализе економског развоја је уочавање дубоке, дијалектичке везе између политике и економије која ће, закључује се, усмерити целокупну америчку историју и након, у овој дисертацији, посматраног раздобља, те да та унутрашња веза дефинише и савремене друштвене односе у Сједињеним Америчким Државама, како на унутрашњем, тако још више на међународном плану.

Четвртом посебном хипотезом претпостављено је да је развој критичке мисли у директној вези са религијском колонијалном традицијом и њеном улогом у развоју америчког друштва. Третирање религије као релевантног аспекта спроведено је због претпоставке значаја грађанске религије у историјском развоју САД. Религијски се дискурс посматра као извор и наслеђе на које се критичко мишљење током 19. века у извесном смислу наслања, док се паралелно и међу свештенством различитих верских провенијенција детектују критички оријентисани појединци који уочавају деформације унутар америчког друштвено-политичког конструкта.

Спроведена анализа и изнете премисе наводе на коначни закључак да је статус религије у америчкој друштвено-политичкој историји дубоко контроверзан. Уочено је постојање супротних сила унутар религијског дискурса и детектован прогресиван и регресиван утицај верских пракси и покрета на развој критичког мишљења. Паралелно постојање две супротне силе генерише два правца развоја критичке мисли, од којих се један може назвати регресивно-патолошким, док се други може именовати прогресивним. Важно је поменути да, и поред чињенице да су регресивно-патолошке праксе биле последица економско-расних односа, религијски се наратив често злоупотребљавао за њихово оснаживање и промоцију, а што је све заједно додатно продубљивало посматрани расцеп. Додатно поље деловања религијског дискурса огледа се у креирању наратива о америчкој изузетности и дефинисању америчке државе као отелотворења божанске промисли, што је кроз правно-политичко и идеолошко утемљење осигурало идеју мисије и изузетности Сједињених Америчких Држава, што ће у извесној мери ослабити потенцијал америчке критичке мисли.

Паралелност две супротне силе учиниће да религијски наратив врши истовремено интеграцију и дезинтегацију друштва, иако је у раду прихваћен став о посебном значају грађанске религије у америчком систему, као и далекосежном значају процеса сакрализације политике која је скоро системски спроведена у Сједињеним Америчким Државама. Уочено је да је сакрализацијом Декларације независности и федералног устава извршено померање власништва над трансцеденцијом, чиме је извршена интеграција религије, политике и културе у својеврстан хоризонт, унутар којег се одвија америчка историја и развија америчко друштво. Поступком сакрализације додатно је ослабљен потенцијал актуелних и будућих критичких осврта и анализа, што је још један од

механизама пацификације и пригушивања гласова разлике. Сви наведени закључци наводе на коначан став да је четврта посебна хипотеза у великој мери потврђена. Успостављањем унутрашњег јединства културе, политике и религије генерисан је један контекстуални механизам, чија је основна функција амортизација критичког мишљења које иманентно релативизује, проблематизује и доводи у питање деформитете уочене унутар друштвене стварности.

Петом посебном хипотезом претпостављено је да митологизација револуционарног наратива обезбеђује америчком друштву превазилажење друштвено-политичких напетости. Уочено је да је америчка митологија изразито снажна кохезивна сила, као и један од кључних механизама у самоидентификацији и самопотврђивању политичке заједнице. Митолошки образац је место концентрације виталности нације и алатка политичке елите у дистрибуцији политичке агенде САД, како на унутрашњем, тако и на спољнополитичком плану. Уочено је да је митолошки образац, изграђен у првим деценијама 19. века, за релативно кратко време постао доминантна парадигма на којој се креира јавни наратив и званична историја. Инфлација историје испоставила се као небитна за капацитет митског обрасца, који је и данас на снази. Заједничка митологија конструисана је на два колосека, пасторалном (колонијалном) и револуционарном, из којих су паралелно генерисане мотивске слике, сижејна чворишта, симболи и вредности. Изузетна историчност митолошког обрасца за последицу има висок степен конзервације мотивских слика, што онемогућава проблематизацију и релативизацију митолошког наратива. Дивинизација кључних историјских личности, у комбинацији са свим осталим аспектима, а који су сагледани кроз третирање других посебних хипотеза, додатно је осујетила потенцијал критичког мишљења у њеном пуном размаху и развоју, што потврђује став да је отпорност америчке митолошке матрице на сумњу и критички став допринела недовољном развоју критичког мишљења. Изнесени закључци имплицирају да је пета посебна хипотеза потврђена.

Шестом посебном хипотезом претпостављено је да политички ангажман појединца кроз јавни говор представља особеност америчке политичке културе који је омогућио убрзани развој грађанског друштва, а тиме и критичке мисли. Током израде рада, кроз сва поглавља, третирано је питање Првог амандмана на Устав САД и то из различитих аспеката, у односу на проблемско поље појединачног поглавља, његов хипотетички оквир,

као и аспект унутар којег се врши анализа. Темељни закључак рада у погледу шесте посебне хипотезе је да је она начелно потврђена али да је политичка тежина тог говора под знаком питања, и поред уставно-правне загарантованости слободе говора и јавне речи. Анализа уставног документа, уз реферисање нарочито на *Федералистичке списе*, проматрање уставнотворног процеса, промишљање феномена друштвених покрета, као и тумачење неких од кључних пресуда Врховног суда, упућују на коначни закључак о дубокој политичкој и уставно-правној вештини Очева оснивача да у политички систем САД интегришу, за тај историјски тренутак фундаментално прогресивне идеје засноване на принципу слободе и права, али да кроз друге механизме те идеје и принципе на посредан начин ставе под контролу. Првим амандманом дефинисано је право грађана на удруживање, чиме је осигурано основно право на политичко организовање. Истовремено је, међутим, исти амандман, на један контрадикторан начин који је у дисертацији доказан, осигурао пацифизацију грађанске политичке партиципације. Широка и нерегулисана слобода удруживања проузроковала је да сва потенцијална политичка снага удружених грађана, уместо у стварање јаких и конкурентних политичких партија које би освајале места у оба дома Конгреса, буде преусмерена на активизам у оквиру организација цивилног друштва, које јесу *de jure* политички фактор, али које у кумулативном збиру *de facto* никада не поседују ону политичку снагу какву има организована политичка странка. Овај увид сматра се једним од значајнијих до којег се дошло, без претходне претпоставке дефинисане хипотезом. Увиди и налази упућују да је шеста посебна хипотеза потврђена али да је додатно квалитативно унапређена налазима који имплицирају контроверзан карактер Првог амандмана. Уочена контроверза није последица самог текста и правне тежине Првог амандмана, већ је резултат сложеног, кумулативног ефекта бројних политичко-правних околности, које су на особен начин у посматраном раздобљу биле присутне.

Као кључни механизми амортизације политичке тежине јавног говора, а тиме и далекосежног утицаја критичких гласова препознају се Врховни суд САД и Први амандман. Врховни суд САД био је, захваљујући својој позицији унутар правосудног и, шире гледано, политичког система, главни механизам политичких елита у поступку релативне конзервације политичко-економског система и успостављених друштвених односа. Овлашћења Врховног суда САД обезбедила су његову доминантну позицију

унутар структура моћи све три гране власти, а у знаначајом степену и доминацију над политичко-економским кретањима у друштву. Спроведена тумачења и елаборације одлука у неким од кључних судских процеса наводе на закључак да је Врховни суд САД током 19. века у значајном степену више био заштитник политичко-економског поретка, а у много мањој мери чувар позитивно дефинисаних уставних одредби, нарочито у оним правним ситуацијама које су могле да угрозе постојећи поредак.

На основу до сада реченог износи се један од главних закључака ове дисертације а који гласи: идејно-идеолошки наратив америчког друштвено-политичког конструкта, заснован на идејама Декларације независности и америчким вредностима, није био у сагласју са фактичким стањем друштвено-економског живота у Сједињеним Америчким Државама током 19. века. Сматра се да је тај наратив парадигма једног идеалног стања, које се у историјском смислу никада не достиже или се, у најмању руку, није достигло у посматраном раздобљу. Америчке су вредности у исто време историјски релевантне и универзалне, цивилизацијски још увек непревазиђене неким другим корпусом вредности. Документована историја 19. века сведочи о великом нескладу и дубоком расцепу између идејно-идеолошког наратива и стварности, који би у случају неке друге државе, са мањим опсегом међународног присуства, био само феномен локалног карактера, док је у случају САД предмет пажње међународне заједнице, о чему, у извесном смислу, сведочи и ова дисертација.

Уочавање унутрашњег кретања у правцу раслојавања, односно раздвајања идеолошког наратива и реалних друштвено-политичких односа јавља се од самих почетака насељавања, тако да револуционарна генерација и Очеви оснивачи, као њени предводници, представљају претече критичког мишљења, које ће током 19. века указивати на многобројне недостатке, грешке, опасности и мањкавости. Критичко се мишљење током посматраног раздобља развијало у односу на оне појаве у јавном простору које су биле доказ овог раскорака, од којих је највећи број њих уочен унутар економских и расних односа. Профили личности које су током истраживања поменуте и/или цитиране као представници критичке мисли 19. века, уз навођење извода из њихових радова, чланака, говора, писама и других документарних форми, затим њихов број, историјски значај, место у ширем историјском контексту и опсег њиховог јавног деловања, потврдили су полазну премису истраживања, као и релевантност и истинитост опште хипотезе. Сходно

томе, други генерални закључак ове дисертације гласи да појам америчка критичка мисао 19. века, и поред уочених мањкавости, има несумњиву научну тежину и научну неопходност. Релевантност појма потврђује, поред других елемената, већ одавно у научној литератури, потврђена теза о САД као првом модерном грађанском друштву, која је у овом раду прихваћена као несумњива и тачна.

Закључује се, стога, да је капацитет за критичко мишљење један од градивних чинилаца америчког грађанског друштва у 19. веку, те да се стереотип о непостојању капацитета унутар америчког друштва за ту врсту мисаоног процеса мора у сваком смислу одбацити. Критичко мишљење током 19. века у САД, закључак је ове дисертације, јесте релевантно и историјски документовано, друштвено-политички значајно у мери у којој је, сходно свим уоченим препрекама, могло да буде, те кумулативно репрезентативно (број јавних личности критички усмерених на промишљање друштвено-политичких феномена). Уочено је да критичко мишљење у 19. веку континуирано претреса, преиспитује и доводи у сумњу званичну верзију америчке историје, у великој мери утемљеној на чврстом митолошком конструкту, који, и пред својих позитивних ефеката, у оквиру ове дисертације делује као негативан чинилац, зато што је својом самообнављајућом снагом и конзервираношћу затварао један део простора за критичко промишљање, при чему су системска решења унутар политичког система, економски односи, као и наслеђе револуционарне политичке културе, извршили унутрашњи притисак на укупан потенцијал америчког друштва за критичко мишљење, осујетивши тиме у развојном луку појаву јачих и политички ефикаснијих личности.

Процес митологизације у значајној је мери извршен сакрализацијом политике, чиме су критици супротстављене вредности које су унутар јавног простора дефинисане као апсолутне. Износи се стога у крајњем закључку став да је америчка религијска традиција, заслужна у многим апектима за развој грађанског друштва, заправо дубински осујетила развој критичког мишљења. Уставно-правни оквир САД је, са друге стране, отворио највећи простор за развој критичког мишљења у 19. веку и овај увид сматра се једним од најзначајнијих до којег се дошло у процесу доказивања опште хипотезе. На основу изнетих елаборација дошло се до закључка да је Устав САД контроверзан документ који, и поред статуса врховног закона земље представља непотпун, недоречен и регресиван правни акт у области развоја грађанских слобода, принципа, једнакости и једнаких шанси

за све. Федерални устав је својим недостајућим одредбама заслужан за постојање несагласја између идејно-идеолошког наратива и реалности америчког друштвено-политичког конструкта.

Сматра се стога да су сви уочени раскораци између идеала и историјске стварности заправо последица недовршености и недоречености Устава, што упућује на један од главних закључака ове дисертације а који гласи: дискурзивни карактер федералног устава дубоко је дијалектичан зато што генерише развој америчког друштва али, исто тако, подстиче бројне регресивне појаве, као последицу његове незаокружености. Закључује се да је унутар уставно-правног хоризонта, који је потпомогнут наслеђеном праксом *common law* система, структуром поделе федералне и савезне власти, као и посебним статусом правосуђа, генерисан суштински раскорак и расцеп између идеје шта Сједињене Америчке Државе јесу и историје која доказује да оне то заправо нису. Анализом и компаративном методом која је примењена у посматрању Декларације независности и Устава САД, те њиховим постављањем у контекст историјског развоја САД током 19. века, дошло се до финалног увида о природи посматраног раскорака: Сједињене Америчке Државе као своју реалност перпетуирано прокламују Декларацију независности у буквалном значењу идеја и кључних порука њеног текста, док у фактичкој, документованој историји заправо живе и на моменте преживљавају федерални устав и последице његове регресивне природе, уз све истовремене, у овом и другим научним радовима, уочене бројне позитивне аспекте уставног акта.

Уставно нерелугисање макар начелног оквира економских односа и неукидање институције ропства две су највеће теме америчког критичког мишљења у 19. веку, о чему је у дисертацији пружено довољно доказа и елаборације. Износи се закључак да су ропство, економија заснована на капиталу, дијалектички однос власништва и политичких слобода, као и утемљење концепта господар-слуга унутар радних односа, директне последице регресивног карактера уставног документа и, самим тим, кључни докази дубоког расцепа. Интензитет јавног дискурса и, последично, критичких гласова у овим областима, доказује високу свест америчких критичких интелектуалаца о дубокој контроверзи која лежи у срцу економско-политичког система, што ће се отелотворити у распону критичке мисли кроз бројне личности, социјалне и реформаторске покрете, асоцијације, герилске активности, масовне немире, треће политичке партије,

индивидуалне социјалне експерименте, критички конципиране медије и појаву једног броја критички настројених припадника америчког мејнстрима. Одлука Очева оснивача да се уставно не дефинишу економски односи и да се ропство не укине у потпуности осудила је америчко друштво да од настанка живи у раскораку са својом идејно-идеолошком матрицом. Незалажење у простор економских слобода у Уставу вратиће се као бумеранг на крају 19. века, које се затвара расном сегрегацијом, масовним радничким протестима, синдикалним организовањем и бројним крвавим обрачунима власти и демонстраната попут оног на чикашком Хајмаркету.

Закључује се стога да је дијалектичка природа уставног документа генератор дубоке контроверзе целокупног америчког друштвено-политичког конструкта. Премиса којом започиње ова дисертација, да је представа о Сједињеним Америчким Државама изграђена на извесној феноменолошкој разлици и одређеној дози контроверзе овде је додатно потврђена и учвршћена у став о контроверзној природи друштвено-политичког идентитета САД. Наведена контроверза проузроковала је унутрашњу метаморфозу америчког друштва. Природа Устава, у комбинацији са свим у раду посматраним апсектима, упућује на закључак да Сједињене Америчке Државе на почетку и на крају 19. века нису исто друштво, а последично и до закључка да се током посматраног раздобља догодила и унутрашња трансформација и метаморфоза грађанског идентитета. Амерички грађанин се, током овог периода, од мислећег револуционара преторио у неслободног, најамног радника у дужничком ропству, при чему је кључни узрок уочене промене био губитак економске независности и слободе.

Економска несигурност генерисала је страх за егзистенцију, што је последично довело до опадања политичке партиципације. Политичка пасивизација појединца временом је генерисала општу пасивизацију заједнице. Наведени налази доводе до закључака да се америчко грађанско друштво, иницијално настало на идеји грађанског отпора на крају 19. века трансформисало у друштво у којем је постепено дошло до нестанка високог активизма и замирања политичке културе, у којем је, последично, опадало и критичко мишљење.

Заокружење истраживања налаже да се у завршници дисертације наведу и други значајни закључци до којих је довело ово истраживање, а који нису били хипотетички постављени у уводу рада. Један од њих односи се на став да Декларација независности

заправо није универзални документ. До промене става дошло се кроз истраживање историје америчког женског покрета и критичких гласова његових представница. До овог се закључка дошло и на основу увида у контоверзну природу права на тежњу ка срећи. Током истраживања дошло се до увида да наведени појам заправо није покрио шири дијапазон права и слобода него појам својине. Дисбаланс на терену својине јесте онај простор унутар којег је дошло до разилажења америчких вредности и друштвено-историјског развоја, на шта посредно или директно указује већина критички освешћених личности која се бавила анализом друштвених појава током посматраног периода. Уочено је да фактичка историја САД заправо не даје доказа да је право на тражење среће у кумулативном смислу појам који је осигурао практично отелотворење америчког идејно-идеолошког конструкта у историјској стварности.

Истраживање унутар петог поглавља, које је посвећено економском систему, довело је до неочекиване спознаје о природи неких појава и процеса, на основу којих је изведен закључак да су Томас Џеферсон и Абрахам Линколн имали историјски одлучујућу улогу у развоју економског система који се у овде сматра главним извориштем раскола и несагласја које је истраживано. Оба предесника су својим кључним политичким потезима омогућили успостављање економског система заснованог на елементима либералног капитализма. Куповином Луизијане Џеферсон је отворио врата континенталном ширењу САД, напуштању индивидуалне пољопривредне производње, усмеравању привредног развоја са аграра на индустрију и услуге, развоју инфраструктуре и транспорта, освајању границе и успостављању САД као будуће економске, а потом и политичке силе. Оно што је Џеферсон започео Линколн заокружује покретањем Грађанског рата, којим је омогућен развој корпоративне привреде, крупног капитала и масовне производње, што је запечатило статус неких социјалних пракси које су друштво одвеле на супротну страну спектра од онога што је корпус америчких вредности.

Сједињене Америчке Државе су земља која у процесу разумевавања од појединца тражи вољу и напор. Необична и посебна, као систем и као друштво, од посматрача захтева другачији методолошки инструментариј, отворен приступ, ширину погледа и вољу да је се разуме, пре него што се донесе релевантан суд. Као супер сила, донедавно усамљени див а данас сила у, ако не опадању, а оно сигурно поједначавању моћи са Кином и/или Русијом, не подлеже правилима која важе за остале државе, те стандарди за оно што

испоручује у међународни систем нису уобичајени. Таква позиција јесте привилегија, али истовремено и обавеза, јер су очекивања међународне заједнице далеко већа када су у питању Сједињене Државе. Данашња репутација и имиџ САД не иде у прилог посебном статусу који има, при чему је један од узрока пољуљаног угледа смештен у све видљивијем раскораку између слике и тона америчког друштвено-политичког конструкта када се комуницирају америчке вредности. Улога чланова академске заједнице у области америчких студија јесте управо да, на размеђи између научно релевантних ставова с једне, те стереотипија и културолошких предрасуда с друге стране, увек остане на нивоу професионалне етике и одговорности и јасно, на основу одговорног истраживања и промишљања. Због свега наведеног, а у духу отварања перспективе према 20. веку који историјски следи век који је посматран у овом раду, ова дисертација се завршава осврtом на *Другу повељу о правима*, која се овде сматра једним од ретких експлицитних америчких гласова разлике који је дошао са врха америчког естаблишмента, додатно доказујући један од главних закључака да наратив о малом опсегу и дометима америчког критичког мишљења представља један у низу стереотипа о САД.

Друга повеља о правима председника Франклина Делано Рузвелта најконцизније сумира све неуспехе америчког 19. века о којима ова дисертација покушава да обликује интегралну научну информацију. Овај документ сведочи о дубоком разумевању последица које је на америчко друштво оставила недореченост уставног документа у области економских односа и унутрашње спреге економије и политике: „Како је наша нација порасла у обиму и величини и како се, међутим, наша индустријска економија проширила, ова политичка права показала су се неадекватним да нам осигурају једнакост у потрази за срећом. Јасно смо уочили да истинска индивидуална слобода не може да постоји без економске сигурности и независности. Сиромашни људи нису слободни људи. Људи који су гладни и немају посао јесу темељ на којем се граде диктатуре.“

Листа права које је потребно заштитити и осигурати по *Другој повељи о правима* није ништа друго до збир последица које је донео уочени раскорак посматран у овој дисертацији. У питању су: право на достојанствен посао; право на адекватну зараду која омогућава храну, одећу и рекреацију; право фармера да своје производе пласирају по ценама које осигуравају пристојан живот; право сваког пословног човека да послује у атмосфери лојалне конкуренције, без доминације монопола у земљи или иностранству;

право сваке породице на пристојан дом; право на адекватну медицинску негу и могућност остваривања и уживања у добром здрављу; право на адекватну заштиту од економских страхова од старости, болести, несреће и незапослености; право на добро образовање .

Друга повеља о правима била је најава новог доба које је требало да почне након победе над нацизмом. Био је то нови правно-политички документ који је имао за циљ, не само коначно испуњење Џеферсонове визије о праву на тражење среће, већ и путоказ у ком правцу је заправо требало усмеравати друштвено-економски развој САД, како би се у неком тренутку будућег времена јавни наратив и историјска реалност спојили у, макар делимичан, склад и сагласје. Посебна тежина и обећање овог документа, као средства за превазилажење мањкавости америчког система, почивала је на Рузвелтовој свести о суштинској вези између унутрашње стабилности Сједињених Америчких Држава и светског мира: „Сва ова права чине сигурност. И после овог рата, морамо бити спремни да напредујемо, у остваривању ових права, ка новим циљевима људске среће и благостања. Праведно место Америке у свету зависи у великој мери од тога колико су ова и слична права у пракси спроведена за све наше грађане. Јер уколико овде код куће нема сигурности, не може бити трајног мира у свету.“ Чињеница да председник Рузвелт није доживео да своју визију спроведе у праксу јесте историјска ирониja која Сједињење Америчке Државе оставља да још увек грозничаво чекају своју будућност написану у далекој прошлости, а сви остали са њима заједно Ново доба у којем ће сви, као грађани света, живети визију обећане земље.

ЛИТЕРАТУРА

Монографска издања

1. Абелес, Марк, *Антропологија државе*, библиотека 20. век, Чигоја штампа, Београд, 2001.
2. Адорно, Хокхајмер, *Дијалектика просветитељства*, Веселин Маслеша, Свјетлост, Сарајево, 1989.
3. Ahlstrom, Sidney E, *A Religious History of the American People*, Yale University Press, 1974
4. Anderson, Gordon L, *Philosophy of the United States: life, liberty and the pursuit of happines*, Paragon House, St. Paul, 2004
5. Андерсон, Бенедикт, *Нација: замишљена заједница*, Плато, Београд, 1998. година
6. Арент, Хана, *Извори тоталитаризма*, Београд, Феминистичка издавачка кућа 94, 1998.
7. Армстронг, Карен, *Кратка историја мита*, Београд, Геопоетика, 2005.
8. Асман, Јан, *Култура памћења: писмо, сећање и политички идентитет у раним високим културама*, Београд, Просвета, 2011.
9. Баландије, Жорж, *Политичка антропологија*, Библиотека 20. век, Београд, 1997.
10. Barns, Timothy, M, *Loyalist newspapers of the American Revolution, 1763-1783: A bibliography*, Worcester, Mass. : American Antiquarian Society, 1974
11. Bailyn, Bernard *Ideological origins of the American Revoution* (enlarged edition), The Belknapp Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1992
12. Bailyn, Bernard, *To Begin the World Anew: the genius and ambiguities of the American Founders*, Vintage Books, 2003
13. Becker, Carl Lotus, *The Declaration of Independence: A Study in the History of Political Ideas, Bibliobazar LCC*, репринт издања из 1922. године (New York, Harcourt, Brace and Company)
14. Бекчић, Пјешчић Гордана, *Од идеје до слободе: револуционарни аспекти америчке државотворности*, Земун, Мостарт, 2011.
15. Бела, Роберт Н, *Погажен завет: америчка грађанска религија у доба искушења*, Библиотека 20. век, Београд, 2003.
16. Beard, Charles, A, *An Economic Interpretation of the Constitution of the United States*, The Macmillan Company, New York, 1961
17. Berlin, Ira, *Many Thousands Gone; The First Two Centuries of Slavery in North America*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1998
18. Берлин, Исаија, *Четири огледа о слободи*, Филип Вишњић, Београд, 1992.
19. Byllesby, Langton, Observations *on the Sources and Effects of Unequal Wealth, види у Larson, John Lauritz, The Market Revolution in America: Liberty, Ambition, and the Eclipse of the Common Good*, Cambridge Essential Histories, 2010
20. Billington, Ray Allen, *Westward Expansion: A History of American Frontier*, The Macmillan Company, New York, 1967
21. Бобио, Норберто, *Либерализам и демократија*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 1995.

22. Борстин, Данијел Ц., *Американци. Демократско искуство*, Београд, Геопоетика, 2005.
23. Борстин, Данијел Ц., *Американци. Државотворно искуство*, Београд, Геопоетика, 2005.
24. Борстин, Данијел Ц., *Американци. Колонијално искуство*, Београд, Геопоетика, 2004.
25. Браун, Ди, *Сахраните ми срце крај Рањеног колена,* Отворена књига, Београд, 2010.
26. Brooks, Roy L, *Integration or Separation? A Strategy for Racial Equality*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1996
27. Bullock, Steven C, *Revolutionary Brotherhood: Freemasonry and the transformation of the American Social Order, 1730-1840,* The University of North Carolina Press, Chapell Hill & London, 1996
28. Burke, Martin J, *The Conundrum of Class*; *Public Discourse on the Social Order in America,* The University of Chicago Press, 1995
29. Walzer, Michael, *Essays on Disobedience, War, and Citizenship*, The Current Thought No. 19, 1975
30. Вебер, Макс, *Протестантска етика и дух капитализма*, Нови Сад, Mediterran Publishing, 2011.
31. Веблен, Торстен, *Теорија доколичарске класе*, Медитерран Паблишинг, Нови Сад, 2008.
32. West, William Mason, *A Source Book of American History to 1787,* Allyn and Bacon, Boston, New York, Chicago, 1913
33. Wilentz, Sean *Chants Democratic (New York City and the Rise of American Working Clas 1788-1850),* Oxford University Press, 2004
34. Whittington, Keith, Kelemen, Daniel R, and Caldeira Gregory A edited by, *The Oxford Handbook of Law and Politics (Oxford Handbooks of Political Science),* Oxford University Press, New York, 2010
35. Whittington, Keith, *Political Foundations of Judicial Supremacy, The President, The Supreme Court and Constitutional Leadership in U.S. History,* Princeton University Press, 2007
36. Warren, Mark (ed.), *Democracy and Trust*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999
37. Woodward, Vann, C (ed.), *A Comparative Approach to American History,* Voice of America Forum Lectures, 1968
38. Вукчевић, Радојка (gen. ed.), *Perspectives on American Literature*, Филолошки факултет, Београд, 2008.
39. Galtung, Johan, *The Fall of US Empire — And Then What?* Kolofon Press, 2009
40. Голдман, Ема, *Анархизам и феминизам*,есеји; Београд, Аутономни женски центар, 2001.
41. Gordon L. Anderson, *The Philosophy of the United States,* Paragon House, 2004, p. 78
42. Gourevitch, Alex, *From Slavery to the Cooperative Commonwealth (Labor and Republican Liberty in Nineteenth Century,* Cambridge University Press, 2015
43. Gormley, Ken (Ed.), *The Presidents and the Constitution,* New York University Press, 2016
44. Goetzmann, William H., *Beyond the Revolution: a history of American thought from Paine to pragmatism,* Basic Books, A Member of Perseus Book Group, New York, 2009
45. Grimes, Alan Pendleton, *American Political Thought,* Michigan State University, Dryden Press, Hinsdale Illinois, 1983
46. Дал, Роберт, *Полиархија*, Филип Вишњић, Београд, 1997.

47. Данковић Степановић, Сања, *Право и политика конкуренције*, Београд, Факултет политичких наука, 2014.
48. Debo, Angie and J. Fred Rippy, T*he Historical Background of the American Policy of Isolation*, Northampton, Mass.: Smith College Studies in History, 1924
49. Дебо, Енџи, *Историја северноамеричких индијанаца*, Утопиа, Београд, 2011.
50. Davis, Kenneth C, *Don't Know Much About the Civil War (Everything You Need to Know about America's Greatest Conflict but Never Learned)*, Avon Books, New York, 1996
51. Димитријевић, Јелена Ј., *Нови свет или у Америци годину дана*, Београд, 1934.
52. Dean, William, *American Spiritual Culture (The Invention of Jazz, Football and the Movies),* The Continuum International Publishing Group INC, New York, 2002
53. Drinnon, Richard, *Facing West: The Metaphysics of Indian-Hating and Empire-Building*. University of Oklahoma Press, 1997
54. Ђентиле, Емилио, *Религије политике: између демократије и тоталитаризма*, Београд, Библиотека 20. век, 2009.
55. Edling, Max M, *A Revolution in Favor of a Government: Origins of US Constitution and the Making of the American State*, Oxford University Press, 2003
56. Елиас, Норберт, *Процес цивилизације*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2001.
57. Елијаде, Мирча, *Свето и профано*, Београд, Алнари, Табернакл, 2004.
58. Ellis Joseph J, *American Creation*, Vintage Books, A Division of Random House, Inc. New York, 2007
59. Ellis, Joseph J, Founding Brothers, *The Revolutionary Generation*, Vintage Books, A Division of Random House, Inc. New York, 2000
60. Емерсон, Ралф Валдо, *Огледи*, Београд, Графос, 1980.
61. Живојиновић, Др Драгољуб Р., *Документи о америчкој историји*, БИГЗ, Београд, 1971.
62. Захаријевић, Адриана, *Постајање женом*, Београд, Реконструкција Женски фонд, 2010.
63. Zinn, Howard, *A People's History of the United States 1492 – Present*, Harper Perennial, New York, 2005
64. Zinn, Howard, *Declarations of Independence; Cross-Examining American Ideology*, Harper Perennial, 1990
65. Zinn, Howard, *The Twentieth Century, A People's History*, Perennial, New York, 2003
66. Zinn, Howard, *The Zinn Reader; Writings on Disobedience and Democracy*, Seven Stories Press, New York, 2009
67. Zinn, Howard, *Voices of a People's History of the United States*, Howard Zinn, Anthony Arnove, Seven Stories Press, 2014
68. Зин, Хауард, *Историјски есеји о америчкој демократији*, Светови, Нови Сад, 2004.
69. Ivers, Gregg and McGuire Kevin M, *Creating Constitutional Change: Clashes over Power and Liberty in the Supreme Court (Constitutionalism and Democracy),* University of Virginia Press, 2004
70. Истман, Чарлс, *Индијански јунаци и велике поглавице*, Утопија, Београд, 2006.
71. *Историја књижености Сједињених Америчких Држава*, група аутора, књига прва, књига друга, Обод, Цетиње, 1962.

72. Јовичић, Миодраг (ур.), *Два века савремене уставности*, Зборник радова, Научни скупови (књ. XLVII, Одељење XLVII, Одељење друштвених наука, Књ. 9), САНУ, Београд, 1990.
73. Канети, Елијас, *Маса и Моћ*, Medditerran Publishing, Нови Сад, 2010.
74. Cunliffe, Marcus, *Historija književnosti SAD*, Otokar Keršovani, Rijeka, 1959.
75. Касас, Бартоломе де лас, *Кратак извештај о уништавњу Индија*, Београд, Филип Вишњић, 2002.
76. Kennedy, David M, Cohen, Elizabeth and Bailey, Thomas A, *The American Pageant: A History of the Republic*, Volume I, to 1877, Houghton Mifflin Company, Boston, New York, 2006
77. King, Desmond, *The Liberty of Strangers: Making the American nation*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2005
78. Клајн, Иван, *Велики речник страних речи и израза* / Иван Клајн, Милан Шипка, Нови Сад, Прометеј, 2006.
79. Clark, David S. and Ansay, Turgul (ed.), *Introduction to the Law of the United States*, Kluwer Law International, The Hague, The Netherlands, 2002
80. Козер, Луис, *Функције друштвеног сукоба: испитивање концепта друштвеног сукоба и његове употребе у социолошким истраживањима*, Medditerran Publishing, Нови Сад, 2007.
81. Константиновић, Радомир, *Филозофија паланке*, Нови Београд, Откровење, 2006.
82. Cornelison, Pam & Yanak, Ted, *The Great History Fact-Finder*, Houghton Mifflin Company, Boston, New York, 2004
83. Cochran, Thomas C, *The Inner Revolution: Essays on the Social Sciences in History*, Harper Torch books, 1964
84. Крастев, Иван, *С вером у неповерење: може ли демократија да опстане када не верујемо својим лидерима*, Београд, Клио, 2013.
85. Cookie Roberts, *Founding Mothers: the women who raised our nation*, HarperCollins, 2004
86. Larson, John Lauritz, *The Market Revolution in America: Liberty, Ambition, and the Eclipse of the Common Good* (Cambridge Essential Histories), 1st Edition, 2010
87. Ле Бон, Густав, *Психологија гомиле*, Алгоритам, Београд, 2005.
88. Лепенис, Волф, *Култура и политика: приче из Немачке*, превела Дринка Гојковић, Београд, Геопоетика, 2009.
89. Lieberman, Jethro K., *A Practical Companion to the Constitution*, University of California Press, 1999
90. Lipset, Seymour Martin, *A First New Nation: The United States in Historical and Comparative Perspective*, W.W. Norton & Company Inc., New York, 1979
91. Lipset, Seymour Martin, *American Exceptionalism, A Double-Edged Sword*, W. W. Norton &Co. Inc., New York, 1996
92. Lipset, Seymour Martin, *Consensus and Conflict, Essays in Political Sociology*, Transaction Publishers, Piscataway, New Jersey, 1985
93. Липсет, Сејмур Мартин, Ларкин, Џејсон М., *Демократски век*, 1 издање, Београд, Alexandria Press, 2006.
94. Липсет, Сејмур Мартин, *Политички човек*, Рад, Београд, 1969.
95. Lovance, Mason, *Against Slavery: An Abolitionist Reader*, Penguin Classics, USA, 2000
96. Лок, Џон, *Две расправе о влади – којима претходи Patriarchia сер Р. Филера, а следи Локово писмо о толеранцији, књига друга,* НИП Младост, Београд, 1978.

97. Матић, Милан и Становчић, Војислав уредили, *Енциклопедија политичке културе*, Савремена администрација, Београд, 1993.
98. Машовић, Драгана, *Судбински снови: увод у америчке студије: уџбеник за студенте англистике*, Зограф, Ниш, 2002.
99. Mayer Pauline, Smith Merritt Roe, Keysar Alexander, and Kevles Daniel J, *Inventing America, Volume 2: From 1865*, W.W. Norton Company, New York, 2003
100. Maier, Pauline, *American Scripture: making the Declaration of Independence*, Vintage Books, New York, 1997
101. Mason, Alpheus Thomas; Baker, Gordon, E, *Free Government in the Making*, New York, Oxford University Press, Fourth Edition, 1985
102. Mencken, Henry Louis, *A Book of Prefaces*, by H. L. Mencken, New York, Alfred A. Knopf, 1917
103. Mencken, Henry Louis, *The American Language: An Inquiry into the Development of English in the United States*, http://www.gutenberg.org/files/19355/19355-h/19355-h.htm
104. Merk, Frederick, *Manifest Destiny in American History: A Reinterpretation*, Alfred A. Knopf: New York, 1963
105. Marchand, Roland, *Creating the Corporate Soul: The Rise of Public Relations and Corporate Imagery in American Big Business*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles Oxford, The Regents of the University of California, 1998
106. Мијатовић, Бошко, *Појмовник либералне демократије* /Бошко Мијатовић, Илија Вујачић, Танасије Маринковић, Београд, Центар за либерално-демократсаке студије: Службени гласник, 2008.
107. Мил, Џон Стјуарт, *О слободи*, Филип Вишњић, Београд, 1988.
108. Miller, Robert (2006). *Native America, Discovered and Conquered: Thomas Jefferson, Lewis & Clark, and Manifest Destiny*. Greenwood Publishing Group, 2006
109. Монтескје, *О духу закона*, Филип Вишњић, 1989.
110. Morris, Richard B, (ed), *Significant Documents in United States History*, Volume I, 1620-1896, Van Nostrand Reinhold Company, 1969
111. Мрђеновић, Душан (прир.), *Темељи модерне демократије: избор декларација и повеља о људским правима*, Београд, Завод за уџбенике, Досије студио, 2011.
112. Niebuhr, Reinhold, *The Irony of American History*, Charles Scribner's Sons, New York, 1954
113. Ovason, David, *The Secret Architecture of our Nation's Capital: The Masons and the Building of Washington D.C.*, HarperCollins, 2000
114. Owens, Robert Martin (2007). *Mr. Jefferson's hammer: William Henry Harrison and the origins of American Indian policy*. University of Oklahoma Press, 2007
115. Olson, Mancur, *The Logic of Collective Action: Public Goods and Theory of Groups*, Cambridge, Harvard University Press, 1971
116. Onuf, Peter J. (2001). *Jefferson's empire: the language of American nationhood*. University of Virginia Press, 2001
117. Павловић, Вукашин, *Држава и друштво*, Чигоја штампа, Београд, 2011.
118. Павловић, Вукашин, *Друштвени покрети и промене*, Службени гласник, Београд, 2009.
119. Павловић, Вукашин, *Цивилно друштво и демократија*, Службени гласник, Завод за уџбенике, Београд, 2009.
120. Паркс, Хенри Бемфорд, *Историја Сједињених Америчких Држава*, Рад, Београд, 1986.

121. Патнам, Роберт Д, *Куглати сам: слом и обнова америчке заједнице*, Медитерран Паблишинг, Нови Сад, 2008.
122. Пејн Томас, *Права човека*, Филип Вишњић, Београд, 1987.
123. Peretti, Burton W. *The Creation of Jazz*, New York, 1968.
124. Перовић, Слободан, *Беседе са Копаоника (1990-1996),* сопствено издање, Београд, 1997.
125. Перовић, Слободан, *Правно-филозофске расправе*, Београд, Службени лист СРЈ, 1995.
126. Paul, Ron, *A Foreign Policy of Freedom*, Foundation for Rational Economics and Education Inc, 2007
127. Попер, Карл, *Отворено друштво и његови непријатељи*, БИГЗ, Београд, 1990
128. Porter, Eric, *What is This Thing Called Jazz? African American Musicians as Artist, Critics, and Activists*, University of California Press, Berkeley, 2002
129. Porto, Brian L, *May It Please a Court, Judicial processes and Politics in America*, Taylor and Francis Group, 2017
130. Pritzker, Barry M., *Native Americans, Volume 1, An Encyclopedia of History, Culture and Peoples*, ABC-CLIO, Santa Barbara, California, 1998
131. Rabin, Jack, Bartley, Hildreth W, and Miller, Gerald J. (ed.), *Handbook of Public Administration*, Third Edition, Taylor & Francis, 2007
132. Raboteau, Albert J, *Slave Religion: The Invisible Institution in Antebellum South*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2004
133. Радбрух, Густав, *Филозофија права*, Правни факултет, (Београд : Службени гласник), библиотека Светска правна баштина, 2015.
134. *Рана америчка социологија 1892–1914*, приредио Душан Маринковић, Војвођанска социолошка асоцијација: Медитерран Публишиннг, Нови Сад, 2010.
135. Russel, Thaddeus, *A Renegade History of the United States*, Free Press, A Division of Simon & Shuster, Inc, New York, 2010
136. *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Књ. 18 (оповргавање-оцарити), 1. издање. – Београд: САНУ, Институт за српски језик, 2010 (Београд: Штампарија СПЦ). VII, 800 стр.
137. Рисман, Дејвид, *Усамљена гомила: студија о промени америчког карактера*, Медитерран Паблишинг, Нови Сад, 2007.
138. Rockwell, Stephen J. *Indian Affairs and the Administrative State in the Nineteenth Century*. Cambridge University Press, 2010
139. Сасман, Ворен, *Култура као историја (преображај америчког друштва у 20. веку)*, Рад, Београд, 1987.
140. Свенсем, Лаш Фр. Х., *Филозофија страха*, Београд, Геопоетика, 2008. година
141. Сејмур, Харис Е, *Спасавање америчког капитализма*, Култура, Београд, 1954.
142. Становчић, Војислав, *Власт и слобода*, Удружење за политичке науке и Чигоја штампа, Београд, 2003.
143. Suzman, Warren (ed.), *Culture and Commitment 1929-1945*, New York, 1973
144. Tabbert, Mark A, *American Freemasons: Three Centuries of Building Communities*, National Heritage Museum Lexington, Massachusetts, New York University Press, New York, London, 2006
145. Takaki Ronald, *A Different Mirror: A History of Multicultural America*, Back Bay Books, 2008

146. Takaki Ronald, *Iron Cages: Race and Culture in 19th Century America*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2000
147. Тодоров, *Цветан, Ми и други : француска мисао о људској разноликости*,библиотека 20. век, посебна издања, И. Чоловић, И. Меснер, 1994.
148. Токвил, Алексис Клерел де, *О демократији у Америци*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 2002.
149. Tomlins, Christopher L, *Law, Labor, and Ideology in the Early American Republic*, Cambridge University Press, 2002
150. Thornton, John Vintage (ed.), *The Pulpit of the American Revolution*, Boston, Gould and Lincoln, 1860, reprinted by Bibliobazar, 2009
151. Торо, Хенри Дејвид, *О дужности грађанина да буде непослушан*, Глобал Боок, Нови Сад, 1997.
152. Ћирић, Др Јован (прир.), *Увод у право САД*, Институт за упоредно право, Београд, 2008.
153. Фарнсворт, Алан, *Увод у правни систем Сједињених Америчких Држава*, Савремена администрација, Београд 1973.
154. Phillips, Wendell (ed.), *The Constitution a pro-slavery compact, or, Extracts from the Madison papers*, etc., New York, Anti-Slavery Society, 1856
155. Fisher, David Hackett, *Albion's Seed: Four British Folkways in America*, Oxford University Press, 1989
156. Foner, Eric, *The Story of American Freedom*, W.W. Norton & Company, New York, London, 1998
157. Franklin, Benjamin, *Autobiography, Poor Richard, and Later Writings*, New York , The Library of America, 1997,
158. Фридман, Милтон и Росе, *Слобода избора, Лични Став*, Глобал боок, Нови Сад, 1996.
159. Хамилтон, Медисон, Џеј, *Федералистички списи*, Београд, Радничка штампа, 1981.
160. Hahn, Steven, *A Nation Under Our Feet; Black Political Struggles in the Rural South from Slavery to the Great Migration*, The Belknap Press of Harvard University Press, 2003
161. Hardin, Russell, *Liberalism, Constitutionalism and Democracy*, Oxford University Press Inc., New York, 2003
162. Hardin, Russell, *Liberalism, constitutionalism, and democracy*, Oxford University Press, 1999
163. Harris, Richard A & Tichenor, Daniel J. (editors), *A History of US Political System: Ideas, Interests and Institutions*, ABC- CLIO, USA, 2009
164. Harrison, Lawrence E & Huntington, Samuel P (ed.), *Culture Matters; How Values Shape Human Progress, Basic Books*, A Member of Perseus Books Group, New York City, 200o
165. Henry Nash Smith, *Virgin Land: The American West as Symbol and Myth.* Harvard University Press, 1978.
166. Hughes, Charles Evans *Introduction to the Law and Legal System of the United States*, Third Edition, Wayne State University Law School, 2003
167. Хобсбаум, Ерик, *Нације и национализам од 1780: програм, мит и стварност*, Београд, Филип Вишњић, 1996.
168. Hall, Kermit L., *The Oxford Guide to United States Supreme Court Decisions*, Oxford University Press, 1999
169. Hofstadter, Richard (ed.), *Great Issues in American History*, vol 1: 1756-1865, A Vintage Book, Alfred A. Knopf, Inc. and Random House, Inc., 1958

170. Hofstadter, Richard, *America at 1750: A Social Portrait*, Vintage Books Edition, 1973
171. Hofstadter, Richard, *American Political Tradition* (And the Men Who Made It) Vintage Books Edition, 1973
172. Hofstadter, Richard, *Anti-Intellectualism in American Life*, Vintage Books, 1962, published by Alfred A. Knopf and Random House Inc.
173. Hofstadter, Richard, *Great Issues in American History, Vol. II: From the Revolution to the Civil War, 1765-1865*
174. Hofstadter, Richard, *Idea of a Party System: The Rise of Legitimate Opposition in the United States, 1780-1840,* University of California Press; First Edition (February 1, 1970)
175. Hofstadter, Richard, *The Paranoid Style in American Politics*, First Vintage Books Edition, 2008
176. Chambers, Simone and Kymlicka, Will (editors), *Alternative Conceptions of Civil Society*, Princeton, Princeton University Press, 2002
177. Chang, Nancy, *Silencing Political Dissent: How Post-September 11 Anti-Terrorism Measures,* A Seven Stories Press First Edition, foreword by Howard Zinn, 2002
178. Џејмсон, Фредерик, *Политичко несвесно, (приповедање као друштвено-симболични чин)*, Рад, Београд, 1984.
179. Џејмсон, Фредерик, *У тамници језика*, Свијет сувремене стварности, Стварност, Загреб, 1978.
180. Џенкинс, Филип, *Историја Сједињених Држава*, Београд, Филип Вишњић, 2002.
181. Jaher, Frederic Cople, *Doubters and Dissenters, Cataclysmic Thought in America 1885-1918,* The Free Press of Glencoe, Collier-Macmillan Limited, London, 1964
182. Џеронимо, *Моја прича: аутобиографија великог ратника и патриоте*, Утопија, Београд, 2004.
183. Jefferson, Thomas, *Writings*, The Library of America, 1984
184. Џон Стјуарт Мил: *Потчињеност жена*, Београд, Службени гласник, 2008
185. Џонсон, Пол, *Историја америчког народа*, Књига комерц, Београд, 2003. година
186. George E. McNeill, *The Labor Movement, The Problem of Today*, Boston, 1887
187. George, Henry, *Progress and Poverty; An inquiry into the cause of industrial depressions and of increase of want with increase of wealth...The Remedy,* Robert Schalkenbach Foundation, New York City, 2008
188. Sheehan, Bernard, *Seeds of extinction: Jeffersonian philanthropy and the American Indian*. W.W. Norton & Company, 1974
189. Sheehan, Donald, *The Making of American History, Book 2: Democracy in an Industrial World*, Columbia University, The Dryden Press, New York, 1950
190. Шнел, Ралф (приредио), *Лексикон савремене културе: теме и теорије, облици и институције од 1945. до данас*, Плато Боокс, 2008.

Чланци

1. Bekčić Pješčić, Gordana,,United States Ideological Legacy in the Flat World, Review of International Affairs ", Belgrade, Vol. LXII, No. 1144, October-December 2011
2. Boudreaux, Donald J. and Di Lorenzo, Thomas J., „The Protectionist Roots of Antitrust ", The Review of Austrian Economics Vol. 6, No. 2, pp.81-96
3. Bosmajian, Haig A, „The Language of Oppression, University Press of America, Lanham, MD. 1983

4. Brownson, Orestes, „The Laboring Classes, 1840“, изворно штампано у Boston Quarterly Review, Third Edition, Boston, Benjamin H. Green, преузето са http://www.saylor.org/site/wp-content/uploads/2011/11/SAYLOR-ENGL405-5.1-LABORING.pdf
5. Павићевић, Владимир, „Теорија грађанске непослушности: о праву грађанина да буде непослушан у односу на власт“, Зборник Београдске отворене школе, Београдска отворена школа, Београд, 2001.
6. Walt, Stephen, http://foreignpolicy.com/2011/10/11/the-myth-of-american-exceptionalism/
7. Garnet, Henry Highland, „An Address to the Slaves of the United States of America“, Buffalo, N.Y., 1843 http://digitalcommons.unl.edu/etas/8/http://www.grinchevskiy.ru/books/amerikanskaya-civilizaciya-kak-istoricheskiy-fenomen/kultura-biznesa.php
8. Carey, Mathew, „Appeal to the Wealthy of the Land, Ladies as Well as Gentlemen, on the Character, Conduct, Situation, and Prospects of Those Whose Sole Dependence for Subsistence Is on the Labour of Their Hands“ (1833), http://digitalcommons.unl.edu/etas/11/
9. Morrison, Larry R. „The Religious Defense of American Slavery Before 1830", Sep. 1980, Journal of Religious Thought; Fall 1980/ Winter1981, Vol. 37 Issue 2, p. 16
10. Orbach, Barak and Campbell Rebling, Grace, “The Antitrust Curse of Bigness”, Southern California Law Review Vol. 85, pp. 605-655
11. Brownson, Orestes, „The Laboring Class“, Boston Quarterly Review, 3, July 1840
12. Орловић, Др Славиша, „Различита схватања слободе у савременој политичкој теорији“, Годишњак, Факултет политичких наука, Београд, 2007.
13. Paul Finkelman, „Garrison's Constitution, The Covenant with Death and How It Was Made“, Prologue magazine, Winter 2000, Vol. 32, No. 4
14. Свирски, Петер, „А сад нешто потпуно другачије: Америчка умјетност и америчка политика“, Култура, бр. 143, 2014.
15. Становчић Др Војислав, „Атлантска револуција“, Архив за правне и друштвене науке, Зборник Две стотине година Француске револуције, Београд, 1989., стр. 243 – 264
16. Становчић, др Војислав, Конституционализација револуције, Зборник Матице Српске за друштвене науке,, Нови Сад, 1994.
17. Foner, Eric, „Radical Individualism in America: Revolution to Civil War“, Leonard P. Liggio, Literature of Liberty, July/September 1978, vol. 1, No. 3, 1978
18. Шпотов, Б, М., „Экономическая культура американскго бизнеса“, http://grinchevskiy.ru/books/amerikanskaya-civilizaciya-kak-istoricheskiy-fenomen/kultura-biznesa.php

Интернет странице

1. https://www.archives.gov
2. https://www.thoughtco.com
3. https://www.biography.com
4. http://www.americanheritage.com/
5. http://www.abrahamlincolnonline.org
6. http://memory.loc.gov
7. http://xroads.virginia.edu

8. http://www.spartacus.schoolnet.co.uk
9. http://sunsite.utk.edu
10. http://www.luminist.org
11. http://www.pbs.org/wgbh/amex/carnegie/
12. http://americanindian.net/
13. http://memory.loc.gov/ammem/index.html
14. http://www.americaslibrary.gov/jb/index.php
15. http://www.dol.gov
16. http://www.history.umd.edu/Gompers/index.htm
17. http://www.digitalhistory.uh.edu/
18. http://www.lewis-clark.org/
19. http://www.pbs.org/wnet/jimcrow/stories_events_enforce.html
20. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_writers_from_peoples_indigenous_to_the_Americas
21. http://quod.lib.umich.edu/m/moagrp/
22. http://www.gutenberg.org/wiki/Main_Page
23. http://mises.org
24. http://en.wikipedia.org/wiki/American_Indian_Quarterly
25. http://www2.potsdam.edu/hansondj/Controversies/1124913901.html
26. http://thefutureofamericandemocracyfoundation.org/Project3.html
27. http://www.zenskestudie.edu.rs
28. http://www.yurope.com/zines/republika/arhiva/98/192/192_24.HTM
29. http://www.fpn.bg.ac.rs
30. http://oll.libertyfund.org
31. http://www.ebooksread.com/
32. http://mises.org
33. http://www.let.rug.nl/usa/
34. http://katalaksija.com/2009/05/22/filozofije-slobode-kratak-pregled-razvoja-moderne-ideje-slobode-ii/
35. http://quod.lib.umich.edu/e/evans/
36. http://www.constitution.org/jt/jtnvc.htm
37. http://teachingamericanhistory.org/
38. http://historymatters.gmu.edu
39. https://fraser.stlouisfed.org/
40. http://www.ius.bg.ac.rs/seminarska_grupa/seminarski%20radovi/odnos%20prava%20i%20pravde.pdf
41. https://www.masshist.org/digitaladams/archive/index
42. https://en.wikipedia.org
43. https://archive.org
44. http://quod.lib.umich.edu
45. http://www.gilderlehrman.org
46. https://history.state.gov/milestones/1784-1800
47. http://www.gilderlehrman.org/category/eras-and-sub-eras/new-nation-1783-1815/early-republic
48. http://www.criticalthinking.org/pages/defining-critical-thinking/766
49. http://docsouth.unc.edu
50. http://millercenter.org/

51. https://www.youtube.com/watch?v=brW6GV6Rrco
52. https://www.gutenberg.org/files/14977/14977-h/14977-h.htm
53. https://www.constitutionfacts.com
54. https://www.rastko.rs
55. http://www.econlib.org/index.html
56. http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.589.3348&rep=rep1&type=pdf
57. http://ecssba.rutgers.edu
58. http://www.pravoslavna-srbija.com
59. https://www.bu.edu
60. http://www.ditext.com

Мултимедија

1. Eric Foner and James G. Basker, "The Fiery Trial: Abraham Lincoln and American Slavery," The Gilder Lehrman Institute of American History video, 36:12, accessed March 28, 1014, http://www.gilderlehrman.org/multimedia#!116430
2. Ira Berlin, Many Thousands Gone: „The First Two Centuries of Slavery in North America“, The Gilder Lehrman Institute of American History video, 33:18, 8. август 2017. Године, https://www.gilderlehrman.org/multimedia#!3447
3. Conversations with History: Abraham Lincoln and American Slavery with Eric Foner https://www.youtube.com/watch?v=AXgR0EyQkWg

Прилог 1.

Хронологија америчког 19. века

Џеферсон постаје 3. председник	1801.
Џон Маршал председник Врховног суда	
Марбури против Медисона	1803.
Куповина Луизијане	
Охајо постаје 17. држава	
12. амандман	1804.
Њу Џерси укида ропство	
Експедиција Луис и Кларк	
Џефферсонова друга дминистрација	
Закон о ембаргу	1807.
Фултонова парна машина	
Окончана директна куповина робова	1808.
Медисон постаје 4. председник	
Флечер против Пека	
Истекла повеља Прве банке САД	1811.
Рат са Британијом	1812.
Луизијана постаје 18. држава	
Паљење Вашингтона и Беле куће	1814.
Споразум из Гента (крај рата са Британијом)	
Монро постаје 5. председник	1816.
Друга банка САД	
Индијана постаје 19. држава	
Мисисипи постаје 20. држава Уније	1817.
Основан Правни факултет на Харварду	
Отворен Камберленд пут	1818.
Илиноис постаје 21. држава	
Компромис о Мисурију	1820.
Мејн постаје 23. држава	
Мисури постаје 24. држава	
Трансконтинентални споразум са Шпанијом	1821.

Монроова доктрина	1823.
Џон Квинси Адамс постаје 6. председник	1824.
Завршетак Ири канала	1825.
Нулификациона криза Започета пруга Балтимор-Охајо Ендрју Џексон постаје 7. председник	1828.
Друго Велико буђење Отварање Орегонског пута Закон о индијанском пресељењу	1830.
Побуна Нета Тарнера Први број часописа Либератор	1831.
Рат црног јастреба Закон о царини Јужна Каролина усваја Декрет о нулификацији Основано Одељење за индијанске послове Џексон улаже вето на обнову Друге банке САД Калхун даје оставку на место потпредседника	1832.
Усвојен Закон о сили (*Force Bill*)	1883.
Револуција у Тексасу Други рат Семинола	1835.
Рат са Мексиком Рат племена Крик Семјуел Колт изумео револвер Арканзас постаје 25. држава САД Мартин Ван Бјурен постаје 8. председник	1836.
САД признају Тексас, Мичиген постаје 26. држава Уније Паника из 1837.	1837.
Пресељење Чирокија (Стаза суза)	1838.
Вилијем Харисон постаје 9. председник Случај Амистад	1840.
Потпредседник Џон Тајлер постаје председник	1841.

Неуспех импичмента председника Тајлера	1843.
Џејмс Полк постаје 11. председник	1844.
Анексија Тексаса Флорида постаје 27. држава Тексас постаје 28. држава	1845.
Америчко-мексички рат Ајова постаје 29. држава	1846.
Висконскин постаје 30. држава Захари Тејлор постаје председник САД Окончан рат са Мексиком	1848.
Калифорнијска златна грозница	1849.
Филмор постаје председник Компромис из 1850. Калифорнија постаје 31. држава	1850.
Френклин Пирс постаје председник	1852.
Закон о Канзасу и Небраски	1854.
Џејмс Бјукенен изабран за председника	1856.
Пресуда у случају Дреда Скота Рат у Јути Паника из 1857.	1857.
Постављен први трансатлантски подводни кабл Минесота постаје 32. Држава Уније Дебата Линколн-Даглас	1858.
Афера Џона Браун (Харперс Фери) Орегон постаје 33. држава Уније Пронађено прво налазиште сребра	1859.
Линкол изабран за председника Основан Пони експрес Јужна Каролина се одваја од Уније (20.12.1860.)	1860.

Оснивају се Конфедералне Америчке Државе	1861.
Канзас постаје 35. држава	
Џеферсон Дејвис изабран за председника Конфедерације	
Почиње Грађански рат	
Хоумстед Акт	1862.
Антијатем	
Дакота рат	
Битка код Гетисбурга	1863.
Прокламација о еманципацији	
Западна Вирџинија постаје 35. држава	
Грант постаје командант снага Уније	1864.
Вејд-Дејвосов закон прошао Конгрес	
Невада постаје 36. држава Уније	
Линколн реизабран	
Шерманов марш	
Убиство Линколна	1865.
Џонсон постаје председник	
Крај Грађанског рата	
13. амандман	
Фридманов биро	
Закон о грађанским правима	1866.
Кју кјукс клан	
Небраска постаје 37. држава	1867.
Куповина Аљаске	
Покушај импичмента председника Џонсона	1868.
14. амандман	
Грант постаје председник	
Завршена Трансконтинентална железница	1869.
Основана Национална асоцијација за женска права	
Закон о сили (Force Act)	1870.
Велики пожар у Чикагу	1871.
Споразум из Вашингтона	
Скандал Кредит Мобилијаре	1872.
Усвојен Закон о амнестији	

Паника из 1873.	1873.
Усвојен Закон о људским правима	1875.
Колорадо постаје 38. држава Битка код Малог Великог Рога Бел изумео телефон	1876.
Ратерфорда Хејс постаје председник Крај ере Реконструкције	1877.
Едисон проналази сијалицу Основани Витезови рада	1879.
Џејмс Гарфилд постаје председник Убиство Гарфилда Честер Артур постаје председник	1881.
Доношење Закон о искључивању Кинеза	1882.
Легализација расне сегрегације Усвојен закон о реформни јавне службе	1883.
Грувер Кливленд постаје председник	1885.
Нереди на Хејмаркету Основана Америчка федерација рада	1886.
Усвојен Дозов закон	1887.
Основана Национална географија	1888.
Бенџамин Харисон постаје председник Северна и Јужна Дакота постају 39. и 40. држава Монтана постаје 41. држава Вашингтон постаје 42. држава Трка за земљу у Оклахоми	1889.
Шерманов антитраст закон Шерманов закон о набавци сребра Усвојена Мекинлијева тарифа Ајдахо постаје 43. држава Вајоминг постаје 44 држава Масакр код Рањеног колена	1890.

Хомстед штрајк Основан Џенерал Електрик	1892.
Друга Кливлендова администрација Паника 1893	1893.
Марш радника на Вашингтон Пулманов штрајк	1894.
Полок против команије фармерских зајмова и трастова	1895.
Увођење расне сегрегације Вилијам Џенингс Брајан излаже „Крст од злата“ Јута постаје 45. држава	1896.
Вилијем Мекинли постаје председник	1897.
Експлозија брода Мејн у Хавани Шпанско-амерички рат Анексија Хаваја Америчка анти-империјалистичка лига Окупација Самое Основана Америчка анти-империјалистичка лига	1898.
Најављена политика „Отворених врата“	1899.
САД имају 75 милиона становника Закон о златном стандарду Боксерска побуна	1900.

Прилог 2.

Преглед значајних радова о САД у српској научној литератури

1. Алексић, Весна, „Mission impossible of American experts in Serbia 1919-1920“, in 125 Years of Diplomatic Relations between the USA and Serbia, Belgrade, Faculty of Political Sciences, 2008
2. Алексић, Весна, *Историја Северне Америке*, Мегатренд Универзитет, 2010.
3. Алексић, Весна, „Рађање идеологије потрошачког друштва у Сједињеним Америчким Државама 1920-тих година”, Мегатренд ревија, часопис за примењену економију, Vol 3. (1), 2006.
4. Алексић, Весна, *Сједињене Америчке Државе и Велика светска економска криза*: *1929-1939, модел друштва у кризи*, Београд, Стубови културе, 2010.
5. Бекчић Пјешчић, Гордана, „United States ideological legacy in the flat world“, Review of International Affairs, ISSN: 0486-6096.- Vol. 62, no. 1144 (2011), str. 109-126
6. Бекчић Пјешчић, Гордана, *Од идеје до слободе : револуционарни аспекти америчке државотворности,* Земун, Мостарт, 2011.
7. Бисенић, Драган, *Од бакље до ломаче*, БМГ, Београд, 2002.
8. Божић, Немања, *Послератна глобална стратегија САД*, Београд, Институт за међународну политику и привреду, 1974.
9. Булајић, Милан, „Успостављање дипломатских односа између Кнежевине Србије и Сједињених Америчких Држава 1881“, Зборник историјских музеја Србије, 1992., бр. 26
10. Видаковић-Петров, Кринка, „Од Балкана до Тихог океана: култура и књижевност српских исељеника у САˮ,. Књ. 2, Београд, Институт за књижевност и уметност, 2014.
11. Висковић, Иво, *Између завере и бирократског хаоса: како се ствара спољна политика САД*, Београд, Факултет политичких наука, 2007.
12. Висковић, Иво, „Односи Југославије и Сједињених Америчких Држава”, Југословенски преглед, свеска 1, 1988., стр 23-47
13. Вучетић, Радина, *Кока-кола социјализам: американизација југословенске популарне културе шездесетих година XX века*, Београд, Службени гласник, 2012.
14. Гајинов, Дејана, *Процеси економске интеграције на америчком континенту*, Београд, Научна књига, 1997.
15. *Два века савремене уставности: зборник радова са нучног скупа одржаног 17. и 18. септембра 1987. године*, уредник Миодраг Јовичић, Београд , САНУ, 1990.
16. Ђорђевић, Јован, *Контрола уставности закона и америчка демократија*, Београд, Француско-српска књижара А. М. Поповића, 1937.
17. Ђурђевић-Лукић, Светлана, „Спољна политика администрације Барака Обаме: Нова реторика или нови курс?” Међународни проблеми, Vol. LXI (2009), No., стр. 455-494.
18. Ђурђевић-Лукић, Светлана, *Глобална политика Сједињених Америчких Држава/2001-2012.: Америка на почетку 21. века*, Институт за међународну политику и привреду, 2013.
19. Живојиновић, Драган, „Трансатлантски односи у време Обамине администрације“, Интеграција Западног Балкана у мрежу глобалне безбедности, Драган Р. Симић,

(ур), Удружење за студије САД у Србији, Чигоја штампа, Београд, 2011., стр. 87 – 112.
20. Живојиновић, Драган Р., „Како одлучује Барак Обама, Политички живот“ (часопис за анализу политике), Београд, Центар за демократију Факултета политичких наука, 2011.
21. Живојиновић, Драгољуб Р., *Америка, Италија и постанак Југославије 1917-1919*, Београд, Научна књига, 1970.
22. Живојиновић, Драгољуб Р., „Вилсон, Италија и четрнаест тачака на међусавезничкој конференцији у Паризу“: (20.октобар-3.новембар 1918) Историјски часопис, Историјски институт, Београд, 1970.
23. Живојиновић, Драгољуб Р., *Документи о америчкој историји: 1606-1955*, Београд, БИГЗ, 1971.
24. Живојиновић, Драгољуб Р., „Југословенске земље у политици Сједињених Америчких Држава до 1918. године“, Зборник Матице српске за историју, Нови Сад, 1984.
25. Живојиновић, Драгољуб Р., „The Establishment of Diplomatic and Comercial Relations between the United States of America and Serbia“, 1878-1881, in 125 Years of Diplomatic Relations between The USA and Serbia, Љубинка Трговчевић, (ед.) Faculty of Political Sciences, Belgrade, 2008
26. Живојиновић, Драгољуб Р., *У потрази за заштитником (Студије о српско-америчким везама: 1878-1920.године)*, Албатрос Плус, Београд, 2010.
27. Захаријевић, Адријана, *Постајање женом*, Београд, Реконструкција Женски фонд, 2010.
28. Јоксимовић, Александра, *Србија и САД: билатерални односи у транзицији*, Београд, Чигоја штампа, 2007.
29. Ковачевић, Живорад, *Америка и распад Југословенска*, Београд, Филип Вишњић, Факултет политичких наука, 2007.
30. Лаковић, Иван, „Војни односи Југославије и САД: 1948-1961. године“, (Докторска дисертација), 2012.
31. Марковић, Слободан Г., „An Assessment of 125 Years of Serbian – US Relations“, in: Љубинка Трговчевић, (ed.), 125 Years of Diplomatic Relations between The USA and Serbia, Faculty of Political Sciences, Belgrade, 2008
32. Машовић, Драгана Р, „America as a Text. The Need for Cultural Literacy“, 125 Years of Diplomatic Relations between the USA and Serbia, Faculty of Political Science, Belgrade, 2008
33. Машовић, Драгана, *Судбински снови. Увод у америчке студије*, Зограф, Ниш, прво издање 2002.
34. Митровић, Веселин, *Џез као социокултурна импровизација: квалитативно истраживање друштвене покретљивости*, Београд, Филозофски факултет, 2012.
35. Mihailovich, Vasa, *A Lexicon of Serbian-American Writers*, Milo Yelesiyevich (ед.), New York : Serbian Classics Press, 2013
36. Мишић, Милан, *Планета Америка: премоћ и немоћ САД после хладног рата*, Београд, Новости, 1999.
37. Остојић-Фејић, Убавка, *Сједињене Америчке Државе и Србија: 1914-1918*, Београд, Институт за савремену историју, 1994.

38. Петровић, Душан Шане, *Синдикални покрет у Сједињеним Америчким Државама*, Београд, Рад, 1947.
39. Петковић, Ранко, *САД између Џонсона и Голдвотера*, Београд, Седма сила, 1964.
40. Петровић, Ранко, *Један век односа Србије и САД*, НИУ Војска, Београд, 1992.
41. Поповић, Богдан Љ., „Покушај успостављања америчко-српских односа 1867“, Београд, Рад, 1962. (Београд: Привредни преглед)
42. Симић, Драган Р., „U. S. National Security Strategy 2002“, in: Љубинка Трговчевић, (ed.), 125 Years of Diplomatic Relations between The USA and Serbia, Faculty of Political Sciences, Belgrade, 2008
43. Симић, Драган Р., „Замисао сарадње у безбедности: концепт тзв. кооперативне безбедности“, Време глобализације: зборник (прир.Милош Кнеђевић), Београд, Дом културе „Студентски град“, 2003.
44. Симић, Драган Р., и Живојиновић, Драган, „Спољна политика глобалног колоса: Америчка дипломатија од 1900. године Роберта Д. Шулцингера“, у: Роберт Д. Шулцингер, *Америчка дипломатија од 1900. године*, Београд, Удружење за студије САД у Србији, 2011.
45. Становчић, Војислав, „Декларације о правима и слободама у америчкој и француској револуцији“, Анали Правног факултета у Београду, бр. 37, 1989.
46. Становчић, Војислав, „Конституционализација револуције“, Нови Сад, Зборник Матице српске за друштвене науке, 96/1994.
47. Становчић, Војислав, „О карактеру и политичким идејама Федералистичких списа“, у *Федералистички списи*, Александар Хамилтон, Џејмс Медисон, Џон Џеј, Београд, Радничка штампа, 1981.
48. Становчић, Војислав, „Политичке идеје америчке револуције“, у Два века савремене уставности: Зборник радова са научног скупа одржаног 17. и 18.септембра 1987.године, Београд, САНУ,1990.
49. Степанов, Радивој, „Вашингтонски модел председнијализма“, Београд, Годишњак Филозофског факултета, књ.35, св.1, 2010.
50. Степанов, Радивој, *Политички систем Сједињених Америчких Држава*, Зрењанин, Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“, 2010.
51. Трговчевић, Љубинка, (ed.), 125 Years of Diplomatic Relations between The USA and Serbia, Faculty of Political Sciences, Belgrade, 2008
52. Фелбабов, Владислава, „Нови историзам“, Сомбор, Домети: Часопис за културу, 2002.
53. Шпадијер, Балша, *Савремено председништво у политичком систему САД*, Београд, Савремена администрација, 1980.

Прилог 3.

Одлуке Врховног суда САД

1.	Кеисхолм против Џорџије	1793.
2.	Калдер против Була	1798.
3.	Марбури против Медисона	1803.
4.	Банка САД против Девоа	1809.
5.	Флечер против Пека	1810.
6.	Мекулох против Мериленда	1819.
7.	Браун против Мериленда	1827.
8.	Крег против Музурија	1830.
9.	Ворчестер вс. Џорџија	1832.
10.	Барон против Балтимора	1833.
11.	Бриско против Банке Комонвелта Кентакија	1837.
12.	Чарлс Ривер Бриџ против Ворен Бриџа	1837.
13.	Кендал против САД	1839.
14.	Банка Аугуста против Ерла	1839.
15.	Амистад	1841.
16.	Приг против Пенсилваније	1842.
17.	Страдер против Грахама	1851.
18.	Дред Скот против Сенфорда	1857.
19.	Аблеман против Бута	1859.
20.	Тексас против Вајта	1869.
21.	Порезник против Деја	1871.
22.	Бредли против Илиноиса	1873.
23.	САД против Крујпканка	1875.
24.	Мун против Илиноиса	1876.
25.	Случајеви о искључењу Кинеза	1880.
26.	Случајеви грађанских права	1883.

27.	Елк против Вилкинска	1884.
28.	Вабаш против Илиноиса	1886.
29.	САД против Е.С. Кнајт анд Ко	1895.
30.	Полок против фармера	1895.
31.	Плеси против Фергусона	1896.

Прилог 4.

Биографија аутора

Кандидат Гордана Бекчић Пјешчић рођена у Београду 1972. године. Дипломирала је на Филолошком факултету Универзитета у Београду (Српска књижевност и језик са општом књижевношћу) 1998. године, са просеком оцена 8.37, одбранивши дипломску тезу под насловом „Хронотоп пута у романима Јакова Игњатовића“, чиме је стекла звање професора српског језика и књижевности са светском књижевношћу. У школској 2000/2001. завршила је специјалистичке Студије културе и рода Алтернативне академске образовне мреже (ААОМ), одбранивши специјалистички рад „Интернет култура као део процеса глобализације“.

На Факултету политичких наука Универзитета у Београду 2008. године завршила је специјалистичке студије САД, одбранивши специјалистички рад „Политичка антропологија Федералистичких списа“, чиме је стекла звање специјалисте за САД. У априлу 2011. године на истом факултету завршила је магистарске студије, одбранивши магистарску тезу „Револуционарни аспекти америчке државотворности“, чиме је стекла звање магистра политичких наука.

Веће научних области правно-економских наука одобрило јој је 15. априла 2014. године израду докторске дисертације под називом „Политичке и правне вредности САД у светлу америчке критичке мисли током 19. века“. Аутрока је монографије „Од идеје до слободе. Револуционарни апекти америчке државотворности“ и бројних текстова из области књижевне критике, савремене културе, међународних односа, медијских питања. Два реферата из области америчких студија излагала је на међународним конференцијама у Сједињеним Америчким Државама. Један је од аутора „Упутства за коришћење друштвених мрежа у органима јавне управе“ (Министарство државне управе и локалне самоуправе).Радила је у организацијама Фармацеути без граница и Међународни комитет Црвеног крста, корпоративном сектору, Канцеларији за сарадњу са цивилним друштвом Владе Републике Србије.

Од 2016. године самостални је консултант у области комуникација и односа с јавношћу. Од 2015. године ангажована је као тренер на модулима „Односи с јавношћу“ „Интеркултурна комуникација“ у Служби за управљање кадровима Владе Републике Србије. Чланица је Управног одбора Друштва Србије за односе с јавношћу (http://pr.org.rs/o-nama/78-2/). Говори енглески и руски језик.

Прилог 5.

Изјава о ауторству

Потписани-а **Гордана Бекчић Пјешчић**

број уписа **976**

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Политичке и правне вредности САД у светлу америчке критичке мисли током 19. века

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, _____ _____

Прилог 6.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора **Гордана Бекчић Пјешчић**

Број уписа **976**

Студијски програм _____

Наслов рада **Политичке и правне вредности САД у светлу америчке критичке мисли током 19. века**

Ментор **Проф. Сања Данковић Степановић**

Потписани _____

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду.**

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, _____

_____

Прилог 7.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Политичке и правне вредности САД у светлу америчке критичке мисли током 19.века

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство

2. Ауторство — некомерцијално

3. Ауторство – некомерцијално – без прераде

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима

5. Ауторство – без прераде

6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, _____

_____

1. Ауторство – Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. Ауторство – некомерцијално – без прераде. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. Ауторство – без прераде. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. Ауторство – делити под истим условима. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.